

શ્રીમદ્ પૂજ્યશ્રી ગોપાળજી સ્વામી-મંથમાળા મળકે ૮ મો.

જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ.

શ્રંથ સર્પણ.

શ્રીયુત દાનવીર,

શેઠ દેવીદાસ લક્ષ્મીદાસ ઘેવરીઆ.

જ્ઞાન દાનના અતિ મહાન કાર્યમાં આપ તન, મન અને

ધનવડે હસતે ગુણે પ્રસન્ન ચિત્તથી સદાય સહાય કરો

છે છતાં સાદાર્થ સમભાવના અને નિરાભિમાનપણું

નીરખી અંતઃકરણના ભાવિક ઉદ્ધારો અને

ઉછળતી લિમ્બિઓ વડે ગુણો ગાઈ

આ શ્રંથ સર્પણ વડે

કૃતાર્થ પાડે છું.

શાકુંલ વિકિડીત.

દેવીને લક્ષ્મીતણો સુંદર છે, સહવાસ જે નામમાં;

વિદ્યા દ્રવ્ય સયોગ દુર્લભ છતાં, જેના રૂડા ધામમાં.

દાતા સુર સ્વધર્મનું હિત ચહો, ઔદાર્ય દિલદામમાં;

સત્કીર્તિ સમતા અને સુગ્નતા, પ્રાવીણ્ય સત્કામમાં.

લક્ષ્મીદાસ સુપુત્ર સુર જન છે, સાદાર્થ સમભાવમાં;

દાના દીન દયાળ દેવ સમ છે, ઉપકારના કામમાં.

સદ્ગુણ આપતણા ઘણા અનુભવી, કૃતાર્થ દિલભાવમાં;

અર્પું મોહનમાળા ખ્યાર ધરજો, સ્વિકારી સન્માનમાં.

આપાદી પૂર્ણિમા

સાં. ૧૯૮૨.

લી. સંઘસેવક,

ખીમચંદ ખોદીદાસ ભાવસાર.

ૐ શાન્તિ.

વિષય	પ્રશ્નક
જૈનસૂત્રનું જ્ઞાન વ્યાકરણાદિકથી થતું નથી ગુરુગમ્યથી થાય છે, એમ ગંભીરવિજયજી તથા દિ-ગંબર શાસ્ત્ર જણાવે છે ...	૯-૧૨
વ્યાકરણ જાણના વિના શુદ્ધ ઉપદેશ દ્વં સકલાનો થી સ્વ-ગર્ભગણ સૂત્રનો દાખલો ...	૧૩
સંસ્કૃત ભણવા વિશે આપેલા સૂત્રનો દાખલાનો શાસ્ત્રયુક્ત ઉત્તર ...	૧૪-૧૮
સંસ્કૃતોદ્ધિકથી સમ્બદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી ભાષા જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનનો મુકાબલો ...	૧૯
સૂત્રાચાર્યો વર્ણાકરણના ભણેલા હતા કે નહિ તેની અમલુની ભાષા શુદ્ધ માટે વ્યાકરણની જરૂર નથી ...	૨૦-૨૨
શ્રી પત્રવજીજીમાં કહેલા ચાર પ્રકારની ભાષાનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ ...	૨૩
શ્રી પત્રવજીજીમાં કહેલા ચાર પ્રકારની ભાષાનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ ...	૨૪-૨૭
દ્રવ્ય ભાવ પંડિતનું સ્વરૂપ ...	૨૮-૪૧
સમશ્રુત અને મિથ્યાશ્રુત વિશે સમજુતી ...	૪૨-૪૩
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ તથા શ્રી પત્ર-વજીજી સૂત્રમાં જણાવેલ ભાષાનું સ્વરૂપ ...	૪૪-૫૧
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણાદિ સૂત્રમાં દસ પ્રકારે કહેલાં સત્યનું સ્વરૂપ ...	૫૨-૬૨
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં કહેલી બાર પ્રકારની ભાષા તેનું સ્વરૂપ ...	૬૩
સૂત્રની ભાષા વિશે ...	૬૪-૬૫
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં કહેલા સોળ પ્રકારનાં વચનનું સ્વરૂપ ...	૬૬-૮૫

વિષય	પ્રશ્નક
ભાષાની જાનિનું સ્વરૂપ ...	૮૬-૮૮
ભાષાના પ્રકૃતિનું કણપૂટમાં પાઠ્યાપણ-કેવી રીતે થાય છે તે સંબંધે ખુલાસાવાર સમજુતી ...	૮૯-૧૦૪
શ્રોતેદ્રિયનો વિષય કયો? તે વિશે ...	૧૦૫
પર્યામિ અપર્યામિ ભાષા વિશે ...	૧૦૬
ભાષાની ઉત્પત્તિ વિશે ...	૧૦૭
સ્વસમયનું જ્ઞાન મેળવવા બાર ...	૧૦૮
પરસમયનું જ્ઞાન મેળવવા વિશે તથા બીજી પ્રશ્ન ...	૧૦૯
ભાગ ૪ થી ...	
પૃષ્ઠ ૧૨૧ થી ૧૮૦ સુધી ...	
શ્રી આચાર્યગૌદિ સૂત્રની કઇ ભાષા સમજવી? ...	૧-૨
સૂત્રની ભાષાને સંસ્કૃતમાં ખનાવવાના અભિપ્રાયની સિદ્ધસેન દિવાકરનો દાખલો ...	૩
સૂત્રની ભાષા કઇ સમજવી? ...	૪-૫
સૂત્રની ભાષાના અપમાન વિશે ...	૬-૭
સૂત્રની ભાષાનો નિર્ણય સૂત્રથી થાય તે વિશે ...	૮-૯
પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષાની ઉત્પત્તિ વિશે હંટર સાહેબ આદિ ત્રણે દાખલા સાથે આત્મારા-મજનો અભિપ્રાય અને અર્થ માર્ગથી ભાષાનો નિર્ણય ...	૧૦-૧૩
પહેલા તીર્થ કરથી છેલ્લા તીર્થ કર સુધીના સૂત્રોની રચના સરખી અને અર્થ માર્ગથી ભાષામાં આત્મારામજી ...	૧૪-૧૫
અભિપ્રાય ...	૧૬-૧૭
સૂત્રને પ્રાકૃત ભાષામાં માનવાથી થતા દોષો ...	૧૮-૧૯

વિષય	પ્રશ્નક	વિષય	પ્રશ્નક
અરેક બોધ અને ભુદ્ધ બોધી		સુચિબ્ધને ગુરુકૃપાવાસ વસવાથી	
ક્યારે હોય? તેની સમજુતી	૧૨-૧૩	થતા ગુણ? તે વિશે ...	૫૫
અધુના ૭ પ્રકારની કલ્પની		સ્વચ્છંદચારી એકલવિહારીનાં	
સ્થિતિનો અધિકાર ...	૧૪-૨૦	મુખમાંથી નીકળતાં વાક્ય... ૫૬-૫૮	
પાંચમા આરામાં કેટલા કલ્પ		પાંચ સુમતિ તથા શુભિમાં ઉ-	
હોય? તે વિશે ...	૨૧	ત્સર્ગને અપવાદ વિશે ...	૬૦
એકલવિહારી વિશે...	૨૨-૨૩	બહુમુત્રી બનવાવાગાએ દુર્યુજો-	
પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની		ને તથા સદગુણોને ગૃહય કરવા	
સમજુતી ...	૨૪-૨૭	વિશે થી ઉત્તરાધ્યયનના ૧૧	
જનકલ્પ કયા કયા તીર્થ કરના		મા અધ્યયનનું સ્વરૂપ ...	૬૧-૬૫
વારે હોય? અને કોણ ચક્ર શકે?	૨૮	સંપૂર્ણ સત્ત્વ જ્ઞાન થવાનો કાળ	
પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની સ્થિતિ		તે વિશે ...	૬૬
અને આંતર? તે વિશે ...	૨૯-૩૦	જનકલ્પ તથા પડિમાધારી	
જનકલ્પની ગતી વિશે ...	૩૧-૩૨	પણ ગુરુની આજ્ઞાએ એકલા	
જનકલ્પ અને પડિમાધારી		વિચરી શકે? તે વિશે ...	૬૭
અધુમાં શો તફાવત? ...	૩૩-૩૪	લિસુની પડિમા અંગીકાર કર-	
અધિકૃત બાર પડિમા આદરી		નાર બાવીશ બોલ સહિત વિચરે	૬૮
એકલા વિચર્યા નથી? તે વિશે	૩૫	લિસુની બાર પડિમાના કાળ વિશે	૬૯
કેટલા ગુણો ધણી એકલો		સાધુને એકલા ફરવાની સત્ત્વથી	
વિચરી શકે? તે વિશે ...	૩૬-૩૭	મનાઇ ...	૭૦
આ કાળમાં, આશ્વેને શાસ્ત્રોક્ત		આ જમાનામાં એકલવિહારી	
ગુણવાળા એકલવિહારી હોઇ		ચવાના ૭ કારણો ...	૭૧
શકે કે કેમ? તે વિશે ...	૩૮-૪૧	પડિમાધારી સાધુને કેટલી ભાષા	
પાંચમા આરામાં જન કલ્પનો		બોલવી કલ્પે? ...	૭૨
સ્વચ્છંદ... ...	૪૨	પડિમાધારી સાધુ જ્યાં ગય ત્યાં	
એકલવિહારી જનકલ્પ અથવા		કેટલું રહે? ...	૭૩
પડિમાધારીજ હોય કે બીજા		પડિમાધારી સાધુ ઉપદેશ દઇ	
પણ હોય ખરા? ...	૪૩	શકે કે કેમ? ...	૭૪
પંચમકાળમાં આઠ અવગુણ-		આવડને પડિમામાં ઉપદેશ દેવાય	
વાળા એકલવિહારી વિશે ...	૪૪-૪૮	કે નહિ? ...	૭૫
શી ઉત્તરાધ્યયનજના ૩૨ મા		પડિમાધારી આવડને ગમે ગ્રામ	
અધ્યયનની ત્રીજી, ચોથી અને		વિચરવાનું કયાં કહ્યું છે? ...	૭૬
પાંચમી ગાથમાં કહેલા એકલ-			
વિહારીનો ખુલાસો તે વિશે...	૪૯-૫૪		

વિષય	પ્રમાણ
શ્રી ભગવતીશ સૂત્રમાં બંધકને અધિકારે કહેલા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના પંચવ સંબંધી લઘ્ય અભવ્યને લાગુ થતા પંચવોની સંતોષતા સમજાતી ..	૪૦-૪૧
સર્વજીવ સત્તાએ સરખા છે, અને સિદ્ધ સમાન છે, અને અનંત શક્તિ છે, તો અભવીને કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન હોય કે નહિ ? ...	૪૨-૪૬
અભવીને કેવળ જ્ઞાનાવર્ણિય કેવળ દર્શનાવર્ણિયના બંધ સંબંધી શ્રી દેશાચ ગણમાં કહેલા એજો આવા સંબંધી ...	૫૦-૫૧ ૫૨
જીવ સંબંધી એકાંત અને અનેકાંતનું સ્વરૂપ ...	૫૩
જાડ આત્માનું સ્વરૂપ ...	૫૪-૫૮
આત્મ સોપરમાત્મામાં અભવી લાગુ થાય કે કેમ ? તે સબંધે ત્રણ આત્માનું સ્વરૂપ ...	૫૯-૬૫
ગજમા તેજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન તેજ આત્મા તે વિષે ...	૬૬-૬૭
જીવ દ્રવ્યના દ્રવ્ય ગુણને પર્વાય અને લક્ષણનું સ્વરૂપ લઘ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધનાં જીવની સમજાતી સિદ્ધિ ...	૬૮-૧૦૮
ભાગ સાતમો.	
૧૪ ૨૬૨ થી ૩૨૭ સુધી.	
ઉપેયમ લક્ષણ સંબંધી ...	૧-૩
અભવીને મોક્ષ સંબંધીની ચંકા વિષે ...	૪
અભવીના ભરી અને ભરીના અભવી થાય કે નહિ તે વિષે	૫

વિષય
અભવીને જ્ઞાનાવર્ણિય કેમ ના આવરણ સંબંધીની સમજાતી જ્ઞાન અજ્ઞાન અને કર્મનું સ્વરૂપ અભવીનો આત્મા કેવળ સ્વરૂપી ને સિદ્ધ સમાન માનવા વિષે ભરી અને અભરીના જ્ઞાન અને અજ્ઞાન વિષે વધારે ખુલાસો ? લઘ્ય અને અભવ્યને ગુણદાણા કેટલા ? તે વિષે ... લઘ્ય અને અભવ્યમાં ચરમ અચરમ વિષે ... લઘ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધના જીવની અનંત શક્તિ વિષે સર્વ જીવના સમયે મુક્તિપ્રાપ્તિમાં અભવી જીવ ગરૂષ કે કેમ ? સર્વ લઘ્ય જીવની મોક્ષ ગતિ નહિ તે વિષે સમજાતી ... જેન અને અન્યની વાદ્યો અને માન્યતામાં તફાવત તે વિષે લઘ્યજીવ અને અભવ્યજીવમાં તફાવત માટે પરચરની ખાણ અને શ્રી પુરુષનું દર્શાવત ... મોક્ષની પ્રવૃત્તિ લઘ્ય જીવને થાય તેમ અભવ્ય જીવને થાય કે નહિ ? તેમ જ ભરી છું કે અભરી ? એવા વિચાર થાય કે નહિ ? ... લઘ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધના જીવ કોષ અપેક્ષાએ સરખા રોય કે કેમ ? તે વિષે ... શુન ધમની પેઠે ચારિત્ર ધમની સાચ કળા વિષે ... લઘ્ય અને અભવ્યમાં ચારિત્ર સેવ કળા વિષે ...

વિષય	પ્રશ્નક	વિષય
દિગંબર મતના અભિપ્રાય પ્રમાણે		સંયમ તપને વિષે મદ કરે
પંચમ આરાનું સ્વરૂપ ...	૧૩-૧૪	તેનું શું ફળ ? ...
ભગ્ન જીવને મોક્ષની પ્રાપ્તિ નહિ		સાધુ ગર્વ સહિત શ્વાધાનોકામી
ચલાનું કારણ મિથ્યાત્વ છે		તેને શું ફળ ? ...
તે વિષે ...	૧૫	ખોતે ગુણી અને પ્રતાપંત જનાં
સમત દેશીન કરેમ પાવ—		ખીખને પ્રાપ્તિ તેનું શું ફળ ?
સમકિત દ્રષ્ટિ પાપ કરે નહિ		તે વિષે ...
એમ શ્રી આચારંગજી સૂત્રનું		ત્રણસે ને ત્રેશક મતનું સ્વરૂપ ?
વાક્ય છે તે વિષે શું સમજવું ?	૧૬-૧૮	પાંચ સમવાયંગ એટલે કાળવાદિ
શ્રી આચારંગજી સૂત્રમાં દ્રવ્યદિ-		આદિ પાંચવાદીનું સ્વરૂપ
શીને ભાવશીનું સ્વરૂપ ...	૨૦	તે વિષે ...
આકુટીને જાણી પ્રેમીને પાપ		જેનેને કર્મવાદિ મનાય કે કેમ
કરે તે કેવી રીતે છુટે તે વિષે.	૨૧	તે વિષે ..
શ્રી આચારંગજી સૂત્રમાં કહેલા		ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ ?
૭ બોલમાં સદાય જીવની ઉ-		અક્રિયાવાદીના ૮૪ મતનું સ્વરૂપ ?
ત્પત્તિ કહી છે ? તે વિષે ...	૨૨	અચાનવાદીના ૭૭ મતનું સ્વરૂપ ?
સાધુને નિર્દોષ ઉપાશ્રય મળવો		વિનયવાદીના ૭૨ મતનું સ્વરૂપ ?
સુલભ કે દુલભ ? તે વિષે	૨૩	ચાર દિશામાં બે દિશા પવિત્ર
ધર્મ સંબંધે કષ્ટ સહિત		અને બે દિશા અપવિત્ર કહી
કરણી કરવાથી શું ફળ ?		તેનું શું કારણ ? ..
તે વિષે ...	૨૪	સાધુને સામાયિક કહી તે વિષે
નારદીમાં લોહી, પદ્મ ને અગ્નિ		કેળાને બે પ્રકારની આરાધના
હોય કે કેમ ? ...	૨૫	કહી તે વિષે ...
ધર્મચિંતા તથા મોક્ષાર્થે વનરૂપિ		વૈદ્ય સમુદ્ધતાત વિષે ...
તથા અગ્નિના આરંભથી માણ		દેવતાને પોરચારણા વિષે ...
ફળ વિષે ...	૨૬	લોકાંતિક દેવને મનુષ્ય લોકમાં
ગૃહસ્થાવાસમાં દેવગની ઉત્પત્તિ		આવવાનાં કારણ... ..
વિષે ...	૨૭	પોશાવાગાને શ્રી શૈલગંગા સૂત્રમાં
આત્મા કર્મનો કર્તા નથી આ-		સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉપજવું
ત્મા સત્ત મોક્ષ સ્વરૂપી છે એમ		કેવું છે તે કેમ ? ...
માની આરંભમાં પ્રવર્તે તે		શિષ્યને દિશા આપવાના વજ્ર
મોક્ષથી વિમુખ કદાચ તે વિષે	૨૮	કદ્ય વિષે ...
સાન અ.પનાર ચારનું નામ		મોક્ષજાના શિષ્યને મોક્ષનપ
એળે તેનું શું ફળ ? તે વિષે	૨૯	વિષે ..

વિષય	પ્રશ્નાંક
દિગંબર મતના અભિપ્રાય પ્રમાણે	
પંચમ આરાનું સ્વરૂપ ...	૧૩-૧૪
અન્ય જીવને મોક્ષની પ્રાપ્તિ નહિ થવાનું કારણ મિથ્યાત્વ છે તે વિષે ...	૧૫
સમત દેશીન દરેક પાવન— સમકિત દ્રષ્ટિ પાપ કરે નહિ એમ શ્રી આચારાંગજી સૂત્રનું વાક્ય છે તે વિષે શું સમજવું? ...	૧૬-૧૯
શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં દ્રવ્યદિ-શીને લાવદિશીનું સ્વરૂપ ...	૨૦
આકૃષ્ટીને જ્ઞાણી પ્રજ્ઞીને પાપ કરે તે કેવી રીતે છુટે તે વિષે.	૨૧
શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં કહેલા ૭ બોલમાં સદાય જીવની ઉત્પત્તિ કહી છે? તે વિષે ...	૨૨
સાધુને નિર્દોષ ઉપાશ્રય મળવો સુસંધ કે દુર્લભ? તે વિષે	૨૩
ધર્મ-સંબંધે કષ્ટ સહિત કરણી કરવાથી શું ફળ? તે વિષે ...	૨૪
નારકીમાં લોહી, પદ્મ ને અગ્નિ હોય કે કેમ? ...	૨૫
ધર્મિ તથા મોક્ષાર્થે વનરપતિ તથા અગ્નિના આરંભથી માઈ ફળ વિષે ...	૨૬
ગૃહસ્થાવાસમાં કેવળની ઉત્પત્તિ વિષે ...	૨૭
આત્મા ક્રમતો કર્તા નથી આત્મા સત્ત મોક્ષ સ્વરૂપી છે એમ માની આરંભમાં પ્રવર્તે તે મોક્ષથી વિપ્રુબ કલાએ તે વિષે	૨૮
શાન અ.૫નાર ગુરુનું નામ એળગે તેનું શું ફળ? તે વિષે	૨૯

વિષય	પ્રશ્નાંક
સંયમ તપને વિષે મદ કરે તેનું શું ફળ? ...	૩૦
સાધુ ગર્વ સહિત સ્થાપાનોકામી તેને શું ફળ? ...	૩૧
ગોતે ગુણી અને પ્રત્યારંત જનાં બીજાને પ્રાપ્તવે તેનું શું ફળ? તે વિષે ...	૩૨
ત્રણસે ને ત્રણઠ મતનું સ્વરૂપ? પાંચ સમવાયંત એટલે કાળવાદિ આદિ પાંચવાદીનું સ્વરૂપ તે વિષે ...	૩૩-૩૬
જૈનોને કર્મવાદિ મનાય કે કેમ તે વિષે ...	૪૦
ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ? અક્રિયાવાદીના ૮૪ મતનું સ્વરૂપ? અજ્ઞાનવાદીના ૭૭ મતનું સ્વરૂપ? વિનયવાદીના ૩૨ મતનું સ્વરૂપ? આર દિશામાં બે દિશા પવિત્ર અને બે દિશા અપવિત્ર કહી તેનું શું કારણ? ...	૪૧-૪૫
સાધુને સામાયક કહી તે વિષે કેવળીને બે પ્રકારની આરાધના કહી તે વિષે ...	૪૭
વૈદિક સમૃદ્ધિવાત વિષે ...	૪૮
દેવતાને પારચારણા વિષે ...	૪૯
લોકાંતિક દેવને મનુષ્ય લોકમાં આવવાનાં કારણ... ...	૫૦
ગોરાત્વાગાને શ્રી શાસ્ત્રાંગજી સૂત્રમાં સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉપજવું કશું છે તે કેમ? ...	૫૧
શિવને દિશા આપવાના ત્રણ કક્ષ વિષે ...	૫૨-૫૫
મોક્ષમાન્ય શિવેને શોભનનય વિષે ...	૫૬

વિષય	પ્રશ્નાંક
નિહતની ગતિ નવગ્રીયવેશગ	
સુધીની કહી છે ને જાળાણી છે	
દેવસોદ્ધિ કિસ્મિતી થયો તે વિષે	૧૭
નારદ પુત્ર અને નિયંત્રી પુત્રમાં	
મોટું કાણુ તે વિષે ...	૧૮
પૃથ્વીકાયનું ઔદારિક શરીર	
પ્રયોગમધે કાળથી કેટલો કાળ	
હુવે ? તે વિષે ...	૧૯
પ્રુષાકભવનો અર્થ શું ? તે વિષે	૨૦
છન્નરથને કેવળ મુંઘમાર્દ	૪
ચાર ભોલ કહ્યા તે વિષે...	૨૧
સભીકાય કયાં વસે છે ? તે વિષે	૨૨-૨૪
પૃથ્વ કયાં સુધી કહિયે ? તે વિષે	૨૫
નારડી તથા દેવતામાંથી અવધી	
લઇને નીકળે તે તિથિ કરજ ?	
કે અનેરા નીકળે તે વિષે...	૨૬
જીવ ઉપજવા જતા કેટલા સમાની	
વિગ્રહ ગનિ કરે ? તે વિષે ..	૨૭-૨૮
ગોશાળાએ પોતાના મતાનુસારે	
કાળની કલ્પના કહી બતાવી	
તે વિષે ...	૨૯
ગોશાળે પોતાના ભવાંતર કેવી	
રીતે જણાવ્યા તે વિષે ...	૩૦
ગોશાળાનાં ઔદ પ્રહાર વિષે...	૩૧-૩૨
ગોશાળે આઠ ચરમ પ્રશ્ન્યા	
તે વિષે ...	૩૩-૩૪
પ્રજીત ભૂમિ કઈ ભૂમિ કહી છે	
તે વિષે ...	૩૫
ભવસદૃશ અને અજવસિદ્ધનાં	
ચરીમ અચરીમ તે વિષે ...	૩૬
ચૌદ પૂર્વે રાજુ દના અને	
કપારે થયા ? તે વિષે ...	૩૭
મંગલત દેવને દેખી ચૌદ ભાગ્યા	
તે મંગલત કયા ? તે વિષે...	૩૮

વિષય	પ્રશ્નાંક
અગ્નિના જીવ વિશે ...	૩૯
નારડી તિથિય પર્વે દ્રીયમાં	
ઉપજે તે કયા આવખાને વેદે ?	
તે વિષે ...	૪૦
દેવનાનાં વૈક્રિય વિષે ...	૪૧
પૃથ્વીકાયના જીવ પ્રાણાતિપાતાદિ	
પાપ કરે ? તે વિષે ...	૪૨
પૃથ્વદિકૃતે વિષે એક શરીરે	
કેટલા જીવ ઉપજે ને એકી	
સાથે કેટલા આહાર લીધે ?	
તે વિષે ...	૪૩
પૃથ્વીકાયના જીવનું શરીર કેવડું ?	
તે વિષે ...	૪૪
પૃથ્વીકાયને ફરસવાથી તે જીવને	
કાંઈ દુઃખ થાય ? તે વિષે ..	૪૫-૪૬
જૈન સૂત્રોમાં પહેલી આવર-	
કાળની દયા બતાવી પણ પેહેલી	
મનુષ્યની દયા નહિ બતાવનાનું	
શું કાણુ ? તે વિષે ...	૪૭
ગોશાળાએ એ સાધુને બાળ્યા	
ત્યારે બીજા સાધુએ પરાક્રમ	
કેમ ન ફારબુ ? તે વિષે...	૪૮
સાત શ્રેણિનું સ્વરૂપ ? તે વિષે	૪૯
વિગ્રહ ગતિને અધિકાર કણો	
તે શી રીતે ? તે વિષે ...	૫૦
શ્રી મહારીરનાં રાજગરીના આઠ	
ભોમાસા વિષે ...	૫૧
લોકાનિક દેવના વિમાન સંખ્યાના	
જોજનનાં કે અમંખ્યાતા	
જોજનનાં છે ? તે વિષે ...	૫૨
ભરત સેવથી મેર પર્વત ઉતરે	
છે તેમ અંદરન સેવથી તથા	
પૂર્વ પશ્ચિમ મહા વિદેહી કઈ	
દિશાએ મેર પર્વત છે ? તે વિષે	૫૩

વિષય	પ્રશ્નો
અધિકૃત્યે બારમી પડીમા	
આદરી તેમાં શુભ માંહેલો શુભ	
ન થયો તેનું શું કારણ? તે વિષે	૯૦
સુદમ માપાં મરે નહિ તો તેની	
ક્રિયા કેમ લાગે? તે વિષે ...	૯૧
આવર્તિ' તિમિસ શુદ્ધમાં ૪૬	
આંધલા કરે છે? તે વિષે ...	૯૨
સત્રીનાં પ્રતિક્રમણમાં ૫૨૫	
આણ શેના કરવા તે વિષે ...	૯૩
સત્રીનાં પ્રતિક્રમણમાં કાઉસગ	
એના કરવો? તે વિષે ...	૯૪-૯૫
માણસો પચ્ચઆણ નહિ કરતાં	
અવિરતીપણામાંજ લાલ માને	
છે તેનું કેમ? તે વિષે ...	૯૬
શુર્વાદિકની હાજરી હોય ને	
વંદણ કરવી તે તો હીક પણ	
શુર્વાદિકની ગરહાજરીમે શી	
રીતે કરવું? તે વિષે ...	૯૭
આવકને સગાય કરવાના નિયમ	
વિષે ...	૯૮
જલ્લયારીને નાગર વેલનાં પાન	
અવાય કે કેમ? તે વિષે ...	૯૯
નવનોકલાયની સમજણ? તે વિષે	૧૦૦
અંદ્ર સ્પર્ધને ગુદણ કોણ કરે	
છે? તે વિષે ...	૧૦૧
ધરીપારહીનાં મિન્જમી દુકાન	
કેટલા? તે વિષે ...	૧૦૨
છવને જમન્ય ઉપયોગ કેટલા ને	
કઇ વખતે હોય? તે વિષે	૧૦૩
દેવદાને નિઝ આવે કે નહિ?	
તે વિષે ...	૧૦૪
છવ ઉપજની વખતે પ્રથમ	
સમયે કયા યોગથી આદર	
લોયે? તે વિષે ...	૧૦૫

વિષય	પ્રશ્નો
પાંચ સમકિત કયાં કલાં છે?	
તે વિષે ...	૧૦૬
સમુર્જિમ મનુષ્ય એક સમયે	
કેટલા ઉપજે? તે વિષે ...	૧૦૭
છવ ગર્ભમાં મરે તો કેટલા	
દેવદાક અને કઇ નક' સુધી	
જાય? તે વિષે ...	૧૦૮

લાગ ૧૦ દશમે.

૫૪ ૪૧૮ થી ૫૦૧ સુધી.

કેટલાક એવી શંકાઓ કરે છે	
કે જૈનના સાધુઓ આગળ	
માંસાહારી હતા તે શંકાનું	
સમાધાન માટે નીચેનાં પ્રશ્નો	૧
જૈનના સાધુને એકેદ્રિયના અચેત	
પુદ્ગલનાં આહાર વિષે ...	૨-૬
જૈન સાધુને મધ માંસના ત્યાગ	
વિષે ...	૧૦
સૂત્રમાં નવ વિગય કહી તેમાં	
ચાર મહા વિગયનો નિષેદ	
બાકીના લાંગા? તે વિષે ...	૧૧-૧૩
શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રમાં માંસ	
ના અત્યાચારને કેના કસા છે	
ને તેને શું ફળ? તે વિષે...	૧૪-૧૬
શ્રી મૂયંગગદ્યજી સૂત્રમાં માંસ	
અત્યાચારને થના દોષો તે વિષે	૧૭-૨૦
૫૫ તો હિંમત કરનારને લાગે	
છે, તેમજ ૫૫ અત્યાચારને દોષ	
અનોએમ એ લના પ્રત્યે શાસ્ત્ર શું	
કહે છે? તે વિષે ...	૨૧
શ્રી આચાર્યજી સૂત્રનાં માંસ	
અન્ન વિષે ઉત્તરી શંકાઓના	
સમાધાન માટે ...	૨૨-૨૩

વિષય	પ્રશ્નાંક
-સમકિત દષ્ટિ, મંદિરા, માંસ	
ખામ નહિ તે વિષે ...	૬૮
માંસાહારથી થતા નુકસાનો તે	
વિષે	૬૯
માંસાહારીની નરકની ગતિ વિશે	
સૂત્રોના દાખલા ...	૭૦-૭૨
અનાજના ખોરાકમાં થતી હિંસા	
થી માંસના ખોરાકમાં વિશેષ	
હિંસા અને પાપ કહેલ છે	
તે વિષે	૭૩-૭૭
માંસના ત્યાગ વિષે ઉત્તમ ગતિ	
અને શુભ ફળ વિષે ...	૭૮-૭૯
ચમચે થતા પશુ વદ્ તથા તે	
સંબંધે માંસાહારનો જ્ઞાતોકા	
નિરોધ તે વિષે	૮૦-૮૩
મુસલમાનના શાસ્ત્રમાં પ્રાણી	
હિંસા અને માંસાહારનો નિ-	
રોધ તે વિષે	૮૪-૮૫
જૈન સૂત્રોમાં દયા માટે યાત્રીને	
શું કહ્યું છે? તે વિષે ...	૮૬
પારસીશાસ્ત્રોના પુસ્તકમાં પ્રાણી	
હિંસા અને માંસ ખોરાકનો	
નિરોધ તે વિષે	૮૭-૮૮
અંગ્રેજના ખાંદાનમાં પ્રાણી	
હિંસા અને માંસાહારના નિરોધ	
વિશે	૮૯
જૈન સૂત્રોમાં સાધુને બાવન	
અન્યથામાં રાજપિંડના	
સમ્બંધમાં માંસ મંદિરાદિ ચાર	
બેડનો સમાવેશ થાય છે	
માટે રાજ પિંડ વિશે ...	૧૦૦-૧૦૧
મંદિરાના નિરોધ વિશે ...	૧૦૨-૧૦૩
ચંદ અને માંસજીવન નિરોધ	
વિશે	૧૦૪-૧૦૭

વિષય	પ્રશ્નાંક
દેવ દેવીને નામે ઘેટાં બોલ્યાં	
વિગેરેના થતા વદ્ વિષે ...	૧૦૮
ભાગ ૧૨ અગિયારમો,	
પૃષ્ઠ ૫૦૪ થી ૫૦૮ સુધી,	
પ્રાચીન જૈન ધર્મ, વિષે, જૈન-	
ધર્મ અનાદિ છે, વેદ પહેલાનો	
જૈન ધર્મ છે, ઋગ્વેદેવ	
સ્વામીથી ચાલ્યો આવે છે,	
વેદ અને પુરાણના પુરુષ	
દાખલાઓ ...	૧-૧૮
ગૌતમે જૈનધર્મ ચલાવ્યો	
નથી પણ ગૌતમ મહાવીરનાં	
સિંધુ થયા છે તે વિષે પુરા-	
ણના દાખલાઓ ...	૧૯-૨૬
જૈન ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મમાંથી	
નીકળ્યો નથી પણ શ્રી મહા-	
વીર અને બૌદ્ધનું સંમેલનપણું	
હોવાના સંબંધે જૈનેતર દ્રષ્ટિએ	
જૈન ગ્રંથમાં મોટા મોટા	
વિદ્વાનોનાં તથા હર્મન જેકાબી	
ના દાખલાથી સ્પષ્ટ કરેલ છે	
તે વિષે ...	૨૭-૪૯
જૈન ધર્મ ઋગ્વેદેવ ભગવાનથી	
ચાલ્યો આવે છે તે વિષે	
જૈનેતર દ્રષ્ટિએ જૈન ગ્રંથમાં	
વિદ્વાનોના દાખલાઓ ...	૫૦-૫૨
જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિશે	
પરમહસનો દાખલો ...	૫૩
ભગવંત સમ્બંધે અર્થ શું?	૫૪
જિનરાજનો અર્થ શું?	૫૫
અરબનો અર્થ શું?	૫૬
ચિદમનો અર્થ શું?	૫૭
ચિદાંદનો અર્થ શું?	૫૮
નિરંજનનો અર્થ શું?	૫૯

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા પૂવાર્ધ પુસ્તક ૧ લા નાં અભિપ્રાય પત્રો.

તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉત્તમ ખજાનો.
શાસ્ત્રજ્ઞાનના જ્ઞાસુઓ માટે અપૂર્વ તક

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા. (પૂવાર્ધ—નવ ભાગમાં.)

પ્રયોજક:—પંડિત પ્રવર પૂજ્ય શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ.

વર્તમાન સમયે જૈન સાહિત્ય યુગે વર્તતાં સુપ્રતિ કાળમાં છેલ્લાઃ ઘણાં વર્ષથી તત્ત્વજ્ઞાનનો આવો અમૂલ્ય ગ્રંથ બહાર પડેલો બાલુવામાં નથી, આ ગ્રંથમાં જ્ઞાન, કર્મ, ચારિત્ર, તપ, દ્રવ્ય, શુભ, પ્રયાય, કર્મ, શુભ સ્થાન, નવતત્ત્વ, ધ્યાન વગેરેનાં સ્વરૂપો, તેના વિધિ વિધિ ભેદી, આત્મ શક્તિના વિકાસના અનેક વિધિ ઉપાયો, અનેક ચંક્રો અને કુતકોના સુક્તિ પુરઃસર સમાધાનો એ વગેરે કુલ ૬૭૨ વિષયોના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તત્ત્વ જ્ઞાસુઓ માટે આ ગ્રંથ અમૃત તુલ્ય ઉપયોગી અને અનંત ઉપકારક છે.

વીશ વર્ષનો અવિશ્રાન્ત પરિશ્રમ.

વિશ્વ વિખ્યાત અધ્યાત્મજ્ઞાની ગચ્છાધિપતિ શ્રી ગોપાલજી સ્વામીના પદ શિષ્ય પૂજ્ય ગુરૂવર્ય શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ કે જેઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અને જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા ઘણાં વર્ષથી સતત ઉચ્ચત્ત રહે છે, જેમની લિખાગમે ઉપર અચળ થઈ છે, સૂત્રોનાં ગુદ રહસ્યોનો ઉકેલ કરવામાં જેમની કુશાલ ભુદ્ધિ આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવી છે અને જેઓ બહુ સૂત્રોના વિશેષજ્ઞને સર્વથા યોગ્ય છે, તેમણે બધા જાણના ઉપકાર નિમિત્તે તેમને

વિકાન સુનિમી તિલોકચંદ્ર મહારાજ.

લુણી—૬૭૭થી સાં. ૧૯૮૦ નાં લાદપદ વદ ૧૦)) ની પત્રમાં લખાવે છે કે:—

“પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાનું પુસ્તક મળ્યું; સદરહુ પુસ્તકમાં નિર્મલ્ય પ્રવચનના કેટલીક ખાખતના અવત્પના, ખુલાસાઓ ઘણાજ સારામાં સારા મળે છે અને તે પુન્ય મહારાજના છંદગી, પર્વતના અથાગ પરિશ્રમનું ઉત્થામાં ઉચું કળ છે. સાધુમાર્ગી (સ્થાનકવાસી) જીનોમાં અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલા પુસ્તકોમાંથી આ એક પુસ્તક ઘણું જ સુંદર અને ઉચ્ચ સ્થાન લોગવવા યોગ્ય છે. સિદ્ધાંત રસિકોને એમાંથી ઘણું જ મળવા સમજવા અને હૈયામાં ધારવાનું જરૂર મળશેજ અને એ બધા પુન્ય મહારાજશ્રીનો ઉપકાર છંદગી પર્વત માનશે.”

શ્રી નંદલાલ મારૂ-છેદાર.

તા. ૩૦-૬-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“આપકી મેજી હુઈ एक प्रत ” શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા કી ખાદ । વહ વેલી । પુસ્તક અત્યંત વાવશ્યક વ મહત્વકી હૈ । સુનિ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દોલતઋષિજી મહારાજને શ્રી ફસકી અચ્છી તારીફકી હૈ । ફસલિયે હમે શ્રી ફસકી આવશ્યકતા માલમ હુઈ ।”

ખાલ અલ્લાચારી પં. શ્રી અમોલક ઋષિજી કરમાલાથી વીર સં. ૨૪૫૦ ના આસો શુ. ૧૫ ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

“પુસ્તક માંહેના કેટલોક ભાગ પઠન કરી બહુ ખુશી થયા, આવા જ્ઞાનસાગર, સદમ જ્ઞાનના સ્પર્શકરણ પુસ્તકોની બહુ આવશ્યકતા છે. તેની ખોટ આ અંશથી બહુ ભાગે ઓછી થઈ છે.”

પુન્ય શ્રી હાથીજી મહારાજ કડીથી દરિયાપુરી સંપ્રદાયના શાસ્ત્ર વિચારક પુન્ય શ્રી હાથીજી મહારાજ સાં. ૧૯૮૧ ના પોષ વ. ૪ ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

પરિશ્રમ લઈ આવી સરખ બાપામાં પુસ્તક રચીને આપે મહાન ઉપકારક
આર્થ કરેલ છે. ઉત્તરાર્ધ સત્વર બહાર પાડવા કૃપાવંત થયો.

મુનિશ્રી વિનયચંદ્રજી મહારાજ (જરવાળા સંપ્રદાય.)

વીરમગામથી સ્વ. પૂજ્યશ્રી ઉમેદચંદ્રજી મહારાજના શિષ્ય મુનિશ્રી
વિનયચંદ્રજી મહારાજ લખાવે છે કે:—

મહારાજશ્રીએ પુસ્તક ઘણું સારું રચેલ છે, નૈન ધર્મના રહસ્યનું
વસ્તુ તેમાં ઘણું સારું ગોઠવેલું છે, પુસ્તક ભેઈ અમોને ઘણું સંતોષ
રચે છે.”

શેઠજી હરખચંદભાઈ વેલજી.

પ્રેમખંડરથી જ્ઞાન પ્રેમી મુનિ શેઠજી શ્રી હરખચંદભાઈ વેલજી
તા. ૧૯-૯-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“શુભવંત પુણ્યના ભંડાર પૂજ્ય મહારાજ સાહેબ શ્રી મોહનલાલજી
મહારાજે રચેલ “પ્રશ્નોત્તર મોહનભાજી” નું પુસ્તક ઘણું જ સરસ તથા જન-
સમાજને જરૂરીઆત પુરી પાડે તેવું છે, વાંચતા ઘણું આનંદ આપે છે.
વલ્લુ ખુલાસા થાય છે, ઘણા પ્રશ્નો ચર્ચવા ઠીક પડે છે, ઘણોજ ઉપકાર થયો.”

દફતરી શ્રી વનેચંદ પોપટભાઈ (મોરબી).

મોરબીથી તા. ૧૪-૯-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

અત્રેની લાઇબ્રેરીમાં ‘પ્રશ્નોત્તર મોહનભાજી’ નામનું પુસ્તક ભેટ
મળ્યું છે. તે વાંચી જોતાં મહારાજશ્રીનું સૂત્રનું બહોળું જ્ઞાન તથા પરિશ્રમ
સરસ તેમ સાબીત થાય છે. આવો ગ્રંથ જૈન સ્થાનકવાસી મુનિઓમાં
જાણ્યેજ બહાર પડેલ જણાય છે. આ ગ્રંથ અવલોકન કરતાં તેમાં જે
બુદ્ધિ તથા શક્તિ વાપરી છે તે મહારાજશ્રીની અધ્યાત્મ મહેનતને આભારીછે

અર્થકર્તાનું નિવેદન.

દુર્લભં ત્રયમેવૈતદેવાનુમદં હેતુકમ્ ॥

મનુષ્યત્વં મુમુક્ષુત્વં મહાપુરુષ સંશ્રય ॥ ૧ ॥

અર્થ:—મનુષ્ય જન્મ, મહા પુરુષોનો આશ્રય અને માણસના એ ત્રણે દુર્લભ છે, જો દેવનો અનુગ્રહ હોય તોજ એ મળે છે. દેવને પણ દુર્લભ એવો મનુષ્ય જન્મ મળે, પરંતુ સફળ રૂપે વિના સદ્ગુણ ભાવના કે સમક્રીત પ્રાપ્તિ થવી અતિ દુર્લભ છે. સમક્રીત એટલે વીતરાગની વાણી પર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા, આ શ્રદ્ધા વહેજ અનેક આત્માઓ સિદ્ધિ ગતિ પ્રાપ્ત કરી અનંત સુખમાં બિરાજે છે, મોક્ષનાં અનંત સુખો ભોગવે છે, આ સર્વ સુખના હાતા સફળ અને તેનો સુયોગ તેનું નામજ સત્સમાગમ.

પૂર્વ પુણ્યના યોગે મહને મારી હાથ વચમાંજ સફળતાનો યોગ મળેલો મહારા એ પરમ પવિત્ર ધર્મશુભ પૂજ્યપાદ શ્રી ગોપાળજી સ્વામીએ મારા પર અનુગ્રહ કરી મને વીતરાગ વાણીરૂપી અમૃતપાન કરાવ્યું, પૂર્ણ ખંતથી આજે જીવન વૈરાગ્ય ભાવમાં જોતજોત કરી હીધું, મહારા રચેલા સર્વ ગ્રંથો તેઓશ્રીના અનુગ્રહનુંજ પરિણામ છે, પ્રશ્નોત્તરનો યોગ તેઓશ્રીની કૃપા પ્રસાદીનું ફળ છે અને જૈનેતર પ્રશ્નોને જૈન સૂત્રના આધારે સિદ્ધ કરવાની શક્તિ તે તેઓશ્રીની શક્તિનોજ પ્રતાપ છે.

પ્રવૃત્તિના આજીવનમાં જિનાગમોના અભ્યાસમાં અંતર્યામી થઈને અસમર્થ જૈન સમાજ કે જૈનેતર સમાજનું ધાર્મિક અપરિપક્વ થતું મહારા જોવામાં આવતાં યથાર્થ સ્વરૂપમાં સ્કેલી અને સ્પષ્ટ શુદ્ધરંગીરામાં આગમોને જોડીને તે આધારે અન્ય મતવાળાનું ચંકા સમાધાન જૈન આચાર્યસંપ્રદાય કરી જૈન સમાજને સ્વચાર્ય ૬૬ કરવા, જૈનેતર સુદ જનોને

ઉપોદ્ધાત.

અર્હન્તો મગવન્ત ઇન્દ્રમાહિતાઃ સિદ્ધાશ્વસિદ્ધિસ્થિતાઃ
આચાર્યા જિનશાસનોત્તરિકરાઃ પૂજ્યાઽપાધ્યાયકાઃ ।
શ્રી સિદ્ધાંતસુપાઠકામુનિવરા રત્નત્રયારાષકાઃ
પદ્મૈસ્તે પરમેષ્ઠિનઃ પ્રતિદિનં કુર્વન્તુ વો મંગલમ્ ॥

- અર્થ—(૧) ઇન્દ્ર મહારાજે પૂજેલા અરિહંતપ્રભુ;
(૨) સિદ્ધિમાં રહેલા સિદ્ધ પ્રભુ;
(૩) જીનશાસન ઉત્તતિ કરનારા આચાર્યજી મહારાજ;
(૪) પૂજવા યોગ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજ;
(૫) જ્ઞાન, દર્શન, આચાર્ય ત્રણે રત્નોના આરાષક મુનિરાજ
આ પાંચે પરમેષ્ઠિનો તમારું કંઈકાલું કરો.

પ્રથમ ભાગ.

પ્રથમ પંચ પરમેષ્ઠિનું, વર્ણન અતિ રસાળ;
પ્રથમ ભાગમાં ગોઠવી, શુંથી મોહનમાગ.

આ પ્રતિનાતર મોહનમાગના પ્રથમ ભાગમાં પંચ પરમેષ્ઠિને માટે
જગતના અનેક જીવોને ઉદ્ધવતા અટપટા પ્રશ્નોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં
આવ્યું છે. જૈન તથા જૈનેતર માનવીઓની શંકાઓનું સંપૂર્ણ સમાધાન
કરી ૧૦૮ પ્રશ્નો મૂકી તેનો ખુલાસો કરવામાં આવેલ છે, દાખલા દર્શાવેલો
અને ન્યાયથી યથાર્થ સ્વરૂપ જતાવવામાં આવ્યું છે, એ રીતે પ્રથમ ભાગ
પૂર્ણ કરી આ મોહનમાગનું આદિ સ્વરૂપ ખિલવ્યું છે, આ ભાગ વિદ્યાર્થી
જીવનને જ્ઞાનાભિમુખ કરવા, મનુષ્ય જીવનની જિજ્ઞાસા પોષવા અને સુખદુઃ-
ખોની ઇચ્છા તૃપ્ત કરવા આભાવવૃદ્ધ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, આવિકા અને
અન્ય માતાનુયાયીઓ એ સર્વને સદા ઉપયોગી છે.

દ્વિતીય ભાગ.

દ્વિતીય ભાગ જળ સ્નાનનો, ગૃદાયો ધર્મ રસાળ;
પ્રશ્નચારી ત્યાગી તલો, શુંથી મોહનમાગ.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના ચોથા ભાગમાં આચારાંગ આદિ જૈન સૂત્રો કઇ ભાષામાં છે, કોઇ પ્રાકૃત તો કોઇ માગધી અને કોઇ સંસ્કૃત તો કોઇ અર્ધ માગધી ભાષામાં હોવાનું જણાવે છે, આમ જુદા જુદા મિથ્યાવાદો મટાડવા અને ખરી હકીકત જૈન સૂત્રના દાખલા વડે પ્રસિદ્ધિમાં મૂકવા આચારાંગ આદિ સૂત્રો અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, તેવું પ્રતિપાદન કરવા આ ભાગની રચના કરી છે, આ ભાગ પાંચવાથી જૈન સૂત્રની રચના કઇ ભાષામાં છે તેનો નિર્ણય આપોઆપ થઇ જાય છે, આ ભાગથી જૈન સૂત્રો અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, તેવું સિદ્ધ થઇ શકે છે; એટલે આ વિષયમાં શંકાશીલ છવોને આ ભાગ અતિ ઉપયોગી છે.

પાંચમો ભાગ.

૫૭૬૬પો સાધુતણા, જૈનકદંપો અધિકાર;
એકલ વિહારીતણા, પંચમ ભાગે સાર.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના પાંચમા ભાગમાં જૈનધર્મના સાધુઓના છ કદંપ વિષેની શુંથણી યથાર્થે સ્વરૂપમાં કરી છે; તેમજ જૈનકદંપી અને તે સિરાપના એકલવિહારી સાધુઓ વગેરેનું સ્વરૂપ મનન કરવાયોગ્ય આપ્યું છે આ ભાગ સાધુ સાધ્વીઓને અતિ આદરણીય થઇ પડે તેમ છે. જૈનસૂત્રાનુસાર ઉપર્યુક્ત સિદ્ધ કરવામાં દાખલા દર્શાવેલા આપી આ ભાગ પૂર્ણ કર્યો છે. આ ભાગ સાધુ સાધ્વીઓને ઉપયોગી છે.

છઠો સાતમો ભાગ.

ભવી અભવીના લેહની રચના સૂત્રાધાર,
સમકિત કેવળજ્ઞાનની સત્તાનો અધિકાર.
આત્મા અષ્ટ પ્રકારના સોળે કળા સ્વરૂપ,
દશાવી જે ભાગથી મોહનમાળ અનુષ.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના છઠા અને સાતમા ભાગમાં ભવી અને અભવી સંબંધી બહુજ ગંભીર અને જાણુરા યોગ્ય બાબતોના પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થાય છે સમકીત અને કેવળજ્ઞાન સંબંધી ભવી અને અભવીને માટે કેટલાક એમ માને છે કે સર્વ છૂપ પાસે આ સત્તા રહેલી છે તેમજ કેટલાક એમ પણ માને છે કે એ તો નહું જ પ્રાપ્ત થાય છે આત્મા પાસે સત્તામાં સમકિત કે કેવળજ્ઞાન નથી એમ નોખા નોખા પ્રશ્નો ઉઠવાથી જાને પશોનું સૂત્રાધારે સમાધાન કરવા માટે આ પ્રકારના આત્મા અને આત્માની પાસે રહેલી સોળ કળાઓનું સ્વરૂપ જણાવવા સાચે ધણા ન્યાય અને દર્શાવેલી

અગિયારમો ભાગ.

જૈન ધર્મ અનાદિ છે, સ્વતઃ સિદ્ધ અરિહંત;
વેદ પુરાણો સાખદે, ઋષભ દેવ ભગવંત.

કેટલાક કહે છે કે જૈન ધર્મ વેદમાંથી નીકળ્યો છે, કેાઇ કહે છે કે બૌદ્ધ ધર્મમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે, એમ કેટલાક કહે છે કે ગૌતમે આ ધર્મ ચલાવ્યો છે, એમ જુદા જુદા અવાજો નીકળતા સાંભળી તેની શંકાનું સમાધાન કરવા આ પ્રશ્નોત્તર મોહનભાગાનો અગિયારમો ભાગ દુચવામાં આવ્યો છે. જૈન ધર્મ અનાદિ છે, ઋષભદેવ ભગવાનથી શરૂ થઈ અઘાપિ પર્યંત ચાલતો આવ્યો છે, એવું વેદ, પુરાણો અને અન્ય પ્રાચીન ગ્રંથોના દાખલાઓ આપી સિદ્ધ કર્યું છે. જૈન ધર્મ કેાઇપણ મતમાંથી નીકળ્યો નથી, પરંતુ અનાદિ છે, એમ શાસ્ત્રાધારે અનેક દાખલાઓ વડે સિદ્ધ કર્યું છે. આ ભાગમાં ઉપયુક્ત બાબત સંપૂર્ણપણે સાબીત કરી બતાવી છે, આ ભાગથી જૈન ધર્મ અનાદિ છે, તે સિદ્ધ કરી સર્વેના ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે, આ ભાગ સર્વેને અતિ ઉપયોગી છે.

એકાદશ આ ભાગની, મનહર મોહનભાગ;
વાંચે દિવારે આચરે, કૃણ પામે તત્કાળ.

લી. સંઘ સેવક,

માસ્તર ભાણુજી અભયચંદ.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકે ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧ લો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧ લો.

પ્રશ્ન ૧ હું—નવકારમંત્રનાં કેટલાક પાંચ પદ કહે છે ને કેટલાકે નવ પદ કહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં પ્રથમજ શરૂઆતમાં પાંચ પદ કહ્યાં છે અને કોઇ આચાર્યે જે પાંચ પદની સાથે એક ગાથા ઉમેરી નવ પદ કર્યાં છે એમ પણ કેટલાક કહે છે.

પ્રશ્ન ૨ હું—જે ગાથા કોઇ સૂત્રની તો નથી કે ?

ઉત્તર—કોઇ સૂત્રમાં જોવામાં આવતી નથી.

પ્રશ્ન ૩ હું—જે ગાથા કહેવાનો હેતુ શે છે ?

ઉત્તર—હેતુ તો માત્ર એજ છે કે—મૂળનાં પાંચ પદ છે તેનું માહાત્મ્ય જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪ હું—પાંચ પદનું માહાત્મ્ય કેવી રીતે જણાવ્યું છે તે ગાથા સહિત જણાવશે.

ઉત્તર—તે ગાથા આ પ્રમાણે છે. સાંભળો—એસો પંચ નમુકારો, સંવ પાવ પણાસણો; મંગલાણું ચ સંવેસિં, પદમં હવઈ મંગલં. ૧ આમાં એમ જણાવે છે કે—નમો અરિહંતાણું, નવ સંવ સાહુણું, એસો પંચ એ પાંચ નમુકારો નમોકાર, નમસ્કાર કરવાનાં એ પાંચ પદ, સંવપાવપણાસણો સર્વ પાપનો નાશ કરનારાં છે. અને મંગલાણું ચ સંવેસિં, સર્વ મંગલમાં પદમં હવઈ મંગલં, આ પ્રથમ મંગલ છે. એટલે દુનિયામાં વર્તતાં સર્વ લૌકિક મંગલોમાં આ લોકોત્તર મંગલરૂપ પાંચ પદનું સ્મરણ તેજ પડેલું અને મહામંગલ છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—લૌકિક મંગલના અનેક ભેદ છે, પણ તે મંગલનું અમંગલ કોઈ વખત થાય, પરંતુ લોકોત્તર મંગલ આ ભવ અને પરભવ સદાય મંગલકારીજ હોય છે. માટે ગણધર દેવ જેવા મહાજ્ઞાની-જોએ પણ મંગલાચરણમાં નમો અરિહંતાણું વગેરે પાંચ પદનું સ્મરણ કરેલ છે. જેવી રીતે ગીતા અને ગીતા માહાત્મ્ય લિખ છે તેવીજ રીતે

પ્રશ્ન ૭-અ—કર્મનો કર્તા બ્યારે આત્મા છે તો આત્મા આત્માનો વેરી થયો એમ કહી શકાય કે કેમ?

ઉત્તર—તેમ કહેવાને કાંઈ વાંધો નથી. કેમકે કષાય આત્મા, ભોગ આત્મા, (અશુભ ભોગ આત્મા) અને અજ્ઞાન આત્મા તે આત્માના વેરીજ છે. સંસારમાં પશ્ચિમણ કરાવનારા, નરક નિર્ગોદાદિકનાં દુઃખના આપનારા આત્મકાર્યનો વિનાશ કરનારા છુપા થયુ તો એજ છે. શ્રી સુયગકાંત સૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—કોઈં ચ માળં ચ તદેવ માયં લોમં ચત્તરં જગજ્જાતય દોસાઃ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ આ ચારે કષાય આત્મા છે તે દ્રવ્ય આત્માની સાથે મળી જઈને મૂળ આત્માનો સ્વભાવ જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ તેના છુપી રીતે કે પ્રગટ રીતે પણ નાશ કરે છે, એટલે નિર્મળ આત્માને દોષિત બનાવે છે. આઠે કર્મને ઉત્પત્તિ કરનાર આ ચાર કષાયરૂપી ચંડાળ બોકડી છે.

પ્રશ્ન ૮-અ—કર્મને ઉત્પત્તિ કરનારાં કર્મનાં બીજ તો રાગ અને દ્વેષ એ બેજ કહ્યાં છે તે કેમ?

ઉત્તર—રાગ દ્વેષ કહો કે કષાય કહો તે એકજ છે. કષાયના ચાર લેક જે ક્રોધ, માન, માયા, ને લોભ તેમાં જે પ્રકૃતિ રાગની છે ને જે પ્રકૃતિ દ્વેષની છે. ક્રોધ અને માનનો દ્વેષમાં અને માયા તથા લોભનો રાગમાં સમાવેશ થાય છે. રાગદ્વેષ એ બેજ કર્મનાં બીજ છે અને દ્રવ્ય તથા ભાવ આત્માને હાની કરનારાં છે.

પ્રશ્ન ૯-અ—ક્રોધાદિ ચારે ભોલ દ્રવ્યે અને ભાવે હાની કેવી રીતે કરે છે તે જણાવયો?

ઉત્તર—સાંમળો દશરૂકાલકે સૂત્રના ૮મા અધ્યયનમાં ગાથા ૩૮ મી કોદો વીઈ પળાસેઈ માળો વિગય નાસળો; માયા મિત્તાળે નાસેઈ, લોમો સવ્વ વિગાસળો ૩૮.

અર્થ—ક્રોધ જે છે તે દ્રવ્યે ને ભાવે પ્રીતિને નાશ કરે છે. દ્રવ્યથી સંબંધીઓ સાથે અને ભાવથી ધર્મ સાથે પ્રીતિ થતા દે નાંહ ને હાથ તો નાશ કરે. માન જે છે તે પણ દ્રવ્યે અને ભાવે વિનયનો નાશ કરે છે. દ્રવ્યે માતા પિતા અને વડીલોને વિનય થતા ન દે, અને ભાવથી શુરાર્દિકનો વિનય થતા ન દે. માયાથી દ્રવ્યે અને ભાવે મિત્ર ભાવનો નાશ થાય છે. દ્રવ્યે સંસાર વ્યવહારનાં કામ સંબંધી મિત્ર ભાવ થતા ન દે અને ભાવે સર્વ પ્રાણીઓમાં આત્મવત્તુ શુદ્ધિરૂપ મૈત્રી ભાવના થવી જોઈએ તેનો

આત્મિ ન માય ત્યાંમુધી તેવાએનો આત્મા એકાકુલ રહ્યા કરે, તેના વિરુદ્ધની વાત ગમે નહિ પણ ઉલટો દ્વેષ કરે લોભી-માણસને માનની ઇચ્છા વિશેષ રહે છે. પણ ઉલટો માનનો ભંગ થવાથી દ્વેષની ક્ષાયની વૃદ્ધિ થાય છે. લોભી માણસને વસ્તુ મેળવવા માયા (કપટ) નું સેવન વિશેષ કરવું પડે છે. તેથી પ્રીતિનો વિનયનો અને મિત્રતાનો નાશ થવા સાથે તમામ દોષોનો ભાગીદાર લોભી માણસ ગણાય છે. માટે આ ચંડાળ ચોકડી અકંદરે આત્માને અહિતનીજ કરનારી છે. ધર્મને અને મોક્ષને અટકાવનારી આ ચોકડી છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—આત્માના હિતચિંતક પુરૂષે શું કરવું ?

ઉત્તર—તે વિષે દશવૈકલિક સૂત્રના ૮ મા અધ્યયનની ૩૭ મી આયામાં સારો ખુલાસો આપ્યો છે. સાંભળો.

કોહં માળં ચ માયં ચ, લોમં ચ પાવવદ્ધૂળં ।

વમે ચતારિ દોષાદે, દૃષ્ટંતો હિય મપ્પણો ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ આ ચારે પાપનાજ વધારવા-વાળા છે, માટે આત્માનું હિત ઇચ્છનારા જનોએ એ ચારે દોષોને આત્માનું અહિત કરનારા બાણીને તેનો ત્યાગ કરવો.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—ઉપર કહેલા ચારે ક્ષાયોનો ત્યાગ કરવાનો કેઈ અકસીર ઉપાય છે ? હોય તો ઉપકાર બુદ્ધિએ બતાવો.

ઉત્તર—અકસીર ઉપાય મહાવીર પરમાત્માએ પોતેજ અનુભવ કરીને બતાવ્યો છે. સાંભળો. શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રના ૮ મા અધ્યયનની ૪૬ મી ગાથા.

ઢવસમેળ હળદ્ કોહં, માળં મદ્વયા ઝિળે ।

માયં બજ્જવ માવેળં, લોમં સંતોઝઝો ઝિળે ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—ઉપશમરૂપી ક્રોધી ભરવાથી ક્રોધરૂપી મહાદરદનો નાશ થાય છે. એટલે ક્રોધને હણનાર માત્ર ક્ષમાજ છે. માનનો નાશ કરનાર માર્દવ-પણું એટલે નિરભિમાનપણું છે અર્થાત્ અભિમાન તહિત થવાથી માનનો નાશ થાય છે. માયાનો (કપટનો) ત્યાગ કરવો હોય તેણે આર્જવપણું એટલે સરલપણું ધારણ કરવું. અને જેને લોભ છુટવો હોય તેણે સંતોષ ધારણ કરવો. સંતોષીને લોભ પરાભવ કરતો નથી.

અહિંયાં એમ જણાવે છે. કે આઠ કર્મ જે છે તે સકલ જીવને એટલે સર્વ જીવને વેરી જૂત શત્રુ ગુણ્ય છે; તે કર્મરૂપી વેરીને હણીને જેણે અરિહંતપદ ધારણ કર્યું છે તેને અરિહંત કહેવા તે પદને પ્રથમ નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સું—અહિંયાં એક તર્ક ઉત્પન્ન થાય છે કે શત્રુને હણવામાં કષાયની જરૂર પડે છે; કષાય વિના શત્રુનો નાશ થતો નથી તો પછી કર્મરૂપી શત્રુનો વિના કષાયે કેવી રીતે નાશ કર્યો ?

ઉત્તર—તમારી શંકા વિચારવા જેવી છે, તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે. અગ્નિ બે પ્રકારનો છે એક તેજસકાયનો અગ્નિ અને બીજો હીમનો અગ્નિ. તેજસકાયના અગ્નિથી વણ વગેરે બળેલું વખતે પાકાવે છે, પણ હીમરૂપ અગ્નિથી બળેલું વણ વગેરે ફરી પાલવતું નથી. દ્રવ્ય શત્રુને હણવામાં કષાયરૂપ અગ્નિ પ્રત્યક્ષિત થવાનો સંભવ છે; પરંતુ ભાવ વેરીને હણવામાં તો ક્ષમારૂપ ઠંડી અગ્નિનીજ આવશ્યકતા છે. કર્મરૂપી શત્રુને હણવાને ક્ષાંત્યાદિ ગુણોજ શાસ્ત્રકારે જણાવ્યા છે. સૂત્રમાં કહ્યું છે કે સ્વના મુરા અરિહંતા એવો કયો શૂર પુરૂષ છે કે કર્મરૂપી શત્રુને હણ્યા ? ઉત્તરમાં ક્ષમાવાન એવા અરિહંત ભગવાન કે જેને ઘણા ઘણા પરિસહ ઉપસર્ગો પ્રાપ્ત થતાં પણ એવી ક્ષમા ધારણ કરી દીધી કે જેનું એક રૂંવાડું પણ પ્રત્યક્ષિત નહિ થતાં તેજ ક્ષમાવડે જેણે કેવળજ્ઞાનને કેવળ દર્શન પ્રગટ કર્યું એજ શૂરામાં શૂરા ક્ષમાવાન અરિહંત ભગવાન કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૦ સું—ક્ષમારૂપ ઠંડી અગ્નિથી કર્મનો નાશ થાય તે વાત ઠીક છે પણ બીજનો નાશ થવાને કાંઈ બીજો ઉપાય હોવો જોઈએ.

ઉત્તર—બીજો ઉપાય એ કે બીજને અગ્નિમાં ચેકીને દગ્ધ કરી દીધા પછી વાવે તો તેનો અંકુરો કુટે નહિ, તેમ કર્મને દગ્ધ કરી નાખવાથી તેના બીજને બાજી નાખવાથી ભવરૂપી અંકુરો પ્રગટ થતો નથી એમ ભગવતીજની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૧ સું—ભગવતીજની ટીકામાં શી રીતે કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—હાજી, સાંભળો. પદેલાજ પદના અર્થમાં ચાલતા અધિ-
કારમાં કહ્યું છે કે :-

દગ્ધવીજે યથાત્વંતં પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ

દર્મ્મં વીજે તથા દગ્ધે, ન રોદંતિ મવાંકુરઃ ॥ ૧ ॥

સિદ્ધપદ મોટું છે. વળી અરિહંત તીર્થ કર મહારાજ દીક્ષા લેતી વખતે પણ સિદ્ધાણં નમો કિષ્કા સિદ્ધ ભગવંતને નમસ્કાર કરે છે એમ આચારાંગ સૂત્રનું વાક્ય ૬ માટે અરિહંત પદથી સિદ્ધ પદ મોટું છે.

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—તો પછી ગણધર દેવ જેવા મહાપુરુષોએ પ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર નહિ કરતાં અરિહંતને નમસ્કાર કર્યો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સિદ્ધને ઓળખાવનારા અરિહંત ભગવંત છે. ગણધર દેવના શુરૂ પછુ અરિહંત છે. જ્ઞાનના હાતા અરિહંત છે વગેરે કારણોને લઈને શિષ્યે શુરૂનું માહાત્મ્ય પ્રગટ કરવા ગણધર દેવે પ્રથમ નમસ્કાર અરિહંત ભગવંતને કર્યો હોય એમ જણાય છે. અન્ય મતમાં પણ કહ્યું છે કે—

શુરૂ ગોવિંદ દોનું ખડા, કિસકું લાશું પાય ;
ગોવિંદસેં શુરૂ ખડા, કે જેણે ગોવિંદ દિયા બતાય. ૧

પ્રશ્ન ૨૬ સુ—તો પછી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૦ મા અધ્યયનમાં પ્રથમ મંગળાચરણમાં ગણધર દેવે સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને પછી ભાવથી સંયમીને નમસ્કાર કર્યો તેમાં અરિહંતને કયા પદમાં ગણ્યા ?

ઉત્તર—અહિંયાં ગણધર દેવે બહુજ વિવેકથી જ પદની ઘટના કરી છે. આ જ પદમાં ઘણા અર્થનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૭ સુ—એ જ પદ અને તેનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—હા, છ સાંખ્યો.—સિદ્ધાણં નમ્મો કિષ્કા, સંજયાણં વ માવઓ ગણધર મહારાજે પ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર કરી અને સંયમીને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો. એ પહેલો ભાગો.

૨. ખીજે ભાગે—સિદ્ધ શબ્દમાં અરિહંતને સાથે ગણીને સિદ્ધ અને અરિહંત બનેને સાથે નમસ્કાર કરી પછી તમામ સંયમીઓને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો.

૩. ત્રીજે ભાગે—સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને સંયમી તીર્થ કરથી માંડી તમામ સંયમીને નમસ્કાર કર્યો.

૪. ચોથે ભાગે—સિદ્ધ અને ભાવથી સંયમ ગુણે વર્તતા તમામ સંયમીને નમસ્કાર કર્યો.

પ્રશ્ન ૨૮ સુ—પહેલે ભાગે સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યો તે તો કીક પછુ સંયમીને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો તે શી રીતે ?

પ્રશ્ન ૩૩ મું—લોકોએ ભોગ કહ્યું દિશાનો લેવો?—

ઉત્તર—ઉર્ધ્વ દિશાનો લેવો.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—ઉર્ધ્વ દિશાનો લોકોએ કેટલો છે ને સિદ્ધ કેટલામાં ને ક્યાં રહ્યા છે?

ઉત્તર—ઉર્ધ્વ દિશાનો લોકોએ એક રાજમાં છે ને સિદ્ધના જીવ મનુષ્ય લોકની અઢી દ્વીપની સીધી લીટીએ અઢી દ્વીપના જેટલાજ વિસ્તારવાળા પ્રદેશમાં એટલે કે ૪૫ લાખ જોજનની હદમાં ચૌદ રાજલોકની ઉપરની ટોચે રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—સિદ્ધશિલા, સુકિતશિલા સૂત્રમાં સાંભળી છે ને તે ઉપર સિદ્ધ રહ્યા છે. એમ સાંભળીએ છીએ તે કેમ?

ઉત્તર—એ વાત ખરી છે, પણ સુકિતશિલાના ઉપલા તળીયા ઉપર રહ્યા છે એમ ન સમજવું. પણ સુકિતશિલાના ઉપલા તળીયાથી એક જોજન છેડે લોકોએ છે એટલે લોકોના અથ ભાગ છે અર્થાત્ લોકોના અંત છે ત્યાં સિદ્ધ ભગવંત રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—સિદ્ધને ત્યાંજ રહેવાનું મું કારણ?

ઉત્તર—ઉપર અલોક છે માટે ત્યાં અટક્યા. એમ પત્રવણાજ સૂત્રનું બીજું પદ તથા ઉત્તરાધ્યયનનું ૩૬ મું અધ્યયન જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપર કહ્યા સૂત્રમાં શી રીતે કહ્યું છે તે જણાવ્યો?

ઉત્તર—સાંભળો; પ્રથમ ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યું છે કે—કર્હિ-પદિદયા સિદ્ધા? કર્હિસિદ્ધા પદિદયા?; કર્હિ બોન્દિચરણાં? કત્ય ગંતૂણ સિ-જ્ઞદ? ઉત્તર અધ્યયન ૩૬ મા. ૫૬ મી.

અર્થ—અહો પૂત્ય! અહો ભગવન! અહિંથી સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધ ભગવંત તે ક્યાં પ્રતિહત થયા? ક્યાં ખડાલા? ક્યાં અટક્યા? અર્થાત્ ક્યાં ગયા તે સિદ્ધ ક્યાં પ્રતિષ્ઠ્યા? ક્યાં રહ્યા? ક્યાં શરીરને છોડ્યું અને ક્યાં જાતને સિદ્ધ થયા? આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યા બાદ ભગવંત મહાવીર દેવે કહ્યું કે હે ગૌતમ! સાંભળ.

અલોપ પદિદયા સિદ્ધા, લોયગે ચ પદિદયા;

ઈદં બોન્દિ ચરણાં, તત્ય ગંતૂણ સિદ્ધા. ઇ.અ. ૩૬ મા. ૫૭ મી.

ખડીને માટીનો લેપ અને કાંથીના લીકાનું દ્રશાંત આપી જણાવ્યું છે કે-
ખડીને આઠ માટીના લેપ અને આઠ કાંથીના લીકા વડે બારે થયેલી
ખડીને જળાશયના તળે જઈને જેસવાનો સ્વભાવ છે. લેપ અને લીકાથી
જાત થયેલી તુંબડીને સ્વભાવેજ ઉચી જળને અગ્રસાગે રહેવાનો સ્વભાવ
તેમ આર ગતિરૂપ સંસાર સમુદ્રમાં આઠ કર્મના લેપે મિથ્યાત્વાદિ
વેવક ગાંઠોના બારે કરી આત્મા તળે જઈ જેસે છે. તેજ આત્મા જ્યારે
મૌદિકથી નિર્લેપ થાય છે ત્યારે તુંબડીની જેમ લોકાગ્રે જઈ ડરે છે. અર્થાત્
મૌ રહિત આત્માની નિર્લેપ તુંબડીની જેમ ઉર્ધ્વગતિજ હોય છે. વગેરે
મગવતીજ સૂત્રમાં સિદ્ધ પરમાત્માની ઉર્ધ્વ ગતિને માટે અનેક ન્યાય
દર્શાવેલા આપ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૪૩ સુ—જીવનો કર્મ અહણું કરવાનો સ્વભાવ છે તે મૂલના
સ્વભાવને છોડીને સિદ્ધ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—જીવનો અને કર્મનો જો કે મૂલનો (અનાદિ) સંબંધ છે
તોપણ તથા પ્રકારની સામગ્રી મળવાથી કર્મ અહણું કરવાનું છોડીને જીવ-
શિષ્યપણું પામી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—આ સંબંધી કાંઈ દર્શાવેલો છે ?

ઉત્તર—હા જી, સાંભળો. પારાનો મૂળ સ્વભાવ અંધજા અને
અગ્નિમાં અસ્થિર રહેવાનો (ઉડી જવાનો) છે, પણ તથા પ્રકારની ભાવના,
દેવાથી પારો વહ્નિમાં સ્થિર રહે છે. અગ્નિમાં દાહકતાનો મૂલ સ્વભાવ છે,
પણ તથા પ્રકારના પ્રયોગથી મંત્રયોગ અથવા ઔષધિ વડે બાંધવાથી
અગ્નિમાં પ્રવેશ કરનારને અગ્નિ દહન કરતો નથી, તથા સત્ય શિયલના
પ્રભાવે પણ અગ્નિ દહન કરતો નથી. આગનું ભક્ષણ કરનાર ચક્રોર પક્ષીને
અગ્નિ પોતાનો સ્વભાવ બદલી જવાથી દહન કરતો નથી. તેમજ અબ્રક,
સુવર્ણ, રત્ન કંબલ અને સિદ્ધ પારાને અગ્નિ દહન કરતો નથી. એવે
વખતે અગ્નિમાંની મૂલ દાહકતા ક્યાં જાય છે ? લોહચુમ્બક પાયાણમાં લોહ
અહણું કરવાનો સહજ સ્વભાવ છે, પણ જ્યારે અગ્નિથી તે મૃત (ભરતીમૃત)
થાય છે, અથવા તેના દર્પ (પ્રભાવ) ને હરણું કરનારી બીજી ઔષધિથી
તેને સંયુક્ત કરવામાં આવે છે ત્યારે તેનો લોહ અહણું કરવાનો સ્વભાવ
નષ્ટ થાય છે. તેજ પ્રમાણે સિદ્ધામાં કર્મ અહણું કરવાનો યોગ સ્વભાવ
જતો રહે છે. ધાન્ય પ્રમુખનું બીજ જ્યાંમુખી તેના મૂલ સ્વભાવમાં વિકાર
થયો હોતો નથી, ત્યાંમુખી ધાન્યાંકુરની ઉત્પત્તિ કરે છે, પણ જ્યારે તે
બીજ જગી જાય છે ત્યારે અંકુરોત્પત્તિ થતી નથી. તેવીજ રીતે સિદ્ધ

જેમ સમયથી મરણનો અંત સુધીમાં આધિ, વ્યાધિને ઉપા
તથા રોગ, જરા, પરવંશપણુ આદિ દુઃખોની સંસારને અંગે રહેલાં જીવો
કાંઈ સીમા હોતી નથી. એમાંનાં કાંઈપણુ પ્રકારનાં દુઃખ સિદ્ધમાં નથી
એજ સિદ્ધનું સુખ. આ ઉપરાંત આપણી કલ્પનામાં પણ ન આવી શકે
તેવું અકલ્પ્ય, અકલ્પ્ય, અગમ્ય, અતીન્દ્રિય અને અનિર્વચનીય એ
આત્માનું સ્વાભાવિક અનંતસુખ સિદ્ધ ભગવંતને હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૮ સુ—સંસારમાં રહેલાં ચાર પ્રકારનાં તથા ખીન્ન અને
પ્રકારનાં દુઃખ જંછાળ્યાં તે માંહેણું દુઃખ સિદ્ધમાં નથી તે તો ઠીક. પ
ત્યાં તેમને કરવાનું શું? જેમ સંસારમાં દુઃખ ઘણાં છે, તેમ સુખ પ
ઘણાં છે. ભલે સિદ્ધમાં દુઃખ નથી, પણ ખાતાં, પીવાં આનંદ મોજશો
ઉડાવશે, રમત ગમતમાં આત્માને આનંદમાં રાખશે વગેરે સુખોમાં
સુખ સિદ્ધમાં હોવું તો જોઈએ અને તે જ્યારે ન હોય ત્યારે સુખ શાનું

ઉત્તર—હે ભાઈ! એ સુખ તો બધા દેહધારીને માટે છે. સિ
ભગવંત દેહધારી નથી. સંસારી જીવ સક્રિય છે, સિદ્ધનાં જીવ અક્રિય છે
જે સક્રિયને કરવાનું છે તે અક્રિયને કરવાનું નથી. વ્યવહાર માત્ર સક્રિય
છે, અક્રિયને કાંઈ પ્રકારનો વ્યવહાર નથી. આચારાંગ સૂત્રનું વાક્ય છે
અક્રમસ્ત વવહારો ન વિજ્ઞાઈ જેને આપણે સુખ માનીએ છીએ તે વ્યાવહારિક
સુખ છે તે પૌદ્ગલિક સુખ છે. જે પ્રકારે જે વસ્તુના લોગ વડે માનેણું
સુખ તે કાંઈ વખત દુઃખરૂપ થઈને ઉભું રહે છે. દુધપાક, બાસુંદી કે શીખં
વગેરે મિષ્ટ લોગન જમતાં જેટલો આનંદ થાય છે, તેટલોજ આનંદ બલ
તેથી વિશેષ દુઃખરૂપ તેજ સમય તે વસ્તુનું વમન કરતાં થાય છે. અં
જ્યારે તે વિંકિયા રૂપે પ્રગમે છે ત્યારે તેનાં દુઃખની સીમા રહેતી નથી
તો પછી કલુષરનું સુખ કે કલુષ માત્રનો આનંદ શા કામનો? કામ લોગને
આપ્રિત સાંસારિક સુખ તે તો પામ (ખસ) વાળાને ખરજ ખલુવાર્ય
યતી મીઠાઈ તુલ્ય છે.

કામ લોગ પ્યારા લગે, ફલ કિંપાક સમાન;

મીઠી ખાજ ખુબવતાં, પીછે દુઃખદી ખાણ. ૧

આ સુખ તે સુખ નથી પણ એકાંત દુઃખજ છે. જ્યારે આવ
કૃત્રિમ અને કલ્પિત સુખમાં જાની પુરો પણ આનંદ માનતા નથી, તે
પછી સિદ્ધમાં નાં એવો ખોટો આનંદ હોયજ ક્યાંથી? માટે સિદ્ધનું સુખ
તો અવિનાશી બીજાજ પ્રકારનું છે.

નથી. એજ પ્રમાણે સિદ્ધોમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયો અને ક્રિયાઓ વિના અનંત સુખ છે. તેમના સુખબરને તેઓજ જાણે છે. જ્ઞાની તે કહેવાને સમર્થ નથી કેમકે તે નિરૂપમ છે. નૈનતત્ત્વ સાર.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—અનંત જ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજે તો સિદ્ધનાં સુખનું સ્વરૂપ જાણ્યું હશે, તો તેવા જ્ઞાની પુરૂષોના કથનથી સિદ્ધનાં સુખનાં સ્વરૂપનો કાંઈક પણ પ્રકાશ હોવો જોઈએ. તો તે વિષે સૂત્ર કાંઈ જણાવે છે ખરું?

ઉત્તર—સૂત્ર એમ જણાવે છે કે:—મનુષ્ય લોકમાં કે દેવલોકમાં એવો કોઈ પદાર્થ નથી કે તેની ઉપમા દઈને સિદ્ધનાં સુખને અનંત જ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજ પણ બતાવી શકે ?

પ્રશ્ન ૫૨ મું—સિદ્ધના સુખના મુકાબલામાટે લોકમાં કોઈ એવો પદાર્થ નથી કે ઉપમા દઈ અનંત જ્ઞાની પણ સમજાવી શકે તે સમજાવું પણ જે સુખ જોવામાં આવે તે કહી શકે તો ખરા કે ?

ઉત્તર—વનવાસી સીલને રાજાએ પોતાના મહેલમાં છ મહિના રાખી તેના કર્ણપુટપર કાંઈ પણ અવાજ નહિ પડવા દેતાં અનેક પ્રકારનાં રસ વ્યંજન સહિત મિષ્ટ શોજનો, પુષ્પની શય્યા અને અરીસાભુવનની અંદર નેત્રને ગમતા અનેક પદાર્થોથી લેવાતો આનંદ આ તમામ સુખના અનુભવ બળે સીલ જ્યારે પોતાના કુટુંબને મળે ત્યારે તેને કાંઈ પૂછે કે બાઈ તું આટલો વખત ક્યાં રહ્યો, તેં શું ખાધું, પીધું અને તેં શું કર્યું? વગેરે પૂછતાં તે સીલ શું ઉત્તર દઈ શકે? એક વાહ! વાહ! સીવાય કાંઈ કહી શકે નહિ. તેમ મહાવીર જેવા અનંતજ્ઞાની પુરૂષે પણ ગૌતમના સિદ્ધના સુખના પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એજ ઉત્તર આપ્યો કે, સિદ્ધનું સુખ હું જાણું દેખું છું, અનુભવું છું, પણ કહેવાને શક્તિવાન નથી. જેમ મુંઝાને અલૌકિક સ્વપ્ન આવે તે શું કહી શકે? તેમ જ્ઞાની પુરૂષે સિદ્ધનાં સુખને જાણવા શક્તિવાન છે, પણ કહી શકવા શક્તિવાન નથી.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—તો હવે દુકામાં સિદ્ધનું સુખ જાણી શકીએ તેવો કોઈ દાખલો છે ?

ઉત્તર—શાસ્ત્રમાં ન્યાય દાખલા તો ઘણા હોય પણ આપણે એક દુકાન દાખલાથી સમજી શકીએ તેવો ન્યાય શ્રી પત્રવણાજી સૂત્રના બીજા કાણ્ડ પદમાં જણાવ્યો છે. ને અત્રે દાખલ કરીએ છીએ.

નવિ જ્ઞાતિ માણુસ્સાપં, તં સોજસં નવિય સજ્જ દેવાણં;

જં તિદ્ધાણં સોજસં, અજ્ઞાવાહં ટવગદાણં.

ઉત્તર—ઉપરના કહેલ અધિકારમાં કહ્યું છે કે—ગાથા—

જત્યય ઇગો સિદ્ધો, તત્યજંતા મવક્સય વિમુક્તા ।

અણોળ્ળા સમોગાદા પુદ્ગા સન્વેચિ લોગંતે ॥૧॥

કુસદ અજંતે સિદ્ધે, સન્વ પપ્પેદિં નિયમ સો સિદ્ધા ।

તેવિ અસંસેજ્જ ગુણા, દેસપપ્પેદિં જે પુદ્ગા ॥૨॥

અર્થ—જ્યાં એક સિદ્ધ હોય ત્યાં અનંત સિદ્ધ હોય. સિદ્ધ એટલે ભવજ્રમણરૂપવિનાશ તેથી રહિત તથા જન્મ મરણરૂપમવનો ક્ષય કરી, સર્વ કર્મથી, મુક્ત થયેલા એવા સિદ્ધ પરમાત્મા અન્યોન્ય-પરસ્પર એક બીજામાં મળેલા હોકના અંતને સ્પર્શીને રહ્યા છે. ૯

પોતાના આત્માના સર્વ પ્રદેશમાં એક સિદ્ધ, અનંત સિદ્ધના આત્માનો સ્પર્શ કરીને રહ્યા છે. એકેક સિદ્ધને અસંખ્યાતા આત્મપ્રદેશ છે તે સર્વ દેશથી વા પ્રદેશથી સ્પર્શી રહ્યા છે. ૧૦

આનો પરમાર્થ એ છે કે ૪૫ લાખ જોગનની માંહેલી કોર અનંતા સિદ્ધનો સમાવેશ આ પ્રમાણે થાય છે કે—જ્યાં એક સિદ્ધ ત્યાં અનંતાસિદ્ધ અને જ્યાં અનંતાસિદ્ધ ત્યાં એક સિદ્ધ, એટલે અન્યોન્યસિદ્ધના છવે ઝૂંડેસીને રહેલા છે. માટે સમાવેશનો વાંધો આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૫૫ મું.—એકેક સિદ્ધને રહેવાની જગ્યા કેટલી હોય ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય અહિંથી સિદ્ધ થાય તેનાં શરીરનાં પ્રમાણમાંથી ત્રીજો ભાગ બાદ કરતાં બાકીના બે ભાગના જેટલી, એક સિદ્ધ જગ્યા રોકે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું.—થોડામાં થોડી અને ઘણામાં ઘણી કેટલી અવધેણાવાળા સિદ્ધ થાય ?

ઉત્તર—થોડામાં થોડી બે હાથની, અવગાહનાવાળા અને મધ્યમ સાત હાથની, અને ઉત્કૃષ્ટ પાંચસેં મનુષ્યની અવગાહનાવાળા સિદ્ધ થાય. પાંચસેં મનુષ્યની, અવગાહનાવાળાનો સિદ્ધ દેવમાં ત્રણસેં તેત્રીશ મનુષ્યને ભત્રીય આંગુલનો અને બે હાથની અવગાહનાવાળાનો એક હાથને આઠ આંગુલનો ધન પડે. એટલે બે હાથથી, માંડીને પાંચસેં મનુષ્ય મુખીની અવધેણાવાળા મનુષ્યો સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. તે તેની હદમાં રહેલો મધ્ય અવગાહનાવાળાનો પણ જે છવ સિદ્ધ થાય તેનો ત્રીજો ભાગ બાદ કરતાં શરીરના બે ભાગ જેટલી જગ્યા સિદ્ધ દેવમાં સિદ્ધના છવની, અવગાહના રહે.

પ્રશ્ન-૬૦ સુ—મુક્તિ માર્ગનો પ્રવાહ નિરંતર ચાલતો રહે, અને સાર ખાલી થાય નહિ. આ વાક્ય પરસ્પર વિરુદ્ધ કેમ ન પડે ?

ઉત્તર—આ વિષે પૂર્વાર્દેના ૪ થા ભાગમાં ૩૧ મા પ્રશ્નમાં ધણે જાણે કરવામાં આવ્યો છે. તોપણ વિશેષ ખુલાસાને માટે સાંભળો. નંતે જ્ઞાની ભગવંતે જે ભાવ બહુયાં તેજ પ્રકાશ્યા. ભગવંતનું એ વચન સત્ય નથી, પણ અદ્ય બુદ્ધિવાળા જીવોના ચિત્તમાં તેના વિચારમાં તે ત બેસે નહિ. એ સ્વાભાવિક છે. એ ઉપર અલૌકિક દૃષ્ટાંત છે, તે સાંભળતાંજ જાતાંજનો મન સ્થિર થાય તેમ છે. નદીઓનાં ડુંદ (મૂળ)માંથી (દ્રહમાંથી) પ્રવાહ નીકળીને સદાકાળ સંમુદ્ર ભણી વહે છે, તોપણ ડુંદ (દ્રહો) ખાલી થતાં નથી. નદી પ્રવાહ બંધ થતો નથી, અને સંમુદ્ર કદી પૂર્ણ થતો નથી. તેવીજ રીતે સંસારમાંથી નીકળીને ભવ્ય જીવો મુક્તિમાં ભવ્ય છે, તોપણ સંસાર ખાલી થતો નથી, ભવ્ય જીવો ખૂટતાં નથી, અને મુક્તિ રાતી નથી. આ દૃષ્ટાંત અને દાર્દાન્તિકનું સામ્ય-સરખાપણું સમ્યક્ પ્રકારે સ્વલોકન કરનારની અર્હદચનમાંજ પ્રતીતિ થશે, અન્યત્ર નહિ.

બીજું પણ એક લાગુ પડતું દૃષ્ટાંત પ્રમાણના બહુકારોએ એ સાંભળવા લાયક છે. કોઈ બુદ્ધિશાળી જન્મથી માંડીને મરણ પર્્યંત ત્રણ લોકના સર્વ-જાણોનું હિંદુઓના ૫૬ (૭) દર્શન અને યવન શાસ્ત્રોનું, આત્મ શક્તિથી પકન કરતો અસંખ્ય આયુષ્ય નિર્વહન કરે, તોપણ તેના અશ્રાન્ત પાકથી તેનું (હૃદય) કંદી શાસ્ત્રાક્ષરોથી પૂર્ણ થાય નહિ. શાસ્ત્રાક્ષરો ખૂટે નહિ અને શાસ્ત્રો ખાલી થાય નહિ. તેવીજ રીતે સંસારમાંથી ગમે તેટલા જીવો મુક્તિમાં ભવ્ય તોપણ મુક્તિ પૂરાય નહિ. ભવ્યો ખૂટે નહિ અને સંસાર ખાલી થાય નહિ. અર્થાત્ મુક્તિ માર્ગ અંતરાય વિના વહેતો રહેશે. આ દૃષ્ટાંત અને દાર્દાન્તિકની ભાવના વિજ્ઞા (બહુકારો) એ સ્વચિત્તમાં ચિન્તવી હોવી અને એવા અનેક દૃષ્ટાંતો યોજવાં. (જૈનતત્ત્વસાર.)

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—સિદ્ધ પરમાત્માને ત્યાં કરવાનું શું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગની રમણતામાં—આનંદમાં રહેવા શીનાય બીજું કંઈ કરવાનું નથી. શ્રી પત્તવણી સૂત્રનાં બીજાં પદમાંકે ૧૨ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

કેવરણાણુ વરણા, વાળંતિ સન્નમાવ ગુણમાવે;

પાસંતિ સમ્વઓ સન્ન, કેવલ દિટ્ટી દિવંતાદિ ॥૧૨॥

અર્થ—સિદ્ધતા જીવ, કેવળજ્ઞાનના ઉપયોગવડે સર્વ દ્રવ્ય પદાર્થોના દ્રવ્ય શુણ્ય પર્યાપને બાલે છે, તેમજ કેવળ દર્શનવડે સર્વ ભાવને રૂપી રક્ષા

નિરંજન દેવ કેવા છે ? તો કે તેમને કાયા (પાંચ શરીરમાંનું શરીર) નથી, મન નથી, રૂપ નથી, મોટા ક્વીથર તે પણ રૂપને કળી શક્યા નથી, ઇચ્છા નથી, મોહ નથી, સંસાર વિષે ફરી આવવું નથી, દેષ નથી, વેષ નથી, મદ નથી, માન નથી.

સિદ્ધાન નાર્યો ન નરોનક્લીલાઃ વત્કૃત્વયોગા ન ચલાનસંતિ;

ન શ્રેષ્ઠિ સંહાર કુદોન દૃશ્યા, મોગાર્થિનોનાં કૃતિ ધારકાનઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ:—સિદ્ધ તે સ્ત્રી વેદે નથી, પુરૂષ વેદે નથી, નપુંસક નથી, વાત કરવા યોગ નથી, એટલે આપણે મુખે કહી શકીયે તેવા નથી, અથવા મન, વચન, કાયાના યોગ નથી, ત્યાંથી ચળવાવાળા નથી, અથવા ચંદન સ્વભાવ નથી, શ્રેષ્ઠી સંહાર કરતા નથી, દ્રષ્ટિગોચર આવે એવા નથી. ભોગના અર્થી નથી, આકારવંત નથી, આવા નિરંજન દેવ સિદ્ધ સ્વરૂપી રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—જેને આપણે નિરંજન કહીએ છીએ. સિદ્ધ કહીએ છીએ. તેને અન્યમતમાં ઇશ્વર કહે છે. તો અન્યમતના શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરનું સ્વરૂપ કેવું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઇશ્વરના સ્વરૂપ માટે વેદાંત મતમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

નમૂર્મિર્નિચાપોનવાહિનવાયુ, નચાકાશ માસ્તેનનિદ્રાનતંદ્રા;

નગ્રીન્મો નર્શતો નદ્દેષો નવેષો, નયસ્પાસ્તિમૂર્તિસ્તિમૂર્તિસ્ત્વમીદે ॥ ૧ ॥

અર્થ—ઇશ્વરનું સ્વરૂપ તે ભૂમિ-પૃથ્વીરૂપ નથી, પાણીરૂપ નથી, અગ્નિરૂપ નથી, વાયુરૂપ નથી, આકાશરૂપ નથી, નિદ્રારૂપ નથી, તંદ્રારૂપ નથી, ઉષ્ણ નથી, શીત નથી, દેષમય નથી, વેષરૂપ નથી, કોઈ પ્રકારની મૂર્તિ કે ત્રિમૂર્તિરૂપ ઇશ્વર નથી.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—તો હવે ઇશ્વર કેવા છે ? તે સ્વરૂપ બાબતું જોઇએ.

ઉત્તર—ઇશ્વર જર્વંશાધતંકારણમ્ કારણાનામ્ શિવંમાપકં કૈવલં માપકા નામઃ તુરિયંતમઃ પારમાર્થતહીનં, પ્રપચે પરંપાવન દ્વૈતહીનં ॥ ૧ ॥

અર્થ—ઇશ્વર અજન્મ છે, જન્મ લેતા નથી, શાશ્વતા છે, કારણનું પણ કારણ છે એટલે આપણે જેની ઉપાસના કરીએ છીએ, તે પણ તેમની ઉપાસના કરે; શિવસ્વરૂપી દૈત્યસ્વરૂપી જ્ઞાનીઓજ તેમનું સ્વરૂપ કહી શકે. ત્રતુ પ્રકારની વય માંહેલી વય નથી. આદિ અતંતરહિત પરમપદને પ્રાપ્ત થયેલા પવિત્રમાં પવિત્ર અદ્વૈત એકજ ઇશ્વર સ્વરૂપે છે.

ભાષાન્તર—મુક્ત જીવોને જણાવવા માટે કોઈ ઉપમા છેજ નહિ; કેમકે તેઓની અરૂપી હયાતી રહેલી છે. તેમજ તેઓને કયો પણ અવસ્થા વિશેષ છે નહિ, માટે તેમને જણાવવા માટે કોઈ શબ્દની પણ શક્તિ નથી. (૩૩૩)

કેમકે તેઓ નથી શબ્દરૂપ, નથી સ્પર્શરૂપ, નથી રૂપરૂપ, નથી ગંધરૂપ અને નથી રસરૂપ. (અને વાચ્ય વસ્તુના વિશેષ તો માત્ર એ શાબ્દાત્મિક પાંચ ગુણજ છે. તે મુક્ત જીવોમાં છે નહિ. માટે તેઓ અવાચ્ય છે. (૩૩૩)

સિદ્ધ પરમાત્માની વ્યાખ્યા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સૂત્રમાં કહી છે. તે મૂળપાઠ સાથે જણાવી.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સિદ્ધ સગવંત મનુષ્ય ક્ષેત્રથી એટલે આપણાથી સાત રાજ છેટે રહ્યા છે. તો એટલે છેટેથી તે આપણું કંઠ્યાણું કેવી રીતે કરી શકે ?

ઉત્તર—આપણું કંઠ્યાણું તો આપણેજ કરવાનું છે. એટલે જે રસ્તે પરમાત્માએ મુક્તિ મેળવી; સિદ્ધ પદ ધારણ કર્યું છે; તે રસ્તાને આપણે પકડશું;—તે પંથને વિષે આલશ્યું, તો આપણે પણ તે પદને ધારણ કરી શકશું. એટલે જ્યારે સિદ્ધ સમાન આપણો આત્મા શક્તિવાન થયે ત્યારે તે આપોઆપ પોતેજ મુક્તિ પદ મેળવી શકશે, માટે આપણું કંઠ્યાણું તો આપણેજ કરવા શક્તિવાન છીએ. તોપણ સાત રાજ રહ્યા—સિદ્ધ પરમાત્મા પણ આપણા આત્માનું કંઠ્યાણું કરવાને શક્તિવાન છે તે વાત કાઢી નાખવા જેવી નથી.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—શું ન્યાયથી તે આપણું કંઠ્યાણું કરી શકે છે ?

ઉત્તર—એક તો એ કે—તેમના ધ્યાનના પ્રભાવથી આપણો આત્મા નિવૃત્તિ પામે છે. બીજું કારણ નીચેના ન્યાયથી જાણીયો. પ્રજ્ઞા પ્રકાશમાં ઠહું છે કે:—

યથાક્રમિ તાપઃ સુલ્લ દોજનાનાં, શીતં સદા હંતિ ન શંસયોસ્તિ ; શ્રી સિદ્ધ જાયોહિ તથા ચરેયં, પાપં પ્રકૃયં ચ ત્રિમત્ર ચિત્રં

અર્થ:—યથા દર્શાવે—એમ અગ્નિનો તાપ દૂર રહ્યા મનુષ્યોને મુખ રૂપ થાય છે. એટલે તાદૃશી પરાભવેલા મનુષ્યોની શીતને હલુવાને સદાય અગ્નિ શક્તિવાન છે. એ દર્શાવે સિદ્ધ પરમાત્માના સ્મરણ વટે ઘણાં પાપના સંપટનો નાશ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય. અર્થાત્ સિદ્ધ પરમાત્મા સાત રાજ

અર્થ ચૂક્યો.) બ્રહ્માંડરૂપી મંડપને ટોચે રહી અદૃશ્યપણે પોતાને વરવા મળેલા નો શુભોાનું નિરીક્ષણ કરતી, તેમજ સુમતિ દાસી દરેક પંથના સેવન કરનારાની તમામ હકીકત જણાવતી એક બીજા પંથનું અર્થાત્ મતવાદીઓનું ઉત્કંઠન કરતી નિરીક્ષણ કરતી ચાલી જાય છે.

પ્રશ્ન ૭૬ સું--સુદિત સુંદરી કેવા શુભવાળાને વરવાની ઇચ્છા જણાવતી હશે ?

ઉત્તર--જે શુભો વડે પોતે જે પદ મેળવ્યું છે. તેવાજ શુભવાળા એટલે પોતાના જરાબરી શુભોવાળાને વરવાની ઇચ્છા ધરાવે છે, અને તેનેજ ચોધતી ફરે છે. અર્થાત્ પોતાની દીન્ય દૃષ્ટિ વડે તેને જુએ છે.

પ્રશ્ન ૭૭ સું--સુદિત સુંદરીને કેવા શુભોવાળા પુરૂષો જોઈએ છીએ તે તો જણાવો ?

ઉત્તર--દયો, જુઓ શાંભળો--

પંચાસવ પરિક્રાયા, તિગુત્તાછસુંસંજયા; પંચનિગહણા ધીરા,
નિર્મળાવજ્જુદંસિણો. ॥૧૧॥ ૬૦ અ૦ ૩ ॥ હૃથસંજણ, પાયસંજણ, વાયસંજણ
સંજણ હંદ્રિયસ્સ; અજ્ઞપ્પરણ સુસમાહિઅપ્પા, સુતર્યં ચ વિઆણહજેસમિકલુ
॥ ૬૦ અ૦ ૧૦ ગા૦ ૧૫ ॥ તવોગુણ વ્વહાણસ્સ, ઉજ્જુમહસંતિ સંજમરયસ્સ;
પરીસદ્દે જિણંતસ્સ, સુતહા સોગહતારિસગસ્સ. ॥ અ૦ ૪ ગા૦ ૨૭ ॥

અર્થ--(સુદિત સુંદરી આવા પુરૂષોની ચોંધ કરે છે.)

હિંસાદિ પાંચે આશ્રવના ત્યાગી, મન આદી ત્રણે શુભિએ શુભા;
પંડકાય-પૃથ્વ્યાદિ છકાર્યના રક્ષક, પાંચે ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવાવાળા, ગાંધીસ
પરિસહ ઉત્પન્ન થયે, ધૈર્ય ધારણ કરવાવાળા, માયા કપટરૂપ અન્ધિ રહિત,
સંયમ સામી જેની દ્રષ્ટિ છે (એવા નિઃશંક દે, જેના) હાથ, પગ, વચન
અને ઇન્દ્રિયો એકંત સંયમ રૂપજ હોય તથા ' અધ્યાત્મરતઃ ' પ્રશસ્તધ્યાના
સંક્રાન્ત-શુભ ધ્યાનમાં જે આસક્ત હોય, જેનો આત્મા સદાય સમાધિમાં લીન
હોય. સૂત્ર અને અર્થનો વિજ્ઞાન સહિત યથાતથ્ય જાણ હોય, એવો હોય
તેને હું ખરો મિત્રુ કહું છું ॥ (તે મિત્રુ) તપના શુભે કરી પ્રધાન, કપટ
રહિત-સરલ, મતિવંત, સમાવંત, અને સંયમને વિષે રમણતા દરવાવાળા
અને પરિસહાને જીવવાવાળાને, સુગતિ (મોક્ષની પ્રાપ્તિ-સુદિત સુંદરી
વતી) મુલમ છે.

અર્થ—જે પદને સૂર્ય, ચંદ્રમા કે અગ્નિ પ્રકાશ કરી શકતા નથી અને જે પદને પામીને ફરી ચોળીઓ પાછા આવતા નથી તે માફ ઉત્તમ ધામ છે. ૬.

તેમજ પ્રજા પ્રકાશમાં પણ કહ્યું છે કે—નિરંજન પદ પામ્યા પછી ‘પુનરાગમોન’ આ સંસારમાં ફરી આગમન તેમનું હોતું નથી.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રોમાં જ્યાં નમોઽયુષ્નો પાઠ આવે છે ત્યાં પહેલું નમોઽયુષ્ સિદ્ધ ભગવંતનું, બીજું અરિહંત તીર્થંકર મહારાજનું ને ત્રીજું ધર્મ ગુરૂનું એમ ત્રણ નમોઽયુષ્ કહેવામાં આવે છે. તેમાં એક સવાલ ઉઠે છે કે—પહેલું નમોઽયુષ્ સિદ્ધ ભગવંતનું છે ને તેમાં ગુણ તો બધા તીર્થંકરના આવે છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—નમોઽયુષ્ તો સિદ્ધ ભગવંતનું જ છે, પણ જે તીર્થંકરો મોક્ષગતિને પામીને સિદ્ધ થયા તે તીર્થંકરોના ગુણોનું વર્ણન કરીને સિદ્ધનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્યારે પહેલા નમોઽયુષ્માં તીર્થંકર અને સિદ્ધ બંનેના ગુણોનો સમાવેશ થાય છે, તો પછી બીજું તીર્થંકરનું છુટું પાડવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—બીજું નમોઽયુષ્ વર્તમાન તીર્થંકરને માટે એટલે કેવળપદે તીર્થંકર હયાતી ધરાવતા હોય તેને માટે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—તીર્થંકર હયાતી ન ધરાવતા હોય તો ?

ઉત્તર—તીર્થંકરની હયાતી ન હોય તો સિદ્ધનું તો ખરૂં જ અને ગુરૂની હયાતી હોય તો ગુરૂનું.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—તીર્થંકર અને ગુરૂની હયાતી ન હોય તો ?

ઉત્તર—એક સિદ્ધનું જ નમોઽયુષ્ સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—સૂત્રના મૂળ પાઠથી ઉપરના પ્રશ્નોનો ખુલાસો થાય તેમ છે ?

ઉત્તર—હા, છ. મૂળ પાઠમાં જ તમામ ખુલાસો છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—અમારા સાંભળવામાં તો ત્રણ નમોઽયુષ્ કહેવાં એમ ધારણામાં છે તો ત્રણ નમોઽયુષ્ દેવોનું કોઈ સૂત્રમાં છે ? હોય તો તે જણાવો ?

ઉત્તર—મહાવીરના શાસનમાં ભગ્ન્યા તે કેશી સ્વામી અને રાજા પ્રદેશીને ખુબ્યા તે કેશી સ્વામી બને જુદા છે. (તેનો ખુલાસો સંવસ્તર વાંચવો હોય તો જુઓ પૂર્વાર્ધ ભાગ ૬૬૦ પ્રશ્ન ૮૯ થી ૯૬ સુધી) એટલે પ્રદેશી રાજાને બોધ દેનાર તે કેશી સ્વામી પહેલા થયા છે. તે વખતે મહાવીરની હયાતી હતી કે નહિ તે સંબંધે સૂત્રમાં કંઈ ખુલાસો જણાતો નથી. પણ પ્રદેશી રાજાએ તીર્થંકરનું નમોઽથુણું નથી કીધું, તે તો સૂત્ર સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૯૧ મું—અર્હંતક શ્રાવકના વખતમાં મહિનાથ હતા છતાં તેમનું નમોઽથુણું કેમ કહેવામાં આવ્યું નહિ હોય ?

ઉત્તર—તે વખતે મહિનાથ ભગવાન સંસારમાં હતા, અત્રતીપણે હતા—અર્હંતક શ્રાવક બાર વ્રત ધારી પાંચમાં શુશ્રુસ્થાનવાળા, સંસારમાં રહેલા તીર્થંકરને નમોઽથુણું કહ્યું નથી. તે ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે પાંચમા શુશ્રુસ્થાનવાળા બોધા શુશ્રુસ્થાનવાળાને નમસ્કાર ન કરે.

પ્રશ્ન ૯૨ મું—જે શાસનના અધિકારી તીર્થંકર મંહારાજ મોક્ષ ગયા પછી તેમનું નમોઽથુણું તે શાસનના તીર્થંકર કહેવામાં આવતું નથી, પણ મહાવિદેહમાં તો સદાય તીર્થંકર હોયજ. તેમનું બીજું નમોઽથુણું કહે તેમાં શો વાંધો ?

ઉત્તર—જો વાંધો ન હોત તો અરણ્યક શ્રાવક તથા પરદેશી રાજા કહેત, પણ તે તો કંઈ છેજ નહિ. માટે દરેક શાસનના અધિકારી તીર્થંકરનેજ નમોઽથુણું લાગુ થતું હોય એમ સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૯૩ મું—હાલની સ્થાનકવાસીની પ્રવૃત્તિમાં સામાયિકાદિ ઉચ્ચરતાં શ્રીમંધરસ્વામીની આજ્ઞા લેવામાં આવે છે તે વિષે શું સમજવું ? સૂત્રના ન્યાયે આ પ્રવૃત્તિ ઠીક લાગે છે કે કેમ ?

ઉત્તર—આ જમાનામાં ઠીક અડીકતું કંઈ જોવાનું નથી. તેમાં આ વર્ગને માટે તો જેને જે ઠીક લાગ્યું તેજ ઠીક, એમ માની લેવામાં આવે તેનો ઉત્તર કંઈ હોયજ નહિ. પણ સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે આ વાત લાગુ થાતી નથી. દાખલા તરીકે—રાજકોટમાં રહેલી રાજકોટની વસ્તી ગોંડલ કે મોરણીના રાજાની આજ્ઞામાં રહેવાની ઇચ્છા ધરાવે તે વાત ઉચિત ગણાય ! અહિયાં ન્યારે બાદશાહી રાજ્ય હતું ત્યારે તેની આજ્ઞા મનાતી. હાલ ન્યારે મુદોપિયનની સત્તા પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેની આજ્ઞા આજ્ઞા હિંદુસ્તાનમાં મનાય છે, છતાં કોઈ વર્મન કે ફ્રેન્ચની આજ્ઞા ચિંતવે તે શા કામની ?

પ્રશ્ન ૯૭ મું—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે—સાધુજી હોય તો તેમની આજ્ઞાએ સામાયિકાદિ ઉચરીએ છીએ તે ન હોય તો સ્થાપનાચાર્ય કરી પંચિદિયો ભણી સામાયિક ઉચરીએ છીએ.

ઉત્તર—પંચિદિયો ભણનારા તેનો હેતુ બાજુતા હોત તો સ્થાપનાચાર્ય કરવાની જરૂર રહેત નહિ. પંચિદિયો ભણી આજ્ઞા માગવાનો પૃથા જે મૂળથી હોત તો બીજા વર્ગને આચાર્યની આજ્ઞા માગવામાં વાંધો આવત નહિ.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—પંચિદિય એટલે શું—ને તેનો હેતુ શું ?

પંચિદિય એટલે આચાર્યના ૩૬ શુભની જે ગાથા છે.

તેમાં પહેલા પદમાં પંચિદિય શબ્દ આવે છે. તે ઉપરથી પંચિદિય કહેવામાં આવે છે. તેનો હેતુ સામાયિકાદિ જત, ઉચરતી વખતે કહેવાનો.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—સામાયિકાદિ જત, ઉચરવાના સંબંધમાં પંચિદિય કેવી રીતે કહેવામાં આવે છે ?

ઉત્તર સાંભળો ગાથા—

પંચિદિય સંવરણો, તદ્દ નવવિહ વંમચેર ગુતિષો;

ચઠવિહ કસાયમુક્કો, ઇઅમદ્દારસ્સ ગુનેહિં સંજુતો ॥ ૧ ॥

પંચ મહાવ્યજુતો, પંચવિહાયાર પાલણ સમધ્યો;

પંચસમિત તિગુતો, છતીસ ગુણો ગુરુમદ્દ ॥ ૨ ॥

આમાં એમ જણાવે છે કે પાંચ ઈન્દ્રિયના સંવરવાવાળા, તેમજ નવવિધે પ્રશ્નચર્ચની શુભિના ધારક, ચાર પ્રકારના કષાયથી મુક્ત એ અદાર શુદ્ધ કરી સંયુક્ત, પાંચ મહામતને વિષે જીનેલા, પાંચ મહામત મુક્ત પાંચ પ્રકારના આચાર પાળવાને વિષે સમર્થ. પાંચ સમિતિએ સુખતા ત્રણ શુભિ એ શુભા એ છત્રીય શુદ્ધ કરી સ્થિત હોય તે મારા શરૂ છે.

આટલું કહીને એટલે ઉપરની જે ગાથા કહીને ઇચ્છામિ ખમાસમણો ઇત્યાદિ પાઠ બોલીને વંદણા—નમસ્કાર કરીને સામાયિકાદિની આજ્ઞા માગે આનો પરમાર્થ એજ છે કે—ઉપર કહેલા શુભવાળા શરૂ આચાર્ય ગમે ત્યાં હોય પણ આ જે ગાથા બોલીને તેમની આજ્ઞાએ સામાયિકાદિ જત ઉચરવાને જરા પણ વાંધો નથી. જેમ તીર્થે કરની આજ્ઞા સર્વત્ર વર્તે છે. તેમ શરૂ આચાર્યની આજ્ઞા પણ સર્વત્ર વર્તે અર્થાત્ સિદ્ધ ગમે ત્યાં વિચરે, પણ શરૂની આજ્ઞા તો તેની સાથેજ હોય તેમ ચારે તીર્થને મટે શરૂ.

આ આઠ પ્રતિહાર એ રીતે પણ કહે છે:--

અશોક વૃક્ષઃ સુરપુષ્પ વૃષ્ટિ, દિવ્યધ્વનિશ્ચામરમાસનં ચ ।

મામણ્ડલં દુંદુભિરાત્પત્રં, સત્પ્રાતિહાર્યાણિ જિનેશ્વરાણામ્ ॥

જ્યાં જ્યાં તીર્થંકર મહારાજનું ખીરાજીવું થાય ત્યાં અશોક વૃક્ષ બની આવે. ૧ દેવકૃત, પુષ્પની વૃષ્ટિ થાય. ૨ દિવ્યધ્વનિ. ૩ ચામર. ૪ સિંહાસન. ૫ ભામંડલ. ૬ દુંદુભી. ૭ અને છત્ર. ૮ એ આઠ પ્રતિહાર તીર્થંકર મહારાજના પુન્ય પ્રતાપે બની આવે છે. આઠ એ અને ચાર મુલાતિથય-તે અપાયાપગમાતિથય# ૧ જ્ઞાનાતિથય ૨ પુણ્યતિથય, ૩ જ્યનાતિથય, ૪ મગી ૧૨ શુભ અરિહંત, ભગવંતના બહુવા.

પ્રશ્ન ૧૦૨ સુ—સિદ્ધ ભગવંતના શુભ કેટલા અને કયા કયા ?

ઉત્તર—સિદ્ધ ભગવંતના આઠ શુભ કલા છે તે એ કે:—

નાર્ણવ દંસણં ચેવ, અજ્ઞાવાદં તદેવ સમ્મતં;

અક્ત્યઠિદ્ધમરુદ્ધ, અગુરુલહુ કીરીયં હવદ ॥ ૧ ॥

કેવળજ્ઞાન ૧, કેવળદર્શન ૨, અવ્યાનાય મુખ ૩, ક્ષાપકસમક્રિત ૪, અક્ષય સ્થિતિ ૫, અરૂપીપણ ૬, અશુદ્ધ લઘુ ૭, અનંત આત્મિક શક્તિ ૮, ૯ એ આઠ શુભ સિદ્ધ ભગવંતના બહુવા.

પ્રશ્ન ૧૦૩ સુ—ઉત્તરાધ્યયનના ૩૧ મા અધ્યયનમાં એક બોલથી માંડી ૩૩ બોલની વ્યાખ્યા કરી છે. તેમાં ૩૧ મા બોલ, સિદ્ધાદિ ગુણ સિદ્ધના શુભનો કહ્યો છે. અને આવશ્યક સૂત્રમાં ૬ ગતિ સાથે સિદ્ધાદિ ગુણોદિ કહેલ છે એટલે સિદ્ધના ૩૧ શુભ કલા તે કયા ?

ઉત્તર—(૫) સકાલ (૫) વર્ણ (૫) રસ (૨) ગંધ (૮) રૂપશી (૩) વેદ, એમાંનું સિદ્ધમાં કાંઈ નથી. એ ૨૮ બોલ અને (૨૬મે) અશરીરપણ (૩૦મે) અસંગપણ, અને (૩૧મે બોલ) જ્ઞાનાવરણી, આદિક આઠ કર્મ અપાવ્યા છે. તે કુલ એકત્રીસ સિદ્ધના શુભ બહુવા આચારાંગણમાં પણ સિદ્ધના એજ શુભ કલા છે.

પ્રશ્ન ૧૦૪ સુ—‘નમે અરિહંતાય’ અને ‘નમે સિદ્ધાય’ એ બે જાની સમજીતી તો બરાબર થઈ, હવે ત્રીજું પદ ‘નમે આપરિયાય’ આ જાની વ્યાખ્યા શી રીતે છે ?

અપાયાપગમાતિથયનો અર્થ પૂર્વદિના ૭ ભાગમાં-૭૬ માં પ્રમથી બહુવં.

કેાઈ મુનિ અદીદ્વીપ બહાર ગયા હોય તેને માટે અથવા કેાઈ દેવે સાધુનું અપહરણ કરી અદીદ્વીપ બહાર મૂક્યા હોય તેને માટે અથવા નહિ તીર્થ-કર પદમાં કે નહિ સિદ્ધ પદમાં એવા વર્તતા સામાન્ય કેવળી અથવા નહિ આચાર્યપદમાં કે નહિ ઉપાધ્યાય પદમાં સ્વયંબુદ્ધ, પત્યેક બુદ્ધાદિ, તથા નહિ સ્વલિંગમાં-એટલે સાધુપણના વેશમાં નહિ એવા ગૃહસ્થલિંગી, અથવા અન્યલિંગી, ભાવચારિત્રે વર્તતા એ બધાનો સમાવેશ કરવાને માટે સ્વ સાદુલું શબ્દ કહ્યો હોય એમ જણાય છે. ‘તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.’

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—સાધુજીના કેટલા ગુણ ને કયા કયા ?

ઉત્તર—‘સત્તાવીસાએ અણગાર ગુણેહિ’ અણગાર સાધુના સત્તાવીસ ગુણ કહ્યા છે તે એ કે :—

છલ્લવ છકાય રક્ષવા, પંચિદિય લોહ નિગહોલંતી,

માવ વિસોહી પહિલેહનય, કરણે વિમુદ્ધીય ॥ ૧ ॥

સંયમ જોણ જુતોમ, કુસલ મળ વચનકાય સંરોહી,

સીયાદ પિંડ સહજં, મરણ ઉવસગસહજંચ ॥ ૨ ॥

છ મત ૬ છકાયની રક્ષા ૧૨, પાંચ ઈંદ્રિય અને લોભનો નિગ્રહ કરવો ૧૮ ક્રમા ૧૯, ભાવની વિશુદ્ધિ કરવી. ૨૦ વિધિએ પહિલેહણ કરવું ૨૧, કરણ વિશુદ્ધિ શુદ્ધ ક્રિયા કરવી ૨૨, સંયમને વિષે જોમને જોડવા ૨૩, કુશલ ગુણ મન, વચન, કાયાના જોમને સંહરવા અર્થાત્ ત્રણ જોમને ગોપવવા ૨૩, સીતનો પરીસહ સહન કરવો ૨૫, કુધાનો પરીસહ સહન કરવો ૨૬, અને મરણનો ઉપસર્ગ સહન કરવો ૨૭ એ સત્તાવીસ ગુણ સંયુક્ત સાધુ મુનીરાજ હોય.

ઇતિશ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામીતત્ત્વ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત “શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા ઉત્તરાર્ધ” ભાગ ૧ લો સમાપ્ત.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૨૨૨૨૨૨

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૨ નો.

પ્રશ્ન ૧, હું—શિષ્ય-કેટલાક કહે છે કે, જીનના સાધુની કરણી આચાર વિચાર વગેરે તમામ ધર્મના ત્યાગીઓથી ચડીઆતાં છે, પરંતુ એક બાબતમાં તેઓ પ્રચીત રહે છે. તેનું શું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કઇ બાબતમાં પ્રચીત રહે છે, તે ખુલ્લો ચોખ્ખોમાં જણાવશે.

પ્રશ્ન ૨ હું—બાબત તો એક જ છે કે જીનના સાધુ ન્હાતા નથી, તદ્દન મલીન રહે છે, તેથી તે દુનીયાના ત્યાગીઓની અપેક્ષાએ અપવાદમાં ગણાય છે. માટે તે વિષે જીન શાસ્ત્રથી તથા અન્ય શાસ્ત્રથી ખુલાસો થવો જોઇએ.

ઉત્તર—જો જીનના સાધુ બીજા તમામ ત્યાગીઓથી ક્રિયાકાંડમાં ચડીઆતા મનાતા હોય તો આ (જાદિ ન્હાવાની) ક્રિયા અપવાદમાં કેમ આવે ? તે ક્રિયા પણ ચડીઆતીજ હોવી જોઇએ. જો ત્યાગીઓમાં તક્ષવત તો ત્યાગમાં પણ તક્ષવત અને ત્યાગમાં સંક્ષવત તો ક્રિયાકાંડમાં પણ તક્ષવત એ બધાં તક્ષવત અહિંને અંગે છે. પણ સુકિત માર્ગમાં તક્ષવત નથી. સુકિતને માર્ગે ચાલવાવાળાને માટે તો એક જ રસ્તો છે, અને તે રસ્તો સજ્જત્વમય ભગવાનથી માંડી મહાવીર પરમાત્મા સુધીના તમામ તીર્થંકર મહારાજનું એક જ વાક્ય છે કે—

જસ્ટટ્ટાણ કિરહ નગમાવે મુંદમાવે અંજાણયં અદંતંબુવળયં અચ્છતયં
અજોવાદળયં મુમિસેજ્ઞા ફલહસેજ્ઞા કટ્ટસેજ્ઞા કેસલોઓમંચરવાસો પરધરપ્પવેસો
હદ્દાવલદ્ધો ઉચ્ચાવયા ગામકંટયા ભાવીસં પરીસહોવસગ્ગા અદિયાસિજ્ઞહ તમહં
આરાદેહ જાવ સન્વ દુલ્લપ્પહીણે ॥

એટલે જે ત્યાગીઓએ મોક્ષને અર્થે કરવાનું હતું તે કરીને મોક્ષ-ગતિ પ્રાપ્ત થયા તો મોક્ષના સાધનને માટે સ્નાનની આવશ્યકતા બીજકુલ નથી, આ વાત સિદ્ધ થઇ.

જીનના સાધુ જો મોક્ષના સાધનને માટે ન્હાતા ન હોય તો પછી પ્રશ્નકર્તાને શું કહેવાપણું છે ?

મસ્તક મુઠેલ, અને લાવથી મન મુઠેલ, વળી જેનાં શોભન- (કક્ષાદિકના) અને નંખ દીર્ઘપણને પામેલા હોય, અને મૈથુનવૃત્તિ જેની ઉપશાંત થયેલ હોય અર્થાત મૈથુનથી ઉપશમ્યા હોય, એવાં યોગીઓને સ્નાનાદિક વિભૂષાનું શું કાર્ય ? જેને શરીરની દરકાર નથી તેવા યોગી, તેવા ત્યાગી પુરૂષને વળી સ્નાનાદિક વિભૂષાની જરૂર હોયજ શાની ? અર્થાત નંજ હોય એટલેથી નહિ અટકતાં ખરે ત્યાગી જમે તે મતનો હોય તે સ્નાનાદિક વિભૂષાનાં ફેજ માફાં જ બાણે.

પ્રશ્ન ૬ હું—સ્નાનાદિકનો અર્થ તો આપણે સમજીએ છીએ કે નહાવું, પણ વિભૂષાનો અર્થ એજ છે કે-ખીએ કાંઈ થાય છે ?

ઉત્તર—ઘણે ભાગે બહેનેા એકજ અર્થમાં સમાવેશ થાય છે. વિભૂષા શબ્દમાં સ્નાન પહેલું જ હોય છે. સ્નાન કર્યા પછી તેના અંગે શરીરની થતી ક્રિયા અંદનાદિકના વિવેપનાદિક તે વિભૂષા કહેવાય છે. તે ગાથા—

સિનાણંદ અદુવા કલ્કં લોદ્ધં પટમગણિય; ।

ગાયત્રુ વટ્ટનઢાપ નાયરંતિ કયાહવિ ॥૬૬॥

સ્નાન અથવા અનેક પ્રકારનાં દ્રવ્યોથી શરીરનું ઉવટણ કરવું અથવા શરીરને ઉગટવાને અર્થે—શરીરને દીપાવવાને અર્થે અનેક પ્રકારનાં દ્રવ્યો લગાવવાં અથવા સ્નાન કર્યા પછી અંદનાદિકે શરીરને દીપાવવું—આનું નામ વિભૂષા કહેવાય છે. તે ત્યાગી પુરૂષો અચારે નહિ, કદાચિત કોઈ વખત પણ તેના સ્વીકાર કરે નહિ. આનો પરમાર્થ એ છે કે—સ્નાન અને શરીરની શોભા વિભૂષા શબ્દમાં સમાઈ બાય છે.

પ્રશ્ન ૭ મું—વિભૂષા કરવાવાળાને શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—

વિમૂસા વિત્તિયં મિકલુ કમ્મં વંવહ વિક્કળં;

સંસારસાયરે ઘોરે જેણં પઢ્ઢ દુરુત્તરે ॥ ૬૬ ॥

જે કોઈ ભિક્ષુ વિભૂષાને વિષે વગળ્યા રહે છે. અર્થાત વિભૂષામાંજ તેની વૃત્તિ સદાકાળ રહ્યા કરે છે. એવા ભિક્ષુ—સાધુને ચીકણાં કર્મનો બંધ થાય છે. એવા નિવડ કર્મના બંધને લગને સંસારરૂપ ઘોર સમુદ્રમાં પડેલા જીવને તરીને પાર પામવું દુષ્કર હોય છે. એમ અનંત જ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજનું કહેવું છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—કોઈ એમ કહે કે, આ વાત નીનચાત્રની છે. અને નીનના સાધુ સ્નાન કરતા નથી. તે કારણ પણ સમજાવું કે શાસ્ત્ર જ્યારે

કરોડ રહી શકે તેવું અનુમાન કેંઈ શાસીએ કયું છે મહાવીર પરમાત્માએ એક જળનાં બિંદુમાં અસંખ્ય જીવ સ્થાવર અપકાયના કે જે આપણી દ્રષ્ટિએ ન આવે તેવા પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા કેવળ જ્ઞાન વડે પ્રકાશેલા તેને ઉપરના લેખો દેકો આપનાર થઈ પડે છે. બસ આ જે પુરાવાપર પુરતો લક્ષ્ય ખેંચવાના છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—આ સવાલ માટે તમે શું કહેવા માગો છો ?

ઉત્તર—અમે એ કહેવા માગીએ છીએ કે—સ્નાન સંબંધીમાં ભોગીની વાત અલગ રાખો ; પણ ત્યાગી પુરો દયા ધર્મ પાળે છે કે કેમ ? દરેક ધર્મના ત્યાગીએ જીવની હિંસાથી નિવર્ત્યા છે કે કેમ ? જો દયા ધર્મ પાળતા હોય, જીવની હિંસાથી નિવર્ત્યા હોય તો તેવા ત્યાગીએને ઉપરના લખાણ પ્રમાણે વિચાર કરી તેના પર દ્રષ્ટિ દે તો એક પણ જળનાં બિંદુથી નહાવાનો અધિકાર તેને ઘટતો નથી.

ત્યારે એક બિંદુ જળમાં છત્રીશ હજાર ચારસો ને પચાસ અને એક પોષ્ટની ટીકીટ પર સમાય એટલા જળનાં બિંદુવામાં અઢી કરોડ હાલતા ચાલતા—ફરતા ફરતા જીવની સંખ્યા કહી તો તેના પ્રમાણમાં સ્નાન કરવાવાળા પોતાના શરીર પર કેટલા જીવોના લોહી માંસનું લેપન કરી પવિત્રપણું કયી રીતે માનતા હશે ? એ જરા વિચાર કરવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—ત્યારે કોઈ કહે કે—અમારા શાસ્ત્રમાં તો નહાવાથીજ પવિત્રપણું જણાવે છે. આવી જામતો કોઈ બહેરમાં લાવતું નથી. તેમ અમારા ધર્મશુદ્ધો પણ અમને આવા દોષો જણાવતા નથી. પરંતુ અમારા ધર્મશુદ્ધ પોતાજ એમ માને છે, અને અમને પણ એમ જણાવે છે કે જેમ જેમ વધારે વાર નાહીયે તેમ તેમ તપની વિશેષ વૃદ્ધિ થાય છે. એથી અમારા આત્મા નિર્મળો થાય છે. અને તેથી અધીક લાભ મુતા જળને જગાડવામાં માનીયે છીએ. એટલે સ્થિર પડેલા જગમાં પડેલો સ્નાન કરે તેને વધારે લાભ માનવામાં આવે છે. એમ અમારા ધર્મશુદ્ધો બતાવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—દિવસને રાત્રિના ચોવીસ ઠંઠાકમાં નહાવાનો ભાગ કેટલા ઠંઠાકનો લેતા હશે ? જો કે ચોવીસે ઠંઠાકનો વખત નહારા ખાતે લેતા નથી. પણ તમારી માન્યતા પ્રમાણે ચોવીસે ઠંઠાક બંધકે આખી જીંદગી જળમાંજ રહેનારા મચ્છ કચ્છાદિકના તપનું શું કહેવું ? તમારા કહેવા પ્રમાણે તમારાથી પણ તેનો આત્મા વિશેષ નિર્મળો માનવા હશે કેમ ?

રાત્રિના સ્થિર પડેલા જળમાં જળાગ્રિત અસંખ્ય જીવો જળની અંદર રહેનારા અને જળના અવસાગે સ્થિર થયેલા ઉડણી જીવો, તેના

જળ આદિ કોઇ પણ જીવની કંઠાપિ પગ હિંસા ન કરતી, જે મારી હિંસા-
મોરો વિનાશ નહિ કરે તેનો હું પણ વિનાશ નહિ કરું.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-વિષ્ણુ શબ્દે જીવ સમજવો. એટલે જળ,
સ્થળ વગેરે તમામ ઠેકાણે આખા પ્રાણીકમાં જીવ ભરેલા છે. તે હું જ છું.
એમ જાણીને કોઇ જીવને હણ્યો નહિ.

તો જળના જીવોને હણતાં વિષ્ણુને હણનારા ગણાશે કે કેમ ?
આમાં તમોને ન્હાવાની જગ્યા ક્યા ઠેકાણે રહી ?

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—તો સુ અમારા શાસ્ત્રમાં જળથી દેહની શુદ્ધિ અને
દેહથી મનની અને મનથી આત્માની શુદ્ધિ કહી છે તે ખોટી ?

ઉત્તર—તે ખોટી તમારી જાણેજ કહો છો. અને શાસ્ત્ર તો મૂળેથીજ
ખોટી કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—એવો અમારા શાસ્ત્રનો એક તો દાખલો ખતાવો.

ઉત્તર—હો, સાંભળો, તમારા મનુસ્મૃતિમાંજ અધ્યાય-૫ મે-શ્લોક
૧૦૬ મો-કહ્યું છે કે-

અદ્વિર્ગાત્રાણિ શુદ્ધયન્તિ, મનઃ સત્યેન શુદ્ધયતિ ;

વિષ્ણુ તપોમ્યાં મૃતાત્મા, બુદ્ધિર્ગતેન શુદ્ધયતિ ॥૧૦૬॥

પાણી વડે ગાત્રો (શરીરનાં અવયવો) શુદ્ધ થાય છે. સત્ય વચન
વડે મન શુદ્ધ થાય છે, પ્રજ્ઞવિદ્યા અને તપ વડે જીવાત્મા શુદ્ધ થાય છે,
અને જ્ઞાન વડે બુદ્ધિ શુદ્ધ થાય છે.

જળ શુદ્ધિથીજ યથેક્ષા, દેહવડે મન શુદ્ધિ અને આત્મ શુદ્ધિ
માનવી તે તો જમણા છે. શાસ્ત્ર તો ખુદ્દા, શબ્દોમાં કહે છે કે-સત્ય વડે
મનની શુદ્ધિ અને જ્ઞાનને તપ વડે આત્માની શુદ્ધિ કહી છે. આ શિવાજી
શુચી અશુચી વગેરેની બ્યાખ્યા તથા સ્નાનાદિક કોને લાગુ છે. અને કોને
દોષિત છે વગેરે જન શાસ્ત્રો અને અન્ય શાસ્ત્રો તમામ ખુલાસા આપે તેમ છે.

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—એક તર્ક ઉત્પત્ત થાય છે કે-જનના સાધુને માટે
ઉપર જણાવેલા પાણીના દોષોને માટે-એટલે અસંખ્ય જીવોના રક્ષણને
જાર્યે જે ન્હાવાનો નિષેધ છે તો જેમ પોતે પીંચમાં ઉચ્ચ જગથી નિતાર
કરે છે તેમ ઉચ્ચ જગથી ન્હાઈને સાફ રહેવાને શો વાંધો આવે તેમ છે ?

ઉત્તર—અરે ભાઈ ! જેને ત્યાજ પાગવો છે-જેને પ્રજ્ઞચર્યવત
જગવું છે તેને માટે શાસ્ત્રકાર બહુજ ધ્યાન રાખવું વડે છે. જીનના સાધુને

ઘણાં જીવોની વિરાધના કરવાવાળો થાય. કારણકે સ્નાન કરવાથી તે જીવો પાણીના પ્રવાહ સાથે તણાઈને મરી જાય, તેથી સાધુપણનો-સંયમનો નાશ થાય. એટલા માટે નિર્દોષ જળથી-ઠરેલા પાણીથી કે ઉષ્ણ-ગરમ પાણીથી પણ સાધુ સ્નાન કરે નહિ. એવું જાવ જીવ પર્યંત-જ્યાંસુધી જીવે ત્યાંસુધી અસ્નાન રૂપ ઘોર મત જીનના સાધુ ગ્રહણ કરે છે.

પ્રશ્ન ૨૦ સુ—આહા હા હા ??? કેવો ખ્યાલ? જ્યારે અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓ-સાધુઓ અને બ્રહ્મચારીઓ સ્નાન કરવામાંજ તપ અને મત માને છે, ત્યારે જીન ધર્મના સાધુઓ અસ્નાનને ઘોરમત ધારણ કર્યું માને છે; એટલે આકરામાં આકરું મત માને છે. આ તે કેવું આશ્ચર્ય? આનો તો નિર્ણય કેવી રીતે થાય?

ઉત્તર—હે ભાઈ! નિર્ણય તો શાસ્ત્ર કરી આપશે. તમે સુંઝાઓમાં સાંભળો, પ્રથમ બ્રહ્મચારીઓને કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ તે નીચેના શ્લોકોથી જણાઈ આવશે.

સ્નાન મુદ્ધર્ત્તનામ્યંગ, નસ્ત કૈશાદિ સક્તિયા;

ગંધમાલ્યં મદીપં ચ, ત્યજંતિ બ્રહ્મચારિણઃ ॥૧॥

સ્નાન, ઉવટણ (શરીરને સાબુ પ્રમુખે ઉગટવું) તેલાદિકથી અભ્યંગન કરવું, નખ, અને કેશાદિકને સમારવા, સુગંધી પદાર્થો, પુષ્પની માળા અને દીવો. એટલાં વાનાં બ્રહ્મચારીએ તજવાં.

સુલશય્યા નવં વસ્ત્રં, તાંવૂલં સ્નાન મંહનં;

વંતકાદં સુગંધં ચ, બ્રહ્મચર્યસ્ય દૂષણાઃ ॥૨॥

પદ્યંકાદિક શય્યામાં સૂવું, સૂક્ષ્મ-ઝીણું અને નવાં વસ્ત્રનું પહેરવું, તાંબુલ, સ્નાન, અને શલુગાર, કાપનું દાતણ, અને સુગંધી પદાર્થો, આટલાં વાનાં બ્રહ્મચારીને દૂષણ ઉપજાવનારાં છે એમ પુરાણધારની હુંડીમાં કહ્યું છે.

કહો, ભાઈ, અહિંયાં બ્રહ્મચારીને કોઈ ઠેકાણે સ્નાન કરવાનો સંબંધ જણાય છે? સ્નાનાદિ ઘણાં પદાર્થો દૂષણ બરેલા હોવાથી તજવા કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૧ સુ—જંગા વગેરે તીર્થના સ્થળને માને છે કે કેમ?

ઉત્તર—જંગા વગેરે તીર્થનાં સ્થળને તીર્થરૂપે કેટલાક માને છે એમ અમે જાણીએ છીએ.

પ્રશ્ન ૨૨ સુ—જંગાદિક તીર્થમાં સ્નાન કરવાથી અમારાં પાપોનો નાશ થાય છે. અને અમારો આત્મા પવિત્ર થાય છે. અર્થાત્ અમારા આત્માનો મોક્ષ થાય છે, તેમાં તમે શું કદી શકે તેમ છે?

મોક્ષ નથી, કેમકે પાણી નાખવા થકી તદ્દાશ્રિત જીવોનો ઘાત થાય છે તે માટે એમ કહ્યા થકી મોક્ષ પ્રાપ્ત ન થાય.

તે વિષે ૧૪ મી ગાથામાં હજાંત સહિત જણાવે છે કે—

ઉદગેણ જે સિદ્ધિ મુદાહરંતિ, સાયં ચ પાયં ઉદયં ફુસંતા ।

ઉદગસસ ફાસેણ સિયાય સિદ્ધિ, સિજ્જંસુ પાણા નહવે દગંસિ ॥૧૬॥

અર્થ—જેઓ પાણીએ કરી મોક્ષ પ્રરૂપે છે એટલે સંધ્યા, પ્રભાત અને ચક્રારના અહુષ્ઠ થકી મધ્યાહ્નને વિષે પાણીને સ્પર્શ કરવા થકી (સ્નાન કરવા થકી—હાવા થકી) મુક્તિ કહે છે તે પણ મુધા જાણવો; કેમકે ઉદકના સ્પર્શ થકી જો સિદ્ધિ થાય તો પાણી માટે સર્વ કાળ માછલાં પ્રમુખ જીવો રહે છે અથવા જાળ પણ પાણીમાં રહે છે તેને પણ મુક્તિ હોવી જોઈએ તેમ તો યતું નથી, કારણકે પાણી જેમ અનિષ્ઠ મળને હરણ કરે છે તેમજ ઇષ્ટ મળ જે સુગંધ દ્રવ્ય છે તેને પણ હરણ કરે છે. ॥૧૪॥

મચ્છાય કુમ્માય સિરી સિવાય, મગૂય ડગહગ રરક્લસાય ।

અઠાળમેયં કુસલા વયંતિ, ઉદગેણ જે સિદ્ધિ મુદાહરંતિ ॥ ૧૫ ॥

ઉદયં જહ કમ્મમલં હરેજ્જા, एवं સુહં ઇચ્છામિત્તમેવં ।

જયં વળેયાર મણુસસરિત્તા, પાણાણિ વેવં વિણિહંતિ મંદા ॥૧૬॥

અર્થ—જો ઉદકના સ્પર્શ નાવા થકી મોક્ષ થાય તો માછલાં કુર્મક એટલે કાચમા, દેડકાં તથા સર્પ, જળકાગ, જળચર જીવ, વિશેષ, જળમાણુસ એટલે મનુષ્યાકૃતિ જેવા શક્ષ્મ એ સર્વ મોક્ષગામી થયે, તે કારણ માટે ને કુચલ એટલે લીધું કર દેવ તેણે એ અસ્થાન—અયુક્ત કહ્યું છે તો શું કહ્યું છે, તો કે. ઉદક થકી (સ્નાન થકી) ને મોક્ષ કહે છે તે પુરૂષ અજ્ઞાની પાપિષ્ઠ, પાપાંડી, અટ્પ્રમતિવાળા જાણવા, ॥૧૫॥ ઉદક જો અશુભ કર્મરૂપ મળને હરણ કરે તો એમજ શુભ એટલે પુણ્ય તેને પણ હરણ કરે અને જો પુણ્યને હરણ ન કરે તો કર્મ મળ પણ અપહરી શકે નહિ માટે ને ઉદક થકી (હાવા થકી) સિદ્ધિ કહે છે તે એ વચન, હજી માત્રજ જોલે છે; જેમ જાત્યપે પુરૂષ માર્ગ દેખાડનાર હોય તો તેની પછવાડે ચાલવા થકી વાંછિત માર્ગ પામીએ નહિ તેમ મુર્ખ પ્રાણી પણ ધર્મની જુદીએ પ્રાણી-ઓનો વિનાશક એવા શૈલ્ય માર્ગને સેવન કરતા થકી મોક્ષ પામે નહિ. એમ ભગવંત કહે છે. ॥૧૬॥

પ્રશ્ન ૨૫ મું—હવે કાંઈ કહેવાનું છે અરૂં ?

સદા ઉદહારી અહસીતે સદા ઉદક માતેરિ ।

સચ્ચાનં દંડમયં મીતા વાચાદોસ મમદ્વિતા ॥

ફક્ત બ્રાહ્મણત્વં મીતો સદા ઉદક માતેરિ ।

વેધ માનેહિ ગતેહિ સૌતં વંધ્યસે સુતં ॥

આ ટાલમાં ભિક્ષુણી સંઘના ભયથી (મને દેવ આપશે એવા ભયથી) પાણી ભરવા હું આ પાણીમાં ઉતરું છું. પરંતુ હે બ્રાહ્મણ! તારા આ કંડીથી અકળાર્થ ગએલાં ગાત્રથી તું આ પાણીમાં ઉતરે છે તે કોના ભયથી? કંડીથી તું અકળાર્થ ગએલા કાગે છે.

બ્રાહ્મણે કહ્યું—“હું પુણ્ય કર્મ કરું છું અને પાપનો નિરોધ કરું છું.” એ ભણવા છતાં હે પુણ્યકર્તા તું આ પ્રશ્ન કેમ પૂછે છે? જે કોઈ વૃદ્ધ કે તરૂણ પાપ કરે છે તે પ્રાતઃ સ્નાનથી તે પાપથી મુક્ત થાય છે (એ તને ખબર નથી શું?)

પુણ્યકર્તા બોલી—૧ હે બ્રાહ્મણ! સ્નાનથી પાપમુક્ત થવાય છે એ તું અજ્ઞાનને લીધે કહે છે.

૨ દેહકું, કાચબો, સાપ, મગર, ઇત્યાદિ પાણીમાં રહેનારાં સર્વ પ્રાણીઓ સ્વર્ગોજ જવાનાં છે કે શું?

૩ બકરા મારનારા, ડુંકર મારનારા, માછલા મારનારા—કોળી, પારાખી, ચોર, દાંડીની શિક્ષા થઈ હોય તે માણસો અને ખીલ પાપી લોકો સ્નાન કર્યાથી પાપ કર્મથી મુક્ત થશે કે શું?

૪ હે બ્રાહ્મણ! આ નદીઓ ભે તારૂં પાપ વહીને લઈ જશે તો તે સાથે પુણ્ય પણ લઈ જશે, એટલે તારૂં પુણ્ય પણ જશે.

૫ માટે હે બ્રાહ્મણ! જે પાપના ભયથી તું નિત્ય આ પાણીમાં ઉતરે છે તેજ પાપ તું કરીશ નહિ. અમરતો કંડીથી તારાં શરીરને દુઃખી શા માટે કરે છે?

પુણ્યકર્તાનો આ ઉપદેશ સાંભળીને બ્રાહ્મણ સંતુષ્ટ થયો અને એક વચ્ચે લખને તેની પાસે આવ્યો, અને તેને કહ્યું ‘હે પુણ્યકર્તા! તે મને કુમાર્ગેથી સુમાર્ગે વાળ્યો માટે આ વચ્ચે હું તને આપું છું’

પુણ્યકર્તા બોલી—૧ હે બ્રાહ્મણ! તારૂં વચ્ચે તરી પાસેજ રહેવા દે, હું તે લેવા ઇચ્છતી નથી. તું ભે દુઃખથી બંધીતો હોય, તને દુઃખ અગ્રિય હોય, તો એકાંતમાં કે લોક સમુદાયમાં તું પાપ કર્મ કરીશ નહિ.

ઉત્તર—૬૭ જ્યાં હરેવાનું છે, શાંભળો— એક ગાથા શાંભળો—

પાવાદ કાનાદ વનુચ્ચતોદિ, મિત્રોદનં નુ ગદ તં દરિગા ।

સિદ્ધંતુ પુને દગમ્મ પાત્તી, મુમં વપંતે ગ્ગ મિદ્ધિમાદુ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—જે છવ પ્રાર્થ કરી છવ પાનાદિક અનેક પાપ દૂરો કરી, કર્મ ઉપાઈને પછી શીતોદક એટલે ત્રિશ્વપાથે પાત્તીનો સ્પર્શ કરી (સ્નાન કરી) ઉપાઈત કર્મનો નાશ કરીને સિદ્ધિ પામે તે પાત્તીને શેત્રે કરી દોષ એક છવ પાનક એવા માત્રીગર પ્રમુખ પલ્લુ ત્રીજે તે માટે ને દેહક (સ્નાન) થતી, સિદ્ધિ કરે છે તે મૃત્યાવક એવે છે. ॥ ૧૭ ॥

પરવારીઓ જે સ્નાનાદિકથી બેફા, યા પુણ્ય-આધર્મ માને છે; તેના માટે તીર્થંકર મહારાજે ન્યાય યુક્ત, નિરોધ કરી બતાવ્યો, અને પોતાના સાધુ માટે ૨૧ ની ગાથાનાં બીજાં પદમાં વિવેકેન સારદુષ્ણ જે સિનાઈ કાંકર પાણીએ એટલે નિર્દોષ પાણીએ સ્નાન કરે તે સ્વર્ગ થતી, દુર વર્તે છે. એમ શ્રી તીર્થંકર ગુરુધર કહે છે. અને (૨૨) ની ગાથાના છેલ્લા પદમાં કહ્યું છે કે:- વિરતે સિનાણદુમ્મ રથિયામુ સ્નાન, અસ્વર્ગ, ઉગટણાદિકને વિષે તથા ત્રીને વિષે વિચિત્ર દોષ એટલે જે ત્રીથી નિવર્ત્યો દોષ તે સ્નાન અસ્વર્ગ, ઉગટણાદિકથી નિવર્તે પણ કુશીલ દોષ આચરે નહિ ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૨૬ મું—સ્નાન માટે બૌદ્ધ ધર્મ મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—હીક જણાવે છે, સંભળો “ચત્તિમાગા પુસ્તક ૩ થી ૮ (સારવનાં ત્રી રત્ન) અંથ ૧ લો-જે-ભાગમાં-કર્તા શીરપ્રચાર દલપતરામ ચરિત, “પ્રકાશક” સત્તું સાહિત્યવર્ધક પ્રવાહિય, સંવત ૧૯૬૮-૬૯ પહેલું આ પુસ્તક ૬૮૨ પાનાનું છે. તેમાં પાને ૫૭૫ જે-“રત્ન ૮૬-પુરિષુક્ક” એ નામનાં રત્નમાં લખ્યું છે કે-બૌદ્ધ ધર્મના સિદ્ધસંઘમાં જેની રીતે સાદિપુત્ર દાત્યાવન વગેરે મોટા વત્તવાળી ધર્મોપદેશક થઈ ગયા છે, તેવીજ રીતે સિદ્ધહીસંઘમાં એમા ઉત્પલ્લવર્ણ વગેરે સિદ્ધહીઓ થઈ ગઈ છે. કેટલેક પ્રસંગે મોટા મોટા વિદ્વાન પુરોષોને પણ તેમણે અધિકાર મુકત વાણીએ ઉપદેશ કરીને સન્માર્ગે વાળ્યા હતા; તેમાંની એક પુરિષુક્ક નામની સિદ્ધહીની ગાથા પાલી ગ્રંથોમાંથી અહિં ઉતારીએ છીએ.

પુરિષુક્ક નામની સિદ્ધહી સચારમાં ભડીને વિદ્યારમાંની સિદ્ધહીએ માટે પાણી સત્તવા નથી ઉપર ગઈ હતી, ત્યાં એક બ્રાહ્મણ પ્રાચી સ્નાન કરતો હતો તેને એણે તે બાલી.

૨૨૨૨૨૨ ઉદહારી અહસીતે સદા ઉદક માતેરિ । ૨૨૨૨૨૨૨૨

સચ્ચાનં દંડમયં મીતા વાચાદોસ મમદ્વિતા ॥

૨૨૨૨૨૨ ફક્સ બ્રાહ્મણત્વં મીતો સદા ઉદક માતેરિ । ૨૨૨૨૨૨૨૨

વેથ માનેહિ ગતેહિ સૌતં વંઘયસે મુસં ॥

આ ટાઢમાં લિણુણી સંઘના ભયથી (મને દોષ આપશે એવા ભયથી)

પાણી ભરવા હું આ પાણીમાં ઉતરું છું. પરંતુ હે બ્રાહ્મણ! તારા આ કંડીથી અકળાર્થ ગએલાં ગાત્રથી તું આ પાણીમાં ઉતરે છે તે કોના ભયથી? કંડીથી તું અકળાર્થ ગએલો કાગે છે.

બ્રાહ્મણે કહ્યું—“હું પુણ્ય કર્મ કરું છું અને પાપનો નિરોધ કરું છું.” એ ભણવા છતાં હે પુણ્યકા તું આ પ્રશ્ન કેમ પૂછે છે? જે કોઈ વૃદ્ધ કે તરૂણ પાપ કરે છે તે પ્રાતઃ સ્નાનથી તે પાપથી મુક્ત થાય છે (એ તને અમર નથી શું?)

પુણ્યકા બોલી—૧ હે બ્રાહ્મણ! સ્નાનથી પાપમુક્ત થવાય છે એ તું અસ્નાનને લીધે કહે છે.

૨ દેડકું, કાચબો, સાપ, મગર, ઇત્યાદિ પાણીમાં રહેનારાં સર્વ પ્રાણીઓ સ્વર્ગે જ જવાનાં છે કે શું?

૩ બકરા મારનારા, ડુકર મારનારા, માછલા મારનારા—કોળી, પારાખી, ચેર, ફાંસીની શિક્ષા થઈ હોય તે માણસો અને બીજા પાપી લોકો સ્નાન કર્યાથી પાપ કર્મથી મુક્ત થયે કે શું?

૪ હે બ્રાહ્મણ! આ નદીઓ જો તારું પાપ વહીને લઈ જશે તો તે સાથે પુણ્ય પણ લઈ જશે, એટલે તારું પુણ્ય પણ જશે.

૫ માટે હે બ્રાહ્મણ! જે પાપના ભયથી તું નિત્ય આ પાણીમાં ઉતરે છે તેજ પાપ તું કરીશ નહિ. અમરનો કંડીથી તારાં શરીરને દુઃખી શા માટે કરે છે?

પુણ્યકાનો આ ઉપદેશ સાંભળીને બ્રાહ્મણ સંતુષ્ટ થયો અને એક વર લઇને તેની પાસે આવ્યો, અને તેને કહ્યું ‘હે પુણ્યકા! તેં મને કુમાર્ગેથી સુમાર્ગે વાળ્યો માટે આ વર હું તને આપું છું’

પુણ્યકા બોલી—૧ હે બ્રાહ્મણ! તારું વર તરી પાસેજ રહેવા દે, હું તે લેવા ઇચ્છતી નથી. તું જો દુઃખથી બંદીનો હોય, તને દુઃખ અગ્રિય હોય, તો એકાંતમાં કે લોક સમુદમાં તું પાપ કર્મ કરીશ નહિ.

૨ જો તું પાપ કર્મ કરે છે અત્રે દરીયા તો તમે ત્યાં નામી જઈશ
તો પણ તું દુઃખથી મુક્ત થઈ શકે નથી.

૩ જો તું દુઃખથી બંધીનો દોષ, તને જો દુઃખ અપ્રિય દોષ તો તું
જીવને ચાલે જા, અને તેના અંધને ચાલે જા, શીવના નિયમ પાળવાથી
વારું કલ્યાણ થશે.

આ ઉપરથી તે બ્રાહ્મણ બૌદ્ધમતાનુયાયી થયો. આથી પુણિવ્રતના
ઉપદેશથી અન્નાર્જુનને એ જોઈને બ્રાહ્મણ આગળ જતા જોઈને આશ્ચર્ય થયે,
ત્યારે તેણે ઉદગાર કરાડવા કે “પહેલાં હું માત્ર નામને જ બ્રાહ્મણ હતો;
પરંતુ હવે ખરો બ્રાહ્મણ થયો છું. કારણ હવે હું ત્રેવિધ (બૌદ્ધ ધર્મમાં
સ્ટેલી ત્રણ વિદ્યા બાણનારો છું. હું વેદ અંપત જ્ઞાન અંપત) છું. હું
પુનઃદિવ (સ્વસ્તિ મુખના હામવાળો) છું. હું સ્વચ્છ (સદાચારી) છું.”

ધન્ય છે પાપીઓને અત્યથગામી કરનારી પુણિવ્રત જેવી દેવીઓને! કવિ

બૌદ્ધધર્મના ત્યાગીઓને પણ ન્યાયનો નિષેધ છે એમ ઉપરના
લેખ સાચી રીતે દર્શાવે છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—શિષ્ય—ત્રીનધર્મના અને બૌદ્ધધર્મના ત્યાગીઓ-
માટે નહિ ન્યાયના દાખલા દલીલોથી પૂરતા પુરાવા એમ દર્શાવે બ્રાહ્મણ
તેમજ અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓને માટે પણ આશ્રીત પુરાવા થઈ આવે
તો, ત્રીન ધર્મના ત્યાગીઓ કેમ ન્યાયના નથી; એવી વાત લોકોની અંધારું
સમાધાન થઈ જાય. અને જો કેટલાં સમયે થકે કે ત્યાગી લોકોને ન્યાયનો
ધર્મ નથી. દરેક ધર્મમાં ત્યાગીઓને ન્યાયનો નિષેધ છે એમ સુદી રીતે
બતાવવું જોઈએ.

ઉત્તર—હો ભાઈ! બ્રહ્મચારીને ન્યાય તે ક્યારે ભરેલું છે, ત્યજ્યાં
યોગ્ય છે વગેરે પૂર્વે કહી બતાવ્યું છે. તે અન્ય મનના આશ્રીત અન્ય
મનના બ્રહ્મચારીઓને માટે લખાયું છે. ત્યાં બ્રહ્મચારી શબ્દ આશ્રી
ત્યાં ત્યાગ તો આશ્રીત થઈયે. બ્રહ્મચારી શબ્દ ત્યાગને જ લાગુ છે. બ્રહ્મચારી
વિના ત્યાગ હોતો નથી. બ્રહ્મચારીને આશ્રીત ત્યાગીઓનો ત્યાગ છે. માટે
ત્યાગીઓ અને બ્રહ્મચારીને માટે અથવા તો મોક્ષના અભિલાષી-આત્મ
કલ્યાણની દૃષ્ટિ: ધર્માત્મા તમે તે ધર્મના હો પણ જ્ઞાન માટે શિષ્ય
પુણ્યમાં થઈને ત્યાગ પુણ્યો આપ્યો છે.

આ રીતે જ્ઞાન કરવું જોઈ છે, તે

ઉત્તર—હાજી સાંભળો શ્રીકૃષ્ણ.

આચાર વસ્ત્રં જલ ગાલિતેન, સત્ય પ્રસન્ન ક્ષમ શીલનેન;

જ્ઞાનાંબુના સ્નાતિ નરોદિ નિત્યં, કિં તસ્ય મૂય સલિલેન કૃત્ય ॥ ૧ ॥

આચારરૂપી વસ્ત્ર વડે જળને ગાળવું. તે આચાર કયો અને જળ કયું? કે સત્ય, પ્રસન્ન, ક્ષમા અને શીલરૂપી આચાર વડે જ્ઞાનરૂપી જળને ગાળીને જે મનુષ્યો નિત્ય સ્નાન કરે તેને નદી વગેરે જળના સ્નાનની શી ભરૂર છે? તે સ્નાન તેને શા માટે કરવું જોઈએ. અર્થાત્ જ્ઞાન જળથી સ્નાન કરવું એજ ત્યાગીઓને માટે શ્રેષ્ઠ છે.

પ્રશ્ન ૨૯ સુ—કોણ એમ કહે કે શાસ્ત્રમાં જલસ્નાને મલસૂત્યાગો કહેલ છે તો જળ સ્નાનથી કર્મ મળતો ત્યાગ કેમ ન થાય?

ઉત્તર—આ વિષે શિવપુરાણમાં કહ્યું છે કે—

નોદક મ્લિન ગાત્રોપિ, સ્નાન દત્તેન શુદ્ધયતે;

સસ્નાનો યોદમઃ સ્નાનઃ, સવાહ્યાધ્યંતરઃ શુચિઃ ॥૧॥

મલિન ગાત્ર પછી જળ વડે કે સ્નાન વડે શુદ્ધ થતાં નથી તો કર્મ મળતી શુદ્ધિ—કર્મ મળતો ત્યાગ થાયજ ક્યાંથી? કર્મ મળ ત્યાગ કરવાને ખરું સ્નાન તો ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવું તેજ છે. તે સ્નાનથી બાહ્યાધ્યંતરની શુદ્ધિ શુચિ થાય છે.

ન મૃતિકા નૈવજલં, નાપ્યગ્નિઃ કર્મશૌધનઃ;

શૌધયંતિ બુધાકર્મ, જ્ઞાનધ્યાન તપો જલૈઃ ॥ ૨ ॥

મૃતિકા, જળ અને અગ્નિ વડે કર્મનું શૌધન થતું નથી અર્થાત્ જળ સ્નાનાદિકથી કર્મનું ટળવાપણું એટલે આત્મની શુદ્ધિ થતી નથી. કર્મનું શૌધન એટલે આત્મની શુદ્ધિ કરવાને જ્ઞાની પુરૂષો જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપ રૂપ જળનુંજ સ્નાન બતાવે છે. કર્મ મળતો ત્યાગ કરનાર પવિત્ર પાણી તો જ્ઞાન, ધ્યાન ને તપજ કહેલ છે. (ઇતિ શિવપુરાણે) પુરાણ સાર હુંડીમાં.

પ્રશ્ન ૩૦ સુ—સ્નાન કરવાથી નિર્મળ થવાય કે નહિ?

ઉત્તર—આદિત્ય પુરાણમાં તો એકથું કહ્યું છે કે—

અત્યંત મલિનો દેહા, દેહી ચાત્માત્મ નિર્મલઃ;

રમયોરંતરં શત્વા, દમ્પયૌચં વિધીયતે. ॥૧॥

૨ જો તું પાપ કર્મ કરે છે અગર દરીયા તો ગમે ત્યાં નાગી જઈશ તો પણ તું દુઃખથી મુક્ત થવાનો નથી.

૩ જો તું દુઃખથી ખેંચીતો હોય, તને જો દુઃખ અપ્રિય હોય તો તું શુદ્ધને શરણે જા, અને તેના સંઘને શરણે જા, શીલના નિયમ પાળવાથી તારું કલ્યાણ થશે.

આ ઉપરથી તે બ્રાહ્મણ બૌદ્ધમતાનુયાયી થયો. આવી પુણ્યકાન્ધ ઉપદેશથી સન્માર્ગે ચલેલો એ બ્રાહ્મણ આગળ જતા મોટો સાધુ થયો, ત્યારે તેણે ઉદગાર કહાડ્યા કે “પહેલાં હું માત્ર નામનેજ બ્રાહ્મણ હતો; પરંતુ હવે ખરો બ્રાહ્મણ થયો છું. દારણ હવે હું ત્રેવિધ (બૌદ્ધ ધર્મમાં) કહેલી ત્રણ વિદ્યા જાણનારો છું. હું વેદ સંપત્ત જ્ઞાન સંપત્ત) છું. હું પુરોહિત (સ્વસ્તિ સુખના લાભવાળો) છું. હું સ્નાતક (ભક્ત) છું.”

ધન્ય છે પાપીઓને સત્પથગામી કરનારી પુણ્યકાન્ધ જેવી દેવીઓને! ઇતિ.

બૌદ્ધધર્મના ત્યાગીઓને પણ ન્હાવાનો નિયેધ છે એમ ઉપરનો લેખ સાબીત કરી આપે છે.

પ્રશ્ન ૨૭ સું—શિવ્ય-જૈનધર્મના અને બૌદ્ધધર્મના ત્યાગીઓ-માટે નહિ ન્હાવાના દાખલા દલીલોથી પૂરતા ખુલાસા જેમ કહી બતાવ્યા તેમજ અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓને માટે પણ શાસ્ત્રોક્ત ખુલાસા થઈ આવે તો, જૈન ધર્મના ત્યાગીઓ કેમ ન્હાતા નથી; એવી ધંધા લોકોની સંકળ સમાધાન થઈ જાય. અને એ દોષ સમજી શકે કે ત્યાગી લોકોને ન્હાવાનો ધર્મ નથી. દરેક ધર્મમાં ત્યાગીઓને ન્હાવાનો નિયેધ છે એમ ખુદ્દી રીતે જણાવવું જોઈએ.

ઉત્તર—હે ભાઈ! બ્રહ્મચારીને ન્હાવું તે દ્રવણ ભરેલું છે, ત્યજવા યોગ્ય છે વગેરે પૂર્વે કહી બતાવ્યું છે. તે અન્ય મતના શાસ્ત્રોનુંજ અન્ય મતના બ્રહ્મચારીઓનેજ માટે લખાયું છે. જ્યાં બ્રહ્મચારી શબ્દ આવ્યો ત્યાં ત્યાગ તો આવીજ ચૂક્યો. બ્રહ્મચર્ય શબ્દ ત્યાગનેજ લાગુ છે. બ્રહ્મચર્ય વિના ત્યાગ હોતો નથી. બ્રહ્મચર્યને આશ્રીનેજ ત્યાગીઓનો ત્યાગ છે. માટે ત્યાગીઓ અને બ્રહ્મચારીને માટે અથવા તો મોક્ષના અભિલાષી-આત્મ કલ્યાણની ઇચ્છા ધરાવનારા ગમે તે ધર્મના હો પણ સ્નાન માટે શિવ પુરાણમાં ઘણા સારા ખુલાસા આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૮ સું—શિવપુરાણમાં કેવી રીતે સ્નાન કરવું કહ્યું છે, તે જણાવો?

ઉત્તર—હાજી સાંભળો શ્લોક.

આચાર વશં જલ ગાલિતેન, સત્ય પ્રસન્ન ક્ષમ શીલનેન;

જ્ઞાનાંબુના સ્નાતિ નરોહિ નિત્યં, કિં તસ્ય મૂય સલિલેન કૃત્ય ॥ ૧ ॥

આચારરૂપી વસ્ત્ર વડે જળને ગાળવું. તે આચાર કયો અને જળ કયું? કે સત્ય, પ્રસન્ન, ક્ષમા અને શીલરૂપી આચાર વડે જ્ઞાનરૂપી જળને ગાળીને જે મનુષ્યો નિત્ય સ્નાન કરે તેને નદી વગેરે જળના સ્નાનની શીલ્લર છે? તે સ્નાન તેને શા માટે કરવું જોઈએ. અર્થાત્ જ્ઞાન જળથી સ્નાન કરવું એજ ત્યાગીઓને માટે યેષ છે.

પ્રશ્ન ૨૬ સું—કોઈ એમ કહે કે શાસ્ત્રમાં જલસ્નાને મલસૂત્યાગો કહેલ છે તો જળ સ્નાનથી કર્મ મળે ત્યાગ કેમ ન થાય?

ઉત્તર—આ વિષે શિવપુરાણમાં કહ્યું છે કે—

નોદક મ્લિન ગાત્રોપિ, સ્નાન ઇત્યેન શુદ્ધયતે;

સસ્નાનો યોદમઃ સ્નાનઃ, સવાહ્યાર્મ્યંતરઃ શુચિ. ॥૧॥

મલિન ગાત્ર પછુ જળ વડે કે સ્નાન વડે શુદ્ધ થતી નથી તો કર્મ ગાળની શુદ્ધિ—કર્મ મળે ત્યાગ થાયજ કયાંથી? કર્મ મળ ત્યાગ કરવાને ખરું સ્નાન તો ઇદ્રિયોનું દમન કરવું તેજ છે. તે સ્નાનથી બાહ્યાર્મ્ય-તરની શુદ્ધિ શુચિ થાય છે.

ન મૃતિકા નૈવજલં, નાપ્યમ્નિઃ કર્મશૌધનઃ;

શૌધયંતિ સુધાકર્મ, જ્ઞાનધ્યાન તપો જલૈઃ ॥ ૨ ॥

મૃતિકા, જળ અને અગ્નિ વડે કર્મનું શૌધન થતું નથી અર્થાત્ જળ સ્નાનાદિકથી કર્મનું ટળવાપણું એટલે આત્મની શુદ્ધિ થતી નથી. કર્મનું શૌધન એટલે આત્મની શુદ્ધિ કરવાને જ્ઞાની પુરૂષો જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપ રૂપ જળનું જ સ્નાન ળતાવે છે. કર્મ મળે ત્યાગ કરનાર પવિત્ર પાણી તો જ્ઞાન; ધ્યાન ને તપજ કહેલ છે. (ઇતિ શિવપુરાણ) પુરાણ સાર હુંડીમાં.

પ્રશ્ન ૩૦ સું—સ્નાન કરવાથી નિર્મળ થવાય કે નહિ?

ઉત્તર—આદિત્ય પુરાણમાં તો એકાગ્રું કહ્યું છે કે—

અત્યંત મલિનો દેહા, દેહી ચાત્માત્મ નિર્મલઃ;

રમયોરંતરં જાત્વા, કમ્પયીતે વિધીયતે. ॥૧॥

અત્યંત મલિનો દેહા, નવ યોત સમન્વિતં;
શ્રવતે ચ અદોરાત્રં, કથં સ્નાનેન શુદ્ધયતિ. ॥૨॥

આ શરીર છે તે તો અત્યંત મલિનજ રહ્યું છે. અને શરીરમાં રહેલો આત્મા આત્મ સ્વરૂપે નિર્મળ છે. એમ જ્ઞાની પુરુષો શરીર અને આત્માનો અંતર જાણે છે. તેમાં શરીરની ગુણી કેવી રીતે થઈ શકે? શરીર તો અત્યંત મલિન છે. કારણકે પુરુષને નવ દ્વાર અને ત્રીને જાર દ્વાર અલ્પ શત્રી શ્રવ્યાં કરે છે, વહ્યાં કરે છે. તે સ્નાન વડે કેવી રીતે શુદ્ધ થાય-કેવી રીતે નિર્મળ થાય? અર્થાત્ સ્નાન વડે શરીરની શુદ્ધિ થતી નથી તો આત્મ શુદ્ધિ તો થાયજ ક્યાંથી? વળી સ્કંદ પુરાણમાં કહ્યું છે કે—

ન શરીર મલં ત્વાગાત, નરો મયતિ નિર્મલં;
મનસ્ય તુ મલોત્પત્તિ, મવત્યંત સ નિર્મલં ॥૧॥

શરીર ઉપરનો મેલ ત્વાગાથી કાંઈ મનુષ્યો નિર્મળ થતાં નથી, પરંતુ મનનો મેલ કાઢવાથીજ તે નિર્મળ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧ શુ—કેટલાક કહે છે કે—અમારા દરેક શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—અંગાદિ તીર્થનાં જળમાં સ્નાન કરવાથી કર્મરૂપી મળનો નાશ થાય છે અને તે જીવ સ્વર્ગગતિને પામે છે, માટે અમારે તીર્થના જળનું માહાત્મ્ય વિશેષ છે તેમાં તમે શું કહો તેમ છે?

ઉત્તર—તે વિષે સ્કંદ પુરાણ એમ જણાવે છે કે—

જાયતે ચ મૃયતે ચ, જલેષ્ય ચ જલોકસિ;
ન ચ ગચ્છન્તિ તે સ્વર્ગે, મવિશુદ્ધ મનોર્મલા ॥૧॥

જળની અંદર અર્થાત્ તીર્થના જળની અંદર રહેલા જીવો તે તેમાંજ જન્મે છે અને તેમાંજ મરે છે પણ તે સ્વર્ગે જતા નથી. કારણકે મનની શુદ્ધિ થયા વિના નિર્મળ થવાતું નથી. તો જ્યાં સુધી મન શુદ્ધ ન થાય, મનનો મેલ ન જસે ત્યાં સુધી સ્વર્ગે પણ જાય નહિ.

ચિત્ત મતર્ગતં દુષ્ટં, તીર્થસ્નાને ન શુદ્ધયતિ,
શતશોપિ જલધોતં, શુરામંડ મિવાશુચિ ॥૧॥

મૃદામાર સહસ્રેણ, જલર્કુમ શતેન ચ;
ન શુદ્ધયતિ દુરાચારા, સ્નાના તીર્થે શતૈરપિ ॥૨॥

જેનું ચિત્ત અંતર્ગત દુષ્ટ હોય તે તીર્થનાં સ્નાન વડે પણ શુદ્ધ થતું નથી. જેમ મદિરાનો ભાંડ એ વાર જજો કરી ધોવાથી અંદર શુદ્ધ ન

યાય તેમ અંતર્ગત મલિન ચિત્ત પણ તીર્થના સ્નાનથી શુદ્ધ ન થાય. હજાર ભાર માટીએ સાફ કરી સેંકડા ઝમે જળના ઘડાથી ધોવે તોપણ જેમ મદિરાનો ઘડો અંદર શુદ્ધ થતો નથી—ઘડાની અંદરથી વાસના જતી નથી તેમ દુરાચારી મનુષ્યો તીર્થનાં જળમાં સેંકડા વાર સ્નાન કરે તોપણ તે શુદ્ધ થતાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—કોઇ કહે કે અમારા તીર્થના મહાત્મ્યમાં કંઈ છે કે—જેમ તેવા કૃત્યના કરવાવાળા અપરાધી જીવો હોય, તે ગંગાદિ તીર્થોમાં સ્નાન કરવાથી શુદ્ધ થાય છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વિષે તીર્થાધિકારમાં ઠીક કંઈ છે. સાંભળો:—

આરંભે વર્તમાનસ્ય, મૈથુનેપુરતસ્ય ચ;

કુતઃ શૌચ મથે તસ્ય, બ્રાહ્મણસ્ય યુધિષ્ઠિરઃ ॥૧॥

કામરાગો મદોન્મત્તો, જે સ્ત્રીય વશવર્તિનઃ;

ન તે જલેન શુદ્ધયિત, સ્નાન તીર્થે શતૈરપિ ॥૨॥

નઃ ગંગા ન ચ કેદારં, ન પ્રયાગ ન પુષ્કરં;

ન જ્ઞાનં ન ચ હોમશ્ચ, ન તપઃ ન જપઃ કુર્યાત્ ॥૩॥

જે આરંભને વિષે વર્તેલા એટલે જીવની હિંસાના કરનારા, અને મૈથુનને વિષે રક્ત-આસક્ત, તે કેવી રીતે શૌચ થાય? શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે છે કે—હું યુધિષ્ઠિર! ઉપર કહેલી વૃત્તિવાળા બ્રાહ્મણ હોય, તોપણ તે શૌચ-પવિત્ર કહેવાતા નથી. જે પુરૂષ દામ લોગને સંગે કરીને મદોન્મત્ત-ઉન્મત્ત થયેલો—જેની વૃત્તિ સીને વિષેજ વર્તે છે, તેવા પુરૂષો જળ વડે તો શુદ્ધ થતા નથી પણ તીર્થના સ્નાન વડે પણ તે શુદ્ધ થતા નથી. એટલે ગંગા, કેદાર, પ્રયાગ અને પુષ્કરાદિકના તીર્થે તથા જ્ઞાન, હોમ, તપ અને જપ કરવાથી ઉપરોક્ત પુરૂષો શુદ્ધ થતા નથી.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—તીર્થના સ્નાનથી શુદ્ધ ન થવાનો કોઇ દૃષ્ટાંતિક પુરાવો છે?

ઉત્તર—જેમ સાંભળીએ છીએ કે બ્યારે પાંચ પાંડવોએ મહાભારત શુદ્ધ કર્યું, ઘણું માણસોનો શુદ્ધમાં સ્થાય થયો, કુટુંબનો સંહાર કર્યો વગેરે પાપ લાગવાથી તે પાપનું નિવારણ કરવા અડસઠ તીર્થ કરી તે પાપથી મુક્ત થવા તીર્થ કરવા જવાનો નિશ્ચય કરી પાંચ પાંડવો શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ પાસે આવ્યા. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે આગમનનું કારણ પૂછતાં પાંડવોએ

પોતાને અભિપ્રાય બંધાવ્યા. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે ક્રિમિત્વ દુરંધર દરી પાંડવોને
કેલસીક બિંધ ન પાંડવોને એકે તુંબડી આવી બેઠાંમંજી કરી કે અહો પાંડવો!
કોઈ રૂઝેને ને ને પ્રકારે તેમ તીર્થયાત્રા કરી તેમ પ્રમાણે આ તુંબડીને
પર્ણ કરાવે.

પાંડવો તીર્થ યાત્રા કરીને શ્રીકૃષ્ણ પાસે આવ્યા. બાદ કેવેરી
કેરી તુંબડીને વેદારી પાંડવો વગેરે તમામને તીર્થવાર્તા તુંબડીની
અંસાદો-શેષ આવી હરેક જનોએ માથે ચઢાવી સુખમાં સુકી કે તિરતર
પાંડવો વગેરે તમામના સુખના ચહેરા બદલાઈ ગયા. તુંબડી એવી જડવી
હતી કે જોના રસ ગળા હેઠે ઉતરી ચકે તેમ નહોતું. તેમ સગાનું અપ-
માન થવાના ભયથી ઢાઇ ઉડી ચકતું પણ નહિ. આવી કદેડી સ્થિતિમાં આવી
અટલા પાંડવો વગેરેને સુખમાંથી આગાજ કાઢી નાખવાની આરા થવાથી
સુખને સાફ કરી પાંડવો વગેરે આવીને બેઠાં. બાદ શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે
પ્રશ્ન કર્યું.

પ્રશ્ન ૨૪ સુ—શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે પાંડવો પ્રત્યે શું પ્રશ્ન કર્યું?

ઉત્તર—એ પ્રશ્ન કર્યું કે અહો પાંડવો! મોઢાં દેહાણું કેમ થઈ
ગયાં? પાંડવો કહે મહારાજ! તુંબડીની શેષ તો ઝેરથી પર્ણ અધિક કડવી
ગળા હેઠે ઉતરે નહિ. તેથી તેથી અમે તો સુંઝાઈ ગયા. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે
કહે કે તમે તમારું પાપ ધોયું, પણ મારી તુંબડીનું પાપ ધોયું નહિ.
તમે તુંબડીને તીર્થના જળે સ્નાન કરાવ્યું લાગતું નથી. તેમ તીર્થ સંબંધી
કોઈ પણ ક્રિયા કરી હોય એમ જણાતું નથી. તમારી પેઠે તુંબડીને તીર્થ
યાત્રા કરાવી હોય તો તેની કડવાશ કેમ રહે? પાંડવો કહે મહારાજ!
તેટલી ક્રિયા અમે કરી છે તેટલીજ ક્રિયા તુંબડીને કરાવી છે. શ્રીકૃષ્ણ
મહારાજ કહે તો પછી તુંબડીની કડવાશ કેમ ન ગઈ? જો તુંબડીની કડવાશ
નથી ગઈ તો તમારાં કર્મો પણ નથી ગયાં. એ વાર્તા બોલસુ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—પાંડવો કહે—અહો મહારાજ! પછી અમારાં પાપોનું
નિવારણ કેમ થાય? અમે પાપથી કેમ મુક્ત થઈએ? એવું ક્રિયું તીર્થનું
સ્થળ છે કે જેમાં સ્નાન કરવાથી અમારા પાપ કર્મોનો નાશ થાય?

ઉત્તર—શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે છે. કે—અહો પાંડવો! પુત્રો! અહો
પાંડવો! જો તમારે પાપથી મુક્ત થવું હોય તો હું કહું તે સાંભળો!
સત્ય તીર્થ તપ તીર્થ, તીર્થત્રિવિધનિમ્નઃ
સર્વમૃતંદયા તીર્થ, મેતતીર્થમુદાહૃત ॥૧॥

પ્રથમ હું તમને તીર્થનું સ્વરૂપ જણાવું છું. પાપ કર્મથી મુક્ત થવાને અર્થ તીર્થ આ પ્રમાણે છે. સત્ય તે પ્રથમ તીર્થ (૧) બીજું તપ તીર્થ (૨) ત્રીજું ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ કરવો તે તીર્થ (૩) અને ચોથું તીર્થ સર્વ ભૂત પર દયા કરવી તેમ. આ ચાર તીર્થનેજ હું તીર્થ કહું છું.

પ્રશ્ન ૩૬ મુ—આ ચાર તીર્થમાં સ્નાન કરવાનું તો કંઈ જણાયું નહિ કે આ પ્રકારે સ્નાન કરવાથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, તે પણ જણાવવું જોઈએ. ઉત્તર—તેનો ખુલાસો પણ પાંડવો પ્રશ્ન કર્યો, શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે કહ્યું જતાં જો છે કે સાંભળો. શ્લોક:—

આત્માનદો સયમ તોય પૂર્ણા, સત્યા દહા શીલતટા દ્વયોર્મિઃ
તત્રાભિષેકં કુરુ પાંડુપુત્રાઃ ન વારિણા શુદ્ધયતિ ચાંતરાત્મા ॥૬૬॥

इति महामारवे.

આત્મારૂપા નદીને તિથે સંયમરૂપ પૂર્ણા ભરેલું પાણી, સત્યરૂપ (પાણી આવનાનો), પ્રવાહ, શીલરૂપી (નદીના બન્ને તરફના) તટ-કાંઠા, દ્વયરૂપ (પાણીમાં ચડતી) ઉર્મિ-ઉછાળા, હીલોળા, (એવી જ્ઞાનરૂપી ગંગા) તેને વિષે અહો પાંડુ પુત્રા ! અભિષેક કરો કે તમારાં પાપ કર્મોના તોય થાય. પરંતુ, રાયુનઃ અંતરાત્મા વારિણા ન શુદ્ધયતિ-એટલે પાણી વડે અંતરાત્મા શુદ્ધ નહિ થાય. અર્થાત્ જ્ઞાનાત્મારૂપ ગંગા નદીમાં, સંયમરૂપ પાણીમાં સ્નાન કરવાથી અંતરાત્મા શુદ્ધ થાય છે, પણ પાણીથી શુદ્ધ થતો નથી. એમ અહોભીસ્તમાં-તિથાધિકારે કહેલું છે. (પુરાણ સાર-હુંડીમાં).

પ્રશ્ન ૩૭ મુ—તીર્થાદિ કરવાવાળાને કંઈક તો રૂળ હોવું જોઈએ કે નહિ ? શું અમારા પૂર્વાચાર્યો તીર્થનું માહાત્મ્ય વૃથા કહી ગયા હશે ?

ઉત્તર—તે વિષે ભાગવતમાં દશમે સ્કંધમાં સાફ કહ્યું છે સાંભળો શ્લોક:—

यस्यात्म बुद्धिं कुण्ठये त्रिषातुके स्वर्गः कलत्रादिषु भौमइज्यभिः ;
यस्तैर्धवुद्धिः संलिलेन कर्तविर, जनेष्वभिज्ञेषु स एव गोस्तरः ॥ ૧ ॥

ત્રણ પાત્ર (પાત, પિત્ત અને કફ) નું બનેલું જે શરીર, તેને વિષે જેની આત્માબુદ્ધિ છે, સી પુત્રાદિકને વિષે જેની મારાપણની બુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વીયાદિક પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થોને વિષે જેની પૂરતની બુદ્ધિ છે, અને નદી આદિ જગ્યાથયને વિષે જેની તીર્થ બુદ્ધિ છે. આવી બુદ્ધિવાળાં મનુષ્યો જોની પુરોનાં વૃદ્ધમાં કેવી યોજના પામે છે ? તો કે

જેમ ગાયના ટોળામાં ગધેડા ચોખા ને પામે તેમ જ્ઞાનીઓની યમામાં ઉપર
કહેલા શુદ્ધિવાળા ચોખા પામે. વળી ગીતા સારમાં પણ કહ્યું છે કે શ્લોક:-

તીર્થેષુ પશુયજ્ઞેષુ, કાષ્ટ પાપાણ મૃગમયે;
પ્રતિમાર્થો મનુજાયે, તે નરાઃ મૂઢ ચેતસા. ॥૧॥

તીર્થને વિષે, પશુના યજ્ઞને વિષે, કાષ્ટ પાપાણ માટી આદિ પ્રતિ-
માને વિષે જેનું મન પ્રવર્તે છે તેવા મનુષ્યોની ચેતના મૂઢ થઈ ગયેલી
સમજવી. (ઇતિ પુરાણ સાર હુંડી.)

પ્રશ્ન ૩૮ સુ—કોઈ એમ કહે કે અમારા શાસ્ત્રમાં ગંગાદિ તીર્થોની
સ્નાન વડેજ શુદ્ધ થવાય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તે વિષે પણ પુરાણ સારમાં કહ્યું છે કે શ્લોક:-

ચિત્તં શમ દમઃ શુદ્ધં, વદનં સત્યમાયજૈઃ;
બ્રહ્મચર્યાદિ કાયધ્વ, શુદ્ધો ગંગા વિનાસિક ॥૧॥

શમ, દમ, (ક્ષમા અને ઇદ્રિયોને દમવા) વડે કરીને જેણે ચિત્તની
વૃત્તિને શુદ્ધ કરી છે, સત્ય બોલવે કરી મુખને પવિત્ર કર્યું છે અને બ્રહ્મ-
ચર્યાદિકે જેણે કાયાને શુદ્ધ કરી છે, આવા પુરૂષો ગંગા વિના સદાય
શુદ્ધ ને પવિત્રજ હોય છે, તેને કાંઈ ગંગાદિ તીર્થોની જરૂર પડતી નથી.

પ્રશ્ન ૩૯ સુ—શુચિ કેટલા પ્રકારની છે ?

ઉત્તર—શુચિ બે પ્રકારની છે, એક દ્રવ્ય શુચિ અને બીજી ભાવશુચિ.

પ્રશ્ન ૪૦ સુ—દ્રવ્યશુચિ અને ભાવશુચિનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો.

શુચિર્ભૂમિગતંતોયં શુચિર્નારી પતિવ્રતા;

શુચિર્દર્મ પરો રાજા, વ્રહ્મચારી સદા શુચિ ॥૧॥

ભૂમિગત જળ તે સદાય શુચિ ગણાય છે, વ્યવહારમાં તેના કોઈ
નિયેધ કરવું નથી; માટે શુદ્ધ ગણાય છે, પતિવ્રતા નારી તે પણ શુચિ
એટલે પવિત્ર ગણાય છે, ધર્મિષ્ઠ રાજા તે પણ શુદ્ધ ને પવિત્ર ગણાય છે,
અને બ્રહ્મચારી તો સદાય શુચિ છે—સદાય શુદ્ધ ને પવિત્ર ગણાય છે. ચાર
પ્રકારની શુચિમાં પહેલો બોલ દ્રવ્યે શુચિનો ને ઉપલા ત્રણ બોલ ભાવશુચિના.

પ્રશ્ન ૪૧ સુ—અશુચિ કેટલા પ્રકારની ને તેનું સ્વરૂપ શી રીતે
છે ? તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—અશુચિ પણ ચાર પ્રકારે કહી છે તે એ કે શ્લોકઃ—

અશુચિ કરુણાહીનં, અશુચિ નિત્ય મૈથુનં;

અશુચિ પરદ્રવ્યેષુ, અશુચિ પર્ગર્મિદા મવેત્ ॥૧॥

દયાહીન-દયા રહિત પુરૂષ ૧ નિત્ય મૈથુનના સેવવાવાળા ૨ પર દ્રવ્યના હુંટારા-ચા પર દ્રવ્યના ઈચ્છનારા ૩ અને પારકી નિંદાના કરનારા ૪ આ ચારે પુરૂષો સદાય અશુચિમય-અપવિત્રજ છે.

પ્રશ્ન ૪૨ સુ—શૌચ કેટલા પ્રકારે થાય છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—શૌચ પાંચ પ્રકારે કહ્યું છે તે સાંભળો શ્લોકઃ—

સત્ય શૌચં તપઃ શૌચં, શૌચંર્મિન્દ્રિયનિગ્રહં;

સર્વમૂતદયા શૌચં, જલ શૌચં તુ પંચમં ॥ ૧ ॥

ઈતિતીર્થાધિકારે (પુરાણસાર હુંડી) (૧) સત્ય, (૨) તપ, (૩) ઈન્દ્રીયોનો નિગ્રહ, અને સર્વ પ્રાણી-ભૂતપર દયા (૪) અને પાંચમું જળ શૌચ, આ પાંચ પ્રકારના શૌચમાં પહેલા ચાર ભાવ શૌચ છે, ને પાંચમો જળ શૌચ કહ્યો તે દ્રવ્ય શૌચ છે.

પ્રશ્ન ૪૩ સુ—દ્રવ્ય શૌચ અને ભાવ શૌચમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—સાંભળો-દ્રવ્ય શૌચ અને ભાવ શૌચ નીચે પ્રમાણે છે. શ્લોક

જલસ્નાને મલસ્યાગો મંત્રસ્નાને સદા શુચિ

તપસ્નાને કર્મધ્રંતિ જ્ઞાનસ્નાને પરં પદઃ ॥૧॥

જગના સ્નાન વડે માત્ર શરીર ઉપરના મેલનોજ ત્યાગ થાય છે, ભગવત્ સ્મરરૂપ-પરમેષ્ઠિના ધ્યાનરૂપ-મંત્રના સ્નાન વડે બાહ્યભવંતર સદાશુચિ-સદા પવિત્રજ હોય છે, તપરૂપી સ્નાન કરવાથી કર્મોનો નાશ થાય છે. અને જ્ઞાનરૂપી સ્નાન વડે પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે. જગ સ્નાન તે દ્રવ્ય સ્નાન છે. બાહ્ય સ્નાન છે તેથી તો શરીર ઉપરના મેલનોજ ત્યાગ થાય છે, તેથી કાંઈ આત્મા પવિત્ર થતો નથી. આત્માની પવિત્રતા માટે તો ભાર સ્નાન કે જે ભગવત્ સ્મરજ મંત્ર સ્નાન (કોઈ શ્લોકમાં મંત્ર ને કોણે શીલ સ્નાન પણ કહે છે) તપ સ્નાન અને જ્ઞાન સ્નાન એજ આત્માને શુદ્ધ કરનાર-પવિત્ર કરનાર- નિર્મળ કરનાર કથ્યાં છે. દ્રવ્ય સ્નાન તે કર્મ બંધનો હેતુ છે. અને ભાર સ્નાન તે કર્મ બંધથી મુક્ત થકનો હેતુ છે. દ્રવ્ય શૌચ અને ભાવ શૌચમાં આટલો તફાવત છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—જેનના સાધુ જ્યારે દ્રવ્ય સ્નાન (જળ સ્નાન) કરતા નથી તો ભાવ સ્નાન કેવી રીતે કરે છે? તે તો જણાવો?

ઉત્તર—જેનના સાધુ ભાવ સ્નાન બે પ્રકારે કરે છે. એક દેશ સ્નાન ને બીજું સર્વ સ્નાન.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—દેશ સ્નાન કેવી રીતે ને સર્વ સ્નાન કેવી રીતે કરે છે તે તો જણાવો?

ઉત્તર—જ્યારે લિશ્કાર્ય કે દેહ ચિંતાદિ કારણે પોતાના મુકામથી બહાર જઈને પાણી આવે ત્યારે જતાં આવતાં અંતરૂપણે (દીર્ઘ કુંડ આદિની વિરાધવાશ્યેષ્ટ ઘોંચાળ પાપ લાંચુ) હોય તો પાપને ટાળવાને માટે ઇશિયાવહીનું પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે. અને લાગેલાં પાપના પ્રાપ્તિ થિત ગમનાગમનની ચિંતવણરૂપ ઇશિયાવહીના પાકને કાઢીસગ-એટલે કાયાને થતા ઉપસર્ગ સહન કરવાનો તપ. તે એ રીતે કે અમુક સમય સુધી અંકેલિ ધૃતિ એ ધ્યાનાર્દદ (બંની-શરીરને હલેલાં વ્યાયક્ષાઓ) વિના સ્થિર-સ્થાયી ધૃતિ એ આત્મા ચિંતવણ કરી લાગેલાં પાપની મારી માર્ગી તે જીવોની ક્ષમા આહવી. અને આત્માની સાક્ષીએ ધરમાત્મા સિદ્ધ ભગવંત યા તીર્થ કર દેવ યા શુદ્ધ મહારાજની સમક્ષે હાથ જોડી લાગેલાં પાપની પ્રાલોચના કરી લાગેલાં પાપરૂપ મળને ત્યાગ કરવારૂપ દેશ સ્નાન જણવું. દયાંત તરીકે-એમ વ્યવહારમાં હાથપગાદિ કાંઈ અમુક અંગને થોડા જગથી સાફ કરવામાં આવે છે. અને વ્યવહારમાં શુદ્ધ ગણાય છે. તેમ અદ્ય વખતનું એકપાપાપ ટાળવાને માટે ઇશિયાવહીના પ્રતિક્રમણરૂપ દેશસ્નાન કહ્યું.

પ્રશ્ન ૪૬ સુ—જેનના સાધુને ભાવથી સર્વ સ્નાન કરવાની વિધિ કેવી પ્રકારની છે તે પણ જણાવો?

ઉત્તર—જેનના સાધુને ભાવસ્નાન હંમેશાં બે વખત કરવામાં આવે છે. એટલે આખા દિવસની અંદર સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધીમાં પોતાનાં મૃત નિયમ સંયમ ધર્મને વિષે મન, વચન ને કાયા વડે અતિચારાદિક દોષ લાગેલા હોય, અથવા હલણ ચલણાદિ ક્રિયાથી કાંઈ પણ જીવની વિરાધતા થઈ હોય ઉપયોગ શૂન્યથી યા પ્રમાદને વશ કે પોતાની બેદરકારીથી કાંઈ પણ પાપ અજાણપણે સેવાઈ હોય તેની શુદ્ધિને માટે સાયંકાલ-સંધ્યાસમયે પ્રતિક્રમણ કરી ચોરાથી લશ્સ જીવાયોની માહેલા કાંઈ પણ જીવને અપરાધ કર્યો હોય તેની અનંતરાનીની સાક્ષીએ મારી માગી આત્માને નિર્મળ કરવો તે જેન ધર્મના અનિઓને સાયંકાળનું સ્નાન જણવું.

હક લખે સુધાસ્તી સુધોદય સુધીમાં રાત્રીના સમયમાં હવેનું ચક્રનાક
ક્રિયાથી સંધ્યા નિદ્રાવસ્થામાં અંગોપાંગ દરેકવાથી તેમજ સ્વનીવસ્થામાં
અંધ દોષ લગ્યા હોય તથા રાત્રીના બેઝનિયમો, સ્વાપવાના ઠોચ તેમાં
શિન્ય ઉપયોગ થવાથી, તથા પમાદ વગેરે કાંઈ પણ અસિચારાક દોષ લાગ્યા
હોય, અથવા બૂઝાંકડ વગેરે કાંઈ અવધિ પાળ્યા હોય, દુઃખી પ્રયાગ હોય
અથવા મરણ પ્રાપ્તિ હોય, અથવા અભાવ પાળ્યા કાંઈ પણ દોષ લાગ્યા હોય, તે
પાપના નિવારણ માટે પ્રાતઃકાળનું પ્રતિક્રમણ કરી આત્માને નિર્મળ કરવાનું
કર્તવ્ય સાધુને પ્રાતઃસ્નાન કહ્યું છે. આ, જે વખતનું સ્નાન જ્યારથી દીક્ષિત
થયો ત્યારથી અવિત પર્યંત અવશ્યમેવ કરવાને અનંતજાની તીથ કર
અર્ચારામનું ફરમાન છે, અને તેને જોઈને મુનિઓ પંચમુખેશી-સાવસ્નાનથી જ
નિર્મળ થાય છે, મનુસ્મૃતિમાં પણ કહ્યું છે કે—
પૂર્વાસંધ્યાં જપસ્તિષ્ઠનૈશ્વમેનો વ્યયોદયિ
પશ્ચિમાં તુ સામસીનો મલે દન્તિ દિવાકૃતમ્ ॥

અધ્યા ૨ શ્લોક ૧૦૨.

પ્રાર્થના—પ્રાતઃકાળે ઉમા ત્રિહીને જાણત્રીનો ક્રમ કરનારો પુરુષ પોતાનાં
રાત્રિમાં કરેલાં પાપનો નાશ કરે છે, અને સાયંકાળે બેસીને જાણત્રીનો ક્રમ
કરનારો પુરુષ દિવસે કરેલાં પાપનો નાશ કરે છે. આ શ્લોકની કુટનાટમાં
લખે છે કે—આ શ્લોકમાં, પ્રાતઃકાળની સંધ્યા કરવાથી રાત્રિનાં અને
સાયંકાળની સંધ્યા કરવાથી દિવસના પાપનો નાશ થાય છે. એમ કહ્યું છે કે—
તે પરથી એમ સમજવાનું નથી કે, મનુષ્યો જે જે પાપ કરે છે, તે બધાં
સંધ્યા કરવાથી નાશ પામે છે, જો એમ હોય તો પોત્રી બ્રહ્મહત્યાદિક
મહા પાપને માટે, રાત્રિમાં કહેલાં પ્રાર્થનાનો નિર્વર્ધક થઈ પડે,
માટે આ શ્લોકનું વાતપર્ય એવું છે કે, રાત્રે સંધ્યામાં આજોટતાં માંકડ,
ચાંચક વગેરે મરી જાય તથા દિવસે ઉડતાં બેસતાં, અને હાલતાં ચાલતાં
અભાવતાં જે કંઈ અવધિસાં થઈ જાય, તેવાં સામાન્ય પાપો સંધ્યા વંદનથી
નાશ પામે છે, અને પુદિથી વૃદ્ધિ યાવે છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—અભાવપણામાં લાગેલાં પાપને (ટોળવાને) માટે જે
વર્ણનના પ્રતિક્રમણ સાર સ્નાનથી નિર્મળ થવા જણાયું (તે) તો ખરાબ
જે પણ અભાવપણાથી થયેલાં પાપને ટોળવાને શો ઉપાય? (૨)

ઉત્તર—અભાવપણાથી થયેલાં પાપ શરૂ સમયે જાહેર કરી, શરૂ તે પાપના
નિવારણ માટે જે પ્રાર્થના આપે તે પ્રમાણે જપવપાદિ કરવાથી અભાવ
પણામાં થયેલાં પાપનું નિવારણ થાય છે, અર્થાત્ તે પાપથી મુક્ત થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૮ સુ—જળ સ્નાનથી જીવાંદાંશા મિત્રાય બીજી
નુકસાંની છે કે શાસ્ત્રકારને તેના નિષેધ કરવા વિશેષ જરૂર પડે છે.

ઉત્તર—હા, જી, મોટો દોષ છે. તે દોષ એવો છે કે, સાધુ
ધરાવનારા ત્યાગીઓ, અને પ્રદાયર્યમતના પાળવાવાળા પ્રદાયારીઓ
તે મતના હોય તે તમામને માટે સ્નાન જે છે તે તેઓના પ્રદાયર્ય
જાગ કરવાને મદદગાર છે, માટે દરેક શાસ્ત્રમાં સ્નાનનો નિષેધ કરેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૯ સુ—એવો કેાઇ પ્રામાણિક શ્લોકખંધી દાખલો છે
જે વાત તમામ કબુલ કરે?

ઉત્તર—કામશાસ્ત્રમાં કામને-રિપય વિકારને પ્રદીપ્ત કરે તેવા સ્ત્રી
સોળ શણુગાર કહ્યા છે તેમાં પહેલો શણુગાર સ્નાન કહ્યો છે, અને પુરુષ
સોળ શણુગારમાં મસ્તકનો ચહેરો (ફેર) ઠર્યા બાદ સ્નાનનું જ આગેવા
પણું કહ્યું છે. આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે:-ત્યાગીઓ, પ્રદાયારીઓ
સ્નાનનો નિષેધ છે.

પ્રશ્ન ૫૦ સુ—સ્ત્રી અને પુરુષના સોળ શણુગાર વિષે શ્લોકખંધી કહે
તો જણાવશો?

ઉત્તર—સાંભળો, સોળ શણુગાર વિષે.

શાર્દૂલ વિક્રીડિતમ.

લાદૌ મંજન ચારુ ચીર તિલકં, નેત્રાંજનં કુંડલં,

નાશા મૌક્તિક પુષ્પહાર કુરત્ત્વં શંકારકા નેપુરં;

અંગે ચંદન લેપ, કુંચકમાણિ કુદ્રાવલી ઘંટિકા,

તાંવૂલં કરકંકણં ચતુરતા શૃંગાર સ્ત્રી ષોડષ: ॥૧૧॥

અને કેાઇ ગ્રંથમાં આ રીતે પણ ૧૬ શૃંગાર કહ્યા છે:-

(૧) પીઠી ચોળીને નહાવું, (૨) સાફ કપડાં પહેરવાં, (૩) હાથે પગે
મેંદી (અલતો), (૪) શિર કેથ સમારવા, (૫) ચંદન કેશરની આડ અથવા
ચાંદલો, (૬) આભૂષણ-ધરેણું, (૭) મુખવાસ-તાંબુલ, (૮) સ્નેહ-મધુર સ્વરે
ગાયન, (૯) અંજન-નેત્રાંજન, (૧૦) કટાક્ષ-વાંકી નજરે ભેળું, (૧૧) મધુર
ભાષણ, (૧૨) મંદ હસવું, (૧૩) ચિત્તને વિષે ચતુરાઈ, (૧૪) હંસ ગજ
ગામિની, (૧૫) પ્રતિમતા, (૧૬) કીડા, એ ૧૬ સ્ત્રીના શૃંગાર. હવે પુરુષના
૧૬ શૃંગારનો શ્લોક નીચે પ્રમાણે છે.

શૌરં મંજનં ચારું ચીરં તિલકં ગાત્રં મુગંધાં ચિત્તં,
કર્ણે કુંડલ મુદ્રિકા ચ મુકુટં પાદૌ ચ ચર્મોચિતૌ;
હસ્તે 'સર્જ' પટંચરે કટી છૂરી વિદ્યાવિનોદં મુખં;

તાંવૂલં મતિ શીલતા ચતુરતા શૃંગાર તૈષોઢપઃ ॥૨॥

આ પ્રકારે પુરુષના સોળ શૃંગાર કહ્યા છે. તેમાં એટલુંજ જાણવાનું છે કે સ્ત્રી અને પુરુષના સોળ શૃંગારમાં આજેવાનપણમાં સ્નાન મુખ્યત્વે કહેલું છે, તો સ્નાનથી માંડી સોળે શબ્દગાર મહને ઉત્પન્ન કરનાર અને કામને દીપાવનાર-દીપ્ત કરનાર, જેમ અગ્નિમાં ઘૂત નાખવાથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે તેમ વિષયાશક્ત સ્ત્રી પુરુષને સ્નાનાદિ સોળે શબ્દગાર કામરાગને, વિષયને પ્રદીપ્ત કરે છે, માટે યતિ-સાધુ-ત્યાગી-પ્રજ્ઞચારીને સ્નાન સર્વથા વર્જિત છે.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—સ્નાનથી કામ દીપ્ત થાય છે. મહને ઉત્પન્ન કરે છે એવો શાસ્ત્રોક્ત દાખલો હોય તો જણાવશો ?

ઉત્તર—જુઓ, જૈન સૂત્ર સૂયગકાંગણ અધ્યયન ૭ મે ગાથા ચૌદમીની ટીકામાં—આજુવાળા છાપેલ પાને ૩૩૬ મે કહ્યું છે કે—

યતીનાં પ્રજ્ઞચારિણા મુદકસ્નાનં દોષાયૈવ ॥

તથા ચોક્તં સ્નાનં મદ દર્પકરં કામાંગં પ્રથમં સ્મૃતં;

તત્સ્માન્કામં પરિત્યજ્ય ન ચ સ્નાતિ દમે રતાઃ ॥૧॥

યતિ-સાધુ અને પ્રજ્ઞચારીને ઉદ્ધ-જળ સ્નાન ને છે તે દોષ ભરેલું છે. કારણકે સ્નાન તે કામ અને મહને દીપ્ત કર્તા છે. કામનાં સોળ અંગ છે તેમાં સ્નાન પહેલું અંગ કે ને કામની સ્મૃતિને કરનાર છે, તેટલા માટે કામને તજવાવાળાએ નયસ્નાન સ્નાન કરવું નહિ, પરંતુ ઇદ્રિઓને દમવામાં રક્ત રહેવું. કહો હવે કાંઈ કહેવાનું છે ? ત્યાગીઓને કે પ્રજ્ઞચારીને સ્નાન કરવું કોઈ પ્રકારે ઉચિત ગણાય તેમ છે ? જૈનધર્મના ત્યાગીઓ અને અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓ, પ્રજ્ઞચારીઓ, પ્રજ્ઞચર્ય મતના પાગવાવાળા ગમે તે મતના હોય તેને સ્નાન દ્રવ્યે અને ભાવે દોષિત કર્તા છે, એમ બંને પક્ષના શાસ્ત્રોથી સિદ્ધ થાય છે, તમામ ધર્મનાં શાસ્ત્રો સ્નાનનો નિષેધ કરે છે. એમ આપણે ઘણા દાખલા-દલીલોથી નિર્ણય કર્યું, તો પણ પ્રશ્નકારને ને શંકા હોય તે પ્રગટ કરવી.

પ્રશ્ન પર સુ—ગંગા માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે શ્લોક—

ગદ્ગા ગદ્ગેતિ યો વૃયા ઘોજનાનાં સતૈરપિ;

મુચ્યતે સર્વ પાપેભ્યો વિષ્ણુલોકં સ ગચ્છતિ ॥૧॥

જે સેંકડો સહસ્ર કોશ દુરથી પણ ગંગા ગંગા કહે તો તેનાં પાપ નષ્ટ થઇને તે વિષ્ણુ લોક અર્થાત્ વૈકુંઠે જાય છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ પ્રમાણે સત્યાર્થ પ્રકાશમાં લખ્યું છે ખરું. તેનો ઉત્તર દયાનંદજીએ એવા પ્રકારનો કર્યો છે કે—આ શ્લોક પોપ પુરાણનો છે, મિથ્યા હોવામાં શી શંકા? કેમકે ગંગા ગંગા કહેવાથી પાપ કદી પણ છૂટતાં નથી જો છૂટતાં હોય તો હુઃખી કેઈ રહે નહિ? અને વળી પાપ કરવાથી કેઈ પણ કદે નહિ, જેમકે આજકાલ પોપ લીલામાં પાપ વૃદ્ધિ પામતું રહ્યું છે. મૂઠોને એવો વિશ્વાસ છે કે અમે પાપ કરી તીર્થ યાત્રા કરીશું તો પાપોથી નિવૃત્તિ થઇ જશે. એજ વિશ્વાસ પર પાપ કરીને આ લોક અને પરલોક નાશ કરે છે; પરંતુ ‘કરેલું’ પાપ તો લોગવધુંજ પડે છે.

પ્રશ્ન પડે સુ—તો કેાઇ તીર્થ સત્ય છે કે નહિ?

ઉત્તર—(ઉપરના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં દયાનંદજી કહે છે કે—આ પ્રકારનાં તીર્થ સત્ય છે.) વેદાદિ સત્ય શાસ્ત્રોનું લણવું, લણાવવું, ધાર્મિક વિદ્વાનોના સંગ, પરોપકાર ધર્માનુષ્ઠાન યોગાભ્યાસ, નિર્વૈર, નિષ્કપટ, સત્ય ભાષણ, સત્યનું માનવું, સત્ય કરવું, પ્રહયર્થ સેવન આચાર્ય, અતિથિ, અને માતા-પિતાની સેવા, પરમેશ્વરની સ્તુતિ, પ્રાર્થના, ઉપાસના, શાન્તિ, છતેન્દ્રિયતા, સુશીલતા, ધર્મયુક્ત પુરૂષાર્થ, જ્ઞાન, વિજ્ઞાન આદિ શુભ શુભ કર્મ હુઃખોથી તારવાવાળા હોવાથી એ તીર્થ છે અને જે જળ અને સ્થળમય છે તે તીર્થ કદા નથી થઇ શકતાં, કેમકે “જના યૈસ્તરન્તિ તાનિ તીર્થાનિ” મનુષ્ય જેણે કરીને હુઃખોથી તરે છે તેનું નામ તીર્થ છે. જળસ્થળ તારક નથી કિન્તુ પુરાણી મારનાર છે. પ્રત્યુત નૌકા આદિનું નામ તીર્થ થઇ શકે છે, કેમકે એનાથી પણ સમુદ્રાદિને તરાય છે.

સમાન તીર્થે વાસી ॥ ૧ ॥ અં ૪ પાં ૪ । ૧૦૮ ॥

નમસ્તીર્થાય ચ ॥ યજુઃ ૧૬ ॥

જે પ્રહયારી અને આચાર્ય એક શાસ્ત્રને સાથે સાથે લણતા હોય તે સર્વ સતીર્થ—સમાન તીર્થ સેવી હોય છે જે વેદાદિ શાસ્ત્ર અને સત્ય

ભાષણાદિ ધર્મ લક્ષણોમાં સાધુ હોય તેને અન્નાદિ પદાર્થ આપવા અને તેમની પાસેથી વિદ્યા લેવી ઇત્યાદિ તીર્થ કહેવાય છે.

ઇતિ સત્યાર્થ પ્રકાશઃ ॥ એકાદશ સમુદ્દાસઃ ॥

પ્રશ્ન ૫૪ મું—ખડું તીર્થ કયું માનવું ?

ઉત્તર—ખડું તીર્થ અને ખડું સ્વરૂપ પૂર્વે સારી રીતે વિસ્તારથી કહેવાય ગયું છે, તોપણ ખડું તીર્થ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ તમારાજ મતના આધારે “અતિત્થ પુરાણ” માં જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે પ્રમાણે અહિંયાં જણાવું છું. સાંભળો શ્રીલોકઃ—

જંગમં સ્થાવરં ચૈવ, દ્વિવિધિ તીર્થં મુચ્યતે;

જંગમં ઋણ્ય સ્તીર્થં, સ્થાવરં તં નિષેવતે ॥ ૧ ॥

અહિંયાં જે પ્રકારે તીર્થ કહેવામાં આવ્યાં છે. એક જંગમ તીર્થ અને બીજું સ્થાવર તીર્થ. જંગમ તીર્થ તે ઋણિઓ પોતે; અને સ્થાવર તીર્થ તે ઋણિઓ જેનું સેવન કરે છે તે.

પ્રશ્ન ૫૫મું—જંગમ તીર્થનું સ્વરૂપ જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—આવા ગુણવાળાને જંગમ તીર્થ કહેવામાં આવે છે.—શ્રીલોક—

ઝાહિસા સત્ય મસ્તેયં, વ્રહ્મચર્યં સુસંયમઃ ।

ભિક્ષાવૃત્તિ રતાયે ચ, તં તીર્થં જંગમં સ્મૃતં ॥ ૨ ॥

અહિંસા, સત્ય, અદત્તમત, બ્રહ્મચર્ય, ઉત્તમ પ્રકારનો સંયમ અને ભિક્ષાવૃત્તિને વિષે રક્ત આટલા ગુણવાળા હોય તેને જંગમ તીર્થ કહીયે.

પ્રશ્ન ૫૬મું—સ્થાવર તીર્થનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—

અગાધ વિમલે શુદ્ધે સત્ય શીલ સમં હૃદે ;

સ્થાતવ્યં જંગમ સ્તીર્થં, જ્ઞાનાર્જવદયાવૈ :

જંગમ તીર્થના દૃઢરૂપી દ્રવ્યમાં અગાધ નિર્મળ અને શુદ્ધ સત્ય, શીલ, સમ, જ્ઞાન; આર્જવ અને દયારૂપી સંપૂર્ણ જો સ્થાતવ્યં કહેતાં ભરેલ તેને સ્થાવર તીર્થ કહીયે.

એટલે જંગમ તીર્થ તે ઋષિ અને તેમાં રહેલા ગુણો તે સ્થાવર તીર્થ, અર્થાત્ સત્ય, શીલ, સમદમ, જ્ઞાનાર્જવ અને દયારૂપ જગત્માં

હંમેશાં ઋષિ લોકો સ્નાન કરી સદા શુદ્ધ અને પવિત્ર રહે છે. તેને કાંઈ બાધ જળની જરૂર પડતી નથી.

ઇતિ અતિત્ય પુરાણે (પુરાણ સાર દુગ્ધ).

બ્રમનાશક—પરમોર્થ દર્શન ચાથી આરૂંતિ સં. ૧૯૬૧ આત્મા-નંદણ કૃત. પાને ૧૯૪મે કહ્યું છે કે—

તીર્થાર્થ માનવાવાળા તે મહા મુર્ખ છે. એમ તીર્થાર્થનિરેધના શ્લોકમાં કહેલ છે અને ભાગવતના શ્લોકના અર્થમાં લખેલ છે કે નદી, નાળાં, પર્વત અને મહાનમાં તીર્થનો સમાવેશ કરે છે, તે મનુષ્ય પણ જોવો (બળદ) છે એમ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—તીર્થ જાત્રા વિષે જૈન ધર્મના શાસ્ત્રમાં કાંઈ જણાવે છે કે કેમ ?

ઉત્તર—જૈન ધર્મના શાસ્ત્રમાં એ વિષે ઘણીએ ખીના છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—તમે તીર્થ જાત્રા માનો છો ?

ઉત્તર—હા, છ, અમે તીર્થ યાત્રા માનીએ છીએ.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—અમે તો એમ માનીએ છીએ કે જૈન લોકો તીર્થ યાત્રા માનતા નથી, અને તેમનાં શાસ્ત્રમાં તીર્થ યાત્રા સંબંધી કાંઈ પણ હોય તેમ જણાતું નથી. હવે જ્યારે કહો છો કે અમે તીર્થ યાત્રા માનીએ છીએ તો તે તમારા સૂત્રથી જણાવશે.

ઉત્તર—સાંભળો. ભાગવતીજ સૂત્ર શતક ૧૮મે ઉદ્દેશે ૧૦ મે તમારીજ પેઠે શ્રી મહાવીર પરમાત્માને સોમીલ પ્રાણેલે યાત્રા સંબંધી પૂછેલું પ્રશ્ન કિત્તેમતેજજા ? હે ભાગવંત તમારે યાત્રા કઇ ? ત્યારે ભાગવંત કહે-

સોમિલ જ મે સ્વ નિયમ સંજમ સજ્ઞાય ।

જ્ઞાનાવ સમ્મ માદીણ્ણુ જોણ્ણુ જયણા સેવં જજા ॥

હે સોમીલ જો અમારે તપ, નિયમ, સયમ, સજ્ઞાય, ધ્યાન અને આવશ્યક ઇત્યાદિકને વિષે યોગનું જોડવું, તેનું ચતન કરવું. છયકાય છવની ચતના કરવી તે યાત્રા કહીએ, એ પ્રકારે સોમીલ પ્રત્યે મહાવીરે જણાવેલી યાત્રા.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—આ વિષે બીજો દાખલો છે ? હોય તો જણાવો.

ઉત્તર—સાંભળો. શ્રી રાતાજી સૂત્ર અધ્યયન પ મે શ્રી થાવર થા
પુત્રે અણુગાર પ્રત્યે સુકદેવ પરિગ્રાજકે પ્રશ્ન કર્યું કે જતામેમંતે
કે પૂજ્ય તમારે યાત્રા છે ? ત્યારે સ્થાવરથા પુત્રે અણુગારે ઉત્તર આપ્યો કે—

સુયોજતાવિમે + હે સુક ! અમારે યાત્રા છે એમ ઉત્તર દીધો :-

તપ્તે સે સુપ થાવચ્ચા પુત્તં एवं वयासी सेकितं मंते जता ? सुया जणं
सम णाणे दंसण चरित्त तव संजम माइएहिं जोएहिं जयणा सेयं जता.

ત્યાર પછી તે સુક પરિગ્રાજકે થાવરથા પુત્ર અણુગારપ્રત્યે એ
પ્રકારે પૂછ્યું કે હે પૂજ્ય તમારે કઇ યાત્રા છે ? તમે કેવા પ્રકારની યાત્રા
માનો છો ? ત્યારે થાવરથા પુત્ર અણુગારે કહ્યું કે હે સુક ! જે અમારે
જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સંયમ ઇત્યાદિકને ચેગે કરી ચતન કરવું.
છયકાયની ચતના કરવી તેને અમે યાત્રા કહીએ.—જૈન સૂત્રોમાં ઉપર કહ્યા
પ્રમાણે યાત્રા કહી છે. આ ભાવયાત્રા જૈન થા જૈનેત્તર ગમે તે કરે તેને
આત્મા નિર્મળ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—જૈન સૂત્રમાં તીર્થ સંબંધી કાંઈ જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સારી રીતે જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—તમે તીર્થ કેને કહો છો ?

ઉત્તર—તીર નામ કાઠો. થ નામ ત્યાં રહેલા તે તીર્થ.

પ્રશ્ન ૬૩ સુ—થેનો કાંઠો ? નદીનો, કુવાનો, સરોવરનો કે સમુદ્રનો ?
એને કાંઠે ધણા જીવો રહેલા હોય, ધણા પદાર્થો રહેલા હોય એ બંધાને
તીર્થ માનવા ?

ઉત્તર—તીર્થ બે પ્રકારનાં છે. એક દ્રવ્ય તીર્થ અને બીજું ભાવ તીર્થ.

પ્રશ્ન ૬૪ સુ—દ્રવ્ય તીર્થ કેને કહો છો ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા નદી, કુવા, કુંડ, વાવ, સરોવર ને સમુદ્ર કે
જે તીર્થ રૂપે મનાય છે તે દ્રવ્ય તીર્થ છે તે તીર્થ આત્માને મત્તીન કર્યા
છે. તે તીર્થને કાંઠે રહેલા નદી પ્રમુખમાં પડેલા તણાઈને મૃત્યુ પામેલા
નાના મોરા ધણા જીવો નાશ પામતા ભ્રમણે છીએ અને સાંસરીએ પણ
છીએ, તે તીર્થ તો કુતીર્થ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—તો પછી ભાવ તીર્થ કેને કહો છો ? તે સ્વરૂપ
જણાવો, તે બધીએ તો ખરા.

ઉત્તર—ભાવ તીર્થનું સ્વરૂપ જાની પુરૂષોએ એવા પ્રકારે જાણ્યું છે કે સંસારરૂપ સમુદ્રને તરીને પેલે પાર આગે કાંઈ સ્થ નામ નહોતું હમીત વસ્તુની પ્રાપ્તિને માટે એટલે મોક્ષ ગુણની પ્રાપ્તિને માટે મુક્તિપુરુષ જવાને માટે તત્પર થયેલા તેને ભાવ તીર્થ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—ભાવ તીર્થના અધિકારી કોણ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સૂત્રના ૨૦માં ચતુર્થના ૮મી ઉદ્દેશો થી મહાવીર દેવની દ્રષ્ટિએ આવેલા સાધુ સાધવી આવકને આવિકા આ ચારને તીર્થ કહ્યા છે. તેહને મોક્ષ ગામી કહ્યા છે. સંસારરૂપ સમુદ્રને તરીને પાર પામનારા કહ્યા છે, એટલે મહાવીરના ફરમાન પ્રમાણે વર્તનારા ચારે તીર્થ મોક્ષના અધિકારી છે માટે તેને ભાવ તીર્થ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—તીર્થમાં તો સ્નાનની જાગૃત આવે છે ને આમાં કાંઈ સ્નાનની વૃત્તિ આવી નહિ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જે તેમના મત, નિયમ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, જપ, તપ, સાંતાદિ ગુણોરૂપ ભાવ જો સ્નાન કરી અતિચારાદિ દોષોવાળા કર્મરૂપ મનને ત્યાગ કરવો તેમના ગુણોરૂપ જગમાં નહાવું તે ભાવ સ્નાન છે. આમાં પ્રથમ કહેલા જંગમ તીર્થ અને સ્થાવર તીર્થનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—આનો અર્થ એમ થાય છે કે જૈનનાજ સાધુ સાધવી આવક અને આવિકા તેજ તીર્થમાં ગણાય, બીજા નહિ. આ વાત કેમ સંભવે ?

ઉત્તર—આ વાક્ય વસ્તુનું સ્વરૂપ સમજ્યા વિનાનું છે. પ્રથમ જૈનનો અર્થ જાણો કે “જયતીતિ જૈન” જે ઇંદ્રિયો પર જય મેળવે, ઇંદ્રિયોને જીતે અર્થાત્ કર્મરૂપી શત્રુઓને જીતે તે જીત અને તેજ પ્રમાણે પરાક્રમ કરનારા તે જૈન. તમે ઇંદ્રિયોને જીતો, કર્મરૂપી શત્રુઓ પર જીત મેળવો તો તમે પણ જૈનોજ છો. જૈનમાં એવો લોક ભાવ નથી કે બ્રાહ્મણ તરે ને ચાંડાળ ન તરે. ચાંડાળમાં તીર્થના ગુણો હોય તો તે પણ તરે. ગમે તે વ્યક્તિમાં તીર્થના ગુણો હોય તે મહાવીરની દ્રષ્ટિએ તો જૈનોજ છે.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—અહીંયાં એક તર્ક ઉત્પન્ન થાય છે કે જ્યારે સંસારરૂપી સમુદ્ર તરવો તે નાવ વિના કેવી રીતે તરી શકાય ? માટે અહીંયાં નાવની જરૂર પડશે ખરી, તો સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવાને માટે નાવ કઈ બતાવો તેમ છો ?

ઉત્તર—સાધ! અમારા સૂત્રમાં જે પ્રકારની નાવ કહી છે. એક છિદ્રવાળી નાવ, અને બીજી છિદ્ર વિનાની નાવ. તેમાં જે છિદ્રવાળી નાવ સમુદ્રમાં પાર ગામી ન થાય, ને છિદ્ર વિનાની નાવ તે પાર પામે.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સંસારરૂપ. સમુદ્રને પાર પામવામાં વળી છિદ્રવાળી નાવ કંઈ સમજવી ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વ, અમત, પ્રમાદ, કષાય અશુભ ભોગ, જીવહિંસા, અસત્ય ભાવણ, અદત, ચોરી, મૈથુન, અપ્રજ્ઞચર્ય, અને પરિશ્રુતી તીવ્ર ઇચ્છા, તથા નિંદા, ઝેર, વેર, ઈર્ષ્યા વીગેરે મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરનાર મનુષ્યના શરીરરૂપ નાવ તે છિદ્રરૂપ છે. એવા છિદ્રવાળા નાવ પાર તો ન પામે, પણ નાવ તેના ચલાવનાર નાવિક અને અંદર નાવમાં બેઠેલા ઉતાડેઓ સર્વ સમુદ્રના તળે જઈ બેસે, એમ સૂયગડાંગ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—સૂયગડાંગસૂત્ર નાવ વિષે શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો. સૂયગડાંગસૂત્રના પહેલા અધ્યયનના બીજા શ્લોકની ૩૧-૩૨મી ગાથામાં કહ્યું છે કે:—

જહા અસ્સાવિણિં ણાવં, જાહ અંધો દુસ્સહિયા

ઈચ્છઈં પારમાગંતું, અંતરાય વિસીયઈં ॥ ૩૧ ॥

एवं तु समणा एगे, मिच्छदिट्ठि अणारिया ;

સંસાર પાર કંઠી તે સંસાર અણુપરિવ્રજંતિ વિવેમિ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—જેમ છિદ્ર સહિત એવી નાવ, તેને વિષે જાતિ અંધ એટલે જન્માંધ પુરૂષ ચીને પાર પામવા વાંછે પરંતુ પાર પામે નહિ, કિંતુ અંતરાયે એટલે વચમાંહે જતે જુડી જાય ઇત્યર્થ : ॥ ૩૧ ॥ હવે એ દષ્ટાંત દર્શનીઓ સાથે મેળવે છે. જેમ સહિદ્ર નાવે ચડયો થકો અંધ પુરૂષ પાર પહોંચે નહિ તેની જેરે કોઈ એક થમણ (સાધુ નામ ધરાવનારા) તે મિથ્યા દષ્ટિ એટલે જૈન પ્રણિત ધર્મ થકી વિપરીત દ્રષ્ટિ તથા અન્ય-ચારી તે પોતાના દર્શનને અનુરાગે (અનેક પ્રકારના આશ્રયો સેવતા,) સંસારનો પાર પામવાને વાંછે છે. પરંતુ તે સંસાર માંહેજ જન્મ જરા મરણાદિ અનેક ગતિને વિષે કલેશ અનુભવતો અનંત કાળ સુધી તે પરિબ્રમણ કરે.

તે મોક્ષ મુખને તો પામેજ ક્યાંથી ? એમ જ્ઞાની પુરૂષ કહી ગયા છે. આનો પરમાર્થ એ છે કે ધર્મરૂપી પાટીયાથી રહેલ શરીરરૂપ નાવ અને

ધર્મશુર અથવા જીવરૂપી નાવડીઓ શાસ્ત્રમાં કહેલ છે; એટલે જે ધર્મમાં પાંચે ઇંદ્રિયોને વિષય કયાયાદિકે પેપણરૂપી છિદ્રોવડે ગરીરરૂપી આશ્રવવાળી નાવમાં અસાની-અત્યાંધરૂપ નાવિક તથા જીવ અને તેના આશ્રિત આશ્રવવાળી નાવમાં બેઠેલા, પાર પામનાના બદલે મધ્ય સમુદ્રરૂપ સંસારમાં તળે જઈને બેસવારૂપ અધોગતિમાં ગેરયાં ખાય છે. પરંતુ ઇચ્છિત નગરરૂપ મોક્ષ નગરીને પ્રાપ્ત થતા નથી. અર્થાત્ આશ્રવરૂપ છિદ્રોમાંથી પાપ કર્મ-રૂપ જંજનો પ્રવાહ આવવાથી—તેના ભારથી ઉપર કહેલી નૌકા અને તેમાં બેઠેલા તમામ મધ્ય સમુદ્રના તળાંને સ્વાધીન થાય છે. માટે તેવી નાવને આશ્રય લેવો નહિ એમ શાસ્ત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—શાસ્ત્રમાં કેવી નાવનો આશ્રય લેવા કહ્યું છે ? અને કેવી નાવથી પાર પહોંચાય છે ? તે જણાવશો.

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૨૩ મા અધ્યયનમાં આ પ્રકારની નાવ કહી છે તે સાંભળો—

ગાથા.

જાડ બાસા વિ ણી નાવા, નસાપારસ્સ ગામિણી ; -
જાનિ રાસ્સાવિ ણીનાવા, સાડપારસ્સ ગામિણી ॥ ૭૧ ॥

અર્થમાં. કેશી સ્વામીએ નાવ સંબંધી પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જોત્તમ ગણધર કહે છે કે જે નાવ આશ્રવવાળી એટલે શ્રાવિણી (ગામડા-વાળી-છિદ્રવાળી) છે તે પાર પહોંચશે નહિ ; પણ જે નાવ નિશ્રાવિણી (છિદ્ર રહિત) છે તે સમુદ્રને સામે તીર પહોંચી શકશે—એટલે આશ્રવરૂપ છિદ્ર રહિત નાવ પાર પહોંચી શકે.

પ્રશ્ન ૭૩ સુ—એવી કઈ નાવ કે જે નાવમાં બેસવાથી ઇચ્છિત સ્થાનકે—મોક્ષ નગરીએ સહીસલામતે પહોંચી શકાય ? એવી નાવ કઈ ? ને તેમાં બેસીને પાર પામનારા કોણ ?

ઉત્તર—આજ અધ્યયનમાં કેશી સ્વામીએ જોત્તમ પ્રત્યે કહ્યું છે કે એવી નાવ કઈ કે જેમાં બેઠે પાર પામીએ એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જોત્તમ ગણધરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે કે—

ગાથા

સરિર માહુનાવિત્તિ, જીવો વુચર નાવિટ ;
સંસારો જ નવોવુત્તો, જંતરંતિ મહેસિણો ॥ ૭૨ ॥

શરીરરૂપી નાવ છે, જીવરૂપી નાવિક છે. જીવ તે નાવનો ખેલણું-હાર છે, અને સંસાર (ભવ-ભ્રમણ) રૂપ સમુદ્ર છે; એવા સંસાર સમુદ્રને મહર્ષિઓજ તરી શકે છે, અને તેવી નિરાશ્રયી નાવમાં બેઠેલા મહર્ષિઓના આશ્રયો પણ સંસાર સમુદ્રને પાર પામી મુક્તિપુરીએ દાખલ થાય છે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—સંસાર સમુદ્ર તરવાને નાવનું સ્વરૂપ બરાબર બતાવ્યું પણ હજી તીર્થ સંબંધીની વાત અધર છે તો જ્યારે તમે તીર્થ-માનવું કબુલ કરો છો તો તમારે એવું તીર્થનું કયું સ્થળ છે કે જેમાં ન્હાવાથી કર્મ મળે ત્યાગ થાય આત્મા પવિત્ર થાય, એવું તીર્થ બતાવો.

ઉત્તર—સાંભળો, એવું તીર્થ બતાવીએ. નેકે પ્રથમ તીર્થ સંબંધી. જૈન ધર્મના અને અન્ય ધર્મના પુષ્કળ દાખલા અપાઈ ગયા છે તોપણ વિશેષ જાણવાની ઇચ્છા જણાવવાથી જૈન ધર્મમાં તીર્થનું સ્વરૂપ કેવી રીતે દેખું છે તે જણાવીએ છીએ. જૈન ધર્મના શ્રી ઉત્તરાર્ધયનજી સૂત્રમાં ૧૨મા અધ્યયનમાં યક્ષેસેવિતમાતંગમુનિ હરિકેશી અણુગારને બ્રાહ્મણોએ તીર્થ સંબંધીની પુછા કરી છે અને તેનો ઉત્તર હરિકેશી મુનિએ બહુ સારો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—બ્રાહ્મણોએ શું પૂછ્યું છે અને માતંગ ઋષિએ શો ઉત્તર આપ્યો છે તે પણ જણાવશો.

ઉત્તર—હરિકેશી મુનિ પ્રત્યે બ્રાહ્મણો પૂછે છે કે-હે મુનિ ?

કે તે હરણ કેય તે સંતિ તિથ્યે, કહં સિણ્દાઓ તરયં જહાંસિ; ।

આદ્યક્ષણે સંજય જસ્ત્વપૂર્યા, ઇચ્છામુ નાઓ મવઓ સગાસે ॥ ૪૫ ॥

હે યક્ષપૂજિત ઋષિ ! કેાણુ ત્હેારે દ્રહઃ ? કવણુ તુમ્હેારે પાપ દૂર કરવાનું તીર્થ. કિહાં ન્હાતાં-સ્નાન કરતાં કર્મરૂપ મેલ ટળે ? કર્મરૂપી મેલ ટાળવાને આપ કેવી રીતે સ્નાન કરો છો ? એ સર્વ આપની પાસેથી જાણવાને અમે ઇચ્છીએ છીએ. એ સાંભળીને માતંગમુનિ ઉત્તર આપે છે.

ધમ્મે હરણ્યમે સંતિ તિથ્યે, અણ્ણવિલે અત્ત વમ્મજ્જ લેસે ;

જહિં સિણ્દાઓ વિમલો વિગુદ્ધો, મુસીહં મુઓ વજ્રહમિ દોસં ॥ ૪૬ ॥

અહો બ્રાહ્મણો ! અત્હેારે ધર્મરૂપ દ્રહ છે, એટલે અહિંસારૂપ દયા મૂલ વિલુપ્તમૂલ જે ધર્મ તે રૂપ દ્રહ છે. કર્મ મેલનો ત્યાગ કરવાને પ્રશ્ન-જ્ઞાન પ્રશ્નચર્ચા શાંતિ તીર્થ છે, તે તીર્થ કેવું છે. તોફે-આત્માને સદા શાંન્ત મિથ્યાત્વાદિક મેલ રહિત નિર્ભંજ કરનાર પ્રશસ્ત ભક્તી—(તેજુ, પદ્મ,

શુદ્ધ) : હોશ્યારૂપ જળે ધરીને સહિત છે ; તેમાં હું સ્નાન કરું છું અને મળ સહિત નિર્મળ, વિશુદ્ધ અને શિતલીભૂત થઈને સર્વ દોષને છાંડું છું.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આપું જ્ઞાન કેાલે જતાવ્યું છે ? અને તેમાં શ્લેષાવાળા કેાણ ?

ઉત્તર—

एयं सिष्णाणं कुसलेहिं दिष्टं, महासिष्णाणं इति पसत्यं ;
जहिं सिन्हाया विमला विशुद्धा, महारिप्सी उत्तमं टाणं पत्ते विपेमि ॥૪૭॥

એ સ્નાન-પૂર્વોક્ત કર્મરૂઝ વિનાશક સ્નાન, અહો પ્રાક્ષણો કુશળ પાંડિતોએ જ્ઞાનીએ તત્ત્વજ દેવલીએ શોધી કાઢ્યું છે, હીકું છે, એ મોહકું સ્નાન-સર્વ સ્નાનમાં ઉત્તમ સ્નાન, ઋષીશ્વરોને મુનિઓને એ સ્નાન પ્રશસ્ત બહું-પ્રશંસવા યોગ્ય, એવા સ્નાનને વિષે મહા મુનિઓ તેમાં સ્નાન કરીને નિર્મળ અને વિશુદ્ધ થયા છે અને ઉત્તમ સ્થાન (મુક્તિ) ને વિષે ગયા છે.

આ તીર્થ યાત્રા એવા પ્રકારની છે કે ગમે તે વ્યક્તિ તેનું સેવન કરે તો મોક્ષ ફળનેજ આપનાર છે. તે વિષે છેતાલીસમી ગાથાની શીકામાં કહ્યું છે કે :—

यदुक्तं ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च ;
मातङ्गर्विर्गतः शुद्धि, न शुद्धि स्तीर्थयात्रया. ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મચર્ય, સત્ય, તપસ્યા, અને સંયમ વડે, માતંગઋષિ-હરિદેશી અણુગાર ઉત્તમ સ્નાન કરી કર્મ મળ સહિત નિર્મળ થઈ સિદ્ધ ગતિને પામ્યા માટે સર્વોત્તમ-ગ્રેષ્ઠ તીર્થ યાત્રા અનંત જ્ઞાની તીર્થ કર મહારાજે જતાવેલા તેજ કર્મરૂપ મળને હણનાર-આત્માને નિર્મળ કરનાર છે. આ સિવાયના બીજા તીર્થ યાત્રા (હનિઆએ માનેલ તે) આત્માની શુદ્ધિ કરનાર નથી એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—શિષ્ય-દિગંબર મતમાં તીર્થ વિષે કાંઈ કહ્યું છે કે કેમ ? હોય તો તે પણ જણાવશો ?

ઉત્તર—દિગંબર મતનું “આદિપુરાણ” ૧૭૬૮ પૃષ્ઠનું સંવત ૧૬૭૩

ની શાલમાં છપાયું છે, તેનાં પર્વ ૧લે-૫૫ ૧૬ એ શ્લોક ૧૨૩ એ ત્રીજા પદમાં ૧૬ સરિર દ્વચરિત્વં તીર્થ, છનેદ્ર દેવકા ચરિત્વં તીર્થદે. ૫૫ ૩૬ એ-૫૫ સંસ્ક ૩૬ એ-૫૬ ત્રીજે-કહ્યું છે કે—

મુક્ત્યુપાયો મવેતીર્થ," સંસારસે પાર કરનેવાલે ઝાર મોક્ષ કે કારણ સમ્યક્ દર્શન સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર તીર્થ કહવાતેહે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—શિષ્ય—અહો મહારાજ આપે તીર્થ સ્નાન વિષે પુષ્કળ વ્યાખ્યા જણાવી ઉપકાર કર્યો હવે કાંઈ આ વિષે જણાવવા જેવું હોય તોપણ જણાવશો.

ઉત્તર—શુર—અહા હે વત્સ ? તીર્થ વિષે એક અધ્યાત્મ કવિતા તને સંભળાવું તે સાંભળ. આત્મહિતોપદેશને વિષે અધ્યાત્મ ગીતામાં, કશું છે કે—

ઓપાઈ.

તીર્થ નાવાને ઇચ્છા કરે, કલેશ તણા કારણ નવી હરે ;
ધર્મ તીર્થ શરીરમાં રહ્યો, સર્વ તીર્થથી અધીકા કહ્યો. ૧
તીર્થ તીર્થ શોધતો તું શીરે, છતું તીર્થ હૃદયે નવી ધરે ;
એ તીર્થ દેખાડ્યું જેહ, તે પણ આગળ ભણ્યું તેહ. ૨
દોહરા.

મુરખ પ્રાણી તે સહી,	તીર્થ નાવા ભય ;	
ગંગા માતા કરીને પડે,	ઉલટો દોષે ભરાય.	૩.
તું તીરથ ભણે નહિ,	કુ શુર તણે પ્રસંગ ;	
અંતરભાવ ભણે નહિ,	બાહ્ય તીર્થ ભણે ગંગ.	૪.
અંતરભાવ કહીશું હવે,	તીરથની જે વાત ;	
ભાવ તીરથ જોતાં થકાં,	ધર્મરૂચિ વિખ્યાત.	૫
કુશુર કુદેર કુમંગથી,	ભવોભવ ભમીયા જેહ ;	
મિથ્યાત્વતણા જે વીર્થ છે,	પાપતણા ધર એહ.	૬
દેવ દેવી આરાધતાં,	તીરથ કરતાં એહ ;	
હોમ વિધાન કરે ધણાં,	પાપ વધારણ તેહ.	૭
જીવ હિંસા તિહાં જાડું કરે,	ચાહે મુખ અનંત ;	
જગત કરાવે જે વગી,	તે સવિ નગ્ક પડંત.	૮
જે તીરથ હિંસા ધણી ;	ઉત્તમ તે ન કરંત ;	
ભણપણા વિષ જે કરે,	ભવોભવ મરણ કરંત.	૯
એમ સંસાર વધારણા,	પાપ તીર્થ કરે જેહ ;	
આત્મ તીર્થ જાણ્યા વિના,	કર્મ જપે નહિ તેહ.	૧૦

ચોપાઇ.

એતન સાંભળો તીર્થ વિચાર, આતમકું કહે એતન સાર; ૧૧
 બાહ્ય તીર્થ બહિરાતમ હોવે, બ્રહ્મરૂપક બહુ નહિ જોવે.
 બાહ્ય દ્રવ્ય તીર્થ જે કહ્યાં, તેહ તીર્થ સવિ એજે ગયાં;
 મીઠ્યા તીર્થ જે કહેવાય, ધર્મ તીર્થ વિના દુર્ગતિ જાય. ૧૨
 જહાં આરંભ તે તીર્થ કરાવે, પરદર્શન પ્રભુ ચોઇ બતાવે;
 હિંસા કરી જે તીર્થ કરાવે, હિંસ્યારંભીતે દુર્ગતી જાવે. ૧૩
 દયા ધર્મ જહાં તીર્થ કહીએ, તે તીર્થ કયે પાવન થઈએ;
 જીવ દયા જહાં ધર્મ વિચાર, એ તીર્થ સાચું અધિકાર. ૧૪
 અંતર આતમ શુભ દ્રષ્ટી જોય, આતમ પરમાતમ સમહોય;
 આતમ તીર્થ શરીરમાં રહ્યો સર્વ તીર્થથી તે અધીકા કહ્યો. ૧૫
 નિજ આતમ પ્રત્યે દેખે તેહ, પરમાતમને ધ્યાવે એહ;
 જાણ્યો નહિ એજે નિજ આતમા, તેને ગંગાદિક તીર્થ ગમ્યા. ૧૬
 આતમ સમ ઉપરાંત તીર્થ, જળ નાહે હંસ્યા બહુ કીધ;
 આતમ જ્ઞાને પવિત્ર જે કહે, પાપ એહ છંડી ગહગહે. ૧૭

દોહરા.

જે તીર્થ હિંસા કહી, ચિત્ત ન ધરજો ઠાપ; ૧૮
 જ્ઞાન થકી વિચારીને, તીર્થ કળ તવ હોય.
 એહ સ્વરૂપ જ્ઞાની કહ્યું, નિષ્કે ને વ્યવહાર; ૧૯
 પરમાતમને ધ્યાવતાં, સહે પરમાતમ સાર. ૨૦

॥ ઇતિ તીર્થ વિચાર. ॥

પ્રશ્ન ૭૬ મું—જેન લોકો ગંગા માતાને માને છે કે નહિ ?

ઉત્તર—અમો જેની ગંગા માતાને માનીએ છીએ. જેની-જેન સાધુ જે પ્રમાણે ગંગા માતાને માને છે તે પ્રમાણે અન્યજનો માનતા હોય એમ જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—એમ કેમ જાણે છે ? જેન સિવાયનો ઘણો લોક ગંગા માતાને તીર્થરૂપે માનવાવાળા છે, છતાં તમે એમ કેમ કહે છે કે અમે જેનજ માનીએ છીએ, ને બીજા તે પ્રમાણે નથી માનતા તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—કારણ એ કે—માતા પ્રત્યે પૂત્રનો સંબંધ ભક્તિભાવનો છે. નહિ કે ધિંગામસ્તી કરવાનો, લાલપાટુ મારવાનો. ગંગા માતાને માનવાવાળા સુપુત્રો તે કહીયે કે માતાનું રક્ષણ કરે, તેનું પ્રતિપાલન કરે.

પ્રશ્ન ૮૧ સુ—ગંગામાતાને જૈનીઓ કેવા સ્વરૂપે માને છે તે કાંઈ અમે જાણતા નથી, તો તે ખુદ્ધા શબ્દોથી જણાવ્યો કે જૈનીઓ ગંગા-માતાને માને છે ખરા.

ઉત્તર—ગંગા માતાને જૈનના સાધુ માતા સમાન માને છે. માતાની જેટલે રક્ષણ કરે છે, પોતાના પગના તળાંબો જેમ માતાને સ્પર્શ ન થવા દે તેમ ગંગા માતાને પોતાના પગનો સ્પર્શ ન થવા દે. અર્થાત્ ગંગા સ્વરૂપી જળાશય નદી નાળાં પ્રમુખમાં નાઈલાજે પગ મૂકવો પડે. પગનાં તળાંબે ગંગા સ્વરૂપી જળનો સ્પર્શ થાય તો જૈનમુનિઓને પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું પડે, તેને માટે દીલગીરી જણાવવી પડે, માતાનો અપરાધ થયેલની માંખી માગવી પડે વગેરે ગંગા માતાનું રક્ષણ કરવા રૂપ વ્રત જૈનના સાધુ જે પ્રમાણે પાળે છે તેવો એક પણ ગંગા માતાનો પુત્ર જાતાવો? ગંગા માતા ગંગા માતા કહીને વૃથા પોકારનાં પાડવાવાળાં તેમાં સ્નાન કરી પવિત્રતા માનવાવાળાં ઉલટા ધોંગામસ્તી કરી માતાને લાત પાટુ મારી માતા સાથે બેસેડા ભરી અનેક પ્રકારે દુઃખ દેનારાં માતાના અપરાધી થયેલાં કેવી રીતે પવિત્ર થયાં ગણાયે? અર્થાત્ નહિજ ગણાય. પવિત્ર તો રક્ષણ કરે તેજ ગણાય; માટે ગંગા માતાનું રક્ષણ કરવાવાળા જૈનના સાધુ છે જેમ ચોકસ માનો.

પ્રશ્ન ૮૨ સુ—અમારા શાસ્ત્રમાં તો ગંગાનું સ્નાન કરવાથી આત્મા શુદ્ધ અને પવિત્ર થાય છે; તો તમારે શુદ્ધ-પવિત્ર થવાને કોઈ બીજી ગંગા છે ?

ઉત્તર—હાજી, સાંભળો—અમારી પવિત્ર અને શુદ્ધ થવાની ગંગા. ‘ગ’ નામ જ્ઞાની-પરમબ્રહ્મ-અનંતજ્ઞાની-કેવળી ભગવંતનાં મુખમાંથી નીકળેલી ‘ગા’ નામ જ્ઞાન તે જ્ઞાનરૂપી ગંગા, એટલે અનંત જ્ઞાનીના મુખમાંથી નીકળેલી જ્ઞાનરૂપી ગંગામાં સ્નાન કરવાથી સદાય પવિત્ર અને શુદ્ધ થવાય છે તે ગંગામાં જૈનના સાધુ સ્નાન કરી સદાય શુદ્ધ ને પવિત્ર રહે છે.

પ્રશ્ન ૮૩ સુ—અમારી વીર્યપત્તે મનાવી ગંગા હિમાલયમાંથી નીકળી છે. તમારી ગંગા કયા હિમાલયમાંથી નીકળી ?

ઉત્તર—સાર્થ અમારી ગંગા તો મહા હિમાલયમાંથી નીકળી છે. હિમ નામ શીતળતા-શાંત-ક્ષમા, તેનું અલય નામ ઘર એટલે શીતળતા-શાંતતા સમાનું ઘર અરિહંત ભગવાન જે. ક્ષનાદુરા અરિહંતા અમારી જ્ઞાનગંગા વીર્યરૂપ હિમાલયના મુખમાંથી નીકળી છે.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—તે ગંગા શા ઉપયોગમાં આવે છે ?

ઉત્તર—શ્રી યશોવિજયજી વિરચિત—સવાસો ગાથાનું સ્તવન છે તે
ગ્રીજી ઢાળમાં—ગાથા ૨૯ મી તેમાં કહ્યું છે કે—

રાગદ્વેષ મલ મલવા, ઉપશમ જલ શીલો;
આતમ પરિણતિ આદરી, પરપરિણતિ પીલો.

આતમતત્ત્વવિચારીવ. ॥ ૨૯ ॥

રાગદ્વેષરૂપ મેલ ગાળવાને માટે ઉપશમરૂપ જળમાં સ્નાન કરે
તે ઉપશમ રસ આત્મજ્ઞાનથીજ પ્રાપ્ત થાય છે, તે માટે તત્ત્વ સંવેદને આત્મ
પરિણતિ આદરીને પર પરિણતિ જે પુદ્ગલ વૃષ્ટિ છે તે પર પરિણતિ વે
પીડી નાખો—વિનાશ કરો.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—આવા પ્રકારનો એટલે અનંત જ્ઞાની તીર્થંજી
મહારાજએ પ્રકાશેલા જ્ઞાનનો અપૂર્વ બોધરૂપી ગંગા જળમાં નહાઈને
પ્રાણીઓ કેમ શુદ્ધ થતા નથી.

ઉત્તર—ભાઈ! ચેતનની પાસે સ્વભાવે હું અને મારાપણાની જડતા
રહી છે. તેથી રાગદ્વેષરૂપી મલીનતા—મેલના પડળો વળી ગયાં છે. તે
જ્ઞાનીઓનો ઉપદેશ સાંભળે તોપણ તે શુદ્ધ થઈ શકતો નથી. તે વિશે
ઉપર કહેલા શ્રંથમાં ૩૦ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

હું એહનો એ માહરો, એ હું એણે બુદ્ધિ;
ચેતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસો શુદ્ધિ. આતમ.

હું એમનો પુત્રાદિ છું, એ મહારા પિતાદિ છે, આ શરીર તેજ
હું છું, ઇત્યાદિ મમત્વ બુદ્ધિએ આ ચેતન જડતાને અનુભવે છે. પણ
નિર્મળ બુદ્ધિથી આત્મતત્ત્વની શુદ્ધિ વિમાસતો વિચારતો નથી. તે
વિમાસવાની જરૂર છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—આપ ગ્રાંથ વિષે શો અભિપ્રાય આપો છો ?

ઉત્તર—શરીર સંબંધીના વ્યવહાર શૈશ્યને માટે હાથ પગ કે
શરીર સંબંધીના કોઈ પણ અવયવ ખરડાણો હોય કે અશુદ્ધ થયેલો હોય
તે ઉપર નિર્દોષ જળથી સાફ કરવાને સામ્રાજી જરૂર છે; તેમજ વસ્ત્ર પાત્ર
વિગેરે કોઈ પણ અશુદ્ધ કે અપવિત્ર ચ્યુ હોય કે કોઈ પ્રકારની અગુચ્છીય
ખરડ્યું હોય સૌ તે પણ નિર્દોષ જળથી શુદ્ધ કરવાને સામ્રાજી જરૂર છે.

કારણ સિવાય દ્રવ્ય શૌચનો નિષેદ છે. વ્યવહાર શુદ્ધિ તે વ્યવહાર શૌચ છે. દ્રવ્ય શૌચ છે; તેથી કાંઈ આત્માની મલિનતા ટાળી નથી. આત્માની મલિનતા ટાળવાને માટે તો ભાવ શૌચની જરૂર છે. એક માણસ મરણ પથારીએ પડેલો હોય તેનું શરીર બીજાનું અને વસ્ત્ર તદ્દન અપવિત્ર અને અશુદ્ધ હોય તોપણ તેના આત્માની પવિત્રતાને માટે તેને અંત સમય સુધારવાને માટે દ્રવ્ય અશુચીની દરકાર નહિ કરતા. તેને ભગવંતનું નામ યાદ કરવા સુચવીએ છીએ. તેના કર્ણપટ પર આપણે ભગવંતના નામના અવાજો માટે રવરે નાખીએ છીએ. તેમજ તેના આત્મ કેટલાણે માટે ધર્મનાં શબ્દો પણ સુણાવીએ છીએ. ત્યાં કોઈ પ્રકારની દ્રવ્ય અશુચી અટકાયત કરતી નથી માટે આત્માને પવિત્ર કરવાને ભાવ શૌચ એજ ખરું શૌચ છે.

પ્રશ્ન ૮૭ સુ—ભાવશૌચનું સ્વરૂપ શું ? તે જણાવશો.

ઉત્તર—સાંસળો—“સદ્ગુણ પ્રાપ્તિના ઉપાય” એ પુસ્તકમાં પાને ૬૯મે શૌચ વિષે કહ્યું છે કે:—

શૌચ એટલે—મન, વચન અને કાયાને પવિત્ર રાખવાં.

મનથી હુદ્ ચિંતન કરવું નહિ, વચનથી હુદ વચન નહિ બોલવું, અને શરીરથી હુદ કામ નહિ કરવું.

પ્રશ્ન ૮૮ સુ—કેટલાક શરીર શુદ્ધિ, શરીરની પવિત્રતાનેજ ધર્મ માને છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તેના માટે પણ “સદ્ગુણ પ્રાપ્તિના ઉપાયમાં” પાને ૬૯મે જણાવે છે કે:—

દરેક ધર્મ કરણી કરતાં આપણાં હૃદયમાં વિશુદ્ધ ભાવ રાખવો.

ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં શ્રીમાન હરિભદ્ર સૂરિએ ‘હૃદયની પવિત્રતા’ નેજ ધર્મ તરીકે ગણી છે. તેમણે ધર્મનું આ પ્રમાણે લક્ષણ આપ્યું છે કે—પ્રાપ્તિ શુદ્ધિમત્ ચિત્તધર્મઃ અર્થાત્ પવિત્ર વિચારોના જોરથી મજબુત થયેલું અને પાપિષ્ઠ વિચારો દૂર થનાથી વિશુદ્ધ બનેલું જે અંતઃકર્ણ તેજ ધર્મ છે.

પ્રશ્ન ૮૯ સુ—આત્માને ઉદાર થવાનો ખરો રસ્તો કયો ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલાં પુસ્તકમાં પાને ૧૧૪મે કહ્યું છે કે:—

“મુખમે સમ જગલમે પુરી, જગત જએ પદ્ય ઘનત પુરી.”

એ કહેવત મુજબ આપણે વર્તન કરીએ, તે શી રીતે આપણે ઉદ્ધાર થાય ? હૃદયની પવિત્રતા એજ આપણા ઉદ્યનું સાધન છે. અપવિત્ર હૃદયવાળા પ્રાણીઓ કરતાં પવિત્ર હૃદયવાળા જાતે આંગણ હોય તોપણ ખરા માર્ગથી વધુ નજીક ગણાયે. મન શુદ્ધ હોય તો તેમાં સદ્ગુણોની ધીમ રોપાઈને ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામે છે. (માટે મનની શુદ્ધિ કરવી મનને પવિત્ર રાખવું એજ આત્માનો ઉદ્ધાર થવાનો ખરો રસ્તો છે.)

પ્રશ્ન ૬૦ સુ—જેન ધર્મમાં હવન હોમ યજ્ઞ વિષે કંઈ છે ખરું? અમારા શાસ્ત્રમાં હવન, હોમ, યજ્ઞ વગેરેથી આત્મા નિર્મળ અને પવિત્ર થાય છે. જેમ અગ્નિમાં સુવર્ણ મૂકવાથી સુવર્ણનો મેલ બળે છે તેમ યજ્ઞમાં અગ્નિથી કર્મ મેલ બળે છે. આ વિષે તમારું શું માનવું છે.

ઉત્તર—આ વિષે જેન ધર્મના શ્રી સૂયગડાંગણ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે કોઈ કોઈ અન્ય દર્શનીઓ અગ્ની હોત્રીઓ એમ બોલે છે કે હુણ્ણ એ પર્વતે મોક્ષં મુઁ અઁ ઉમું ગાઁ ૧૨મી પદ ૪૪૫ કોઈ એક વળી હુતાશન એટલે અગ્નિના હોમ થકી મોક્ષ છે એમ પ્રરૂપે છે; જેમ સુવર્ણોદિકના મળને અગ્નિ બાળે છે તેમ આત્માના મળનો અગ્નિજ નાશ કરે છે.

આ પ્રમાણે બોલતા પ્રત્યે તેજ સૂત્ર ૭મા અધ્યયનની ૧૮મી ગાથામાં તે વિષે સારો ઉત્તર આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—શ્રી ઉત્તર આપ્યો છે તે તો જણાવો?

ઉત્તર—સાંભળો—

હુતેના જે સિદ્ધિ મુદાદરંતિ, સાયં ચ પાયં અગર્ણિ કુસંતા ॥

एवं सिया सिद्धि दवेज तम्हा, अगर्णि कुसंता णकुं कमिणं पि ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—હુતાશન જે અગ્નિ તે થકી જે મોક્ષ કહે છે એટલે અર્થ પ્રભાત અને મધ્યાહને એમ ત્રિસંધ્યાએ અગ્નિને દરસવે કરી પૂતાદિકની અગ્નિને વિષે હોમ કરવે કરી સિદ્ધિ છે એમ અગ્નિહોત્રી નામના દર્શનીઓ કહે છે. તેને પૃથ્વીએ જે એમ કરવા થકી જો સિદ્ધિ થતી હોય તે અગ્નિના દરશનાના કુકર્મી એવા લોહકાર અંગારદાહક કુંભકાર ભાગ્યંક સોની પ્રસુખને પણ મોક્ષ પ્રાપ્તિ થવી જોઈએ; કેમકે એ લોહકાર પ્રસુખને સદા અગ્નિ તર્પણ કરતા થકાજ રહે છે. માટે (તમારા મતે) તે દુનિયાં નજ નવા જોઈએ. યદ્યપિ તે દર્શનીઓ મંત્રનું કારણ દેખાડે તો તેને એમ કહેવું કે જે અત્યંત તમારા આત્માકારી હોય તે એવું તમારું જ ૩૩

પ્રમાણ કરશે, પરંતુ અન્ય જનો એ વાત માને નહિ; જેમ તે સરખ કરશે સરખા તો મંત્રે કરીશું વિશેષ છે.

પ્રશ્ન ૯૨મું—કોઈ એમ કહે કે યજ્ઞના હવનમાં જે વસ્તુ હોમ કરવામાં આવે છે, એટલે અમારા શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે યજ્ઞમાં પશુ વગેરેનો અગ્નિહોત્ર મંત્રાદિકે કરવામાં આવે છે. તેણે કરી તેનાં કર્મોના નાશ થવાથી તે મોક્ષને યા સ્વર્ગને પામે છે, એમ અમારા વેદવેત્તા પણ જણાવી ગયા છે.

ઉત્તર—આ વિષે દયાનંદજી પોતાના સત્યાર્થ પ્રકાશમાં જણાવી ગયા છે કે વેદમાં પશુ વધ યજ્ઞ છેજ નહિ, વગેરે ઘણું લખી ગયા છે.

પ્રશ્નનિષ્ઠ સ્વામી શ્રી આત્માનંદજી—બ્રમનાશક પરમાર્થ દર્શનમાં પાને ૧૯૪ મેં કહી ગયા છે કે—“તીર્થેષુ પશુ યજ્ઞેષુ” જે મનુષ્ય તીર્થવા પંથુ હિંસક યજ્ઞ કરે છે. તે નરા મૂઢ ચેતસા તે મહા મૂર્ખ છે. (અર્થાત્ પંથુ વધ યજ્ઞ કરનારની ચેતના મૂઢ બની ગઈ છે.)

હવે જ્યારે કોઈ એમ કહે છે કે—યજ્ઞમાં પશુ હોમ કરવાથી તે અમારા મંત્રના બળે મોક્ષ યા સ્વર્ગને પામે છે. આમ બોલનારાને પોતાને મોક્ષની કે સ્વર્ગની ઇચ્છા નથી કે શું? પોતાના કુટુંબીઓ સહચારિઓ અને આશ્રિતોને મોક્ષ યા સ્વર્ગ મોકલવાને કેમ પશ્ચાત્ રહેતા હશે? શું પશુ જેટલી દયા પોતાના કુટુંબાદિક ઉપર નથી? પોતાના યજ્ઞેલા યજ્ઞ વડે પોતાના મંત્રના બળે પોતેજ સુદૃઢ મેળવે તેમાં કોણ અટકાયત કરે છે? જો તમને અગ્નિમાં બળી મરવાથી થરથરાટ છૂટતો હોય તો પશુઓને માટે પણ એમજ સમજો. એ પણ આપણા જેવા પ્રાણી છે માટે “જાત્યવત્ સર્વ મૃતેષુ” આ વેદ વાક્યને આગળ કરી પોતાના બરાબર સર્વ પ્રાણીઓને માને તેમાં મોક્ષને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ છે.

પ્રશ્ન ૯૩ મું—અમારા ધર્મશાસ્ત્રમાં કશું છે કે :—પ્રજ્ઞાએ સદિમાં પશુઓને યજ્ઞ માટે ઉત્પન્ન કર્યાં છે. જુઓ મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૫ મો શ્લોક ૩૬ મો.

યજ્ઞાર્યં પશવઃ સૃષ્ટાઃ સ્વયમેવ સ્વયં મુવા;

યજ્ઞસ્ય મૃતે સર્વસ્ય, તસ્માયજ્ઞે વયોઽવધઃ ॥ ૩૬ ॥

પ્રજ્ઞાએ પોતેજ યજ્ઞને માટે પશુઓને સરજ્યાં છે. અને તે યજ્ઞ સર્વ જગતની આબાદની માટે છે; તેથી યજ્ઞમાં પ્રાણીનો જે વધ કરવામાં આવે છે તે વધ ગણાતો નથી.

ઓપધ્યઃ પશવો વૃક્ષા, સ્તિર્યઃ પક્ષિણસ્તથા;
યજ્ઞાર્થે નિધનં પ્રાપ્તાઃ, પ્રાપ્નુવન્ત્યુ ચ્છત્રીઃ પુનઃ ॥૪૦॥

સોમ વગેરે ઔષધિઓ, બકરાં વગેરે પશુઓ, ખેર વગેરે વૃક્ષો, તિર્યંચો તથા કપિજલ વગેરે પક્ષીઓ યજ્ઞ માટે મરણ પામે છે, તે તેઓ બીજા જન્મમાં ઉત્તમ ભૂતિમાં જન્મે છે તથા સ્વર્ગમાં જાય છે.

આ પ્રમાણે અમારા ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આપ ડાહ્યા અને શાણા હો તો આપ પોતેજ વિચાર કરો કે આવાં વાક્ય ધર્મ પુસ્તકમાં હોય ખરાં ? અને આવાં વાક્યવાચ્ય ધર્મ પુસ્તક મનાય ખરાં ? સુસલમાન ભાઈઓ જ્યારે એમ કહેશે કે અમારા કુરાન શરીરમાં કહ્યું છે કે—ખુદાએ પશુઓને મનુષ્યના ખોરાક માટે પેદા કર્યાં છે. આ વાક્યને તમે કેવું માનશો ? ઉપરના વેદ વાક્યને આગળ કરી વેદમાં કહેલા દયા, દાન ને દમન અને કુરાનમાં કહેલા ખેર, મેર ને બંદગીનો વિચાર કરશો તો તમારાથી કોઈ પણ જીવનનો વિનાશ થાય નહિં. “યજ્ઞાર્થે કરોતિ પાપં, વજ્ર લેપો મવિપ્યતિ” આ વાક્ય જૂઠવું જોઈતું નથી.

યજ્ઞમાં કોઈ પશુઓ પોતાની ઝેળે અંધાપાત ખાઈને પકતા નથી પણ બીજાના મોતના ભયથી ત્રાસ પામી કંપી ચાલે છે. તેના ઉપર અધર્મી હોદ્દો મુખ, પગ બાંધીને બગાડકારે શસ્ત્ર પ્રહારથી પ્રાણુઘાત કરે છે, તેમાં તે વળી બંનેમાંથી એકેની શુભ ગતિ કે સ્વર્ગ હોયજ ક્યાંથી ? એક તરફથી યજ્ઞ સિવાય બીજું માંસ ખાવું નહિ અને બીજી તરફથી બ્રાહ્મણોને અમુક અમુક ભૂતિના માંસ ખાવાની છૂટ આપે છે. તેને ધર્મ પુસ્તક માને દોલુ ? વળી યજ્ઞમાં પ્રાણીનો વધ કરવો, માંસ ખાવું અને સ્વર્ગ લેવું; તેવું બતાવનારા અને કર્મ કરનારાઓને માટે તો ધર્મશાસ્ત્ર નરક સિવાય બીજી ગતિ બતાવતાજ નથી એ વાત ચોક્કસ છે.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—કોઈ એમ કહે કે અમારા શાસ્ત્રમાં અશ્વમેધાદિ યજ્ઞ કરવામાં ધર્મ બતાવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! તમે યજ્ઞનું સ્વરૂપ સમજો. યજ્ઞ એ પ્રકરણ છે. એક દ્રવ્ય યજ્ઞ અને બીજો ભાવ યજ્ઞ. તેમાં જે દ્રવ્ય યજ્ઞ છે તે પાંચ કર્મનાજ હેતુ છે એમ જોત શાસ્ત્ર અને અન્ય શાસ્ત્ર પુણી રીતે જણાય છે. જોત ધર્મના ઉત્તરાર્ધવચન સૂત્રના રૂપમાં અધ્યયનમાં ૩૦ ની ગણના થયું છે કે :—

પશુ ઘણાં સંખે વેયાં, જટ્ટં ચ પાંવકમ્મુણા ;

ન તં તાયંતિ દુસ્સલિં, કમ્માણિ બલવંતિહં ॥ ૩૦ ॥

(જ્યારે તમે કહે છે કે અમારા વેદ શાસ્ત્રમાં અશ્વમેધાદિ યજ્ઞ કરવા કહેલ છે.) તો જો શાસ્ત્ર એમ જણાવે છે કે—વેદ પશુ વધ કરી યજ્ઞ કરવાનું કહે છે. પણ તે પાપના કારણરૂપ છે; તેઓ દુઃશીલનું (પાપ કર્મ કરનારનું) રક્ષણ કરી શકતા નથી. (હીણાચારી પુરૂષને નર્કે પડતાં કોઈ શકતા નથી) કારણકે કરેલાં કર્મ અતિ બળવાન છે, (અર્થાત્ કર્મથી બચાવનાર કોઈ નથી.) (ભાષાન્તર).

પ્રશ્ન ૯૫ મું—આ પ્રમાણે અમારું શાસ્ત્ર કંઈ બતાવે છે ?

ઉત્તર—હા, છ; સાંભળો :—ભારતના શાંતિ પર્વે કહ્યું છે કે :—

યદિ પ્રાણિ વધે ધર્મો (યજ્ઞો) સ્વર્ગશ્ચ સ્વલ્લ જાયતે,

સંસાર મોચકાનાં તુ, કુતઃ સ્વર્ગે વિધ્યાસતે ॥ ૧ ॥

(પુરણ સાર)

જ્યારે પ્રાણીવધ યજ્ઞ કરવાથી ધર્મ થાય છે અને તે યજ્ઞના કરવાવાળા સ્વર્ગે જાય છે તો જે સંસાર થકી મુક્ત થયેલા તે કયા સ્વર્ગમાં જાય ? પ્રાણી વધના કરવાવાળા જ્યારે સ્વર્ગે જાય ત્યારે પ્રાણી વધની હિંસાથી નિવૃત્ત થયેલા સ્વર્ગગામી ત્યાગીઓ વળી કયા સ્વર્ગે જાય ? તો અહો બંધુઓ વિચાર કરો કે—

યૂપં કૃત્વા પશૂન્ હંત્વા, કૃત્વા રુધીર ફર્દ્દમ્મ ;

યથેવં ગમ્યતે સ્વર્ગે, નરકે કેન્ ગમ્યતે ॥ ૧ ॥

યજ્ઞને વિષે પશુ વધ કરનારા અને રૂધીરના કર્દમ્મ મચાવનારા એવા જ્યારે સ્વર્ગે જાય ત્યારે નર્કે જવાવાળા કોણ ગોતવા ? તે માટે શાસ્ત્ર કહે છે કે—

શોણિતેનાદ્રતં વસ્ત્રં, શોણિતે નૈવ શુદ્ધતિ,

શોણિતા દ્રવ્યં યદ્વસ્ત્રં, શુદ્ધં ભવતિ વારિણા ॥ ૧ ॥

રૂધીરે ખરડાયેલું વસ્ત્ર, રૂધીરના ડુંડમાં ધોવાથી શુદ્ધ થાય નહિ. પરંતુ રૂધીરે ખરડાયેલું વસ્ત્ર તો જળ વટેજ પાણીમાં ધોવાથીજ શુદ્ધ થાય છે.

પૂર્વદ્રુત પાપ કર્મને ટાળવાને માટે જોઈું અધર્મ મહા હિંસા કરી આત્માને શુદ્ધ કરવા પારે તે કેવી રીતે શુદ્ધ થાય ? અર્થાત્ દરી શુદ્ધ ન થાય પણ ઉડેટા મહા મલીન થઈ અપોગતિને પામે છે.

પ્રશ્ન ૯૬ સું—કેટલાક અધમ જાતિવાળા દેાળી, નાળી, લીલ, ઘેરી વાઘરી અને મલેચ જાતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા આપદ કાળમાં અથવા સ્વર્ગ શરીરાદિક સુખ શાંતિને અર્થે ઘેટાં, બોકડા, પાકા વગેરેની માનતા માનનારા અને તેના હવન હોમના કરવાવાળા દેવ, દેવીના ઉપાસકો તથા તેના શાસ્ત્રના અધ્યાપકો તેમાં ભાગ લેનારા વગેરેની શી દશા થવાની ?

ઉત્તર—એવા અધર્મના કરવાવાળા મહા અધર્મી લોકોને માટે તે નરક ગતિ સિવાય શાસ્ત્ર વિશેષ શું કહી શકે ? તે વિષે શાસ્ત્ર પુણ્ડરી સીતે કહે છે કે:-

પશુના જે ન હિંસતિ, જે ગૃષ્ઠા इव માનવા ;
તે સંતા નરકં યાંતિ, નૃશંસા પાપપોષકાઃ ॥ ૧ ॥

જે હવન હોમ કે હોમાઈદ્રિયના ગૃહિષ્ઠે પશુ વધાદિક કરવાવાળા એવા અધર્મી મનુષ્યો મરીને નરક ગતિને વિશેષ જાણે છે, અને તેને પુષ્ટિ કરવાવાળા મહદગારો અધ્યાપકો પણ તેજ ગતિના સખાયા પાપના પોષક કરવાવાળા પણ તેજ ગતિના અધિકારી સમજવા.

પ્રશ્ન ૫૭ સું—પછી શું થવાનું ?

ઉત્તર—અધર્મી જોવા નરકમાંથી નિકળીને મનુષ્ય થા તિર્થંથ ગતિમાં ઉત્તમ થાય તોપણ નીચેના શ્લોક પ્રમાણે પ્રાપ્ત થાય. તે શ્લોક:-

સ્વસ્પાસુ ધિક્કલા રોગી, વિચક્ષુ વૈવિર સ્તબ્ધઃ
વામનઃ પામન યંદો, જાયતે ત્ત મવે મવે ॥ ૧ ॥

અર્થ આયુષ્ય પામે, વિકળ થાય, રોગી થાય, આંધળો થાય, (જન્માંધ થાય,) બહેરો (સુંગો બહેરો) થાય, ખજા થાય, વામન થાય, પામ-પત્ત-કોઠ વગેરે રોગીયો થાય, કોઠીયો થાય વગેરે નીચ ગતિમાં ભરે-ભર અનેક પ્રકારનાં દુઃખોને અધર્મી-હિંસક લોકો પામે છે.

પ્રશ્ન ૯૮ સું—યાજ્ઞાદિ હવન હોમના કરવાવાળા દેવી દેવતાને નામે ઘેટાં, બોકડાના લોગ આપે છે. તો શું તે માંસના લોગી હશે ? માંસના અર્થી હશે ? દેવતા માંસ ખાતા હશે ?

ઉત્તર—અરે, એ તો પોપટની લીલા છે. માંસના અર્થીલોકોએ જ એવું ધર્મીંગ ચલાવ્યું હોય એમ જણાય છે. દેવી દેવતાને આગળ કરી તેના નામે, તેના ઉપાસકો પોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે, અને અનાથ પ્રાણીઓના પ્રાણ લૂટે છે. મરણના જાયથી બીચારાને કંપારી રૂટે અને મૃત

ચાલે ત્યારે તે અનાર્ય લોકો એમ જણાવે કે—જુઓ આના શરીરમાં માતાએ પ્રવેશ કર્યો છે, એમ કહી લોગા લોકોને સમજાવે પણ પેલા બીચારા નિરપરાધી અનાથ છવો પરવશ પડેલા સામા થઈ શકે નહિ તેવાઓના પ્રાણ ઉપર તરાપ મારનારા માંસ લોહીના લોહુપી, અમારી દેવી અમારી માતા આટલા છવનો લોગ માગે છે, તે પણ શક્તિહીનનેજ ગોતે છે. ને વાધ, સિંહ કે ચિત્તા જેવાનો લોગ માતાએ માગ્યો હોત તો માતાના ભક્તો માંસાહારીને ખખર પડત કે અમારી લીલા કેટલી આગળ વધે છે અને કેટલી વીચે સો ધાય છે, તે વિષે શાસ્ત્રકારો ઘણું કહી ગયા છે પણ ભ્રમિતો પાસે કંઈ કામ આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૬૬૩—શાસ્ત્રમાં શું કહ્યું છે તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—અતિત્ય પુરાણમાં જે કહ્યું છે તે સાંભળો.

ન સિંહો ન ચ શાર્દૂલો, ન જ્યામ્ન શરમો ન ચ ;

જજાપુત્રોર્ણવિ દષાત્, દેવોર્ણવિ દાતકઃ. ॥ ૧ ॥

ધૃતિ અતિત્ય પુરાણ. (પુરાણ સાર).

ખલિદાનના દેવાવાળા (ધરના ભુવાને ધરના પાવળીયા), ને ખલિદાનના લેવાવાળા દેવી દેવલાઓ, કેમ કોઈ સિંહ, વાધ, સાવજ, હીપડા, ચિત્તા, શાર્દૂલ કે અષ્ટાપદનો લોગ માગતા નથી ? દેવો પણ બિચારા-ગરીબ, સંકે અને ઈર્ષ્ય એવા અમ પુત્ર-પેટાં, બોલકાની ધાતનાજ ઇચ્છક ધાય છે.

દોહરો.

હોમ હવનમાં હોય છે, નિર્જલ કેરી ધાંત ;

માગે નહિ કદી વાધનો, લોગ ભવાની માત.

ખલિદાનના દેવાવાળા કંગાળ છવોના ધાતકી બને છે. પણ યાદ રાખજો કે એજ દયા પેતાની ચલાની છે.

એક બકરાને પૂર્વ ભવનું જ્ઞાન થવાથી, તેણે જણાવ્યું કે:-

અમે મુસલમાન અરબકા, આપ કરત ઉપદેશ ;

શિર કાટયાં ચો દટાઉંગા, દેઓ દાટી દેશ. ॥ ૧ ॥

બસ, આ ધડો તમામ હિંસકોને લેવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—આ વિષે શાસ્ત્ર કંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર—૬૬, ૭, આ વિષે શિવપુરાણ એમ જણાવે છે ?

કૃતકર્મ ક્ષયો નાસ્તિ, કલ્પકોટી શતૈરપિ ;

અવશ્યમેવ મુક્ત્યર્થ, કૃતકર્મ શુભાશુભં. ॥ ૧ ॥

શુભ યા અશુભ પોતાનાં કરેલાં કર્મો જેવા પ્રકારે બાંધ્યા હોય તેવાજ પ્રકારે લોગબ્યા વિના છૂટતાં નથી. કોટી કહેવે બાંધેલાં કર્મો અવશ્ય મેવ, લોગબ્યાં પડે છે. તેમાં જરા પણ ચંકા કરવા જેવું નથી.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—વેદાદિકમાં પશુવધ યજ્ઞ બતાવ્યો છે, અને પશુવધ યજ્ઞથી મહા કર્મ બંધ થાય છે. અને તે કર્મ અવશ્ય લોગબ્યા પડે એમ પણ દરેક શાસ્ત્ર બંધાવે છે તો અમારે શી રીતે કરવું?

ઉત્તર—તમે પૂછછા કરી, તે પ્રમાણે ભારતના શાંતિ પર્વમાં અર્જુને શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ પ્રત્યે પૂછ્યું છે. તેના ઉત્તરમાં શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે કહ્યું છે કે-શ્લોક:—

સર્વે વેદા નતઃ કુર્યાત્; સર્વે યજ્ઞા શ્ચ મારતઃ ;

સર્વે તીર્થા મિપ્યેકાશ્ચ, ય કુર્યાત્પ્રાણિનાં દયા. ॥ ૧ ॥

હે ભારત ! હે અર્જુન ! જેમાં પશુવધ-પ્રાણી હવની હિંસા રહેલી હોય તેવા વેદ-શાસ્ત્ર, યજ્ઞ (હવન હોમ તીર્થ, અભિષેક (સ્નાન)-વગેરે સર્વ કરવાં નહિ તો શું કરવું ? તો કે-પ્રાણી હવની દયા કરવી. અને ધર્મ રાજા પ્રત્યે પણ શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે જે પ્રાણિવધ યજ્ઞ નહિ કરતાં, અહિંસાત્મક યજ્ઞ કરવા કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—ધર્મ રાજા પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે યજ્ઞ વિષે શું કહ્યું છે તે શ્લોકથી જણાવશો ?

ઉત્તર—યુધિષ્ઠિર પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહેછે કે-શ્લોક-

મૃત્વં પ્રાણિવધો યજ્ઞે, નાસ્તિ યજ્ઞશ્ચ દિસક ;

સતો અહિંસાત્મકાર્ય, સદા યજ્ઞો યુધિષ્ઠિરઃ ॥ ૧ ॥

હે યુધિષ્ઠિર ! જે દ્રવ્ય યજ્ઞ છે તે યજ્ઞને વિષે નિશ્ચે કરીને પ્રાણિવધ રહેલો છે, અને મારા કહેલા ભાવમાં યજ્ઞને વિષે હિંસાની નાસ્તિ છે. તે માટે અહિંસાત્મક યજ્ઞ સદાય કરવો.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અહિંસાત્મક યજ્ઞ કેવી રીતે થાય છે અને તેનું સ્વરૂપ કેવી રીતે છે ? તે જણાવશો.

ઉત્તર—સાંભળો. અહિંસાત્મક ભાવ યજ્ઞ કેવી રીતે કરવો ? એમ યુધિષ્ઠિરે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજને પૂછતાં શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ આહિંસાત્મક ભાવ યજ્ઞનું સ્વરૂપ ધર્મરાજા પ્રત્યે જણાવે છે કે:—

इन्द्रियाणि पिशुनं कृत्वा वेदीं कृत्वा तपोमई,
अहिंसां माहुते कृत्वा, आत्म यज्ञं वदाम्यहं ॥ १ ॥

હે યુધિષ્ઠિર—સાંભળ. હું તને ભાવયજ્ઞનું સ્વરૂપ જણાવું. ઇન્દ્રિયો-
રૂપી પશુ કરવા, અને તપરૂપી વેદિકા કરવી, ને અહિંસારૂપ આહુતિ દેવી,
આ રીતનો અહિંસાત્મક ભાવયજ્ઞ હું કહું છું.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અગ્નિહોત્ર કેવી રીતે કરવો ?

ઉત્તર—અગ્નિહોત્ર પણ એજ ઠેકાણે યજ્ઞની સાથે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે
જણાવ્યું છે કે:—શ્લોક

ध्यानाग्नौ, जीव कुंडस्थे, दम मारुत दीपते;
असत्कर्म समीप क्षेणे, अग्निहोत्रं कुरुत्तमः ॥ २ ॥

જીવરૂપ કુંડને વિષે ધ્યાનરૂપી અગ્નિ, ઇન્દ્રિયોના દમનરૂપ વાયરે
કરી ધ્યાનરૂપી અગ્નિને દીપ્ત કરવો. અસત્કર્મરૂપ લાકડાં ઘૃતાદિક પ્રશ્નપર્વા-
નાખર્વા. આ પ્રકારનો અગ્નિહોત્ર ઉત્તમ ક્ષત્રી-તમે કરો.

આ પ્રમાણે ભારત માંહી શાંતિ પર્વના પહેલા પાયામાં કહેલ છે.
(એમ પુરાણ સારમાં લખ્યું છે.)

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—યજ્ઞ વિષે નૈન શાસ્ત્ર મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૧૨મા અધ્યયનમાં બ્રાહ્મણોરો યજ્ઞ પૂજીત
માતંગ મુનિ હરિકેશી અચૂબાર પ્રત્યે પૂછ્યું છે કે:—

कहं चरेभिद्वावुवयं जयामो, पावाहं कम्पाहं पणोल्लयामो,
असत्ता दिणो संजय जरुस पूरया, कद सुजहं कुसला पयंति ॥ ४० ॥

હે સાધુ ? અમારે કેવી રીતે વર્તવું ? કેવી ક્રિયા કરવી ? અને
પાપ કર્મથી કેવી રીતે દૂર રહેવું ? હે યજ્ઞ પૂજિત, જીતેન્દ્રિય સાધુ ?
કેવે પ્રકારે કરેલા યજ્ઞને પડિત પુરોહિત ઉત્તમ કહે છે ? આ પ્રકારે બ્રાહ્મણોએ
પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં હરિકેશી મુનિ કહે છે કે—

उज्जीवकार असमारभंता, मोसं जदत्तं च असेवमाणा;
परिगदं इष्टिभो मान मायं, एयं परिवाप चरंति दंता ॥ ६१ ॥

સુસંવુડા પંચદિ સંવેદિ, રૂઢ જીવિયં અળવકં સમાણા;
વોસટ્ઠ કાયા સુદત્તદેહા, મહાજયં જયદ્દ જનસિદ્ધં ॥ ૪૨ ॥

અહો બ્રાહ્મણો! સાંભળો—છય, કાય, જીવની રક્ષા કરવી, મૃત્યુનો
બોલવો નહિ, અદત્તાદાન લેવું નહિ; શ્રી પરિગ્રહ, માન, માયાનો ત્યાગ
કરવો અને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખીને વર્તવું (૪૧) પાંચે આશ્રમ જેણે રૂઢ
છે. આ સંસારમાં જીવિતની યાચના પણ કરતો નથી, જેણે પોતાના
દેહનો (મમત્વનો) ત્યાગ કરેલો છે, જે નિર્મળ વૃત્તિથી રહે છે, અને
દેહને કોઈ અતિચારનો દોષ લાગવા દેતો નથી, એવો સુનિ (કર્મરૂપી)
મહા યજ્ઞમાં વિજય મેળવે છે. (કોઈ પ્રતોમાં જન્નસંદ્ધ) છે. એટલે એ
શ્રેષ્ઠ સુનિ, શ્રેષ્ઠ યજ્ઞના કરવાવાળા હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું— એ સાંભળીને બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે—ગાથા—
કે તે જોઈ કેવ તે જોઈઠાળં, કા તે સુયા કિં ચ તે કારિસંગં,
પ હાયતે કયરા સંતિ મિલ્લુ, કયરે'ળ હોમેળ હુણાસિ જોઈ ॥ ૪૧ ॥

હે સાધુ! તમારો અગ્નિ કેવો છે? તમારો અગ્નિ કુંડ કેવો છે?
અગ્નિમાં ધી હોમવાનો તમારો આટવો કેવો છે? તમારાં મન્ધન (ધાર્મ્ય)
કેવાં છે? આ સર્વ વસ્તુઓ વિના યજ્ઞ શી રીતે ચલ શકે? તમે અગ્નિમાં
હોમ હવન શાનો કરો છો? આ પ્રકારે બ્રાહ્મણોએ સુનિ પ્રત્યે પ્રશ્ન કર્યો

ઉત્તર—સુનિ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે.—ગાથા—

તવો જોઈ જીવો જોઈઠાળં, જોગાસુયા સરિરં કારિસંગં;
કન્નં પદા સંજમ જોગસંતી, હોમં હુણામિદ્દ સિળં વસત્થં ॥ ૪૨ ॥

તપ મારો અગ્નિ છે, જીવ અગ્નિ કુંડ છે. મન વચનનો શુદ્ધ
બ્યાપાર (શુદ્ધ આચરણ) એ મારો ધી હોમવાનો આટવો છે, શરીર
મન્ધન રૂપ છે, અને કર્મ તેમાં બળે છે. સત્ત દશ વિધે સંયમ યે જેને
શાન્તિ જેની પદ્ધિત પુરૂષો સ્તુતિ કરી ગયા છે. તેનો હું હોમ હવન કરું છું.

આ પ્રમાણે લેન ધર્મમાં યજ્ઞ, હવન, હોમ, વગેરે કરવાનું મન
પાઠથી અણુઅણુ અને નીચું સ્નાનાદિક વિધે પણ લેન શાસ્ત્ર અને જન
શાસ્ત્રના દાખલા દલીલોથી સારી રીતે પ્રથમ કહેવામાં આવી ગયું છે.

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—યજ્ઞ અને વીર્ય સ્નાન સંબંધીમાં લેન શાસ્ત્ર અને
અન્ય શાસ્ત્રનો મુખ્ય દેવ શું છે તે અણુઅણુ?

હતર—તત્ત્વજ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ્ઞાની પુરુષોની ક્ષતિએ તો એકજ તત્ત્વ આવીને ઉભું રહે તેમાં કાંઈ લેદ બાવ હોતો નથી. તે નીચેના ન્યાયથી ખાત્રી થાશે. ઉપરના તમામ પ્રશ્નોનાં સાર નીચેનાં ટુંક લખાણ પરથી બાણી લેશો. સત્યાર્થ સાગરમાં કહ્યું છે કે:-

“ ન મોક્ષં ઋમતે તીર્થ, મોક્ષં હૃદિય નિમ્નહઃ ”

તીર્થમાં ભગવાથી મોક્ષ નથી, પણ મોક્ષ તો હૃદિયોનો નિમ્નહ કરવામાં છે. એટલે હૃદિયોનો નિમ્નહ કરવાથી મોક્ષ મળે છે, વળી તેજ અંતમાં કહ્યું છે કે:-

શીલ તીર્થ સંયમ યાત્રા, શુભલેસ્યા જલ ન્હાય,
દયા જગ્ન પૂજા કહી, જિનવર સૂત્રા માંહ ॥ ૧ ॥

શીલ પ્રણયચરણ તીર્થ, સંયમરૂપ યાત્રા, શુભ લેસ્થાણી જળમાં સ્નાન કરવું, દયારૂપી જગ્ન અને પૂજા સૂત્રમાં તીર્થ કર મહારાજે કહેલ છે.

અને પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રમાં પહેલા સંવર દ્વારમાં દયાનાં નામ કયાં છે તેમાં બોલ ૨૬ મો વિસુદ્ધી વિશેષે શુદ્ધિ-બોલ ૪૭ મો જળો એટલે યજ્ઞ, - બોલ ૫૫ મો ચોક્કવા ચોખાઈ બોલ ૫૬ મો પવિત્રતા પવિત્રતા-આ સર્વે દયાનાં નામ છે.

તસ ધાવર સન્ન મૂય લેમ કરી ણસા મગવતી અહિંસા.

દયા-અહિંસા કેવી છે તો કે તસ, સ્થાવર સર્વ પ્રાણી જૂતની હોમની રક્ષાની કરનારી એવી અહિંસા ભગવતી તીર્થ કર મહારાજે કહી છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-અહિંસા એજ જગ્ન એજ તીર્થની પવિત્રતા વગેરે કહેલ છે.

અને ઇતિહાસ પુરાણમાં પણ એજ કહ્યું છે કે:-^૧લોક-

અહિંસા પરમો ધર્મ સ્તયાઽહિંસા પરમો તપઃ;

અહિંસા પરમ જ્ઞાન, અહિંસા પરમં પદં ॥ ૧ ॥

અહિંસા પરમં દાનં, અહિંસા પરમો દમઃ,

અહિંસા પરમો યજ્ઞ, સ્તયાઽહિંસા પરમં પદં ॥ ૨ ॥

અહિંસા એજ પરમ ધર્મ છે, પરમ તપ છે, પરમ જ્ઞાન છે, પરમ .૫૮ પણ અહિંસાજ છે. અહિંસા એજ પરમ દાન, પરમ દમ અને પરમ યજ્ઞ પણ અહિંસાજ છે, અહિંસાથીજ પરમ પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. (બ્રહ્મ

અંહિંસામાંજ તમામ ધર્મનું સ્વરૂપ સમાયેલું છે.) માટે મહાભારતના અનુશાસન પર્વના ૧૧૬મા અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે અમયં સર્વ મૃતેમ્યો અને મહાભારતનાં શાંતિ પર્વના ૧૬૦માં અધ્યાયમાં ભીષ્મે યુધિષ્ઠિરને કહ્યું છે કે પવિત્રં ચદમઃ પરમ્; એટલે સર્વ પ્રાણિ ભૂત પર દયા રાખવી. સર્વને અભયદાન દેવું, અને ઇંદ્રિયોનું દમન કરવું એજ પરમ પવિત્રતા છે. (પ્રમાણ સહસ્રી શ્લોક ૧૬૩-૧૬૫માં)

આણકય નીતિ દર્શણમાં અધ્યાય ૧૭મે શ્લોક ૫૨મે કહ્યું છે કે— જ્ઞાને મુક્તિ નેતુ મંદનેન. એટલે જ્ઞાનસે મુક્તિ હોતી હૈ, ડાપા તિલકમાં ભૂંધણુ સે નહીં. ॥

અધ્યાય ૮મે શ્લોક ૧૦મે કહ્યું છે કે— ન માવેન વિના સિદ્ધિઃ; સ્તિસ્માદ માંત્રોદિ કારણમ્. આત્માની શુદ્ધ ભાવના વિના આત્માની પવિત્રતા વિના સિદ્ધિ નથી. તેટલા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે. શુદ્ધ ભાવના એજ આત્માની પવિત્રતા છે ને તેથીજ મુક્તિપદની પ્રાપ્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના ૧૨ માં અધ્યયનમાં યજ્ઞ વિરોધકેલી ૪૮ મી આથા—તથા તીર્થ સ્નાન વિષેની ૪૬ મી આથા સંબંધી હર્મન જેકાબી શું જણાવે છે?

ઉત્તર—

"Penance is my fire; life my fireplace right exertion is my sacrificial ladle; the body the dried cowdung; Karma is my fuel; self control, right exertion and tranquility are the oblations, praised by the sages which I offer."

પ્રાર્થાશિત મારી સગડી છે; જીંદગી મારી જગીદાનની જગો છે; ખરો શ્રમ મારો જગીદાનનો દડો છે; દેહ સુકાયેલ છાણું છે; કર્મ મારું બગતણું છે; પોતાના મનને પોતાના કાબુમાં રાખવો, ખરો શ્રમ અને શાંતિ તે એવા જગીદાનો છે કે જે દાહ્યા પુરુષોએ વખાણ્યા છે; જા જગીદાનો હું આપું છું.

"The law is my pond; celibacy my holy bathing; life which is not turbid and throughout is clear for the soul; there I make oblations; pure, clean and thoroughly cooled; I get rid of Karma (or impurity)."

કાયદા કાનુન મારું તળાવ છે; બ્રહ્મચર્ય તે મારી પવિત્ર ન્હાણી જગો છે જેની અદર મેલ નથી અને આત્માને માટે તમામ રીતે સ્વચ્છ છે,

આવી જગોએ હું ધર્મ ક્રિયા માટે પવિત્ર થાઉં છું, સ્વચ્છ, ચોકસો અને તદ્દન શાંત થાઉં છું અને નીંદામાંથી એટલે મલીનતામાંથી મુક્ત થાઉં છું.

Quoted from Victor Hugo's "*Les Miserables*" Page 169. Extract from II the obedience of Martin Verga.

The Bernardines-Benedictines of this obedience fast all the year round, abstain from meat, fast in Lent and on many other days which are peculiar to them rise from their first sleep from one to three o'clock in the morning to read their breviary and matins, sleep in all seasons between serge sheets and on straw, make no use of the bath, never light a fire, scourge themselves every Friday, observe the rule of silence, speak to each other only during the recreation hours which are very brief, and wear drugget chemises for six months in the year from September 11th which is the Examination of the Holy Cross until Easter. These six months are a modification The rule says all year, but this drugget chemise in the intolerable the heat of summer, produced fever and nervous spasms. The use of it had to be restored. Even with this pollution, when the nuns put on the chemise on the 14th September they suffer from fever; for three or four days. Obedience, poverty, chastity, perseverance in their seclusion—these are their views which the rule greatly aggravates.

વીક્ટર હ્યુગો નામે પ્રસિદ્ધ ફ્રેન્ચ નવલકથાકારના "લામીઝરેબલ" નામે નવલકથાના "ઓળીડીઅન્સ ઓફ માર્ટીન વરગા" નામે વિષયનું પાને ૧૬૯ મે જે બીયાન કરેલ છે તેનું ટાંચણુ:—

"બરનારડાઇન્સ બેનેડીક્ટાઇન્સ" આ ફરમાનદારી મઠવાળા આખું વર્ષ લગભગ ઉપવાસ કરે છે, માંસાહારનો ત્યાગ કરે છે. "લેન્ટ" નામે પર્વમાં અને બીજા ઘણા દિવસો કે જે તેમની ગણતરીમાં હોય છે ત્યારે નીરાહારી રહે છે. પોતાની પહેલી નિદ્રામાંથી પ્રાતઃકાળે એકથી ત્રણ વાગતા સુધીમાં જાગત યજ્ઞને નિત્ય નિયમનું વાચન કરે છે અને ઇશ્વર સ્તવનનાં પ્રભાવીયાં ઝીઝાં સ્વરે લલકારે છે. બધી ઋતુઓમાં પરાગ ઉપર ગરમ દાપડની આદર નાંખી તેની વચ્ચે નિદ્રા લીએ છે. સ્નાન કરતા નથી. અગ્નિ સજાગવતા નથી. દર શુક્રવારે પોતાના શરીરને આગખાથી દુટકાવી દાઉં છે. યાનમવ પાળે છે. અવકાશના સમય ને પણ ઘણા દુંકા હોય છે ત્યારે એકબીજા વચ્ચે વાર્તાલાપ કરે છે; અને વર્ષમાં સપ્ટેમ્બર માસની તા. ૧૪ તીથી ઉજવાતા પવિત્ર કોમના ઉત્સવથી એકત્રીય માસના

‘ધરંટરના’ તહેવાર સુધી ગરમ બઠા ધાખજાનો અણો પહેરે છે. આમાં ૭ માસનો સંકેત કરેલ છે. બાકી કાનું આખાં વર્ષને માટે સુચવે છે. પરંતુ આ ગરમ બઠા ધાખજાનો અણો શ્રીમ્મ રૂતુની ગરમીમાં અસહ્ય થઈ પડતો અને તાવ તથા જ્વારના તુના દર્દમાં પરીણમતો તેથી તેના ઉપચારમાં ટુંકાણ કરવી પડતી. આટલી ન્યુનતા છતાં સાધવીએને બ્યારે તે બઠા અણે તા. ૧૪ મીથી પહેરવો પડે છે ત્યારે ત્રણ ચાર દીવસ સુધી તેઓને તાવની બીમારી જણાય આવે છે. ફરમાવેલી આજ્ઞાનું પાલન કરવું, નિશ્ચય વૃત્તિ જાળવવી, શિયળ સાચવવું, એકાંતમાં રહેવાની વૃત્તિ તરફ તેમની દેન્ટ—આ તેમની મતની બાધાઓ છે; તેથી ચુસ્તપણે વર્તવાને કાળ વધારો કરે છે.”

ઇતિ શ્રી પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનજીવજી કૃત શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા-ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૨ એ અમાત્ર

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૩જો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનભાણા

ભાગ ૩ જો.

પ્રશ્ન ૧ હું—કેટલાક કહે છે કે—વ્યાકરણ સણ્યા વિના ભાષા જ્ઞાન થતું નથી. એટલે વ્યાકરણ ભણવાથીજ ભાષા જ્ઞાનની શુદ્ધિ થાય છે માટે વ્યાકરણ અવશ્ય ભણવું જોઈએ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વ્યાકરણ ભણવાથી ભાષાજ્ઞાન એટલે શબ્દજ્ઞાન થાય ખરું પણ તેથી ભાષાની શુદ્ધિ થાય એમ જણાતું નથી ; કારણકે ભાષાની શુદ્ધિ તો આત્માની શુદ્ધિ જેને હોય છે તેનેજ થાય છે.

વ્યાકરણના ભણવાવાળા તો ફુનીઆમાં ઘણાય હોય છે ; તેથી તે તમામ ભાષાની શુદ્ધિવાળા છે એમ કેમ કહેવાય ? જૈનધર્મી, તથા અન્ય ધર્મી, મુસલમાન તથા ખ્રીસ્તિ વગેરે ઘણાઓ વ્યાકરણ શાસ્ત્રના પારગામી હોય છે તેથી શું-થયું ? અસત્યભાષી, માંસાહારી અને અન્યાયના કરવાવાળા શું તેઓ નથી હોતા ? તો પછી તેવા અશુદ્ધ વર્તણૂકવાળાની ભાષા શુદ્ધિ કેમ કહેવાય ? શાસ્ત્રના ન્યાયથી તો જેને ભાષા સમિતિ હોય તેનેજ ભાષાની શુદ્ધિ હોય એમ જણાય છે. તેમાં વ્યાકરણની જરૂરીઆત જણાતી નથી. ઠકંચ, ટકોર, સાવધ, પરજીવને પીડા કે હિંસાકારી ઇત્યાદિ ભાષાના નહિ જોલનારને ભગવંતે ભાષા સમિતિવાળા કહ્યા છે માટે સત્ય અને સર્વ જીવને હિનદારી ભાષા જોલવી તે ભાષા શુદ્ધિ કહેવાય ; તેમાં વ્યાકરણની વિમલિની, તલિત કે સમાસ વગેરેની કેવી રીતે જરૂર પડે ? અર્થાત્ નજ પડે.

પ્રશ્ન ૨ હું—કેટલાક વ્યાકરણી એમ જોલે છે કે—વ્યાકરણ નહિ બોલેડો તે અંધ, શબ્દજ્ઞાનના જ્ઞાન વિનાનો તે બધિર (બહેરો) કાવ્ય (પ્રેમિક) જ્ઞાન વિનાનો પંચુ (પાંગળો—પગ વિનાનો) અને તર્કશાસ્ત્રના જ્ઞાન વિનાનો હોય તે મુજો ગણાય છે. તે વિષેનો શ્લોક આ પ્રમાણે છે.

અવ્યાકૃતિ મેવેદંધઃ, ચચિરઃ કોષ વર્જિતઃ ;
કાવ્યહીનો મકેવંચુ, મૃકમ્નર્ક વિવર્જિતઃ ॥ ૧ ॥

આ પ્રમાણે શ્લોક સહિત વ્યાકરણીઓ જોલે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વિષે વ્યાકરણીઓ પોતાના અનાવેડા અથવા અવેડા બોલનારો હોય છે અને વ્યાકરણ નહિ ભણનારા શ્રેષ્ઠાંતિકો પર પડે.

એમદળી ભાષાઓ વાપરી ગયા છે. પોતાનો વર્ગ વ્યાકરણ લખેલો છે એમ જણાવવાને અને સૈદ્ધાંતિકોને હલકા પાડવાને એવા અભિમાની વાક્યો અંથદ્વારા જોવામાં આવે છે કે તે વાંચવાથીજ ખાતરી થઈ જાય છે કે-કેટલે દરજ્જે તેમની ભાષા સમિતિ સચવાણી હશે? અને વ્યાકરણના સંજ્ઞાનારની ભાષા શુદ્ધિ કેવી છે તે પણ તરતજ જણાઈ આવશે.

જૈન અને જૈનેતરોના અર્થો પર તથા કેટલાક લખાણો પરથી સૈદ્ધાંતિકો તેનું અનુકરણ લઈ સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ ખંધ પાડી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવવા લઈ મર્યાદા હોય એમ જણાય છે. એટલે અમે પણ વ્યાકરણના લખેલા છીએ એમ કહેવરાવવાને એ કુંડ ઉપાડ્યો છે. એમ “જૈન સમાચાર”-પુસ્તક ૨ જી-અંક ૨૯ મે-અમદાવાદ-સોમવાર તા. ૬ મી સપ્ટેમ્બર-૧૯૦૭-વીર સંવત ૨૪૩૩ ભાદ્રપદ શુક્ર ૨ ના પેપરમાં “મુનિ-રાજે સંસ્કૃતાદિનો અભ્યાસ કરી શકે કે?” એવા નામનો લેખ એક સૈદ્ધાંતિક મુનિના તરફથી મોકાયેલો છે તેમાં ઉપરનો શ્લોક વગેરે કેટલીક વ્યાખ્યા કરી સિદ્ધાંતના દાખલા આપી વ્યાકરણ લખવાની આવશ્યકતા બતાવી છે.

પ્રશ્ન ૩ જી-આગળના સાધુઓ વ્યાકરણના લખેલા હતા એમ કોણ નાકબુલ કરે તેમ છે?

ઉત્તર-આગળના સૈદ્ધાંતિક મુનિઓ પાંડિતના વર્ગમાં ગણાયેલા વ્યાકરણના લખેલા હતા ખરા, પણ તે પ્રથમ પોતાનું-જૈન ધર્મનું પુષ્કળ જ્ઞાન મેળવીને પછી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવતા હતા. તેનું કારણ કે વ્યાકરણ જ્ઞાન અભિમાની હોવાથી જૈન ધર્મનું જ્ઞાન એટલે સ્વસમયનું જ્ઞાન પ્રથમ મેળવ્યા બાદ તે જ્ઞાન જો મેળવાય તોજ તે જરૂરી થકય એમ તેઓ માનતા હતા.

આજકાલના મુનિઓ દીક્ષા લીધી કે તરતજ તેવા તાજા શિષ્યોને સિદ્ધાંત શાસ્ત્ર કે થોડકા વગેરે જૈન ધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવ્યા વિના વ્યાકરણ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરાવવા મંડી પડે છે. હજી પોતાના ધર્મનું જ્ઞાન તો બીલકુલ હોયજ નહિ તે પહેલાં બ્રાહ્મણીયા જ્ઞાનના અભ્યાસમાં મરી રહેવાથી ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાનના અભ્યાસને લઈને ઘણાક અરજો રસ્તે ચલી ગયેલા જોવામાં આવે છે. તેનું કારણકે દીક્ષા વગેરે અન્ય મતીઓનાં શાસ્ત્ર ઉપર તેમનું વધારે લક્ષ્ય ખેંચાય છે, એમ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. પોતાના ધર્મશાસ્ત્રની અપૂર્ણતાને લીધે અન્ય ધર્મીઓનાં શાસ્ત્રો વાંચવાથી પોતાના ધર્મની ઘટ્ટા-આસ્રા ધબ્બીજ જોઈ રહે છે. દીક્ષા વગેરે વાંચવાથી

સિદ્ધાંતના વાક્યમાં ઘણા પ્રકારની શંકાઓ વેદીને છેવટે સિદ્ધાંત માં પડી ધર્મબ્રહ્મ થાય છે ; એવા કેટલાક દાખલા નજરે લેવામાં આવે છે ઉપરથી કેટલાક સૈદ્ધાંતિકો એવા પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવવાથી પાછા રહે

પ્રશ્ન ૪ શું—સમ્યક્ જ્ઞાનના અભાવે એવા વ્યાકરણાદિ જ્ઞાન મટે કોઈ એમ બોલે કે ઉપર કહેલો શ્લોક શું ખોટો હશે ?

ઉત્તર—પૂર્વે જણાવેલો શ્લોક કોઈ વૈયાકરણી મતવાળાનો બનાવે જણાય છે. કારણ કે કોઈ જોઈ સિદ્ધાંતમાં તેવી વાત છે નહિ કે—“વ્યાકરણ નહિ ભણેલો તે અધ.” એમ જો કહીએ તો વ્યાકરણના ભણે તમામ પ્રાકૃત વર્ગ, અન્ય આર્ય, અનાર્ય તથા તેમના સંસ્કૃત ભાષા વર્તતા જે શાસ્ત્ર વેદ પુરાણાદિ તે તમામ તમારા મતે દેખતા હોવા ભણે અને તે તમામ શાસ્ત્ર પણ ભાષા શુદ્ધિવાળાં જ હોવાં જોઈએ.

પ્રશ્ન ૫મું—આ વિષે સૈદ્ધાંતિકોનું શું કહેવું છે ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિકોનું ઠીક કહેવું છે. જો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હોય તે પછી પીતાંબરી આત્મારામજીએ પોતાના બનાવેલા “અજ્ઞાન તિમર ભાગ” પુસ્તક સંવત ૧૯૪૪માં છપાવેલ તેના પાને ૧૫૫મે પાંક્તિ ૬મી-૧૦મી એ લખ્યું છે કે—વેદના બનાવવાવાળા અજ્ઞાની, નિર્દય, માંસાહારી હત્યાકારી વાકયો લખ્યાં છે. તો વિચારો કે વેદના કર્તા શું સંસ્કૃત નહિ ભણ્યા હોય કે તેને કોવા અધટિત શબ્દો વાપરવા પડ્યા હશે ?

વ્યાકરણ શાસ્ત્રના ભણેલા, દેખતા ને સત્ય ભાષી હોય તો તેઓનાં રચેલાં શાસ્ત્રોમાં પશુવધવ્રત તથા પ્રાકૃતોને માંસાહાર કરવો, શત્રુઓને યુદ્ધ, શિકાર, માંસાહાર વગેરે કરવાની છૂટ આપનાર તથા ધર્મ કે દેવ અર્થે પશુવધાદિ હિંસાઓ બતાવનાર વગેરે એવા એવા મહા અનર્થકારી કૃત્યો કેમ બતાવે ? એવા મહા અનર્થકારી શાસ્ત્રના આંધળા વૈયાકરણી તેને તે દેખતા કહેવા કે આંધળા કહેવા તેતો જરા વિચાર કરો !

શબ્દકોષના જ્ઞાન વિનાનો બહેરો, દાબ્ય (પીંગલ) ના જ્ઞાન વિનાનો પશુ અને તર્કશાસ્ત્રના જ્ઞાન વિનાનો હોય તે શુંગો ગણાય. એમ કહેવું શું થયું ? એવા શાસ્ત્રોમાં પશુ અનર્થકારી બાજનો ઘણી હોય તેથી તે સત્ય ભાષી કેમ કહેવાય ? જોઈશાઓમાં તો વ્યાકરણાદિ પૂર્વોક્ત દિગ્દર્શક શાસ્ત્રો પિછારેલાં છે, અને તેવાં શાસ્ત્રોને નહીં જ વગેરે સૂત્રોમાં પાપચાત્ર કહેલાં છે. તો તેને બહુ જ બહુવચન કે તેની ભાષા શુદ્ધિ હોય જ કહ્યો !

જૈનશાસ્ત્ર અને અન્ય શાસ્ત્રમાં ઉપર કહેલાં તમારાં વાક્યોથી ખીન્નું જ જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૬—કોઈ કહે કે—અમારા વૈયાકરણ મતના કહેલા શ્લોકના અર્થપ્રાપ્તથી ખીન્ન શાસ્ત્રો એથી ખીન્નું શું કહેવા સમર્થ છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—જૈન શાસ્ત્રમાં તો ચોક્કસ કહ્યું છે કે—જ્ઞાન વિનાનો આંધળો અને ક્રિયા વિનાનો પાંગળો. એમ મહા નિશીથ સૂત્ર જણાવે છે. તે ગાથા નીચે પ્રમાણે છે.

હતં જ્ઞાન ક્રિયા હીનં, હતં અન્નાણ ઓ ક્રિયા;
પાસંતો પંગુલો દિટ્ઠો, ધ્યાયમાણોય અંધલો ॥ ૧ ॥

અર્થ—જ્ઞાનવાન છે અને ક્રિયા નથી તથા ક્રિયાવાન છે અને જ્ઞાન નથી. એટલે જ્ઞાનવાન તે દેખતો છે, પણ ક્રિયા વિનાનો પાંગળો છે અને ક્રિયાવાન પગલાળો છે, પણ જ્ઞાન વિનાનો આંધળો છે. એટલે જ્ઞાન વિનાનો આંધળો અને ક્રિયા વિનાનો પાંગળો, એમ જૈનશાસ્ત્ર જણાવે છે.

જૈનશાસ્ત્રના ન્યાય જોતાં ભગવંતના ભાષેલા શ્રુત જ્ઞાન વડે ઇયાં સમિતિ જોયા વિના ચાલનારો આંધળો કહેવાય અને નિર્ઝંથ પ્રવચન નહિ. સાંભળનારો બહેરો ગણાય. સૂત્રમાં કહેલી સંયમાદિ ક્રિયા વિનાનો પંશુ (પાંગળા) અને નિર્વંધ ભાષા નહિ બોલનાર મુંગો ગણાય છે. એવો સિદ્ધાંતનો ન્યાય છે તે મૂકીને અવળે રસ્તે ચાલવું તે જૈનીનું અનુકરણ નથી.

પ્રશ્ન ૭ મું—શિષ્ય—ઉપરના અધિકારને લગતા શાસ્ત્રોક્ત કોઈ ખીન્ન દાખલા છે ? હોય તો બતાવશો.

ઉત્તર—સાંભળો—“ જૈનધર્મ પ્રકાશ ” પ્રગટ કર્તા જૈનધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર-પુસ્તક ૨૬ મું—અંક ૫ મો—પાવણ ૧૯૬૬ ના અંકમાં લખ્યું છે કે—

શ્રીમત્ સિદ્ધાનંદજી-પ્રશ્નોત્તર સ્તભાગા. વિવેચન સમેત. (લેખક સન્મિત્ર કપૂરવિજયજી) એ નામના લેખમાં—પાને ૧૫૪ મે—પ્રશ્ન ૭૫ મે—કયું છે કે—

તે નવિ સુલુદ સિદ્ધાંત વખાણ, બધિર પુરૂષ જગમેં તે તત્ત્વ.—

તે સર્વજ્ઞ-વીરનાથ પ્રતીત સિદ્ધાંત વચન મળે સંતમતોજ નથી, અથવા સંસાર્યું તે નહિ સંભળતા જેવું દરે છે. તે બધિર (બહેરો) બાકુવો.

અસલની બુંની-શુજરાતી પાંચમી ચોપડીમાં-પાને ૧૦૫ મે
૪૪ મો-હિતનાં વચનો-

હરિગીત.

હિત કહું સૂણે ન કંઈ તે, બધિર સરખો બણવો;
થાય સ્વાધીન કોધને તે, આંધળા સમ માનવો;
સારું જેહ બોલી ન બણે, ગૂંગ સરખો ધારવો;
સારું માહું નહિ સમજતાને, પશુ સમજી કહાડવો.
પ્રશ્ન ૮ સું—કોઈ કહે કે, બાકરણાદિશાસ્ત્ર લખ્યા વિના શા
શુદ્ધિ થાયજ નાહ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એમ બોલતા પ્રત્યે કહેવું કે-તમારા કહેવા પ્રમાણે બાકરણાદિશાસ્ત્ર લખ્યા વિના ભાષા શુદ્ધિ થાયજ નહિ તો પછી તેને આત્મ
કેશ્યાણુ કે મોક્ષ ફળ તો હોયજ ક્યાંથી ? એ વાક્ય સૂત્ર સામી નજર
કર્તા વિનાનું બણાય છે. કેમકે ભગવંતે ઉત્તરાધ્યયનના ૨૪ માં અધ્યયનમાં
કહ્યું છે કે-પાંચ સમિતિ અને ત્રણ શુભિ એ આઠનું જ્ઞાન થાય તોપણ
તેમાં ૧૨ અંગનું જ્ઞાન તેનો સમાવેશ થાય છે; એટલે આઠ પ્રવચન
માતામાં તમામ સિદ્ધાંત સમાય છે. અને એ આઠ પ્રવચન માતાને સાથે
મને સેવે છે-તેને આરાધે છે, તેને ઉતાવળી મોક્ષ મળી મળે છે, એમ
તીર્થંકર મહારાજે કહ્યું છે. આનો પરમાર્થ એ છેકે -ગીત્ત શાસ્ત્રો પોતાનો
ધર્મ સચવાતાં લણાય તો ભલે લણ્યાં, નહિ તો પૂર્વોક્ત આઠ પ્રવચનને
આરાધવંજ બસ છે, તેજ શુદ્ધિપદને આપનાર છે.

આ બાબ વટે તમારાં કટ્ટપેઢાં બાકરણાદિશાસ્ત્રો નિઃશ્ચેકે કર્યા.
સૂત્રમાં કહેલું છેકાલે ત્રણ આર્વાન સામાયિક આદિ અગિયાર અંગ
ભણવાના અધિકાર થયા છે, પણ બાકરણાદિક લખ્યા ભણવાનું ચાહું
નથી. તો પછી તે બાકરણા, કે, શુદ્ધકોષ, કે, કાવ્ય (પંચગણ) કે તર્ક
શાસ્ત્ર વગેરે લખ્યા વિના તેની શબ્દ શુદ્ધિ કે જાણ શુદ્ધ કેવી
ચક્ર હશે ? તેના પ્રવચનના આનંદક વડે ઉત્તમ મનબંધને પાવના
અધિકાર મૂક્યા પુરુષા આત્મા છે. માટે શબ્દ શુદ્ધિ તો સમિતિ મુજબ
આપાપનેજ હોય છે.

પ્રશ્ન ૯ સું—વૈષ્ણવ-ગ્રીવ-એ વાગ તો હીક છે, પણ બાકરણાદિ
તો કેમ છે કે-બાકરણાદિ લખનારી શુદ્ધ ઉપદેશ થયે શબ્દ
ભાષાજ્ઞાન વિના અર્થનો અનર્થ થઈ જાય એ મનના જોન છે. વગેરે વગેરે
કેટલાંક બેલડું થાય છે તે કેમ ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક-જૈન સિદ્ધાંતનો અર્થ વૈયાકરણીયજ કરી શકે એમ કહી બનવા સંભવ નથી. છતાં કોઈ એવું અભિમાન ધરાવતું હોય કે ગમે તેવો જૈન સિદ્ધાંતનો પાઠ હોય તેનો વ્યાકરણ ભણેલો યથાર્થ અર્થ કરી શકે. તેના માટે એટલુંજ કહેવાનું છે કે—જૈન સિદ્ધાંતના અભણ, એવા પંકાતા વિદ્વાન સંસ્કૃતના પારગામી પાસે નીચેનાં બે પદનો અર્થ કરાવી જોશો. તો તરતજ માલૂમ પડશે કે તે કેવી રીતે અર્થ કરી શકે છે ?

પ્રશ્ન ૧૦ મું—એવાં બે પદ કયાં અને કયા સૂત્રનાં છે કે વૈયાકરણીય તેનો અર્થ ન કરી શકે ?

ઉત્તર—પ્રશ્નકારને ઉપરના લખાણ ઉપર પૂરતું ધ્યાન રાખવાનું છે. કે, અહિંયાં જૈનશાસ્ત્રના બધા એવા વૈયાકરણીયને માટે એ સવાલ નથી, પરંતુ જૈન શાસ્ત્રના અભણ એવા વૈયાકરણીયને માટે નીચેનાં બે પદનો અર્થ કરાવવાનો છે. તે પદ એ છે કે—દશ વૈકલ્પિક સૂત્રના ૯ મા અધ્યયનના ૩ જ ઉદ્દેશાની ૧૧ મી ગાથાના પહેલાજ બે પદ કે—

ગુણેહિં સાહ અગુણેહિં સાહ, ગિન્દાહિં સાહ ગુણમુચ્ચ સાહ ;

બસ, આ બે પદનો અર્થ વૈયાકરણીયો કરી શકે તો એવું પરિ-
માણ બંધાય કે જૈન સૂત્રોના અર્થ વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનવાળા યથાર્થ કરી શકે છે.

આ વિષે આ એકજ દાખલો છે એમ માનવાનું નથી પણ આવા અનેક પાઠ રહ્યા છે કે જૈન સૂત્રોના બધા અને વ્યાકરણના ભણેલાને પણ ગોથાં ખાવાનો વખત આવે છે.

ઉપરનાં બે પદનો અર્થ ટીકાવાળા તથા લાખ્યવાળા પણ જોવો જોઇએ તેવો કરી શક્યા નથી. તો પછી જૈનશાસ્ત્રના અભણ એવા વૈયાકરણીયોને માટે તો કહેવાનુંજ શું ?

પ્રશ્ન ૧૧ મું—કોઈ એમ કહે કે એવું જૈનશાસ્ત્રનું કેવું અધર્મ જ્ઞાન હશે કે વૈયાકરણીયો પણ તેનો અર્થ ન કરી શકે ?

ઉત્તર—“જૈન ધર્મપ્રકાશ” પુસ્તક ૧૫ મું અંક ૩ બે મિતિ ૧૯૫૫ના જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૫ પૃષ્ઠ ૪૧ મધ્યે.

પન્થાસુશુ ગંભીરવિચર્યશુએ પ્રેક્ષ્યર નેકોગીના જ્ઞાનગમાં લખેલ છે કે—

પ્રથમ તો જૈનશાસ્ત્રનો અર્થ સુરૂપમ્યને આપીને રહેલ છે તેથી સ્વતંત્રપણે એકલા ન્યાય કે વ્યાકરણના બગથી યથાર્થ કોઈથી બની શકતો નથી એમ.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—આ વિષે દિગંબર મત કાંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો. દિગંબરી ધર્મદાસજી કૃત “સમ્યક્ દીપિકા” નામનો ગ્રંથ સંવત ૧૯૪૮ માં છપાયો છે તેમાં પાને ૬૩ કહ્યું છે કે—

સ્વાતુશવ તાનમયિ કોહુ ગુરુ હૈ સો ન્યાય, વ્યાકરણ, કોશ, કાર, કાવ્ય, છંદાદિક ચુકત હૈ, સોળી સંસાર સાગર સૈ પાર ઉતાર હૈ. બહુરિ કોહુ ગુરુ હૈ સો સ્વસમ્યક્ તાનાતુશવ હૈ, પરંતુ ન્યાય વ્યાકરણ અતંકાર કાવ્ય છંદાદિક રહિત હૈ, સોળી સંસાર સાગર સૈ પાર ઉતાર દેતા હૈ. છાંત.

જૈનશાસ્ત્રના રહસ્યની વાત તો ગુરુ પરંપરાએ ભણનારા વ્યાકરણના ભણેલા સંચોટ કરી શકે છે. જૈનસિદ્ધાંતના રહસ્યને નહિ ભણનારા વૈયાકરણીયો ઘણાએ અર્થના અનર્થ કરી ધર્મને હાની પહોંચાડે છે એવા કેટલાક દાખલા બની ગયેલા અને હજી પણ બનતા નજરેજી છે. માટે તમારું લખાણ યા બોલવું પ્રમાણભૂત નથી.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—વ્યાકરણાદિ ભણવાથી શુદ્ધ ઉપદેશ દઈ શકાય એમ કેટલાકનું માનવું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—શુદ્ધ ઉપદેશને માટે જો કોઈ વ્યાકરણાદિકની આવશ્યકતા જણાવતું હોય તો વ્યાકરણાદિના ભણવાવાળા કેટલાએકને સૂત્રની ધક્કા હોનીજ નથી તો પછી તે શુદ્ધ ઉપદેશ ક્યાંથી કરી શકે ? શુદ્ધ ઉપદેશના કરવાવાળા તો શ્રી સૂયગરાંમજી સૂત્રમાં નીચેના શુલ્કવાગાને કહ્યા છે, સાંભળો—ગાથા.

આવગુણે સયા દંતે, છિત્ર સોળ મળામવે ;

જે ધર્મ મુદ્ધ મજલાનિ, પાટેપુત્ર મળાલિસં ॥ ૨૪ ॥

અન્યાર્થ—શુભ આત્મા મળને વિષયો છે તેકસમજ, પદા કરિયેને

દમવાવાળા, હેવા છે જો—પાપ આવવાનાં દાર જેણે અનાચરી નયન સંવરના પદક ન પુરે શુદ્ધ ધર્મ આખ્યાની—કહી શકે તે જ શ્રી સૂયગરાંમજી આશ્વર્યકરી નાનુત્તમ—એવા શુદ્ધવાળા પુત્ર શુદ્ધ ઉપદેશ દઈ શકે છે.

શુદ્ધ ઉપદેશન શુદ્ધવાળાને શુદ્ધ બાવી—શુદ્ધ ધર્મ કહેવાય છે. જે છે. પરંતુ વ્યાકરણાદિના ભણવાવાળાને સંવત્સારી—સંવત્સારી કહી નહી.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—વૈયાકરણીય—શ્રી ઠાણાચંગળ સૂત્ર ઠાણે ૭ મે તથા અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં મુનિને સંસ્કૃત ભાષા ભણવી પ્રશસ્ત કહી છે તે કેમ ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક—મુનિને ભણવા માટે—સંસ્કૃત ભણવાને પ્રશસ્ત કહેલ નથી. પણ તે ઠેકાણે સાત સ્વરના અધિકારમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાના શ્લોક ગાતાં—તેનો સ્વર ઉચ્ચારતાં સાંભળનારને પ્રિયકારી લાગવાથી સ્વર મંડલમાં તે બે ભાષા ભગવંતે પ્રશસ્ત એટલે ભડી કહી છે. જેમ કોઈ મધુર સ્વરવાળો વસંતતિલકામાં ભક્તભર સ્તોત્ર સંસ્કૃત ભાષાનું કે પ્રાકૃત ભાષાનું (ગુજરાતી ભાષાનું) યા (દેશી ભાષાનું) ગાતા હોય ત્યારે સાંભળનારને અત્યંત પ્રિયકારક થઈ પડે છે. તેમ સ્વર મંડળમાં તે બે ભાષા પ્રિય લાગવાથી પ્રશસ્ત કહેલ છે. તેને અવળા અર્થમાં દોરી મુનિને તે બે ભાષા ભણાવી પ્રશસ્ત કહેલ છે એમ ઠોકી બેસાડવું તેજ વૈયાકરણીયના અવળા અર્થ કરવાની સહી નાણી છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—વૈયાકરણીય—ઉપરોક્ત પેપરમાં (પહેલા સવાલમાં) જે ગાથા અને અર્થ લખ્યો છે તે શું ખોટો છે ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક—ગાથા ખરી છે, પણ અર્થમાં તક્ષવત છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—વૈયાકરણીય—યો તક્ષવત છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક—સાંભળો—ગાથા ને અર્થ બન્ને ગાથા—

સંકલયા પાયયા ચેવ, મર્ણિઓ હોંતિ દોળિ ચા ;

સરમંડલંમિ ગિજંતે, વસત્યાસિ મસિમા. ॥ ૧ ॥

જો અનુયોગદ્વાર સૂત્ર—બાળુચંગા છાપેલ પાને ૩૧૭મે લખેલ છે. તેની ભાષા પાને ૩૨૦મે નીચે પ્રમાણે છે.

સંકળયા શ્લોક એક સંસ્કૃત, બીજા પ્રાકૃત એ ભણતાં કહેતાં—ભાષા શી તીર્થંકર ગદ્યધરે કહી, સ્વર મંડળ કહેતાં—પદ્મજલિક સ્વર સમૂહ ગાઇ, તાનને વિષે પદ્યત્યા ભડી યી મહાન્નપિયી બારી.

અર્થ મુનિને ઉપરની બે ભાષા ભણવી પ્રશસ્ત કહી છે એવો અધિકાર નથી, પરંતુ સાત સ્વરના અનેક લેહ જતાવ્યા છે, તેમાં તીર્થંકર ગદ્યધરે (અથવા મહાન્નપિયે) સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બે ભાષા સ્વર સમૂહ ગીત (ગાવા) તાનને વિષે પ્રશસ્ત ભડી કહી છે.

પૂર્વે કહેલો જે તમારો અર્થ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષા સ્વર મંડળે આપી ભડી, મહા નવિને માટે એમ ભગવાને લખ્યું.

એ અર્થ ઉપરની મૂળ પાઠની કહેલી ભાષાના અર્થ પ્રમાણે મળી નથી. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે એ અર્થ પોતાને ગમતો મરડીને કર્યો.

વળી તમારા કૃપવા પ્રમાણે મહાન્નપિને માટે સંસ્કૃત જણવા ભગવાને ભાષ્યું હોય તો આજકાલના ભણનારા મહાન્નપિની ઉપમા લાયક છે કે નહિ તે જરા વિચારવા જેવું છે. મહાન્નપિની ઉપમા તે સિદ્ધાંતમાં તીર્થંકર-ગણધર જેવા ગુણવાળા મુનિઓને દેવામાં આવેલ તેટલે દરજ્જે આજકાલના મુનિઓને ગણી અથવા મૂળ ગાથાનો અર્થ અર્થ કરી આશ્રવના સેવનાર પ્રાદ્ધણ પાસે ભણી પ્રાદ્ધણીયું જ્ઞાન મેળવવા ભગવંતનો એ ઉપદેશ નથી.

શ્રી નંદીશ સૂત્રમાં વ્યાકરણશાસ્ત્રને મિથ્યા શ્રુત કહેલ છે. તથા સ્વરશાસ્ત્રને પણ પાપશાસ્ત્ર કહ્યાં છે. તો એવાં શાસ્ત્ર ભણવાની આજ્ઞા ભગવાન કેમ આપે ? તે પણ વિચાર કરવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—વૈયાકરણીય-શ્રી ઉવવાઈ સૂત્રમાં સાધુ સર્વ ભાષાના ભણુ કહ્યા છે તે પાઠ 'સઘ્વ માસાણુ ગામિણો' તે કેમ ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક-એ તદ્દન અવળો અર્થ કર્યો છે. ઉવવાઈ સૂત્રમાં તે પાઠ સાધુના અધિકારમાં નથી. પણ ગણધરાદિકના અધિકારે કહ્યું છે કે-

દુવાલસંગિણો સમત્ત ગણિર્બિદગધરા, સઘ્વક્ષર સણિગવાઈણો, સઘ્વ માસાણુગામિણો, અનિણા જિણસંકાસા, જિણો દ્વ આવિતહ વાગરેમાણા, સંજમેત્ત વયસા અપ્પાણં માવેમાણે વિહરંતિ.

આ તમામ શબ્દ ગણધરને ઉદ્દેશીને છે, તેમજ વળી ભગવંતજ ઉપદેશ વખતે તે વાત કહી છે તે પાઠ—

સઘ્વક્ષર સણિવાઈયાણ પુણરત્તાણ સઘ્વ માસાણુગામિણીણ સરમ્મર્દિ જોયણ વીહારિણા સરિણં અદ્ધમાગદાણ મામાણ માસંતિ અરિહા ધમ્મં પગ્ગિક્કેદે.

અર્થ—સર્વ અક્ષરની સંધિ યથાયોગ્ય મેળવીને, સંપૂર્ણ રાત્રે કરીને, સર્વ ભાષાને મળતી, ઘણી ગીડી એવી વાણીએ યોગ્ય પ્રમાણે સંભળાય એવું સ્વદે, અર્થ માગથી ભાષાએ પરમેશ્વરે ધર્મકથા કરી.

એમાં સધુ સર્વ ભાષાના ભણુ કહ્યાનો સંબંધ બીજાકૃત કેમ નથી ? આ ઉપરથી વ્યાકરણના બેનુકા કેવા અર્થ દે છે તે જણાવ આપે.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—મિથ્ય-કેટલાક વ્યાકરણિક ભણવા માટે પાતક તથા પ્રત્યક્ષ વ્યાકરણને દ.ખડો આપે છે તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—સંસ્કૃતાદિ ભણવાં વિષે જે વ્યાકરણને લગતા પાઠના દાખલા પંક્તિવાળા તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણના આપવામાં આવે છે તેથી સાધુને અવશ્ય વ્યાકરણ ભણવું જોઈએ એવો નિશ્ચય થતો નથી. એ તો લૌકિક શાસ્ત્રના પરંતારાની શબ્દશુદ્ધિની વ્યાખ્યા કરી છે. એટલે એકવચન દ્વિવચનાદિ શબ્દજ્ઞાન જાતાવવા માટે છે, અને તે પ્રમાણે જોલવાથી શબ્દશુદ્ધિ ઉચ્ચારણ જ્ઞાન થયું એમ કહી શકાય, પણ તેથી ભાષા શુદ્ધિ થઈ એમ કહી શકાય નહિ. સત્ય ભાષણ વિના ભાષા શુદ્ધિ થતી નથી. વ્યાકરણના ભણવાવાળા અને તેને લગતા તમામ શાસ્ત્રના પારગામી તેમજ સ્વરસંધિ આદિ વિશકિત સહિત શુદ્ધ ઉચ્ચારના કરવાવાળા શું અસત્ય ભાષી નથી હોતા? અર્થાત્ ઘણાં જોવામાં આવે છે.

વ્યાકરણના નહિ ભણેલા તત્ત્વજ્ઞાની ભાષાસમિતિવાળા શુદ્ધ ઉચ્ચારના કરવાવાળા સત્યભાષી શું નથી હોતા? અર્થાત્ તે પણ ઘણાં જોવામાં આવે છે. તો પછી આત્મશુદ્ધિ કે સત્ય ભાષા જોલવામાં વ્યાકરણાદિની શી જરૂર રહી?

પ્રશ્ન ૧૯ મું—કોઈ એમ કહે કે—વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવ્યા વિના મગજ શક્તિ ખીલતી નથી, અને મગજ શક્તિ વિના ધર્મ સંબંધી કાર્ય બની શકતાં નથી; માટે સંસ્કૃતાદિ જ્ઞાનની જરૂર છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—“સદ્ગુણ પ્રાપ્તિનો ઉપાય” તેના પાને ૭૨મે કહ્યું છે કે—ધર્મ સંબંધી સમ્યક્જ્ઞાન કંઈ સંસ્કૃત કે પ્રાકૃત ભાષા જાણવાથી અથવા વ્યાકરણ કોષ કે ન્યાય ભણી જવાથી આવી શકતું નથી. ભાષા જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન એ બે જુદીજ વાતો છે. ઘણાં જોવામાં આવે છે. ઘણાં જોવામાં આવે છે, પણ તત્ત્વથી તદ્દન અજાણ્યા હોય છે, અને માત્ર ભાષા પણ શુદ્ધ જોલી ન જાણનારમાં કોઈ વખત તત્ત્વજ્ઞાનનો ભંડાર જોવામાં આવે છે. ભાષાજ્ઞાન કે જોખળીયા સૂત્રજ્ઞાનવાળા ઘણાં જોવામાં આવે છે. ધર્મને નામે હિંસા ઉપદેશી છે. અને અલગ દેખાતા ઘણાં જોવામાં આવે છે. ‘પરમ હંસો’ એ (એટલે પવિત્ર આત્મજ્ઞાનીઓએ) ઉચ્ચતમ પ્રકારની દર્શના પ્રચાર કર્યો છે. માટે મગજ શક્તિ કરતા દૃઢ્ય શક્તિ ધર્મમાં પડેલા નંબરની જરૂરીઆત ધરાવનારી ચીજ છે.

જસ, તત્ત્વજ્ઞાન અને ભાષા શુદ્ધિને માટે દૃઢ્ય શક્તિની જરૂર છે. તેમાં વ્યાકરણ, ન્યાયશાસ્ત્ર કે તર્કશાસ્ત્રાદિકની અવશ્યકતા નથી એમ ઉપરના લખાણથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—કોઈ કહે કે એ વાત બધી ઠીક છે, પણ પૂર્વાચાર્ય વ્યાકરણાદિ તમામ શાસ્ત્રના પારગામી બહુધાએ હતા તે પછી આપણે ભણવામાં શું હરકત છે ?

ઉત્તર—પૂર્વાચાર્યોનું સંસ્કૃત જ્ઞાન હતું તેના કારણે જુદાં હતાં તે આગળ બહુવામાં આવશે. અત્યારે આપણી માતૃભાષા તે સૂત્ર રાત્રે તેને બાબુપર રાખી નૈન મુનિઓને માટે વ્યાકરણાદિ ભણવાની જરૂરીયાત બતાવવા હિમાયત ધરાવશું તે શાસ્ત્રમાં કહેલા વ્યાકરણને લગતા દાખલાના શાસ્ત્રો પણ નૈનશાસ્ત્રમાં સૂત્ર પ્રમાણે હોવા જોઈએ; એટલે વ્યાકરણ વગેરે તમામ સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન મેળવવાનાં સાધનો (પુસ્તકો) પણ નૈનધર્મની શૈલિનાંજ હોવાં જોઈએ. તે તે અત્યારે કોઈ કેકાણે જોવામાં આવતાં નથી. અને જે જોવામાં આવે છે તે તે પ્રાક્ષણમતનાં શાસ્ત્રો પ્રાક્ષણોના આચાર્યના બનાવેલાં જોવામાં આવે છે તે તે પહેલાં નૈન સાધુઓ કયાંથી વ્યાકરણાદિનું જ્ઞાન મેળવતા હશે ? તે પણ વિચારવા જેવું

પ્રશ્ન ૨૧ મું—વૈયાકરીણીય—એમાં શું વિચારવા જેવું છે ? પૂર્વે કે ચાર્યનું કહેલું હૈમવ્યાકરણ તથા હેમી નામ માળા વગેરે સંસ્કૃતનાં શાસ્ત્રો નૈનાચાર્યનાં બનાવેલાં ધણાંએ છે.

ઉત્તર—સંદાંતિક-હેમાચાર્યને થયાને કાળ તે લગભગ સાતઠે વર્ષના અનુમાનનો ગણાય છે, અને વ્યાકરણાદિકના જ્ઞાનવાળા આચાર્યો તે તે પહેલાંના છે. એ ઉપરથી એમ પણ જણાય છે કે—કાંતો નૈનશાસ્ત્ર પ્રમાણે તેવાં શાસ્ત્રો નૈન મતનાં હોવાં જોઈએ, અને કાંતો દીક્ષિત યદ્ય પહેલાંના વ્યાકરણના ભણેલા હોવા જોઈએ પણ બહુ વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે જે વ્યાકરણના ભણેલા હતા તે ઘણે દરજ્જે પ્રાક્ષણોજ દર્શાવે તેઓ પ્રથમ પ્રાક્ષણપણામાં તેમના મતનાં શાસ્ત્ર ભણી પછી નૈનાચાર્યના પ્રોધથી તે સાધુ થયેલા અને પછી વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રની પ્રતિષ્ઠા વધારે ચાલી હોય એમ જણાય છે પણ મૂળમાં નૈન સિદ્ધાંત સિવાય નૈન જ્ઞાનને બીજું જ્ઞાન મેળવવા આવશ્યકતા જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—કોઈ કહે કે—એવો કોઈ સગળ દાખલો છે કે—પૂર્વાચાર્યોને નૈન સિદ્ધાંત સિવાયની આપા સંસ્કૃતનાદિ જ્ઞાન મેળવતી જરૂરીયાત જણાતી નહોતી ?

ઉત્તર—પૂર્વના નૈનાચાર્યના બનાવેલા ધણાં નવો માનવી જન્મ્યા તે સંસ્કૃત જ્ઞાનના વિશેષ જોવામાં આવે છે નથી તેમ જ નૈનાચાર્યોએ જે કે—કાંતો નૈનશાસ્ત્ર સાધુને વ્યાકરણાદિ પ્રદાન કરતાં

જાણનાનું હતું નહિ, એમ કેટલાંક જૈનશાસ્ત્રીના ન્યાયથી જણાઇ આવે છે. બાબુવાળા છાપેલા ઉત્તરાધ્યયનના પાને ૨૨૧ મેં કહ્યું છે કે—

પ્રાકૃત સંસ્કૃતા યા ષડ્ભાષા અથવાં અન્યાં અર્પિં દેશવિશેષાત્
નાના રૂપા ભાષા વાં પાપેભ્યો દુઃસ્તેભ્યો ન ત્રાયન્તે ન રક્ષન્તે.

એટલે પ્રાકૃત સંસ્કૃત આદિ ષડ્ ભાષા અથવા બીજી પણ અનેક પ્રકારની દેશ ભાષા તે આ જીવને પાપ થકી દુઃખ થકી મુકાવવા રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી, એમ કહ્યું છે અને સૂત્રની ભાષા બોલતાં ધણા કર્મની નિર્જ્ઞાન થાય છે એમ પણ સૂત્રમાં ઘણું ઠેકાણું કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ભાષાની શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણાદિકની જરૂર પડે કે નહિ ?

ઉત્તર—ભાષાની શુદ્ધિને માટે ભગવંતે દશ વૈકલ્પિક સૂત્રના ૭મા અધ્યયનમાં અઝી તરેહની વ્યાખ્યા કરી છે કે—મુનિને આવા પ્રકારની ભાષા બોલવી, અને આવા પ્રકારની ભાષા ન બોલવી. વગેરે ધણાં સૂત્રમાં ભાષા સમિતિના અધિકાર છે, અને ભગવંતે તેવી ભાષા સમિતિના બોલવાવાળાને આરાધક કહ્યા છે. તે વ્યાકરણાદિકના નહિ ભણેલાને પણ એ ભાષા શુદ્ધિના જ્ઞાન વડે આજ્ઞાના આરાધક કહ્યા છે. એમ ઘણાં સૂત્રોનાં ન્યાય બેતાં ભાષાની શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણાદિકની જરૂર જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—કોઇ એમ કહે કે—પન્નવણાજીના ભાષા પદના અધિકારમાં પણ ચારે પ્રકારની ભાષા ઉપયોગ સહિત બોલતાં આરાધક કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તેના પરમાર્થ એ છે કે સત્ય તથા અસત્ય ભાષા વગેરે ચાર પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ જાણનાર ઉપયોગવંત તે સત્ય ને સત્ય અને અસત્ય ને અસત્ય વગેરે એટલે તેવી ભાષા હોય તેવી ભાષા કહેતાં આરાધક છે, એમ કહ્યું છે. પણ એમ કહ્યું નથી કે ઉપયોગથી ચારે ભાષા બોલતો એટલે અસત્ય કે મિથ્ય ભાષા બોલતો પણ આરાધક હોય એમ કહી હોયજ નહિ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—ત્યારે કોઇ એમ કહે કે—તે ઠેકાણે તો એમ કહ્યું છે કે—ચાર ભાષા ઉપયોગ સહિત ભાષ્યતો આરાધક કહ્યો છે, તે વિરાધક હોય નહિ, એમ કહ્યું છે. એટલે ઉપયોગથી ચારે ભાષા બોલતો આરાધક હોય એમ કોઇ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આનો ઉત્તર ઉપરના પ્રશ્નમાં આવી ગયો છે. તે પદ વિશેષ જાણવાને માટે-ઉપયોગનો અર્થ જ્ઞાન, એટલે જ્ઞાની પુરૂષો જ્ઞાન દર્શનને આશ્રિતના ઉપયોગે પ્રવર્તનાર, તે ચારે પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ જાણતો તે ચાર ભાષાનું પૃથક્કરણ કરતાં એટલે સત્યને સત્ય સ્વરૂપે, અસત્યને અસત્ય સ્વરૂપે, સત્યાસત્યને તે સ્વરૂપે ને વ્યવહાર ભાષાને વ્યવહાર ભાષા સ્વરૂપે ઉપયોગ સહિત જાણતો આરાધક કહ્યો છે.

અને તે સાથે જણાવ્યું છે કે—

તેણ પરં અસંજય અવિરય અપહિદય અપચક્ષ્ણાય પાવક્રમે સત્ત્વં માસં માસઓ, મોસં વા, સત્ત્વામોસં વા, અસત્ત્વામોસં વા, માસં માસઓ નો આરાહપ્, વિરાહપ્. ॥

એટલે, તે ઉપરાંત અસંજયી, અવિરતી અપચક્ષ્ણાણે કરીને પદ કર્મ હુણવા નથી એવા, તે સત્ય, અસત્ય, મિશ્ર કે વ્યવહાર એ ચાર પ્રકારની ભાષામાંથી ગમે તે ભાષા જોવતો આરાધક નહિ, પણ વિરાધક કર્મ

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિષ્ય-ઉપયોગ સહિત ગમે તે ચાર પ્રકારની ભાષા માંહેલી ભાષાના બે લનારને આરાધક કહેવા છે, એવું કોહું કોહું વૈયાકરણી લાગુ કરીને કહે કે-આકરણ શાસ્ત્રમાં કહેલા નિયમો વિભક્તિ આદિર્ક જ્ઞાન મેળવી એટલે એક વગનને એક વચને જોડાવવું, બહુ વચનને બહુ વચને જોડાવવું વગેરે શાસ્ત્રમાં કહેલા શબ્દજ્ઞાનના ઉપયોગથી જોડનારને આરાધક જાણ્યો તેનું કેમ?

ઉત્તર—શબ્દ જ્ઞાનના માટે વિભક્તિ આદિ શબ્દ શુદ્ધિનાં શાસ્ત્રોની આવશ્યકતા હોય ના તેન કોઈ અટકાયત કરવું નથી પણ પદવચન બન્ને કહેલા આરાધક વિરધકના સંબંધના એ વાત જાણુ ચાર નમ નથી, એમ ઉપરનો પાઠ મૂક્યો છે. જુના તે પદમાં તે આકરણ કહ્યું છે કે-અસંજયી, અવિરતિ, અપચક્ષ્ણાણી વગેરે માંહેલી ગમે તે ભાષા જોવે નોપજુ તે વિભક્તિ ઉ. તે જોડનાર નોપકરણદિ યજ્ઞના માંડવાના વચનેનું પકડ કરનાર ને કહેવા મજબૂર ને તેનું વાક્ય પકડેવું નજરનું? ન જરા વિચર કરવા જરૂર ને વૈયાકરણના મને જ્યાં આરાધક થતા કહેલો, પણ તે અસંજયી અવિરતિ અપચક્ષ્ણાણી દિગ્ધ તેનું શું સમજવું? તે પણ મૂલ્ય યામી દર્શિ ના ન સાથે વિચાર કરવો.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—ચાર પ્રકારની ભાષા-સત્ય, અસત્ય, મિશ્ર અને વ્યવહાર એ ચાર પ્રકારની ભાષા વિશે વખતે શું કહેવું છે?

ઉત્તર—સાધુને માટે તો દશ વૈકલ્પિક સૂત્રના ૭ માં અધ્યયનમાં આયા મંડાતાંજ કહ્યું છે કે—

‘ચતુર્દશ સ્વભાસાનં, પરિસંસ્થાય પત્રવં ;

દોષદં તુ વિણયં સિક્ષે, દોન માસેજ્ઞ સંવસો ॥ ૧ ॥

અહિંયાં તો એમ કહ્યું કે—ચાર ભાષાનું સ્વરૂપ જાણીને પ્રજ્ઞાવાન સાધુ તે સત્ય અને વ્યવહાર એ બે ભાષા બોલવાનો વિનય શીખે, અને મૃષાને મિથ્ય એ બે ભાષા તો સર્વથા બોલે નહિ. તેમાં પણ સત્ય ભાષા કેવી બોલે તે વિષે એજ અધ્યયનમાં તથા સૂયગડાંગસૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—સચ્ચેસુ યા ઝળવજ્ઞં વર્ણતિ એટલે સત્ય ભાષા પણ નિર્વંધ ભાષા બોલવી.

તો અન્ય મતનાં શાસ્ત્રો તથા જૈન ધર્મનાં શાસ્ત્રો ટીકા ગ્રંથ વગેરે સંસ્કૃત ભાષાનાં રચેલાં તેમાં જીવ હિંસાનો બોધ હોય તેવાં શાસ્ત્રો અને તેવાં શાસ્ત્રોના રચનારા, તથા તેવાં શાસ્ત્રોના પ્રરૂપક, વિશ્વકિતિ આદિ જ્ઞાનેથી, ઉચ્ચારના કરવાવાળાને સત્ય ભાષા કેમ કહેવાય ? અર્થાત્ નજ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—અહિંયાં કોઈ કહે કે—વ્યાકરણ લખ્યા વિના પંડિત કેમ કહેવાય ? માટે વ્યાકરણ જાણી પંડિત બનવું તે સાધુનું કામ છે ?

ઉત્તર—વાહજી, વાહ, ભણે વ્યાકરણ જાણી પંડિત બને. બસ, પંડિતપણું તો હવે વ્યાકરણમાંજ આવી સમાઈ છે કે શું ? હા ખરી વાત છે. પેલા મુધરેલાનો પણ એજ મત છે અને તેનો પણ એજ અવાજ છે, મુધરેલા પણ એજ પ્રમાણે કહે છે કે સાધુઓ ! હવે અંગ્રેજી જાણો, તમારાં શાસ્ત્ર હવે અંગ્રેજીમાં છપાયાં માંડયાં છે, હવે તમારી પાસે અમારે બોધ લેવાની જરૂર નથી, એમ પણ કહેવા લાગ્યા છે, અને તે ખામી પૂરી પાડવાને કેટલાક સાધુઓ સાવધ થયા છે તો પછી વ્યાકરણનું તો કહેવુંજ શું ?

હમણા મનુ જ્ઞાન-સૂત્ર અભ્યાસની જરૂર ઘણી થોડી જણાય છે. હમણા તો પંડિત બનવાને અને દુનિયામાં વાહ વાહ કહેરાવવાને (જાહેર ભાષણો આપવાને) તેવાજ પ્રકારનું જ્ઞાન એજાગવાની આરપટ્ટા વિશેષ જોવામાં આવે છે. આ ઉપરથી એવો નિર્ણય થાય છે કે—યોગ વખતમાં સૂત્ર જ્ઞાન હોય રવાની એ નિશ્ચય છે.

જૈન શાસ્ત્રમાં આર્થ ભાષા જે સૂત્રની ભાષા લખવાની આજ્ઞા છે, અને અન્ય શાસ્ત્રમાં તો ત્યાંનુષી રહ્યું છે કે—

ન વદેત યવની માવા, પ્રાણઃ કંઠગતૈ રવિ.

એ વાત તો તદ્દન ભૂલી જવા જેવીજ થઈ પડી છે. તેમજ જૈન ધર્મના અનુયાયી પણ સૂત્ર જ્ઞાનની વાત અલગ રાખી પંડિત બનવાને માટે વ્યાકરણાદિ જ્ઞાન મેળવવાને મંડી પડ્યા છે. જૈન શાસ્ત્રમાં પંડિત કેને કહેવામાં આવ્યા છે તે સાચી તો નજર કરતાજ નથી.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—જૈન સૂત્રમાં પંડિત કેને કહ્યા છે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં તો સર્વ વિરતિ સંયમ શુભધારકને એટલે સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રવર્તને પંડિત—પંડિત કહીને બોલાવ્યા છે ; અને અસંયતીને બાળ કહ્યા છે. તો વિચારો કે વ્યાકરણાદિના સર્વેલા—અસંયતીને બાળની પંક્તિમાં મૂકવામાં આવે તો વ્યાકરણનો શો વિશેષ રહ્યો ? અન્યમતમાં પણ ક્રિયાવાનને પંડિત કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—અન્યમતમાં શું વ્યાકરણાદિના સર્વનારને પંડિત નથી કહ્યા ?

ઉત્તર—હા, જી, નથી કહ્યા. રાજનીતિમાં કહ્યું છે કે—

પઠઃ પાઠક શ્રૈવ, યે ચાન્યે શાસ્ત્રા ચિંતકાઃ ;

સર્વે વ્યસનિનો મૂર્ખા, યઃ ક્રિયાવાન્ સ પઠિતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થાર્થઃ—સંસ્કૃત આદિ વિદ્યાના પઠવાવાળા, પઠાવવાવાળા, યેય અન્યમત મતાંતરોના શાસ્ત્રોના ચિંતક સર્વ વ્યસની અર્થાત્ પઠવાવાળાને એક જાતનું વ્યસન પડ્યું હોય એમ સમજો. કારણકે ધર્મક્રિયા વિના મૂર્ખજ છે, જો ક્રિયાવાન હોય તેજ પંડિત જાણીયે—

તેમજ શ્રી ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે—“ક્રિયાવાન્ તા ચ પંડિતઃ”—

ક્રિયાવાન તેજ પંડિત જાણવો.

આહું તો ક્રિયાવાનને પંડિત કહેવું છે. અને વ્યાકરણના સર્વેકને વ્યસનીને મૂર્ખ કહેવું છે.

વળી છઠા અધ્યાયના શ્લોક ૧૨ મે કહ્યું છે કે—યથાર્થ ત્વેન પંડિતવ્ર-
એટલે, પંડિતને સત્ય જાણ્યા બાગળીએ અર્થાત્ યથાર્થ જાણે તે
પંડિત કહેવાય.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—કેવા શુદ્ધવાચને પંડિત કહેવા ? એવા કેમ અન્ય
શાસ્ત્રોના રાખેલા છે ?

ઉત્તર—હાજી સાંભળો—શ્રી મહોભારતના ૩૨માં અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે:—

આત્મજ્ઞાન સમારમ્મ, સ્તિતિક્ષા ધર્મ નિત્યતા ;

યમયનાપકર્ષન્નિજ, સર્વે:પણ્ડિત મુચ્યતે ॥ ૧ ॥

નિષેવતે પ્રશસ્તાનિ, નિન્દિતાનિ ન સેવતે ;

અનાસ્તિકઃ શ્રદ્ધધાન, ઇતરપણ્ડિતલક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥

નાપ્રાપ્યમભિવાજ્ઞન્તિ, નષ્ટં નેચ્છન્તિ શોચિતુમ્;

આપ્સુ ચ ન મુહ્યન્તિ, નરાઃ પણ્ડિતબુદ્ધયઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—જેનો આત્મા જ્ઞાન, સમ્યક્, આરંભ, અર્થાત્ જે નકામા આગસુ કદી ન રહે, સુખ, દુઃખ, હાની, લાલ, માન, અપમાન, નિંદા, સ્તુતિમાં હર્ષ શોક કદી ન કરે, ધર્મમાં નિત્ય નિશ્ચિત રહે, જેના મનને ઉત્તમ ઉત્તમ પદાર્થે અર્થાત્ વિષય સંજોગી વસ્તુ આકર્ષણ ન કરી શકે તે પંડિત કહેવાય છે. ॥ ૧ ॥ સદા ધર્મ યુક્ત કર્મેનું સેવન, અધર્મ યુક્ત અમેનો ત્યાગ, સત્યાચારની નિંદા નહિ કરવાવાળા, આસ્તિક, શ્રદ્ધાળુ હોય, જેના પંડિતનું લક્ષણ છે. ॥ ૨ ॥ અપ્રાપ્ત વસ્તુની ઇચ્છા કદી ન કરે, નષ્ટ થયેલા પદાર્થો પર શોક ન કરે, આપત્કાળમાં મુંઝાય નહિ તે બુદ્ધિમાન પંડિત બોલે. ॥ ૩ ॥

એ પ્રમાણે દરેક શાસ્ત્રમાં ઉત્તમ ગુણવાળાને પંડિત કહ્યા છે. અને શુભ સંહિત એવા કદી વ્યાકરણ શાસ્ત્રાદિ ચારવેદના બહુનારા હોય તેથી શું થયું?

પ્રશ્ન ૩૨ મું—શું ચાર વેદના બહુવાળા પંડિત ન કહેવાય ?

ઉત્તર—નીતિ દર્પણ અધ્યાય ૧૫ માં શ્લોક ૧૨ મેં કહ્યું છે કે—

પઠંતિ ચતુરો વેદાન્, ધર્મશાસ્ત્રાણ્યનેકશ : ;

આત્માન્ નૈવ જાનંતિ, દર્બા પાક રસં યથા ॥ ૧ ॥

અર્થ—ચારે વેદ અથવા અનેક ધર્મ શાસ્ત્ર પઠે છે, પરંતુ આત્મ જ્ઞાનને નહિ બહુનારા જેમ કડી, પાકના રસના સ્વાદને બહુલી નથી તેમ બહુયું વળી ભાગવતાદિ શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

ન શબ્દશાસ્ત્રાભિરતસ્ય મોક્ષો; ન લોકોચિત્તપ્રદ્યે તત્તસ્ય ।

હે યુધિષ્ઠર!! શબ્દશાસ્ત્રમાં (વ્યાકરણમાં) આસક્ત થયેલાને, વધા લોહોના મન રંજન કરવામાં તટસ્વીન થયેલાને, કંઈ મોક્ષ મળતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—વેદના બહુલા પંડિત વિષે દિગ્મજર મત કંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર-દિગંબર મતના પ્રથમ વિલાસમાં કહ્યું છે કે—

સૈવૈયા એકતીસા

જોપે ચારો વેદ પઢે, સ્ત્રી પત્ની રીઝ રીઝ,
પંડિતકી કલામેં પ્રવીન તૂં કહાયો હૈ;
ધરમ બ્યોહાર અંચ તાહુકે અનેક લેદ,
તાકે પઢે નિપુન પ્રસિદ્ધ તોહિ ગાયો હૈ;
આત્મ કે તત્ત્વ તાહો મર્મ કહું ન સંચ પાયો,
તોલો તોહી અંધનમેં એસે કો બનાયો હૈ;
જંસેં રસ વિજનમેં કુહચ્છી શ્રીર સદૈવ,
મુંઢના સ્વભાવસો ન સ્વાદ કચ્છ પાયો હૈ. ૧

વિચારો કે પંડિતપણું અને મોક્ષ મળવાનું સાધન તો વિરાજ
ભાવ, વૈરાગ્ય દશા અને આત્મજ્ઞાનમાંજ રહ્યું છે. તેમાં વ્યાકરણાદિ દૈક્ષિ
શાસ્ત્રની શા જરૂર રહી? એવા શુભની પ્રાપ્તિ કરવાને તો ધર્મશાસ્ત્રજ
ખાસ ઉપયોગી છે. માટે તિર્થંકરદેવ પરમાત્માએ આત્મકેદ્યાણને માટે
શાસ્ત્રની પ્રરૂપણા કરી છે તે આપણા હિતને માટેજ છે, અને તેથીજ અંત
દશા પ્રાપ્ત થાય છે. જે શુભ ધર્મશાસ્ત્રથી પ્રાપ્ત થાય છે તેવા શુભની
પ્રાપ્તિ અભિમાની એવા બ્રાહ્મણીયા વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રથી કરી પણ થાતી
નથી. એ વાત આત્મા નિદ્ધ છે.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—વૈયાકરણીય-તમે વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રને અભિમાની શાન
કેમ કરો છો?

ઉત્તર—સૈદ્ધાન્તિક-અમે તો શું કરીએ પણ પૂર્વે વિદ્યાન આચાર્યો
રહી ગયા છે.

શુદ્ધો “જૈન” પત્ર પુસ્તક પમું મુંબઈ સ્થિતાર તા. ૪થી ૨૨.૪૩

સને ૧૯૦૭, અગાડ વદ ૧ વીર સંવત્ ૨૪૩૩ (અંક ૧૮મો) તેમાં પાન
૫મે મુનિ નિવાર મુનિ મહાનાજ ઓચાન્તિવિજયનું વ્યાખ્યાન (એ તત્ત્વ
લેખ) તેમ. ૩૧ મે ૩૬:-

નિદર્શન વિચાર (વક્રમના નમયમાં રૂપ ગયા. તે ગુરુ જોડે
મનના વિચારના ગર્ભને લીધે નમને કૃત્ય નચકારના પાંચ પદન સંજો
રૂપમાં દેવેલી જાણ્યા અને પીડનની આગમ સંસ્કૃત બુદ્ધિમાં દેવે
જાણ્યા દેવેલી દેવેલી. મનની જાણના ન્યૂન ગતી સંસ્કૃતમાં દેવે

જાળવાના તેમવા નિશ્ચયને શુરૂએ તેનો જ્ઞાન ગર્વ માન્યો અને તેમને સંઘ બહિષ્કૃત કર્યા.

અત્યારે એથી પણ વધારે ગર્વિષ્ઠ ઘણાએ જોવામાં આવે છે. તે એટલે સુધી કે હુનિઆમાં ગણાતા એવા કેટલાક વિદ્વાન મુનિઓ સંસ્કૃત જ્ઞાનના અભિમાની થકા પવિત્ર એવી સૂત્રની અર્ધ માગધી લાપાને આ,ગધી. એવા શબ્દથી જોલતા સાંભળ્યા છે. એવાઓને શિક્ષા દેવા કોણ સમર્થ છે ? આગળ તો સિદ્ધસેન એવા જળરજ્જત અચાર્યને પણ સંઘ બંહાર કરતાં આંચકો ખાત્રમાં આવેલો નહોતો, અત્યારે તો સંઘ તો શું પણ વીર્યંકર મહારાજ જેવાથી પણ નહિ ડરનારા મનમાની લાપાના જોલનારા આગળ પડતા સૂત્રની લાપાને, આ,ગધી એવા શબ્દથી અપમાન કરનારા-સૂત્રની લાપાને હંફકી પાડનારા, માતૃ લાપાની અવંહેલના કરવામાં આંચકો નહિ ખાનારા, એવાઓને પોતાના માનેલા બ્રાહ્મણીયા વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનનું અભિમાન નહિ તો બીજું શું ?

પ્રશ્ન ૩૫ સું—પ્રાચીન જૈનનું મૂળ જ્ઞાન કયું છે ?

ઉત્તર—જૈનશાસ્ત્રની શૈલી જોતાં પ્રાચીન આચાર્યો જો કે વ્યાકરણ આદિ જ્ઞાનના દૃઢાપિ અભ્યાસી હોયે, પરંતુ પોતાના શાસનની મૂળ શૈલીનો લોપ નહિ કરતા સૂત્રની (માગધી) લાપાને અવલંબી રહેલા હતા, એમ પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા અથો પરથી ખાત્રી થાય છે. પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા પ્રાચીન અથો માગધી લાપામાં રચેલા ઘણાએ જોવામાં આવે છે. કાળાંદર જેમ જેમ વ્યાકરણાદિનો અભ્યાસ વધતો ગયો તેમ તેમ સંસ્કૃત લાપામાં અથો રચાતા ગયા, તેવા અંધના રચવાવાળા પણ એમ લખતા ગયા હોય છે કે-માગધી લાપા ઉપરથી એ સંસ્કૃતમાં રચેલ છે. એમ ઘણા અથો પરથી સાબીત થાય છે કે પ્રથમના આચાર્યોના બનાવેલા અથો માગધી લાપામાંજ હતા, અને હજી પણ કેટલાક અથો પૂર્વાચાર્યના બનાવેલા માગધી લાપાના મોજુદ છે. એ ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે જેમ જેમ ધર્મના સિદ્ધાંતો ભગવંતની વાત્સી યુક્ત માગધી (અર્થે માગધી) લાપામાં રચાયા છે, તેમજ કેટલાક અથો પણ માગધી લાપામાં રચાયા છે. એટલે જેન ધર્મની મૂળ પ્રવૃત્તિ માગધી લાપાનીજ છે. અને અન્ય ધર્મનાં પુસ્તકો સંસ્કૃતમાં છે. એ વાત જગતભરે છે. છતાં પોતાનાં ધર્મ-શાસ્ત્રોનું અપમાન કરવું અને અન્ય ધર્મીઓના શાસ્ત્રનું અનુકરણ કરવું તે સમ્બંધર દૃષ્ટિનું દર્શવ્ય નથી.

પ્રશ્ન ૩૬ સું—પાંડવ દક્ષ સૂત્રમાં શી રીતે જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—સૂયગડાંગસૂત્રં શ્રુત 'સ્કંધ પહેલે—અધ્યયન . ૧૪મે-૨૫
૧૩મીમાં પંડિત નીચે પ્રમાણે કહ્યા છે.

સે કોવિણ્ જિણવયણેણ પત્યા, સૂરોદણ પાસતિ ચક્ષુણે વા.

તેજ શિષ્ય ગુરુકુલ વાસે વસતો થકો જીન વચન થકી સમસ્ત
સૂત્રાર્થ વિચાર સમજીને પંડિત થાય. જેમ સૂર્યોદય થકી નિર્મળા નેર
વાળો પુરુષ સર્વ માર્ગને જાણે તેમ સુશિષ્ય પણ હૃદયરૂપ નેત્રે કરી
આગમ રૂપ સૂર્ય પ્રકાશિત થતાથા નિર્મળ ધર્મરૂપ માર્ગને જાણે (એવે
પંડિત હોય.)

અહિં પંડિતનું સ્વરૂપ સૂત્રમાં ઉપર પ્રમાણે કહેલ છે. પાંતું
બ્યાકરણ લાણીને પંડિત થતા કહ્યું નથી.

તેમજ વળી—શ્રી સૂયગડાંગજીની વૃત્તિમાં શ્રી શીલંગાચાર્યજીએ
પંડિતનું લક્ષણ બતાવ્યું છે. કે—“પાપાહીનઃ इति पंडितः” પંડિત હોય તે
પાપ થકી હરેજ. એટલે પાપ થકી હરે તેજ પંડિત કહેવાય. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૩૭ મું—પંડિતનું સ્વરૂપ અને તેની જોખખાણ શી ?

ઉત્તર—પિતાંબરી હુકમ મુનિકૃત “જ્ઞાન પ્રકાશ પ્રકરણ સંબંધ”
અંથમાં પાને ૨૬૦ માં—જ્ઞાન ભૂષણમાં કહ્યું છે કે—ઉત્કંચ:-

પાપાણેષુ યથા દેમ, દુષ્પ્રમધ્યે યથા ઘૃતં ;

તિલમધ્યે યથા તૈલ, દેહમધ્યે યથા સિંધં ॥ ૧ ॥

દ્રાવ્યમધ્યે યથા વહ્ની, શક્તિરૂપેણ તિષ્ઠતિ ;

અવમાત્મા શરીરેષુ, જો જાનાતિ સઃપન્ડિતઃ ॥ ૨ ॥

પાને ૨૬૧ મે—પંડિત સ્વરૂપ કહે છે. આ શરીરને વિષે પરમાત્મ
સ્વરૂપ છે તેને જે આગળે છે તેજ પંડિત છે. તે આત્મ સ્વરૂપ જાણે
વિના જે કોઈ બીજા બાહ્યી ગત્તી પંડિત નામ ધરાવે છે. તે લોકો પંડિત
છે, પણ લોકોનાર પંડિત તો આવી રીતે આત્મ સ્વરૂપનું જોઈ નહીં, પણ
થયું તેને લોકોનાર પંડિત કહીયે. તે સ્વરૂપ જાણાવે છે, જેમ ૧૮૪૮
વિષે હેમ-જાનું, દુષ્પ્રમા પૂન, નરમા તેજ, દાદમાં અમિ રહેલું તેજ
આ શરીર મધ્યે રહેલ સ્વરૂપી-તિલ સમાન પોતાના આત્માને જો
તેનેજ પંડિત કહીયે ॥

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિષ્ય વાક્ય-લોકિક પંડિતને લોકોનાર પંડિત
કે. ૧.૩ હરે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અર્થમાં જણાવે છે કે—જે લૌકિક પંડિત છે તે સારી જીવને સંસાર થકી છોડવી મોક્ષે જવાનું દે, શા માટે જે તેના સમજવામાં એમ છે કે આપણા વાડો તૂટી જાય અને આપણા તની માન વૃદ્ધિ ન થાય અને સર્વે આત્મ જ્ઞાની થઈ જાય તેવારે આપણા ત કેમ ચાલે માટે હરેક રીતે આપણા વાડામાંથી નીકળવા દેવો નહિ, તેમ મોહ રાજને કોઈ જીવ-સ્વચ્છ મળે તે વારે મહા સંતાપ થાય તે આપણું નાટક તૂટી જશે, એમ જાણી ઘણો શોચમાં પડે છે. તેમ લૌકિક પંડિત છે, તે પણ કોઈ જીવ આત્મજ્ઞાન પામ્યાની ખમર સાંભળે તેવારે તેના જીવને કેવું થાય છે કે જેમ કોઈ ઘરમાંથી અત્યંત વસ્તુઓ વસ્તુને નાશ થાય તેનું જોઈને દુઃખ વેદે તેથી અનંતગણું દુઃખ વેદે છે. તે માટે એ લૌકિક પંડિત કહીએ, ને લૌકિક પંડિત એ વાડાના-મતના ચલાવનારા તેના થકી જ્ઞાન માર્ગ ઘણો દૂર છે. તે થકી કોઈ જીવ ધરમ પામી શકે નહિ.

તથા લોકોત્તર પંડિત તે તો (પોતે આત્મ સ્વરૂપના જાણનારા અને ખીજ જીવોને) એક આત્મ સ્વરૂપનું ઝોળખાણ કરાવે અને ધર્મ પમાડી મોક્ષે પહોંચાડે. (ઇતિ-જ્ઞાનપ્રકાશ પ્રકરણ સંશ્લેષ-જ્ઞાન જૂંધણું વાક્ય.)

પ્રશ્ન ૩૬ મું—વર્તમાનકાળના પંડિતોનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે ? તે જણાવશો ?

ઉત્તર—વર્તમાનકાળે, દુનિયામાં કહેવાતા પંડિતો માત્ર વાક્યા-તુરીથી લોકોનું મન રંજન કરવા અને લોકો પાસે પોતાનો વાહવાહનો પોકાર પડાવવા શાસ્ત્ર અને ધર્મ વિરૂદ્ધ વાતો કરી દુનિયાને ગમતો બોધ આપનારા અર્થાત્ સંસાર સુધારાનો બોધ આપવાથી પોતાનું સર્વસ્વ માનનારા, અને એમ પણ ખુન્દી રીતે બોલનારા કે સંસાર સુધારવાની ધર્મશુરને જરૂર છે. વગેરે વાતોથી તથા બાપણેથી સંતોષ માનનારા એવા પંડિત નામ ધરાવનારા એટલું પણ જાણતા નથી કે પાશુપ્ત આંગણું વાળી સુધારતાં પોતાના ઘરમાં રજા ભરાય છે. જે ઉપદેશ બાળને દેવો ઘટે નહિ તેવો ઉપદેશ અથવા કાવચ ઉપદેશ અથવા સત્ર વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કરવાથી પોતાનો આત્મ ધર્મ નજીક મટીન થાય છે. તેની દરકાર નહિ રાખનારા માટે ‘મહા પુરુષોત્ત સિદ્ધાંતો’ એ નામના પુસ્તકમાં ‘ક’ ના પાને પહેલે ૨૫૦ છે કે—

પંડિત ઐર મસાલચી, દોનોં સુઝે નાંહી;
ઐર ન કો કરે ચાંદના, આપ અંધેરે માંહી. ૧

માટે અહો વિદ્વાનો! અહો પંડિતો! મસાલચી રૂપ પંડિત નહિ બનતાં ધર્માત્મા પંડિત બનો અને હુનિયાનો ઉદ્ધાર કરો.

પ્રશ્ન ૪૦ સું—ધર્માત્મા પંડિતનું સ્વરૂપ કેવું હોય તે જણાવશો?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—“મોક્ષ માર્ગ પ્રકાશ” પાને ૩૫૮ મે-પંડિતની સમજણ પાટે છે કે—

ઐર શાસ્ત્રાભ્યાસ વિષે લી કંઈ તો બ્યાકરણ, ન્યાય કાવ્ય આદિ શાસ્ત્રકો બહુત અભ્યાસે હું, સો તો લોક વિષે પંડિતાઈ પ્રગટ કરનેકા ઠારણ હૈ, ઇન વિષે આત્મહિત નિરૂપણ તો હૈ નાહિં.—ઐસા ન કરના જો બ્યાકરણાદિક હી અભ્યાસ કરતે કરતે આયુ પૂરા હો જાય ઐર તત્ત્વ જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ ન બને.—

પાને ૩૫૮ મે-ઐર જો જીવ, ચળદનકી નાના યુક્તિ વિષે અર્થ કરને ઠોડી બ્યાકરણ અવગાહે હૈ. વા વાદાદિક કર મહંત હોનેકો ન્યાય અવગાહે હૈ. અનુરૂપનાં પ્રગટ કરને કે અર્થ કાવ્ય અવગાહે હું. ઇત્યાદિક લૌકિક પ્રયોજન લિયે ઇનકા અભ્યાસ કરે હૈ સો ધર્માત્મા નાહી. ઇસલિયે જિતના બને ઘોડા બહુત ઇનકા અભ્યાસ કર આત્મહિત કે અર્થ વત્તાદિકકા નિર્જુય કરે સંઘ ધર્માત્મા પંડિત જાનના.

“આજ્ઞાકય નીનિ દર્પણ” ના છઠ્ઠા અધ્યાયમાં “લોક ૧૨ મે” કહું છે કે—“યથાર્થત્વેન પઠિતત્વ” પંડિતને સ્વયં ભાષાથી ઓળખીએ એટલે યથાર્થ જોલે તે પોંડી “ભાગવત” એકાદશમ સ્કંધે—અધ્યાય ૧૬ મે “લોક ૪૧ મે” કહું છે કે—પંડિતો વંશમોક્ષવિત્—” વિદ્વાન હોય તે પંડિત નહિ પણ બંધ તથા મોક્ષને જાનુતો હોય તેને પંડિત સમજવો.

આટલા અધિકાર પંડિતનું સ્વરૂપ જણાવું તેમાં બ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય કે તર્ક ગ્રંથની જરૂરીઆત જણાવી નથી. પણ આત્મ દિગ્ને માટે જિજ્ઞાસુ પર્માત્મા બદલાની આવશ્યકતા જણાવી છે. ધર્માત્મા બધે સ્વરૂપ જાનુનાર, તેજ સંસાર સમુદ્રને તરી મોક્ષ મળિને પાને ૩૬૪ મે કહેવાનેજ શાસ્ત્રકારે પંડિત કહ્યા છે. આ વિષે નાવાગત પંડિતને નાવગીચને યજ્ઞેશ સંવાદનો ન્યાય જાનુચા યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૪૧ સું—પંડિત અને નાવગીચાનો સંવાદ દેવી રીતનો ૭ ને જુઓ?

ઉત્તર—એક પંડિત સહેલગાંઠ કરવાને નાવની અંદર બેસી સમુદ્ર-
માં મધ્ય દરીએ ફરવાને માટે નીકળ્યો; હોડીમાં બેઠેલા પંડિતે હોડીના
ખેડનાર નાવડીયાને પૂછ્યું કે યાર ? કંઈ વ્યાકરણ કે તર્કશાસ્ત્ર ભણ્યા છે ?
નાવડીયે કહ્યું “ના” ત્યારે પંડિતે કહ્યું “તારી પા ઉમર અલેખે ગઈ”
ફરી પંડિતજી બોલ્યા “ભાઈ ? કાવ્ય કોષ કે ન્યાયશાસ્ત્ર જાણો છે ?”
નાવડીયે કહ્યું “ના” ત્યારે પંડિતજી બોલ્યા, “તારી અર્ધ ઉમર ખરખાદ
ગઈ” આમ વાર્તાલાપ કરતા દરિયાની અંદર તોફાન થવાનું. ચિહ્ન નાવ-
ડીયાના જોરામાં આવ્યું ને જણાયું કે હુમલાંજ ભયંકર તોફાન થયે તેમ
જાણી પંડિતજીને પૂછ્યું, “પંડિતજી ? કંઈ સમુદ્રમાં તરવા ઢમવાનું જાણો
છે ? પંડિતજી કહે “ના” ફરી પૂછ્યું કે પંડિતજી ? સમુદ્રમાં હુમલાંજ
તોફાન જાગ્યે માટે ખચવાનું શાસ્ત્ર જાણો છે ? પંડિતજી ગભરાતા ગભ-
રાતા બોલ્યા કે ના, ભાઈ તોફાન થાનું ? નાવડીયે કહે “પંડિતજી ? મારી
તો અર્ધી ઉમર ખરખાદ ગઈ, પણ આપની તો આખી ઉમર ખરખાદ ગઈ”
એમ માની ર્યો. જુઓ, આ સમુદ્રની અંદરનું તોફાન હુમલાંજ આ હોડીને
ઉછાળીને ઉંધી નાખી દેશે. આપણે બન્ને સમુદ્રના તળીયાને સ્વાધીન થઈશું.
પંડિતજી ? તમારા ઇષ્ટદેવને સંભારો ! આમ બોલતાંજ તોફાન નજીક આવ્યું
અને હોડીને એકદમ ઉછાળી ઉંધી પાડી કે પંડિતજી અને નાવડીયો સમુદ્રને
સ્વાધીન થયા. નાવડીયો તરીને કાંઠે પહોંચ્યો અને પંડિતજી સમુદ્રની
સહેલગાંઠ કરવા સમુદ્રમાં ગયા

આનો પરમાર્થ એ છે કે સંસાર સમુદ્ર તરવાનું જ્ઞાન જાણ્યા વિના
અર્થાત્ પરસમય જલણ્યા વિના-વ્યાકરણ, તર્કશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર કે કાવ્ય
કોષમાં જાંગી ગુમાવવી તે નિરર્થક નીવડે છે. અર્થાત્ પરસમય સંસાર
સમુદ્રથી તારી શકતા નથી.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—વૈદ્યાકરણીય—નંદીજી સૂત્રમાં—કહ્યું છે કે—સમ્યક્દષ્ટિ-
મિશ્રા શ્રુત વાક્ય બંને તે સમશ્રુત કહેવાય. બ્રાહ્મણીયા વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્ર
વાંચવા ભણવા તે જન મુનિને સમશ્રુત છે.

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક—તે વાત ખરી છે પણ તે ક્યારે કે—પ્રથમ સમ
શ્રુત એટલે સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી અર્થાત્ જનશાસ્ત્રનું જ્ઞાન નિવડ
કર્તા પછી જમે તે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે તેને માટે એ વાક્ય છે. પરંતુ
જનના શાસ્ત્રની તો અંધ પણ ન હોય તે પહેલાંજ “અધિ” ભગ્વત મંડી
પટે એટલે દીપ્તા લીધી કે તરતજ સિધ્ધને પાંડિત જનાવતા માટે શુદ્ધ
વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરાવવા મંડી પટે અને કેટલીક ઉમરનો લોગ

તે પ્રાણીયોના જ્ઞાનમાંજ આવે. તેવાઓને જૈન સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન ખીડકુડ નથી હોય તેનું પરિણામ કેવું આવે તે વિચાર કરવાથી જણાઇ આવશે.

દાખલા તરીકે—ઝાંઠ કે દંથ વર્ષની ઉમરની શરૂઆતથી અત્રે જ્ઞાનના અભ્યાસકેને પૂરતી વય થવા સુધી તે જ્ઞાન સિવાય બીજું કે બીજું જ્ઞાન બાક્યું નથી. એવા કહેવાતા સુધરેલાને સરકારી કેળવણીના ભંડારનું જે જ્ઞાન છે—“પૃથ્વી દડા જેવી ગોળ છે, તે ફરે છે, સૂર્ય ફરે નથી સ્થિર છે. ઇશ્વર જગતને કર્તા છે.”—વગેરે જે જે જ્ઞાનની ચોટ થઈ છે, તે એવાઓ પાછળથી જૈનશાસ્ત્રનાં વાક્ય સાંભળી અરણ્યવાસી જે સમકે છે—અર્થાત્ ભડકે છે. તેનું મૂળ કારણ એજ છે કે—તેણે ભયારે પ્રથમ જૈનશાસ્ત્રનું જ્ઞાન મેળવ્યું નથી જૈનસિદ્ધાંતથી તદ્દન અલગ હોવાથી તે વાત તેને નવીન જેવી લાગવાથી તે વાત તેને શ્રદ્ધામાં નહિ આવતાં ઉઠી ઢાંસી કરવાનો વખત આવે છે અને તમામ શાસ્ત્રને ઉડાવે છે. પોતાનો કહો ખરો કરવા નજરે દેખીએ તેજ ખરું ઇત્યાદિક વાતો કરી તથા કલ્પિત ગોળા બતાવી પોતાની માન્યતા ખરી કરવા, અને શાસ્ત્રમાં કહેલ બીના તમામ ખોટી કરાવા પ્રત્યક્ષ દાખલા આપી, જુઓ તમારું મહા વિદેહ તે અમેરીકા, તમારું ભરતક્ષેત્ર તે હિંદુસ્તાન, તમારો સુવડેમવંદ પર્વત તે હિમાલય, તમારો વેંગાદય તે વિંધ્યાચળ, અને હિમાલયમાંની કાળી ગંગા અને કરાંચી પાસે રહેલી સિંધુ નદી, તે તમારી ગંગા ને સિંધુ. દેવતાઓ તે ગોરા અને દેવાંગના તે મદમે, જુગલ્લીયા તે ટાપુનાં રહેનારાં મનુષ્યો અને કલ્પવૃક્ષ તે ટાપુના મનુષ્યને ખાવાના ફળદ્રુપો વગેરે શાસ્ત્રોમાં રહેલા પદાર્થોને અત્યારે પોતાની નજરે આવતા પોતે કલ્પતા પદાર્થોને મેળવી તે વાત સાચી કરવા મથન કરતા જોઇએ છીએ અને તેનાં ગણિત પ્રમાણ શાસ્ત્ર સ્વયં નહિ મળતાં હોવાથી શાસ્ત્રને ખોટા કહી વવામાં આંચકો ખાતા નથી. તેમજ પૂર્વ ભવને નહિ માનવ શ, સર્ગનાં બધું અર્ધિયંજ છે વગેરે નાસ્તિકપણાની શ્રદ્ધાને લઇને અનેક પ્રાણી કલ્પિત વાંતો—ત્રનાવટી ક્યૂંક દોસતા કરી પોતાની મનિકલ્પનાના ભાવ પોતાના મન ઉપર આધાર રાખી મરજી સુચન બોલ્યા કે, ‘જે જે શાસ્ત્ર બીજું નહિ પણ મારું છે તેનું પોતાના શાસ્ત્રનું જ્ઞાન પ્રથમ નથી મેળવેલું તેને પાછળથી પોતાના ધર્મચંબથી શાસ્ત્ર તાલ્યું’

તેમજ પોતાના પરમાત્માના બાબેલા નિદાનથી અત્યંત નારાજ્ય અત્યારે પ્રાણીવા જ્ઞાનરુદ્ધિ શાસ્ત્રના બીજા દોષી વાત ને ૧૮૪૫ ના

જ્ઞાન ને પુષ્ટી કરતા અન્ય શાસ્ત્રોથી તેનું સૌચન કરી તે વૃક્ષને મજબુત બનાવનારને તેનાં ફળ કેવાં આપવાં પડે છે તે અનુભવ થયેલાંને જણાયું હશે. અન્ય તીર્થોનો પરિચય કરવાથી સમકિતને મલીન કરે છે એમ ન્યાયે જૈન સિદ્ધાંત કબુલ કરે છે ત્યારે તેનાં બનાવેલાં શાસ્ત્ર સમકિતને પુષ્ટિ કર્યાં કેમ થશે? અર્થાત્ નાહજ થાય, માટે જૈન શાસ્ત્રમાં શું કહ્યું છે તેનો વિચાર કરે.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—જૈન શાસ્ત્રમાં શું કહ્યું છે તેનો જણાવો?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયનના પહેલા અધ્યયનની ૮ મી ગાથાનાં પહેલાં બે પદ—તેમાં ચોકષું કહ્યું છે કે—અઠ્ઠ જુષ્ઠાણિ સિલ્લિજ્ઞા, નિરઠ્ઠાણિ ડ વજ્જણ ॥ ૮ ॥—અર્થયુક્ત સૂત્ર શીખવાં, એટલે જેને વિષે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ રહ્યા છે એવા સૂત્ર (દ્વાદશાંગી પ્રમુખ) શીખવાં એને તે સિવાયના નિર્વચક—ભગવંતના ભાષ્યા અર્થ વિનાના બ્યાકરણાદિ) તમામ શાસ્ત્ર વર્જવાં.

ભગવંતે તો ઉપર દેહ્યા પ્રમાણે ભણવાની, શીખવાની આજ્ઞા આપી છે. હાલના પ્રાણીયા શાસ્ત્રમાં તથા ઇંગ્લીશ જ્ઞાનમાં ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. તે વાક્ય તો ફક્ત સિદ્ધાંતમાં જ છે, અને સિદ્ધાંતમાં કહેલાં વક્યોનું જ્ઞાન સિદ્ધાંતથીજ પ્રતિપાદન થાય છે. છતાં અન્ય શાસ્ત્રો ભણવા કે વાંચવાની આવશ્યકતા હોય તો પ્રથમ જૈન સિદ્ધાંતનું પુષ્કળ જ્ઞાન મેળવી લીધા પછી તેમ કરવાને અટકાયત હોવા સંભવ નથી. એમ જૈન શાસ્ત્રના કેટલાક ન્યાય ઉપરથી જણાઈ આવે છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—શિષ્ય—ભાવાના સંબંધમાં કેટલાક પ્રશ્નબ્યાકરણ તથા પત્રવણ સૂત્રનો દાખલો આપે છે તો તેમાં શી હુકીકત છે તે જણાવો?

ઉત્તર—પ્રશ્નબ્યાકરણ, પત્રવણ તથા આચારાંગ એ ત્રણે સૂત્રમાં મુનિને ભાષા કેવી રીતે બોલવી, કઈ ભાષા બોલવી ને કઈ ભાષા ન બોલવી વગેરે બહુ સમજાવતી જાની પુરોષોએ પ્રકર્ય કરેલો છે. તેમાં પ્રશ્નબ્યાકરણમાં વધારે વિસ્તારથી જણાવ્યું છે પણ તેમાં અનેક ભેદ અને રહસ્યો રહેલાં છે તે બાધ્યા વિના એકાંત વાદે અભિપ્રાય આપી દેવો તે કરતાં વિચાર યુક્ત સૂત્ર ન્યાયથી અભિપ્રાય આપવો તે વધારે યોગ્ય ગણાય.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—પ્રશ્નબ્યાકરણ સૂત્રમાં ભાષા સંબંધી રહેલા ભેદ અને તેમાં રહેલા રહસ્યનું સ્વરૂપ જણાવો?

ઉત્તર—શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રમાં—બીજા સંવર દ્વારે—આજી
છાપેલ પાને ૩૭૭ મેથી શરૂઆતમાંજ કહ્યું છે કે—સત્ત્વવર્ણ
ધર્મ્યાદિ-અર્હિયાં સત્ય વચનનું સ્વરૂપ અને નિર્દોષપણું, પવિત્ર
મોક્ષનો હેતુ, અને સત્યતાનું માહાત્મ્ય તમામ ધર્મવાળાએ સ્વીકાર્ય
વગેરે સત્ય વચનનું સ્વરૂપ અને તેના ગુણો, તથા અસત્ય-નિર્દોષી
દોષો અને તેનાં ફળ વગેરે ૩૮૮ ના પૃષ્ઠ સુધીમાં જણાવેલ છે. ત્યાર
પૃષ્ઠ ૩૮૯ મેથી ૩૯૩ સુધીમાં કહ્યું છે કે—

અહ કેરિસકં પુણાઈં સચ્ચં તુ માસિયચ્ચં જંતં દચ્ચેહિં પઞ્જવેહિં ય ડું
કમ્મેહિં વહુવિદેહિં સપ્પેહિં આગમેહિં ય નામકલ્પાયં નિવાત ઉવસગ તદ્વિય સ
સંધિ પય હેડ જોગિય ણ્ણાઈ કિરિયા વિદ્ધાણ ધાતુ સર વિમત્તિ વળજુત્તેવિદ્ધં

અર્હિયાં તો સત્ય ભાષા બોલવાને માટે દ્રવ્ય ગુણને પર્થાય કરી
કર્મે કરી બહુ વિધિયે-ધણા પ્રકારે શિષ્ટપાદિ ટલાયે કરી આપેલી
આગમ-સિદ્ધાંતને વિષે રહેલા અર્થ યુક્ત અર્થાત્ સિદ્ધાંતને અર્થ
સિદ્ધાંતના સંબંધે જે રહેલા નામ કે-નિપાત, ઉપસર્ગ, તદ્વિત, સમાસ
સંધિ, પદ, હેતુ યોગિક, ઉજ્જાદિ, ક્રિયા, વિધાન, ધાતુ, સ્વર, ચિત્તિ
વર્ણયુક્ત ત્રણ કાળ-ગયો કાળ, વર્તમાન કાળ ને આવતો કાળ.

દસવિદ્ધં પિ સચ્ચ જહ મણિયં તદ ય કમ્મુણા હંતિ દુવાલસ નિત્ત
દોદ માસા, વચણં પિ ય દોદ સોલસ વિદ્ધં, एवं અરહંત મણુગાયં સમ્માનિતં
સંગણ કાલં મિય વચચ્ચં.

દશ બેદે સત્ય બોલવો જિમ દલા તિમ છે, નિમ મઝ
લખણાદિ ક્રિયા ક્રીડે તે સત્ય વચન હોઈ. ભાષાના બાર બેદ બહુ
વચન પદ તેમજ કેવે પ્રકારે વાળ્યો. એળી પરે તીર્થકરે અનુભવ દે
છે કે, આલેખીને ચારિત્રીયે અનુભવે બોલ્યો. (આ પ્રમાણે સત્ય
પણ છે.)

ઉપાન્ના પાકમાં વ્યાકરણનું નામ નિશાન નથી પણ તેને દસ
પણાં નામ દલાં છે, તેનું શુ કારણ? તે પણ જાણવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૬ સું—ઉપાન્ના પાકમાં વ્યાકરણનું નામ નહિ દોરવું કે
કારણ અને તેને લગતા નિપાત, ઉપસર્ગ, તદ્વિત, સમાસ, તથા સંધિ
કહેવાનું શુ કારણ?

ઉત્તર—તેમાં અનેક કારણો દોર્યાં છે તે બે સમાવિષ્ટ
કારણો. એક તે સંદેહાદ્યે સમજી શકાય તેમ છે.

(૧) પહેલું તો એ કે-વ્યાકરણ શાસ્ત્ર તો નંદીજી વગેરે સૂત્રમાં
બેઠ છે.

(૨) બીજું કારણ-ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત ભાષા
બી છે, અને છઠ્ઠા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત ભાષા ત્રણ શરણ નથી એમ
કહ્યું છે.

(૩) ત્રીજું કારણ-૬૦૫ ગુણને પર્યાયનું સ્વરૂપ જાણીને સિદ્ધાંતને
આધારે ઉપરના કહેલા તમામ બોલ જૈન સૂત્રના આધારેજ હોવા જોઈએ.

(૪) ચોથું કારણ-ઉપરના પાઠમાં નિષાતાદિ જે બોલ કહ્યા છે તે
માનકાળમાં જૈન સૂત્રની શૈલી પ્રમાણે નહિ જોવામાં આવતાં અન્ય
નાં સંસ્કૃત ભાષાની પ્રવૃત્તિના જોવામાં આવે છે.

(૫) પાંચમું કારણ-ઉપરના પાઠમાં દશ પ્રકારનાં સત્ય, બાર
શરણી ભાષા અને સોળ પ્રકારનાં વચન કહ્યાં છે તેનું સ્વરૂપ અહિંયાં
જુલાયું નથી.

(૬) છઠ્ઠું કારણ-છેવટમાં લખ્યું છે કે-અરિહંત ભગવંતે-તીર્થંકર
હારાજે એવી આજ્ઞા દીધી છે કે, ઉપરની કહેલી તમામ ભાષા ચારિત્રી-
એ કાળ અવસર દેખીને આલોચીને-અવસરે બોલવું.

આ ઉપરથી કોઈને કહેવું હોય તો એમ પણ કહી શકે કે-સૂત્રની
વિષય પ્રકારની સજ્જલયની પેઠે વારંવાર પઠન કરવાને ઉપરના પાઠમાં કહેલી
દીક્ષિત લાગુ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૪૭ મું-શ્રી નંદીજીસૂત્રમાં વ્યાકરણનો નિષેધ કેવી રીતે
રજવામાં આવ્યો છે ?

ઉત્તર-જીએ-લાલાવાળા છપાયેલ નંદીજીસૂત્રના પૃષ્ઠ ૧૫૫ મે
કહ્યું છે કે-

સે કિં તં મિચ્છસુયં ! મિચ્છસુયં જં દમં અળ્લાગિણદિં મિચ્છદિદિણદિં
સચ્છંદવુદ્ધિમશિર્ગિણિયં તંજહા-મારદં, રામાયણં + + + વાગરણં માગવયં
+ + + વાવત્તરિં ફલાઓ, ચત્તારિં વેવા, મંગોવગાણ્યાદિં મિચ્છદિદિણ્ણ મિચ્છ-
વરિગાદિયાદિં મિચ્છસુયં.

અર્થ-અહો ભગવન ! મિચ્છાસુચ કિસે કહતે હૈ ? અહો જિત્તમ !
એ મિચ્છાત્વ દદિ અજ્ઞાનીયોને અપને સચ્છંદદી જુદિ-મતિ કરવાના કર
જનાયે હુવે મે-મ વપયા -૧ ભારણ, ૨ રામવણ, + + + ૨૨ વ્યાકરણ.

૨૩ ભાગવત, + + + ૩૦ બંદુતરે કલાંકે શાસ્ત્ર, ૩૧ ચાર વેદ, ૩૨ શાસ્ત્રો
અંગોપાંગ સહિત તથા-૧ શિક્ષાકલ્પ, ૨ વ્યાકરણ, ૩ છંદ નિર્ણય,
૪ નોતિય, ૫ કાવ્ય, ૬ લક્ષણ-સામુદ્રિક, ઇત્યાદિ મિથ્યાત્વની કે બનાવે મિથ્ય
શાસ્ત્ર હું.

અહિયાં તો ખુલ્લી રીતે વ્યાકરણ વગેરે મિથ્યાશ્રુત-મિથ્ય
શાસ્ત્ર કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત
નિયંત્રી છે એમ કહેવામાં આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જે કારણ હશે તે સૂત્રની મૂળ ગાથા અને ટીકા વીં
વાંચ્યો તો તરત જણાઈ આવશે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—સૂત્રની મૂળ ગાથામાં શું કહ્યું છે તે જણાવો

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર-અધ્યયન ૪ થે-ગાથા ૧૩ થે
તેમાં કહ્યું છે કે-ગાથા—

જે સંસ્તયા તુચ્છ પરમ્પવાદી, તે પેજ્જદોસાણુગયા વાજ્ઞા;

પપ્પ અદમ્ભાસિ દુગુંભાણો, કંસે ગુણે જાવ સારીસ્તમેઝ તિરેમિ ॥૧૧॥

અર્થ—જે કોઈ તત્ત્વજ્ઞાન વિના, સંસ્કૃત ભાષાના ભાગવત, શ્રી
કિતાદિકે ઠાણા, પરનાં કીધાં શાસ્ત્ર તેહના પ્રરૂપનાર, તે મિથ્યાદિ
દ્રેપે પોહતા યક્ષ, પરવસે પડયા છે; એ પૂર્વે કહ્યા તે. અપર્યાપ્ત
એણે કારણ માટે એહવાં મિથ્યાત્વનાં (શાસ્ત્ર) ત્વજતા યક્ષ. વાંચે જોઈ
શુભને, ભાવ છાર મુરી એટલે ચરીર લેહ યાપ નિહ મુરી. એમ કહ્યું
સ્વામી જણુ પ્રત્યે કહેલા હવા ॥ ૧૩ ॥

પ્રશ્ન ૫૦ મું—ઉપરની ગાથાના સંબંધે પ્રશ્નમાં મેં કહે છે

ઉત્તર—સાંભળો—ટીકામાં નંબર પ્રમાણે કહે છે
અધ્યયનના ચોથા અધ્યયનના પાને ૨૭૭ મ.

વચન—અધ્યાત્મ-યે દનિ અનિર્ણય મયઃ

સાક્ષિ માં રજઃ દિવ્યરવિનિવૃત્તઃ, વર

એવમનઃ, ને દિ શ્વાસને નિગ્રહતે

તેમજ દિવ્યરવિનિવૃત્તઃ

ભવાત્તુક્તઃ, યથા વા- ' ઈત્યાંતિ પ્રતિષિદ્ધાનિ, પુનઃ સમ્ભાવિતાનિ; ચ' ।
પ્રાપેક્ષનિરપેક્ષાણિ, ઋષિવાક્યાન્યનેકશઃ ૧ ॥ '.

ઇતિવચનાદ્વચન નિષેધનસમ્ભવાદિ મિરુપસ્કૃતં સ્મૃત્યાદિ શાસ્ત્રામન્વાદયઃ,
અતएव ' તુચ્છ ' તિતુચ્છા યદૃચ્છામિધાયિતયાનિઃ સારાઃ ' પરપ્પવાહ ' તિ
પરેચ્ચતે સ્વતીર્થિક વ્યતિરિચતતયા પ્રવાદિનશ્ચ પર પ્રવાદિનઃ, તે કિમિત્યાહ
' પેજ્જદોસાણુગયા ' પ્રેમદ્વેષાભ્યામનુગતાઃ પ્રેમદ્વેષાનુગતાઃ, તથાહિ-સર્વથા સંવા-
દિનિ ભગવદ્વચસિ નિરન્વયો ચ્છેદૈકાન્તનિત્યત્વાદિ કલ્પનં વચન નિષેધનસમ્ભા-
વનાદિ વા ન રાગદ્વેષાભ્યાં વિનેતિ ભાવનીયન્, અતएव ચ ' પરજ્ઞ ' તિ દેશી
પરંત્વાત્પરવશા રાગદ્વેષમદ્વેષા માનસતયા ન તે સ્વતન્ત્રાઃ, યદિ તएવં વિશાસ્તતઃ
કિમિત્યાહ ' एते ' इति अर्हन्मतवाद्याः, अधर्म हेतुत्वादधर्मः, ' इति ' त्वमुनो
છેલેન ' હુગુહમાણો ' તિ જુગુહસમાનઃ ઝન્માર્ગાનુયાયિનોડમી इति तत्स्वरूपमव-
धारयन्, ननुनिन्दन्, निन्दायाः सर्वत्र निषेधात्, तदेवं विषयश्च किं कुर्यादित्याह
' काहेत् ' अभिलषेत् ' शुणान् ' सम्यग्दर्शनचारिशास्त्रज्ञान् ભગવદાગમામિહિતાન્,
કિં નિયતકાલમેષોતાન્યથેત્યાહ-યાવચ્છરીર'ત્-ઔદારિકાત્તરચપકારાદ્વાભેદઃ—
પૃથગ્ભાવઃ શરીરભેદો, મરણવિમુક્તિરેતિયાવદ્, અનેનેહૈવસમુત્થાનં કામપ્રહાણાદિ
ચ તત્વતઃ, અન્યત્ર તુ સંશૃતિમગ્નિચુક્ર, एवં च काङ्क्षामकसम्यक्वर्तव्यतिचार-
પરિહારામિધાનતઃ સમવસ્થશુદ્ધિર્વેતિસૂત્રાર્થઃ ॥ ૧૩ ॥ इति परि समाप्ती. ॥

સંસ્કૃતાદિકે અન્યમતના શાસ્ત્રને માટે ઉત્તરાધ્યયનના ચે.થા અધ્ય-
યનની ૧૩ મી ગાથાને માટે ટીકાપરે ઉપર પ્રમાણે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫૧ શું—ટીકામાં શું કહ્યું છે તે સૌ કોઈ સમજી શકે તેવી
રીતે ૧૩ મી ગાથાને ૨૫૯ અર્થે જણાવ્યો.

ઉત્તર—કાકટર જીવરાજ ઘેઠાભાઈ દેશી તરફથી છપાઈ બહાર પડેલું
ઉત્તરાધ્યયનના ચે.થા અધ્યયનની ૧૩ મી ગાથાના-ભાવાર્થમાં લખ્યું છે કે—

જાવાર્થ—જે કોઈ તત્ત્વના અગ્રણ્ય અને સંસ્કૃત લખાના બેઝરહાર
અને સમક્રિયાદિક શુભે કરી દાવા સ્વતીર્થ યદી અનેનંતં દીધં શાસ્ત્રના
પ્રકૃતપદાર એવા તે મિથ્યાત્વદષ્ટિ નામદેવને વચે પોઠાવ્યા થકા પરત્રય
પદ્યા છે એ પૂર્વોક્તિ દવા તે અધર્મના રત્ન એવા મિથ્યાત્વદષ્ટિને તણ
જાનાદિક શુભને વ્યવહાર સુધી આધુ હન્દે. (અર્થાત્) કોઈ સંસ્કૃત
જાવાના બેઝરહાર છે પણ સમક્રિયાદિક શુભે કરી રહીત અનેતાના કદેવા

૨૩ ભાગવત, + + + ૩૦ બહુતરે કલાંકે શાસ્ત્ર, ૩૧ ચાર વેદ, ૩૨ શાસ્ત્ર
અંગોપાંગ સહિત તથા-૧ શિક્ષાકલ્પ, ૨ વ્યાકરણ, ૩ છંદ નિર્ણય
૪ જોતિષ, ૫ કાવ્ય, ૬ લક્ષણ-સામુદ્રિક, ઇત્યાદિ મિથ્યાત્વી કે બનાયે મિથ્યા
શાસ્ત્ર હું.

અહિયાં તો ખુશી રીતે વ્યાકરણ વગેરે મિથ્યાશ્રુત-મિથ્યા
શાસ્ત્ર કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૪૮ સુ—ઉત્તરાધ્યયનનાં ચાથા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત શરૂ
નિયેધી છે એમ દેહેવામાં આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જે કાવળ હશે તે સૂત્રની મૂળ ગાથા અને ટીકા પાંચથો તો તરત જણાઈ આવશે.

પ્રશ્ન ૪૯ સુ—સૂત્રની મૂળ ગાથામાં શું કહ્યું છે તે જણાવો.

ઉત્તર—સાંભળો:—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર—અધ્યયન ૪ થે-ગાથા ૧૩
તેમાં કહ્યું છે કે-ગાથા—

जे संस्थया तुच्छ परम्पवादी, ते पेज्जदोसाणुगया परज्ज्ञा;

एष अद्भुति दुर्गुणमाणो, कंखे गुणे जाव सरीरस्सभेड तिथेदि ॥११॥

અર્થ—જે કોણ તત્ત્વજ્ઞાન વિના, સંસ્કૃત ભાષાના બોલબુદ્ધિ, ક્ષિતિદિગ્દે ઠાલા, પરનાં કીધાં ચાત્ર તેહના પ્રરૂપનાર, તે મિથ્યાદિ. જો દેવે પોદવા ચક્ર, પરવસે પડયા છે; એ પૂર્વે ઠહ્યા તે, અધર્મનાં જે એણે કાનજી માટે એહનાં મિથ્યાત્વનાં (ચાત્ર) ત્વજ્ઞતાં ચક્ર, વાંછે દેહી જીવને, જાવ જીવ મુખી એટલે ચરીર જેહ થાય તિહાં મુખી. એમ મુખ જ્ઞાની જંજુ પ્રત્યે. કહેના હવા ॥ ૧૮ ॥

મ્ર ૫: મું—ઉપરની ગાથાના મંત્રોંધે શ્રીકાકા મુ કહે જે !

ઉપર-કોમિટી-દીક્ષામાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:- નમિતિયા:-
અવનન: સંદ્યા અવયવનના પાને રજીત મે.

इति श्रुतिः—व्याख्या—‘ये’ इति अनिर्दिष्ट स्वस्वर्गः, ...
 तत्रिह ...
 ...
 ...
 ...
 ...

૧ છે કે—“ બાર કોણી ભાષા બદલે.”—એટલે બાર બાર નું બદલાવું થાય છે. એમ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. જેમકે ૧ ભાષામાં—કળસો, થાળી, ગોળી, કેળા, માળો વગેરે શબ્દો ત્યારે હાલાર પ્રાંતમાં, મચ્છુ કઠો તથા હળવદ વગેરેનાં યો, થારી, ગોરી, કેરા, મારો વગેરે શબ્દો બોલાય છે. અને ૧૧ ને બદલે “ મરવા આવવા ” નું વપરાય છે. કપાટ—” ને બદલે “ આરિયા ” કહેવું તે શુદ્ધ ભાષા માને છે. શમાં જે ભાષા બોલાવી હોય તે ભાષા. તેને સૂત્રમાં જનપદ. ૧. તે ભાષા બોલતાં અસત્ય લાગે નહિ.

૫૪ મું—ખીજું સંમત સત્ય તે શું ?

૨—(બોલાવણીમાં સરખાપણું) અરવિંદ સો પંકજ.

૫૫ મું—સ્થાપના સત્ય કેને કહીએ ?

૨—ત્રીજું સ્થાપના સત્યસો—ક્રીસીકો ક્રીસી નામસે સ્થાપના (પાષાણુદિક) કે ચિત્રિત કર સ્થાપના કરના. (કાંઈ દેવના તે ચિત્રાદિ-ફાટા પ્રમુખનું સ્થાપન કરી દુનિયા તે દેવને નામે મ બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ તે સ્થાપના સત્ય. જેમ બાળકે ઘડો માન્યો, તેને કાંઈ કહે તારો ઘોડો આવ્યો રાખ. તેમ કહેતાં જે નહિ.)

૧ ૫૬ મું—ચોથું નામ સત્યનું સ્વરૂપ શું ?

તર—નામ સત્ય તે—જેના નામ રખનેમે આવ્યા હોવે સો— નામ વાલેકો કુવવર્ધન કહના શ્રીર ચાહે કુવ બદલા હોવે યા લે નિર્ધન છતાં કુવવર્ધનનું નામ હોય, બાઈનું નામ લક્ષ્મી હોય દિવસનું ખાવા ન હોય તોપણ તે નામે બોલાવતાં અસત્ય.

૨ ૫૭ મું—પાંચમું રૂપ સત્ય તે કેને કહીએ ?

તર—રૂપ સત્યસો—સાધુના રૂપ (વેષ) ધારણ કર્યા પરંતુ શુન તો ભીડસે સાધુ કરના (અસત્ય નહિ). અર્ધાયા ચારિત્રાદિ શુષ્ક પુના રૂપે (વેષે) રહેવાને સાધુ કહેતા અસત્ય લાગે નહિ એમ કહું.

૩ ૫૮ મું—છઠું પ્રતીત સત્ય તે શું ?

તર—પ્રતીત સત્ય તે—અન્ય વસ્તુના આશય લેકર પ્રતીતિ કરનાસો સત્ય જેતે અનામિકાસે. કનિષ્ઠ અંશુડી છેડી હૈ વા તજની બરી હૈ

કહેવત છે કે—“બાર કોપી ભાષા બદલે.” એટલે બાર બાર બાઉએ ભાષાનું બદલાવું થાય છે. જેમ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. જેમકે શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં—કળસો, થાળી, ગોળી, કેળા, માંગો વગેરે શબ્દો વપરાય છે, ત્યારે હાલાર પ્રાંતમાં, મધ્ય કંઠો તથા હળવદ વગેરેનાં ગામોમાં કરચો, ચારી, ગોરી, કેરા, મારો વગેરે શબ્દો બોલાય છે. અને “મળવા આવવા” ને બદલે “મરવા આવવા” નું વપરાય છે. કપાટ—“આળીયા” ને બદલે “આરિયા” કહેવું તે શુદ્ધ ભાષા માને છે. એટલે જે દેશમાં જે ભાષા બોલાતી હોય તે ભાષા તેને સૂત્રમાં જનપદ સત્ય કહે છે. તે ભાષા બોલતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—બીજું સંમત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—(બોલાવણીમાં સરખાપણું) અરવિંદ સો પંકજ.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—સ્થાપના સત્ય કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ત્રીજું સ્થાપના સત્યસો—ક્રીસ્ટીકો ક્રીસ્ટી નામસે સ્થાપના જેસે કાપ્ટ (પાપાલુલિક) કો ચિત્રિત કર સ્થાપના કરના. (કોઇ દેવના નામની મૂર્તિ ચિત્રાદિ-ફાટા પ્રમુખનું સ્થાપન કરી દુનિયા તે દેવને નામે બોલાવે, તેમ બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ તે સ્થાપના સત્ય. જેમ બાળકે લાકડીનો થોડો માન્યો, તેને કોઇ કહે તારો થોડો આવો રાખ. તેમ કહેતાં અસત્ય લાગે નહિ.)

પ્રશ્ન ૫૬ મું—ચોથું નામ સત્યનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—નામ સત્ય તે—જેસા નામ સ્થનેમે આયા હોવે સો—કુલવર્ધન નામ વાલેકો કુલવર્ધન કહના શીર ચાહે કુલ બહતા હોવે યા નહિ. એટલે નિર્ધન છતાં કુલવર્ધનનું નામ હોય, બાઈનું નામ લક્ષ્મી હોય ને એક દિવસનું ખાવા વ હોય તોપણ તે નામે બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—પંચમું રૂપ સત્ય તે કોને કહીએ ?

ઉત્તર—રૂપ સત્યસો—સાધુઝા રૂપ (વેપ) ધારણ ગિવા પરંતુ શુદ્ધ નહિ હૈ તો બીકસે સાધુ કરના (અસત્ય નહિ). અર્હ્યા ચારિત્રાદિ શુદ્ધ રહિત સાધુના રૂપે (વેગે) રહેલાને સાધુ કહેતા અસત્ય લાગે નહિ જેમ કહું.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—છઠું પ્રતીત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—પ્રતીત સત્ય તે—અન્ય વસ્તુનાં આશય લેકર પ્રતીતિ કરનાસો પ્રતીત સત્ય જેસે અનામિકાસે દનિષ્ટ અંગુડી છેડી હૈ વા તર્જની બડી હૈ.

શાસ્ત્રના પ્રરૂપનાર એવા મિથ્યાત્વ દ્રેષ્ટિ છે. તે સગ-દેષને વશરૂપ; પરવશ પડ્યા છે. એવા અધર્મના હેતુ મિથ્યાત્વાદિકને તણને સાધુ જ્ઞાનાદિક ગુણને બવણવ મુખી ઇચ્છે, કારણકે સંસ્કૃતાદિક લાખા કોઈને તારતી નથી પણ સમક્રિતાદિક ગુણ જીવને તારે છે. માટે તે ગુણને ધારણ કરવા એમ મુધર્મા સ્વામી પોતાના જંબુ નામના શિષ્યને કહેતા હતા કે હે! જંબુ! જેમ મેં શ્રી મહાવીર દેવ પરમાત્માની સમીપે સાંભળ્યું હતું તેમ મેં તુજ પ્રત્યે કહ્યું ॥ ૧૩ ॥

પ્રશ્ન ૫૨ મું.—શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણજી સૂત્રમાં દશ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં તેનું સ્વરૂપ ત્યાં મૂળ પાઠમાં જણાવ્યું નથી તો તે સત્યનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ઠાણાંગ-ઠાણે ૧૦મેં દસ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં છે તે આ પ્રમાણે મૂળપાઠ :—

દસવિદે સથે પ. તં. જળવયં સમ્મય દૃવણા, નામે રૂપે પટુષ સત્ત્વે
ય; વવદાર માય જોમે, દસમે ઓવમ્મ સત્ત્વે ય ॥ ૧ ॥

અ.વાર્થ—(લાલજીવાળા છાપેલ પાને ૮૦૭મે) દસ પ્રકારકે સત્ય કહે છે :-૧. જનપદસત્ય, ૨. સંમતસત્ય, ૩. સ્થાપનાસત્ય, ૪. નામ સત્ય, ૫. રૂપસત્ય, ૬. પ્રતીતસત્ય, ૭. વ્યવહારસત્ય, ૮. ભારસત્ય, ૯. ભોગસત્ય, ૧૦. ઉપમાસત્ય એ દસ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં.

પ્રશ્ન ૫૩ મું.—દસ પ્રકારના સત્ય કહ્યાં તેમાં પ્રથમ જનપદસત્ય કયું તેનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજાય ?

ઉત્તર—૩ મોટા પાને દશ પ્રકારના સત્ય કહ્યાં છે તેમાં પ્રથમ જનપદસત્ય તેના જન દેશને અર્થેના વાચક ભોળે દેશજી દેશને ઉત્તર પ્રતે કહેતા મેં તેને જનીના કહ્યું દેશને પીય કહેને તે (તથા અનુપાસક છાપેલ પાને ૮૦૮મ-૮૦૯મ-)

નમ દેશજી નં વસા ઉદર મેં શોકજાદિ દેશજીવા વવ દને વચન

નમ દેશજી દેશજી પાડેને પવ દેશમાં ને કાપે મેં, એમ ૫૬

૧૬૫ ૭ ૮૦૮ ૭૦૯ ૭૧૦ ૭૧૧ ૭૧૨ ૭૧૩ ૭૧૪ ૭૧૫ ૭૧૬ ૭૧૭ ૭૧૮ ૭૧૯

અર્થે નં ને દેશજી નં ને પ્રકારકે જણા ને કહીને દેશ તે દેશજી ને દેશજી ને દેશજી કહીને

કહેવત છે. કે-“બાર કોપી ભાષા-બદલે.”- એટલે. બાર બાર ગાઉએ ભાષાનું બદલાવું થાય છે. એમ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. જેમકે શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં-કળસો, થાળી, ગોળી, કેળા, માંજો વગેરે શબ્દો વપરાય છે, ત્યારે હાલાર પ્રાંતમાં, મધ્ય કંઠો તથા હળવદ વગેરેનાં ગામોમાં કરશો, ચારી, ગોરી, કેરા, મારો વગેરે શબ્દો બોલાય છે. અને “મળવા આવવા” ને બદલે “મરવા આવવા” નું વપરાય છે. કપાટ- “આળીયા” ને બદલે “આરિયા” કહેવું તે શુદ્ધ ભાષા માને છે. એટલે જે દેશમાં જે ભાષા બોલાતી હોય તે ભાષા. તેને સૂત્રમાં જનપદ સત્ય કહે છે. તે ભાષા બોલતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—બીજું સંમત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—(બોલાવણીમાં સરખાપણું) અરવિંદ સો પંકજ.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—સ્થાપના સત્ય કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ત્રીજું સ્થાપના સત્યસો-ક્રીસીકો ક્રીસી નામસે સ્થાપના. જેસે કાષ્ટ (પાષાણાદિક) કો ચિત્રિત કર સ્થાપના કરના. (કાઇ દેવના નામની ભૂતિ ચિત્રાદિ-દેશા પ્રમુખનું સ્થાપન કરી. દુનિયા તે દેવને નામે બોલાવે, તેમ બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ તે સ્થાપના સત્ય. જેમ બાળકે લાકડીનો થોડો માન્યો, તેને કાઇ કહે તારો થોડો આવો રાખ. તેમ કહેતાં અસત્ય લાગે નહિ.)

પ્રશ્ન ૫૬ મું—ચોથું નામ સત્યનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—નામ સત્ય તે-જેના નામ સ્મરણે આયા હોવે સો કુલવર્ધન નામ વાલેકો કુલવર્ધન કહના પ્રીત આહિ કુલ બદલા હોવે થા નહિ. એટલે નિર્ધન છતાં કુલવર્ધનનું નામ હોય, બાઈનું નામ લક્ષ્મી હોય ને એક દિવસનું ખાવા વ હોય તોપણ તે નામે બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—પંચમું રૂપ સત્ય તે કોને કહીએ ?

ઉત્તર—રૂપ સત્યસો-સાધુના રૂપ (વેપ) ધારણ કર્યા પરંતુ ગુણ નહિ હૈ તેા ભીકસે સાધુ કંદના (અસત્ય નહિ). અર્હ્યા આરિત્રાદિ ગુણ રહિત સાધુના રૂપે (વેપે) રહેવાને સાધુ કહેવા અસત્ય લાગે નહિ એમ કહું.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—છઠું પ્રતીત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—પ્રતીત સત્ય તે-અન્ય વસ્તુના આશય લેકર પ્રતીતિ કરનાસો પ્રતીત સત્ય જેસે અનામિકાસે કનિષ્ઠ અંશુકી છેડી હૈ વા તર્કની બરી હૈ.

प्रश्न ५६—मुं—सावधु' व्यवहारे सत्यं तेऽहाने कृहीञ्च?

ઉત્તર—વ્યવહાર સત્ય તે-ધડા ગણતા હૈ ગીરિજલતા હૈ વગૈરક
મોલના. (અહીં ત્રણ બળે છે. પાણી ગળે છે, વળી ભાગવતીજના આક્રમ
શંતકે ઉ. ૬૪ે અગ્નિ બળે છે-કહું છે. પણ વ્યવહાર ભાષાએ ધડા ગળે
છે. ગિરિજલે છે કહેતાં અસત્ય નહિ.

प्रश्न ६० मुं—आठमुं वाच सत्य ते शी.रीते?

ઉત્તર—સાવ સત્ય તે-નિશ્ચયાત્મક-(જેમ શુકલ વરણમાં સાવથી પાંચે વરણ રહ્યા છે પણ ઉત્કૃષ્ટપણે શુકલ કહેતાં તથા ગોગમાં સાવથી પાંચે રસ રહ્યા છે પણ ગોગ ગળ્યો કહેતાં, અસત્ય નહિ. તેમજ શુકલમાં પાંચે વરણ અને ગગપણમાં પાંચે રસ કહેતાં અસત્ય લાગે નહિ.

प्रश्न ६१ मुं—नवमुं जोग सत्य ते देवी शीते?

ઉત્તર—લોગ સત્યસો-સંબંધને કહ્યા બાવે જેસે દંડ કે સંબંધને
દંડ વગેરે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું.—દશમું જોયમ્ય સત્ય તે કોને કહ્યું?

ઉત્તર—આપણે સત્ય તે-જેસે સમુદ્ર જેસા તથાવ (એટલે તમાને સમુદ્રની ઉપમા, નગરીને દેવોડાની ઉપમા દેતાં અસત્ય ન લાગે) એ ૧૪ પ્રકારનાં સત્ય કદાં.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—પ્રશ્ન બ્યાકરજીમાં બાર પ્રકારની ભાષા કહી તે કેમ
પ્રકારની ને કયું કયું?

ઉત્તર—પ્રથમ બાંહેધરમાં બાર પ્રકારની ભાષા આ પ્રકારે હતી જે.

दुवालयविद्या य होः माया—अथ टीका—तथा दुवालयविद्या य होः
 मामनि द्वादनविद्या य मरति माया तथा य प्राकृत संकृत माया, नाद
 विद्या य गूढेनी य, पटोय मुनि भेदी, द्वादनविद्या य धर्मः १॥ द्वयमेव तद्विद्या
 माया यद्वयमेव विद्याया द्वादनविद्या य मरतिनि ॥

૧૨ મહાર્જી જાણ:-મહાર્જી ૧, મહાર્જી ૨, મામળી ૩, પિયાની ૪,
 રામનંદ ૫, અને મહાર્જી ૬, ૭ ૮ મહાર્જી જગા મળવાને ૭ મહાર્જી
 ૧૬૫ ૬૬ ૧૮ ૨૩.૧૬ જાણ રાજ

[illegible]

1-10-1967

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—સૂત્રની અર્ધ માગધી ભાષા કેમ કહેવાયી ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલી છ ભાષા માંહેલી જે માગધી ભાષા કહી
એટલે માગધી અડધી અને અડધીમાં પાંચ ભાષા એમ છ ભાષાનું મિશ્રણ
કરી સૂત્રની ભાષા રચાણી છે એ ઉપરથી અર્ધ માગધી ભાષાનાં જૈન
સૂત્ર કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં સોળ પ્રકારનાં વચન કહ્યાં તે શી
રીતે ? ને કયાં કયાં ?

ઉત્તર—પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં તેા આટલોજ પાઠ છે કે—વચનં વિ ય હોદ્
સોલસ વિદ્. પણ આચાર્યે તથા પત્રવણાણ સૂત્રમાં તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણની
ટીકામાં વિસ્તારથી જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૭ સુ—સોળ પ્રકારનાં વચન સમુચયે શી રીતે છે ? તે પ્રથમ
જણાવશે ?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રશ્ન વ્યાકરણની ટીકામાં—

તથાહિ-વચનંતિયં ૩ લિંગતિયં ૩ કાલંતિયં ૩ તદ્ પરોક્ત પચક્સં ૨
ત્વળીવાદ ચ ઉક્તં ૪ અજકર્યં ચેવ સોલસમં ૧ ॥ ૧ ॥

ત્રણ પ્રકારનાં વચન ૩, ત્રણ લિંગ ૩, ત્રણ કાળ ૩, પરોક્ષ વચનને
અત્યક્ષ વચન ૨, ઉપનીત વચનાદિ ૪, ને અધ્યતમ વચન ૧ મળી ૧૬
પ્રકારનાં વચન કહ્યાં.

પ્રશ્ન ૬૮ સુ—આચાર્યગણ તથા પત્રવણાણ સૂત્રમાં સોળ પ્રકારનાં
વચન વિષે મૂળ પાઠમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—પત્રવણાણના એકાદશમાં ભાષા પદમાં લાલાણવાળા
છપાયેલ પાને ૬૮૧મે મૂળ પાઠ—

ઘટિવિદેહે મંતે ! વચને પળ્લત્તે ! ગોયમા ! સોલસગિદે વચને પળ્લત્તે
સૈ જદા ઇગવચને, દુવચને, બહુવચને, દત્તીવચને, પુમવચને, જનુસંગવચને,
અજ્જત્યવચને, ત્વળીયવચને, અવળીયવચને, ત્વળીયમવળીયવચને, અવળીય-
ત્વળીયવચને, તીયવચને, પદુસજ્જવચને, અનાગત્તવચને, પચક્સવચને, પરોક્સ-
વચને !

અર્થ—અહો ભગવન ! વચન કે કિતને સેદ કહે દે ! અહો ગૌતમ !
સોલસ પ્રકારના વચન કે વચન કહે દે :—

૧ એકવચન, ૨ દ્વિવચન, ૩ બહુવચન, ૪ સ્ત્રી વચન, ૫ પુરુષ વચન, ૬ નપુંસક વચન, ૭ અધ્યાત્મ વચન, ૮ ઉપનીત વચન, ૯ અપનીત વચન, ૧૦ ઉપનીત અપનીત વચન, ૧૧ અપનીત ઉપનીત વચન, ૧૨ અતીત વચન, ૧૩ પ્રત્યુત્પન્ન (વર્તમાનકાળકા) વચન, ૧૪ અનાગત (સાવિધ્યાકાળ) કા વચન, ૧૫ પ્રત્યક્ષ વચન, ૧૬ પરોક્ષ વચન.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—એક વચન શી રીતે જોવાય ?

ઉત્તર—વૃક્ષ, ઘટ, પટ, વગેરે. (૧)

પ્રશ્ન ૭૦ મું—દ્વિવચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—દો વૃક્ષ, દો ઘટ, દો હાથ વગેરે. (૨)

પ્રશ્ન ૭૧ મું—બહુવચન કોને કહીએ ?

ઉત્તર—બહુત ઘટ, બહુત વૃક્ષ વગેરે. (૩)

પ્રશ્ન ૭૨ મું—સ્ત્રી વચનનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—કન્યાશાળા વગેરે. (૪)

પ્રશ્ન ૭૩ મું—પુરુષ વચનનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સાધુ, શ્રાવક, ઘટ, પટ, વગેરે. (૫)

પ્રશ્ન ૭૪ મું—નપુંસક વચનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે ?

ઉત્તર—પાત્ર, દેંદર, વગેરે (૬)

પ્રશ્ન ૭૫ મું—અધ્યાત્મ વચન કોને કહીએ ?

ઉત્તર—મનમેં રહી હુણ વાત કહાપિ પ્રગટ કરના ચાહે નહિ પરંતુ જોત તે સદા નીકલ આવે. જેમે રૂપકા લેવારી પાની માંમને કે જલ રૂપ દો (૩૬ પા) સંજા જાણે (૭)

પ્રશ્ન ૭૬ મું—ઉપનીત વચન કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ગુણ ગુણ વસ્તુના કથન કરે જેને વદ ધર્મદર્શના પુરુષ કે વિદ્યાર્થીને તે (૧૫૬) ઉપનીત વચન કહેણે ગુણગુણને જેમકે રૂપવદ) વગેરે-૧ (૮)

પ્રશ્ન ૭૭ મું—અપનીત વચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—નિર્ણય ગુણ વસ્તુના કથન કરે જેને વદ પુરુષ પુરુષી મૂર્ખ, પાત્ર તે (૧૫૬) અપનીત વચન કહેણે હુણગુણને કહેણે ૧૧૫ પુરુષ-વગેરે ૧૧૫

પ્રશ્ન ૭૮ મું—અતીત અપનીત વચન તે શું ?

ઉત્તર—પ્રથમ ગુન કહકે શ્રીર અવગુન કહે-જેસે યહ સી રૂપવંતી
હે પરંતુ બ્યભિચારિણી હૈ વગેરે-૩ (૧૦)

પ્રશ્ન ૭૬ મું—અવનીત ઉપનીત વચનનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—પડિલે દુર્ગન કહ કર શ્રીર ગુન કહે-જેસે યહ સી કુરૂપ હૈ
પરંતુ મુશીલા હૈ-૪ (૧૧)

પ્રશ્ન ૮૦ મું—અતીત વચન તે કોને કહેવું ?

ઉત્તર—ભૂતકાળકા જેસે તીર્થંકર હુએ. (અકરોત-તથા અમુક થઈ
અમું, હો તથા-ઇત્યાદિ ૧ (૧૨)

પ્રશ્ન ૮૧ મું—પ્રત્યુત્પન્ન વચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—વર્તમાનકાળકા વચન-જેસે શ્રી સીમંધર સ્વામી હૈ (કરોતિ-
ચાય છે-વગેરે.) ૨ (૧૩)

પ્રશ્ન ૮૨ મું—અનાગત વચન તે શું ?

ઉત્તર—ભવિષ્યકાળકા વચન-જેસે પદ્મનાભ સ્વામી તીર્થંકર હોગા.
(કરિષ્યતિ-આવતો કાગ.-હોશે,-થાશે-વગેરે-) ૩ (૧૪)

પ્રશ્ન ૮૩ મું—પ્રત્યક્ષ વચન તે કોને કહીએ ?

ઉત્તર—જે દ્રષ્ટિ સામને હોય (નજદે દેખીએ તે પ્રત્યક્ષ) (યથાયં
એવા:-પ્રત્યક્ષ વચન તે જેમ દેખવામાં આવે તેમ બોલે. નહ પુરૂષ સી
વેશ પહેર્યો હોય તેને સી કહી બોલાવે તે). ૧ (૧૫)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—પરોક્ષ વચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—વિના દેખાતી વસ્તુકા કહના. (પરોક્ષ યથારૂપ તથા પરોક્ષ
વચન તે નજદે બોલા વિના અમુક વેશવા છે, અમુક શ્રીમંત છે વગેરે. ૨ (૧૬)

ઇત્યાદિ સોગ વચનનું સ્વરૂપ:-

एवं अरहंत मणुगाय समानित्वयं संज्ञरग कालं भिय वचनं ॥

સ્ત્યાદિ સ્વરૂપ અવધારીને, અરિહંતની આજ્ઞાને બાણીને, મુદ્ધિ
વટે આહોત્તરીને, સંઘમી કાગ અવસરને બાણીને બોલે. નતુ જીન અથ
આજ્ઞાએ, વળી આહોત્તર્યા વિના, કાગ અવસર બાણી વિના ન બોલે
અર્થાત નિપુત્ર મુદ્ધિએ કહી બોલે બલે લોકની પરંશુદિને અર્થે પરને
બપ ઉપજે તેવી અથવા પીડાહારી વચન ન બોલે. ઇત્યર્થ:-એમ પ્રશ્ન
આજ્ઞાતની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—સોળ પ્રકારની ભાષા વિષે વિશેષ કંઈ બહુજાણે છે ?

ઉત્તર—પત્રવણીમાં એજ ચાલતા અધિકારે કહ્યું છે કે:—

इचेयं भैते ! एगवयणं वा जाव परोक्खवयणं वदमाणे पणवणीणं एसा मासाण एसा भासा मोसा ! गोयमा ! इचेयं एगवयणं वा जाव परोक्खवयणं वा वयमाणे पणवणीणं, एसा मासाण एसा भासा मोसा.

અર્થ—અહો ભગવન ! ઇસ તરફ એક વચન બોલતા હુવા યાવત્ પરોક્ષ વચન બોલતા હુવા પ્રજ્ઞાપની ભાષા હોવે કયા યહભાષા મૃયા નહિ હૈ ? અહો ગોત્તમ ! એક વચન યાવત્ પરોક્ષ વચન બોલતા હુવા યહ પ્રજ્ઞાપની ભાષા હૈ પરંતુ મૃયા ભાષા નહિ હૈ.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—ભાષાની જાતિ કેટલા પ્રકારની ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત ચાલતા અધિકારે ભગવંત પ્રત્યે ગોત્તમ સ્વામીએ ભાષા વિષે પ્રશ્ન કર્યું છે કે:—

કઠિનં ભૈતે ! માસજાયા પણજા ગોયમા ! ચરજારિ માસજાયા પણજા તે જડા મળનેમં માસંજાયં કીય મોસંમાસજાયં, તદય તવામોસંમાસજાયં જડથ ખસચ્ચામોમંમાસજાયં ॥

અર્થ—અહો ભગવન ! ભાષાટી દીનની જાતિ કટ્ટી હૈ ? અહો ગોત્તમ ભાષાટી ચાર જાતિ કટ્ટી હૈ ૧ સ્વભાષા, ૨ મૃયા ભાષા, ૩ સ્વભાષા, (મિશ્ર) ભાષા, ૪ સ્વભાષા મૃયા, (વ્યવહાર) ભાષા.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—તે ચાર પ્રકારની ભાષા બોલતાં આશપક દોષ કે નિવાપક ?

ઉત્તર—ના વિષે પ્રથમ કેટલુંક લખાણ થઈ ગયું છે. પરંતુ પ્રશ્નકર્તાને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય અર્થે જરૂરજાને માટે લખવા મહેર પડે છે કે મૂળ પદ :

इचेयं भैते ! एगवयणं वा जाव परोक्खवयणं वदमाणे पणवणीणं एसा मासाण एसा भासा मोसा ! गोयमा ! इचेयं एगवयणं वा जाव परोक्खवयणं वा वयमाणे पणवणीणं, एसा मासाण एसा भासा मोसा.

અર્થ—અહો ભગવન ! એક વચન યાવત્ પરોક્ષ વચન બોલતા હુવા યહ પ્રજ્ઞાપની ભાષા હૈ પરંતુ મૃયા ભાષા નહિ હૈ.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—જો આવી પ્રકારની ભાષા બોલનારો હોય તો તેને કયા કયા દોષો હોય ?

ભાષા મેંસે ઉપયોગ રખકર યથોક્ત જોલેનેવાલા આરાધક હોતા હૈ; પરંતુ વિરાધક નહિ હોતા હૈ. ઉસસે અન્યથા પ્રકારકો જોલતા હુવા અસંયોતિ, અવિરતી, વ પ્રત્યાખ્યાનસે પાપ કર્મકા નાશ નહીં કરનેવાલા હૈ. વહં શીર ચાહે સત્ય ભાષા જોલે, મૃષા જોલે, સત્ય મૃષા (મિશ્ર) ભાષા જોલે, યા અસત્ય મૃષા (સત્ય નહિ-મૃષા નહિ-વ્યવહાર) ભાષા જોલે વહં આરાધક નહિ પરંતુ વિરાધક હૈ. ॥ ઇતિ લાલાવાળા છાપેલ પત્રવણા પદ ૧૨ મે.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—અહીં ઉપયોગ સહિત ચારે ભાષા જોલવાવાળાને આરાધક કહ્યા તે ઉપયોગ કયો અને તેના સ્વામી કોણ ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં કોઈ સ્વામી જણાવ્યા નથી. પણ પ્રશ્ન-વ્યાકરણના લખાણ ઉપરથી સ્વામીત્વ સાધુપણાનું જણાય છે અને દશ વૈકલ્પિક સૂત્રમાં ૪ થા અધ્યયનમાં સાધુને ચાલતાં, ઉભા રહેતાં, બેસતાં, સૂતાં, લોજન કરતાં અને ભાષણ કરતાં-જોલતાં એ છ જોલમાં જતના પ્રધાન કહી છે. જતના અને ઉપયોગનો અર્થ એક હોવા સંભવ છે. જતના કહો કે ઉપયોગ કહો. ઉપયોગ સહિત જતનાએ જોલતાં પાપ કર્મને બંધ થનો નથી. માટે મુનિને જતના સહિત કહો કે ઉપયોગ સહિત ભાષા જોલતા આરાધક કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—જતનાએ-ઉપયોગ સહિત ચારે જાતિની ભાષા જોલતાં આરાધક માનવો? અસત્ય અને મિશ્ર ભાષા જોલતાં આરાધક કેમ હોય? અને શ્રી પત્રવણા સૂત્રમાં ઉપયોગથી ચારે ભાષા જોલતાં આરાધક કહ્યા છે તે વિષે મું સમજવું?

ઉત્તર—શ્રી દશવૈકલ્પિક સૂત્રના ૭મા અધ્યયનમાં ચારે પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે, તેમાં મુનિને માત્ર સત્ય અને વ્યવહાર ભેજ ભાષા તે પણ નિર્વંધ ભાષાજ જોલવી કહી છે, અને હેવટની ગાથામાં ભાષા સમાિત વિચારીને જોલે તેને આરાધક કહ્યો છે.

આને પરમાર્થ એ છે કે-શ્રી પત્રવણા સૂત્રમાં ચારે ભાષા ઉપયોગથી જોલતાં આરાધક કહ્યો. તે ચારે ભાષાનું સ્વરૂપ ઉપયોગથી-ચતનાયુક્ત-વિચારીને શ્રી દશવૈકલ્પિક સૂત્રમાં કહ્યા મુજબ જણાવતાં ઉપદેશ દ્વારાએ જોલતાં, સત્ય ને સત્ય, અસત્ય ને અસત્ય, મિશ્ર ને મિશ્ર, અને વ્યવહાર ને વ્યવહાર. કથાત્મક જેવું હોય તેવું કહેતાં ભગવતે આરાધક કહ્યો છે. ઉપયોગવંતે ચારે ભાષા જોલવાની અસ્ય રોય નહિ. શરતું-અસત્ય અને મિશ્ર એ બે ભાષાને માટે તો ભગવંતે આશ્રય : કર્યું

છે કે—દોન માપેજ સજ્વસો એ બે ભાષા તો સર્વથા બોલવીજ નહિ લે
પછી ઉપયોગવાન સાધુને ભગવંતે મના કરેલી ભાષા બોલવાનું હોય
ક્યાંથી ? અર્થાત્ નજ હોય.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રમાં અસંજતી અવિરતિ
અપરચ્છાણીને ચારે ભાષા બોલતાં વિરાધક કહ્યા તો સત્ય અને વ્યવહાર
ભાષા બોલતાં વિરાધક કેમ હોય ?

ઉત્તર—પ્રથમ ઉપયોગવંતને આરાધક કહ્યો તો ઉપયોગનેા મર્
જ્ઞાન અને દર્શન પણ થાય છે, માટે સમ્યક્જ્ઞાન ને સમ્યક્કાર્યનવંદને
તમામ ભાષાનું સ્વરૂપ જાણ્યું વર્તે છે. તેવી રીતે મિથ્યાદર્શની અસંજતી
અમલીને અપરચ્છાણીને ભાષાનું જ્ઞાન હોતું નથી તેથી તેને વર
પ્રકારની ભાષા બોલતાં વિરાધક કહ્યો. તે સ્વત્રયના અભાવે વિરાધ
જણાય છે. તે વિરાધકપણું સૂત્ર આખ્યાત ધર્મનું હોવા સંભવ છે
મિથ્યાદર્શની સત્યભાળીને શુભગતિ પ્રાપ્ત થાય. પણ સ્વત્રયના અભાવે
હોય નહિ—કારણકે સમ્યક્જ્ઞાનદર્શનના અભાવે તત્ સંબંધી વિરાધક કહ્યો.

પ્રશ્ન ૯૧ મું—ધાયા શુભુસ્થાનવાગા સમ્યગ્દષ્ટિ તે પણ અસંજતી
અમલી ને અપરચ્છાણી છે. તો તે સત્ય ભાષા બોલતાં આરાધક
કે વિરાધક ?

ઉત્તર—ધાયા શુભુસ્થાનવાગા તથા પાંચમા શુભુસ્થાનવાગા ક્રમાં
જ્ઞાન દર્શન રૂપ ઉપયોગવંત હોવાને લીધે ચારે ભાષાનું સ્વરૂપ જાણ
યા ચારે ભાષા યથાનિય બોલી જાણે તે પણ સત્યને સત્ય રૂપે, અસત્યને
અસત્ય રૂપે, મિથ્યને મિથ્ય રૂપે ને વ્યવહારને વ્યવહાર રૂપે યથાનિય-વંદ
હોય તેવું ઉપયોગ સદિન બોલી જાણે, પરંતુ જરૂર પડ્યે હોવાના અભાવે
તો સત્ય અને વ્યવહાર ભાષાજ બોલે એવા સમક્ષિ દષ્ટિનો નિવર્તન
સંભવ છે. સમક્ષિ દષ્ટિ રત્ન વચક પુણ્ય હોય, જેનું બોલ તેવું
વ્યવહારમાં વધુ યોગ્ય પણ અનુવર્તણી ન હોય એવા શુભુસ્થાનવાગા
ને સૂત્રમાં અમલે પાસકાની પ્રાપ્તિના પાત્ર કહ્યો છે અને આપણો
વ્યવહાર હવેના સુધારા અર્થે કરી છે.

પ્રશ્ન ૯૨ મું—સમક્ષિ દષ્ટિ સત્યભાષી હોવા છતાં
(સંજ્ઞા: ૧૩૩) કેમ નહીં ?

ઉત્તર—સમક્ષિ દષ્ટિને નહીં સદિન બોલ પડે નહિ તો સત્ય
અથવા અસત્ય વચક સમક્ષિ દષ્ટિને સત્ય ભાષી કહી શકાય નહીં.

ભાષા જ હોય, અર્થાત્ સમકિતી જીવ પણ સત્ય અને વ્યવહાર ભાષા જ
જોડે અને સ્વરૂપ ચારે ભાષાનું જાણે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—ઝેઈદ્રી, તેઈદ્રી, ચૈરેદ્રી, ચાર માંહેલી કઈ ભાષા જોડે ?

ઉત્તર—ત્રણ વિગેઈદ્રિય એક વ્યવહાર ભાષા જોડે. શાખ શ્રી
પત્રવણાજીની.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—તિર્થંચ પચેદ્રિય ચાર ભાષા માંહેલી કઈ કઈ.
ભાષા જોડે ?

ઉત્તર—શ્રી પત્રવણાજી સૂત્રનાં પદ ૧૧ મે લાલાજીવાળા છાપેલ
પાને ૬૬૪ મે—ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે તિર્થંચ પચેદ્રિય એક વ્યવહાર
ભાષા જોડે એટલે તિર્થંચને એક વ્યવહાર ભાષા કહી અને બાકીની
ત્રણ ભાષાની ના કહી છે.

ગણત્ય સિક્તા પુલ્લંગં ઉત્તરગુણ લદ્ધિ વા પદુચ્ચ સચ્ચંપિ માસં માસંપિ
મોસંપિ માસં માસંપિ, સચ્ચામોસંપિ માસંમાસંપિ અસચ્ચામોસંપિ માસં માસંપિ.

પણ એટલો વિશેષ કે—શુક્ર, શારીકાદિકને જાણવાવાથી તથા જાતિ સ્મરણ
પ્રમુખ તથા ઉત્તર શુભની લખિધથી ચારે ભાષા જોડે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—કેટલાક કહે છે કે—ભાષાનાં પુર્ણ નીકળે તે લોકને
અંતે પહોંચી અલોકને અથડાઇ પાછાં આવી શ્રોતંદ્રિયમાં પ્રવેશ કરે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભાષાનાં પુર્ણ લોકના અંત સુધી પહોંચે ખરાં પણ તે
પાછાં આવી કર્ણપુટમાં પડે ને પછી સંભળાય એવો સંભવ નથી; પણ
ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે—ભાષાનાં પુર્ણ બે પ્રકારે નીકળે છે. એક લેદાણું
પુર્ણ નીકળે છે ને બીજાં અભિન્ન અખંડ પુર્ણ નીકળે છે. તેમાં લેદાણું
લેદ પામેલાં પુર્ણ લોકના અંતે દૂરશે અને અભિન્ન પુર્ણ નીકળે તે
સંખ્યાતા જોજન બંધને વિવંશને પામે—નાશ થાય.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—ભાષાનાં પુર્ણ લિપ્ત અભિન્ન નીકળે તે કેવી રીતે ?
ભક્ત પુર્ણ કેને કહેવાં અને અભિન્ન કેને કહેવાં ? તે લોકનાં અંતને
દૂરશે અને સંખ્યાતા જોજને વિનાશ પામે એમ બે લેદ પડવાનું કાતરું શું ?

ઉત્તર—શુદ્ધાશર જોડે તે પુર્ણ લેદાણું નીકળે અને બીજાં પામે
જોડે તે અભિન્ન-લેદાણું વિના પુર્ણ નીકળે ત વિષે મૂળ પદમાં પત્ર
કહ્યું છે કે—

અર્થ—અહો ભગવન! ભાષાકી આદિ કહાં હૈ; કહાંસે ઉત્પત્તિ સ્થાન હૈ, ભાષાકી સ્થાન કયા હૈ, ઓર પર્યવસાન કહાં હૈ? અહો ગૌતમ ભાષાકી આદિ જીવસે હૈ. શરીરસે ઉત્પન્ન હુઇ હૈ, વજ્રકા સ્થાન હૈ, ઓર લોકાંતમે પર્યવસાન હૈ. ॥

અહિંયાં તો ભાષાનાં પુદ્ગળને લોકના અંતે ઠરવાપણું કહું પણ પાછું વળવાનું કહું નથી.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—ભાષાનાં પુદ્ગળ ઈર્ણપુટમાં કયારે પડે ને કયારે સંભળાય ?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં કહું છે કે—શ્રોતેન્દ્રિય વ્યંજનાવચક તે કાને કરી શબ્દ સાંભળે—તે ઉપર બે દૃષ્ટાંત આપેલાં છે કે—પઢિવોદ્ય દિઢંતેળં મલ્લગ દિઢંતેળં એટલે પડિબોધક કહેતાં બોલવાનો દૃષ્ટાંત, બીજો મલ્લગ કહેતાં શ્રાવણનો દૃષ્ટાંત.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—પડિબોધક દૃષ્ટાંત તે શી રીતે ?

ઉત્તર—સાંભળો—પઢિવોદ્ય દિઢંતેળં—કહેતાં જેમ કોઈક પુરૂષ સૂતો છે, તેહને તેવામાં કોઈક પુરૂષે બોલાવ્યો જે હે દેવદત્ત ! એમ બોલાવતાં થકાં તે પુરૂષે જાગીને ઉત્તરમા હું કહું. એમ કહે ત્યારે, શિષ્ય પૂછે છે કે—સ્વામી ! તે પુરૂષે હુંકારો દીધો તં શું એક સમયનાં તે શબ્દનાં પુદ્ગળને ઝાડે ? કે બે સમયનાં પુદ્ગળને ઝાડે ? કે ત્રણ સમયનાં, એમજાવત્ સંખ્યાતા સમયનાં, કે અસંખ્યાતા સમયનાં તે શબ્દનાં પુદ્ગળને ઝાડે ? એમ શિષ્ય પૂછ્યે થકે, હવે શુરૂ કહે છે—એક સમયનાં નહિ, બે સમયનાં નહિ, જાવત્ સંખ્યાતા સમયનાં નહિ. અસંખ્યાતા સમયનાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગળને ઝાડે એમ શુરૂએ દેશે થકે તોહી પણ શિષ્યને સમજણ પડી નહિ.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—બીજું મલ્લગનું દૃષ્ટાંત શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ત્યારે શિષ્યને પહેલા દૃષ્ટાંતથી સમજણ પડી નહિ ત્યારે હવે બીજું મલ્લગ દૃષ્ટાંત આપી સમજાવે છે.

મલ્લગ દિઢંતેળં કહેતાં શ્રાવણનો દૃષ્ટાંત કહે છે—જેમ કુંભારના ઘરનું સરાવડું નીલાડામાંથી તરતનું ઘડયું દોરૂં તેમાંથી એક જગ જિંદ મૂકયું તે સમાઈ ગયું, એમ બે જગ જિંદ, ત્રણ જગ જિંદ એમ સંખ્યાત મલ્લગ એમ જગ જિંદ મૂક્યાં તે પત્ર સમાઈ ગયાં; તે વારે સરાવડું પૂરું સિંબડને એક જગ જિંદ માંડે ઠરે, એમ પા સરાવડું, અર્ધ સરાવડું,

પોણું સરાવહું, પૂરું સરાવહું ભરાય, ત્યાર પછી ઉભરાઈ જાય. તેમ કાનમાં એક સમયનાં પુદ્ગળ ગ્રહવાય નહિ, એમ જાણ સંખ્યાતા સમયનાં પુદ્ગળ ગ્રહવાય નહિ, અસંખ્યાતા સમયનાં પુદ્ગળ ગ્રહેલ કાનમાં ભરાય અને ઉભરાઈ જાય ત્યારે હુંકારો દિયે, પણ તે પુરૂષ જાણે નહિ જે કેણુ પુરૂષનો એ શબ્દ એટલેઃ ગ્રહો પણ જાણે નહિ. ત્યાર પછી વિચારણા કરે ત્યારે જાણે જે અમુકનો એ શબ્દ ત્યાર પછી નિશ્ચય કરે ત્યાર પછી ધારી રાખે તે સંખ્યાતા અસંખ્યાતા કાળનાં આયુષ્ય સુધી ધારી રાખે તે વ્યંજનાવગ્રહનું લક્ષણ કહ્યું (આ વાત તમામ શ્રી નંદીજીમાં સૂત્ર પાઠે છે.)

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—ઉપરનાં જે દૃષ્ટાંત નિદ્રાગત્ય થએલાને માટે આખ્યાં પરંતુ જાગતાને માટે બાધાનાં પુદ્ગળનું શી રીતે સમજવું?

ઉત્તર—અર્થમાં તો વ્યંજનાવગ્રહમાં બાધાનાં પુદ્ગળ કર્જાપુરમાં પડ્યા પછી ક્યારે સાંતળે તે વિષે નિદ્રાગતનું દૃષ્ટાંત આપી સમજાવ્યું. પરંતુ જાગતાના કાનમાં બાધાનાં પુદ્ગળ પડે તે પણ ઉપરનાં જે દૃષ્ટાંતનીજ લાગુ થતા સંભવ છે. તેમાં ઉપયોગગત તરત સાંતળે અને અજીવપયે ગત ને નિદ્રાગતની પેઠે સાંતળવામાં આવે. પણ બાધાનાં પુદ્ગળ કાનમાં પડ્યા પછી અસંખ્યાત સમયે જાગતાના ઉપયોગમાં આવે.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—લાલાજીવાળા છાપેડ શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં પાને ૧૩૯ મેં લગાડે દશ સમર્પણ, અવગ્રહ કર અર્થે મરણ કરનેગે એક સમય વડે કહ્યું છે, એટલે અવગ્રહની એક સમયની સ્થિતિ કરી છે. અને બાધાનાં પુદ્ગળ કાનમાં પડ્યા પછી અસંખ્યાત સમયે સાંતળતાના ઉપયોગમાં આવે તેનું કેમ?

ઉત્તર—પાને ૧૪૧મે તેનો પુરાવો આ પ્રમાણે કર્યો છે :—એક સમય તે સમય બાધાના પુદ્ગળના સમય કે પ્રવિષ્ટ પુદ્ગળના મરણ વિશે જે ઉપયોગમાં લાગુ પડે તે સમય છે. પશુ અસંખ્યાત સમય કે સંવિદ પુદ્ગળના મરણ વિશે જિજ્ઞાસા ઉત્પન્નને પ્રાર્થના છે. ઉપરના મરણના સમયને તે સમયે જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થાય ત્યારે નિદ્રાગત વિશે જિજ્ઞાસા પ્રવિષ્ટ થાય ત્યારે જાગતા અવગ્રહ કરે એક સમયની સ્થિતિ કરી છે. (અર્થ :—જાગતા અવગ્રહ કરે એક સમયની સ્થિતિ કરી છે.)

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—જાગતા અવગ્રહ કરે એક સમયની સ્થિતિ કરી છે. પરંતુ જાગતા અવગ્રહ કરે એક સમયની સ્થિતિ કરી છે. પરંતુ જાગતા અવગ્રહ કરે એક સમયની સ્થિતિ કરી છે.

તેમજ, અંતોમુહુર્તિવગવાળ, વિચાર ક્રિયે અર્થકા નિશ્ચય કરનેમે
લી અસંખ્યાત સમયકા અંતર મુહુર્ત લગે. (એટલે અવાયનો કાળ પણ
અંતરમુહુર્તનો કહ્યો.

અને, ધારણા સંલિજ્જં વા કાલં, અસંલિજ્જં વા કાલં. એર ૪થા
નિશ્ચય ક્રિયા કોઈ અર્થ સંખ્યાત કાળ તક યાદ રહે કોઈ અસંખ્યાત કાળ
(સાગરપટ્ટોપમતક તથા જાતિ સ્મરણાદિ કર પરબ વતક) યાદ રહે. એટલે
ધારણાનો કાળ, સંખ્યાત કાળ તથા અસંખ્યાત કાળ કહ્યો.

યોં અવગ્રહકી એક સમયકી, ઇહા એર અવાયકી અસંખ્યાત સમયકે
અન્તર મુહુર્તકી, એર ધારણાકી સંખ્યાત અસંખ્યાત કાળકી સ્થિતિ
જાનના ॥ (શ્રી નંદીજી સૂત્રનાં પાને ૧૩૯ મેં.)

પ્રશ્ન ૧૦૪ સુ—આજક સાધા બોલે તે પોતે જાણે કે હું આ
સાધા બોલું છું ?

ઉત્તર—શ્રી પ્રજવણાજી સૂત્રના સાધા પદમાં કહ્યું છે કે—તેને મને
કરી જાણવાનું જ્ઞાન અધુરું છે તથા યુતજ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ પણ મંદ છે.
તેથી તે જાણે નહિ કે હું છું બોલું છું. પરંતુ સંસારી પદ્ધેદ્રિયપણાની
મનની પ્રવૃત્તિ પાછી થયેથી તથા અવધિ જ્ઞાનવંત તથા જાતિ સ્મરણ
જ્ઞાનથી જાણી શકે.

એમજ આહાર સંબંધી તથા માતા પિતા સંબંધી તથા સ્વામી
કુળ સંબંધી તથા રક્ષક સંબંધી એ ચારે બોલ ઉપર પ્રમાણે જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૫ સુ—શ્રોતેદ્રિયનો વિષય કેટલો ? કેટલે દૂરથી શબ્દ
સંભળાય ?

ઉત્તર—શ્રી પતવણાજી સૂત્રનાં પદ ૧૫ મેં—ઈદ્રિય પદમાં કહ્યું છે કે—
શ્રોતેદ્રિયનો વિષય જ્યન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગઅને ઉત્કૃષ્ટો વિષય
બાર બેજનનો કહ્યો છે. તે અગ્નિ છેદાણા વિનાના, શ્રોતેદ્રિયે દૂરસેવા,
શ્રોતેદ્રિયમાં પ્રવેશ થયેલા એવા શબ્દો સાંભળવામાં આવે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ સુ—કોઈ દહે કે-હું અપર્યાપ્તિ સાધા બોલું છું તે
અપર્યાપ્તિ સાધા કઈ અને પર્યાપ્તિ સાધા કઈ ?

ઉત્તર—શ્રી પતવણાજી સૂત્રનાં પદ ૧૧ મેં જે પ્રકારની સાધા કહી
છે. એક પર્યાપ્તિ અને બીજી અપર્યાપ્તિ તેમાં સત્તર અને મૂષા એ બે ભાગ
પર્યાપ્તિ દેરી ॥ અને મિશ્રને વ્યવહાર એ બે સાધા અપર્યાપ્તિ કહી છે

(તો મુનિ પર્યાસા-સત્ય ભાષા અને અપર્યાસા-વ્યવહાર ભાષા એ બે ભાષા બોલે.)

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—ભાષાની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી છે? કેટલા સમયના નીકળેલા પુરુષના ભાષાપણે પરિણમે છે? કેટલા પ્રકારની ભાષા છે? અને કેટલી ભાષા બોલવાની ભગવંતની આજ્ઞા છે?

ઉત્તર—શ્રી પત્તવણાશ સૂત્રના ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે—ભાષા થરીર થકી પ્રગટ થાય છે. જે સમયમાં ભાષાનાં પુરુષના નીકળ્યાં થકાં ભાષારૂપ પરિણમે છે. ચાર પ્રકારની ભાષા કહી છે—૧ સત્ય ભાષા, ૨ મૃયા ભાષા, ૩ સત્ય મૃયા ભાષા (મિશ્ર ભાષા) ૪ અને અસત્ય અમૃયા ભાષા (વ્યવહાર ભાષા) ઉકત ચાર પ્રકારની ભાષામાંથી માત્ર સત્ય ભાષા અને વ્યવહાર ભાષા બે બે ભાષા બોલવાની ભગવંતે આજ્ઞા દીધી છે.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—શિષ્ય-શુન્ વ્યાકરણાદિ પ્રાક્ષણીયા જ્ઞાન ભગવાન વિશે આપ નિષેધ કરો છો?

ઉત્તર—શુદ્ધ હે ભાણ! અમારો એ ઉદ્દેશ નથી કે કોઈપણ ઘટ ન ભગવંતું કે ન વાંચવું. પણ સૂત્રના ન્યાયે પ્રથમ સ્વસમયનું જ્ઞાન મેળવી પછી પર સમયનું જાણવું કરવું. સ્વસમયનું જ્ઞાન મેળવવું તે આત્મચિત્તને માટે છે. અને પર સમયનું જાણવું કરવું તે લોકરંજનને માટે છે. ધર્મોપદેશો લોકરંજનાય; કેટલાક ધર્મશુદ્ધો ઉપદેશ આપે છે તે સ્વપરત્ત દિનને માટે આપે છે અને કેટલાક તો માત્ર લોકરંજનને માટે ઉપદેશ આપે છે. મટે જિહ્વા એમ જણાયે છે કે—જેમાં તીર્થંકર મહારાજની વાણીરૂપ અર્થ કોટલ રોજ ને ચીખવા જુઓ શ્રી ઉપાધ્યાયનશ મૂલક પેટેલા આચાર્યની દલીલ સાથે.

મટ્તુ મુનિ નિમિત્તજ્ઞા, નિરુત્તરિ ઉચ્ચત્ત ૮

મુનિ પામેલ જ્ઞાન કરતા મોઝ અને પ્રવૃત્ત કરતા મોઝ એ બંને સમયના નિરુત્તર હોય છે. જેમ તીર્થંકર મહારાજના જ્ઞાનમાં મોઝ અને પ્રવૃત્ત એ બંને સમયના હોય છે. અને તીર્થંકર મહારાજના જ્ઞાનમાં મોઝ અને પ્રવૃત્ત એ બંને સમયના હોય છે.

જેમ તીર્થંકર મહારાજના જ્ઞાનમાં મોઝ અને પ્રવૃત્ત એ બંને સમયના હોય છે. અને તીર્થંકર મહારાજના જ્ઞાનમાં મોઝ અને પ્રવૃત્ત એ બંને સમયના હોય છે.

આમ છતાં કોઈ વ્યાકરણાદિકનો 'એકાંતપક્ષે' આગ્રહ કરે. તેને નીચેના પ્રશ્નો પૂછી સૂત્રનાં આધારે જવાબ માગવો.

પ્રશ્નો—

પ્રશ્ન ૧ હું—સિદ્ધાંતમાં આર્ય ભાષા કોને કહી છે ?

પ્રશ્ન ૨ હું—એક પણ આર્ય ધર્મ સાંસળીને જીવ મોક્ષના અભિલાષી થાય એમ શ્રી ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં કહેલ છે, તે આર્ય ધર્મનાં શાસ્ત્ર કયાં ?

પ્રશ્ન ૩ હું—જે શાસ્ત્રમાં-માંસાહાર, યુદ્ધાદિ કરવામાં ધર્મ યજ્ઞાદિ અર્થે પશુ વધાદિકમાં ધર્મ માનનારા તથા પશુઓને યજ્ઞને અર્થે-તથા મનુષ્યોના ખોરાકને અર્થે હથેરે પેદા કર્યા છે. એવા લખાણવાળાં શાસ્ત્રો તેને તમે કેવાં શાસ્ત્ર માનશો ? અને તે શાસ્ત્રની ભાષાને કઈ ભાષા માનશો ?

પ્રશ્ન ૪ હું—આર્ય ધર્મના પ્રરૂપનાર કોણ ? અને આર્ય ભાષાના ભોક્ષનાર કોણ ?

પ્રશ્ન ૫ હું—દીક્ષા લીધા પછી ૧૨ અંગના ભજનારનાં નામ સિદ્ધાંતમાં આપ્યાં છે તેવી રીતે વ્યાકરણાદિ ભજનારનાં નામ યુદ્ધી રીતે કયા સૂત્રમાં આપ્યાં છે ?

પ્રશ્ન ૬ હું—વ્યાકરણ ભજવું એમ જુલું કયા સૂત્રમાં કહ્યું છે. અને વ્યાકરણ શાસ્ત્ર કોનું રચેલું સૂત્રમાં કહ્યું છે ?

પ્રશ્ન ૭ હું—અંગ ઉપાંગાદિક સૂત્રને ભજવે કરી સમજિતની પ્રાપ્તિ થાય. એમ સૂત્ર રૂચીથી સમજિત પામે એમ કહ્યું છે. તેમ વ્યાકરણાદિ ભજવાની રૂચીથી શું પ્રાપ્ત થાય ? સૂત્રના આધારથી કહેવું.

પ્રશ્ન ૮ હું—સૂત્રમાં કહેલી દશ રૂચીમાં વ્યાકરણ ભજવું કય રૂચીમાં છે ?

પ્રશ્ન ૯ હું—આઠ પ્રવચનના ભજનારને સૂત્રમાં આરાધક કહ્યા છે તેમ વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રના ભજનારને આરાધક કયા સૂત્રમાં કહ્યા છે ?

પ્રશ્ન ૧૦ હું—આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીને સમાવેશ થાય છે. એમ સૂત્રમાં કહ્યું છે, તેમ વ્યાકરણાદિમાં દેવતા સૂત્રનો સમાવેશ થાય છે ?

પ્રશ્ન ૧૧ હું—એક વ્યાકરણ ભજવે અને પ્રવચન આરાધે નહિ, અને એક પ્રવચન આરાધે અને વ્યાકરણ ભજવે નહિ એ બંનેમાં છનાતા કોણે પાગી કહેવાય ?

પ્રશ્ન ૧૨ હું—સંસ્કૃત પ્રાકૃતાદિ ભાષાનું જ્ઞાન પાપ ઘટ્ટી તથા દુઃખ ઘટ્ટી રક્ષણ દાતું નથી એમ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રની ટીકામાં કહ્યું છે, અને

સૂત્રની સંજ્ઞાય કરવાથી સર્વે હિંમતી સુક્ષ્મ થાય છે એમ સ્વભાવે કહ્યું છે. તે સંજ્ઞાય કરવામાં કિંમતી અને આર્થ કલ્યાણકારી કંઈ કહેશે ?

પ્રશ્ન ૧૩ મું—જે ભાષા પાંપ થકી દુઃખ થકી રક્ષણ કરે નહિ તેવી ભાષાનાં શાસ્ત્રમાં આત્મલોગ આપવો અને રાત ને દિવસ તેવાંજ શાસનનાં અભ્યાસમાં વળગ્યું રહેવું તે જિન આત્મામાં કે જિનાત્મા બહાર?

પ્રશ્ન ૧૪ સુ-ઉપયોગ સહિત ચારે ભાષા બોલતાં આરાધક કહો તે ઉપયોગ કયો? બાકરજીનું જ્ઞાન મેઘવી વિભક્તિ સહિત શબ્દ કોણનું જ્ઞાન મેઘવી બોલે તે કે-સમ્યક્ જ્ઞાન સહિત બોલવું તે કે-સંયમ સહિત બોલવું તે? એ ઠેકાણે ઉપયોગ કોને કહે છે ?

પ્રશ્ન ૧૫ સુ—અસંજતી, અવિરતી ને અપચ્ચખાણીને ચારે ભાગ
બોધતાં વિરાધક હોયો તે અન્ય તીર્થના અસંજતી લેવા કે ચોથા ગુરૂકામના
પર અસંજતી લેવા ?

પ્રશ્ન ૧૬ મું.—આથા શુદ્ધસ્થાનવાળા અસંજ્ઞી, અનિદ્રી ને અપચ્ચામણી કદા છે તે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગ સહિત આદેશના સ્વરૂપ બોલે તે આશયક કે વિનાયક ?

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—પ્ર મ શુભચાનવાળા અમુંજની, અવિરની, અપચ-
ખાત્રી હશે અથવા ભાગ્યે ત આનાયક કે વિરાયક કહેવો ? કદાપિ કોઈ
આનાયક કહે નો ત કયા પાત્રી ? અને વિરાયક કહેવાય નો વ્યાખ્યાન
ભણેલા વિભક્તિ નાદિ સદિન ગ્રાન્થ મુદ્ધિય એ-તન-રાની બાયા નિર્ધર
કરી અથવા કે કમ ?

[illegible][illegible][illegible]

તેથી હૃદય શુદ્ધિ, ને તેથી આત્મ શુદ્ધિ ને તેથી મોક્ષ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે આમ જોલતા પ્રત્યે કહેવું કે-જઘન્ય નવ વર્ષની ઉમરવાળાને મોક્ષ ગતિ કહી છે, અને શ્રી અંતગડછ સૂત્રમાં કેટલીક આર્યાઓ અંતગડ કેવળી થઈ મોક્ષે ગયાં છે તે જધાને જઘન્ય આઠ પ્રવચન મળતા અને ઉત્કૃષ્ટા અગ્યાર અંગના ભણનાર કહ્યા છે તો તેણે ઉપરનું જ્ઞાન ક્યારે મેળવ્યું હશે? અને તે જ્ઞાન વિના ભાષા શુદ્ધિ આદિ મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિ થાય કે નહિ?

પ્રશ્ન ૨૧ મું—મુનિને સંસ્કૃત ભાષા અને પ્રાકૃત ભાષા ભંજુવી. પ્રશસ્ત કહી. તે ગાથામાં તેજ પ્રમાણે અર્થ નીકળે છે? કે-મહા રૂષિ એવા તીર્થેશ્વર ગણધરે સ્વર મંડળમાં જે ભાષા પ્રશસ્ત કહી છે એમ અર્થ નીકળે છે?

પ્રશ્ન ૨૨ મું—સ્વર શાસ્ત્ર મુનિને ભણવાં કે કેમ? પાપ શાસ્ત્રમાં સ્વર શાસ્ત્ર ગણાય કે નહિ?

પ્રશ્ન ૨૩ મું—શ્રી અનુયોગદ્વારછ સૂત્રની ગાથામાં જે ભાષા પ્રશસ્ત કહી છે તે મુનિને ભણવા માટે કહી છે કે ઉચ્ચારમાં પ્યારી લાગવાથી ભક્તિને માટે પ્રશસ્ત કહી છે?

જો મુનિને માટે પ્રશસ્ત હોય તો માગધી તથા અર્ધ માગધી ભાષાને કેવી કહેવી? તે વિષે તો તે શ્લોકમાં કંઈ જણાવ્યું નથી. માટે કેમ તેને અપ્રશસ્ત કહી શકાય?

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શ્રી ઉત્તવાદછ સૂત્રનો પાઠ બતાવી, સાધુ સર્વ ભાષાના ભવ કહ્યા તે પાઠ સર્વ સાધુને લાગુ થાય છે કે ગણધરનાદિ ચૈાદ પૂર્વને લાગુ થાય છે?

પ્રશ્ન ૨૫ મું—એક વચન, દ્વિ વચન, બહુ વચન આદિ તદ્વિત, સમાય, રૂપિ વગેરે તથા ધાતુ-સ્વર-વિસદ્ધિ વગેરે શ્રી પદમણ્ડાછ તથા શ્રી પ્રદા વ્યાસજીછ તથા શ્રી આચારંગછ તથા શ્રી અનુયોગદ્વારછ વગેરે સૂત્રોમાં કોઈ વ્યાકરણનાં નિયમોથી ભાષા શુદ્ધિ કહી તો-તે નિયમોનાં શાસ્ત્ર તંત્ર શાસ્ત્રની શૈલીમાં છે કે હાલના વર્તમા પ્રાદ્યક્ષીયા જ્ઞાનનાં જે વર્તે છે તેજ છે? તે પુરાણનાર જગુ.વપું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—ગ્રીન મુનિઓના જ્ઞાન માટે ગ્રીન શાસ્ત્ર અને તેને લગતા શાસ્ત્રની જરૂર પડે કે-ગ્રીન સૂત્રમાં જોના નિરૂપ કહેલો હોય તેની જરૂર પડે?

પ્રશ્ન ૨૭ સુ—બ્રાહ્મણીયા જ્ઞાન પરથી કોઈ જ્ઞાન મેળવવું ધારતા હોય તો, શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં વ્યાકરણાદિ બ્રાહ્મણીયા જ્ઞાનના શાસ્ત્રને મિથ્યાશ્રુત કહેલ છે તે કહેવાનું શું કારણ ?

પ્રશ્ન ૨૮ સુ—સમશ્રુત ભણ્યા વિના મિથ્યાશ્રુતનાં શાસ્ત્ર ભણવાની ભગવંતે કયે ઠેકાણે છૂટ આપી છે ?

પ્રશ્ન ૨૯ સુ—જૈન મુનિઓને વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન મેળવવાની આવશ્યકતા હોય તો વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન મેળવવાને જૈન સૂત્રોમાં તત્ સંબંધી અધિકાર આ માટે ન હોય ?

પ્રશ્ન ૩૦ સુ—જૈન મુનિઓને સૂત્રોમાં ઘણે ઠેકાણે અગ્યાર અંગ ભણવાના પાઠ ચાલ્યા છે તેમ વ્યાકરણાદિ ભણવાના ખુટલા પાઠ કયે ઠેકાણે ચાલ્યા છે ? અને એવા ખુટલા પાઠ નહિ હોવાનું કારણ શું ?

પ્રશ્ન ૩૧ સુ—કોઈ કહે કે-દેમાચાર્યે, હૈમ વ્યાકરણ, શબ્દ કોલ વગેરે શાસ્ત્ર રચ્યાં છે. તો દેમાચાર્યને લગભગ કાતસેં વર્ષ થયાં છે તે પહેલાં મલુખરાજિકનાં રચેલાં તેવા પ્રકારના શાસ્ત્ર ક્યાં કે નહિ ?

પ્રશ્ન ૩૨ સુ—આ નંદીજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-સમશ્રુ દદિ મિથ્યાશ્રુત નાંધે જોતે તે સમશ્રુત કહેવાય માટે બ્રાહ્મણીયા વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્ર શંકયથાં ભણવાં તે જૈન મુનિને સમશ્રુત છે એમ કોઈ કહે તેને પૂછવું ૧-પ્રથમ જૈન સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી કે તે પહેલાં ? અને શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં શ્રી મૂળંગદગજી મૂવની હુંડીયા ભગવંતે પોતેજ સ્વયંમય પાઠીત પરસમય પાવજ કહેવાનું શું કારણ ?

ઉપરના પ્રશ્નોના ઉત્તર જૈન મૂવના આધારે દેવામાં આવશે તો સાલના જમાનામાં વ્યાકરણાદિકના ભણવાવાળા વિષે ધનુ તોડીને જે સંકાલો દાખલ છે તે સંકાલો ઉડી જશે અને ભણવાવાળા તથા ભણત વાળાને મુક્તિ મળે પછી માટે પદિનજીનો એ ઉપરના પ્રશ્નોના માગ આધારે કાનુનિક પુરસ્કાર કરી આવશે એજ મન પુરુષોને ધર્મ છે એજ વિનંતી-ગુરુશ્રી.

નિર્ણય : જામણના શ્રી નિરંજનજી દાસની ત્રુ ગ્રંથ મુદ્રિત ને નિરંજનજી દાસ દ્વારા પ્રકાશિત ને-૧૯૫૩-૫૪-ઉત્તરનાં જન ૩ એ નવમી

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૪ થો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનભાણા.

द्वितीय भाग ४ था.

પ્રશ્ન ૧ હું--શિષ્ય-મહો ગુરુ દેવ ! આપણાં આચાર્યગણિ સદે
કઈ ભાષામાં હશે ?

ઉત્તર—શુદ્ધ દેહે-આ તારો પ્રશ્ન અતિ ગંભીર છે, પરંતુ જે વ્યારે તે બાબત બહુવાને પ્રશ્ન કર્યું ત્યારે તે વિષે તને કંઇ પણ કંઈ આપવા જેઇએ માટે સાંભળ.

એક વખત આગળ ઉપર માગ વાંચવામાં “જેન દિને”
પુસ્તક ૬૬નાં અંક ૪ થી આગળે હતો તેમાં તે વિષયની ચર્ચાનું કારણ
હતું ખરું, તેમાં એમ જણાવ્યું હતું કે—જેન સૂત્રની શાખા પ્રાકૃત ઇ. ૧
સાત્રીન ક્ષત્રિયને મદા નિશિથ સૂત્રની સાથે આવી એક શ્લોક મૂક્યો હતો
તે તને જણાવું છું. સાંભળ.

चान् ह्यं मेदं मूर्माणां, नृणां चारित्र्यं कांक्षिणां,
अनुपमार्थं तत्त्वैः, निदानः माहृतः कृतः.

પ્રશ્ન ૨ જી—ગ્રામ-મહા નિશિથ સૂત્રની ઝીલી બાબ કહેવામાં
વપરનો 'સો' તો મંદેજ બાબ જેવો ગ્રમત્ય છે. અને મહા નિશિથ
બાબ સંદેજ સાબની નથી મ.ટે શું ગ્રમત્યું ?

...
...
...
...
...
...
...
...
...

1. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章制度，並應隨時注意業務之改進，以期提高服務品質。

મોટા તિરસ્કાર સાથે તેને ગરુષ્ટ ખંડાર મૂક્યા હતા. તેનું કારણ બીજું કોઈ નહિ પણ એજ જાણાય છે કે સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત નહિ હોવા છતાં પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર છે એમ માનવાથી પહેલો દોષ એ, અને બીજો દોષ એ કે વ્યાકરણના પાગામી, ચાર વેદના બધા એવા સુધર્મ ગણધરનાં રચેલાં સૂત્રને પ્રચલિત કરી સંસ્કૃતમાં બનાવવા એવું વ્યાકરણ જ્ઞાનનું અભિમાન અને સૂત્રનું-અર્ધમાગધી ભાષાનું અપમાન કરવાથી તથા ગણધર મહારાજની આચારના કરવાના હેતુથી તેને ગરુષ્ટ ખંડાર મૂક્યા હતા.

પ્રશ્ન ૪ થું—શિષ્ય-તો પછી સૂત્રની ભાષા ખરી કઈ સમજવી ?

ઉત્તર—શુદ્ધ-બધા સૂત્રના ન્યાય જોતાં અર્ધમાગધી ભાષા સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૫ થું—તો પછી મોટા મોટા વિદ્વાનો સંસ્કૃત ભાષાના પારગામી સૂત્રની ભાષાને પ્રાકૃત ભાષામાં કહે છે તેનું થું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કોઈ કોઈ વ્યાકરણના ભલેલાંનાં મગજમાં એમ કમ્પાય છે કે સર્વોત્તમ સંસ્કૃત ભાષા છે, અને બીજો નંબરે પ્રાકૃત ભાષા છે. એટલે સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત, પ્રાકૃતમાંથી માગધી, માગધીમાંથી અર્ધ માગધી ભાષા નીકળી છે. એટલે માગધી તથા અર્ધ માગધી ભાષાને ઉત્તરવી ગણી સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાને માન્ય ગણી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત કહે છે.

પ્રશ્ન ૬ હું—શિષ્ય-કેટલાક એટલે સુધી કહે છે કે-કોઈપણ સૂત્રમાં સુનિર્ણય માગધી ભાષા ઉત્તમ મર્જા બોલવી ચાડી નથી. તે ઉપરથી સૂત્રની ભાષાને એવા રૂપમાં બોલાવે છે કે-“મા, ગદી”-એટલે સૂત્રની વાણી માતા તુલ્ય માનનારા સૂત્રની ભાષાને કોઈ માગધી ભાષા કહે તે ભાષાને જાણ રૂપમાં બોલાવે મા, ગદી કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ? આવી ભાષા કોઈ ડાકા માણસ તો બોલે નહિ. પરંતુ કોઈ વ્યાકરણના મહે-અભિમાને બોલે તો તે ભાષા તેનેજ અંધાર કરતાં છે. કારણકે માગધીની માતા પ્રાકૃત અને પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત છે એવી માન્યતાવાળા તે પોતાની માનસી પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતને કેવી માનશે? તે વિચાર પહેલાં કરવો જોઈએ.

જે અવંધાર જેને દેશમાં આવે છે તે અવંધાર તેની માતાને તથા તેની દીકરીને લાગુ પડે છે. માગધી ભાષાને મા-ગદી દીઠે તો માગધીની માતા પ્રાકૃત, પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત, અને માગધીની દીકરી અર્ધ માગધી. તે તમામને કદી જાળો શબ્દ લાગુ થાય તો તેને કેટલા પ્રકારની આચારના વાગે તે પણ વિચારવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭ મું—અર્ધ માગધી કે માગધી ભાષા—માતૃ ભાષાને અર્ધ રૂપમાં બોલાવે તેને કેવા પ્રકારની આશાતના લાગે ?

ઉત્તર—માતૃ ભાષાને ગાજ રૂપે બોલનારા તથા તેની હાંસી કરનાર તે સૂત્રમાં કહેલી છ ભાષાની તથા સૂત્ર વચનની તથા તીર્થંકર મહારાજની તથા ગણધર મહારાજની તથા દેવતાની ઇત્યાદિક ઘણા પ્રકારની આશાતનાઈ કરનારા થાય છે. કેમકે—અર્ધ માગધી ભાષાના પ્રરૂપક તીર્થંકર મહારાજ, અને તે ભાષાને ઝીલનાર (અહણ કરનાર) ગણધર મહારાજ, તે ભાષાને બોલનાર દેવતા, અને તે ભાષાનાં જૈન ધર્મનાં સૂત્ર અને તે ભાષાનાં સૂત્રના ઉપદેશક ધર્મ ગુરુઓ. એ તમામની મહા આશાતના કરવા જેટલું એ વાક્ય છે.

કલિપત શ્લોક ઉપર આધાર રાખી એકકમ સિદ્ધાંતની ભાષાને પ્રાગ્માનવા કૂટી પડતું, ખરી ભાષાનું વિપરિત વાગ્યોથી અપમાન કરતું, તે સૂત્રના શ્રદ્ધાગુને યોગ્યરૂપ ગણાતું નથી. સિદ્ધસેનની પેઠે પાછળથી પશ્ચાત્તે કરવા કરતાં આગળથી વિચાર કરી ઉચ્ચાર કરવાં હોય છે. પણ જો કાગળની ગડન ગતિ અને કર્મની વિચિત્રતાને લખીને કેટલાક તો પોતે ભાષાનાં છતાં પણ દીપક લઈ કૂવામાં ઉતરવારૂપ સૂત્રની પ્રાપ્ત ભજ કરાવતા વારંવાર ઉગ્રગદા મારનારના કૃત્રિમા કૃત્યાચર કરે છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—તો પછી સૂત્રની ભાષાને નિર્ણય કેવી રીતે કરાવી

ઉત્તર—આનો મૂળ હેતુ તો એજ જણાય છે કે—આ તમામ પરિણામ સંસ્કૃત ભાષાના અભિમાની ભાષાસ્ત્રજનો છે.

સિદ્ધાંતની ભાષાને નિર્ણય તો સિદ્ધાંતથીજ કરવો જોઈએ, પણ તે ભાષા દ્વારામાં નહિ ધરનાં જ્યારે વ્યાકરણિક શાસ્ત્રથી સમિતી તો આપીએ, ત્યારે પેનાના શાસ્ત્ર ઉપર બરાબો નજર રહો એમ કહ્યું.

જૈન ધર્મ, જૈન ધર્મના શ્રદ્ધાગુ, જૈન શાસ્ત્ર ઉપર અહીં સમજના તો આશ્ચર્ય સ્પર્શી તથા પરધર્મી લોકોનાં વાગ્યોથી ભરી પેનાના શાસ્ત્રનું નિર્ણય માર્યો. ત્યારે પેનાના શાસ્ત્ર ઉપર પેનાને દરેક જાતે અવેન પેનાના શાસ્ત્ર પર બરેબર નથી એમ કહેવાય હતું. પણ એવો નિર્ણય કોણે નહીં કે નહીંજ તથા સમજનાં વગેરે કદ જોઈએ. આજના કાળ નિર્ણયી છે અને તે ભાષા કલિપત અને પશ્ચાત્તે કલિપત છે. વગર ભાષા કહે એમ અન્યથા નહીં મુતી કહે તો કદ જોઈએ. આજના કાળ નિર્ણયી છે અને તે ભાષા કલિપત અને પશ્ચાત્તે કલિપત છે. વગર ભાષા કહે એમ અન્યથા નહીં મુતી કહે તો કદ જોઈએ.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે કહે-પ્રાણ પહેલે ત્યાંસુધી પણ તે ભાષા બોલવી નહિ. જ્યારે એવી ભાષા બોલવાને કેટલાક મતવાળા નિષેધ છે તો સિદ્ધાંતના માનવાવાળાએ સિદ્ધાંત સિવાય વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્ર વગેરે ગમે તેવા શાસ્ત્રના થા તો ગમે તેવાં પંડિતોના દ્વાબલા આપી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત ઠરાવવી તે તદ્દન નકામુંજ છે.

પ્રશ્ન ૬ મું—શિષ્ય-ભાષાની ચર્ચા ઉઠાવનારે સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત-પ્રાકૃતમાંથી માગવી વગેરે કહેલ છે, તે વ્યાજબી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—વ્યાજબી તો સૂત્રના આધારથી જે વાત સિદ્ધ થાય તે. બાકી વ્યાજબી ગેરવ્યાજબી તો, જેના મગજમાં ઠસાણું તે વ્યાજબી, અને પોતાના મતને વિરુદ્ધ પડે તે ગેરવ્યાજબી. કેમકે એક પંડિત કહે કે સંસ્કૃત ભાષા પહેલી છે અને પ્રાકૃતાદિ ભાષા તેમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે. બીજો પંડિત કહે કે પ્રાકૃત ભાષા પહેલી છે ને સંસ્કૃતાદિ તેમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે, હવે આમાં કોનું વ્યાજબી ને કોનું ગેરવ્યાજબી સમજવું ? તે તો આપણે વાંચનારની સુખત્યારી ઉપર રાખીશું.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—શિષ્ય-પ્રાકૃત ભાષાજ પહેલી અને તેમાંથી સંસ્કૃતાદિ ભાષા નીકળી એવું વળી કોનું માનવું છે ?

ઉત્તર—શુદ્ધ-તેવું પણ વાંચવામાં આવ્યું છે ખરું. સાંભળો—આત્મારામજી પીતાંબરીનો બનાવેલો “તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદ” નામનો ગ્રંથ સંવત ૧૯૫૮ની સાલમાં છપાયો છે. તેના પ્રથમ સ્તંભ પાને ૧૦મે-૧૧મે કહ્યું છે કે:—

હંતર સાહેબ અપને રૂચે સંશિષ્ત દિંદુસ્થાનકે ઇતિહાસમે લિખતે હું કિ, દિંદુસ્થાનકો મૂળ ભાષા પુરાણી પ્રાકૃત હે.

દ્રવ્ય પ્રણીત કાબ્યાલંકારથી ટિપ્પણી કરનેવાલે લિખતે હું કિ, પ્રાકૃત ભાષા પ્રથમ થી. તિસ્મેહિ સંસ્કૃત બનાઈ ગઈ હું. ઓર અસ્કૃત થઈ જો શબ્દ હું, સો બી યદી સાપન કરતા હું કિ, અસંસ્કૃત શબ્દો કાં જ્યાં સમારકે રૂચે, તિસક્કા નામ અસ્કૃત હું.

પ્રાકૃતેતિ સદ્ગત જગજ્ઞેનૂનાં વ્યાકરણાદિભિરના દિત સંસ્કારઃ સદ્ જો વચનવ્યાપારઃ પ્રકૃતિઃ । તત્ર મયં સૈવં યા પ્રકૃતૃષ્ । “આરિમ વચને સિદ્ધં દેશણં અદ્દમાગદા વાગી” इत्यादिबचनाद्वाप्रारूपैरुक्तं प्राकृतं वाचनदित्यादियुक्तं सद्गल भाषा निर्वचनमूर्तं वचनमुच्यते । नेप निर्वक्त वज भिन्न स्वस्व

तदेव च देशविशेषात् संस्कारकरणाच्च समासादित विशेषं सत् संस्कृतपुर-
भेदानाम्प्रोति । अतएव शास्त्रकृता प्राकृतमाद्यौ निर्दिष्टं तदनुसंस्कृतादीनि । पानि-
न्यादि व्याकरणोदित शब्दलक्षणेन संस्कारणात् संस्कृतमुच्यते । इत्यादि ॥

इससे ली यही सिद्ध होता है की, प्राकृत भाषा प्रथमथी दि-
भाषाओं समारंभे रखना करनेसे वेदोंकी संस्कृत रखी गइ, और जब वेदोंकी
संस्कृतको पिछली व्याकरणोंमें माल, तब शुद्ध संस्कृत उत्पन्न भइ. इससे
यह सिद्ध हुआकी, वेदोंकी संस्कृतमें पहिले प्राकृत होने चाहिये.

और शुक्लवंश देशीय भविष्यत् ननुभाष द्विवेदी अपने ऐसे सिद्धि
सार ग्रंथमें लिखते हैं कि "इस विद्वत्ने भाषा शास्त्रीयोंमें बहुत भारी
जगह रखता है. जब, संस्कृत-मुधरी भाषा-ऐसा नाम पडा, तब इसमें
सें मुधारी यह भावम करना चाहिये. प्राकृतमेंसें, लोक भाषामेंसें मुधारी
ऐसे कहे तो प्राकृत प्राचीन भाषा होगी, और संस्कृत किसी कालमें
सार्वत्रिक भाषाकी भाषा नहीं ऐसे बनना पड़ेगा. इसका मत ऐसा है,
कि प्राकृत भाषा प्राचीन तो जरी, और उसके भिन्नापवागी वेद भाषामेंसें
नवीन भाषा कुछ मो संस्कृत; परंतु संस्कृत सार्वत्रिक उपयोगमें नई
आयीगी ऐसा नहि. पिदानो तथा अन्य वर्ग के लोक संस्कृत दी ने न
ये, और नीय लोक की वर्ग भ्रष्टादि प्राकृत भाषाते गे. इस उभय पर
के अनुपायी जहान है; परंतु ज्यादा ज्यादा इससे पता तब है.

प्रश्न ११ मुं—अहिंसां आत्माशमभ्युपेयं तत्र दाम्पत्यं प्राकृतं
संस्कृतं ननुभ्युं, तो पतनो अनिप्राय मुं ननुभ्युं ॐ ? ते पतनो
अपेयं.

उत्तर—अहिंसा-आत्माशमभ्युपेयं पाने आत्मा अहिंसाशमं पतन
अपेयं ॐ ३-

इस अं पे लिखे है, तो, किनेही ग्रंथ और अनुमान के
लिखे हैं. जब कीन भगवें पुनः अनुमान के कथन है तो किनेही के भा-
नो ननुभ्युं पे होने का अन्तिम सिद्ध है. किनेही प्राकृत भाषा के
तबकी है. १ तब संस्कृत प्राकृत, २ तब अथवा ननुभ्युं दा-
कृत दा-कृत निर्दिष्ट रूप, और ३ द्वि, अथवा प्राकृत प्राकृत
प्राकृत - अथवा निर्दिष्ट न देवे, किन्तु अन्तिम सिद्ध अं ३. ३. ३.
है प्राकृत प्राकृत है-प्राकृत प्राकृत प्राकृत कि, जो अन्तिम
तब ननुभ्युं निर्दिष्ट तब प्राकृत प्राकृत है (किनेही निर्दिष्ट प्राकृत प्राकृत)

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સૂત્રમાં અનેક દેશોના શબ્દ રહ્યા છે, અને અર્ધ માગધી ભાષામાં પણ સર્વ દેશની ભાષા આવે છે. અને આત્મા-રામજીએ પણ તેજ અંથમાં “યતુચિંશઃસ્તંભઃ” માં પાને ૬૩૫ મેં લખ્યું છે કે—“અકારહ દેશકી ભાષા એકત્ર મિલી હુઇ બોલી જાતી હૈ, સો અર્ધ માગધી ભાષા હૈ.”

માટે સૂત્રની અર્ધ માગધી ભાષા છે એમ નિશ્ચય થાય છે. કારણકે સૂત્રમાં સર્વ દેશની ભાષા રહેલી છે.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—ઉપરના લખાણનો મૂળ હેતુ શું છે ?

ઉત્તર—ઉપરના લખાણનો મૂળ હેતુ એમ નીકળે છે કે—કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા સંસ્કૃત અને તેમાંથી પ્રાકૃત નીકળેલી માને છે. ત્યારે કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા પ્રાકૃત અને તેમાંથી સંસ્કાર કરેલી સંસ્કૃત ભાષા માને છે. ત્યારે કોઇ કોઇ વિદ્વાન જાણે ભાષાને માન આપવા જૈન સૂત્રોને જાણે ભાષામાં માને છે, અને વળી અર્ધ માગધી ભાષામાં પણ માને છે. માટે તેઓ કયા નિર્ણય ઉપર આવેલા હોય તે કાંઇ સમજાતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—શિષ્ય—જૈન સૂત્ર, કોઇ માગધી ભાષામાં, કોઇ અર્ધ માગધી ભાષામાં તથા કોઇ પ્રાકૃત ભાષામાં માનતા સાંભળ્યા છે. પણ સંસ્કૃત ભાષામાં જૈન સૂત્રો છે એમ જાણનારા જણ્યા નથી. તે શું સંસ્કૃત ભાષામાં કોઇ સૂત્ર માને છે ?

ઉત્તર—કેટલાક વિદ્વાનો દહીં દૂધમાં પગ રાખવાની પેઠે પોતાના વિકલ્પોના તરંગોને જાહેરાતમાં મૂકી પોતાના સૂત્રોને અપમાન થાય ત્યાં સુધીની હદ સૂચવે અને પોતાની પંડિતાર્થને પ્રકાશમાં લાવે તે કેટલું ચોચનીય છે ? કેમકે આત્મારામજી જેવા વિદ્વાનો તેજ અંથમાં “પેલા સ્તંભમાં” કહી ગયા છે કે—ચાલ પૂર્વ પ્રથમ સંસ્કૃતમાં રચ્યાં હતાં ને ત્યાર પછી દશ પૂર્વધારીએ પ્રાકૃતમાં સૂત્ર રચ્યાં, અને જૈનનાં સૂત્ર પ્રાકૃતમાં છે, એમ તેઓ કેટલોક ટોળ કરી ગયા છે. પણ પોતે પોતાની ભાષાથીજ તથા તેમના મનાતા અધ્યાપી વિરૂદ્ધ પડે છે કે નહિ તેનું જ્ઞાન રથું હોય એમ જણાતું નથી. કેમકે—કલ્યાણ મંદિરના જનાવનારા સિદ્ધસેન દીરાકરે ત્યારે સૂત્રની ભાષાને જદલી સંસ્કૃતમાં સૂત્ર રચવા આગ્રહ કર્યો, ત્યારે તેના ગુરૂએ તેને શા માટે તિરસ્કાર કર્યો હશે ? કેમકે ત્યારે ચાલ પૂર્વ સંસ્કૃતમાં પૂર્વે રચાયાં હતાં તે પછી આ વિદ્વાનને નૂત્ર સંસ્કૃતમાં રચતાં મું દોષ ઉત્પન્ન થયો કે જેને ગંહાર-મૂત્રમાં આવ્યા ?

માટે જૈનનાં શાસ્ત્ર સંસ્કૃતમાં મૂળથીજ નથી, એમ આત્માશમણી
 પોતાના બનાવેલા અંથથી તથા બીજા કેટલાક પૂર્વોચાર્યોના અંથોથી તથા
 મૂળ સૂત્ર ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—આત્મારામજીએ પોતાના બનાવેલા શ્રંધમાં શું કર્યું છે? તે પણ બાલ્યું બોલ્યું.

ઉત્તર—સાંભળો:—આત્મારામજી કૃત "તત્ત્વ નિર્ણયપ્રાસાદ" ગ્રંથમાં
પહેલા સ્તંભને પાને ૯ મે કહે છે કે—જો અનંત તીર્થંકર અતીત કાળમાં
હો ગયો હો, એાર જો અનંત તીર્થંકર આગામી કાળમાં હોવોજો, ત્રિ
સર્વકે દાદયાંગી રચનાકે તત્ત્વમેં કિંચિત્ માત્રણી અંતર નહિ; ત્રિ
પુરુષ ત્રિયોકે નામ, એાર ગણ પદાદિ રચના ઇત્યાદિમેં અંતર હો, એ
તત્ત્વરૂપ એક સરીખા હૈ; ઇસ વાસ્તે જો શ્રી મહાવીરજીકે સમયકી રચના
શાંતોદી હૈ, એહી શ્રી જગમદેવજીકે સમયમેંથી. ઇસ વાસ્તે જોન મતો
પુસ્તક સર્વ મતોકે પુસ્તકોમેં પુરાને ચિદ્દ હોતે હૈ.

વળી પાને ૯ મે કડે છે કે-જીન મત કે અર્થ સૂત્ર શી મહાદેવ
સેડી પ્રચલિત હોય છે.

(સિદ્ધે જેન મનના ગુપ્ત મૂલ્ય ઓ મહાવીર સ્વામીથી ચાલ્યા અને
તે એમ તેઓ મુદ્ધ છે)

પાન દ મે-વડી રો. ઉ કે-અપને મરકે પુસ્તકોમાં નીચા પત્રો
નીચા, નીચા રિખનને, એક અપની કાપનાને કાંઈ પણ ઉતરે પડે
નહિ રિખ, મેમકારનીશીયાંદ ચાપાને પ્રગટ રેખને મેં આપા રે.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

[illegible]

... and the ...

પ્રરૂપણા કરી છે, એમ સૂત્ર પાઠ સાબીત કરી આપે છે. એમ અર્ધ માગધી ભાષા સિવાય બીજી ભાષામાં જૈનનાં સૂત્ર નથી. એમ કહેવું પણ કબુલ કર્યા વિના આવશે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—કદાપિ કોઈ જૈન સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં માને તેમાં શો વાંધો છે ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષામાં જૈન સૂત્ર માનીએ તો તેમાં અનેક દોષ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર માનવાથી વળી દોષ ઉત્પન્ન થાય તેવું શું કારણ છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રાકૃત ભાષામાં જૈન સૂત્ર દ્વાદશાંગી પ્રમુખ માનવાથી નીચેના દોષો ઉત્પન્ન થાય છે.

(૧) એક તો એ કે પ્રાકૃત ભાષા દેશી ભાષા છે. (અને જૈન શાસ્ત્ર-જૈન સૂત્ર દેશી ભાષામાં નથી પણ સર્વ ભાષામાં છે.)

(૨) પ્રાકૃત ભાષાના બોલવાવાળા મૂર્ખ લોક અને સ્ત્રી વર્ગ કહેલ છે. (જૈન સૂત્રોના પ્રકાશક મહાવિદ્વાન ગણધરશાસ્ત્રિ આચાર્ય પ્રમુખ છે.)

(૩) પ્રાકૃત ભાષા અનાદિ સિદ્ધ છે. (આપણાં જૈનસૂત્ર તીર્થંકર મહારાજ તથા ગણધર દેવશીજ પ્રગટ થાય છે અને તીર્થંકર મહારાજ ‘અર્ધમાગધી’ ભાષાએજ પ્રરૂપણા કરે છે, તે વાત સૂત્રથી સિદ્ધ છે.)

માટે જૈનધર્મનાં સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં નથી એમ ઉપરનાં કેટલાક લેખોથી સાબીતી આવી મળે છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-અને માગધી આ ત્રણ ભાષામાં પહેલી ભાષા કયું હશે ?

ઉત્તર—કોઈ કોઈ વિદ્વાન સંસ્કૃત ભાષાને પહેલી કહે છે એટલે મૂળ ભાષા સંસ્કૃત માને છે. તેમ કોઈ વિદ્વાન પ્રાકૃત ભાષા તેજ મૂળ ભાષા કહે ; તેમજ માગધી ભાષાને પણ કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—કોઈ સંસ્કૃત ભાષાને વા કોઈ પ્રાકૃત ભાષાને પહેલી કહેનારાનું તો શંકરામાં આશ્ચર્ય છે પરંતુ માગધી ભાષાને પહેલી ભાષા માનનારા કયો વર્ગ છે તે પણ જણાવ્યો ?

એમ માનીએ કે-ગમે તે ભાષા કહેતાં બાધ નથી, તે એમ તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્ધ માગધી ભાષા કબુલ કરીએ છીએ તેમ સૂત્રની ભાષા પણ અર્ધ માગધી છે એમ કહી નાખીએ એટલે બસ.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—પૂર્વપક્ષી-તીર્થંકરની વાણી અર્ધ માગધીમાં છે, એવું તો સિદ્ધાંતમાં છે, પણ કેાઇ સૂત્રમાં એવું નીકળતું નથી કે જેન સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે ?

ઉત્તર—ત્યારે પ્રાકૃત ભાષામાં જેન સૂત્ર છે એમ કહો છો તે કયા સૂત્રના આધારથી ?

પ્રશ્ન ૨૪ મું—પૂર્વપક્ષી-અનુયોગદ્વારમાં તથા ઠાણાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે ઋષિને સંસ્કૃતને પ્રાકૃત એ બે ભાષા બોલવી પ્રચલિત છે. એ આધારથી એમ માનીએ છીએ કે સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં હોવાં જોઇએ.

ઉત્તર—એમ માનનારની સમજમાં તફાવત છે. કેમકે સૂત્રમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કહ્યું નથી. અને સૂત્રમાં જે પાઠ છે તેનો અર્થ પણ તે પ્રમાણે નથી.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—પૂર્વપક્ષી-ખરે અર્થે શી રીતે છે તે કહો ?

ઉત્તર—સાંભળો-સૂત્ર પાઠ સુદ્ધાં. બાળુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર પાને ૩૧૭ મે-કહ્યું છે કે-ગાથા-

સંઘયા પાયયા ચેવ, મળિર્દૈઝો હોતિ દોણિ વા;

સરમંડલંમિ ગિજ્જંતે, પસત્યા હિસિ માસિયા. ॥ ૧ ॥

અર્થ—ભાષા પાને ૩૨૦ મે-સંઘયા-શ્લોક એક સંસ્કૃત, બીજા પ્રાકૃત એ ભલુતિ કહેતાં-ભાષા શ્રી તીર્થંકર, ગલુધરે કહી, સ્વર મંડલ કહેતાં-વૃત્તિક સ્વર સમૂહો ગાઇ, વાનને વિષે પસંત્યા બક્ષી શ્રી મહા ઋષિની ભાષી.

અહીં ઋષિને ઉપરની બે ભાષા બોલવી, એવો અધિકાર નથી. પરંતુ સાત સ્વરના અનેક ભેદ બતાવ્યા છે. તેમાં તીર્થંકર ગલુધરે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બે ભાષા સ્વર સમૂહો ગીત (ગાવા) વાનને વિષે પ્રચલિત કહી છે.

અર્ધ માગધી ભાષા, જેન સિદ્ધાંત (ધર્મ પુસ્તક) સિવાય બીજે કદિ વપરાવાના હેતુથી તથા સ્વરચાત્ર લૅગિક પદ્ધતિને લખીને પાપ ચાત્રમાં ગૂંધાં છે, ઇત્યાદિક દર્શાવેલી અર્ધ માગધી ભાષા સ્વર મંડલમાં ઠાપેલ કરેલ નથી.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—પૂર્વપક્ષી-ત્યારે જે ભાષા પ્રચસ્ત કેમ કહી?

ઉત્તર—તે જે ભાષા લૌકિક પક્ષે મધુરી હોવાને લીધે એટલે પ્રચ્ન પક્ષે સમજાવેથી દુનિયાએ લાડી માની, માટે ભગવંતે પ્રચસ્ત કહી (એટલે લાડી કહી) જેમ ઠાણંગડાણે ૪ થે-ગોશાળાનો ચાર પ્રકારનો તથા પ્રચસ્ત કહ્યો છે, તેમ સંસ્કૃત ને પ્રાકૃત બન્ને ભાષા પ્રચસ્ત બાણવી. તેથી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત છે એમ સિદ્ધ થાતું નથી. સૂત્રની ભાષા અને અન્ય ભાષાનો પટંતરો તો શાસ્ત્રથીજ જણાઈ આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—પ્રાકૃત ભાષા સૂત્રની નથી—એટલે સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં નથી એમ સૂત્રથી સાબીત કેવી રીતે થાય છે?

ઉત્તર—સૂત્રની ભાષા તો આત્માને દિતકારી કટ્યાણકારી સૂત્રમાં કહી છે તેમ પ્રાકૃતાદિ ભાષા કહી નથી.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—એવો કોઈ દાખલો છે કે-સૂત્ર શિવાય પ્રાકૃતની ભાષા દિતકારી નથી?

ઉત્તર—સાંભળો-આયુવાના કાપેલ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૬ કે નાશ ૧૧ મીના પૃષ્ઠો પદમાં કહ્યું છે કે—

નિવિના નમદ મામ, તેના માટે જાને ૨૨૧મે શ્લોકમાં કહે છે કે—

પ્રાકૃત મંદકાવચાત્ મામા અવનમ અન્યાવપિ દેશ વિશેષાઃ સ્વસ્ત્યા મામ વા નિવેશ્યો દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને.

પ્રાકૃત નમદ ન અદિ વા ભાષા અથવા વીજી પદ અને પ્રાકૃત દેશ, ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે. આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે. આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે.

આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે. આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે.

આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે. આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે.

આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે. આમ જોઈએ તો પ્રાકૃત ભાષા ને વા નિવેશ્યો પદો રાહી દુઃખેશ્યો ન પ્રાપ્નો ન રશ્નને એમ કહેવામાં આવેલું છે.

વળી ભગવતીશ ચતક ૧ લે-ઉદ્યે ૭ મે-કહ્યું છે કે—

પ્રગમવિ. આરિયવયણં સુવળયં સોચા ધમ્મકામણં પુણ્ણકામણં મોક્ષકામણં

સમગકામણં.

(એક પલ્લુ આર્ય વચન સાંભળવેથી તે જીવ ધર્મનો કામી; પુણ્યનો કામી, મોક્ષનો કામી, અને સ્વર્ગનો કામી થાય છે. એવાં મહા ફળદાયક આર્ય વચન (સૂત્ર વચન) ભગવંતે કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—જ્યારે આર્ય એવાં સૂત્ર વચન સાંભળવાથી મહા લાભ કદો તે તેનો અભ્યાસ કરવાથી સૂત્ર ભણવાથી શો લાભ થાય ?

ઉત્તર—સાંભળો-ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૨૮ મે-ગાથા ૨૧ મી-તેમાં કહ્યું છે કે-ગાથા—

જોસુત્ત મહિ કંતો, સુણ્ણ ડગાહરૂડ સમ્મતં ;

ઐયેણ વાહિરેણ વ, સોસુત્તરૂદિષિ નાયન્વો । ૨૧

અર્થ:—ભગવંત કહે છે કે જાતમ ! જેને સૂત્રની રૂચિ છે એટલે સૂત્રનો રૂચિવંત તે અંજ ઉપાંગાદિ સૂત્ર ભણે અને તેવાં સૂત્ર ભણવે સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—સૂત્ર ભણવાથી સમકિતની પ્રાપ્તિ ઉપરાંત કંઈ લાભ થાય ખરો ?

ઉત્તર—સૂત્રના ભણવાવાળને પાંચ પ્રકારે અભ્યાસ કરતાં સંજાય કદી છે. જુઓ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૩૦ મું-ગાથા ૩૪ મી.

વાયણા પુચ્છણા જેવ, તદેવ પરિયટ્ટણા ;

અણુપ્પેહા ધમ્મકહા, સજ્ઞાડ પંચહા મવે ॥૨૪ ॥

અર્થ:—સૂત્રની વાંચતી લેવી, પ્રશ્ન પૂછવા, તેમજ વારંવાર પર્થકન કરવું-ગણવું, અર્થની ચિંતવણા કરવી, ધર્મકથા કરવી, એ પાંચ પ્રકારની સંજાય કંવી કદી.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—સૂત્રની સંજાય કરવાથી શો લાભ થાય ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલ પાંચે પ્રકારની સંજાય કરવાવળાને બાર પ્રકાર માહેલો દશમો અભ્યંતર તપ કદો છે અને સૂત્રની સંજાય કરવાથી શિષ્ય સર્વ સંસારથી મુક્ત થાવું કદ્યું છે.

વળી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૬ મા અધ્યયનની ૧૦ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—
સજ્ઞાણ વા નિરુપેવં, સન્નદુક્કસ વિમોક્કણં. સંજાણે વિરે આત્માને જોનારો

૧૬૧ દુઃખ થતી સુખ થાય છે. તથા ગાથા ૨૧ મી માં કહ્યું છે કે-
 વંદિતુ સજ્ઞાયં, કુજ્ઞા દુક્ષ વિમોક્ષણં.-ગુરુને વંદના નમસ્કાર કરી સજ્ઞાય
 કરે તે દુઃખ થતી સુખ થાય છે. વળી વિશેષ માટે જુઓ ઉત્તરાધ્યયનનું
 ૨૬ મું અધ્યયન.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—ઉત્તરાધ્યયનના ૨૬ માં અધ્યયનમાં શું કહ્યું છે?

ઉત્તર—ઓગણીસમાં અધ્યયનમાં એમ કહ્યું છે કે-સજ્જાનનાનાવરણિજ્ઞ ક્રમ સ્વેદ, સજ્જા કરતા જ્ઞાનાવરણીય ક્રમ જપાયે. (ભા. ૧૮ એ.)

પ્રશ્ન ૩૪ મું—સજાયા તો પાંચ પ્રકારે કહેલ છે તેમાં પહેલો તો શ્રી વાંચનાનો કહ્યો છે તો વાંચનાથી શો દાન થાય?

८८१—वायनाणं निज्जरं जणयई सुयस्स अगासायनयाए वटई
सुयस्स अगमायना वट्ठाने तिस्थधम्मं अवलंबई तिस्थधम्मं अवलंबमाने
मदानिज्जरे मदावज्जमाने मयई.—

સૂત્રની વાંચના લેનાં-અને દેતાં નિર્દેશ ઉપરાંત, શ્રુતસાનની આશાનના ટાંકે, સૂત્રની આશાનના ટાંકાનાં તીર્થકરનો ધર્મ આવડતે, તીર્થકરના ધર્મનો આશ્રય લેનાં આવડંબનાં મોટી નિર્દેશ સુક્તિ ગમન-૩૫ હેય. (ગ્રાંથ ૧૬ નાં.)

પ્રશ્ન ૩૫ મું—પ્રશ્નાત્તર પૂછનાં એ સુદ્ધ ઉપદેશ થાય ?

८१२.—अदिपुत्रजनसाधनं मुमुक्षुः सन्नुपपादं विमोदेहं, वंशमोक्षमिति
कथं संश्रितम्.

૧.૧૧.૧૨ પ્રજાદિ પુણ્ય મુદ્દ અને અર્થે જાણે વાનાં નિર્મળાં રી,
સંશય રૂપ પ્રિયજ્ઞ નાદનુપ રમં ઇંદે. (ગ્રીષ્મ ૨૦ મે.)

200 31 2-127 44/24 40/42 24/26 24/26 24/26
200 31 2-127 44/24 40/42 24/26 24/26 24/26

[illegible]

24 10 2 — 1st Div. 1st 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1

१८—अथैतानि नामानि वदामि ॥ १८ ॥
 १९—अथैतानि नामानि वदामि ॥ १९ ॥

ચાઓ પકરેઈ. તિલ્લાણુભાવાઓ મંદાણુભાવાઓ પકરેઈ, નહુપયેસંગાઓ અપ્પ-
પપ્પસંગાઓ પકરેઈ, આડયંકમ્મં સિયં બંધઈ સિયં નોબંધઈ, સાયાવેયણિજ્જં ચળં
કમ્મં મુજ્જો મુજ્જો ઓવચિનાઈ, અણાહયંવળંમળવદગં દોહમદ્દ ચાડરંત સંસાર-
કેતારં સિલ્પામેવ વીતીવયઈ.

અર્થ:—સૂત્ર અર્થ ચિંતવતાં આયુધ્ય વર્ણને સાત કર્મની પ્રકૃતિ આકરે.
બંધને બાંધી હોય, તે શિથિલ બંધન બંધ કરે, દીર્ઘ કાળની સ્થિતિ
હોય તે અદ્ય કાળની સ્થિતિ કરે, તીવ્ર ભાવ છે, તે મંદ ભાવ કરે, ઘણા
પ્રદેશ હોય તે અદ્ય પ્રદેશ કરે, આઉણું કર્મ કદાચિત્ બાંધે કદાચિત્ ન
બાંધે, શાતા વેદનીય કર્મ વારંવાર બાંધે, જે કાળની આદિ અંત નથી
એવો ચાર ગતિ રૂપ સંસાર અટવીને તે શીઘ્ર ઉલ્લેખે. અર્થાત્ જેની
આદિ અંત નથી એવો ચાર ગતિ રૂપ સંસાર અટવીને માર્ગ તેને શીઘ્ર
પાર પામે, એટલે થોડી મુદતમાં મોક્ષ ફળ મળે (બોલ ૨૨ મે.)

પ્રશ્ન ૩૮ મું—ધર્મકથા કરતો થકો છવ મું ફળ ઉપરાંતે ?

ઉત્તર—ધર્મકહાણં મિઝ્જરં જણસદ્ધ ધર્મકહાણં પવયણં પમાવેઈ,
પવયણપમાવેણં જીવે આગમેસસ મહત્તાણ કમ્મંનિવંધઈ.

ધર્મ કથા કહેતાં છવ નિર્ગશ કરે—કર્મનો સ્થાય કરે, ધર્મ કથા
કહે સિદ્ધાંત પ્રગટ કરે—સિદ્ધાંતનો પ્રભાવ વધારે, સિદ્ધાંત દીપાવતાં છવ
આવતે ભવે—આવતા કાળને માટે શુભ કર્મ ઉપરાંતે—બાંધે. (બોલ ૨૩ મે.)

પ્રશ્ન ૩૯ મું—સૂત્રની આરાધના કરવાથી શું ફળ થાય ?

ઉત્તર—સુવસ્સ આરાદ્ધનાણ અન્નાણં સ્વર્વે નય સંકિલિસસદ્ધ.—શ્રુત આ-
રાધતાં અજ્ઞાનપણું ટાળે, સંકલેષ (મદ્વીન) પ્રણામ ન થાય. (બોલ ૨૪ મે.)

મંત્ર્યાદિ મહાફળ કહ્યાં તે અરિહંત ભગવંતના પ્રરૂપેષા અર્થ
માગથી ભાષાએ અર્થ રૂપે દાદશાંગી વાણી આદિ સૂત્ર જે ગણધર મહારાજે
તેજ સૂત્ર, તેજ ભાષાએ, તેજ અર્થને ગુંથણમાં લીધેલા, જે હાડ વતે
છે તેજ સૂત્રની સગાય આદિ કરવાનાં ફળ કહ્યાં છે.

આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે—અસ્તૃત પ્રાકૃત આદિ ભાષાઓ
આત્માને કટ્યાણુકારી નથી. આત્માને કટ્યાણુકારી તો સૂત્રનીજ ભાષા કદી,
માટે તે ભાષા બીજી નહિ પણ અર્થ માગથી તેજ છે—જને તે વિષે શ્રી
નંદીજી સૂત્ર તથા ઉવરાયજી તથા સમવાયાંગજી વગેરે સૂત્ર સારો ખુલાસો
આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—આ વિષે નંદીજી સૂત્ર મું જણાવે છે ?

उत्तर—सांभजो-नंदीछ सूत्रनां सूत्र पाठः—

से कितं सम्भेमुयं सम्भमुयं जं इमं अरिहंतेहि भगवंतेहि उप्पज्जानरं-
सणघरेहि—जाव सव्वणूहि सव्वदरसीहि पणियं दुवालस्संगं गणीपिडंगं तं ज्ञा
आयारो सुयगमो ठाणं जाव दिठ्ठिवाउय-इच्छेयं दुवालस्संगं गणीपिडंगं तं ज्ञा
आयारो सुयगमो ठाणं जाव दिठ्ठिवाउयं इच्छेयं दुवालस्संगं गणीपिडंगं विर-
क्खाले अनंता जीवा आणाए विरादिता चाउरंतं संसारकंतरं अणुराणिदिनु ३
(इमं व्रज काल)-इच्छेयं दुवालस्संगं गणीपिडंगं तीएकाले अनंता जीवा
आणाए विरादिता चाउरंतं संसारकंतरं दिहियंसु. ३

(એમ ત્રણે આત્માવા કહેવા) ઇતિ નંદી સૂત્રં.

અર્થ:—જાણુ અણગાર સુધર્મ ગણધર પ્રત્યે કહે! હવે કિયું તે સમ્યક્ થુન? શુર યોદ્ધા—સમ્યક્ થુન તે, જો, જો, અશ્વિંત ભજાને નેને ઉપનયુ છે કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શનના ધારણુદાર, યાવત્ સર્વ પદાર્થના અણ, સર્વ પદાર્થના દેખણુદાર એવે તીર્થકરે પ્રરૂપે, બાર અંગ આચાર્યને પેટી સમાન, તે એ, આચારંગ, સૂયંગડંગ, ડાળંગ, વાજ દિવાદ, એ બાર અંગ તે આચાર્યની પેટી સરખા—તેને અનીન કાળે અનંતા શુર આજ્ઞાવિરાધીને મનુર્જનિ સંગ્રાર અટવી પ્રત્યે પરિજ્રમણુ કરતા ના. એમ વર્તમાનકાળે સંખ્યાતા શુર આજ્ઞા અંટી વિરાધક પદ પામી, ચારંગનિ સંતાર રૂપ અટવીમાં પરિજ્રમણુ કરે છે, તેમજ આવને કાળે અનંતા શુર પરિજ્રમણુ કરે અને એ બાર અંગ આજ્ઞાની ગયા કાળે અનંતા શુર મનુર્જનિ સંતારને પાર પામ્યા—વર્તમાન કાળે સંખ્યાતા શુર આજ્ઞા આજ્ઞાની મનુર્જનિ નમર અટવી ઉપર છે—એમ આજ્ઞાની કાળે અનંતા શુર દર્શનની રૂપ જ્ઞાના આજ્ઞાની ચારે નિ સંતાર રૂપ અટવી પ્રત્યે ઉપર છે એમ નિ.શુ નમર. રૂપ છે.

20 11 2-197: 204: 25 19 01

૧૦-૨૦ મહાત્માઓએ આ દેશને મહાત્માઓએ મહાત્માઓએ
 ૧૦-૨૦ મહાત્માઓએ આ દેશને મહાત્માઓએ મહાત્માઓએ
 ૧૦-૨૦ મહાત્માઓએ આ દેશને મહાત્માઓએ મહાત્માઓએ
 ૧૦-૨૦ મહાત્માઓએ આ દેશને મહાત્માઓએ મહાત્માઓએ

[illegible]

આગદા માસા તેસિ સઘેસિ આચરિય મળાયરિયાણં અપ્પણો સ માસાં પરિણા-
એવં પરિણમંતિ.

અર્થ:—સર્વ અક્ષરની સંધિ યથાયોગ્ય મેળવીને, સંપૂર્ણ રાગે
કરીને, સર્વ ભાષાને મળતી, ઘણી મીઠી એવી વાણીએ યોજન પ્રમાણે
સંભળાય એવે સ્વરે, અર્દ્ધ માગધી ભાષાએ પરમેશ્વરે ધર્મકથા કહી
(ભાષણ કર્યું) તે અર્દ્ધ માગધી ભાષા આર્ય અનાર્ય પોતપોતાની ભાષામાં
સમભ્યાસ અને છેવટે ઘણા જીવોને મહાકૃપાની પ્રાપ્તિ થઇ.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—શ્રી સમવાયાંગજી સૂત્રમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી સમવાયાંગસૂત્રમાં યોત્રીશ અતિશય અધિકારે
૨૨-૨૩ મા અતિશયમાં કહ્યું છે કે—મૂળ પાઠ—

મગવં ચળં અદ્ધમાગદાદ માસાદ ધમ્મ માહુલ્લહ ૨૨- સ્તા વિપળં
અદ્ધમાગદા માસા માસિજ્ઞમાણી તેસિ સઘેસિ આચરિય મળાયરિયાણં દુપ્પય
ચઉપ્પય મિય પલ્લિ સરિસિવાણં અપ્પપ્પણો હિય સિવસૂહ દેસમાસત્તાદ
પરિણમહ ॥ ૨૩ ॥

અથ ટીકા—અદ્ધમાગદાદ એતિ । પ્રાકૃતાદીનાં પળાં માયાવિશેષાળાં
અધ્યે યા માગધા નામ માયા રસૌલ શૌ માગધ્યા મિત્યાદિ લક્ષણયતી અસમા-
ચિત્ત સ્વકીય સમગ્ર લક્ષણાર્દ્ધમાગધા લ્યુચ્યતે ॥ તથા ધર્માહવાતિ તસ્યાપવાતિ
કોમલત્વાદિ દ્વાવિદ્યઃ માસિજ્ઞમાણીસિ મગવતા મિદ્ધાયમાના આચરિયમળાય
રિયાણં આર્યાનાર્યદેશેત્પન્નાનાં દ્વિપદા મનુષ્યાશ્ચતુષ્પદા ગવાદયઃ મૃગા આટવ્યાઃ
પન્થવો મામ્યાઃ પક્ષિણઃ મતીભઃ સરિસૃપઃ ડરપરિસર્પાઃ મૂઘપરિસર્પાશ્ચતિ તેષાં
કિમાત્મન અનાત્મનઃ આત્મીયથા આત્મીયથેત્યર્થઃ માયા તથા માયામાત્રેન પારિણા-
મિતીતિ સંવેષઃ કિં મૂતાસૌ માપયેત્યાહઃ હિતમશ્વુદયઃ શિવં મોક્ષઃ સ્તુતં શ્રવણ
કાલોદ્ગમમાનં દદાતીતિ દિતિશિવમુક્તદંતિ ત્રયોવિંશતઃ ॥૨૨। ૨૩ ॥ ઇતિ ટીકાયાં—

એ પ્રમાણે મૂળ પાઠ તથા ટીકામાં કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—શિષ્ય—આપે મૂળ પાઠ તથા ટીકાથી જણાવ્યું પછી
તેમાં તેા સમજનારા સમજે પણ મારા જેવા યોગી બુદ્ધિવાળા કેવી રીતે
સમજી શકે ? માટે અમે સમજી શકીએ તેવી રીતે જણાવશે.

ઉત્તર—સાંભળો—આચાર્ય:—શ્રી તીર્થંકર ભગવંત અર્દ્ધ માગધી
જ્યા એ ધર્મ પ્રરૂપે છે. તે અર્દ્ધ માગધી ભાષા પ્રાકૃત અર્ધિ ૫૨ ભાષા

ને પ્રશ્નવ્યાપ્તિસૂત્રમાં બાર પ્રકારની ભાષા પણ કહી છે. તે તમામ ભાષાનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ.

તેમાં સંસ્કૃત ભાષાના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા. સંસ્કૃત, સમસંસ્કૃત ને હાસંસ્કૃત.

પ્રાકૃતના બે લેહ, પ્રાકૃત ને અતિપ્રાકૃત.

માગધીના પણ બે લેહ, માગધી ને અર્ધમાગધી.

ઐટલી ભાષાનું સ્વરૂપ અવસ્થા જાણવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—શિષ્ય—સંસ્કૃતના ત્રણ પ્રકાર શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર—સાંભળો—સંસ્કૃત ભાષાના ભાગવત્તાદિ ૧૮ પુરાણ, કાવ્ય, કાષ્ય વગેરે ધણાં શાસ્ત્ર સંસ્કૃતમાં છે. કે જેની ટીકા વિના સમજવું મુશ્કેલ પડે છે—સમસંસ્કૃત તે સંસ્કૃતમાં પ્રાકૃત ભાગવાથી સરલપણે સમભાષ તેવા. તથા પદ અને મહાસંસ્કૃત તે વેદનું સંસ્કૃત કહેવું છે તે સમજવું ધણું જ કઠીન હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—પ્રાકૃત ભાષાના બે લેહ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષા તેના બે પ્રકાર છે. જૈન સૂત્ર વિના ઐટલે તીર્થંકરના ભાંખેલા અર્થના સમાવેશ વિના તેવીજ ભાષામાં કેઇ આચારે ગદ્યપદ્યમાં બતાવેલા અર્થ તેને પ્રાકૃત ભાષા માને છે.—અતિ પ્રાકૃત તે આજુ દેશ ભાષા—જેવી કે હિંદુસ્તાની, ગુજરાતી, મરાઠી વગેરે કહી છે, અને કેટલાક શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાને પણ પ્રાકૃત ભાષા કહે છે.

અન્યમંતનાં શાસ્ત્ર જે યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ મિતાક્ષરા ટીકામાં જે સ્તોત્ર છે તે સંસ્કૃત મૂળ લખેલ છે, અને નીચે અર્થ છે તે પ્રાકૃત મૂળ લખેલ છે.

ધર્મસિંધુ ગુજરાતી ભાષાંતરની પ્રસ્તાવના પાને ૧-૩-જે ગુજરાતી ભાષાંતરને પ્રાકૃત કહેલ છે. (અંથનું નામ દરેક પાને મથાળે ધર્મસિંધુ: પ્રાકૃત ભાષાંતર સહિત) એ પ્રમાણે કહેલ છે.

મહાભારત (અઢારે પર્વ) ગુજરાતી ભાષામાં રચેલું છે તેમાં અઢિપર્વમાં ગાથા ૫ મીથી નીચે પ્રમાણે લખેલ છે.

મહાભારત ઉપરથી લઈ, સારસાર નિરધાર;
પ્રાકૃત ભાષામાંથી રચેલું, પદ્યથી વિસ્તાર. . . ૧

પ્રભુના શુભ પ્રાકૃત ભાષામાં, લખેલા પદ્ય સંભગાય;
 વ્યયમ ધી શુદ્ધતણા ધરનું. પદ્ય પ્રાણલયથી ખવાય. ૨
 પ્રભુના પદને પ્રાકૃત સમજે, તે તો નરકે જાય;
 તે માટે શ્રોતા સાંભગવી, શ્રી હરીની લીલાય. ૩.

વગી સહજતનંદની શિશ્યપત્રીમાં શ્લોક ૬૫મેં કહ્યું છે કે—
 સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથા, મ્યાસથાપિ યથા મતિ ;

વિપ્લુમતમાં જેન શાસ્ત્રની શૈલીનાં શાસ્ત્ર વપરાતાં નથી, એ ઉપાધે
 એમ જણાય છે કે સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથનો અભ્યાસ કરવા સહજતનંદજીએ
 તેમની શિશ્યપત્રીમાં છૂટ આપી છે તે પ્રાકૃત ગ્રંથ ગુજરાતી દેથી ભદ્ર
 માટેજ છે એમ જણાય છે.

ઉપરના તમામ દાખલા ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે શુદ્ધ ગુજ-
 રાતી ભાષાને પણ પ્રાકૃત ભાષા કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—શિષ્ય—માગધી ભાષાના એ પ્રકાર શી રીતે ?

ઉત્તર—માગધી ભાષા તે—બૈદધર્મનાં શાસ્ત્ર માગધી ભાષામાં છે.
 અર્થ માગધી ભાષા તે—જેન સૂત્ર અર્થ માગધી ભાષામાં છે, જેની જાંઘ
 લીધેંકર મદાસઃજની અર્થરૂપે પ્રકૃતેતી વાત્રીનો અભાવેશ મત્રુપર મદાસરે
 કરી ગણપદમાં ગુણણ કરી છે ને.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—શિષ્ય—પ્રાજ્ઞવાક્યસ્તુમાં ગાર પ્રકાર ધી ભાષા શી
 રીતે કરી છે ?

ઉત્તર—પ્રાજ્ઞવાક્ય—પ્રાજ્ઞવાક્ય ભાષામાં—પ્રાજ્ઞવાક્ય પાને ૩૮૨ મેં
 સુચવેલું.

દુષ્ટાચર્ય વિદ્યાર્થ શોધ નામ, વ્યવસ્થિત તેંડ મોચ્ય વિદ્યે વા પ્રાજ્ઞ
 કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે

અર્થ રીત—કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે
 કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે
 કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે

કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે

કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે
 કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે કાજ્ઞવાક્યે

અથ: ભાષા-ભાષાના બારક લેઈ બહુવાં, વચન પુણુ હોઈ સોળે પ્રકારે બહુવો એવી પરે તીર્થકરે અનુજ્ઞા દીધી છે. આલોચીને ચારિત્રીયો અવસરે બોલવો:

પ્રશ્ન ૪૯ સુ—શિષ્ય—આ ઉપરના પાઠ ઉપરથી કોઈ એમ કહે કે—માગધી ભાષા મુનિને ઉત્સર્ગ માર્ગે બોલવી ચાલી નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એમ કોઈ બોલે તેના જવાબમાં એટલુંજ કહેવું બસ છે કે—તમોએ સૂત્રની ભાષાને પ્રાકૃત ભાષા માની છે. તો તે પણ બહુવું ફેરવવું, વારંવાર પઠન કરવું, પૂર્ણ શક્તિ ફેરવવી, ઉપદેશ કરવો વગેરે તમામ બંધ પડશે. તમારાથી સૂત્રની સગ્રામ વારંવાર ચાશેજ નહિ, તે ઉપરાંત વ્યાકરણ આદિ ભણી શક્યોજ ક્યાંથી ? તમારું વાણ્ય તમનેજ બંધન કર્તા થયું.

સૂત્રને મતે તે છેએ ભાષા લૌકિક પક્ષની છે, અને લોકોત્તર પક્ષની. તો એક અર્ધમાગધી ભાષાજ છે. માટે અર્ધમાગધી ભાષાના સૂત્ર ઉત્સર્ગ માર્ગે વારંવાર બહુવાં ફેરવવાં ઉપદેશ પણ ધોક માર્ગે કરવો અને તેનાં મહાદ્વજ પણ ભગવંતે કહ્યાં છે. માટે સૂત્રની ભાષાં સિવાય સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, માગધી વગેરે છેએ ભાષા ઉત્સર્ગ માર્ગે બોલવી નહિ એમ ક્યું. કદાપિ કોઈ અવસરે બોલવું પડે તો મુનિએ કાળ અવસરનો વિચાર કરીને આલોચીને બોલવું. એવી ભગવંતની આજ્ઞા છે. માટે અર્ધ માગધી ભાષાનાજ સૂત્રની ભગવંતે ઉત્સર્ગ માર્ગે આજ્ઞા આપી છે. અને સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે. એમ આ ઉપરના પાઠથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૫૦ સુ—પૂર્વપક્ષી—ભગવંતે અર્ધ માગધી ભાષામાં પ્રરૂપણા કરી, એવો તો સૂત્રનો પાઠ છે, પણ જ્યારે ગણધર મહારાજે સૂત્ર ગુંથ્યાં ત્યારે અર્ધ માગધી ભાષામાંજ ગુંથ્યાં એવો પાઠ કોઈ સૂત્રમાં જણાતો નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર ગણધર મહારાજે ગુંથ્યાં એવો કયા સૂત્રનો પાઠ છે તે કહો ?

પ્રશ્ન ૫૧ સુ—પૂર્વપક્ષી—એવો પણ પાઠ નથી.

ઉત્તર—નો થયું. મુત્રમાં જે હોય તે કયુત્ત કરે. એકે અર્ધ માગધી ભાષામાં સૂત્ર ગુંથ્યાનો પાઠ નહી, પણ સૂત્રના આલેખી સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, અને તીર્થકર મહારાજના પ્રરૂપણાં વચન તેમાંજ રહ્યાં છે.

અને ભગવંતે અર્ધ માગધી સાપાએ અર્થરૂપે પ્રરૂપેલી વાણી તેજ ગણધર મહારાજે સૂત્રમાં ગુચેલ છે.

પ્રશ્ન ૫૨ સુ—પૂર્વપક્ષી—એવું તમે સાબિત કરી આપશો?

ઉત્તર—હા, સામાટે નહિ કરી આપીએ ખુશીથી કરીશું.

પ્રશ્ન ૫૩ સુ—પૂર્વપક્ષી—સૂત્રના ન્યાયથી સાબિત કરી આપો તો અમારે કશું છે.

ઉત્તર—ત્યારે સાંભળો, ને એક વચને રહેજો. અનુયોગદ્વાર સૂત્ર બાણુવાળા છાપેલ પાને ૫૧૬ મેં દહું છે કે—ગાથા—

અથં માસદ્ અરદ્ધા, સુતં ગંચંતિ મળહરા નિરૂણં;

સાસનસ્ત દ્વિઅટ્ટાદ, તટ તિરથં પવત્તદ. ॥ ૧ ॥

અર્થ—અર્થરૂપે સૂત્ર પ્રરૂપાં અરિહંત ભગવંતે, તે સૂત્રરૂપે (મધ્યમ રૂપે) ગુંથ્યાં નિપુણ એવા મળધર મહારાજે. સામાટે ૧ સાસનના દિનના અર્થે તેજ સૂત્ર તીર્થને વિષે પ્રવર્તે છે.

અર્થમાં તો એમ કશું કે જે સૂત્ર અર્થરૂપે તીર્થકર મહારાજે પ્રરૂપાં, તે સૂત્ર રૂપે મળધર મહારાજે ગુંથ્યાં અને તેજ સૂત્ર ભગવંતનું સાસન રહેશે અર્થાત્ ભગવંતનું તીર્થ રહેશે ત્યાં ગુપ્તી પ્રવર્તશે અને દાહ જે પ્રવર્તે છે તે પણ તેજ સૂત્ર છે.

પ્રશ્ન ૫૪ સુ—પૂર્વપક્ષી—ભગવંતે અર્થરૂપે પ્રરૂપાં અને મળધરે સૂત્ર ગુંથ્યાં તે વાત તો ખરી છે, પણ ભગવંતે જે અર્થ, જે બાળાએ પ્રરૂપા તેજ બાળા તજ બાળે ના સૂત્રમાં દાખલ કર્યાં છે એમ કેમ કહેવાય?

ઉત્તર—હા માટે ન કહેવાય કે જે માળાગરે (માળીયા) ૫૪ વાળુ કુવેને. પણ તેના ડીંગા ૫૫ને કપોં અને તેના ડીંગાએ ત કુવેને દાહ ગુરૂને એ ૧ દાહ ગુરૂનને પર્મ એવોયો જિરેવ છે કે જ્યાં જ્યાં કુવે એ એ ત્યાં તેના કુવે ન હોય ત્યાં વાળુ કુવે ત્યાં માળા ગરુ માળા ગરુ એવે દાહ એવે ત્યાં ત્યાં તેના કુવેને મેરવે, માટે તે કુવેને દાહ કહેવાય, ૫૪ કુવેને દાહ કહી શકાય નહીં.

એ જાણે ત્યારે જ મહારાજે અર્ધમાસકે જ્યાં એ જે અર્ધમાસકે ૫૧૬-૬૧૬ તેજ અર્ધ માસકે અર્ધમાસકે કુવે, અને જ્યાં એ જ્યાં એવે ત્યાં તે જ્યાં ત્યાં કુવે ૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ એવે

અલંકાર પણ ગોઠવ્યા, એટલે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થે ગોઠવતાં તેની સંધિ મેળવવા ગણધર મહારાજે પણ કેટલીક પૂર્ણા કરી હોય તે પણ સૂત્રજ કહેવાય, જેવી ભાષા ભગવંત બોલે તેવીજ ભાષા ગણધર મહારાજ બોલવા સમર્થ છે, એમ ઠાણંગ સૂત્ર તથા ઉવવાઈ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—ઠાણંગ તથા ઉવવાઈ સૂત્રમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઠાણંગ સૂત્ર તથા ઉવવાઈ સૂત્રમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે કે:—

દુવાલસંગિણો સમત્ત ગણિપિંડગધરા સવ્વકલ્લર સંગિવાણ્ણા, સવ્વ-
માસાણુગામિણો, અજિણાજિણસંકાસા, જિણા ઇવ અવિતહં વાગરેમાણા.—

અહિંયાં—ગણધર દેવને માટે કહ્યું છે કે—બાર અંગના જાણનાર, સમસ્ત આચાર્યને સિદ્ધાંતરૂપ પટારો તેડના ધરણુદાર, સર્વ અક્ષરના મેલણુદાર—એટલા કરીને ઉચરવા સમર્થ, સર્વ ભાષા આર્ય અનાર્ય દેવતા દેવીના તથા સંસ્કૃત પ્રાકૃતાદિ ભાષાના પારગામી, રાગ દ્રેષ છત્યા નથી પણ છત્યા એકલા જિન વીતરાગ સરિણા છે, જિન વીતરાગની પરે યથા તત્ય બોલનારા. અર્થાત્ ઉત્તર પ્રત્યુત્તર કરનારા તથા યથા તથ્ય ભાષાના બોલનારા એવા ગણધર મહારાજને કહ્યા છે.

એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ગણધર મહારાજે જે જે સૂત્ર શુંથ્યા છે તે તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્ધમાગધી ભાષાએ અર્થરૂપે તેજ તે સૂત્ર છે કુલ અને કુલના હારના ન્યાયવત્—આ વિષે પંડિત લાલન પણ સારો અભિપ્રાય આપે છે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—પંડિત લાલન આ વિષે શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—“ જૈન માર્ગ પ્રવેશિકા.” જૈન ધર્મ પ્રધોત્તર—ચોળક લાલન—વીરાત્ ૨૪૩૧—સુને ૧૯૦૫ માં—મુંબાઈ છપાયું છે.—તેના પાને ૨ ને—પાક ૩ જે—પ્રમાણ થયો—સાગ ૧ લો—તેમાં સ્વાલ—૭ મે—વખે છે કે—જૈન માર્ગનું મૂળ શું છે ? તેના જ્વાળમાં વખે છે કે—જૈન ધર્મનું મૂળ તેનાં સૂત્રો છે, તેમાં કહેલી બીના જિન ભગવાન થી મહાવીર સ્વામીએ કહી જણાવી, તે સાંભળીને તેમના શિષ્ય શ્રી મુખર્મ સ્વામીએ સૂત્રોમાં ગોઠવે. (એમ લાલનનું કહેવું છે.) અને ઠાણંગજી પત્ર સૂત્રના લે લેક કહે છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—ઠાણંગજી સૂત્રના જે લેક કેવી રીતે જણાવ્યા છે ?

કરો, આપ સમાન સમર્થ પુરુષને અમે વધારે કહેતા અસમર્થ છીએ. આ સાંભળી સિદ્ધસેને વિચાર કરી જણાવ્યું કે ત્યારે તો હવે હું જોન-ધારણ કરી, બાર વર્ષનું પારાંચિક પ્રાયશ્ચિત લઈ, શુભ રીતે મુખવચ્ચિકા, રત્ને હરણાદિ લિંગ રાખી, અવધૂત રૂપ ધારણ કરી ફરીશ. એ પ્રમાણે કહી ગરબનો ત્યાગ કરી અનેક નગરમાં ત્રિચરવા લાગ્યા. આ ઉપરના લખાણને ચારિત્રવિજયજી પુરનો ટેકો આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—આ વિષય ઉપર ચારિત્રવિજયજી શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—તેમજ વળી “જૈન” પત્ર-પુસ્તક પમું-મુંબાઈ-રવિવાર-તા. ૪થી ઓગષ્ટ સને ૧૯૦૭-અસાડ વદ ૧ વીર સંવત ૨૪૩૩ (અંક ૧૮મો) તેમાં પાને ૫મે-મુનિ વિચાર મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયનું વ્યાખ્યાન, (એ નામનો લેખ) તેમાં કોલમ ૨ ને કહ્યું છે કે—

સિદ્ધસેન દિવાકર વિક્રમના સમયમાં યઈ ગયા તે બહુ ભણેલા હતા. વિદ્યાના ગર્વને લીધે તેમને ક્રકત નવકારનાં પાંચ પદને સંસ્કૃત રૂપમાં ફેરવી નાખ્યા અને પીસ્તાલીસે આગમ સંસ્કૃત ભાષામાં ફેરવી નાખવા ઇચ્છા દર્શાવી. માગધી ભાષાને ન્યૂન ગણી સંસ્કૃતમાં ફેરવી નાખવાના તેમના નિશ્ચયને શુદ્ધે તેનો જ્ઞાન ગર્વ માન્યો અને તેમને સંઘ બહિષ્કૃત કર્યા. (ઇતિ)

એમ હોય તોજ ગણધર મહારાજ બીજી ભાષાને હાથ નહિ ધરતાં અર્ધ માગધી ભાષામાંજ સૂત્ર રચ્યાં એમ સિદ્ધ થાય છે. આ વિષે શ્રી ભગવતીજીની પ્રસ્તાવના સારો ખુલાસો આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—શ્રી ભગવતીજી સૂત્રની પ્રસ્તાવનામાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજીની પ્રસ્તાવનામાં પાને ૩-૪ થે કહ્યું છે કે એલીસમાં તીર્થંકર મહારાજે જૈસા કહા ઉનકે પાંચમે ગણધર આર્ય મુધર્મ સ્વામીને શ્રી ધમણ સંઘ ઔર આપની સન્તતિકે વિષે સૂત્ર રૂપસે સંકલિત ક્રિયા દે.-(ઈતિ.)

એટલે જેમ સાંકળના કણં જુદાં જુદાં હતાં તે તેને એક બીજામાં એણી સાંકળ બનાવી, પરંતુ સાંકળ ને સાંકળનાં કણં જુદાં નહિ તેમ શ્રી ભગવંતની ભિન્નભિન્ન વાણીને ગણધરે સંકલિત કરી, સૂત્ર ગુથ્યાં, તે ગણધરની મુધણાને ભગવંતની વાણી જુદી નહિ.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—શ્રી ભગવંતની વાણી અને ગણધરનાં રચેલાં સૂત્રને અરમમાં દેવી રીતે ગણ્યાં ?

ઉત્તર—શ્રી અનુયોગદ્વારણ સૂત્રમાં કહ્યું કે—ભગવંતે અર્થો
 ને ગણધરને સૂત્ર આપ્યું તે ભવંતને “અત્તાગમ,” અને ગણધરને તે
 “અનંતરાગમ,” અને તેમના શિષ્યો તે સૂત્ર “પરંપરાગમ.” તેમજ ભગવંતે
 પાસેથી અર્થરૂપે મળેલા સૂત્રને ગણધરે ગદ્યપદ્યમાં ગુંથણ કરી તે
 ગણધરને “અત્તાગમ,” તેમના શિષ્યોને “અનંતરાગમ, અને તેમના
 શિષ્યોને એટલે શિષ્યના શિષ્યોને “પરંપરાગમ.” કે જે સૂત્ર કેવલ
 ગ્રમણે લખાણમાં લીધાં અને અત્યારે પ્રવર્તે છે, તેજ પરંપરા આગમ તે
 કે જેમાં સૂત્ર આગમ, અર્થ આગમ અને તદુલ્લયા આગમનો સમાવેશ થાય

પ્રશ્ન ૬૩ મું—આ ત્રણ પ્રકારનાં આગમનો સમાવેશ મુત્રમાં
 રીતે લાગુ થાય છે ?

ઉત્તર—ગણધરે ગદ્યપદ્યમાં રચ્યું તે “મુત્રાગમ,” તેમાં ભગવંતે
 અર્થરૂપે અર્ધે ભાગેથી ભાષામાં પ્રરૂપેલા ભાવને સૂચવ્યા તે “અર્થાગમ,”
 અને અર્થ ગર્ભિત સૂત્ર ને દાદશાંગી વાળી પ્રમુખ તે “તદુભયાગમ.”

વિગતે કે ભગવંતે અર્થરૂપે પ્રરૂપેલું તે જંબુદ્વિપીને “પરંપરાગમ”
 થયું. અને મુખમાં ગણધરે મુત્રરૂપે વાંગણી આપી તે જંબુદ્વિપીને “અત્તાગમ”
 થયું. જે તે સૂત્રની અંદર ભગવંતની અર્થરૂપ વાળી ને
 નો તેને “પરંપરાગમ” કહાંથી કહેવાત ? અર્થાત્ નજ કહેવાત. પરંતુ
 મુત્રમાં ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ ગદ્ય ઉત્તર, તેજ જંબુદ્વિપીને “પરંપરાગમ”
 થયું. અને જમીણ પ્રકારની અસજ્જાય દાંડી મજ્જાય ઉત્તર
 “મુત્રાગમ, અર્થાગમ, તદુભયાગમ.” એ ત્રણે આગમની આગતના દાંડી

પ્રશ્ન ૬૪ મું—અર્થિય કે જે અર્થ કહે કે આ ભાષામાં ભગવંતે
 પ્રરૂપેલા અર્થ ને તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જે અર્થ તેને એક ગદ્ય આગમજ નહીં, કે જે તેને
 કોણે ગદ્ય કે અર્થ નહીં, તદુભયાગમ, ને કહેવું નહીં. તે
 જો તેને એક ગદ્ય આગમજ નહીં, કે જે તેને
 કોણે ગદ્ય કે અર્થ નહીં, તદુભયાગમ, ને કહેવું નહીં. તે
 જો તેને એક ગદ્ય આગમજ નહીં, કે જે તેને
 કોણે ગદ્ય કે અર્થ નહીં, તદુભયાગમ, ને કહેવું નહીં. તે
 જો તેને એક ગદ્ય આગમજ નહીં, કે જે તેને
 કોણે ગદ્ય કે અર્થ નહીં, તદુભયાગમ, ને કહેવું નહીં. તે

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—સૂત્રમાં કોણ એવો દાખલો છે કે આ નિર્ણય પ્રવચન-હાલ ને વર્તે છે તેજ સાચા છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—આવશ્યક સૂત્રમાં ચોકખું કહ્યું છે કે—

ઉત્સમાદ મહાવીર પજ્જવસગાળં ફળમેવ નિર્ગત્યં પાવયણં સચ્ચં.

અપભ્રંશ આદિ તીર્થંકરથી માંડી મહાવીર અર્થ તીર્થંકર પર્યંત દ્વાદશાંગી સૂત્ર ને નિર્ણય પ્રવચન તે સાચા છે. એટલે મહાવીર દેવના શાસનના છેડા સુધી ને સૂત્ર રહેશે તે નિર્ણય પ્રવચન કહેવાશે એમ સૂત્ર સાચી આપે છે. એટલુંજ નહિ પણ પહેલા તીર્થંકરના શાસનથી માંડી છેલ્લા તીર્થંકરના શાસનના છેડા સુધીમાં ને ને સૂત્રનો વિસ્તેદ જવાનો અધિકાર આપ્યો છે, તે પણ કાળ માન સાથે ભગવતીજી સૂત્રમાં દાખલ કરેલ છે.

જે આ સૂત્ર ભગવંતનાં પ્રરૂપેલાં ન હોત તો તે પણ સૂત્રમાં દાખલ હોત, પણ તે વાત તો છેજ નહિ. માટે અંતર દૃષ્ટિથી વિચારીશું તોજ સમજાશે.

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—પૂર્વપક્ષી-હાલ ને બત્રીસ સૂત્ર વર્તે છે તેજ તીર્થંકરનાં પ્રરૂપેલા અને ગણધરનાં શુભેલાં અને તેમાં ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ છે એવી શી ખાત્રી થાય છે ?

ઉત્તર—વાહ છ વાહ ! હવે એટલું સમજાય એટલે બસ છે ના ? ઢીક લ્યો સાંભળો—અનુયોગદ્વાર સૂત્ર બાળુચાળા છાપેલ પાને ૩૩૦ મે-કહ્યું છે કે—સૂત્ર પાઠ.—

અમ્મુમો રસો જહા, અમ્મુ બતર મિહવતો અન્નં કિંઅલ્લિં જીવ જોગંમિ; જં જિણવણે અત્થા, તિક્કાલજુવા મુણિંજંતિ. ॥ ૭ ॥

અથ ભાષા—ઇહ કહતાં એ છવ લોકને વિષે અમ્મુ ૧ સ અમ્મુતતર અત્યંત આશ્ચર્યકારક વસ્તુ એ તો કહેતાએ થી જિન વચનથી કિમ્બ-દક્કિ કિસ્સું અનેરા છે એટલે નાસ્તીત્વર્થઃ કિસ્થા ભક્ષીજ કહેતાં ને ભક્ષી થી જિન વચનને વિષે અર્થ કહેતાં છવાદિક પદાર્થઃ સૂક્ષ્મ દ્રવ્ય તરિત અતિન્દ્રિયાદિક રૂપ તથા અતીવાનામય વર્તમાન રૂપ ત્રિકાલ સુદ્ધ પશ્ચિ મુલિબ્ધતિ ભણીએ.

એટલે એવા અમ્મુ ૧ સ જિન વચન-અર્થને વિષે મુનિ ત્રણે દાલ રવા છે, એમ કહ્યું. માટે વિચાર કરો કે તે અર્થ રૂપે સિદ્ધાંત નહિ તો બીજું શું સ્વીકાર્યું કે ત્રણે દાલ મુનિ જુદા રહે ? અર્થાત્ ત્રણે દાલ મુનિ

જુલ્યા-રહે છે તેજ સૂત્ર આ, કે જેમાં લંગવંતની પ્રરૂપેલી અર્થ સક્રિય વાણી રહી છે તેજ આ સૂત્ર.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—સૂત્રનાં કેટલાં નામ છે ?

ઉત્તર—સૂત્રનાં દશ નામ છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સૂત્રનાં દશ નામ કયાં કયાં ? અને કયા સૂત્રમાં કયાં છે ?

ઉત્તર—શ્રી અનુયોગદ્વારસૂત્ર-આયુવાળા-છાપેલ પાને ૯૬મે-પ્રો ગણપર મહાનામનાં સ્વેચ્છાં સૂત્રનાં દશ નામ કયાં છે. તે ગાથા—

મુષ, મુલ, મંથ, સિદ્ધંત, સામણ, આણતિ, વયણ, ડવણસે ॥

વજ્રવન, આગમેય, જ્ઞાપજ્ઞવામુલે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—મુન ૧, સૂત્ર ૨, મંથ ૩, સિદ્ધાંત ૪, સામણ ૫, આણતિ ૬, વયણ ૭, ઉપદેશ ૮, પ્રજાપના ૯ અને આગમ ૧૦. મુનને વિષે એટલાં એ ૧૦ નામ પર્યાયવાળી જ્ઞાતૃવાં.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—પહેલો જોડ મુષ મુન કયો તે મુન કોને કહીએ ?

ઉત્તર—મુનજો-જે પ્રમાણે જાણમાં કયું છે તે જ્ઞાતૃનીએ જીવે

(૧) મુષ મુન-મુનની મનીષે મંથનીએ તે મુન કહીએ. (તીર્થંકરની મનીષે મુનપર જે અર્થ રૂપે મંથજ્યુ તે મુન. ॥ ૧ ॥

પ્રશ્ન ૭૦ મું—તીર્થંકરે મુષ મુન કયું તે મુન શી રીતે ?

ઉત્તર—તીર્થંકરે મુન મના કયો, તે અર્થના મુનવચ મની મુન

કહીએ (જાણતે પ્રરૂપેના અર્થને મુનપરે મુનમાં મુનવચ માટે મુન કહીએ) ॥ ૨ ॥

પ્રશ્ન ૭૧ મું—તીર્થંકરે મુલ-મથ કયા ને શી રીતે ?

ઉત્તર—મુલ મથ મુલ-મથના છે તે તીર્થંકરના અર્થને મુલ

કહીએ (જાણતે પ્રરૂપેના અર્થને મુલપરે મુલમાં મુલવચ માટે મુલ કહીએ) ॥ ૩ ॥

પ્રશ્ન ૭૨ મું—તીર્થંકરે મંથ-મથ કયા ને શી રીતે ?

ઉત્તર—મંથ મથ મંથ-મથના છે તે તીર્થંકરના અર્થને મંથ

કહીએ (જાણતે પ્રરૂપેના અર્થને મંથપરે મંથમાં મંથવચ માટે મંથ કહીએ) ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૭૩. મું—પાંચમે બોલે શાસન કહ્યું તેનો, ચો અર્થ ?

ઉત્તર—(૫) પાંચમે બોલે સાસન-શાસન તે મિથ્યાત્વ અવિરતિ કપાયાદિકે પ્રવર્તતા જીવને શિખવાથી શાસન કહિયે તથા "વવર્ણ એહવો પાઠાન્તર" તેહનો એ અર્થ કહેતાં પ્રશસ્ત અથવા પ્રથમ જે વચન તે પ્રવચન કહિયે. ॥ ૫ ॥

પ્રશ્ન ૭૪ મું—છઠ્ઠે બોલે આજ્ઞાસિ એટલે શું ?

ઉત્તર—(૬) છઠ્ઠે બોલે આજ્ઞાસિ-આજ્ઞાસિ તે મોક્ષના અર્થ ભણી જીવને આજ્ઞા દીજે તેણે કરી તે ભણી આજ્ઞાસિ કહીયે. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૭૫ મું—સાતમે બોલે વચન તે શું ?

ઉત્તર—(૭) સાતમે બોલે વચન-વચન તે બોલવો તે ભણી વચન કહિયે એટલે વચન યોગ એ ભાવ. ॥ ૭ ॥

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આઠમે બોલે ઉપદેશ તે શી રીતનો ?

ઉત્તર—(૮) આઠમે બોલે ઉવણ્ણે-ઉપદેશ તે હિતાહિતની પ્રવૃત્તિ. નિવૃત્તિના ઉપદેશ દેવા થકી ઉપદેશ કહીએ. ॥ ૮ ॥

પ્રશ્ન ૭૭ મું—નવમે બોલે પ્રજ્ઞાપના તે કોને કહિયે ?

ઉત્તર—(૯) નવમે બોલે પત્તવણા-પ્રજ્ઞાપના તે યથાવસ્થિત જીવાદિક પદાર્થ પ્રરૂપવાથી પ્રજ્ઞાપના કહિયે. ॥ ૯ ॥

પ્રશ્ન ૭૮ મું—દશમે બોલે આગમનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—(૧૦) દશમે બોલે આગમેય-આગમ તે આચાર્ય પરંપરાએ આપ્યું આવે તે ભણી આગમ કહિયે અથવા આગૂ કેવળીનો વચન તે ભણી આગમ કહિયે. ॥ ૧૦ ॥

"સુતે"—સૂત્રને વિષે એટલા (દશ પ્રશ્ન) એકાદર્થે પદાર્થ શબ્દ ભણવા. એમ બાવામાં કહ્યું છે. અને મૂળ પાઠમાં પણ એજ પ્રમાણે છે. (ધૃતિ)

ઉપરની ગાથા ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ભગવતે અર્દ્ધ માગધી ભાષાએ અર્ધરૂપે પ્રરૂપેલી વાણી અને તેજ ગણધરે સુચેડા દ્વાદશાંગી આદિ સૂત્ર એકજ છે કે જે સત્ દ્વાર વર્તે છે, તેજ સૂત્ર એજ છે. અને ઉત્તરોચ્ચન સૂત્ર પણ એજ સાજિત કરી આપે છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—ઉત્તરોચ્ચન સૂત્રમાં શું કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ માં અધ્યયનની ગાથા ૨૩ 'મીમાં ૧૬
 છે દે-ગાથા—

સો દોઢ અભિગમરૂઢ, સુયનાગ જેણ અત્યઓ દિઠં;

इष्कारसमंगाहं, पद्मगं दिठिवाउय ॥ २३ ॥

અર્થ:-જેને દ્વાદશાંગી પ્રમુખ સૂત્ર જ્ઞાન, ભગવંતનાં ભાષેણાં મર્થ થઈ દીડા છે, તેને સમકિતની પ્રાપ્તિની દશ રૂચિ માંહેલી અભિપ્રય રૂચિ કહેવી.

અદાત્ ભગવંતનાં પ્રરૂપેણ અર્થે યુક્ત સૂત્ર ભલુતાની રૂચિવાગને સમદિનની પ્રાપ્તિ થાય છે; માટે ભગવંતે તથા ગતુધર મહારાજે ઉત્તાધ્યયનજી મૂવનાં અધ્યયન ૧ લે-ગાથા ૮ મીમાં કહ્યું છે કે-

अष्टबुधानि सिद्धिज्ञा, निरुधानि उरुधनः

અર્થે મુખ્ય મૂલ શીખવાં એટલે જેને વિષે ભગવંતના પ્રરૂપેતા અર્થે
રહ્યા છે એવા મૂલ (દ્વાદશાંગી પ્રમુખ) શીખવાં. અને તે સિવવદ્ય
નિર્યંક ભગવંતના વાખ્યા અર્થે વિનાના (અચકરવર્ણિ) તમામ વર્ણનાં. (૫૧)

એટલા નાચે આચારંગદિ તમામ ગુણ થી તીર્થંકર મહારાજે
અર્ધ માનવી બાબતે અર્થરૂપે પ્રરૂપેલા અને ગજુધર મહારાજે તેજ
જ્ઞાનમાં તેજ અર્થને યોગીને પ્રુપેલા તેજ સૂચ પે નાના ચિપ્પોને વંચ
રૂપે આપેલાં તેજ સૂચ. પદંપરાણે આચાર આચાર બગવંતના ચતુર્થાશ્રમી
પાટે પૂજાપાદી રંગા દેવદિ સમ્યક પામું તપાનુપાં રૂપેલાં, તેજ ઉપ પે
સૂચ. અદા.૫ વંચે નં, માટે આ ગુણ અર્થપુજા અર્ધ માનવી બાબતે
પે રંગ માને.

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 1, 1861. It is a formal communication, and it is written in a very formal and dignified style. The President expresses his regret that he cannot deliver the message in person, and he explains the reasons for this. He then proceeds to discuss the state of the Union, and he mentions the recent election of Abraham Lincoln as President. He also mentions the secession of the Southern States, and he expresses his hope that the Union will be preserved.

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

સાંભળો—સૂત્ર તમને તે પણ ખુલાસો કરી આપશે. પરંતુ તે વિષે અમારું એક પ્રશ્ન છે કે—હાલ જે જાત્રીશ સૂત્ર વર્તે છે, તેને તમે આર્યસૂત્ર કહેશો કે તે સિવાય બીજું કંઈ કહેશો ?

પ્રશ્ન ૮૧ સુ—પૂર્વપક્ષી—એકે અવાજે હજાર વાર આર્યસૂત્રજ કહેશું. તેમાં તમે શું કહેવા માગો તેમ છે ?

ઉત્તર—જો તમે આ સૂત્રને આર્યસૂત્ર કહેવા કબુલ કરતા હો તો તે સાથે એટલો સવાલ છે કે—આર્ય ભાષા કઈ ? અને આર્ય ભાષાના પ્રરૂપક કોણ ? તથા આર્ય ભાષાના બોલનાર કોણ ? અને દેવતા કઈ ભાષા બોલે ? અને કઈ ભાષા બોલતા વિશિષ્ટ સર્વોત્તમ ભાષા હતી ? તે કહેા.

પ્રશ્ન ૮૨ સુ—પૂર્વપક્ષી—તમેજ કહોની ?

ઉત્તર—સાંભળો—અમે કહીએ છીએ. ઉત્તવાધ્વ તથા સમવાયાંગજ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—અદ્વમાગદ્વા માપાયે માસંતી જરહા. અર્દ્ધ માગધી ભાષાએ અરિહંત ભગવંત ભાષા બોલે છે અર્થાત્ પ્રરૂપે છે. એટલે અર્દ્ધ માગધી ભાષા જે છે તે આર્ય ભાષા છે એમ પત્રવણાજ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮૩ સુ.—પત્રવણાજ શું જણાવે છે તે તો કહો ?

ઉત્તર—સાંભળો—પત્રવણા પદ ૧ લે કહ્યું છે કે—સેકિં તં માસારિયાઃ માસારિયા જેજં અદ્વમાગદ્વા માસંતિ.—ગૌતમ કહે છે ભગવંત ! આર્ય ભાષા કઈ ? ભગવંત કહે છે ગૌતમ ! જે અર્દ્ધ માગધી ભાષાએ બોલે તે આર્ય ભાષા. (ઈતિ.)

અહીં ભગવંતે અર્દ્ધ માગધી ભાષા તેજ આર્ય ભાષા કહી છે. સંસ્કૃત પ્રાકૃત ને આર્ય ભાષામાં ગણી નહિ તેનું શું કારણ ? તે ગંભીર દૃષ્ટિએ વિચાર કર્યો. તેમજ સૂત્ર સિવાય અર્દ્ધ માગધી ભાષા આર્ય ભાષામાં કઈ ગણ્યો ? તેનો પણ વિચાર કર્યો.

આ પત્રવણા સૂત્રના પાંડ ઉપરથી સાબીત કરી આપે છે કે—ઋષભદેવ અરિહંતે પોતે અર્દ્ધ માગધી ભાષાને આર્ય ભાષા માનવાથી બ્રાહ્મોદિપિને અર્દ્ધ માગધી ભાષાએજ પ્રકાશ કર્યો છે. અને તેની મજબુતીને માટે આત્મારામજ પણ એમજ દેડે છે.

પ્રશ્ન ૮૪ સુ—આત્મારામજ શું કહે છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—આત્મારામજ પોતાના જનાવેડા “તત્ત્વ નિર્ણયપ્રાસાદ.” ચતુર્થાંકઃ સ્તંભઃ—પાને ૬૩૫ ને લખે છે કે—

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ માં અધ્યયનની ગાથા ૨૩ 'મીમાં ૧૬
 છે દે-ગાથા—

સો દોઢ અભિગમરૂઢ, સુયનાગ જેણ અત્યઓ દિઠં;

इष्टारसमंगाई, पञ्चगं दिठिवाउय ॥ २३ ॥

અર્થ:-જેને દ્વાદશાંગી પ્રમુખ સૂત્ર જ્ઞાન, ભગવંતનાં ભાષેલાં અર્થ થકી દીડો છે, તેને સમકિતની પ્રાપ્તિની દશ રૂચિ માટેલી અભિગ્રમ રૂચિ કહેવી.

અમારુ ભગવંતનાં પ્રરૂપેણા અર્થે યુક્ત સૂત્ર ભજવાની રૂચિવાળાને સમઘિતની પ્રાપ્તિ થાય છે; મારે ભગવંતે ત્યાં ગણધર મહારાજે ઉત્તાપ્યવનન સૂત્રનાં અધ્યયન ૧ લે-ગાથા ૮ મીમાં કહ્યું છે કે-

अष्टत्रयाणि भिक्षिना, निरठाणि दशत्रयः

અર્થે મુજબ મૂલ શીખવાં એટલે જેને વિશે ભગવંતના પ્રરૂપેતા મર્મ
વદ્ય છે એવા મૂલ (દ્વાદશાંગી પ્રમુખ) શીખવાં. અને તે સિવાય
નિરર્થક ભગવંતના લાખ્યા નર્થ વિનાના (અચરુત્કૃદિ) તમામ વર્તવાં. (૫૧)

એટલા નાપે આવામાંદિ તમામ સૂત્ર થી તીર્થંકર મહારાજે
અર્ધ માનવી બાધવે અર્થરૂપે પ્રરૂપેલા અને મનુષ્યર મહારાજે તેજ
જ્ઞાતામાં તેજ અર્થને ઘોડીને યુગિજ્ઞા તેજ સૂત્ર પેતાના શિષ્યોને વંચા
રૂપે આપેલાં તેજ સૂત્ર. પદંપરાને વાચના આચના ભગવંતના સ્તુતિવિષય
પાટે પૂજાપદી નેત્રા દેવદિ શમ્ય પામો તબજુખાં તીર્થંકાં, તેજ સૂત્ર પે
સૂત્ર. અર્ધપ વર્ગે ને, માટે આ સૂત્ર અર્થયુક્ત અર્ધ માનવી જ્ઞાતામાં
હિ રૂપ માને.

[illegible][illegible]

અથ ટીકા-દેવાણંમિત્યાદિ ॥ વિસિસ્સઈતિ ॥ વિશિષ્યતે વિશિષ્ટો
 અવતી તીર્થઃ ॥ અદ્વમાગદ્વતિ ॥ માયા કિલ ષડ્વિધા ભવતિ યદાહ-પ્રાકૃત
 સંસ્કૃત માગધે, વિશ્વાત્ર માયા ચૈશૌરસેની ચ; પદોત્ર મૂરિ મેદો, દેશ વિશેષાદપ-
 ંસઃ ॥ તત્ર માગધ માયા લક્ષણં કિચિત્ કિચિત્ પ્રાકૃત માયા લક્ષણં યસ્મા
 મસ્તિ સાદ્દં માગધ્યા ઇતિ વ્યુત્તત્ત્યાદ્દમાગધીતિ ॥

સૂત્રપાઠાર્થ-ગૌતમ ભગવંત પ્રત્યે કહે છે પૂજ્ય ? દેવતા કઇ ભાષાએ
 બોલે અને કઇ ભાષા બોલવા થકી વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ કહેવાય ? ભગવંત કહે છે
 ગૌતમ ! દેવતા અર્ધ માગધી ભાષાએ બોલે, તે પણ અર્ધ માગધી ભાષા
 બોલી થકી વિશિષ્ટ-શ્રેષ્ઠ-સર્વોત્તમ હોય છે.-અને ટીકામાં પણ એજ પ્રમાણે
 કહ્યું છે. અને વળી આત્મારામજી પણ પોતાના ગ્રંથમાં એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—આત્મારામજી પોતાના ગ્રંથમાં શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—આત્મારામજીએ પોતાના બનાવેલા “તત્ત્વ નિર્ણયપ્રાસાદ”
 પાને ૧૦ મે કહ્યું છે કે—“આરિસવણે સિદ્ધં દેવાણં અદ્વમાગદ્વા વાણી.”

અહીં તો સૂત્રમાં તથા ટીકા વગેરેમાં દેવતા અર્ધ માગધી ભાષાએ
 બોલે છે એમ કહ્યું, અને તેજ ભાષા વિશેષે શ્રેષ્ઠ કહી. માગધી ભાષા
 મિશ્રિત કાંઇક કાંઇક પ્રાકૃત ભાષાને અર્ધ માગધી ભાષા ટીકાકારે કહેલ છે.
 વળી કોઇ આચાર્ય એમ પણ કહે છે કે-અર્ધમાં માગધી અને અર્ધમાં
 બાકીની પાંચ ભાષાનું મિશ્રણ (મિક્ચર) કરવાથી તેનું નામ અર્ધ માગધી
 ભાષા અપાયેલ છે.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—શિષ્ય-આ ચાલતા-હાલ વર્તતા જૈન સૂત્રમાં ઉપર
 કહેલી છે એ ભાષા કે એવો કોઇ દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંતળો-આવા હેતુને એક લેખ “જૈન સમાચાર”
 પુસ્તક ૧ હું-અંક ૩૨ મો-પૃષ્ઠ ૪ થે—“સૂત્રની ભાષા કઇ ?” એ નામના
 લેખમાં જણાવે છે કે—

‘જૈન સમાચાર’ ના અધિવતિ જોગ-અત્રે કુંડલાના ભંડારમાં
 અંતગત સૂત્રની જુની પ્રત છે તેને છેલ્લે પાને કોઇ વિદ્વાન મુનેએ સૂત્રની
 ભાષા સંબંધી ઉદાહરણ સહિત લખેલ છે તે અંગ્રેજી ભાષાની સર્વને જાણ
 થવા માટે લખાવેલ છે અને તે મૂળ ઉત્તારા પ્રમાણે લખાવેલ છે.

“શ્રી પ્રમ વ્યાસજી મે” “દુર્વાલસંવિદા” ભાષા કદા દે તામે
 અંતરૂપિ છે ભાષા તપ પવ લેખમાં બાર ભાષા લેલ કહે સો જિનાયમામે

૧૭૫ ઉત્તર—અર્ધમાગધી ભાષા અરિહંત ભગવંતે બાર ભાતની પ્રખ્યાત મધ્યે પ્રરૂપેલ છે, તથા ગણધર મહારાજને શ્રુત આપેલ છે, તેમજ ગૌતમહિક ગણધર પ્રમુખના પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર કરેલ છે તે તમામ અર્ધમાગધી ભાષાએ અર્થરૂપે પ્રકાશેલ છે. શ્રી નંદીશ પ્રમુખ સૂત્રમાં કહેલી દ્વાદશાંગી વાણી કે જે તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અને તેજ ગણધર મહારાજે અર્ધમાગધી ભાષામાં સૂત્રરૂપે શુદ્ધ છે, તેજ આર્ય સુધર્મ ગણધરે આર્ય જંભુ અણુગારે વાંચનારૂપે આપેલ તેજ પરંપરાએ અદ્યપિ વર્તે છે, તે તમામ સૂત્ર અર્ધમાગધી ભાષામાં છે.

પ્રશ્ન ૯૧ સુ—આર્યપણું કેટલે ઠેકાણે વપરાય છે?

ઉત્તર—ભગવંત પોતે આર્ય, ભગવંતનું તીર્થ આર્ય, ભગવંતની વાણી આર્ય, નિર્વ્રંથ પ્રવચન આર્ય, ગણધરની શુંચણી પણ આર્ય, કે જેમાં આર્ય અર્ધમાગધી ભાષા વપરાણી છે તે, આર્ય ભાષાના બોલવા વાળા દેવતાદિકે પણ આર્ય એ તમામ આર્યપણું એક તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્ધમાગધી ભાષાને આધીનેજ છે. માટે ગણધર મહારાજે સૂત્ર આર્ય અર્ધમાગધી ભાષામાં રચ્યાં છે. નિઃસંદેહ.

પ્રશ્ન ૯૨ સુ—ગણધરે અર્ધમાગધી ભાષામાં સૂત્ર રચ્યાં એવો દોષ ન્યાય યુક્ત પુરાવો છે?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રીત્તી ધર્મના ઇશુએ જ્યારે ઇંગ્લીશ ભાષા માન્ય કરી ત્યારે તેના પાદરીએ તેના ધર્મ પુસ્તકો બાઈબલ ઇંગ્લીશ ભાષામાં રચ્યાં તેમજ મુસલમાનના પેગંબરે મુસલમાની ભાષામાં કુરાન બનાવ્યાં.—તેમજ બ્રહ્માના મુખથી ચાર વેદ નીકળ્યા છે. અને તે સંસ્કૃત ભાષામાં છે, એમ માનનારા તેઓના આચાર્યે તેમનાં ધર્મ પુસ્તકો સંસ્કૃતમાં રચ્યાં, તો પછી આપણા પરમાત્મા તીર્થંકર મહારાજે અર્ધમાગધી ભાષામાં સૂત્ર પ્રરૂપ્યાં—ઉપદેશ કર્યો એમ માનીશું તો ગણધર મહારાજે પણ અર્ધમાગધી ભાષામાં સૂત્ર રચ્યાં એમ માનવું તે વીર પરમાત્માએ જન્મ આપેલા વંશ વારસોની નિયામી છે, જે કુળમાં ઉત્પન્ન થાય તે કુળની ભાષા તેનાં બાળકો શીખે તે વાસ્તવિક છે.

પ્રશ્ન ૯૩ સુ—પૂર્વપરી—ઉપરના કેટલાક ન્યાય જોતાં એમ તો સમજાય છે કે—ગણધર મહારાજનાં રચેલાં સૂત્ર અર્ધમાગધી ભાષામાં છે પરંતુ હાલ જે સૂત્ર પ્રવર્તે છે તે ગણધર દ્વારા દોષ એમ સમજવા નથી. દેવદ સમા ધર્મજ્ઞે લખતી વખતે એ કે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ તેને

હૈ. સો ઉદાહરણ કહે હૈ. ૧ પ્રાકૃત, ૨ સંસ્કૃત, ૩ અપભ્રંશ, ૪ પીઠાચી, ૫ માગધી, ૬ સુરસેની. ૧ પ્રાકૃત કે ઉદાહરણ શ્રી દશવૈકલીમે ધન્ય. ૨ સંસ્કૃત કે ઉદાહરણ મંગલ. અપભ્રંશ કે ઉદાહરણ ગુણે દિસાહ વ્યુત્પન્ન દિસાહ અડે ગુણ શબ્દના અકાર નં એકાર હૈ. ૪ પીઠાચી કે ઉદાહરણ છિદાદિદોષ અડે દોષ શબ્દનાપકારને દંતિ સકાર હૈ. ધિરગુણેજસોદાનં અડે વચ શબ્દનો ચ. સો. તાલચીકુંદંતી સકાર હૈ. ૫ માગધી કે ઉદાહરણ પદમે મંતે મદ્યવળ લંતઅડે શબ્દના અકારને એકાર હૈ. ૬ સુરસેની કે ઉદાહરણ સોજાવર વિડંબ અડે સચ્ચા શબ્દ રં યકારને જકાર હૈ.

ઇત્યાદિક અનેક ઉદાહરણ સૂત્રાંમે હૈં યા તે છ ભાષાકા જ્ઞાન હૈ. તે સૂત્રકા અર્થ શુદ્ધ દોષ તળ આનંદ આવે. ”

આ લેખ નીચે ગોંડત સંવાદના મુનિ બલવજી તખે છે કે—એક તો શિવ થાય છે કે, અર્ધમાગધી અને જાડી પાંચ ભાષા મિથળ સંદે એકમે. (ઇતિ)

આ ઉપરના વાક્યને આત્માશામજીનું તખાવુ દેશ રૂપ થઈ પડે છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—આત્માશામજી શું જણાવે છે તે તો કહો ?

ઉત્તર—સંખ્યો-પીઠાચી આત્માશામજીનો બનાવેલો-મંથન નંબર પનો. “શ્રી અજ્ઞાન નિમિત્ત ભારતર” (અનુભવ બીજી) ત્રિતીય પાંચ (મંથન ૧૯૨૨મ્ છપાવેલો) નેના પાને ૧૭૫મે-કર્ણ છે કે- મિત્ર પ્રતિ શબ્દ નિર્ધારક શબ્દનું નામ નહિ હૈ કિન્તુ ૫૬ ભાષાનાં હૈ. નંબર ૧ પ્રાકૃત ૨, સંસ્કૃત ૩, માગધી ૪, પીઠાચી ૫, અપભ્રંશ ૬

તમામ ૬ ભાષાનાં શબ્દોનાં ૫૬ નંબરો રજુ છે કે- ૧ પ્રાકૃત, ૨ સંસ્કૃત, ૩ અપભ્રંશ, ૪ માગધી, ૫ પીઠાચી, ૬ સુરસેની. ૧ પ્રાકૃત કે ઉદાહરણ શ્રી દશવૈકલીમે ધન્ય. ૨ સંસ્કૃત કે ઉદાહરણ મંગલ. અપભ્રંશ કે ઉદાહરણ ગુણે દિસાહ વ્યુત્પન્ન દિસાહ અડે ગુણ શબ્દના અકાર નં એકાર હૈ. ૪ પીઠાચી કે ઉદાહરણ છિદાદિદોષ અડે દોષ શબ્દનાપકારને દંતિ સકાર હૈ. ૫ માગધી કે ઉદાહરણ પદમે મંતે મદ્યવળ લંતઅડે શબ્દના અકારને એકાર હૈ. ૬ સુરસેની કે ઉદાહરણ સોજાવર વિડંબ અડે સચ્ચા શબ્દ રં યકારને જકાર હૈ.

ઇત્યાદિક અનેક ઉદાહરણ સૂત્રાંમે હૈં યા તે છ ભાષાકા જ્ઞાન હૈ. તે સૂત્રકા અર્થ શુદ્ધ દોષ તળ આનંદ આવે. ”

!! ઉત્તર—અર્દ્ધભાગધી ભાષા અરિહંત લગવંતે બાર જાતની પ્રપદા મધ્યે પ્રરૂપેલ તે, તથા ગણધર મહારાજને શ્રુત આપેલ તે, તેમજ ગૌતમદિક ગણધર પ્રમુખના પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર કરેલ તે તમામ અર્દ્ધભાગધી ભાષાએ અર્થરૂપે પ્રકાશેલ છે. શ્રી નંદીશ પ્રમુખ સૂત્રમાં કહેલી દ્વાદશાંગી વાણી કે જે તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અને તેજ ગણધર મહારાજે અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં સૂત્રરૂપે શ્રુત છે, તેજ આર્ય સુધર્મ ગણધરે આર્ય જંભુ અણુગારે વાંચનારૂપે આપેલ તેજ પરંપરાએ અદ્યપિ વર્તી છે, તે તમામ સૂત્ર અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં છે.

પ્રશ્ન ૯૧ સુ—આર્યપણું કેટલે કેટલે વપરાય છે ?

ઉત્તર—લગવંત પોતે આર્ય, લગવંતનું તીર્થ આર્ય, લગવંતની વાણી આર્ય, નિર્વેદ્ય પ્રવચન આર્ય, ગણધરની શુભણી પણ આર્ય, કે જેમાં આર્ય અર્દ્ધભાગધી ભાષા વપરાણી છે તે, આર્ય ભાષાના બોલવા વાળા દેવતાદિક પણ આર્ય એ તમામ આર્યપણું એક તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્દ્ધભાગધી ભાષાને આશ્રીનેજ છે. માટે ગણધર મહારાજે સૂત્ર આર્ય અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં રચ્યાં છે. નિઃસંદેહ.

પ્રશ્ન ૯૨ સુ—ગણધરે અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં સૂત્ર રચ્યાં એવો કોઈ ન્યાય યુક્ત પુરાવો છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રીત્વી ધર્મના ઇસુએ જ્યારે ઇંગ્રેજી ભાષા માન્ય કરી ત્યારે તેના પાદરીએ તેના ધર્મ પુસ્તકો બાઈબલ ઇંગ્રેજી ભાષામાં રચ્યાં. તેમજ મુસલમાનના પેગંબરે મુસલમાની ભાષામાં કુરાન બનાવ્યાં. તેમજ ખ્રિસ્તાના યુગથી ચાર વેદ નીકળ્યા છે. અને તે સંસ્કૃત ભાષામાં છે, એમ માનનારા તેઓના આચાર્યે તેમનાં ધર્મ પુસ્તકો સંસ્કૃતમાં રચ્યાં, તો પછી આપણા પરમાત્મા તીર્થંકર મહારાજે અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં સૂત્ર પ્રરૂપ્યાં—ઉપદેશ કર્યો એમ માનીશું તો ગણધર મહારાજે પણ અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં સૂત્ર રચ્યાં એમ માનવું તે વીર પરમાત્માએ જન્મ આપેલા વંશ વારસોની નિશાની છે, જે કુળમાં દરપદ થાય તે કુળની ભાષા તેનાં બાળકો શીખે તે વાસ્તવિક છે.

પ્રશ્ન ૯૩ સુ—પૂર્વપણી-ઉપરના કેટલાક ન્યાય જોતાં એમ તો સમજાય છે કે-ગણધર મહારાજનાં રચેલાં સૂત્ર અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં છે પરંતુ હાલ જે સૂત્ર પ્રવર્તે છે તે ગણધર દ્વારા હોય એમ સમજાતા નથી. દેવંદ્ર દામા ધમલે લખતી વખતે એ કે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ તેને

અર્ધમાગધી ભાષા કહેવાણી છે, તો, ઘણા ભાગ માગધીના હોવાથી સૂત્રમાંથી ભુદી કોઈકજ ઠેકાણે પડે. પણ સૂત્રની ભાષાથી અસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા ભુદી પડતી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬ અં—સૂત્રની ભાષાથી બીજી ભાષાઓ કેવી રીતે ભુદી પડે છે તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—બાબુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર પાને ૨૩મેં-કહ્યું છે કે—

સે કિં સં આવસ્સયં તિહા સે શબ્દ માગધી માષાપ્રસિદ્ધ અથવા આવસ્સયંતિ પ્રાકૃત શૈલીયે આવાસક હમપણ થાઈ. ઇતિ ભાષા-અને ટીકામાં આવસ્સયંતિ પ્રાકૃત શૈલ્યાં આવસકં. ઇતિ ટીકા.—

સુત્રપાઠ.	સંસ્કૃત.	પ્રાકૃત.
આવસ્સયં.	આવસ્યકં.	આવાસકં (આવાસક).

તેમજ વળી અનુયોગદ્વારમાં એજ પ્રકારનો બીજો દાખલો છે.

પ્રશ્ન ૬૭ અં—અનુયોગદ્વારમાં બીજો દાખલો કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—બાબુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર પાને ૩૪૩ મેં-સકુલિ આ શબ્દ વિષે નીચે પ્રમાણે છે.

સુત્રપાઠ.	સંસ્કૃત.	પ્રાકૃત.
સકુલિઆ.	સકુલિકા.	સડલિઆ.

પ્રશ્ન ૬૮ અં—સૂત્રમાં માગધી ભાષા વિષે કોઈ શબ્દની સમજાવી છે ?

ઉત્તર—સગવડીજી વગેરે સૂત્રમાં ‘સરશય’ વગેરે શબ્દોને માટે—આદિવિધિ ભાષાંતર પાને ૨૨૩ મેં-કહ્યું છે કે—

“સરિશવય” આ માગધી શબ્દ છે. “સટ્ટવય” અને સર્વય એ બે સંસ્કૃત, શબ્દનું માગધીમાં “સરિશવય” એવું રૂપ થાય છે. સટ્ટવય એટલે સરખી ઉમરનો અને સર્વ એટલે સરશય—

એમ સૂત્રમાં માગધી ભાષા સંઘાતે બીજી ઘણી ભાષાઓનો સમાવેશ થવાથી ભગવતે તેને અર્દ્ધમાગધી ભાષા કહી છે.

પ્રશ્ન ૧૦૫ સુ—શ્રી ગણધર મહારાજે જે સૂત્ર ગ્રંથભાષામાં લીધાં છે તેજ સૂત્ર દેવદિં ક્ષમા શ્રમણે લખાણમાં લીધાં છે કે કાંઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હશે ખરો ?

ઉત્તર—દેવદિં ક્ષમા શ્રમણે જે સૂત્ર લખ્યાં છે તે પ્રાકૃત ભાષામાં નહિ પણ આર્ય અર્દ્ધમાગધી ભાષામાં જેવા ગણધર મહારાજે ગ્રંથ્યાં છે તેજ સૂત્ર લખાણમાં લીધાં છે. તેમાં એટલો વિશેષ છે કે—લખતી વખતે વિસ્તારવાળા અધિકારને સંકોચમાં લખ્યાં છે. કેટલાક સૂત્રમાં એક બીજાની ભલામણ આપી ટુંકામાં સમાવેશ કર્યો છે, અને જે સૂત્ર પહેલાં લખાણમાં તેની સાક્ષી પાછળનાં સૂત્ર લખાણમાં તેમાં પણ આપવામાં આવી છે, અને ચરિતાનુવાદ એક ઠેકાણે વિસ્તારવાળી હોવાથી બીજે ઠેકાણે ભલામણ આપી ટુંકામાં સમજાવ્યું છે. એ તમામનું કારણ પાછળના ભવ્ય જીવનના આધારને માટે—ચારે તીર્થના હિતને અર્થે પોતાની આયુષ્યની હદમાં ધારેલા લખાણની કોશીય પૂરી પાડવા માટેની હોય એમ જણાય છે. પરંતુ સૂત્ર તો પૂર્વોક્ત પરંપરાએ ચાલ્યું આવેલું મુખે સૂત્રરૂપે હતું તે લખાણમાં લીધું તે અર્દ્ધમાગધી ભાષામાંજ છે, પરંતુ પ્રાકૃતમાં નથી એ વાત સિદ્ધ છે.

અને યતાવધાની પંડિત શ્રી રત્નચંદ્રજીએ આ ચાલતા-વર્તતા સૂત્રનો કોષ કર્યો છે તેનું નામ પણ અર્દ્ધમાગધી ભાષાનો શબ્દ કોષ આપેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ સુ—પૂર્વપક્ષી—આ વિષે હજી કાંઈક પણ વધારે જાણવાની જરૂર છે. માટે જાણવાયોગ્ય હોય તો જણાવશો ?

ઉત્તર—ભલે આથી વધારે જાણવાને માગતા હો તો સાંભળો—હવે તમને છેવટનું વાક્ય એટલુંજ કહેવાનું છે કે—શ્રી નંદીજીમાં ૧૪ પ્રકારના મુત કદાં છે તે એકે—સૂત્ર પાઠ—

સે કિં તં મુદનાણં પરોક્તં ? મુદનાણં પરોક્તં ચત્તરસ વિદં પગ્ગં તંજ્ઞદા જલ્લસમુયં ૧, અજલ્લસમુયં ૨, સન્નિમુયં ૩, અસન્નિમુયં ૪, સમ્મમુયં ૫, મિચ્છમુયં ૬, સાદ્યં ૭, અજાદ્યં ૮, સપગ્ગવસિયં ૯, અપગ્ગવસિયં ૧૦, ગમિયં ૧૧, અગમિયં ૧૨, અંગ્ગવિઠં ૧૩, અંગ્ગવિઠં ૧૪.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૫ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનભાણા.

उत्तरार्द्ध भाग प भा.

પ્રશ્ન ૧ હું—કય ઢેલ્લા પ્રકારના ?

ઉત્તર—ભગવતીજી ચતક ૨૫ મેં G. ૬૬-પાંચ પ્રકારના સંપુદ
૬૯૫ દશા છે, એટલે પાંચ કદપવાળા સંયમી હોય.

પ્રશ્ન ૨ નું—સુત્રમાં પાંચ પ્રકારના ક્રિયા દર્શાવે તે કયા કયા?

उत्तर—स्थितिः १, अस्थितिः २, स्थिरः ३, निर्यातः ४, ने ५, पाति ६.

મમ ૩ જુ—સ્થિતિ દૃષ્ટવાગા ઠાણ ને દ્યારે હાય ?

ઉત્તર—રિયલિટી કંપ પહેલાં છેલ્લા ત્રીર્થ કરના વારે હોય એટલે પહેલાં છેલ્લા ત્રીર્થ કરના સાધુ રિયલિટી કંપવાળા કહેવાય, તેના કામચલાઉ રિયલિટી બાંધેલી હોય. આ સાધુને દમિયાં બે ટંકના પ્રતિકબળ આપે કરવું, પહેલાં પહેલને આધાર ધ્યાય પહેલે કરવે નાદ, રાજધિંક કાને નદિ, આધ.કર્મી આધાર પાત્રને અર્થે કે પરને અર્થે એટલે સમી સમાધાનીવાચને અર્થે કરેલા આધાર કરવે નદિ, સાધુ આવાના વખતે માન વગેરે કંપ પ્રમાણે વરને તે રિયલિટી કંપ કહેવાય.

૨૫ ૯ ૧-અરિશતિયા ૩ ને દા:૫ ?

[illegible]

... ..

ઉત્તર—સ્થિતિ કંદપમાં પાંચે ચારિત્ર લાભે, અને અસ્થિતિ કંદપમાં સામાયક, સૂક્ષ્મસંપરાય અને જ્યાઞ્યાત ૩ એ ૩ ચારિત્ર લાભે. છેદોપસ્થાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધ એ ૨ ચારિત્ર ન હોય.

પ્રશ્ન ૬ મું—અસ્થિતિ કંદપમાં છેદોપસ્થાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધ એ બે ચારિત્ર નહિ હોવાનું શું કારણ?

ઉત્તર—એવી અનાદિ કાળની સ્થિતિ છે. જે જે તીર્થંકરના વારામાં અથવા જે જે દેશમાં જે જે કંદપની પ્રવૃત્તિ સૂત્રમાં પૂઠી છે તેજ પ્રમાણે સદાકાળ પ્રવર્ત્યા કરે, તેનું બીજું કારણ જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૭ મું—સ્થવિર કંદપી કોને કહેવાય?

ઉત્તર—સ્થવિર કંદપી એવીથે તીર્થંકરના વારે હોય. સંપ્રદાયના આધારાગાને જે જે કંદપ તે સ્થવિર કંદપી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮ મું—જિન કંદપી કોણ હોય?

ઉત્તર—જિન-છદ્મસ્થ તીર્થંકરના જેવો આચાર પાળે તે જિન-કંદપી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૯ મું—કંદપાતીત કોણ કહેવાય?

ઉત્તર—કંદપાતીત છદ્મસ્થ તીર્થંકર તથા કેવળી ભગવાન તે કંદપથી અતીત થયેલા હોય એટલે બીજા સાધુઓની ચેકે તેમને કંદપ કાયદા ન હોય માટે કંદપ-તીત કાયદા કલમ વસ્તીને માટે હોય; રાખને માટે નહોય. તીર્થંકર રાજા સમાન છે. બાકીના તમામ સાધુ વસ્તીરૂપ છે. તીર્થંકરને માથે કોઇની આજ્ઞા નથી સ્વતંત્ર છે, આગમ વ્યવહારી છે. ઉત્કૃષ્ટા આચારી છે, જિન કંદપી જેવાને નકલ લેવા ચેગ્ય છે. અને તમામ કંદપવાગાને તીર્થંકરની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાનું છે. માટે છદ્મસ્થ તીર્થંકર તથા કેવળી ભગવાન કંદપાતીત હોય.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—પ્રત્યેક બોધને કયા કંદપમાં ગણાય?

ઉત્તર—પ્રત્યેક બોધ પૂર્વાધિક જ્ઞાનવાગા હોય કોઇ અરપી જ્ઞાની હોય કે કોઇ જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાનવાગા હોય તે એકદાજ વિચરનારા હોય તેનો કંદપ ધણું કરી જિન કંદપીને ભગતો હોય.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—સ્વયંબુદ્ધ કયા કંદપમાં ગણાય?

ઉત્તર—સ્વયંબુદ્ધ બે પ્રકારના હોય છે. એક તીર્થંકર અને બીજા પૂર્વાધિક જ્ઞાનવાગા તેમાં તીર્થંકર તો કંદપ-તીતજ હોય અને પૂર્વાધિક

ચારિત્રનો કંઠ્ય જવજીવ સુધીનો છે, અને પહેલા છેલા તીર્થ કરનાં સાધુને સામાયિક ચારિત્રનો કંઠ્ય ત્રણ પ્રકારનો. એક છે દિવસનો, બીજો ચાર માસનો ને ત્રીજો છ મહિનાનો. એટલે પ્રથમ સામાયિક ચારિત્ર ઉચર્યા બાદ સાત દિવસે ચાર મહિને, અને છેવટે છ માસે તો અવશ્ય છે—દ્વોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદશરત્નું જોઈએ, એ પહેલા છેલા તીર્થ કરના સાધુનો કંઠ્ય.

આ વિષે ઠાણંગજીને ઠાણે ૬૬—બાબુવાળા છાપેલ પાને ૪૩૦ ને ટીકામાં કહ્યું છે કે:—

કલ્પ ઠિર્હયાદિ ॥ કલ્પસ્ય કલ્પાદ્યુક્તસાધ્વા ચારસ્ય સામાયિક ચ્છેદો પસ્થાપનિયાદેઃ સ્થિતિ મર્યાદા કલ્પસ્થિતિસ્તત્ર સામાયિક કલ્પ સ્થિતિઃ સિજ્ઞાયર વિહેયા ૧ ચાઝજ્ઞામેય ૨ પુરિસજેઢેય ૩ કિદ્કમ્મસ્સય કરણે ૪ ચત્તારિ અવટ્ટિયાકમ્પા ॥ ૧ ॥ સામાયિક સાધુનાં અવશ્ય ભાવિન इत्यर्थ आचेलकु १ हेसिय २ सपडिक्कमणेय ३ रायविडेय ४ । मासं ५ पञ्जोसवणा द् छप्पे अणवट्टिया कम्पा ॥ १ ॥ नावश्यं भाविन इत्यर्थः

: અહિંયાં સામાયિક ચારિત્રના બે લેહ પાડયા. એક અવસ્થિત કંઠ્યવાળા અને બીજા અનવસ્થિત કંઠ્યવાળા તેમાં અવસ્થિત કંઠ્યવાળા વચલા બાવીશ તીર્થ કરના સાધુનો સામાયિક ચારિત્રનો કંઠ્ય અવસ્થિત—કાયમનો ટીકામાં કહેલા ચાર બોલ સહિત અવશ્યનો કહ્યો.

અને બીજા અનવસ્થિત કંઠ્યવાળા સામાયિક ચારિત્રીયા પહેલા છેલા તીર્થ કરના સાધુ ટીકામાં કહેલા છ બોલ સહિત પણ અવશ્ય ભાવિ નહિ—તેને સાત દિવસે—ચાર માસે—કે છેવટે છ માસે દ્વોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અવશ્ય આદરવું જોઈએ, માટે એ બીજો લેહ કહ્યો.

એ પ્રમાણે સામાયિક ચારિત્રની કંઠ્ય સ્થિતિના બે લેહ કહ્યા.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—દ્વોપસ્થાપનીય ચારિત્રની કંઠ્ય સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—તે પણ ઉપરની ચાલતી ટીકામાં કહ્યું છે કે—

દ્વોપસ્થાપનીય કલ્પસ્થિતિઃ આચેઝ ૧ કુદેસિય ૨ સેઝઝાયર ૩ રાયવિદ ૪ કિદ્કમ્મે ૫ દય ૬ જેટ ૭ પડિક્કમ્પે ૮ માસં ૯ પજ્જોસવગ-કપ્પે ૧૦ ॥ ૧ ॥ एडा निच तृतीयाध्ययनदत्त ज्ञेयानि ॥

એ પ્રકારે ૮૪ બોલ સહિત દ્વોપસ્થાપનીય ચારિત્રની કંઠ્ય સ્થિતિ કહી. અને ત્રીજા અધ્યયન પ્રમાણે અત્યુત્તર કહ્યું તે ૮૩—કરી દયેપ્રતિક

સૂત્રમાં ત્રીજા અધ્યયનમાં સાધુ મુનિરાજને જાવન-અનાયરણ કક્ષાં તે વરજીને ચાલવું એમ ટીકાકારનો અભિપ્રાય છેદોપસ્થાપનીય ચાસ્ત્રિવાગ્ય વિશેષે કરીને કહ્ય હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચાસ્ત્રિની જે પ્રકારે કહ્ય સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—તે વિશે પણ ટીકામાં એ પ્રમાણે કહ્યું છે:—

નિરિચસ માજ કપાટ્ટિદ નિરિચટ્ટ કપ્પટ્ટિદતિ ॥ પરિહાર વિશુદ્ધિ કર્ત્ત્વં વદમાના નિર્વિં સમાનકા ચૈ રસોચ્ચૂદસ્તે નિર્વિંષાસ્તેષાં યા સ્થિતિર્મર્વાદા સ્ત તથા તત્ત પરિહારિય ઉત્તમાસે તદ્અણુરિદારિયાવિઉત્તમાસે નવાટ્ટિમો ઉત્તમાસે તે જટાર સવિમાસપિ ॥ ૧ ॥

આ વિષેનો વિશેષ ખુલાસો આ ચાલના અધિકારમાં આપના ૧૧ આજ્યે ત્યાંથી સમજી લેવું.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—જિન કાપીની કહ્ય સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—જિન કાપીનો કહ્ય સ્થિતિ ટીકામાં આ પ્રકારે કહી છે:—

તથા જિન કર્ત્ત્વં સ્થિતેઃ મત્તગ્નિટાનિમાયા પીરાત્રાદિય મદિય વાન ૪ માનદ યોગ પ્રતિભદ્દે રૂપિનિ જિનકટિય ચરિત્તંતિ ॥ ૧ ॥ પરમારિયા માનદયોગ પ્રતિ ભદ્દેનિ કામાચિત્તુ સિદ્ધેવનાનામમેદે યોગનાં જાનિદે તથાવેષ કાપિવેશંકો મૂલીય વામાર્થે દુત્તયં:

એ જિન કાપીને: અભિનદ વિશેષ જણાવે. આ વિશે વિશેષ આપના ૧૧ આજ્યે ત્યાંથી સમજી લેવું.

કહ્યું છે કે—પરિહાર કાપીનો કહ્ય સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—પરિહાર કાપીનો કહ્ય સ્થિતિ ટીકામાં આ પ્રકારે કહી છે:—

પરિહાર કાપી નિર્વિંસ નવર કાપીગોળા રૂપ દિવાવદ ૧ નવ રૂપવિદ ૧૧ કાપી પૂર્વે રૂપે વદારિને રિવ વિદુષ ૧૧ કાપી રૂપ દિવાવદ ૧૧ કાપી રિવેરેર રૂપ રૂપવિદ ૧૧

આ ઉપરાંત ટીકામાં પણ કહ્યું છે કે—

કહ્યું છે કે—પરિહાર કાપીનો કહ્ય સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—છ પ્રકારની કલ્પ સ્થિતિ કહી, તેમાં પાંચમાં આસનના જન્મેલાને તો ત્રણ પ્રકારની કલ્પ સ્થિતિ હોય છે. એટલે પાંચમા આસનમાં સામાયિક ચારિત્ર, ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, અને સ્થવિર કલ્પ એ ૩ કલ્પ લાભે અને પરિહાર વિશુદ્ધના એ કલ્પ અને જિન કલ્પ એ ત્રણનો, આ કાળમાં વિચ્છેદ ગયેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—એકલ વિહારીપણું કોઈ સાધુને અંગીકાર કરવું હોય તો તે થઈ શકે કે કેમ ?

ઉત્તર—તેનાં અનેક કારણો છે. (૧) એક જિન કલ્પી એકલ વિહારી. (૨) બીજા પડિમાધારી એકલવિહારી તથા અભિગ્રહધારી એકલ વિહારી. આ બન્ને સૂત્રના ન્યાયે એકલા વિચરી શકે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—જિન કલ્પી તથા પડિમાધારી એકલ વિહારીમ શો તક્ષવત ?

ઉત્તર—જિન કલ્પીપણું જેને અંગીકાર કરવું હોય તેને પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરવું ભેઈએ. એટલે સ્થવિર કલ્પીમાંથી એટલે સંપ્રદાયમાંથી ગુરૂની આજ્ઞા માગી નવ જણા નીકળી એકને આચાર્ય સ્થાપે, ચાર જણા તપશ્વર્યા કરે, ચાર વૈયાવચ્ચ કરે. એ પ્રમાણે છ મહિના મુખી તપશ્વર્યા કર્યા બાદ તે વૈયાવચ્ચમાં ભેડાય, અને વૈયાવચ્ચવાળા છ મહિના તપશ્વર્યામાં ભેડાય, અને તેમની હઠ પૂરી થયે આચાર્યજી તપશ્વર્યામાં ભેડાય. એ પ્રમાણે ૧૮ મહિનામાં પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રનો તપ કાળ પૂરો કરે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા ગચ્છમાં રહેલાને ઉત્કૃષ્ટી કરણી કરવાની ઇચ્છા થયે પ્રથમ પોતાનો અભિપ્રાય ગુરૂને જણાવી ગુરૂની આજ્ઞાએ ગચ્છનો પરિહાર-ત્યાગ કરી ચારિત્ર નીર્માજ કરવા નવ સાધુની મંડળી નીકળી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે ત્રણ ભાગે અદાર મહીનાનો તપશ્વર્યાનો કાળ પૂરો કરે તે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર કહીએ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—પરિહાર વિશુદ્ધનો તપ કાળ કેટલો અને તે કેવી રીતની તપશ્વર્યા કરે ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટી કાળે ગચ્છન્ય ૧ ઉપવાસ, મંત્રમં છંડ, અને ઉત્કૃષ્ટી આમ તપ કરે શીવકાળે જપન્ય છંડ મગ્ધ અહમ, અને ઉત્કૃષ્ટી ચાર ચાર

ઉપવાસ કરે. વર્ષા કાળે ૪૦ અઠમ, ૮૦ ચાર, અને ઉત્કૃષ્ટા પાંચ પંચ
ઉપવાસ કરે. અને સર્વ ઉપવાસને પારણે આયંબીત કરે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરનારને દીક્ષા
કાળ અને વયકાળ કેટલો હોવો જોઈએ?

ઉત્તર—દીક્ષાકાળ ૨૦ વર્ષનો અને વયકાળ ઓછામાં ઓછો ચાર
ત્રીસ વર્ષનો હોય તે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરી શકે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રનો કાળ અઘાર માસનો નરે
જમીનો પૂરો થયે પછી તે શું કરે?

ઉત્તર—કાંતો તે ગચ્છમાં જાય, ગુરૂની આજ્ઞાને અનુસરી ઉત્કૃષ્ટી
કરતી એ વિચરે અને કાંતો જિન કદપી થઈ એકત્ર વિદ્યારી પને વિચરે
એટલે જિન થઈ ઇશ્વર તીર્થ કરે જોયો કરપ નામ આચાર પામે જ
તીર્થકરની પેઠે કદપાનીન કહેવાય નહિ, તેનો કરપ જુદો છે મારે જિન
કદપી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—જિનકરિષ્ક કયા કયા તીર્થકરને વારે હોય?

ઉત્તર—પહેલાં ઉગરા તીર્થકરને વારે હોય. વચ્ચા બાળીય તીર્થકરને
વારે ન હોય. કારણકે જમતીજીમાં કહ્યું છે કે—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર
પહેલાં ઉગરા તીર્થકરને વારે જ હોય, વચ્ચા બાળીય તીર્થકરના કાળને
પહેલું હોય તે પાંચમું એ ત્રણ ચારિત્ર વાળે ઉગરાચર્યાપનીય અને પરિહાર
વિશુદ્ધ એ લે ચારિત્ર ન હોય, અને પહેલાં ઉગરા તીર્થકરને વારે અને
ચારિત્ર વાળે એટલે કાંતો તીર્થકરના દરનું દિશિત હોય તે અવર હા
દિશિત હોય તે જ પરિહાર વિશુદ્ધ તથા જિન કદપી
વારે કરી શકે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર કેટલી?

ઉત્તર—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અઘાર એક માસની પરિશુદ્ધ
કાળને ૩૦ મેં મુકી દેતું નરહી ૧ જમતી ૧૫ ૧૦૦ અઘાર, ૨૦૦
૩૦ વર્ષ ઉગરાકરના એ એક મુકી નહીં.

૪૫ જમતી અઘાર ૧૦૦ વર્ષ ઉગરા કહેવાય નહીં ૬૦
એ પહેલાં ઉગરા તીર્થકરના વારે અઘાર ૬૫.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અઘાર કેટલી?

ઉત્તર—એક વચન (એક જીવ) આંધ્રી જંઘન્ય અંતર સંકુતરું ઉત્કૃષ્ટ અર્થ પુદ્ગળ દેશે ઉલ્લુ મહુવચન આંધ્રી જંઘન્ય ૮૪૦૦૦ ચોસારી હેનર વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ ૧૮ કોડકોડ સાગરનું એ પ્રમાણે ભગવતીજીમાં સંન્યાના અધિકારે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૧ સું—જિન કદ્દીની ગતિ કઇ હોય ?

ઉત્તર—જિનકદ્દીની ગતિ ચાલી હોય એમ જણાતું નથી. પણ પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રની ગતિ ઉત્કૃષ્ટી આઠમા દેવલોક સુધીની ભગવતીજીમાં કહી છે. તે ઉપરથી જિનકદ્દીની ગતિ આઠમા દેવલોક સુધીની કહેવામાં આવે છે. કારણકે—ત્યાં સુધી તે જિનકદ્દી પણમાં વિચરે ત્યાં સુધી તે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રીઓ ગણાય એ અપેક્ષાએ આઠમા દેવલોક સુધીની કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૨ સું—જિનકદ્દીનો આચાર તો ઉચો છે છતાં આઠમા દેવલોક સુધીનીજ ગતિ કેમ હોય ? ઘણા લોકો શંકા કરે છે કે તેની ગતિ તો મોક્ષનીજ હોવી જોઇએ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—મોક્ષની ગતિ એકે કદ્દપમાં છેજ નહિ, એમ ભગવતજી સૂત્ર જણાવે છે પણ કદ્દપાતીતનીજ ગતિ મોક્ષની કહી છે; તો જિનકદ્દી ગમ્મમાં આવ્યા પછી સ્થવિર કદ્દપીમાંથી ગુણસ્થાનકની ધેણીને ચઢતા કદ્દપાતીત-પણાના ભાવને પામીને દેવગજાન પ્રગટ કરી મોક્ષ ભવ તેવી રીતે જિન-કદ્દપીપણામાં બનવા સંભવ નથી—કારણકે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રીયા (જિનકદ્દપી) ને માટે કેટલાક એવી શંકાઓ ધરાવે છે કે તેને એવો ઉચ્છ્રક ભાવ રહે છે કે ચોકખું ચારિત્ર અમેજ પાળીએ છીરો ઇત્યાદિ ઉચ્છ્રક ભાવને કદાપી દેવગીએ ભળ્યા હોય તો કેમ ના કહી શકાય. જો એમ હોય તોજ શ્રી ભગવતીજીના પચીસમાં શ્લોકના સાતમા ઉદ્દેશમાં પાંચ પ્રકારના ચારિત્રની વ્યાખ્યામાં પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટી ગતિ આઠમા દેવ-લોક સુધીનીજ કહી છે. એ ઉપરથી જિનકદ્દપીની ગતિ પણ આઠમા દેવલોક સુધીની કહેવામાં આવે છે. તત્ત્વ દેવગી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૩૩ સું—જિનકદ્દપી અને પદિમાધારી સાધુમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—જિનકદ્દપી યજ્ઞવાજ્ઞા ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમાંથી પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરીને પછી જિનકદ્દપી થાય તે પણ ઉપર કહેલા અધિકારવાજાજ થાય, અને પદિમાધારી તો ગમે ત્યારે પણ થઇ શકના સંભવ છે. પદિમાધારી સાધુનો કાપ સવિસ્તર દશાશ્વત્થકે સૂત્રમાં કહેલ

છે ત્યાંથી બાણી લેવો. નેમનાથ ભગવંતે ગજસુકુમાર મુનિને જાણી
ભિક્ષુની પડિમા (પ્રતિમા) અંગીકાર કરાવી છે. એ ઉપરથી એમ જણાય
કે-ચોવીશે વીર્ય કરના સાધુઓની પ્રવૃત્તિમાં ભિક્ષુની બારે પડિમા નક્કી
કરવાનું હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—જિનકરણી અને પડિમાધારી સાધુની કઈ
શો તફાવત ?

ઉત્તર—જે પ્રમાણે દશાશ્વત્થકંઠ સૂત્રમાં પડિમાધારી કહેવામાં
આવીશ બોલ સદિત સવિસ્તર અધિકાર છે તેવો જિનકરણીનો મુખે
અધિકાર હોય એમ જણાતું નથી, અને સૂત્રમાં કદેક ઉકાળે ભિક્ષુ, વિરજી
અને પ્રતિમાધારી સાધુઓના નામથી જ બોલેને સાથે ઓળખાયા હોય એ
જણાય છે. તે ઉપરથી એમ પણ માંલ્ય છે કે જિનકરણી અને પડિમાધારી
સાધુની કરાણી યોગ્ય અંગે સદાથી દોરી જોઈએ, અને તે એક જ રીતે
દોય છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—શ્રી ભગવંતીના વીજ સત્ત્વને પડે તે શી
અંધારાને ભિક્ષુની બારે પડિમાધારી છે. પણ એકતા વિચરવાનો માર્ગ
આપો જણાવો તો તનું કેમ ?

ઉત્તર—જો વાત પરી તે, પણ મનનો ન્યાય જોતાં હોય તો
તે કે-પંડિત, દાનુજ, નીલકંઠર મહામહાશયના દરજા દીક્ષિત ભગવંતીના
મુખજ ભગવંતીના માર્ગે જીને પડિમા વડી શકે, અને બાળીના કાંઈ
નિયમ મળ્યો નહીં તે તે. જાણના કાંઈ પ્રમાણ કદી શકે એમ જણાય.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—કરણી મુનિને થઈ હોય તે કોઈના વિચારી તો

જિનકરણી મુનિને થાય તો તે કઈ છે કે આજ મુનિને થાય તો તે
કઈ છે આજ વિચારી કદે-જે સૂત્ર પ્રમાણ—

જિનકરણી કરણી મુનિને થાય તો તે કઈ છે કે આજ મુનિને થાય તો તે
કઈ છે આજ વિચારી કદે-જે સૂત્ર પ્રમાણ—

જિનકરણી કરણી મુનિને થાય તો તે કઈ છે કે આજ મુનિને થાય તો તે
કઈ છે આજ વિચારી કદે-જે સૂત્ર પ્રમાણ—

બુદ્ધિવંત ૩, બહુશ્રુત ૪, શક્તિવંત ૫, અદ્વૈતાધિકરણી ક્રોધાદિ રહિત ૬, સતોષવંત ૭, વીર્યવંત ૮, એ આઠે જોડ પુરુષ ભૂતિના લેવા.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપરના પાઠ અને ભાષામાં તો સમુચે વાત કહી પણ વિસ્તારથી તેનો અર્થ કાંઈ સમજી શકાય તેવા છે ?

ઉત્તર—ટીકાવાળાએ વિસ્તારથી જણાવ્યું છે પણ તે પાઠ આ સ્થળે નાખતાં અંથ વધી જવાથી ભાવાર્થરૂપે ટુંકામાં નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છે.

ભાવાર્થ—આઠ ગુણ યુક્ત સંપૂર્ણ અણુગાર પ્રતિભાધારી એકલ વિહારી સાધુ જ્ઞાનકંડપો યોગ્ય હોય તે એકલ વિહારી પણ આમાનુમાન પ્રત્યે વિચરી શકે, તે નિશ્ચે પ્રતિભાવંત અભિગ્રહ ધારી એકલ વિહારની પડિમા જ્ઞાનકંડપીની પડિમા માસિકાદિક લિપ્તુની પ્રતિભા તેમની ઉપસંપદા, (તેમનો આચાર) અંગીકાર કરીને એકાકી પણ વિચરી શકે તે આઠ ગુણનો ધણી હોય તે કહે છે.

(૧) શ્રદ્ધાવંત પુરુષ-તારવની શ્રદ્ધા, આસ્તિક, સમ્યક્ત્વ ચારિત્રવંત પુરુષ ભૂત, (સી ભૂત નહિ) (તમામ પદે એમ સમજવું).

(૨) સત્યવાદી-જેવું જોણે તેવું પાળે.

(૩) બુદ્ધિવંત, -શ્રુત ગ્રહણ શક્તિ મર્યાદાવંત.

(૪) બહુશ્રુત, -જ્યન્ય નર પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટા કંઈક ઉણા દશ પૂર્વ સુધી ભણે.

(૫) શક્તિવંત, -સમર્થ-જ્ઞાનકંડપી તુલ્ય તપરથા, સત્યપણ, શ્રુત, (જ્ઞાન), એકલ વિહાર અને ભગ, પાતકમ ઇત્યાદિ જ્ઞાનકંડપીના ભરાબર પડિવજે અંગીકાર કરી વિચરે.

(૬) અદ્વૈતાધિકરણી, -અદ્વૈત અધિકરણ. નિષ્કલક ક્રોધાદિ રહિત.

(૭) પૂતિમંત, -અનુદૂત પ્રતિદૂત પરિચલ ઉપસર્ગ સહે, અથવા સતોષવંત

(૮) વીર્યવંત, -શરીર તથા આત્મ શક્તિવંત

આ આઠ ગુણનો ધણી હોય તે જ્ઞાનકંડપી તથા પડિમાધારી સાધુ એકલ વિહારી પણ વિચરી શકે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—આગેજે-આકાશમાં ઉપરના ગુણ યુક્ત એકલ વિહારી સાધુ હોવા સંભવ ખરો કે કેમ ?

આનો પરમાર્થ એ છે કે જિન કંઈપી સાધુ તથા પંડિતમાધારી પ્રતિજ્ઞાવંત એક વસ્તુ કે એક પાત્ર રાખે તે પણ અપવાદ માર્ગે રાખે. ઉત્સર્ગે તેા તેનો પણ નિષેધ.

પ્રશ્ન ૪૧ સું—ઉપર કહેલા પાંચ બોલનો ધણી એકલ વિહારી થઈ શકે તેમાં બીજો બોલ જે ‘યુગવં’ કહ્યો તેનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—તેનો અર્થ રીકાકાર એ પ્રમાણે કરે છે કે—

‘યુગવં’ તિયુગં-સુપમ-દુષ્પમાદિઃ કાલ વિશેષ સ્તત્ પ્રશસ્તં વિશિષ્ટં બલહેતુ ભૂતં યત્યાસ્ત્ય સૌ યુગવાન્.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—યુગવં યુગવાન યુગમાં જન્મેલો એટલે યુગ શબ્દે ત્રીજો ચોથો આરો લેવો એટલે ચોથા આરાનો જન્મેલો હોય તે એકલ વિહારીની જિનકંઈપી પ્રમુખની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે. પાંચમા આરાના જન્મેલાનો એકંદર નથી.

પ્રશ્ન ૪૨ સું—જિનકંઈપી પાંચમા આરામાં નહોય એવો કોઈ દાખલો છે ?

ઉત્તર—એ વિષેનો પ્રથમ દાખલો સૂત્રના ન્યાયથી અપાઈ ગયો છે કે—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, તીર્થંકર યા તીર્થંકરના હસ્તદીક્ષિતના શિષ્યોથીજ અંગીકાર થાય છે. તે અપેક્ષાએ ચોથા આરાનો જન્મેલો ચોથા આરામાં અથવા પાંચમા આરામાં જિનકંઈપી એકલ વિહારી થઈ શકે. તે અપેક્ષાથી શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—ભરત શ્વેત્રમાં પંચમ કાળમાં જંભુ સ્વામી પછે ૧૦ બોલ વિચ્છેદ ગયા તે કહે છે.

૧ પરમાવધિરાન, ૨ મનઃ પરિવર્તન, ૩ કેવળજ્ઞાન, ૪ પુત્રાકનિષંકો, ૫ આહારક લગ્નિ, ૬ શાયક સમકિત, ૭ જિનકંઈપી સાધુ, ૮ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૯ સૂક્ષ્મસંપત્તિ ચારિત્ર, ૧૦ યથાક્ષત ચારિત્ર.

એ દશ બોલ જંભુ સ્વામી પછી વિચ્છેદ ગયા તેનું કારણકે તે ચોથા આરાના જન્મેલા પાંચમા આરામાં હયાની ધરાવતા હોય ત્યંમુખી રહેવા સંભવ છે. પછી વિચ્છેદ લાય એમ શાસ્ત્રથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૪૩ સું—એકલ વિહારી જિનકંઈપી અથવા પંડિતમાધારી હોય કે બીજા પણ હોય ખરા ?

ઉત્તર—બીજા હોવાનો સંભવ છે. પ્રત્યેક જુદા એકલ વિહારી હોય. નમિરાજ જુદા દરજ્જા પ્રમુખ તેમજ કોઈ અવધિરાની તથા બીજા સ્વામી

જ્ઞાનીને પણ એકલા વિચરવાનો સંભવ છે, પણ ઘણુંકરી તે પણ ત્રીજા યોગા આરાના જન્મેલા પૂર્વોક્ત-શુભના ધણીનેજ લાગુ છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—પૂર્વે કહેલા આઠ ગુણ તથા પાંચ બોલ તથા પ્રત્યેક બુદ્ધાદિ વિનાના પંચમ કાળમાં કોણ એકલ વિહારીપણે ચિચરી શકે કે કેમ?

ઉત્તર—સૂત્રમાં તો કહ્યું છે કે-કાંતો આઠ ગુણનો ધણી હોય તે એકલો ચિત્તથી થકે અથવા આઠ અવગુણનો ધણી હોય તે એકલો ચિત્ત એકલો કાંતો આઠ ગુણ સવળા કે કાંતો આઠ ગુણ અવળા હોય તે એકલો વિદારી થકે દૂર.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—એ વિષે સૂત્રમાં મૂળ પાઠે કંઈ કહ્યું છે?

ઉત્તર—સૂત્ર વિરૂદ્ધ એકત્ર વિદ્યારીનાં દૂષણો આચારાંગ સત્રના પાંચમું અધ્યયનને પડેલે ઉદ્દેશે કયા છે તે મૂળ પાઠ:-

ददमेगेसिपुग चरिषा भवति मे बहु कोदे, बहुमाणे, बहुमाण, बहुगेरे,
बहुरण, बहुनेद, बहुसदे, बहुमंछणे, आमवसकी पञ्चिभोच्छले उदिव रत्न
परपमाने ममिदेद अदवगु अत्तान पमाय दोसेनं सनत्तं मूदे धानं
जानति (२७३)

[illegible]

१६) - ५.०००. १५०० १००० ५००० ५०००,

[illegible]

১০. ১১. ১২. ১৩. ১৪. ১৫. ১৬. ১৭. ১৮. ১৯. ২০. ২১. ২২. ২৩. ২৪. ২৫. ২৬. ২৭. ২৮. ২৯. ৩০. ৩১. ৩২. ৩৩. ৩৪. ৩৫. ৩৬. ৩৭. ৩৮. ৩৯. ৪০. ৪১. ৪২. ৪৩. ৪৪. ৪৫. ৪৬. ৪৭. ৪৮. ৪৯. ৫০. ৫১. ৫২. ৫৩. ৫৪. ৫৫. ৫৬. ৫৭. ৫৮. ৫৯. ৬০. ৬১. ৬২. ৬৩. ৬৪. ৬৫. ৬৬. ৬৭. ৬৮. ৬৯. ৭০. ৭১. ৭২. ৭৩. ৭৪. ৭৫. ৭৬. ৭৭. ৭৮. ৭৯. ৮০. ৮১. ৮২. ৮৩. ৮৪. ৮৫. ৮৬. ৮৭. ৮৮. ৮৯. ৯০. ৯১. ৯২. ৯৩. ৯৪. ৯৫. ৯৬. ৯৭. ৯৮. ৯৯. ১০০.

18. The following are the names of the persons who have been appointed as members of the committee to investigate the charges against the President of the United States.

The above information was obtained from the records of the
Bureau of the Census, Department of Commerce, Washington, D.C.
and is being furnished to you for your information.

(અભાણુ, અગીતાર્થ, અને સૂત્રાર્થમાં નિશ્ચય વિનાના મુનિને એકલા કરવામાં ઘણા દોષ થાય છે.) તે સૂત્ર પાઠ.

ગામાણુ ગામં દુઃજ્જ માણસ્સ દુજ્જાતં દુપ્પારિ કંતં ભવતિ અવિયત્તસ્સમિ મ્મણો । (૩૦૪)

વયસાવિ એગે ચોઈઆ કુપ્પાંતિ માણવાં । • સ્સય માણેય ણેરે મહતા મોહેણ મુજ્જાતિ । સંવાહા બહવો મુજ્જો દુરતિ કના અજાણ તો અપાસતો । એવં તેમા હોડ । એવં કુસલસ્સ દંસણાં (૩૦૫)

અર્થ—સામર્થ્યહીન (વય તથા જ્ઞાનની યોગ્યતાથી રહિત) મુનિ એકલો થઇને ગામો ગામ કરતો તેનું તે કરવું તથા જવું અસુંદર ગણાય છે, કેટલાએક મનુષ્યો માત્ર વયનોથી સારી શીખામણ આપતાં નાખુશ થાય છે. એવા અભિમાની પુરૂષો (અજ્ઞાનથી) મહા મોહથી વિવેક વિકલ બની ગમ્મથી ભ્રુદા પડે છે. તેવા અભાણુ અને ‘અતસ્વદર્શી’ પુરૂષોને અનેક આવી પડતી પીડાઓ ફલધનીય થાય છે. હે મુનિઓ, એવું તમારા માટે નહિ બનેા એવું કુશળ પુરૂષ (વીર પ્રભુનું) દર્શન છે. (૩૦૫)

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઉપરના લખાણથી કેટલીક હકીકત એકલ વિહારી સંબંધી જાણવામાં આવી પણ અવિયત્તસ્સમિમ્મણો એટલે સામર્થ્યહીન (વય તથા જ્ઞાનની યોગ્યતાથી રહિત) વગેરે લખાણ છે તો ઉક્ત પાઠનો સમજાવતી પડે તેવો સવિસ્તર ખુલાસો હોય તો જણાવશો.

ઉત્તર—ઘણા અર્થના ટભાવાળા આચારાંગ સૂત્રમાં ઉપર લખેલા પાઠનો અર્થ ઘણા વિસ્તારથી કર્યો છે. તે વિશેષ સમજાવતી માટે નીચેના લખાણથી જાણશો.

ઇહાં એક ચરને મુનિને અભાવ તેહને દોષ એહવો ભાવ કહે છે. અબદુદ્યુત સાધુને ગામાણુ ગામં દુઃજ્જ માણસ્સ, આમાનુયામે વિચરતાં એકાકી સાધુને, દુઃજ્જાતં, હુદ્દ ગમન થાય જતા અનુદ્ધ પ્રતિદ્ધ ઉપસર્મને ઉપજવે અરહતકની પરે ભલો ન થાય, તથા દુપ્પારિ કંતં, હુદ્દ પરાક્રમને સ્થાનક એકાકીને મવાંતિ થાય, એતા વતા એકાકી સ્થાન ન પામે, મુલભદ્રને અમર્ષ વેરવાને ઘરે ગયા સાધુની પરે એમ સમસ્તને ન હોય, દિંતુ નેહવાને હોય તે કહે છે. અવિયત્તસ્સ મિમ્મણો, અવિયત્તસ્સ મિખ્ખૂત્તો કેતા અવ્યક્ત ને મતે કરી અવ્યક્ત પ્રધા વયે કરી અવ્યક્ત મુતે કરી અવ્યક્ત તે દહિવે જેણે આચારાંગ સૂતાર્થ થરી પૂરે ભણ્યો ન હોય.

ગચ્છ ગતં ગચ્છને માટે રહ્યા સાધુની એ સ્થિતિ ગચ્છ નિર્ગતને તથા
 પૂર્વની ત્રીજી વત્સુ ભણી ન હોય તે સુત અવ્યક્ત તથા વયે કરી અગત્ય
 તે દ્વિતીએ. તે ગચ્છ ગત માંહે ત્રીસે વર્ષ માંહે વર્તે ગચ્છ નિર્ગત કરે
 વયે કરી અવ્યક્ત ત્રીસ વર્ષ માંહે વર્તે તે કહિયે છઠ્ઠાં અવ્યક્ત
 ચોખંગી છે, યુત અને વયે કરી તે અવ્યક્ત તેહને એક ચર્ચા ન માં
 સંયમ આત્મા વિરાધના થાય એ પહેલે ભાંગો. ૧ તથા યુને ત્રી
 અવ્યક્ત વયે કરી વ્યક્ત તેહને પણ એક ચર્ચા ન કરે. અગીયાર્થને
 સંયમ અને આત્માની વીરાધના થાય એ બીજી ભાંગો ૨. તથા યુને ત્રી
 વ્યક્ત અને વયે કરી અવ્યક્ત તેહને પણ એક ચર્ચા ન માં
 બાદપરના ભાવે ત્રણે લોકને પરાશરનો કામ થાય એ ત્રીજી ભાંગો ૩
 તથા તે યુગ અને વયે કરી વ્યક્ત તેહને ચુરને આદેશે એક ચર્ચા માં,
 પણ આદેશ વિના ન કરે. જોડ ભણી આજ્ઞા વિના એકતાને તિહાં કરે
 દોષ ઉપજે ૪. પરંતુ તે દોષ ગચ્છ ગતને સંભવે નહિ. ચુરને આદે
 પ્રવર્તે ચુગ ઉપજે તેજે દોષ નહિ. વળી કર્ષને વયે એક એક યુગે
 પણ વચન ન માને તે કહે છે. કિન્નરી એક તપ સ્વમાનુષાન મિ
 મિત્તા પ્રમાદે સજ્જા ના નિ. કિન્નુને વયમાવિ જો વૃદ્ધા, થી ચુરે
 ધર્મ વચને, એક અગત્યને, ચોથા પ્રમાં વૃત્તિ માનસા, કોપને વે
 પદુમે, અનુષ્ઠ કમ કરે હું (મને) ધરૂ એટલા સાધુમાંડ નિરાશા માં
 કાં હમ મની અનેના પણ રહુ હમડીજ પ્રવર્તે છે તદને યુ ન કરે
 હું પને રુદ્ધ મનેષ, ઉત્તર અભમાન વને આપતુ માં કરે. અને
 કરે ના અનુષ્ઠ કરવા કોઈન મુશ્કિ, પ્રજાના મોહનવન હા મુશ્કિ માં
 કરે વિંધા વિંધા વાચ મોદે મોદિત કરા માન વાને નહિ. અગત્ય
 કરી તપ કરે. નિરોધે તદન નામ નુન મે એક મિત્તુ દોષિત માં કરે
 તે માં મે અગત્ય એટલી દિદનને મરજા, ભાષ. હા. તદને
 કરે તદને કરે, કરે કરે તદને, વળી વા. વા. તદને કરે તદને
 કરે તદને કરે તદને કરે તદને, અગત્યને માનસા, અગત્ય ન
 કરે તદને કરે તદને કરે તદને, અગત્યને અગત્ય, અગત્યને, અગત્ય
 કરે તદને કરે તદને કરે તદને, અગત્યને અગત્ય, અગત્યને, અગત્ય
 કરે તદને કરે તદને કરે તદને, અગત્યને અગત્ય, અગત્યને, અગત્ય

કરે તદને કરે તદને કરે તદને, અગત્યને અગત્ય, અગત્યને, અગત્ય
 કરે તદને કરે તદને કરે તદને, અગત્યને અગત્ય, અગત્યને, અગત્ય

જીને મા. મહુવો ઇયં કુસલસં દંસળ. એ પૂર્વેકત કહ્યો તે શ્રી વર્ધમાન
સ્વામીનો દર્શન અભિપ્રાય બાલુવો.

હવે આચાર્ય—શુર સમીપે શિષ્યને કેવી રીતે પ્રવર્તવું તે ચાલતા
અધિકારથી તથા ભાષાંતરની કલમ (૩૦૬ ક્રી તથા ૩૨૩ મી કલમથી બાલુવું)

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉપરની કહેલી બન્ને કલમમાં શું કહ્યું છે? તે
બાલુવશો.

ઉત્તર—ઉપરની કલમોમાં એકલા ફરનાર સાધુને ઘણા દોષ કહ્યા
છે માટે મુનિએ હમેશા શુરની નજર આગળ રહીને શુરએ બતાવેલી,
નિઃસંગતાથી, શુરના બહુ માનપૂર્વક, અને શુર પરની શ્રદ્ધાથી, શુર સમીપ
નિવાસ કરતાં થકાં યતનાપૂર્વક શુરના અભિપ્રાયને અનુસરીને માર્ગના
અવલોકન સાથે જીવ જંતુને ભોતાં થકાં ભૂમંડળ પર ભમતા રહેવું એટલુંજ
નહિ પણ જતાં, આવતાં, બેસતાં, ઉઠતાં, વગતાં, અને પ્રમાજન કરતાં
સર્વદા શુરની આજ્ઞા લઇ વર્તવું. (૩૦૬)

હવે અધ્યયન પાંચમાના છઠ્ઠા ઉદેશમાં કહ્યું છે કે—કેટલાએક
જિનાજ્ઞાથી વિપરીત પ્રવૃત્તિમાં ઉદયમી વર્તે છે. કેટલાએક જિનાજ્ઞાનું કુળ
પ્રવૃત્તિમાં નિરૂદયમી છે. એ બન્ને વાત હે મુનિ, તારે મ યાઓ, એમ
કુશળ (વીર પ્રભુ) નું દર્શન છે.

માટે જે પુરૂષ હમેશાં શુરની દૃષ્ટિમાં વર્તેલો હોય, શુર પ્રદર્શિત
મુક્તિ સ્વીકારતો હોય, શુરનું બહુ માન કરતો હોય, શુર પર શ્રદ્ધા ધરતો
હોય, શુર કુળવાસ કરતો હોય, તે પુરૂષ કમોને જીવીને તત્ત્વ ભોઇ શકે
છે અને એવો મહા પુરૂષ કે જેનું મન લગાર પણ સર્વજોપદેશથી બાહર
જનું નથી તે કોઇનાથી પણ પરાજીત ન થતાં નિરાક્રાંતતારૂપ ભાવનાને
ભાવવા સમર્થ થાય છે (૩૨૩).

પ્રશ્ન ૪૯ મું—કોઇ કહે છે કે—પોતાના બરાબર અગર પોતાથી
અધિક શુભચળો સખાયો ન મળે તો તે એકલો વિચરી શકે એમ
ઉત્તરાધ્યયનના ૩૨મા અધ્યયનની પાંચમી ગાથામાં કહ્યું છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વાત ખરી છે, પણ તે કોના માટે સૂચકરે એ વાક્ય
મૂક્યું છે? તે પ્રથમ બાલુવું ભોઇએ.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—એમ તો એમ જાણીએ છીએ કે શુર કે એક
જરખા શુભચળો કે અધિક શુભચળો ન મળે તો પોતાની એક પાંચ
અદામત અંગીકાર કરી સાધુ બની એકલો વિચરી શકે.

ઉત્તર—એવો ભાવ એ અધ્યયનમાં કે એ ગાથામાં નીકળેલો રહે
એ બત્રીસમા અધ્યયનની પાંચમી ગાથાથી કોઈ ઉપર કદા પ્રભાવે એ
વિદ્વાદી બનવાને હસવતા હોય તો તેણે પ્રથમની ગાથાએ પર દ્રષ્ટિ કરે

પ્રશ્ન ૫૧ મું—પ્રથમની ગાથાઓમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ત્રીજી ગાથાના પહેલાજ પદમાં કહ્યું છે કે “તસ્મે સ મ્હે
ગુરુ વિદ્વ સેવા,” જેને મોક્ષનો માર્ગ સાધવો હોય, તેણે પ્રથમ શિષ્યો
કરીને ગુરુની સેવા કરવી અને દીકાકાર પલ્લુ એજ જણાવે છે કે :—

“તસ્ય મોક્ષોપાય મૂનસ્ય જ્ઞાનસ્ય વ્યયઃ—પ્રથમ ગુરુ વૃદ્ધ સેવા કરી
પ્રાપ્તિ દેવુઃ ગુરુવથ વૃદ્ધાથ ગુરુ વૃદ્ધા સ્તેષાં સેવા ગુરુ વૃદ્ધ સેવા તા કુપે
ષર્માનાર્થા વૃદ્ધા શ્રુત પર્યાવાગ્યાંયે મહાન્ત સ્તેષાં સેવા જ્ઞાન દર્શન દેવ દુઃ
સ્ત્યર્થઃ—

અર્થમાં તો પ્રથમ ગુરુ પાસે હીશા લઈ ગુરુની વિધિએ સેવા કરી
જી, તથા વૃદ્ધ ગુરુની સેવા કરી મોક્ષનો ઉપાય શિષ્યે મેળવવો.

દરે ગુરુની ગેરદાજીએ શિષ્યે શું કરવું ? તે જાણી ગાથાએ
૫૧માં જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—જાણી ગાથામાં જમરતે, શું કહ્યું છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—જાણી ગાથામાં જમરત, એમ જણાવે છે કે—ગુરુની
દાજરીએ શિષ્ય જ્યાં મુખી એકત્રો એક જ્યાં મુખી. યવનઃ શિરઃકુળે
જવનઃ ત્વારી વટા વટાઃકેરઃ જળાં વૃત્તં દુરોચ એકત્ર વિહાતિ વૃ
તપઃકારે એકત્રે હાઝ આમાદિ તપ કરે અને માયુષ્યની કિંમતે શિ
ભાષણ કરે એકત્ર મહાવ મિલેનિતનદુ વૃદ્ધિઃ—અતઃ વિનુતપં વૃદ્ધિઃ
દુરોચ વિનુતપં વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ
વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ
વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ

વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ
વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ
વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ
વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિઃ

પ્રશ્ન ૫૩ સુ—પાંચમી ગાથામાં શું કહ્યું છે ? તે જણાવશે.

ઉત્તર—પાંચમી ગાથામાં તે વિષે સારો ખુલાસો કર્યો છે. સાંભળો ગાથા.

નવા ભમેજ્ઞા નિરૂણ, સહાય, ગુણ દિયંવા ગુણઓ સમંવા, એકો વિ
ખાવાઈ વિવજ્ઞયંતો, વિહરેજ્ઞ કામેસુ અસજ્ઞમાગો ॥ ૫ ॥

અર્થ :—નિપુણ સહાયો, શુભે અધિક અથવા સરિખો એકલો
શિષ્ય હાલે નહિ તો, પાપે કરીને રહિત કામને વિષે અસજ્ઞ માન, થકો
એકલો વિચરે, એમ કહ્યું છે.

અહિયાં તો સાધુપણામાંજ શુરની, ગેરહાજરી, એ સખાયા શબ્દે
શિષ્યનેજ ગોતવો કહ્યો છે તે એકલા નહિ રહેવાને માટે કારણકે સાધુને
એકલા રહેવાની, ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

આનો પરમાર્થ એ છે કે :—અહિયાં સખાયા તરીકે શુર કહેલ
નથી. સખાયાનો અર્થ તો શિષ્યજ થાય માટે સખાયા શબ્દે શિષ્યને બદલે
શુરનો અર્થ કરવો તે ઉત્સૂત્ર પદ્યું કહેવાંય માટે જેને મુશિષ્યપણું ધારણ
કરવું હોય તેણે સ્વછંદપણું છાંડી, શુરકુલ વાસ કરવો.

પ્રશ્ન ૫૪ સુ—ઉપરની પાંચમી ગાથા ઉપરથી એમ જણાય છે કે
શુરની ગેરહાજરીએ પોતાના ભરાભર કે અધિક શુભવાળો શિષ્ય ન મળે
તો તે એકલો વિચરી શકે એમાં બાધક નહિ.

ઉત્તર—સૂત્રના આધારે એકલા વિચરનારને વાંધા ઉજ નહિ.
પાંચમી ગાથાના આધારે એકલા વિચરનારને માટે પણ ચોકખું કહ્યું છે
કે—તને જે જોઈતો સખાયો ન મળે ને એકલું વિચરવું થાય તો અદાર
આવણે એક પણ પાપનું સેવન કરીશ નહિ અને કામ ભોગમાં તારી
વૃત્તિને દોડાવીશ નહિ તો ભલે એકલો વિચરજે નહિ તો છેક સૂત્રના
આધારે કોઈ પણ આચાર્ય થા સાધુના આશ્રયે વિચરી પોતાના સંયમનો
નિર્વાહ કરે પણ ઉદ્વેગથી કે અહંભાવથી પોતાની મેળે સાધુપણું અંગી-
કાર કરી, પોતાની મેળે સાધુ બની, એકલા વિચરવાની, અર્થાત્ આપછંદા-
પણે એકલા દરવાની, ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૫૫ સુ—ભગવંતની આજ્ઞા શી છે ?

ઉત્તર—ભગવંતની આજ્ઞા શુરકુલ વાસ વસીને શિષ્યે શુરની આજ્ઞા
પ્રમાણે ચર્ચિ જન્માર્જનો નિર્વાહ કરવા કહેલ છે અને શુરકુલ વાસે
જન્યવસતા સ્વછંદાચારીને પણ અવશ્યક કહેલ છે.

તે વિષે શ્રી મુયંગશંગજી અધ્યયન ૧૪ મે ગાથા ૪થી જાણુવશ
છાપેલ પાને ૫૧૧ મેં કહ્યું છે કે—

ઉસાજ નિઠે મણુજ સમાહિ, અણો સિણંત કરંતિણથા ; ઉમત ને
દવિયસસવિદંગણિએસે વહિયાઆમુવજો ॥ ૬ ॥

અર્થ:—આશિવવાન આમુએ સર્વ કાળ ગુરૂ પાસે રહેવો તે ઠીકે.
જાવજીવ મુખી ગુરૂની પાસે રહેવાની વાંચ્છા કરે ને મુસાધુ છે તે સેવક
અન્નાર્થરૂપ સમાધિની વાંચ્છા કરે એટલે પરમાર્થ થકી મનુષ્ય તેનેજ દીકો
કે ને ગુરૂકુલ વાસે વસતો થકો પોતાના ભાવેલા અંગીકાર કરેલા સન્મારને
નિર્વાહ કરે, ગુરૂકુલ વાસે અજવસતો એટલે સ્વચ્છંદાચારી છતો સંસારને
અંત ન કરે ઉઠેલો અનંત સંસારી થાય. સંસારની વૃદ્ધિ કરે એવું જાણે
સર્વ કાલ ગુરૂ વાસે વસે ગુરૂની મેવા કરે એમ મુખિ ગમન રેવ
સાધુના આચારને અત્યંત દીવાવતો થકો જિન વાગિન ધર્મને દીપરે ને
જાણીને આમુવજ એટલે ને પંડિત હોય તે ગચ્છ થકી બારે નીકો ની
જ્યાંજ રાહંદી ન થાય (એટલે સ્વચ્છંદાચારે) એકડો મણુ બીયરી શો રહિ

પ્રશ્ન ૫૬ મું—કાણ અહંભાવથી એમ બોલે કે આઠ ગુરૂકુલ
એકાદ દુગ દોષ અથવા બહુ ગુરૂ દોષ તે એકડો બિયરી શો તેજીય

ઉત્તર—આ વાક્ય અવધાનનું પ્રજ્ઞાપ નહિ. અવધાન તો જાણે
કાણે કોણ આ મુદ્દાને ધારી દોષ તે એકડો બિયરી શો એમ કહે
જેવું પોતાના અભિપ્રાય મુજબ કરેને માટે જ આવી નહિ. જો તે
દોષ તે, તો બહુ ગુરૂ થઈ શકે એમ પોતાની જાણે નહિ. આ તો
આજીવન સ્વચ્છંદાચારી અજિમાનીનું વાક્ય હોય, બહુ ગુરૂકુલ મુદ્દા
અજિમાની વાક્ય નહિ. નહિ બહુ ગુરૂકુલ કેવા મુદ્દા દોષ છે એને
મુજબ બહુ ગુરૂ એમ છે તે સંપૂર્ણ અજાણું એવું જાણે.

અહીં જો મુદ્દા સ્વચ્છંદાચારી અજિમાનીનું વાક્ય હોય, તો તે
વિદિત છે. તેને જાણે બહુ ગુરૂકુલ કેવા મુદ્દા દોષ છે તેને જાણે
દોષ અથવા બહુ ગુરૂકુલ એવું કહેવાનું નથી. એવું કહેવાનું
કેવું જાણે તેને જાણે. એવું કહેવાનું કેવું જાણે તેને જાણે.
એવું કહેવાનું કેવું જાણે તેને જાણે. એવું કહેવાનું કેવું જાણે તેને જાણે.

માની હું કેવળી છું તેથી શું તેને કેવળી કહેવો ! અને જો-એમ માનીયે તો બધા જીવને તેજ પ્રમાણે માનવા જોઈએ; તો પછી કેવળજ્ઞાન વિનાનો જીવ છેજ કેણુ ? તો પછી સૂત્રકારને સંસારી જીવોના લેહાનલેહ અને સંસારનું પરિબ્રમણ શામાટે કહેવું જોઈએ ? તેમજ જ્યાં જ્યાં સૂત્રમાં મુનિનો દીક્ષા લેવાનો અધિકાર ચાલ્યો છે ત્યાં તો સ્થવિરની પાસે જઘન્ય આઠ પ્રવચન, માતા અને ઉત્કૃષ્ટ અગ્યાર અંગ અથવા દ્વાદશાંગીનું જ્ઞાન મેળવવાનોજ અધિકાર ચાલ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—તો પછી ચોવીશમાં અધ્યયનમાં આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીનો સમાવેશ થવાનું કહેવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—તે કારણ ન્યાયવાણું છે એનો પરમાર્થ એ છે કે—જેણે આઠ-પ્રવચનની આરાધના કરી તેણે દ્વાદશાંગીની આરાધના કરી એટલે પાર અંગનો ધણી તો ઉત્કૃષ્ટી આરાધનાવાળો હોયજ અને તે મોક્ષગામી પણ હોયજ; તેના માટે તો કાંઈ શંકા કરવા જેવું છેજ નહિ. પરંતુ જઘન્ય પદે આઠ પ્રવચન માતાની ઉત્કૃષ્ટી આરાધના કરવાવાળાની અને દ્વાદશાંગીની આરાધના કરવાવાળાની બંનેની સરખી ભાવના હોવાથી આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીનો સૂત્રકારે સમાવેશ કર્યો છે તે ન્યાયયુક્ત છે પણ તેથી તે બહુ સૂત્રી કહેવાય નહિ. બહુ સૂત્રી તો ઉત્તરાધ્યયનના ૧૧ મા અધ્યયનમાં કહેલા શુભવાળો સંપૂર્ણ સૂત્રનો પારગામી થાય તેજ કહેવાય અને ટીકાના મતે જઘન્ય નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર વત્થુ અને ઉત્કૃષ્ટ દેશે ઉણું ચૌદ પૂર્વનું જ્ઞાન મેળવે તેજ બહુ સૂત્રી કહેવાય એમ ઠાણાયંગલ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—ઉપર કયા પ્રમાણે બહુસૂત્રીના શુભ તથા જ્ઞાન નથી. અર્થાત્ બહુ સૂત્રી નથી અને પોતે પોતાની મેળે બહુસૂત્રીનું નામ ધરાવે તેને માટે સૂત્રકાર કાંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર—તેના માટે સૂત્રકાર સારો ખુલાસો આપે છે—સાંભળો—જો કોઈ અબહુસૂત્રી થકો બહુસૂત્રી નામ ધરાવે તો તેને મહામોહની કર્મ બાંધવાના સમવાયંગ સૂત્રમાં ત્રીસ સ્થાનક દેવાં છે તે માંહેનું એક સ્થાનક આ પણ હાનું છે તે ગાથા—

અવતુસ્તુપ્ત જેદેહ, મુપ્ત પરિ કર્યર્હ;

સગ્ગાય કાયં વદ્ધ, મદા મોહં વતુપ્પદ્ધ ॥ ૨૬ ॥

ભાષા—એમનું યુને થકો અંધાંડિલ થકો જે કોણ શુતે કરી કરી આત્માને પ્રવિકષે (પ્રસંગે) પોતાની સ્થાપા કરે કે હું ન વંત હું એમ કહે; વગી સ્વાધ્યાય વાદ વદે વિશુદ્ધ શાસ્ત્રનો હું પણ એમ કહે તે મહા મોહની કર્મ બાંધે.

અર્થિયા તો ચોક્કસ કહું છે કે—જનુસૂત્રી નથી ને જનુસૂત્રી ધરાયે તે મહા મોહની કર્મ બાંધે. મહા મોહની કર્મ મિથ્યાત્વના વિના બંધાનું નથી માટે મિથ્યાત્વના ઉદયેજ અભિમાની વાણ અને અભિમાની હોય તેજ એવા પ્રકારનું વાક્ય બોલે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—પાંચ મુમતિ ત્રણ ગુપ્તિમાં ઉત્સર્ગને અપવાદ ખરો કે કેમ ?

ઉત્તર—પાંચ મુમતિ અપવાદ માર્ગમાં છે, અને ત્રણ ગુપ્તિ ઉત્સર્ગ માર્ગમાં છે.

પાંચ મુમતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું સ્વરૂપ જાણનાર અને તેજ પ્રત્યે વર્તનાર નેમજ જનુસૂત્રીના ગુણને ધારણ કરનાર હોય તેજ જનુસૂત્રીનામ પામે શકે છે માટે જનુસૂત્રી જનવાચાગ્રાને ઉત્સર્ગવ્યવસ્થા આપણ અવ્યવસ્થામાં કહેતા તમામ દેવને દાહી તમામ ગુણ ધારણ કરવા બોલે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—જનુસૂત્રી જનવાને આત્મીય કરનારા કયા ૧૧ દેવ હોય છે તે જણાવે.

ઉત્તર—૧૧ દેવ: અવ્યવસ્થાની બીજીજ પ્રાપ્તિ. જનુસૂત્રી ૧૦

વેદ: વિદેદં વિવિદેદં યદે નુદે પ્રવિદાદે,

પરિવિદાદં કવિદાદં, તરિવિદાદં ત્રવિદાદુરે તા ૧૧

જનુસૂત્રી—૧૦ મું પાંચ મુમતિ નિર્ણય છે, અવ્યવસ્થા ૧૦ મું ૧૦

જનુસૂત્રી—૧૦ મું પાંચ મુમતિ નિર્ણય છે, અવ્યવસ્થા ૧૦ મું ૧૦

જનુસૂત્રી—૧૦ મું પાંચ મુમતિ નિર્ણય છે, અવ્યવસ્થા ૧૦ મું ૧૦

જનુસૂત્રી—૧૦ મું પાંચ મુમતિ નિર્ણય છે, અવ્યવસ્થા ૧૦ મું ૧૦

જનુસૂત્રી—૧૦ મું પાંચ મુમતિ નિર્ણય છે, અવ્યવસ્થા ૧૦ મું ૧૦

જનુસૂત્રી—૧૦ મું પાંચ મુમતિ નિર્ણય છે, અવ્યવસ્થા ૧૦ મું ૧૦

જનુસૂત્રી—૧૦ મું પાંચ મુમતિ નિર્ણય છે, અવ્યવસ્થા ૧૦ મું ૧૦

અને દ્વિતી લખી ગાથા સુધીમાં ઉપર કહેલા દોષ ઉપરાંત, અવિનીતપણાના દોષને લઈને નિર્વાણ પદ પણ મળી શકતું નથી તે અવિનીતપણાના ૧૪ જોલ વારંવાર કોષ કરે ૧ દીર્ઘ કાલ કોષ રાખે ૨, મિત્રની શિખામણ માને નહિ ૩, શાસ્ત્ર ભણીને (જ્ઞાનનો) મદ કરે ૪, પારકાના છિદ્ર જોલે ૫, પોતાના મિત્ર ઉપર પણ કોપ કરે ૬, પોતાના ગાદ મિત્રનું પછવાડેથી ભુરું જોલે મુખે મીઠું જોલે ૭, અવિચારી ભાષા જોલે ૮, મિત્રાદિકનો દ્રોહ કરે ૯, અહંકાર કરે ૧૦, રસાદિમાં લુબ્ધ રહે ૧૧, ઇન્દ્રિય નિગ્રહ ન હોય ૧૨, અસંવિસાસી હોય ૧૩, અપ્રીતિ કરે ૧૪, એવો સાધુ અવિનીત કહેવાય.

ઉપર કહેલા દોષવાળા બહુસૂત્રીનું નામ ધરાવવા લાયક નથી.

પ્રશ્ન ૬૩ સુ—કેવા શુભવાળો હોય તે બહુસૂત્રી કહેવાય અને બહુસૂત્રીનું નામ ધરાવી શકે ?

ઉત્તર—ગાથા ૪થી તથા ૫ મીમાં કહ્યું છે કે—આઠ પ્રકારે સાધુ શિક્ષાશીલ ગણાય છે. તે એ પ્રકારે કે—હાસ્ય તજવાથી ૧, ઇન્દ્રિય નિગ્રહથી ૨, પારકી નિંદા ન કરવાથી ૩, અશીલ વર્તવાથી ૪, આચાર વિરૂદ્ધ ન વર્તવાથી ૫, અતિ લોભ ન કરવાથી ૬, કોપ ન કરવાથી ૭, અને સત્ય ઉપર પ્રેમ રાખવાથી ૮, એ આઠ શુભવાળાને બહુશુભપણું પ્રાપ્ત થાય છે તેની સાથે નીચે કહેલા વિનીતના શુભો પણ હોવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬૪ સુ—નીચેના શુભો કયા તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો. ગાથા ૧૦ થી ૧૩ મી સુધીમાં કહ્યું છે કે—નમ્ર ૧, અપલતારહિત ૨, માયા (કપટ) રહિત ૩, દત્તકલ રહિત ૪, કોઈને કંઠાર વચન ન કહે ૫, દીર્ઘરોપી ન હોય ૬, મિત્રની-શિખામણ માને ૭, શાસ્ત્ર ભણીને (જ્ઞાનનો) મદ કરે નહિ ૮, પારકી નિંદા કરે નહિ ૯, મિત્ર ઉપર કોપ કરે નહિ ૧૦, ખરાબ મિત્રનું પણ તેની પીઠ પાછળ ભુરું જોલે નહિ ૧૧, દરહ (કળ્યાણ દંટા) કરે નહિ ૧૨, શરૂની મદા સેવા-મક્ષિત કરે ૧૩, લજ્જાવંત હોય ૧૪ અને સ્વભાવે શાંત હોય ૧૫ એવો સાધુ અવિનીત કહેવાય.

ઉપરના શુભયુક્ત સાધુ શરૂકરવાથી હોય તેને બહુસૂત્રીના શુભો તાણ થાય છે. તે ગાથા—

વસે મુરકુલે નિષં, ઓળવં રવ હાનવં;

વિદંદ્રે વિદંદ્રાદ, સંક્રિપ્તં રુપ મરદદ ॥૧૬॥

અર્થ:—જે નિત્ય પોતાના ગુરુકુળને વિષે વસે છે, જે પડનાદિમાં યોગ્યવાન ઉત્સાહી અને ઉપધાનવાન ઉત્કંઠીત છે, જેના દ્વારા અને કૃત્ય પ્રિય થઈ પડે એવાં છે, એવો સુવિનીત શિષ્ય શિક્ષાને રેખા (આ સેવન શિક્ષા અને શરૂઆત શિક્ષાને યોગ્ય અથવા વિદ્યા આપવા લાયક) ગણાય છે. ૧૪

ઉપરના ગુણવાળો વિનીત શિષ્ય, ગુરુની પાસેથી જ્ઞાન પ્રેરણા બહુમુદ્રી બને છે. માટે ૧૫ મી ગાથાથી ૩૦ મી ગાથા સુધીમાં ૧૬ જે કે આવા ગુણવાળો હોય તે બહુમુદ્રી કહેવાય છે, અને ૩૧ મી ૪૨૨ પછી કહ્યું છે કે—“મુયસા પુત્રા” જેઓ સિદ્ધાંતના જ્ઞાનમાં પૂરા છે, જે બહુમુદ્રા સાધુ સર્વ કર્મોના ક્ષય કરીને ઉત્તમ ગતિ (મોક્ષ) ને વિષે જાણે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—શિક્ષાનો અર્થ આ સેવન શિક્ષા અને શરૂઆત શિક્ષા કયાં તેમાં શું સમાવતું ?

ઉત્તર—આ સેવન શિક્ષા તે પાંચ મુખ્ય ને ત્રણ ગુણ તેમજ ૪૨૩. એટલે આ પ્રવચન માતાની મેલા કરવી વા સેવના કરવી તે, જે સેવન શિક્ષા.

અને શરૂઆત શિક્ષા તે પાંચ મહાવન અંગીકાર કરતા ૧૪ મહાવનને મહાવ તે શરૂઆત શિક્ષા.

અર્થ ૩ છાંદ ૧૪ મીમાં શિક્ષાનો અર્થ આ પ્રમાણે સમજાવે છે. પ્રમાણે બહુમુદ્રીને માટે ઉપગોચરના અંગતમા આચાર્યે બતાવે તેનું પ્રમાણ —

પ્રશ્ન ૬૬ મું—પાંચ ગુણનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનો ૧૬ મહાવ ૧૦૨૬ માં છે ?

ઉત્તર—આ ૧૦૨૬ ગુણના ૧૫ માં અંગતમા ૧૫ છે કે

૧. જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ૧૦૨૬ ગુણને ૧૦૨૬ ના ગુણનું ૧૦૨૬

૨. જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ૧૦૨૬ ગુણને ૧૦૨૬ ના ગુણનું ૧૦૨૬

૩. જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ૧૦૨૬ ગુણને ૧૦૨૬ ના ગુણનું ૧૦૨૬

૪. જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ૧૦૨૬ ગુણને ૧૦૨૬ ના ગુણનું ૧૦૨૬

૫. જ્ઞાન પ્રાપ્તિના ૧૦૨૬ ગુણને ૧૦૨૬ ના ગુણનું ૧૦૨૬

અર્થ ૩ છાંદ ૧૪ મીમાં શિક્ષાનો અર્થ આ પ્રમાણે સમજાવે છે. પ્રમાણે બહુમુદ્રીને માટે ઉપગોચરના અંગતમા આચાર્યે બતાવે તેનું પ્રમાણ —

પ્રશ્ન ૬૬ મું—પાંચ ગુણનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનો ૧૬ મહાવ ૧૦૨૬ માં છે ?

મહુસૂત્રી પદ મેળવી, જિનકંઠીપણું ખોરણું કરી, એકલા વિચરવાની આસાં
માગે. ગુરૂ આસાં આપે તો ગુરૂની આસાંયે એકલો વિચરે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—ઉપરના તમામ લખાણ પરથી એમ નિશ્ચય થાય
છે કે-એકલ વિહારીપણું તો જિનકંઠી અને પડિમાધારી પ્રતિજ્ઞાવંત સાધુ-
નેજ માટે નિમયિત હોય એમ જણાય છે. તો તે ગુરૂની આસાંયેજ એકલ
વિહારીની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે એવો કોઈ સૂત્રનો દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, સાંભળો-ઠાણાયંગળ ઠાણે ૭ મે બાણુવાળા છાપેક પાને
૪૩૬ મે કહ્યું છે કે—

સાત પ્રકારે કારણ વિશેષે ગુરૂને પૂછી ગચ્છમાંથી નીકળવો તેમાં
આતમું કારણ એ કહ્યું છે કે—

इच्छामिणं भंते एगलविहार पट्टिमं उव संपज्जित्तणं विहरितप्प. इतिपाठ.

શિષ્ય ગુરૂ પ્રત્યે કહે છે ભગવન્ હું વાંચ્યા કરું છું એકલો વિહાર
કરવાનો ભાવ અંગીકાર કરી વિચરું એમ કહે ગુરૂ આસાં આપે ત્યારે
વિહાર કરે. અથ ટીકા—

इच्छामिणं भंते एगलविहार पट्टिम मित्यादि पृच्छ ॥ इच्छामिणं भवंत ॥
वर्माचार्य एकाकिनो गच्छनिर्गतत्वा जिजन कस्त्रिकादि तयायो विहारा विचरणं
सस्यया प्रतिमा प्रति पतिः प्रतिज्ञा सा एकाकि विहार प्रतिमा तामुपसंपचाङ्गी-
कृत्य विहर्तुमिति ॥

અહિયાં તો જિનકંઠી પ્રમુખ પ્રતિજ્ઞાધારી સાધુને ગુરૂની આસાંએ
એકલા વિચરવાને ભગવંતે આસાં કહી, અન્યથા નિપેદ એટલે ગુરૂની
આસાં વિના એકલા વિચરવાનો ભગવંતે નિપેદ કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—જિનુની પડિમા અંગીકાર કરનારને બાવીસ બોલ
સહિત વિચરવું કહ્યું તે શી રીતે ?

ઉત્તર—દશાશ્રુત રકંધળ સૂત્રમાં અધ્યયન સાતમે કહ્યું છે કે—
एग मासीमा भिन्नु पट्टिमा-એટલે એક માસનો જિનુની પડિમા-પ્રતિજ્ઞા તેમાં
એક દાતી અત્તની, એક દાતો પાણીની, ૨૨ બાવીસ બોલ સહિત હોય તે
૨૨ બોલ કહે છે.

૧. પેહલે બોલે દેવના મનુષ્ય અને તિર્થંજના દીધા પરિસદા સહે.

૨. બીજે બોલે, એક દાતી અત્તની, એક દાતી પાણીની. એક

શ્રીમતે દીપેલ અથવા એક છાપેલો હોય, તે પણ એક પણ ઉલ્લેખ બાદિરે

એક પગ ઉંબરા માંહિ હોય ઇત્યાદિ અભિગ્રહ સહિત અતપાદી
એકવારે આપતા જેટલું મળ્યું તેટલું લીએ.

૩. ત્રીજે બોલે, એક દિવસના ત્રણ ભાગ કડપે તેમાં એ
ચિંતવણ કરી હોય તે ભાગમાં ગોચરીએ ઉડવું કડપે.

૪. ચાથે બોલે, છ પ્રકારની ગોચરી ઠરવી કડપે.

૫. પાંચમે બોલે, જિહ્વાં બાજુ તિહાં એક રાત્રી રહે, ન
તિહાં એ રાત્રી રહે ઉપરાંત તે ગામમાં રહે નહિ. રહે તો પ્રાયશ્ચિત્ત

૬. છઠે બોલે, ચાર ભાષા બોલવી કડપે તે એક ભાષાની
બીજી પંથાદિક પુછવાની ૨, ત્રીજી સ્થાનકની આસા માગવાની ૩, ૪
પુછવાનો ઉત્તર દેવો તેજ એ ચાર ભાષા બોલે.

૭. સાતમે બોલે, ત્રણ પ્રકારના ઉપાયથ કડપે તે વાત્રી ૧, ૭
૨, ૮, ૯ મુજબ ૩, અથવા જુના ખંડેર ૧, વૃક્ષ નીચે ૨, તથા ૧૫
જમી ૩, ૫૭ સંભવે છે.

૮. આઠમે બોલે, એ ત્રણની આસા માગવી કડપે.

૯. નવમે બોલે, એ ત્રણ સ્થાનકે રહેવું કડપે.

૧૦. દશમે બોલે, ત્રણ પ્રકારના સંચાર કડપે, પૂત્રી દીકા ૬
કામીયા ૨, ત્રણ દિવસની પગની નેચાર પાથરેલી હોય તે કડપે ૩.

૧૧. અગત્યને બોલે, એ ત્રણ સંચારની આસા માગવી કડપે.

૧૨. બારમે બોલે, એ ૩ સંચાર બોગવા કડપે.

૧૩. ત્રીસમે બોલે, એ જગતમાં પડિમાધારી મુખ્ય દેવો તે ૩
એ ૩૦૦ ૩૦૦ ૩૦૦ તે દેવો ૫૦૦ નહિ નહિજનું ન કડપે.

૧૪. ચૌદમે બોલે, એ જગતમાં પડિમાધારી મુખ્ય દેવો તે ૩
૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ તે દેવો ૫૦૦ નહિ નહિજનું ન કડપે.

૧૫. પચાસમે બોલે, એ જગતમાં પડિમાધારી મુખ્ય દેવો તે ૩
૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ તે દેવો ૫૦૦ નહિ નહિજનું ન કડપે.

૧૬. સત્તરમે બોલે, એ જગતમાં પડિમાધારી મુખ્ય દેવો તે ૩
૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ તે દેવો ૫૦૦ નહિ નહિજનું ન કડપે.

૧૭. અગત્યને બોલે, એ જગતમાં પડિમાધારી મુખ્ય દેવો તે ૩
૧૦૦ ૧૦૦ ૧૦૦ તે દેવો ૫૦૦ નહિ નહિજનું ન કડપે.

૧૯. ઓગણીસમે જોલે, સચીત ૨૪ પ્રમુખે ખેરડયા પગાદિકે
બરી કરવી કહ્યે નહિ.

૨૦. વીસમે જોલે, હસ્તાદિક પાણીએ ધોવા નહિ શોભા અર્થે.

૨૧. એકવીસમે જોલે, હુણ અથાદિક હસ્તિ પ્રમુખ સાહમા આવે
હના લય માટે ભાગવું ખસવું ન કહ્યે.

૨૨. બાવીસમે જોલે, ટાઢથી તડકે તડકેથી છાંયે સાતા નીમિત્તે
ખાવવું જવું કહ્યે નહિ.

એ બાવીસ જોલે, સહિત પ્રથમ લિધુની પડિમા આદરે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—લિધુની બાર પડિમા આદરતા કેટલો કાળ લાગે?
જને દરેક પડિમાનો કેટલો કાળ કહ્યો છે?

ઉત્તર—એક માસીયા ૧, દો માસીયા ૨, ત્રીમાસીયા ૩, ચાવત
માસીયા ૭, પઢમા સતરાઈદીયા ૮, દોઢા સતરાઈદીયા ૯, ત્રી
સતરાઈદીયા ૧૦, અહોરાઈદીયા ૧૧, એગરાઈદીયા ૧૨. આનો કાળ
કેટલોક ૨૬ મહિનાનો કહે છે. પણ તે વાત સંભવતી નથી.

ભગવતીજમાં ખંધકને પડિમા આદરવાના અધિકારે અર્થમાં કહ્યું
છે કે—પેલી એક માસની, બીજી એક માસની, ત્રીજી પણ એક માસની
ઈમ વાવત સાતમી એક માસની.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—સાતે પડિમા એકેક માસની, તેમાં તક્કા
વત એટલો કે—પેલીમાં એક દાત અત્તની એક દાત પાણીની, બીજીમાં બે
દાત અત્તની, બે દાત પાણીની એમ દાતે ચટાં સાતમીએ સાત દાત અત્તની
સાત દાત પાણીની, ૭, આઠમી, ૯ મી ને ૧૦ મી સાત સાત
દિવસની એકમાં એકાંતર ઉપવાસ—પારલે આંગેલ, નિરી ને ભરેલાલે જે મળે
તે ૧૧ મી છઠ ઉપવાસ કરી એક દિન રાત્રી—આઠ પહોરનો ગમે ત્યાં
કાંડસગ કરે, ૧૨ મી અઠમ કરી ત્રણ દિવસમાં ગમે ત્યારે એક રાત્રી ચાર
પહોરનો સ્મરણમાં જઈ કાંડસગ કરે એમ બારે પડિમાનો કાળ ૮ માસનો
ચાલે. એટલે શિયાળાને ઉનાળાના કાળમાં પડિમા પૂરી કરી, ગુરૂની પાસે
આવી, ગુરૂ વાસ રહે એમ જણાય છે. તત્તર કેવળો ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સાધુને એકલા નહિ વિચરવું એવું ખુદ્દા સજ્જમાં
કયે કહ્યું કવું છે?

ઉત્તર—૧૬૮૩૫ સૂચના ૧ લા ઉદેશમાં સાધુને એકલા ફરવાની
અજાવતની મના છે. તે સૂચ પાઠ—

૩ કંટલાક, ગુરુ કાળાંગત અર્ધ ગયેલાં એટલે ગુરુના અભાવે શિષ્યાદિક ભોગવાઈ વિના પણ એકલા ફરે.

૪ કોઈ કોઈ ગુરુ વિના એટલે માથે કોઈ ગુરુ ધારણ કર્યા વિના (સમુર્ધિમની જેઠે) આપેજ ઉત્પન્ન થયેલા (પૂર્વાધિત જ્ઞાન વિનાના) પોતાની મેળે સાધુપણ અંગીકાર કરી આ દુનિયામાં કોઈ સાધુ નથી. હુંજ સાધુ છું. એમ પોતાને વિષે માનનારા સાધુઓના શત્રુ બની નિંદકોનું ધીરૂદ્ધ ધરાવનારા સાધુ શ્રાવકમાં લેદ પાડનારા માત્ર જડ ક્રિયાના ડોળ વડેજ દુનિયામાં પૂજતા, એવા પણ ડોળઘાણુ એકલા ફરનારા હોય છે.

૫ કોઈ સમુદાયમાં રહ્યા છતાં-આચાર વહેવાર કે શ્રદ્ધાની પ્રતિ-કુલતાને લઇને શુદ્ધ વર્તણૂક ચલાવવા એકલા વિચરવું સ્વીકારે. એકલ-પણાના દોષો પોતે ભણતા ગહુ કાળજીથી ઉંચ કોટિના એકલવિહારીની ભાવનાયે વર્તે તોપણ સૂત્રના કથન પ્રમાણે ભૂલ થઈ જાય. તે પણ પોતે વાળી શકે એવા ઉપયોગવાળા એકલવિહારી કોઈ વીરલા પણ કોઈ કોઈ ભેવામાં આવે છે.

૬ કંટલાએક સાધુના વેશે શ્રાવકપણાનું નામ ધરાવી એકલા ફરનારા અને સાધુપણે પૂજતા ભેવામાં આવે છે. પરંતુ તેઓની શ્રદ્ધા અને ચારિત્રો વિચિત્ર હોવા છતાં-એટલે સૂત્રથી વિરૂદ્ધ હોવા છતાં પણ માત્ર મક્ષીનાંબરમાં અંબાઈ ગયેલા સૂત્ર સંબંધી એક અક્ષરનું જ્ઞાન નહિ હોવાવાળા પાસે જો કોઈ સાધુઓની નિંદા કરનારો અથવા તેવા પ્રકારનો ઉપદેશ દેનારો મળી આવે કે આજે કોઈ સાધુ છેજ નહિ, આ કાળમાં સાધુપણ પાળી શકાતું નથી, અત્યારે કોઈ ખરો સાધુ ભેવામાં આવતો નથી, એવું અંતઃકરણમાં સદૃઢ રાખી અભિમાનથી કોઈ સાધુને નમસ્કાર કર્યો નહિ. સાધુને નમસ્કાર કરવાથી સમક્ષિતનો નાશ થાય એવું માનનારા સત્જનક ભેવાને કોઈ નમસ્કાર કરે ત્યારે તેને હું શ્રાવક છું એમ કેમ જણાવતા નથી. તેમ તમને વાંદવાથી તેના સમક્ષિતનો નાશ નહિ થાય એવી શી ખાતરી છે? વળી તમારી શ્રદ્ધા પ્રમાણે મને આધ્યાત્મિક આપ-વાથી પાપ થાયે એમ નહિ જણાવતા દાતારના ચેટલા લડી તેને પાપ વગાડવું, ને પોતાની આજીવકા માટે દાતારને દુઝાવવા એ કોના ધરનો ન્યાય છે? આના શ્રદ્ધાજન્ય દુનિયામાં ન દેવ તો શી ખાતરી આવે. ઉત્પત્તિ સૂત્ર વિરૂદ્ધ વર્તણૂક કરનારા અજ્ઞાત અને શ્રદ્ધા જન્ય વર્તણૂકના ગુરુપરે પૂજતા નાસ્તિકો ધણા જોને જામીત અને નાસ્તિક બનાવનારા માત્ર પોતાની આજીવકા ચલાવનારા ડોળઘાણુ એકલા ફરના ભેખે ઈએ.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—પડિમાધારી સાધુને કેટલી ભાષા બોલવી કહે?!

ઉત્તર—દશાશ્વત્કંધ સૂત્રમાં પડિમાધારી સાધુને ચાર પ્રકારની જુદા બોલવી કહે એમ કહ્યું છે. તે એ કે—ભયતા-વસ્તુ માગતા બોલે! કહે ૩૫ ને પુછે ૨, આજ્ઞા માગતા બોલે ૩, પુછ્યાનો ઉત્તર આપે ૪, જે ચાર પ્રકારની જ ભાષા બોલે, શિવાય બોલવું કહે નહિ.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—પડિમાધારી સાધુ જ્યાં જાય ત્યાં કેટલું રહે?

ઉત્તર—પડિમાધારી સાધુને કોઈ એમ જાણે જે આપણે જાણી શકીએ છીએ. એટલે આ પડિમાધારી સાધુ છે. એમ જાણે તો તે તે ગામમાં માત્ર એક જ રાત્રિ રહે ન જાણે ત્યાં એક રાત્રિ તથા તે રહી રહેવું કહે. એક કે બે રાત્રિ ઉપરાંત વધારે રહે તો તેને ઉદ અથવા ઉપ પ્રાવશિન આપે એમ કહ્યું છે, જુઓ દશાશ્વત્કંધ સૂત્ર.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—પડિમાધારી સાધુ ઉપરેય હજુ શકે કે કેમ?

ઉત્તર—પડિમાધારી સાધુને ઉપરેય દેવાનું આપ્યું નથી. ૧૧ પુછ્યાનો ઉત્તર આપે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—ધાવકને પડિમામાં ઉપરેય દેવાય કે નહિ?

ઉત્તર—દશાશ્વત્કંધમાં ધાવકની દગ્ધતી પડિમામાં કહ્યું છે કે દગ્ધતી પડિમા અંગીકાર કરનાર ધાવકને કોઈ એકવાર અથવા વારંવાર પુછે ધો-નેને જે ભાષા વિચારી કહે. એ જાણનાર દેવાય તો નહીં. જો, અને ન જાણનાર દેવાય તો કહે નથી અવગણ.

અને અન્યકોની પડિમા અંગીકાર કરે ત્યારે સાધુને તે જોઈ નહિ જાય. મુદ્ગલે પોતે જાણે એમ કહે કે—યમોગ પાળના પ્રતિમા જાણનાર જોઈ નહિ જાય. આથી આપણે એ પ્રસંગે વિચારવું જોઈ. ૧૩ પાંચે રોડે વિનંત કહે કે—જેને કોઈ જોઈ ત્યારે તે જાણ કરે. ૧૪ પાંચે પડિમાધારી સાધુને એમ કહે અથવા કહે નહીં. ૧૫ પાંચે અવગણ કરે તે એમ કહે કે—પડિમાધારી અથવા સાધુને કોઈ જોઈ નહીં. ૧૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૧૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૧૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૧૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૨૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૩૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૪૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૫૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૬૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૭૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૮૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૧ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૨ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૩ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૪ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૫ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૬ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૭ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૮ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૯૯ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં. ૧૦૦ પાંચે એમ કહે કે—જોઈ નહીં.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—પડિમાધારી સાધુને કયું કયું રહેવાનું છે?!

ઉત્તર—એ વિષે કોઈ સૂત્રમાં જોવામાં આવતું નથી. પણ ઉપાસક દશાંગ વગેરે સૂત્રોમાં જ્યાં જ્યાં શ્રાવકોએ અગ્યાર પડિમા આદરી છે ત્યાં તો પોતાનાજ ગામમાં રહીને છેવટે સંધારો કરીને પડિમા પુરી કરી છે. પોતાનું ગામ મુકી બીજે સ્થળે જવાનો અધિકાર જોવામાં આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—પડિમાધારી શ્રાવક અગ્યાર પડિમા આદરી સાધુ માફક ઉત્કૃષ્ટ અગ્યાર માસ વિચરી પાછો સંસારમાં આવી, ગૃહસ્થાશ્રમ લોગવે કે નહિ ?

ઉત્તર—તે વાતનો સિદ્ધાંતમાં કાંઈ ખુલાસો જણાતો નથી. પણ આવશ્યક નિયુક્તીમાં કહ્યું છે કે કેટલાક તો અતર્ફુદ્ધર્ત પછી કેટલાક એક દિવસ પછી અને કેટલાક વાવત્ અગ્યાર માસ પછી (પડિમા પુરી કરીને) યા પડિમામાં રહીને) કાંતો સંલેખણ કરીને સંધારો કરે યા હીક્ષા લે પણ ઘરમાં ન આવે; કેમકે ઘરમાં આવે તો લોકમાં જૈન માર્ગની લખુતા થાય અને પોતાની નિંદા થાય અને લોકો કહે કે હવે કરણી કરતા થાકી ગયા. તેથી બ્રહ્મ થઇને ઘરમાં આવી બેઠા તેટલા વાસ્તે ગૃહમાં ન આવે એમ કહ્યું છે.

તેમજ ઉપાસકાદિ સૂત્રોમાં જ્યાં શ્રાવકોનો અધિકાર આપ્યો છે ત્યાં પડિમા આદરી અને પડિમાને અંતે સંધારો કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—દસાશ્રુત સ્કંધ સૂત્રમાં શ્રાવકને પડિમા અંગીકાર કરવાનો ઠાળ જગન્ય, ૧-૨-૩ દિવસનો કહ્યો છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એનું કારણ એમ જણાય છે કે-શ્રાવકને અયુધ્યની હલદ નજીકમાં આવી જણાય તો એક દિવસ યા બે દિવસ યા ત્રણ દિવસની પડિમા આદરી, સંધારો કરી પોતાના આત્માનું કુધારે એ હેતુ માટે જગન્ય ૧-૨-૩ દિવસનો ઠાળ મુક્યો હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—સાધુ જેમ પાંચ મહાવ્રત અંગીકાર કરતા પ્રાણાતિ પાતાદિ પાંચે બોલનો નવે કોટિયે પચ્ચખાણ કરે છે તેમ શ્રાવક સંધારો કરે ત્યારે પણ પ્રાણાતિ પાતાદિ પાંચે બોલનો સર્વથા નવે કોટિયે પચ્ચખાણ કરે છે તેહને સંધુ નહિ કેહતાં સૂત્રમાં શ્રાવક કેમ કહ્યો ?

ઉત્તર—સાધુપણ અને શ્રાવકપણ બોહની કર્મની પ્રવૃત્તિયોના દ્વયો પથમ ઉપર છે. અગ્યાર પ્રવૃત્તિઓના દ્વયોપથમથી શ્રાવકપણ અને પંદર પ્રવૃત્તિઓના દ્વયોપથમથી સાધુપણ કહ્યું છે. મોટે શ્રાવકને સંધારામાં પચ્ચખાણ તો સર્વથા કહ્યું પણ પ્રવૃત્તિઓના દ્વયોપથમ તો અગ્યારનોજ હોય, તેથી છેલ્લા સમય મુખી શ્રાવકને ગૃહસ્થજ કહીને સૂત્રમાં બોલાવ્યા છે.

પ્રશ્ન-૮૦-સુ.—શ્રી-સાધુની કે શ્રાવકની પટિમા અંગીકાર કરી
કે નહિ ? તેમજ સાધવી જિનકક્ષી હોય કે નહિ.

ઉત્તર—શ્રી જિનકચ્છી ન હોય એમ શ્રીની શિષ્ય સૂચિમાં કહ્યું
તથા દાવાયંગળ દાણે ૮ મે આઠ ગુણનો ધણી હોય તે એકલો નિ
શકે ત્યાં મૂળ પાઠમાં પુરિસ જાણ કહેલ છે એટલે પુરુષ જાત એકલો
શ્રીની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે પણ શ્રી જાતિને એ અધિકાર નથી
તેમજ શ્રાવકની પડિમા પણ શ્રી જાતિને અંગીકાર કરવાનો અધિકાર
જનુદો નથી. સદા કે શ્રાવકની ઉત્કૃષ્ટી કરણી કરવાનો (પડિમા આપણને
અધિકાર પુરુષ જાતિનોજ હોય, શ્રી જાતિનો હોય નહિ. પુરુષ જાતિ
અધિકાર પ્રમાણે એકલા વિચરવાની જગવંતની આજ્ઞા છે. શ્રી જાતિ
એકલો (ત્રનુથી એકલો) વિચરવાની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—ચાલતા જમાનાના એકત્રવિદ્યારીની ડાહ્યા તો
હાલે કંઈ કે-અમે તો અમુકની વર્ણલુંક પ્રમાણે વર્તિએ છીએ તે કાર
ન્યાયે સચરંબની આસામાં કે આસા બહાર ?

ગુરુના જ્ઞાને આત્મામાં જેવે તે તે આત્મામાં નહિ તે આત્મા બહાર.

મધ્ય ૮૨ સુ—પ્રજ્ઞાપ્રમથના આતમે કારણ સાગની નવ જાતે દેવ
જગાદીને પદોના નીચા મધ્યો છે, અને નીચાની મનિ ઉત્કૃષ્ટ નવો
ઉત્કૃષ્ટ ૮૨ છે અને જગાદી ઉચા આચારનો પરમવાચનો નિર્ગુણ
૧૫ મધ્ય ૧

६८५—महा ने प्राप्त होय, महा प्रत्यय महा द्वि
महा प्रत्यय महा द्वि महा प्रत्यय महा द्वि
महा प्रत्यय महा द्वि महा प्रत्यय महा द्वि
महा प्रत्यय महा द्वि महा प्रत्यय महा द्वि
महा प्रत्यय महा द्वि महा प्रत्यय महा द्वि

[illegible]

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

કંસણ વાવણગાને એટલે મહાવીરના દર્શનથી પટેલાને અધર્મ પક્ષમાં
 ગણ્યા છે. તેનું ચારિત્ર ભલે ચોખું હોય પણ પ્રવચનના વિરાધિક થવાથી
 મિથ્યા ભાવને પડી વળ્યા એટલે અમૃત જેવો દૂધપાક પુરીના લોજનમાં
 સ્તીલર ઝેર ભળે તે લોજન પણ ઝેરરૂપજ થાય તેમ ચોખા ચારિત્રમાં
 મિથ્યાત્વ ભળવાથી ચારિત્ર પણ મિથ્યાત્વ થયું તે ચારિત્ર આરાધિકમાં
 ગણાય નહિ તેના મતના ચારિત્રના આરાધિકપણાને લંઘને નવગ્રીવેયક સુધી
 જાય, એમ નિહવને માટે કહ્યું છે છતાં જમાડી કિલમિષી થયો તે પણ
 ઉપરના ન્યાયે ચારિત્રનો વિરાધિક કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮૪ સુ—પ્રવચન નિહવ અને નિંદક નિહવમાં કનિષ્ઠ
 કોણ કહેવાય ?

ઉત્તર—કનિષ્ઠ તો બન્ને ગણાય પણ નિંદક નિહવનો આત્મા વિશેષ
 મલીવપણાને પામેલો હોવો જોઈએ પ્રવચન નિહવ તો માત્ર સૂત્ર
 વચનનોજ ઉઘાપ હોય; પરંતુ નિંદક નિહવ પ્રવચનને ઉઘાપવા સાથ
 પ્રવચન અને તેના પડપક કેવળી, ધર્માચાર્ય, ચતુર્વિધ, સંઘ (સાંભળનારા)
 અને સાધુ એ સર્વથી માયા ભાવે વરતી કપટ સહિત અવર્ણવાદ બોલે,
 નિંદા કરે, પોતાની બકાઈ કરે, હું કહું છું-હું પડપું છું તે ખરું છે.
 સૂત્રવચન બોલ્યાં છે વગેરે સૂત્ર વચન અને તેના પડપક તથા તેના સાંભળનાર
 વગેરેની નિંદા કરે તેને ઉત્તરાધ્યયન તથા ભગવતીજી સૂત્રમાં કિલમિષીપણાની
 ભાવનાને ભાવતો કહ્યો છે.

પ્રવચન નિહવની ગતિ નવગ્રીવેયક સુધીની કહી છે અને નિંદક
 નિહવની ગતિ કનિષ્ઠ માકનિષ્ઠ કિલમિષોપણાની કહી છે અને ભગવતીજીમાં
 જનતો સંસાર પરિભ્રમણ કરવો કહ્યો છે.

દુહો—આચારે અધિકો કહ્યો, નિંદક નિર્દેશ જાણ;

પંચમ અંગે ભાંખીએ, છે પહલે ગુણ ઠાણ. ૧

આનો પરમાર્થ એ છે કે સાધુ સાધવી આદિનો નિંદા અવરહેલજી
 જાપવશ બોલવાથી ગુર્વાદિકથી ઉદ્દન બની મિથ્યા ભાવે વર્તવાથી એટલે
 ગુરૂ વચન તથા સૂત્ર વચન ઉઘાપવાથી નિર્દેશપણું અને ગુર્વાદિકનો નિંદા
 કરવાથી કિલમિષીપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રશ્ન ૮૫ સુ—માયા સહિત નિંદાનું સ્વરૂપ શું ? તે સૂત્ર પાઠથી
 જણાવેલ.

ઉત્તર—આંબળો-ઉત્તરાધ્યયનના ૩૬ માં અધ્યયનમાં ૪૫૧
(વાલીકાલ મોતીકાલ વાળુ) મી તેમાં કહ્યું છે કે-

નાનસ કેવલીણં, ધમ્માયરિયસસ સંઘસાહુણં,
માર્હ અવળગવાર્હ, કિંબ્બિસિયં માવળં કુણ્હ.

અર્થ—શુભસાન કેવળી, ધર્માચાર્ય, ધર્મશુર ચતુર્વિધ સંઘ (૧) સાધવી આવક ધાવીકા) અને સાધુએ સર્વથી માયા સેવનાર, કપટ ભારે રખડા અથવા માયા સદિત એ સર્વના અવર્ણવાદ ભોક્તનાર, નિંદા ભરેલા કરનાર હોય તે કિંતુમીની ભાવના કરનારો કહીયે-માયા સદિત નિંદા એટલે પ્રપંચી નિંદા-એટલે નિંદા કરે પણ દુનિયાને વંચવા દિવા ભડો મજાવા, કપટથી ભેલે કે મને હાજે છે એટલે મારે કહેવું પડે એમ ભડો યાતો જાય અને નિંદા કરતો જાય તે માયા સદિત નિંદા કહેવાય તે કિંતુમીની ભાવના ભાવનારો કહેવાય, મરીને પિત્તરૂં-પણાને પામે.

અથ ૮૬ મું—નિર્દોષની શ્રદ્ધાવાળા સાધુ સાધવી રાત્રી ૪૫૧
ભગવંતની આસામાં મજાય કે નહિ ?

ઉત્તર—નિર્દોષ ભગવંતની આસામાં મજાય તો તેની કદરવ
ભગવંતની આસામાં મજાય-પરંતુ ભગવંતની જગેરે મૂલમાં નિર્દોષ મરે
તેની શ્રદ્ધાવાળાને મિશ્વરારાદિ કદા છે. અને અન્યો સંગાર વધાવ
કદા તે એ ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે- નિર્દોષની શ્રદ્ધાવાળા ભગવંત
આવના આશિષ દેતા નથી. એવે મૂલનો વાનો કરે પણ તેનું વિનુ
ત્ય તેને કદા ઉપરથી દેવા તેની તેની રહી દેવા ભગવંતે રહ્ય
આવના આશિષ દેવા દેવા નથી એમ મૂલના ન્યાયથી જણાય છે.

અથ ૮૭ મું—એક માયા સદિત નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૫૨
અને તેની ૪૫૩ નિંદા નિંદા પેલાના ભગવંતને ૪૫૪
૪૫૫ નિંદા કરે તેને એકે અને એક પાતકી ભગવંતને ૪૫૬
૪૫૭ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૫૮ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૫૯

નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૦ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૧
નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૨ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૩
નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૪ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૫
નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૬ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૭
નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૮ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૬૯
નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૭૦ નિંદા કરનાર ભગવંતને ૪૭૧

પ્રશ્ન ૮૮ મું—નિહ્વણ અને પાસત્યો આ બેમાં વિશેષ તુકસાની કોને ?

ઉત્તર—તુકસાની તો બન્નેને છે, પણ વિશેષ તુકસાની નિહ્વણને જાણાય છે. નિહ્વણ કદિ ગતિનો આરાધિક થાય પણ સમકિતનો તો વિરાધિક હોય. નિહ્વણ, નવગ્રીવેયક સુધી બાય પણ સમકિતની નાસ્તિ અને સંસારની વૃદ્ધિ હોય અને પાસત્યો ગતિનો વિરાધિક હોય, પણ સમકિતનો આરાધિક હોવા સંભવ, સાખ જ્ઞાતાશ્રી, પાર્થનાથ ભગવાનની, બંસેને છ આર્યાને પાસત્યાચારી કહેલ છે. મરી બીજા દેવલોકે દેવાજ્ઞાપણે ઉત્પન્ન થઈ છે પરંતુ સમકિતની આરાધિક હોવાથી, દેવાજ્ઞાનો ભવ પુરો કરી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ મોક્ષ જશે. એમ સૂત્ર દર્શાવે છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—નિહ્વણની શ્રદ્ધા બ્રહ્મ થવાથી પોતે અભિ-નીવેશિક મિથ્યાત્વને સેવતો બીજા અનેક જીવોને અભિનીવેશિક મિથ્યાત્વ પકડાવતો અને જીવોને શ્રદ્ધા બ્રહ્મ કરતો પોતા સહિત અનેક જીવોના આત્માને અપોગતિમાં નાખે અને પાસત્યો માત્ર પોતાનાજ આત્માની તુકસાની કરે, પોતાના કૃતબ્યોને પોતે નિદે પણ ખરે, અને શ્રદ્ધા ચોકબી હોય તો ઉપદેશ પણ ચોકબો દીએ બીજા લોકો તેની હીતજ્ઞા કરે તો પોતાના આત્માનો દોષ દેખે નિહ્વણ સૂત્ર વચનને ઉપાધોને તીર્થ'કરથી અથવા તીર્થ'કરના શાસનથી અથવા ગુર્વાદિકથી વિરૂદ્ધ પડી નોખું તડું બાંધે તેમ પાસત્યો કરે નહિ. પાસત્યો શાસન છોડે નહિ, ને શાસન સાચું નોખું તડું બાંધે નહિ. શાસનમાં રહ્યો થકો અપવાદના અનેક પરિસહા સહન કરે. નિહ્વણને પ્રાયશ્ચિત જણાતું નથી તે તો અંત સુખે આલોચે પોતાનું કૃતબ્ય મિથ્યા જાણે તોજ આરાધિક થાય. પાસત્યાને સૂત્રમાં પ્રાયશ્ચિત, આશ્ચું છે, પોતાના કૃતબ્યોને ગુરૂ પાસે આલોચવાથી અથવા પોતાના આત્મા સાથે આલોચવાથી અથવા પોતાનું પાપ પ્રગટ કરવાથી અથવા પોતાના કૃતબ્યોને દૂર દરવાથી અથવા સુશિષ્યના યોગે પોતાનો પ્રભાવ ઊંડવાથી અથવા ગુરૂની શિષ્યામણુ ધારવાથી પાસત્યપણું દૂર થાય છે. નિહ્વણ એકજ નયને પકડવાથી ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા કરતો એકાંતવાદને વર્તે મિશ્રતાવપણને પરિવર્તો કરતો છે. તેમ પાસત્યાને કહ્યો નથી. પાસત્યો સાતે નવનું સ્વરૂપ જાણતો અનેકાંત વાદને પ્રરૂપતો યજ્ઞ જીવોને સૂત્રની ચડા કાપતો વખતે પોતાના આત્માને પણ વાગી સુધારા પર ટાપી મૂકે વચેરે સૂત્રના ન્યાયે વિચારતા પાસત્યાની નિહ્વણને વિશેષ તુકસાની જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—નિહ્વણ અને પાસત્યામાં સાધુપણની અનિ સંભવે કે કેમ ?

ઉત્તર—નિહ્વને ગુણાણ એક પહેલું જ હોય, એ અપેક્ષાને કારણે
પણનો સંભવ નહિ જેમ અભવીને નિશ્ચય નયે એકે ચારિત્ર હોય તે
પણ વ્યવહારથી દેવગ ચરિયા રૂપ ચારિત્રની આશાધનાથી નમ્રોરે
ગતિ મળી છે તેમ નિહ્વને પણ વ્યવહાર ચારિત્રનો સંભવ નિષ્કાર્ય
ચારિત્રનો સંભવ નહિ ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ મા અધ્યયનમાં કહ્યું છે
સમક્ષિત વિના જ્ઞાન નહિ અને જ્ઞાન વિના ચારિત્રનો ગુણ નહિ તે
અપેક્ષાએ નિહ્વને સમક્ષિત નહિ તે ચારિત્રનો ગુણ કયાંથી હોય? માન
નજ હોય. માટે નિહ્વનમાં એકે ચારિત્ર કે એકે નિષ્કાર્ય લાશવા સંભવે નહિ.

અને પાસથાને સમકિતનો સંભવ હોય, માત્ર ચારિત્રની દીકરી
હવે પ્રમાણની બદલવાએ ચારિત્રમાં હોય લગાડે તેથી બહુ અને પ્ર
ત્યક્ત નિષેધ હોવા સંભવ બને નિષેધે મૂકે શુભ ઉત્તર શુભમાં તે
લગાડે તેપણ તે નિષેધે હોડે નહિ એ ઉપરથી પાસથાને છુટા શુભાને
સંભવ હોય.

[illegible]

$\frac{d}{dt} \left(\frac{1}{r^2} \right) = -\frac{2}{r^3} \frac{dr}{dt}$

ભગવતીજીમાં કહ્યું છે કે-જીવ તેર કારણે કરી કાંક્ષા મોહની કમ્પે
વેદો છે તેમાં જ્ઞાન જ્ઞાનમાં અંતર દેખી, દર્શન દર્શનમાં અંતર દેખી,
ચારિત્ર ચારિત્રમાં અંતર દેખી, જીવને શંકા કંપા ઉત્પન્ન થાય, ખરાને
ખોટા માને, ખોટાને ખરા માને તો મિથ્યાત્વ મોહનીનો ઉદય થયો એમ
સૂત્ર વચન કહે છે.

કોઈ પાસત્યા હો કે આચારી હો, કોઈમાં થોડા શુભ હોય કે ઝાઝા
શુભ હોય, તેનો લાભ કે હાનિનો લોગવટો તેનેજ લોગવવાનો છે; પરંતુ
તેવી ખટપટમાં જો આપણે ઉતરીયે અને કોઈ વખત ખરાને ખોટો માન
વાની દૃષ્ટિ થઈ જાય તો ચોક્કસ માનવું કે પોતાનો પાવડો તરતજ ઉપકર્યો
એવી નુકશાનીમાં શામાટે ઉતરવું જોઈએ. લેંસના શિંગડા લેંસને ભાદે
જો તારામાં ડાહ્યાપણ હોય તો તું તારો પોતાનોજ વિચાર કર કે હો આત્મા!
તારામાં તો કાંઈ દોષ નથી કે, પણ એમ તો જણાય છે કે દોષો દોષનેજ
ભાળે. જેની આંખમાં કમળો હોય તે જગતને પીગુંજ ભાળે. અને બોલે
પણ એમજ કે આખી દુનિયા પીળી છે. એક કવિએ કહ્યું છે કે—

દુહો—દુર્જન કેરી આંખમાં, કમળા કેરો રોગ;
પીગું દિસે પર વિષે, રોગ તણો સંભોગ. ૧.

આ કહેવત ખોટી નથી. કોઠારમાં ઘઉં, નર, બાજરા કે બટી, જે
ભરેલ હોય તેજ બાહિર નીકળે તેમ હૃદયમાં જે ખજાનો ભરેલો હોય તેજ
પ્રકારના ઉગારો બાહિર નીકળે, જેણે લસણ ખાધું હોય તેને આંખાનો
ઝોડકાર ક્યાંથી આવે? કદી નજ આવે. તેમ દુષ્ટ જનોની દૃષ્ટિએ પાસત્યા
પાસત્યાને પાસત્યાજ આભ્યા કરે, ભલે કોઈ સાધુ શુભીયલ, મુધાચારી,
જ્ઞાની કે આત્માર્થી હોય તોપણ, દોષીતની દૃષ્ટિએ તો દોષીતજ જોવામાં
આવે, તેની પણ નિંદા કરવા સુકે નહિ, પણ યાદ રાખવું કે નિંદાનું દુઃખ
માફું છે. આ વિષે પૂર્વે ઘણું લખાણ થઈ ગયું છે. અહિંયાં તો માત્ર
એટલું સમજવાનું છે કે-પોતાની દૃષ્ટિ દોષવાળી હોય તો દુનિયા દોષમય
જોવામાં આવે અને નિર્દોષ દૃષ્ટિ હોય તો દુનિયા નિર્દોષજ છે. તમામ
આધાર પોતાની દૃષ્ટિ ઉપરજ છે.

અથ ૯૧ સુ—શું દોષીતને દોષીત ન કહેવો એમ તમારું કહેવું છે?

ઉત્તર—હા જી, સૂત્ર તો એમજ દર્શાવે છે કે આંખમાં આંખજો,
બોણને બોણ ને દોષને દોષ એ સુખેનયન સૂત્ર યુદ્ધસંધ ૧ લે. અધ્યયન

૧૩ મેં ગાથા ૫ ની તેમાં કહ્યું છે કે-દોષીતને પણ દોષીત કહેવામાં
તેનું કશું માહું છે તે વિષે ગાથા—

એ કોદળે હોદ જગટ માસી, વિગસિયંજે ઉદીર વજા; પ્ર
દંડપદં મદાય, અવિગસિણ ઘાસતિ પાવકમ્બી. ॥ ૫ ॥

અર્થ:—જો કોષી થાય તે જગતાર્થ ભાગી હોય, જગતાર્થ
એટલે જેમાં જેવો દોષ હોય, તેને તેવો કહે. અર્થાત્ કાળાને કાળો
ખોટાને ખોટો કહે, હુંકને હુંકો કહે, પાંગળાને પાંગળો કહે, ઠોડીને ઠોડી
કોડ (એટલે જેવા દોષવાળો હોય તેવો દોષ પ્રગટ કરે) એવો પ્રગટ નિપુણ
કર્મજ્ઞ હોય, જે ઉપચારમાયેવો એવો જે કવચ તેને વગી ઉડીર ને પુર
જે કશું ગાય ને કહું છે. તે પુરુષ જેમ કોઈ આંધળો પુરુષ ભાગી મા
કરીને માગેને વિષે જાનો મોટો અનેક કંટક અનુપાદાદિકે કરી પીડા દે
મને વિંદ દેવો જે કહુંકારી, પાપ કર્માચારી અથ તે ૫૭ અનુ
ક્રમિક કંઈ કહું પામ. ૫

પ્રશ્ન ૬૨ મું—જગતાર્થ ભાગીની મૂળ પ્રકૃતિ કેવી હોય તે સ્વયં
કેવું જાણના કહું જો ? જવા તો જણાવશો.

જવાબ—જેજ નયમાં જેજ અપ્યયનમાં ગાથા ૨ ૩-૪ માં કહ્યું
પ્રશ્નમાર્ગે જાણના છે કે-જગદિપતિ મને કહ્યું છે, મારાદ મેં જાણના છે કે
જગદિપતિ મને કહ્યું છે કે-૫૬માં કહ્યું છે કે—

આયાળ મઠં સ્તુવંચયિતા, અભાહુણો તેદ્દહં સાહુમાળી, માંચળિં પસંતિ
અર્ણતઘાતં. ॥ ૪ ॥

અર્થ—તે સ્વાચ્છી પુરૂષ તે વિશોધિત શુદ્ધ નિર્દોષ માર્ગ તેને
આચાર્યની પડપણા થકી ઉત્થાપિને કહે, એટલે જે પોતાના ભાવે એટલે
સ્વછંદ બોલે, તે અહાછંદપણા થકી ઘણા શુભા જે જ્ઞાનાદિક તેને
આ સ્થાન થાય કેમકે એ સ્વાસિતિ વેશ મિથ્યાત્વના ભાવ થકી કરીને
જે જ્ઞાન શંકા એટલે શ્રી જિનાગમને વિષે શંકા લાગીને મૃષા બોલે,
સ્વકલિપત જેવો રૂચે તેવો બોલે તેણે કરીને ઘણા શુભાને આ સ્થાન
એટલે કુમાજન થાય ॥ ૩ ॥ જે કોઈ પુછે જે તમે કોની પાસેથી ભણ્યા
છો તે વારે પોતાના આચાર્યનું નામ ગોપવીને ખીજનું નામ કહે, તે
નિશ્ચે થકી આત્માર્થ જે મોક્ષનો અર્થ તેને વચે છે એવાવતા તે સુકિતને
ન પામે, પરમાર્થ થકી તે અસાધુ થકો પશુ આ જગતને વિષે પોતામાં
સાધુપણું કરી માને તથા ખીજઓને કહીને પોતામાં સાધુપણું મનાવે તે
માયાવી સાધુ આ સંસારને વિષે અનંત ઘાત પામે એટલે અનંતકાળ
પર્યંત સંસારમાં પરિજ્રમણ કરે. ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૯૪ મું—ઉપકારી શુરૂ, આચાર્યાદિકની નિંદા અવહેલણા કરે
તેને ખપ્ત પાટે તેનું શું ફળ ?

ઉત્તર—તે મહા મોહની કર્મ બાંધે એમ સમવાયંગ સૂત્રમાં ૩૦
મહા મોહનીના સ્થાનકમાં કહ્યું છે. જુઓ ગાથા ૨૪ મી, ૨૫ મી.

આયરિય ઉવજ્ઞાણંદિ, મુયં વિગયંચ ગાહિય;

તે ચેવ સિંસર્દે ગાલે, મહા મોહં પકુવ્વર્દે. ॥૨૪॥

ભાષા:—જેણે આચાર્ય ઉપાધ્યાયે શ્રુત શાસ્ત્ર તથા વિનય ચારિત્ર
અદિ વાણ્યો શિખાણ્યો તેહીજ આચાર્યને ખોસે નિંદે બાજ અજ્ઞાની તે
મહા મોહનીય કર્મ કરે. ૨૪.

આયરિય પુવજ્ઞાવાર્ગં, સમ્મં નો પાહિત્તપ્પદ્દ;

અપ્પહિ પૂવ્વ યદ્દે, મહા મોહં પકુવ્વર્દે ॥૨૫॥

ભાષા:—જે કોઈ આચાર્ય ઉપાધ્યાયને શ્રુત દાનાદિકના મહા-
ઉપકારીને સ્તુત્ત પ્રકારે તર્પણ નહીં (ગાંડે નહિ-ઉપસંગે ચાલે) ઉપકાર ન
કરે, તથા તે આચાર્યની પૂજા સંકાર ન કરે, એવો સ્વચ્છ અભિમાની
તે મહા મોહનીય કર્મ કરે. ૨૫.

વળી કાણાંગ કાણે ૫ મે-ઉદ્દેશે ૨ જે : અરિહંત ૧, ગરિહંત ૨, પદ્મધર્મ ૩, આચાર્ય ઉપાધ્યાય ૩, ચતુર્વિધ સંઘ (સાધુ ૪, આચાર્ય ૪, અને બ્રહ્મચર્યાદિ પાળી દેવતા થયેલ ૫, જે ૫૨ અવતારનાં બોલનાર-નિદા કરનાર તે હર્ષમ બોધીપણને પામે છે; તે તેને સમક્ષિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. અને એ પાંચના ગુણ પ્રાપ્ત ને. ૩૫. એવ મુદ્ધમ બોધીપણ પામે છે એટલે મુખે મુખે સમક્ષિની પામે.

બહુ વિચાર કરતાં આ કાગમાં આપણે એવ મુદ્ધમ બોધીપણ પ્રાપ્ત થાય તેવા એવ ભાવ્યેજ નીકળતા હશે; પરંતુ પહેલા પાને ૪ થતાં તે બહુધાયે સાંભળીએ છીએ કારણકે જ્યારે ગુરુ જેવા ઉપાધ્યાયને દિશાગમ, નિદિ ગતિનાં મિથ્યાભાવે વર્તે તે જીભને માટે કેરેનુંજ મું એજ હુયમ કાગની ખુબી છે.

અમ ૬૫ મું—આ હુયમ કાગના ગદાત્મ માટે તેમજ ગુરુ દિશા સંબંધે કાંઈ મૂલ્ય ફરમાવે છે ?

ઉત્તર—અને બાહ્ય મૂલ્યમાં તે થતુંજે કશું છે. કાગની પૂર્વ કેરેજ કાંઈ ખામી ગમી નથી, પણ જીભને મરતું પ્રગમવું બહુ મુશ્કેલ છે. ૬૦ આ પંચમ અંગને માટે કાગાવંગીજીના ૭ મે ૬ જે આગમવંતી મટે ૬૧ કેરેજ ૬૨ જે ૬૩ જે ૬૪-જાગુરુના કાપેલ પાને ૪૫૬ મેળી મૂળ પાળે.

ઉત્તર—આ એવશર્પિણીને હું ડામવશર્પિણી કહેલ છે તે અનંતકાળે આવે તેમાં આવેલો પાંચમો આરો દુઃખમાં આરો તે પણ આકરો. દુઃખમાં આરો કે તેમાં ધાર્યા વરસાદ વરસે નહિ, દુઃખકાળ ઘણા પડે, અકાળે વરસે સાધુના વેશે અસાધુ પૂજાય, સારા અને આત્માર્થી સાધુ સીદાય, ખટપટી અને નિંદકો મનાય, શુદ્ધ અથવા શુદ્ધી અધિક ઉપકાર કરવાવાળા-રક્ષણ કરવાવાળા હિતચિંતક તેનાથી કપટ ભાવે વર્તિ પોતાનો સ્વાર્થ સાધી મિથ્યા ભાવે વર્તનારા-ત્યાં ત્યાં વાંકાના જોડનારા-નિંદા અવહેલણના કરનારા-શુદ્ધ-ઉપકારીના મનને દુઃખવનારા-જોડાં મનના ધણી, મોટે મીઠું મીઠું જોડી પાછળથી વાદી નાખનારા-અથવા કઠોર વચને દુઃખ દેનારા એવા માઠાં મન વચનના ધણી એકાંત અશાંતિના ઉત્પન્ન કરનારા, શુદ્ધ ઉપકારીના મનને વચનને દુઃખવનારા એવા જીવે આ દુગ્ગાઢ પંચમકાળમાં ઘણા હોય, એજ આ કાળની ખુબી. આવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ જ્ઞાની પુરૂષ જાણીને આ પંચમ આશાનું નામ જોગાદ દુષમાં કાળ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૯૭ મું—શુદ્ધ-ઉપકારીને મને કરી વચને કરી દુઃખવનારા-માઠા મનના ધણીને શું ક્ષણ મળે ?

ઉત્તર—આ દુષમ કાળમાં શુદ્ધી મિથ્યાભાવે પડી વર્તનારા મને કરીને વચને કરીને દુઃખ દેનારા-શ્રી કાણાંગજીના ૭ મે કાણુ-બાબુવાળા છાપેલ પાને ૪૫૭ મેં કહ્યા છે, તે જણાવે છે.

ગુરુ દિં જળો મિચ્છં પઢિવજો મળો દુહયા વદ દુહયા-ટીકા:-ગુરુગુ માતા પિતૃ ધર્માચાર્યેષુ ॥ મિચ્છં ॥ મિથ્યામાર્ગં વિન્ય ધ્રુવ મિત્યર્થઃ પ્રતિપત્ત આશ્રિતઃ ॥ મળો દુહવંતિ ॥ મનસો મનસા વા દુઃસિતા દુઃસિતત્વં દુઃસન્નાતિવં વા દોષકત્ત્વં વા પર્યં વય દુહયેત્વપિ વ્યારુપેષ મિતિ ॥

ભાષા:-શુદ્ધ સાથે લોક મિથ્યાત્વ પ્રતિપત્ત છે, જોડા આવે છે, મનનાં દુઃખ ધણાં, વચનનાં દુઃખ ધણાં.

એવા વિનય સહિત, શુદ્ધના દ્રોહી, માઠા મનના ધણી, કઠોર વચનના જોડવાવાળા, અંદરો અંદર લેદના પાડવાવાળા, ફાટકુટ કરાવનારા, “હિરણ્યેદિ,” હિરણ્યવેણી એવા સાધુને મોટે કાણાંગજીના પાંચમા કાણામાં “પાશંચિત” દોરના ધણી કહ્યો છે. એટલે ભગવંત કહે છે કે-એવા દુષ્ટ રાજાવીને પાશંચિત કરનાં આત્મા અતિક્રમે નહિ.

પ્રશ્ન ૯૮ મું શબ્દન દંસજ્ઞાનં નિરુદ્ધ એ વાક્યનો આશય શું ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વે કરી વ્યાપન્ન એટલે નષ્ટ દર્શન અર્થાત્ દરી નષ્ટ થયું છે. સમ્યક્ત્વ જેનું તેને વાવણું દંસણું એટલે દર્શન કરીએ, તેના ધરનારા એવા નિન્હવ એટલે ભગવંત ક્ષી વીરવ વચનને દિયાપનારા સમજવા.

પ્રશ્ન ૯૯ સું—યથાછંદનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—યથાછંદ એટલે પોતાની મજ્જાએ પ્રવર્તે, શુદ્ધ પ્રમાણે ચાલે નહિ તે અદાછંદા—યથાછંદા સાધુ સાધવી સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૦૦ સું—પાસત્યા કેટલા પ્રકારના ? અને તેનું સ્વરૂપ ?

ઉત્તર—પાસત્યા એ પ્રકારના તે એક દેશથી પાસત્યા, સર્વથા પાસત્યા.

પ્રશ્ન ૧૦૧ સું—દેશથી પાસત્યા કેને કહીયે ?

ઉત્તર—દેશથી પાસત્યા તે સમ્યાંગર પિંડ, સામો આગે પિંડ નિત્યપિંડ તથા અન્યપિંડ લીધે તે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ સું—સર્વથા પાસત્યા કેને કહીયે ?

ઉત્તર—સર્વથા પાસત્યા તે કેવડ વિમધારીજ દાન તે દાંડ પાસત્યા સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૦૩ સું—કેટલા કેટલા પ્રકારના અને તેનું સ્વરૂપ ?

ઉત્તર—કેટલા ને પ્રકારના તે -

કાલે, વિણ્યે, બહુ માને બણવું કહ્યું છે છતાં તે જાણે વિસધે ૧, બીજે દર્શન કુશીલ તે નિસ્સંકિયં નિઃકંબીયં ઇત્યાદિક આઠ પ્રકારે દર્શના ચારને વિસધે તે, ૩ ત્રીજે ચારિત્ર કુશીલ તે પશ્ચિદાણુ જોગ જુતા ઇત્યાદિક આઠ ચારિત્રાચાર વિસધે તથા મંત્ર જંત્ર અને તંત્ર કરે તે ચારિત્ર કુશીલ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—સંસતો કેટલા પ્રકારે અને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સંસતાના બે લેદ. તે એક સંકલીષ્ટ ૧, અને બીજો અસંકલીષ્ટ ૨.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—સંકલીષ્ટ અને અસંકલીષ્ટ સંસતાનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—૧ પહેલો સંકલીષ્ટ સંસતો તે પાંચ આશ્રવને વિષે આસક્ત હોય, ત્રણ ગારવે કરી પ્રતિબદ્ધ હોય, કોઈ ગૃહસ્થ ગૃહસ્થાણી અને તેના છોકરા છોકરીની ચિંતા કરે, અને તેઓના દુઃખે દુઃખી અને તેના સુખે સુખી થાય તે.—બીજો અસંકલીષ્ટ સંસતો તે કોઈ પાસત્યો મળે તો પોતે પણ તેના જેવો બની જાય, અને સંવેગી મળે તો તેની જોડે સંવેગી જેવો બની જાય. એવી રીતે જેવો મળે તેની સાથે સ્ફૂટીક મણિની પેઠે અથવા તેડની પેઠે તેવો થઈ જાય તે અસંકલીષ્ટ સંસતો કહેલ છે. ઇત્યલં.

ઈતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી ગોહનલાલજી કૃત શ્રી “પ્રત્યોત્તર ગોહનમાળા”-ઉત્તરાદ્ય-ભાગ પમે સમાપ્ત.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકોટ ૮ મો.

૧૯૬૭

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકોટ ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ છ કો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનભાણા.

उत्तरार्द्ध भाग ६ हो.

મથ ૧૭—શિષ્ય-શ્રી ઉત્તરાધ્યયનશ્ચ સૂચના હ મઃ જા
૪૮ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે-માસ માસખમલુના પારજાનો કાન્દ
(અજાનો) ડાલની આગી ઉપર રહે તેટલું જામે તોપત્ર સુત
ધર્મની ભાગમી કાઢાએ આવે નહિ. તે ભાગમી કાઢા કાઢી મરે
કાઢાનું સ્વરૂપ શ્રી હીને છે તે દ્રવ્ય કહીને જણાવયો ?

ઉત્તર-આંખ બંદ્રિક-મહાનુભાવ!!! આ પ્રશ્ન મનુ' મનુ' ને.
 મનુ. રહેશે રહેશે છે, અને વિદ્યાન અને પત્ન સ્વિકાર મનુ' ને.
 મનુ' ને છે, તો પત્ન મનુ' ને આશ નેવામાં, વાંચવામાં, વિચારવામાં.
 બહુવામ. આખું છે તે વારી પાને રજુ કરું છું. તે આ આ
 ખરી રીતે મનુ' ને આશ તો મનુ' પ્રશ્નને આશ મનુ' ને.
 મ. નાંખે છે, જ્યાં આશ મનુ' ને.

२० जमशेदपुर नगर आरक्षण - भाग प्रथम
पृष्ठ १३१ पृष्ठ १३२ पृष्ठ १३३ पृष्ठ १३४

2014-2015

...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...

...the
... ..
... ..

...and the fact that the system is not yet fully operational.

॥ રાગ—પ્રભાત ॥

- વિમળ વિમળઃયઈ જેહની, સોળે સુખ ધારી; વિં ૧
તેહ કહું વિસ્તારથી, સુણએ મન ધારી.
- ચેતનની જે ચેતના, કળા તેહને કહીયે; વિં ૨
અક્ષર ભાગ અનંતમે, પ્રકાશે લહીયે.
- પ્રથમ કળા તો એ કહી, વળી બીજી જાણે; વિં ૩
જ્યા પ્રવૃત્તિના જોગથી, પરણામે આણે.
- અપૂર્વ દર્શુ મુદગર ચક્રી, હુણીએ ઘન ગ્રંથી; વિં ૪
ત્રીજી કળા એવરે, લહસે શિવ પંથી.
- અનિવૃત્તિ આતમ આદરે, દગ ગિર્યા વેચે; વિં ૫
તુરિય કળા જે પામશે, તે શિવપુર પહોંચે.
- સમક્રિત શ્રદ્ધા જે થઈ, આરુહા ઉપદેશે; વિં ૬
કળા કારણુ શુણુ જાણીને, પરિચય જે કરશે.
- એ કળા દહી પાંચમી, હવે છઠી જાણે; વિં ૭
વિરતિ કરે દેશે કરી, વળી સંવરિત આણે.
- સર્વાકાશ પ્રદેશને, અનંત શુચ કરીયે; વિં ૮
તેહ બરોબર વ્રતના, પર્યાય લહિયે.
- સંજમ ધાનક જે ઘન, એ દીડા વિતરાણે; વિં ૯
ભાગ્ય કદમ માટે દહો, તે જણને રાજે.
- એહ થકી પચ્છ જે ઘણા, ચરિત્ર પર્યાયા; વિં ૧૦
મગદપણે ત્યારે થયા, ત્યારે મુનિપદ પાયા.
- કળા દહીએ સાતમી, આઠમી હવે કહીયે; વિં ૧૧
જેદ યોગીશ્વર દયાનમે, આતમપદ લહીયે.
- નવમી કળા તે કહી, જેહની રસ ધાવી; વિં ૧૨
શુણુ પ્રેમી શુણુ સંકમે, તિથિતિ બાધા ધાતિ.
- જેહ કારણ પાંચે કરી, શુણુ પ્રેમે વરિયા; વિં ૧૩
તે યોગીશ્વર જાણુએ, જે ભવોદધિ તરિયા.
- દશમી કળા એ વળી, વમે વેદ વિદારા; વિં ૧૪
ધ્યાન મુકુટ આગ્રમને, જેદ સ્થાનક આરા.

- એકાદશમી ને કળા, પ્રગટી જીવ ભેડું; તવ આતમ અલોભતાં, કરેવા સ્થિર હોઇ. રિ. ૧૧
- દ્વાદશમી ભગી જદા, કરવા બોધ પ્રકાશ; ધન ધાતિનાં સજ ભણી, દુઝો આતમ ઉઘાસ. રિ. ૧૧
- તે રસ ચાખ્યો તેરમી, નેહવો કદીએ ન ચાખ્યો; નેહની એપમાં કે નહિ, ઇમ આગમે ભાંખ્યો. રિ. ૧૨
- લોભ લોક તે આપમે, એક સમયમે ભાંસ્યો; એદવા વિમલ ભે સેવસો, તુમે વિમલ તો થાયો. રિ. ૧૩
- ચલના ત્યાગે ચૌદમી, કળા પ્રગટી કદીયે; શૈલેશી ધન શૈલની, પરિકરણ એ કદીયે. રિ. ૧૪
- કંપે યોગ યોગીશ્વરા, ધ્યાના રંભ ધરંતા; પરમ મરોદવ સાધના, કર્મ એકં કરંતા. રિ. ૧૫
- પંદરમી પ્રગટી યદા, લદી ભાવ અભેગી; સત્ત કર્મનાં સજ ધરી, થાયેં નિજ ગુણ બોગી. રિ. ૧૬
- શામાનંદન સિદ્ધ મેં, સોલે સંપૂર્ણ કદીયે; કળા કુદન કરા પ્રહસો, મેઘા ચિત્ર મુખ લદીયે. રિ. ૧૭
- મુખ્ય કળા કદી મોગ એ, આગમ અનુસારે; તેદ અનંત અનંત છે, ભલો મુ વિચારે. રિ. ૧૮
- કળા સંપૂર્ણ મોગ ને, કદીએ તેદને પર્મ; નરં કદી તે જીવરે, કયો પ્રમદ અ મમ. રિ. ૧૯
- તેદ જીવી સુગર્ભ નરમ, કયો તેદ નમય. રિ. ૨૦
- તેદ જીવી અનુસરે, કયો કળા પ્રમય. રિ. ૨૧
- પર્મ કદી કળા કદી, કદી અનંત મોગ. રિ. ૨૨
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૨૩
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૨૪
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૨૫
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૨૬
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૨૭
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૨૮
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૨૯
- કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૦

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૧

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૨

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૩

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૪

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૫

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૬

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૭

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૮

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૩૯

કળા નરં અનંત મોગ, અનુસરે મુખી મોગ. રિ. ૪૦

કળા—૧ હી-ચેતનની ચેતના-અધુરનો અનંતનો ભાગ ઉઘાડો તે.

કળા—૨ છ-યથા પ્રવૃત્તિ કરવું-ચક્રતા. પરિણામની ધારા અતો કોડાકોડની હદમાં આવે.

કળા—૩ છ-અર્પણ કરવું-ગંડી લેક કરે તે.

કળા—૪ થી-અનિવૃત્તિ કર્તુ-મિથ્યાત્વ ટાળે.

કળા—૫ મી-શુદ્ધ શ્રદ્ધા-સમકિતની પ્રાપ્તિ.

કળા—૬ ઠી-દેશ વિરતિપણું પામે.

કળા—૭ મી-સર્વ વિરતિ ચારિત્ર શુચી પ્રગટે.

કળા—૮ મી-ધર્મ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે.

કળા—૯ મી-શુચી શ્રેણી-સપક શ્રેણીએ ચડે.

કળા—૧૦ મી-અવેદી ચર્મ-શુક્રત ધ્યાનની ધારાએ ચડે.

કળા—૧૧ મી-સર્વથા લોભનો ક્ષય થાય-આત્મ ન્યોતિ પ્રગટે.

કળા—૧૨ મી-મનઘાતી કર્મનો ક્ષય થાય.

કળા—૧૩ મી-કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય.

કળા—૧૪ મી-શૈલેશી કરવું-યોગ રૂંધન ધ્યાન.

કળા—૧૫ મી-ભાવ અજોગી-સકળ કર્મનો ક્ષય.

કળા—૧૬ મી-સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ-સંપૂર્ણ સોજે કળા.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન છ સૂત્રના અધ્યયન ૬ માની ગાથા ૪૪ મી ના ઉક્તિ પદમાં ૧૬ કળાનો શબ્દ છે; તે ઉપરથી કોઈ વિદ્વાન પુરૂષે ઉપર કલા પ્રમાણે સોજે કળાનું સ્વરૂપ યથા તથા કહી બતાવ્યું, તે અદ્વિયા પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫ મું—અત્યાર સુધી સૌ કોઈ એમ માને છે કે-કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે એટલે સોજે કળા પ્રગટી અને કેવળની પહેલી કળા કોઈ સમકિત માને છે, અને કોઈ અધુરનો અનંતનો ભાગ ઉઘાડો ને છે તે માને છે. તો તે વિષે શું સમજવું.

ઉત્તર—ઉપર દેહલી સોજ કળામાં તો સંપૂર્ણ સોજે કળા ઉઘાડી તે. સિદ્ધની દેહી છે. અને કેવળ જ્ઞાનના પ્રકાશ તો તેરમી કળાએ થાય છે. સમકિતની પ્રાપ્તિની કળા પાંચમી કહી છે. એ અવેશાએ કેવળની નવમી કળા થાય છે. કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે પછી અધ્યાની ચાર કર્મ, યોગની પ્રવૃત્તિ

ઉત્તર—શ્રી નંદીજીમાં સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ જે ઉઘાડો કહ્યો છે તે જીવ જ્ઞાનનો ઉઘાડો કહ્યો છે અને જીવના જે લેદ-કહ્યા છે એક સમજીત અને બીજું મિથ્યાજીવ તેના પશુ અનેક લેદ-કહ્યા છે તે આગળ પર કહેવશે. પરંતુ અસંખ્યનું જીવ અનાદિ અનંત કહ્યું છે અને ભવીનું જીવ સાદિસાંત કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—અભવી તથા ભંચીના જીવ વિષે સૂત્રમાં મૂળ પાડમાં શી રીતે કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સૂત્ર બાણુવાળા છાપેક પાને ૨૬૮ થી ૩૦૪ મુખીમાં એ વિષે ઘણું અવિકર છે. ત્યાં કહ્યું છે કે—મૂળપાડ—

મયસિદ્ધિયસ્ત મુયં સાદ્યંસપજ્જવસિયં ચ અમયસિદ્ધિયસ્ત મુયં અણાદ્યં અપજ્જવસિયં.

ભગ્યસિદ્ધિકનો જીવ જ્ઞાન છે તે સાદિ અંત છે. તે જ્યારે મિથ્યાત્વ શ્રીશ્રીને સમજીત આવે ત્યારે આદિ છે. અને કેવળ જ્ઞાન ઉપરે ત્યારે જીવ જ્ઞાનનો અંત છે તે ભણી આદિ છે અને અંત પશુ છે. શેષ ૩ ભાંગા નથી, મિથ્યાત્વ અનાદિ છે પણ ભગ્યને અંત છે. (અ શબ્દથી એમ પશુ સંભવે છે કે—એકેક ભગ્યજીવોનું જીવ અનાદિ અનંત પશુ છે. એટલે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભગ્યસિદ્ધિવાનું જીવ જ્ઞાન આદિ અંત સહિત છે. અને સંસારસ્થ ભગ્યસિદ્ધિવાનું જીવ અજ્ઞાન આદિ અંત સહિત છે. એમ બે ભાંગા પશુ સંભવે છે.) અને અમય સિદ્ધિવાનો ભવિ જીવ અનાદિ અનંત છે.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—અમય જીવના જીવ જ્ઞાન વિષે શાસ્ત્ર કાંઇ નિયોજ જણાવે છે ?

ઉત્તર—અમયના જીવનો અમય ઉત્કૃષ્ટનો વિચાર શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં ક્યો છે તે અત્ર જણાવીએ છીએ.

(અમય તો અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો કહ્યો તે, અને ઉત્કૃષ્ટો તે) અમય જીવ જે ભણે તે ૧૦ પૂર્વ કાંઇ એક ઉત્તરો ભણે તે ઉત્તરો કેમ ભણે તે કહે છે. જે દશ પૂર્વ ભણ્યાનો ધણી નિશ્ચય સમજીત પાત્રીને પાછો પટે તોપણ તે શુદ્ધ પત્રી ધાવ, (અને પત્રો કાઢી રહેલો) રહે ઉત્તરો અર્ધપુકાલ સંસારમાં રહે અને દશ પૂર્વ મળે તે તો નિપમા ભગ્યજીવ દોષ) અને અમયજાત્રી-દશ પૂર્વ ઉત્તરો ભણે તે સમજીત દરદા વિના પાછો પટે તે કૃષ્ણપત્રીપત્રો રહે તે ભણે

ધણા આલવાને મેહનો સમુદ્ધે કરીને આશ્ચર્યકૃત હુવે તોહિ પણ ચંદ્રમાની સૂર્યની પ્રભા તેજ રહે. ઉપરે અને નીચે અધિકાર ન હોય તિમ જીવ શ્રીકૃષ્ણને અજીવ ન થાય. તે એ આદિ છે અને અંત પણ છે તે ભણી સાદિક સપર્યાવસિક કહીયે, તે એ આદિ નથી, અંત નથી તે માટે જે અનાદિક અપર્યાવસિક કહીયે. ઇતિ ભાષા—

પ્રશ્ન ૧૫ મું—જેને અનાદિ અનંત મિથ્યાત્વ હોય, જે જીવને આદિ અંત સહિત મતિ શ્રુત અજ્ઞાન હોય તેવા જીવોને કોઈ પણ વખત પાંચ જ્ઞાન માંહેણું જ્ઞાન સંભવે ખરું કે કેમ ?

ઉત્તર—શ્રીનંદીજીમાં તો તમામ જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉંઘાડો કહ્યો તે અક્ષર શબ્દે તો શ્રુત જ્ઞાન લઈ એટલે ભવ્ય સિદ્ધિ થા જીવનું શ્રુત જ્ઞાન તો આદિ અંત સહિત કહ્યું અને અભવ્ય જીવનું શ્રુત અજ્ઞાન અનાદિ અનંત કહ્યું. તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે—તેને જ્ઞાનનો સદાય અભાવજ હોવો જોઈએ. જ્યાં સમકિત નથી ત્યાં જ્ઞાન નથી. એ વાત નિશ્ચય છે. સત્તાએ સમકિત અને જ્ઞાનના અભાવવાળાને ઋદ્ધિએ કરીને કેવળ જ્ઞાનદર્શન રૂપ સિદ્ધ સ્વરૂપી કહી સકાય નહિ.

અભવીને આઠે કર્મનું જે આવરણ રહેણું છે તે તેના મતિ શ્રુતાદિ અજ્ઞાનરૂપી ઋદ્ધિને આવરણ કર્તા છે તેની પર્યાયને પ્રગટ થયા કે નહિ, વગેરે અધિકાર વિસ્તારથી આગળ પર કહેવાયો.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—શ્રીનંદીજી સૂત્રમાં ભવ્ય સિદ્ધિમાં જીવનું શ્રુત આદિ અંત સહિત કહ્યું તો, અભવ્યની હારના ભવ્ય જીવ ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહિ જવાવાળાનું શ્રુત આદિ અંત સહિત કેમ કહેવાય ? જો તે ભાંગે તેને લાગુ થાય તો મોક્ષ જવાવાળાને તેમાં વધાવત શો સમજવો ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્નકારનો વર્ક ખરો છે પણ સૂત્રની રચના જોર છે. સૂત્રમાં ત્યાં ત્યાં જોતમાદિકે પૂછેલા પ્રશ્નમાં અને ભગવતે આપેલા ઉત્તરમાં મોક્ષ જવાવાળા ભવ્ય જીવનાજ ઉત્તર આવે છે, અને ત્યાં ભાંગા પડે છે ત્યાં ભવ્યને અત્યવ્યનાજ ભાંગા પડે છે, તેમાં સંસારત્વ ભવ્ય જીવની વ્યાખ્યા આવતી નથી. શ્રીમદ્વાલમ્બજી સૂત્રમાં પણ ૨૬મા અને ૨૮મા સમવાયંમાં અત્યવ્ય અને ભવ્યનું નામ ખુદનું પાશુનું છે પણ ૨૭મા સમવાયંને દેટલા દયા જીવ છે તે સૂત્રકારે જોડનામાં ગાખી આવીયમા સમવાયંને અથે ગયાણું ભવ્ય જીવ કહી તેથી દેટલ.એક

ઉત્તર—નિશ્ચય નયે તો સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની કહેલી સોળ કળા-
માંની એકે કળા કહી શકાય નહિ. પણ વ્યવહારનયે જે કળા ઉઘાડી
સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સું—તે જે કળા કઈ ? ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે અભવ્ય ને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો છે તે
મિથ્યાત્વ શુતનો ઉઘાડો છે તેથી ચૈતન્યપણ—ચૈતન્યની ચેતના પ્રગટ
થાય છે, તે પહેલી અને ખીજી કળા—નયથા પ્રવૃત્તિકરણની—જે મિથ્યાત્વનું
પહેલું શુદ્ધસ્થાન રહેલું છે તે મિથ્યાત્વની શુદ્ધ કરણીના ગુણોને અવલંબી
ઉચ્ચ ભાવનાની દરણી કરે—અને તેથી આગળ વધે તો સૂત્રાખ્યાત ધર્મનું
ચારિત્ર વ્યવહારથી અંગીકાર કરે, શુદ્ધ આચાર પાળે, જેંતાળીશ,
સુકતાલીસ છત્ર દોષ રહિત નિર્દોષ આહારાદિક વહોરે, સિદ્ધાંતમાં કદા
પ્રમાણે કેવળ ચરિયા એકંત ચારિત્ર (સમ્પદ્ જ્ઞાન દર્શન વિનાનું) અને
શ્રીનંદીજી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે ઉલ્લેખ દશ પૂર્વ (નવમા પૂર્વની ત્રીજી
આચાર વસ્તુ) સુધીનું જ્ઞાન મેળવી, શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે
“અસંજય ભવિય દવ દેવાણુ” અસંજમપણે વ્યવહાર ચારિત્રની આગધના
કરી નવઐવેયક સુધી જાય. અને યથા પ્રવૃત્તિ કરણના યોગે વ્યવહાર
ચારિત્રના બળે અકામ નિર્જરાએ કરી કોઈ વખત અંતો કોડાકોડીની હદ
સુધી આવી જાય પણ અંતો કોડાકોડ સુધી પહોંચે નહિ, સમ્પદ્ જ્ઞાન
દર્શન રૂપી ચક્ષુ વિના જેમ આંધળો પુરૂષ નગરીના દરવાજાની નજીક
આવી પાટો ફેરે ને અટવીમાં ભટકે તેમ સંસાર રૂપ અટવીમાં અભવ્ય
જીવ પરિભ્રમ્ય કરે, પણ મંઠી લેઈ કર્ણા રૂપ અર્પૂવ કરણની ત્રીજી કળા
પ્રગટ કરી શકે નહિ. માત્ર વ્યવહારથી પ્રથમની જે કળા ખુલ્લી કહેલી
હોય તો કહી શકાય, અને નિશ્ચયી તો શુત આખ્યાત ધર્મની એકે કળા
અભવીને ખુલ્લી નથી એમ સંભવે છે. જે એમ હોય તો સૂત્રમાં પણ
શુત આખ્યાત ધર્મની કળા હોય નહિ. મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન સિવાય
અન્યની નથી, શુતના ન્યાય પ્રમાણે સૂત્રમાં પણ એજ છે ને પ્રગટપણે
કેવળીની દ્રષ્ટિએ પણ એજ છે એમ ઘટ્ટા દાખલાથી અનુભવાય છે. તત્ત્વ
કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૨૦ સું—સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની જે સોળ કળા કહી તે
અભવીને નહીં. માત્ર ભવિજ માટે કહી છે એમ જવાબ દેવામાં આવે છે.
ત્યારે ૦.વીમાં અને અભવીમાં કોઈ પ્રકારનો મેટો તત્ત્વના હોવાનો એવું

દે તે વક્ષાત સૂત્રના આધારથી બાણવામાં આવે તો સૌ કોઈ મૃત્યુ
શકે. માટે એવો કોઈ સૂત્રનો મન્યુત દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંતળો—શ્રી સમવાયાંગલ સૂત્રમાં—

अभयसिद्धियाणं जीवाणं मोहणिज्जस्स कम्मस्स छन्नातिं कम्मं
कम्मा पं० तं० मिच्छमोहणिज्जं सोलस कप्पाया इत्थीवेदे पुरिसेवेदे
दासं अरति रति भयं सोगो दुगंछा ॥

અર્થ—જેને અનાદિ અનંત અભવ્યપણા સિદ્ધિ નિમ્પત્ત છે (જે
શાશ્વતો સ્વભાવ છે જોડનો) તે અભવ્ય સિદ્ધ કહાયે. તેહ છાને
કર્મ ધાર્યા તેહની મૂળ ૨૮ પ્રકૃતિ છે. તે માંહી અભવ્ય છાને
કર્મના અંશ કર્મના પ્રકૃતિ સત્તા કરા પછે ૨૯ તે કહે છે.
મોહન્ય ૧, અને સોળે કપાય અનંતાનુજીવી ક્રોધ, માન, માયા, કેમ
એમ અપ્રત્યાખ્યાની ૪, પ્રત્યાખ્યાની ૪, સંજ્ઞવગન ૪, સર્વમત્રી ૧૧
અને મિશ્રાત્ત મોહન્ય લેખવના ૧૭ પ્રકૃતિ, ઓ વેદ ૧૮, ડો
૧૯, નપુંસક વેદ ૨૦, દાશ્ય ૨૧, અસતિ ૨૨, સતિ ૨૩, ભય ૨૪,
૨૫, દુર્મંછા ૨૬. (એ છઠ્ઠીય પ્રકૃતિ અમલીને સહાય સનામાં છે. ૨૭
મોહન્ય અને ભયનેમોહન્ય ૨ એ બે પ્રકૃતિ મૂળીનીજ સનામાં નહીં

અસ ૨૧ મું—અમલિને ક્યારે બે પ્રકૃતિના અમલિ કો
કેમ મેક રિમે ઈલા તા કાચ્ય કુચને મેલ રોય એમ કોયમ
લા, અપા કાચ્ય કુચ મેલ નદિ કાચ તેનું મું કાચ્ય મેલ
૧૧. કાચ્ય કુચ અલ અમલ કુચમાં કેા નકાચ્ય ?

2000-0001-0002-0003-0004-0005-0006-0007-0008-0009-0010-0011-0012-0013-0014-0015-0016-0017-0018-0019-0020-0021-0022-0023-0024-0025-0026-0027-0028-0029-0030-0031-0032-0033-0034-0035-0036-0037-0038-0039-0040-0041-0042-0043-0044-0045-0046-0047-0048-0049-0050-0051-0052-0053-0054-0055-0056-0057-0058-0059-0060-0061-0062-0063-0064-0065-0066-0067-0068-0069-0070-0071-0072-0073-0074-0075-0076-0077-0078-0079-0080-0081-0082-0083-0084-0085-0086-0087-0088-0089-0090-0091-0092-0093-0094-0095-0096-0097-0098-0099-0100-0101-0102-0103-0104-0105-0106-0107-0108-0109-0110-0111-0112-0113-0114-0115-0116-0117-0118-0119-0120-0121-0122-0123-0124-0125-0126-0127-0128-0129-0130-0131-0132-0133-0134-0135-0136-0137-0138-0139-0140-0141-0142-0143-0144-0145-0146-0147-0148-0149-0150-0151-0152-0153-0154-0155-0156-0157-0158-0159-0160-0161-0162-0163-0164-0165-0166-0167-0168-0169-0170-0171-0172-0173-0174-0175-0176-0177-0178-0179-0180-0181-0182-0183-0184-0185-0186-0187-0188-0189-0190-0191-0192-0193-0194-0195-0196-0197-0198-0199-0200-0201-0202-0203-0204-0205-0206-0207-0208-0209-0210-0211-0212-0213-0214-0215-0216-0217-0218-0219-0220-0221-0222-0223-0224-0225-0226-0227-0228-0229-0230-0231-0232-0233-0234-0235-0236-0237-0238-0239-0240-0241-0242-0243-0244-0245-0246-0247-0248-0249-0250-0251-0252-0253-0254-0255-0256-0257-0258-0259-0260-0261-0262-0263-0264-0265-0266-0267-0268-0269-0270-0271-0272-0273-0274-0275-0276-0277-0278-0279-0280-0281-0282-0283-0284-0285-0286-0287-0288-0289-0290-0291-0292-0293-0294-0295-0296-0297-0298-0299-0300-0301-0302-0303-0304-0305-0306-0307-0308-0309-0310-0311-0312-0313-0314-0315-0316-0317-0318-0319-0320-0321-0322-0323-0324-0325-0326-0327-0328-0329-0330-0331-0332-0333-0334-0335-0336-0337-0338-0339-0340-0341-0342-0343-0344-0345-0346-0347-0348-0349-0350-0351-0352-0353-0354-0355-0356-0357-0358-0359-0360-0361-0362-0363-0364-0365-0366-0367-0368-0369-0370-0371-0372-0373-0374-0375-0376-0377-0378-0379-0380-0381-0382-0383-0384-0385-0386-0387-0388-0389-0390-0391-0392-0393-0394-0395-0396-0397-0398-0399-0400-0401-0402-0403-0404-0405-0406-0407-0408-0409-0410-0411-0412-0413-0414-0415-0416-0417-0418-0419-0420-0421-0422-0423-0424-0425-0426-0427-0428-0429-0430-0431-0432-0433-0434-0435-0436-0437-0438-0439-0440-0441-0442-0443-0444-0445-0446-0447-0448-0449-0450-0451-0452-0453-0454-0455-0456-0457-0458-0459-0460-0461-0462-0463-0464-0465-0466-0467-0468-0469-0470-0471-0472-0473-0474-0475-0476-0477-0478-0479-0480-0481-0482-0483-0484-0485-0486-0487-0488-0489-0490-0491-0492-0493-0494-0495-0496-0497-0498-0499-0500-0501-0502-0503-0504-0505-0506-0507-0508-0509-0510-0511-0512-0513-0514-0515-0516-0517-0518-0519-0520-0521-0522-0523-0524-0525-0526-0527-0528-0529-0530-0531-0532-0533-0534-0535-0536-0537-0538-0539-0540-0541-0542-0543-0544-0545-0546-0547-0548-0549-0550-0551-0552-0553-0554-0555-0556-0557-0558-0559-0560-0561-0562-0563-0564-0565-0566-0567-0568-0569-0570-0571-0572-0573-0574-0575-0576-0577-0578-0579-0580-0581-0582-0583-0584-0585-0586-0587-0588-0589-0590-0591-0592-0593-0594-0595-0596-0597-0598-0599-0600-0601-0602-0603-0604-0605-0606-0607-0608-0609-0610-0611-0612-0613-0614-0615-0616-0617-0618-0619-0620-0621-0622-0623-0624-0625-0626-0627-0628-0629-0630-0631-0632-0633-0634-0635-0636-0637-0638-0639-0640-0641-0642-0643-0644-0645-0646-0647-0648-0649-0650-0651-0652-0653-0654-0655-0656-0657-0658-0659-0660-0661-0662-0663-0664-0665-0666-0667-0668-0669-0670-0671-0672-0673-0674-0675-0676-0677-0678-0679-0680-0681-0682-0683-0684-0685-0686-0687-0688-0689-0690-0691-0692-0693-0694-0695-0696-0697-0698-0699-0700-0701-0702-0703-0704-0705-0706-0707-0708-0709-0710-0711-0712-0713-0714-0715-0716-0717-0718-0719-0720-0721-0722-0723-0724-0725-0726-0727-0728-0729-0730-0731-0732-0733-0734-0735-0736-0737-0738-0739-0740-0741-0742-0743-0744-0745-0746-0747-0748-0749-0750-0751-0752-0753-0754-0755-0756-0757-0758-0759-0760-0761-0762-0763-0764-0765-0766-0767-0768-0769-0770-0771-0772-0773-0774-0775-0776-0777-0778-0779-0780-0781-0782-0783-0784-0785-0786-0787-0788-0789-0790-0791-0792-0793-0794-0795-0796-0797-0798-0799-0800-0801-0802-0803-0804-0805-0806-0807-0808-0809-0810-0811-0812-0813-0814-0815-0816-0817-0

1. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章及各項辦法。

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

પ્રશ્ન ૨૨ મું—અહિંયાં કોઈ વેદક સમકિતના બંધથી ઉપરાંઠાનો-
વેગળાનો અર્થ ક્ષાયક સમકિતનો કરે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો ક્ષાયક સમકિત માનીએ તો સાતે પ્રકૃતિનો અભાવ
હોય, અને અહિંયાં તો એક સમકિત મોહનીય વરણને સત્તાવીશે પ્રકૃતિ
સત્તામાં ઠહી. માટે અહિંયાં વેદકનો અર્થ ણીજો સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—મૂળ પાઠમાં તો વેદક સમકિત કહ્યું છે અને વેદક
સમકિત તો સુયોપશમ સમકિતના છેલ્લે સમયે અને ક્ષાયક સમકિતના
આગલે સમયે હોય. માટે મૂળ પાઠ વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—અહિંયાં વેદક સમકિત લેવાનું નથી પણ સમકિતમાં વેદવાનું
લેવાનું છે. એટલે સમ્મત વેયણિજનં એવો પાઠ આગળ આવશે એટલે
સમ્યક્ત વેદનીય-સમકિતમાં વેદવાપણું જે સમકિત મોહનીય એવો અર્થ
વેદક સમકિતનો થાય છે. એટલે સમકિત મોહનીયના બંધ થકી ઉપરાંઠો
અળગો કે જેને સમકિત મોહનીયનો બંધ નથી. એવા જીવને સમકિત
મોહનીય ટળી ૨૭ સત્તાવીશ મોહનીય કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય,
એમ સત્તાવીશમું સમવાયંગ સૂચવે છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—સત્તામાં છઠ્ઠીશ પ્રકૃતિવાળાને તો અભવી ખુદ્દા
કહ્યા છે. તો સમકિત મોહનીય વરણને સત્તાવીશ પ્રકૃતિ જેને સત્તામાં
હોય તેવા જીવ કયા જાણવા ?

ઉત્તર—અઠ્ઠાવીશમાં સમવાયંગે ભવ્ય જીવના સંબંધે જે પાઠ કહ્યો
છે તે પાઠનો સંબંધ જોતાં સત્તાવીશમાં સમવાયંગમાં કહેલા જીવ
“સંસારસ્થ ભવ્ય જીવ સમજાય છે. કારણકે સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય
મોહનીય વર્જિતને તો અભવ્ય જીવ કહ્યા છે તો એક સમકિત મોહનીય
વર્જિતનો ભાંગો અભવ્યથી જુદો હોવો જોઈએ. કેમકે ભવ્ય જીવને
અઠ્ઠાવીશમાં સમવાયંગે અઠ્ઠાવીશે પ્રકૃતિ સત્તામાં ઠહી છે તે ઉપરથી એમ
જણાય છે કે-ત્રણ કાગમાં મોક્ષ નહિ જવાવાળા ભવ્ય જીવનો વચલો
ભાંગો જણાય છે. અને તે વિષે અઠ્ઠાવીશમું સમવાયંગ વિશેષ સાત્રીની
કરી આપવું હોય એમ પણ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—દો અઠ્ઠાવીશમાં સમવાયંગે શું કહ્યું છે ? તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—સાંભળો—અઠ્ઠાવીશમાં સમવાયંગને મૂળ પાઠ જાનુસાર
છાપેડ સમવાયંગે પાને ૭૬ મે-

મિથ સમકિતવાળો ચોથે ગુણ ઠાણે જઈ ગુણ શ્રેણીયે ચડી છેવટે અર્ધ પુણ્યમાં અવશ્ય મોક્ષ બંધ માટે આ વિષે શું સમજવું?

ઉત્તર—અભ્યસને સમકિત મોહનીય કે મિથ મોહનીય બેમાંથી એકે નથી માટે તેને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન કે કેવળના પર્યવ હોવાનો સંભવ નથી. એમ કેટલાક ન્યાય પરથી જણાય છે તે સંબંધે આગળ પર જણાવવામાં આવશે.

હવે બે પ્રકારના ભગ્ય જીવમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત યોગ્ય ભગ્ય જીવને સત્તામાં સમકિત મોહનીય છે તો સમકિત પણ છે તો કેવળજ્ઞાન અને તેના પર્યાય પણ છે તે પ્રગટ થયે મોક્ષ પણ છે.

સંસારસ્થ ભગ્ય જીવને સત્તામાં સમકિત મોહનીય નથી—એટલે મોહનીયે આવરેલું પણ સમકિત નથી એટલે સત્તામાં સમકિત નથી તો કેવળ જ્ઞાન કે તેના પ્રયાય પણ નથી એટલે તેને મોક્ષ પણ નથી. હવે જે મિથ મોહનીય સત્તામાં છે તેના માટે જે પ્રશ્ન ઉઠ્યો છે તે વ્યાજબી છે. અને તેના ખુલાસો પણ યથોજ્ય જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—ઉપરના પ્રશ્નનો ખુલાસો ન્યાય પૂર્વક થાય તો વિશેષ સમજાવીમાં આવે, માટે સંસારસ્થ ભગ્ય જીવને મિથ મોહનીય સત્તામાં છે તેના માટે શું સમજવું? તેના ખુલાસો શ્રી કોઈ સમજી શકે તેમ જણાવશે.

ઉત્તર—સંસારસ્થ ભગ્ય જીવને મિથ મોહનીય સત્તામાં છે તે મિથ્યાત્વ મોહનીયની સહચારી છે. અને મુક્તિ પ્રાપ્ત યોગ્ય જીવને મિથ મોહનીય જે સત્તામાં છે તે સમકિત મોહનીયની સહચારિણી છે. ગતેલી મિથ મોહનીયમાં આટલો તફાવત છે. મિથ્યાત્વ સહચારિણી મિથ મોહનીયમાંથી મિથ સમકિત દોષ દાખ થાય નહિ એ તો સત્તામાં મિથ્યાત્વ મોહનીયની સાથે સદાશાળ રહે.

સમકિત સહચારિણી મિથ મોહનીય જે છે તે દોષ વખત મિથ્યાત્વ મોહનીયના દગ મેળમાં પડવાથી મિથ સમકિત યાય. અને તેમાંથી દોષ જીવ સમકિત પાને ને મોક્ષ પણ બાય, અને દોષ જીવ મિથ સમકિત પામી અંતર્મુદ્દર્ન રહી પાછો પડી મિથ્યાત્વમાં બાય; પણ અર્ધ પુણ્યમાં અવશ્ય મોક્ષ બાય, એમ શ્રી ભગવતીજી પુનેરે સૂત્રમાં કહે છે. એટલે સમકિત સહચારિણી મિથ મોહનીય મોક્ષ પ્રાપ્ત ભગ્ય

હવે છે, અને મિથ્યાત્વ સહચારિણી મિથ્ય મોહનીય સંસારમાં
હવે છે. તેને ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નથી.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—આ વિષે સહેલાણીથી સમજાય તેવો કોઈ ન્યાય

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો-મિથ્ય મોહનીય વિષે વિશેષ કહી
સમગ્રિત સહચારિણી મિથ્ય મોહનીય પ્રભાતની સંધ્યા તુલ્ય છે,
મિથ્યાત્વ સહચારિણી મિથ્ય મોહનીય સાંજની સંધ્યા તુલ્ય છે. આ
સંધ્યા ઉપર સૂર્યનો ઉદય અવસ્ય હોય, અને સાંજની સંધ્યા
અવસ્ય અંધકારજ પ્રસરે. એ ન્યાયે જે પ્રકાશના બન્ધ્ય હતા તે સમગ્ર
સૂર્ય સમાન તો સમગ્રિત છે બસે વખતની સંધ્યા સમય
પ્રકાશનાં મિથ્ય સમક્રિયાગત બન્ધ્ય હોય છે.

તેમાં કશિના અંધકાર સમાન અમન્થ્ય હોય છે, તેમ સૂર્ય
સૂર્ય નથી, તેમ અમનીને સમક્રિયા રૂપી સૂર્ય નથી.

બસે સંધ્યામાં સૂર્ય નથી પણ પ્રભાતની સંધ્યા વિષય કોઈ
સૂર્યનો ઉદય થાય તેમ મિથ્ય સમક્રિયાગત મોક્ષ પ્રાપ્ત થવું
સમક્રિયા રૂપી સૂર્યનો અવસ્ય ઉદય થાય, અને સંસારમાં બન્ધ્ય
મિથ્ય મોહનીયગત સંજની સંધ્યા તુલ્ય પ્રકાશ થોડા વખત રાત્રી
વખત રાત્રી પણ સૂર્ય તો મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકારનોજ છે.

અને કુલિ પ્રાપ્ત થયા થોડા બન્ધ્ય હતા તે વિષય સમગ્ર
વિષયમાં તેમ સૂર્યને અંધકારના કાળમાં વાતવના હતા તે
સમક્રિયા રૂપી સૂર્યને અંધકારના કાળમાં મોહનીય સંજની સંધ્યા તુલ્ય
હતી. આથી તેમ દક્ષિણ કિર્તી અમ્બાજમાન પ્રભાતે તેમ
રોજ તેમ સમક્રિયા રૂપી સૂર્ય પ્રકાશિત થાય છે.

આ સમક્રિયા રૂપી સૂર્ય અવસ્ય ઉદય છે. તેમ સૂર્ય
સૂર્ય નથી પણ પ્રભાતની સંધ્યા વિષય કોઈ સૂર્યનો ઉદય થાય તેમ
મિથ્ય સમક્રિયાગત મોક્ષ પ્રાપ્ત થવું સમક્રિયા રૂપી સૂર્યનો અવસ્ય
ઉદય થાય, અને સંસારમાં બન્ધ્ય મિથ્ય મોહનીયગત સંજની સંધ્યા તુલ્ય
પ્રકાશ થોડા વખત રાત્રી વખત રાત્રી પણ સૂર્ય તો મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકારનોજ છે.

પણ સત્તામાં છે. અને જ્યાં સંમક્તિ મોહની સત્તામાં નથી ત્યાં જ્ઞાન-દર્શન (દર્શનમાં કેવળ દર્શન) ને ચારિત્ર પણ સત્તામાં નથી. એમ સિદ્ધાંત શાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—મિશ્ર સમક્તિને માટે સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને સાંજની સંજાનો દાખલો આપ્યો તે જો કે છે તો ઠીક પણ આમાં સૂચનું મિશ્રપણું રહેતું નથી તો મિથ્યાત્વની સાથે મિશ્રપણું કાયમનું હોય તેનું સમક્તિનું અંશરૂપ મિશ્રપણું હોવું જોઈએ તો તે વિષે કોણ દાખલો આપી સમજાવશે ?

ઉત્તર—સાંભળો—અહિંયાં અમાવાસ્યાનાં અંધારારૂપ તો અભવી છે, પડવે ને દિવસે ચંદ્રની એક કળા ખુદસી હોય તે રૂપ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવનું મિશ્ર સમક્તિ લેવું, મિશ્ર ભાગ થોડો અંશ માત્ર ચંદ્રોદયનો દેખાવમાં ન આવે તેવો અને અંધકારનો વિશેષ ભાગ હોવાથી મિથ્યાત્વ સહચારિણી મિશ્ર મોહનીય પ્રકાશમાં કદિ ન આવે તેવી કળાવાળા જીવ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવ લેવા. અને બીજાના ચંદ્રથી પુનમના ચંદ્ર તુલ્ય સમક્તિ મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીયની સત્તાવાળા મુક્તિ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ભવ્ય જીવ લેવા.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—શિષ્ય-શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં ખંધકને અધિકારે સૂત્ર પાઠે સર્વ જીવના અનંતા જ્ઞાન પર્યવ, અનંતા દર્શન પર્યવ, અનંતા ચારિત્રના પર્યવ ઇત્યાદિક કહેલ છે તો અભવીને પણ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રના પર્યવ હોવા જોઈએ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રથમ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે—સૂત્રમાં જ્યાં જ્યાં અધિકાર આપ્યા છે, જ્યાં જ્યાં જ્ઞાતમાદિકે પ્રશ્ન પૂછ્યા છે, જ્યાં જ્યાં ભગવંતે ઉત્તર આપ્યા છે ત્યાં ત્યાં ભવ્ય જીવનેજ ઉદ્દેશીને કહેવામાં આવેલ છે. કારણકે ભવ્ય જીવની બહુલતાને લઈને અભવ્યને જ્ઞાતતામાં રાખી ભવ્ય જીવનીજ અધિકતા બતાવી છે; તોપણ ટીકાકાર અને ભાષ્ય વાગ્યાંએ આપની ચંદ્રાંજના સમાધાન માટે જલેનું સ્વરૂપ જૂદા જૂદા રૂપમાં જેમ ઘટે તેમ જણાવતા ગયા છે. અને કેટલીક જાગર આપણે સમજીશી જોઈશું તો સૂત્ર આપણને તરતજ ખુદાસો કરી આપશે તે દ્યારે કે " ભગવંતે મૂર્તી પરી " જેવાનો મગત-ગછ-દકરાદ. પરી મૂર્તિ-અભવ્ય કરે તે, અને સૂત્ર પર યદા હોય તો તરતજ ખરી બબલ સમજવામાં આવી વ્દ્ય. અહિંયાં હોક ભાષા ઉપર કે-અવ્ય શાસ્ત્રોના

એક દેશી પુરાણ ઉપર અથવા એકાંતવાદ ઉપર દ્રષ્ટિ રાખવાની
પણ અનેકાંન એવા સૂત્ર વચન અને તેનાં રહસ્યો ઉપર આધાર રાખી
સહેલાણી તમામ જાગૃત સમજનામાં આવી જાય..

દુવે ને પ્રથમ મૂકવામાં આવ્યું છે કે—સર્વ જીવના સ્વદેહ
અનંતા અનંતા પર્યાવ છે એમ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં જણાવે છે. તે
વાત ભગવતીજ સૂત્રમાં છે ખરી પણ સર્વ જીવ માટે નથી; ૧૧
જીવ માટે કહેવ છે.

પ્રથમ ૩૧ મું—તે વિષે શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં શી રીતે ૧૧
ને મૂકવામાં જણાવ્યો ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં ચતુષ્ઠીને ઉદ્દેશ્યે ૧ તે મંથન
અંધકાર, પંચમી પ્રત્યે ભગવંત મહાવીરે જીવના ચાર ભેદ કર્યા, જે
કાળ ને જાણના જણાવનાં દ્વયકર્મ જોડીને દ્વય થઈ એક જીવ થઈ
છે. અમંજ્યાન પ્રદેશમય અસંખ્યાન પ્રદેશ અગાધન, કાળ થઈ જાય
છે, અને જાણ થઈ નહીં પ્રમાણ મૂળ પાડ—

નાશકર્મ કરે અનેક નાનવચ્ચા, અનંતા દંડાચ્ચા, પ્રા
પરિવચ્ચા, અનંતા કુચાચ્ચા, અનંતા અગુચાચ્ચા. એ
જીવ છે. ॥

જીવનાં ચાર ભેદો ભગવતીજ પાને ૧૫૭ ૧૫૮ ને ૧૫૯
પાને છે. ॥

જીવનાં ચાર ભેદોનાં સ્વરૂપોનાં વર્ણનો પુસ્તિકામાં થયા છે.

માટે ભવ્ય જીવતાજ્ઞ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રના પર્યાવ કદા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—તો પછી અભવ્ય જીવ પાસે ઉપર કહેલી જ્ઞાનાદિકની પર્યાય શામાટે ન હોય ? તે પણ જીવ છે ને મૂળપાઠમાં જીવની પર્યાય કહી છે તો અનંતા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના પર્યાય અભવ્ય જીવને પણ હોય એમ કેટલાકનું કહેવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—દીકાંકાર એમ જણાવે છે કે—જ્ઞાનની પર્યાયને માટે બુદ્ધિએ કરીને વિભાગ પરિચ્છેદ કરવા એટલે જીવના સંબંધે જ્ઞાનના પર્યાય માટે જેને જ્યાં ઘટે ત્યાં તેની પર્યાય લેવી. એક જીવને સમુચ્ચય જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્રના પર્યાય કદા તે ભવ્ય જીવ આશ્રી અને જો સર્વ જીવ આશ્રી કદા હોત તો પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન કદાં હોત. પણ સમુચ્ચય પાઠ જ્ઞાન સંબંધી હોવાથી ભવ્ય કે અભવ્યને જે જે જ્ઞાન લાભતાં હોય તેની પર્યાય તે પ્રમાણે ગણવી.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—સર્વ જીવ આશ્રી જ્ઞાન સંબંધે શું કહ્યું છે ? તે સૂત્ર પાઠથી જણાવશો ?

ઉત્તર—શ્રી કાણ્ડગીજી સૂત્રના કાણે ૮ મે—આજીવાળા છાપેલ પાને ૫૨૦ મે કહ્યું છે કે—

અઠ્ઠવિદ્ધા સઘ્વર્ગીવા પળતા તં જહા આભિગેરોદિય નાળીં જાય કેવલ નાળીં મહમજાળીં સુયમજાળીં વિમંગનાળીં.

ભાષા:—આઠ પ્રકારે સર્વ જીવ કદા તે કહે છે. મતિજ્ઞાની ૧, યાવત્ કેવળનાળીં ૫, મતિ અજ્ઞાની ૬, શ્રુત અજ્ઞાની ૭, વિમંગજ્ઞાની ૮.

અહિંયાં સર્વ જીવ કદા તેમાં બધી અભવી ને સિદ્ધના જીવ મળી તમામનો સમાવેશ થયો. તેમાં પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કદાં તે દાંઈ બધે ઠેકાણે આઠે બોલ લાગુ થાય નહિ પણ ઉપર કહેલા ત્રણ ત્રણ સ્થાનમાં જે બોલ ઘટે તે લાગુ કરવો. તે એ રીતે કે—ભવ્ય જીવમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન જાહે બોલ લાગે એ આઠેની ભજના. અભવ્ય જીવમાં જ્ઞાન પાંચ માંહેતું એકે નહિ અને અજ્ઞાન ત્રણમાં બેની મતિ અજ્ઞાન ને શ્રુત અજ્ઞાનની નિયમા અને વિમંગની ભજના. હવે સિદ્ધમાં એક કેવળજ્ઞાનની નિયમા.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—ધી ભજવનીજીમાં બીજા શરૂકે જીવને સમુચ્ચયે જ્ઞાનના પર્યાવ કદા તેમ જ્ઞાન શબ્દમાં અજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય એવું

ઉત્તર—અહિંયાં પ્રથમ આપણે એટલું જાણવું જોઈએ કે—પૂર્વોક્ત કલા પ્રમાણે અલવી ને સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન નથી તેા ચારિત્ર હોય કે કેમ ? તે સંબંધી સૂત્ર શો ખુલાસો આપે છે તે પણ ખાસ કરીને જાણવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ચોક્કસ ચારિત્ર પાળ્યા વિના નવગ્રંથેયકે જાણ નહિ; ચિત્રનો આશયક હોય તેજ નવગ્રંથેયકે જાણ એમ જ્યારે સૂત્ર ફરમાવે અને અલવીની ગતિ પણ નવગ્રંથેયક મુધી કહી છે તે પછી તેમાં ચિત્ર છે કે નહિ ? એ સવાલ ઉઠેજ શાનો ?

ઉત્તર—તે વિષે ઘણું લંબાણવાળું લખાણ છે પણ હાલ તો કાજ શબ્દથી જણાવવાની જરૂર છે. તે પણ સૂત્ર પાઠથી સહેલાઈથી મળી શકાય તેવી રીતે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૨૮ મા અધ્યયનની ૧૫ા ૨૬ મી તેમાં શું જણાવે છે તે સાંભળો—

નસ્થિ ચરિત્તં સમત્તવિહુનં, દંસણેણ ઉભયચ્વં;

સમત્ત ચરિત્તાદં, જુગવં પુઞ્વ ચ સમત્તં ॥ ૨૯ ॥

ભાવાર્થ—સમ્યક્ત્વ વિના ચારિત્ર નથી, સમ્યક્ત્વથીજ ચારિત્ર પ્રાપ્ત પામ છે અથવા સમક્રિત હોય તો પણ ચારિત્ર હોય અને ન પણ હોય એટલે સમ્યક્ત્વમાં ચારિત્રની સજ્જના છે. સમક્રિત અને ચારિત્ર બન્ને હોય તેમાં પહેલું સમક્રિત હોય.

હવે વિચારો કે—અલવીને સમક્રિત તો છેજ નહિ તો પછી ચારિત્ર તો હોયજ ક્યાંથી ? ઉપરનો પાઠ ચોક્કસ જણાવે છે કે સમક્રિત વિના ચારિત્ર હોયજ નહિ.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—તો પછી અલવી નવગ્રંથેયક મુધી જાય છે અને ચારિત્રનો આશયક હોય તેજ જાય છે, તેના માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—તેના માટે શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના ચતુક ૧ લે ઉદ્દેગે બીજે ચોથ બોલની ઉત્પત્તિની પૃષ્ઠા ચાલી છે તેમાં પહેલાજ બોલમાં મૂળપાઠ તથા ટીકા તથા ભાષામાં બાણુવાળા છાપેલ પાને ૫૮ એ તથા ૫૯ એ કલ્પ છે કે—

ભસંચય મવિદદન્વ દેવાનં વ્રહ્મેવં મવન વાસીનુ દક્ષોમેનં ઉવરિમ-
મેવેચ્ચરણ.

अथ टीका-॥ असंयत मविय ह्यं देवाणंति ॥ इह प्रकृत
 लिख्यते, असंयताश्चरजपणिनाम शून्या मव्यादेवत्वयोग्या, अतएव द
 समामश्चेवं, असंयतश्च ते मव्यद्रव्य देवाश्चेति असंयत मव्यद्रव्य देव
 असंयत सम्मूहद्वयः किलत्वेके, यतः किञ्चोक्तं-अणुवय मइवद हि इह
 काम निजराण्य । देवाउयं विवंचइ सम्मिद्वितीय जो जीवो ॥ १ ॥ एत
 यतोमीषाभ्युत्पद्यत उररिम प्रैवेयके पूरपात उक्तः, सम्मूहद्वीनां गु देवो
 मरिने तत्रामी दिषने, देगविरत थायकाणामच्युता दृढुमगमनः, म
 निदरा स्तेवा मिद्वेय भेदेनाभिधानान्, तस्माग्निमय्यादृष्टयवाऽभ्युपा मः
 असंयत मव्यदेवाः अमनगुणधारिणो निस्त्रिगामा चायमेनुष्ठानमुक्ता इति
 धारिणो मृगन्ते, तेदमिन् केवयकिया प्रभावतएवोपरिमप्रयेपहेतुद्वयाने
 मंदनःअने मय्यनुष्ठाने धारित्र परिणाम शून्यत्वान् ननु कथंने भवतः इ
 वा अमनगुणधारिणो भवन्ती ! त्वत्रोच्यते, तेनादि मदादिद्वयाने म
 मादुर्गते मय्यदि पञ्चवर्गं प्रभृत्यनेक गुरानि प्रवर पूजा सगृहात मन्त्रान्
 मय्यनु मय्यने, यतदर्थं प्रमया क्रियाद्वयानुष्ठानमिति भवति तदर्थे, ११
 मय्यनु विवाहानि इति.

भाषा-मय्यने अमंयत मविय द्वाव देवान् ।

अर्थ-ये अमंयत ! धारित्र पणिनाम धरी शून्य मिय । इह
 मय्यनु मय्यने निजराण्य विषयः अमंयत इत्येव विषयानि मय्यनु
 (ये मय्यनु मय्यने) इति अमंयत इति ते देवो मय्यनु मय्यने
 मय्यनु मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने
 मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने मय्यने

પ્રશ્ન ૩૯ સુ—કોઈ ઠેકાણે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનના પર્યાય જુદા પાડ્યા છે? જો અજ્ઞાનના પર્યાય જુદા ન હોય તો શ્રી ભગવતીજીમાં બીજા શતકે સંયુક્તે જ્ઞાનના પર્યાય કયા છે તેમાં અજ્ઞાનના પર્યાય સમાઈ જાય અને જો અજ્ઞાનના પર્યાય જુદા પડે તો અભવનો ભાંગો પણ જુદો પડે. માટે પર્યાય સંબંધી જ્ઞાન, અજ્ઞાનનો સૂત્રથી ચોક્કસો પ્રકાશ હોવો જોઈએ.

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના શતક ૮ મે ઉદ્દેશે બીજે, બાબુવાળા છાપેક પાને ૫૯૩ મે સૂત્રપાઠ—

एपसिर्णं मंते ? आभिणि बोहिय नाण पज्जवाणं सुयनाणं पज्जवाणं,
उहिनाणपज्जवाणं, मणपज्जवनाण पज्जवाणं, केवलनाणपज्जवाणय कयरे कयरे
जाव विसेताहिया वा ? गोयमा ? सन्वस्थोवा मणनाणपज्जवा, उहिनाणपज्जवा-
अणंतगुणा, सुयनाणपज्जवा अणंतगुणा, आभिणिबोहियनाणपज्जवा अणंतगुणा
केवलनाणपज्जवा अणंतगुणा ॥

ભાષા—હવે પર્યાય અદ્ય બહુત્વ કહે છે. એપસિર્ણમિત્યાદિ એ એ નેણ વાક્યાલંકારે, હે ભગવન! આભિનિ બોધિક જ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) પર્યાયને, તથા શ્રુતજ્ઞાન પર્યાય, તથા અવધિજ્ઞાન પર્યાયને, તથા મન:પર્યાય જ્ઞાન પર્યાયને, તથા કેવલજ્ઞાન પર્યાયને (એ પાંચમાં) કુલુ કુલુ યદી થોડા હુવે? ઇતિ. પ્રશ્ન-ઉત્તર-હે ગૌતમ! ઇહાં પોતાના પર્યાયની અપેક્ષાએ અદ્ય બહુત્વ જણાવે. પણ પરપર્યાયની અપેક્ષાએ સ્વદ્યમાને તુલ્યપણા માટે જણાવે. * ઇહાં સર્વથી થોડા મન પર્યાયના પર્યાય તેને મનોમાત્ર વિષયપણા યદી, તેથી અવધિ જ્ઞાનના પર્યાય અનન્ત શુભ, મન:પર્યાય જ્ઞાન અપેક્ષાએ અવધિ જ્ઞાનને દ્રવ્ય પર્યાય યદી અનંત શુભા વિષય માટે ૨, તથા શ્રુતજ્ઞાન પર્યાય અનન્ત શુભા એને રૂપી અરૂપી દ્રવ્ય વિષય પહે કરી અનંતશુભા વિષયપણા માટે ૩, તદ્વધી આભિણિ બોધિયજ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) પર્યાય અનન્તશુભા એને કદા અણુઃકાઃ દ્રવ્યાદિ વિષયપણે દરી અનન્તશુભા વિષયપણા માટે ૪, તેથી કેવલજ્ઞાન પર્યાય અનન્ત શુભા સર્વ દ્રવ્ય પયોવ વિષયપણા માટે ૫.

* સ્વપર્યાય અને પરપર્યાય વિષે વિસ્તારથી જાણવાને માટે જુઓ બાબુવાળું છાપેક ભગવતીજીના પાને ૧૮૭૦ મે તથા વિસ્તારથી જ્ઞાનમ્બુ છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—સંખ્ય અભવ્યના જ્ઞાન અજ્ઞાનની સ્થિતિ માટે સૂત્રમાં શો ખુલાશો છે તે જણાવસો ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સૂત્રમાં શંતક ૮ મે ઉદ્દેશે જીજ્ઞે બાબુવાળા છાપેલ પાને ૫૮૯ તથા ૬૦ મે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનની સ્થિતિ કહી છે તેમાં મતિ અજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન માટે ટીકામાં કહ્યું છે કે—

અજ્ઞાણી મહાઅજ્ઞાણી, સુચઅજ્ઞાણી પુચ્છા ? ગોયમા ? અજ્ઞાણી મહાઅજ્ઞાણી સુચઅજ્ઞાણી ય તિવિદે પળંતે તંજહા અજ્ઞાણ વા અપજ્ઞવસિણ (અભવ્યાનાં) ૧ અજ્ઞાણ વા સપજ્ઞવસિણ (મઠ્યાનાં) ૨ સાણ વા સપજ્ઞવસિણ (પ્રતિપતિતસમ્યાદર્શનાનાં) ૩.

શ્રી પત્રવણીજી સૂત્રનં: ૧૮ મા પદે પણ એ અધિકાર ટીકામાં છે.

ભાષા—અણાણી મહાઅણાણી સુચઅણાણીજી પુછા ? ગોયમા અજ્ઞાણી મહાઅજ્ઞાણીય સુચઅજ્ઞાણીય તિવિદે પં. તં. અનાદિ અનંત એ ભાંગે અભવ્યને હુવે ૧ અનાદિ સાન્ત ભાંગે અભવ્યને હુવે ૨ સાદી સાન્ત એ ભાંગે સમ્યક્ત પરિવર્ત્યાને હુવે ૩.

આટલા દાખલે સંખ્ય અને અસંખ્યમાં જ્ઞાન અને જ્ઞાનના પર્યવમાં તફાવત કહ્યો, અભવ્યમાં જ્ઞાન અને અજ્ઞાન સત્તામાં અને પ્રગટપણે બન્ને કહ્યાં છે તે અપેક્ષાએ બંનેની પર્યાય સંખ્યમાં લાલે. અને અસંખ્યમાં તે એકલું અજ્ઞાનજ કહેલ છે અને પર્યાય પણ અજ્ઞાનનાજ કહ્યા છે તે પછી કેવળજ્ઞાન કે કેવળ જ્ઞાનના પર્યવ હોયજ કયાંથી ?

શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં અધેકના અધિકારે સિદ્ધને અનંતા નાણુ-પત્રજવા-અનંતા દંશણુ પત્રજવા કહ્યા છે તે સિદ્ધમાં કેવળજ્ઞાનને કેવળ-દર્શન છે. તેમ જો અસંખ્યમાં જ્ઞાન દર્શનના પર્યવ લાગુ કરીએ તે સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે મતિ શ્રુત અજ્ઞાન અને વિમર્ગની અપેક્ષાએ અવધિ દર્શન એ રૂપ જ્ઞાન દર્શનના અનંતા પર્યાય દર્શા છે તે લાગુ થાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—કદાપિ કોણ લોક રૂઝીએ યા કોણ અંધાદિના આધારે સર્વ જીવ સરખા છે. સર્વ જીવની પામે અનંતા અનંતા જ્ઞાનદર્શનના પર્યવ દર્શા છે, એમ કહી સર્વ જીવને સિદ્ધ ગમન માને તે વાગ કોણ અપેક્ષાએ મળે ખરી કે કેમ ?

ઉત્તર—કોણ અપેક્ષાએ ન મળે, અને કોણ અપેક્ષાએ સર્વ જીવનું સરખાપણું છે એમ કહી શકાય.

ઉત્તર—એવી ક્રિયા તો જૈન વર્ગમાં સંસારી જીવો ઘણાએ કરે છે તેને શું મિથ્યાત્વી માની લઈશું? પોતપોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે ક્રિયા કરે તેમાં દૃષ્ટિનો સંબંધ નથી. દૃષ્ટિ તો અંતર ભાવની છે. બાળ તપસ્વી કહેવાનું કારણ અંતરની શ્રદ્ધા ઉપર છે. તેની અંતર્ગત શ્રદ્ધા એવી છે કે—તમામ આત્મા શિવ સ્વરૂપી છે, તમામનો આત્મા સરખો છે, બધા ઇશ્વર રૂપ છે, બધામાં ઇશ્વરની સત્તા છે. અર્થાત્ સત્તાએ તમામ આત્મા સરખા છે, તેમાં કંઈ સેદ ભાવ છેજ નહિ. એવી દૃષ્ટિથી તે તમામને પ્રણામ કરતો, ધરતીએ ચાલતા શ્વાન પ્રમુખને અને આકાશમાં ઉડતા કાગડા પ્રમુખને અથવા મનુષ્યાદિક જે સન્મુખ મળે-તેને અર્થાત્ ઉંચા નીચા કે ધરતી પર જે દૃષ્ટિએ પડે તેને નમસ્કાર કરતો અને એમ માનતો કે મારો ને તમારો તમામનો આત્મા સરખો છે. આ દૃષ્ટિને લઈને તેને બાળ તપસ્વી કહ્યો હોય એમ જણાય છે.

જો મહાવીરની શ્રદ્ધા એ પ્રકારની હોય તો તેમના અનુયાયીઓ કેમ તમામને નમસ્કાર કરતા નથી? અરે! કેટલાક સાધુ આર્થા કે શ્રાવક પોતાની માન્યતાથી વિશ્દ્ધ હોય તો પગે પણ લાગતા નથી, ઉલટા વિમુખ વદન કરી ચાલ્યા જાય છે તો તેણે શું આત્મા સરખો નથી માન્યો? મહાવીરે તે જ્ઞાન કેમ આપ્યું નથી કે સર્વનો આત્મા સરખો છે; માટે કોઈથી અછડાઈ રાખવી નહિ. જૈન હો કે અન્ય હો, મનુષ્ય હો કે દેવ હો, પશુ હો કે પક્ષી હો, નર્કના જીવ હો કે સ્વર્ગના જીવ હો, ત્યાગી હો કે લોભી હો, સિદ્ધ હો કે સંસારી હો, ભવ્ય હો કે અભવ્ય હો, તમામના જીવ સિદ્ધ સ્વરૂપી છે માટે તમામ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે. એમ કોઈ સૂત્રમાં જોવામાં આવતું નથી, માટે તામસી તાપસની માન્યતા અજ્ઞાનપણની સૂત્ર દ્વારા જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૪૭ થું—જૈન ધર્મમાં ઉપર કહેલી માન્યતાવાળા જોવામાં આવે છે તેને શું જૈન ધર્મના શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નહિ હોય?

ઉત્તર—જો જૈન ધર્મના શાસ્ત્રનું પૂરતું જ્ઞાન હોય તો તે આત્માના સ્વરૂપને સમજી શકે પણ અન્ય મતનાં શાસ્ત્રો યા અથો કે લોકરૂઢીની ભાષા ઉપર વધારે આધાર હોય તેવાઓનો આત્મા જામિત જાની ઉલટા સૂચવી વિશ્દ્ધ બનતાં જોઈએ છીએ. કદાપિ કોઈ જૈન શાસ્ત્રના શ્રદ્ધાળુ હોય પણ કેટલીક બાબતના અભિપ્રાયને લઈને લોકરૂઢીની ભાષા પ્રમાણે પોતાના વિચારોને મજબુત કરી હું કહું છું તેજ ખરું છે એવી પદ્ધતિ પણ થાય છે કે જોઈ સૂત્રોના ખરી બાબતનો પ્રશ્ન થઈ શકતો નથી.

બીજો ન્યાય-કુકડી-વિના ઇંડું નહિ, અને ઇંડા વિના કુકડી નહિ, એ સિદ્ધાંત અનાદિ-સિદ્ધ છે. તેમ જી જીવની પાસે સત્તામાં કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન હોય તે જીવને સત્તામાં અવશ્ય સમ્યક્દર્શન પશું હોય. એક હોય ને એક ન હોય એવો કોઈ જીવ હોયજ નહિ જો હોય તો સત્તામાં જો હોય, અને ન હોય તો સત્તામાં જો ન હોય. માટે ભવી કે અભવીને જો સત્તામાં સમ્યક્દર્શન નથી તો સત્તામાં કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન પણ નથી. જો અભવીને સત્તામાં કોઈ કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન માનવું હોય તો સત્તામાં સમ્યક્દર્શન અવશ્ય માનવું જોઈશે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—ત્યારે કોઈ કહે કે-શ્રી સમવાયંગજી સૂત્રમાં અભવીને જ પ્રકૃતિઓ સમ્યક્મોહનીય અને મિથ્યમોહનીય હોય નહિ માટે અભવીને સમકિત તો ત્રણે કાળમાં ફરશે નહિ, એમ તો સૌ કોઈ ઇચ્છુ કરે તેમ છે. અને શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર વગેરેના કેટલાક દાખલાથી સિદ્ધ થાય છે પણ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન રૂપ સર્વનો આત્મા નહો છે માટે સત્તામાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન હોય એમ કેટલાકનું માનવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ પ્રકારે માનવું સૂત્રના ન્યાયે યુક્ત નથી. સર્વ જીવના આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશે સરખા છે, અક્ષરનો અનંતમો ભાગ શુદ્ધ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ સર્વ જીવનો ઉધાડો છે તે અપેક્ષાએ પણ સરખો છે. સર્વ જીવનો અનંતી શક્તિ કહેવામાં આવે છે તે પણ અપેક્ષાવાચી છે. ભગ્ય અને અભગ્ય જીવની શ્રદ્ધિમાં અનંતો તફાવત છે, અભગ્ય નિર્ગોહનું શુદ્ધ જીવ હોય તેથી નારદી, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવતાનું શુદ્ધ અનંત ગણ અધિક હોય, તેમજ અભવીને વિભંગ જ્ઞાન અથવા કેવળ ચરિયાદિ શુભોત્તર તરફને અભવીના આત્માની અનંત શક્તિ કહી શકાય તેમાં દુર્બ્યાદિક શુભોત્તરો સંભવ નથી.

ભગ્ય જીવના આત્માની અનંત શક્તિના લેહ પણ અનેક છે, નિર્ગોહમાં રહેલા ભગ્ય જીવ અને તે સિવાયની બીજી ગતિમાં રહેલા ભગ્ય જીવોના શુદ્ધ જ્ઞાનથી માંડી ત્રણ અજ્ઞાન અને પાંચ જ્ઞાનની અનેક પ્રકારની ઠગિયોની પ્રાપ્તિના છેવટ કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન સુખીમાં આત્માની શક્તિના અનેક વિદ્યો થાય છે. માટે આત્માની અનંતી શક્તિના સંબંધમાં ભગ્ય જીવ અને અભગ્ય જીવ વચ્ચે અનંત અંતર છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—ત્યારે કોઈ કહે કે—તો પછી અભવીને કેવળ જ્ઞાન-અવશ્ય કેવળ દર્શન-અવશ્ય કર્મને બંધ કેવી રીતે હોય શકે ? કારણકે—

બીજો મત એમ પણ જણાવે છે કે-મિથ્યાત્વની કસોટીમાં વિભંગ અને કોઈ કોઈ મતવાળા સંપૂર્ણ જ્ઞાન માની કેવળ જ્ઞાન કસાવે છે. એમ ભગવતીજ સૂત્રમાં શિવરાજ ઋષિના અધિકારથી જણાઈ આવે છે તો કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનરૂપ વિભંગ જ્ઞાનને કેવળ જ્ઞાનાવરણીયાદિક ના દળનું આવરણ થયેલું તે મિથ્યા ભાવનું માનેલું અથવા અલવીને આમાં રહેલું વિભંગ જ્ઞાનરૂપ કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનનું આવરણ કહે છે તે પ્રગટ થવા દે નહિ. પણ વીતરાગ પ્રણીત કેવળ જ્ઞાન દર્શન મળીને સૂત્રના ન્યાયે હોવા સંભવ નથી.

સર્વ જીવ કેવળ સ્વરૂપે સરખા છે એ એક જાતની દુનિયાની ભાવણી છે, અથવા તો જીવનું ચૈતન્ય સ્વરૂપ અસંખ્યાત પ્રદેશમય પ્રાત્મા ઇત્યાદિક કેટલાંક કારણો ભવ્ય અસંખ્યતા સરખાપણાના લઈને આત્મા કેવળ સ્વરૂપી માનેલ છે પરંતુ વીતરાગ પ્રણીત-શુદ્ધ આખ્યાત મની કહેલી સોળ કળામાંની ભવીને કહેલી કેવળ જ્ઞાન દર્શનરૂપ કળા ભવીને હોય નહિ. તેનું કારણ, કેવળ જ્ઞાન દર્શનનું બીજક સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન અલવીને મૂળ સત્તામાં છેજ નહિ. ‘મૂળો નાસ્તિ કૃતઃશાખા’ મૂળ હિં તો વૃક્ષ કે શાખા હોયજ ક્યાંથી? બીજ નહિ તો વૃક્ષની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી હોય? માટે કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનનું મૂળ બીજક સમ્યક્ જ્ઞાનને સમ્યક્ દર્શન છે. તે ન હોય તો કેવળ જ્ઞાનાદિ નજ હોય એમ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૨૮ મા અધ્યયનમાં જણાવે છે કે-સમકિત વિના જ્ઞાન નહિ, જ્ઞાન વિના ચારિત્રનો ગુણ નહિ, ચારિત્રના ગુણ વિના મોક્ષ નહિ, એટલે જીવન મુક્ત નહિ. અર્થાત કેવળ નહિ-કર્મથી મુક્તિવાપણું નહિ અને મોક્ષ વિના નિર્વાણ નહિ. તો અલવીને સમકિતરૂપ બીજક નથી. એમ જો સૂત્ર સાદી આપતું હોય તો આપણે અવશ્ય કણુલ કરવું પડશે.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—શ્રી ઠાણંગજી સૂત્રમાં પહેલુંજ કાણું મંડતા પહેલાજ બોલમાં “એ જાણ” એકજ આત્મા કહેવ છે. એ ઉપરથી સિદ્ધ અને તે સિદ્ધાવના બીજ તમામ જીવોનો આત્મા સરખો કરે છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વાત હીક છે. સિદ્ધનો દ્રવ્યાત્મા અને સર્વ જીવનો દ્રવ્યાત્મા એકજ સ્વરૂપી છે. સરખો છે, તમામના અસંખ્યાત પ્રદેશ પદ સરખાજ છે. એટલે અસંખ્યાત પ્રદેશમય દ્રવ્યાત્મા તમામ જીવનો સરખો છે તે સરખાઉપણને લઈને શ્રી ઠાણંગજી સૂત્રમાં મંડાત પહેલાજ બોલે

ઉત્તર—તત્ સંબંધી આગળ ઉપર લખાણ સંબંધી પૂર્વકમાં આવશે. પરંતુ અહિંમાં તો આંખણ એટલુંજ બંધવાનું છે કે જીવની સમુચે ઋદ્ધિ જે કહેવામાં આવી હોય તે જુદા જુદા જીવની જે જીવને જે બોલ લાગુ થતો હોય તેજ બોલ લાગુ કરવો જોઈએ. અહિં હોય નહિ કે એક અમુક જીવને જે બોલ કહ્યો હોય તે સર્વ લાગુ થાય એવો ન્યાય સૂત્રનો હોય નહિ. દાખલા તરીકે જીવ સંદર્ભે સ્વરૂપ જાણ્યા વિના સિદ્ધ સમાન આત્મા છે એમ માની ને સિદ્ધ સમાન ગણી સિદ્ધની બરાબર અસંખ્યને ક્ષાયક સમકિત, અને એવળદર્શન સત્તામાં માનવાં તે કેમ ઘટે? માત્ર અસંખ્યાત મક દ્રવ્યઆત્માની એકતાને લઈને લબ્ય 'અલબ્ય અને સિદ્ધને તમામ સરખા ગણવા અને મોહનોએ આવરેલ એવું પણ સમકિત જેને નથી એટલે સમવાયાંગ સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે અલબ્યને સમકિત અને મિથ્યાત્વ મોહનીય બે પ્રકૃતિ મૂળેથીજ સત્તામાં નથી તેને સમકિત અને કેવળજ્ઞાન સત્તામાં માની સિદ્ધની બરાબર અલબ્ય તે સૂત્ર કેમ કબુલ કરે? દ્રવ્યઆત્માની સાથે બીજી લબ્ધિઓ-બીજા સત્તામાં સરખા હોય તોજ તે તેને બરાબર ગણાય, એવો સૂત્રનો છે. જેમ શ્રી હાણુગણ સૂત્રમાં એકજ આત્મા કહ્યો છે તેમજ શ્રી વીજી સૂત્રમાં આઠ આત્મા કહ્યા છે તેનો પણ શ્રોતાજનોએ સાથે ર કરવો ઉચિત છે.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—શ્રી હાણુગણમાં એકજ આત્મા કહ્યો અને શ્રી વીજીમાં આઠ આત્મા કહ્યા ॥ તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કહેલા આઠ આત્મામાં પ્રથમ કહેલો આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશમય સિદ્ધનો અને સર્વ સંસારી જીવનો સરખો એક લેલ હાણુગણ સૂત્રમાં કહ્યો.

અને શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના ૧૨ મા શતકના ૧૦ મા ઉદ્દેશે આઠ આત્મા કહ્યા તે પહેલા દ્રવ્ય આત્માને આદીને બાદીના સાત આત્મા ગુણ છે એટલે દ્રવ્ય આત્મા જે ગુણમાં પ્રવર્તે તે ગુણના નામથી આત્મા ગણાય છે. દ્રવ્ય આત્મા ત્યારે કષાયમાં પ્રવર્તે ત્યારે કષાય આત્મા ગણાય છે, અને જોગમાં પ્રવર્તે ત્યારે જોગઆત્મા. કહેવાય, એમ સાકાર (જ્ઞાન દર્શન)માં પ્રવર્તે ત્યારે ઉપયોગ આત્મા, એમ જ્ઞાન આત્મા, દર્શન આત્મા, ચારિત્ર આત્મા અને વીર્ય આત્માનું સ્વરૂપ વલકું. એમાં દ્રવ્ય આત્મા પ્રવર્તે તે રૂપનો આત્મા કહેવાય. તેની સમજૂતીને

આત્મા લાભે. ત્રીજી અપેક્ષાએ એક દ્રવ્ય આત્માજ લાભે.
૧ જોગ આત્મા ૨ ઉપયોગના ૧૨ જોડા મોડિયા કેવળ.
૩ નિવરણને આડીના ૧૦ જોડા ઉપયોગ આત્મા ૩, કેવળ
૪ જ્ઞાન સહિત જ્ઞાન આત્મા ૪, કેવળ દર્શન નિવરણને ૩
૫ આત્મા ૫, ચરિત્ર આત્મા ૬, ને વીર્ય આત્મા ૭. એ
આત્મા ન લાભે. અને સમુચ્ચયે કોઈ પૂછે તો સિદ્ધમાં
લાભે. તે સંબંધી તરત સમજી શકાય તેવી રીતે નીચેના

| કયાય
આત્મા | જોગ
આત્મા | ઉપયોગ
આત્મા | જ્ઞાન
આત્મા | દંડણ
આત્મા | ચરિત્ર
આત્મા | વીર્ય
આત્મા |
|---------------|--------------|-----------------------------------|------------------|---------------------------------------|---------------------------|------------------|
| સક્રિયાત્મા | સન્નિગીત | સર્વ
જીવને | સમકિત
દર્શિને | સર્વ
જીવને | ભાવથી
સર્વ
વિત્તીને | સર્વ
સંસારીને |
| લાભે. | લાભે. | લાભે. | લાભે. | લાભે. | લાભે. | લાભે. |
| લાભે. | લાભે. | ૩ અમાન
૩ દર્શન
લાભે. | ૦ | ૬ વગ
દર્શન નહિ
૩ દર્શન
લાભે. | ભાવથી
૦ | લાભે. |
| ૦ | ૦ | ૬૦ જોગ
૬૦ દર્શ
આધી
લાભે. | ૬ વગગાન
લાભે. | ૧ કેવળ
દર્શન
લાભે. | ૦ | ૦ |

પદ મું—શિષ્ય—આત્મા સો પરમાત્મા અને પરમાત્મા સો
જાય છે. એ અપેક્ષાએ અસવીનો આત્મા સિદ્ધ સમાન ગણાય

—આ ભાષા દુનિયામાં જોડવા રૂપે વરતાય છે ખરી અને
જોડીએ છીએ. પરંતુ તેનો પરમાર્થ કોઈ પૂછે તો ઉત્તર
પર કરવો પડે છે. આવી એકજ ભાષા નહિ પણ અનેક ભાષા
તે આગળ પર ભરૂવામાં આવશે. અત્યારે તો આવતા પદનો
જોડો.

માંકડાના રૂપમાં ગોઠવી તેનો સરવાળો લેશે તો (૨૪) આવશે. તે એવીશને એક 'પરમાત્મા' પદમાં એવીશ વેશ કરી માત્ર સાડા ચાર અક્ષરમાં જ જ્ઞાની પુરૂષે ગોઠવણી જણાય છે.

પ્રશ્ન—શિષ્ય-ઉપરના ત્રણ આત્માનું સ્વરૂપ જરાજર અલવીને માટે તો સમજાય તેવું છે પણ અલવીને માટે શું જવાબ અધર રહ્યો છે. તે પણ જણાવશો ?

—આઈ! તેનો ખુલાસો તો વિદ્વાન પુરૂષે સમજી ગયા છે. જો પુરૂષ હોય કે, ગોળને ગોળ સરખા ગણે? દિવસને રોજ દિવસ માને? અનાદિ અનંત કૃષ્ણપક્ષીના જીવને જીવની ગણનામાં જ્ઞાની પુરૂષોએ લીધા નથી તો અલવીને મમાં ગણવા તે તો ૦૦૦૦૦૦૦૦ કયાં સિદ્ધ પરમાત્માનો જ્ઞાનમય કેવળ સ્વરૂપી અને કયાં અનાદિ અનંત અજ્ઞાનમય આત્મા, કયાં આકાશને કયાં પાતાળ, કયાં સહસ્ર કિરણો-પ્રકાશ અને કયાં અમાવાસ્યાનો અંધકાર. અનાદિ અનંત જીવા ત્રણે કાળમાં પ્રથમ શુણ્ણસ્થાન નિવાસી, બહિરાત્માના આત્મા પરમાત્માની પંક્તિમાં દાખલ કરવો અર્થાત્ સિદ્ધની સેદ્ધનો અને અલવીનો આત્મા સરખો ગણવો તે સૂત્રના ખેસતો નથી.

૬૬ પ્રશ્ન—કોઈ એમ કહે કે-શ્રી આચારંગજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે- નાળે સે બાયા. એટલે આત્મા એજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન એજ છે. અલવીનો આત્મા જ્ઞાન રૂપ કેમ ન કહેવાય ?

—ખુશીથી કહેવાય, શા માટે ન કહેવાય ? શ્રી પત્રવણીજી આગ પદમાં સર્વ જીવને બે ઉપયોગ કહ્યા છે, એક સાકાર પ્રીતિ મણાકાર ઉપયોગ ૨. સાકાર ઉપયોગ તે જ્ઞાનનો ઉપયોગ ૨ ઉપયોગ તે દર્શન ઉપયોગ.

ઉપયોગમાં એટલે જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ છે. એટલે એ આકેને જ્ઞાન ઉપયોગ કહેવ છે, અને મણાકાર એટલે દર્શન ઉપયોગ તેમાં ચાર દર્શન કહ્યાં છે, એ અપેક્ષાએ જ્ઞાનમાં અજ્ઞાન ગણેવ છે, એટલે અજ્ઞાનને પણ જ્ઞાન કહેવ છે. આચારંગજી સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે બાયા સે નાળે, નાળે સે બાયા.

વો ઉવઓગલંક્ષણો ; નાળેણે દંસણે જેવ,

દેણ 'ય' દુંદેણ 'ય' ॥ ૧૦ ॥ ઉપેલાં ૩ પદ.

ણં ચં દંસણં જેવ, ચંરિતં ચં તવો તહાં ;

રિયં ઉવઓગો ય, યંયં જીવસ્સ લક્ષણે ॥ ૧૧ ॥

જીવનું લક્ષણ-ઉપયોગ ૧, જ્ઞાન ૨, દર્શન ૩, સુખ ૪,

દ, દર્શન ૭, ચારિત્ર ૮, તપ ૯, વીર્ય ૧૦, ને ઉપયોગ

કારે જીવનું લક્ષણ કહ્યું.

૦ મું—જીવનું 'પહેલું' લક્ષણ ઉપયોગ કહેવાનું શું કારણ ?

—સર્વ જીવમાં આકાર ઉપયોગ અને મણાકાર ઉપયોગ રહ્યો

નું ઉપયોગ લક્ષણ કહ્યું.

૧ મું—ખીજી જ્ઞાન લક્ષણ કહ્યું તેનું શું કારણ ?

—સમ્યક્ જ્ઞાન અને મિથ્યા જ્ઞાન બે પ્રકારનાં જ્ઞાન રહ્યાં છે.

જીવમાં બે પ્રકારના જ્ઞાનને લઈને ખીજી જ્ઞાન લક્ષણ કહ્યું.

૨ મું—ત્રીજી દર્શન લક્ષણ કહ્યું તે શી રીતે ?

—દર્શન બે પ્રકારનાં—સમ્યક્ દર્શનને મિથ્યાદર્શન—આ બે

જીવમાં હોવાને લીધે ત્રીજી લક્ષણ દર્શનનું કહ્યું.

૩ મું—ચોથું સુખ લક્ષણ અને પાંચમું દુઃખ લક્ષણ કહ્યું

—સર્વ જીવમાં સુખ ને દુઃખ રહેલ છે. માટે સુખ દુઃખ એ

લક્ષણ છે.

૪ મું—છઠું જ્ઞાન લક્ષણ બીજીવાર કહ્યું તેનું શું કારણ ?

—જ્ઞાની પુરૂષે બીજીવાર કહ્યું હશે તેનું સ્વરૂપ પણ બીજું જ

એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે—સર્વ જીવ પાસે જ્ઞાન

છે, પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન એ આઠ માહેલા જે જ્ઞાનમાં

મણવાળો જીવ કહેવાય.

૫ મું—સાતમું બીજીવાર દર્શન લક્ષણ કહ્યું તેનું શું કારણ ?

—અમુ દર્શન ૧, અવ્યમુ દર્શન ૨, અવધિ દર્શન ૩ અને

૪. આ ચાર દર્શનમાં સર્વ જીવનો સમાવેશ થઈ જાય છે

તે દર્શન લક્ષણ બીજીવાર કહ્યો.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ભવ્ય જીવમાં જે માહેલા કેટલા ઉપયોગ લાભે ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં પણ ઉપર કહેલા બંને ઉપયોગ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—અભવ્યમાં કેટલા ઉપયોગ લાભે ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં પણ બંને ઉપયોગ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—બીજો બોલ જ્ઞાન લક્ષણનો જે કહ્યો તેમાંના સિદ્ધમાં, કેટલા જ્ઞાન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—જે પ્રકારનાં જ્ઞાન માહેલા સિદ્ધમાં એક સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ લાભે, મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—ભવ્ય જીવમાં જે પ્રકારનાં જ્ઞાન લક્ષણ માહેલાં કેટલાં જ્ઞાન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ અને મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ બંને જ્ઞાન લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—અભવ્ય જીવમાં જ્ઞાન લક્ષણના જે બોલ માહેલાં કેટલા બોલ લાભે ?

ઉત્તર—અભવ્ય જીવમાં સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ ન હોય. એક મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ હોય.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—ત્રીજો બોલ જે પ્રકારનાં દર્શન લક્ષણનો કહ્યો તેમાંના સિદ્ધમાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં એક સમ્યક્ દર્શન લક્ષણ લાભે, મિથ્યા દર્શન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—ભવ્ય જીવમાં જે દર્શન લક્ષણ માહેલાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં બંને દર્શન લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—અભવ્ય જીવમાં જે માહેલાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે.

ઉત્તર—અભવ્યમાં એક મિથ્યા દર્શન લક્ષણ લાભે. સમ્યક્ દર્શન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—ચાલુ સુખ લક્ષણ અને પાંચમું દુઃખ લક્ષણ જીવનું કયું તે માહેલાં સિદ્ધમાં કેટલાં લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં ત્રણ દર્શન લક્ષણ લાભે. એક કેવળ દર્શન લક્ષણ ન લાભે.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—આઠમું ચારિત્ર લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. પાંચ ચારિત્ર માંહેલું એક ચારિત્ર સિદ્ધમાં ન લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—ભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં પાંચે પ્રકારનાં ચારિત્ર લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ લાભે કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન લાભે. અભવ્યમાં પાંચ માંહેલું ભાવથી એકે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. વ્યવહારથી સામાયિક તથા ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર લાભવા સંભવ હોય પણ પરિણામે ચારિત્ર શૂન્ય કહેલ છે. માટે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—નવમું તપ લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં તપ લક્ષણ નથી. બાર પ્રકારનાં તપ માંહેલાં એકે તપ ન લાભે. તથા બાળ તપ, પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ ન લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—ભવ્ય જીવમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં બારે પ્રકારનાં તપ લક્ષણ લાભે. તથા બાળ તપ, પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ પણ લાભે. સકામ નિર્જરા અકામ નિર્જરા, બન્ને લાભે તે અપેક્ષાએ.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અભવ્યમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં એક બાળ તપ લક્ષણ હોય, બાકીના તપ લક્ષણ ન હોય. વ્યવહારથી પુષ્કળ મુખની ઇચ્છાએ કદી બારે પ્રકારના તપ કંઈ પણ નિશ્ચયથી અકામ નિર્જરા હોય. કરોળી સમકિતના ધરની હોય પણ મિથ્યા દષ્ટિ હોય તો તે કરોળી અકામ નિર્જરામાં લાય.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—દશમું વીર્ય લક્ષણ સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં વીર્ય લક્ષણ ન હોય. બાળ વીર્ય, પંડિત વીર્ય, બાળ પંડિત વીર્ય, એ ત્રણ માંહેલું એકે વીર્ય લક્ષણ સિદ્ધમાં ન હોય. અથવા વીર્ય રૂબે આત્માનો દિવ્યાદ્વ. આત્માની શક્તિ ફેરવતી તે લક્ષણ સિદ્ધમાં ન હોય. કદાપિ કોઈ આત્માની અનંત શક્તિને લઈ આત્મ વીર્ય શક્તિ માનવું હોય તો ના નહિ. પણ ફેરવવા કેપે તે નહિ.

ઉત્તર—અભવ્યમાં ત્રણ દર્શન લક્ષણ લાભે. એક કેવળ દર્શન ન લાભે.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—આઠમું ચારિત્ર લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. પાંચ ચારિત્ર માંહેલું એકે સિદ્ધમાં ન લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—ભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં પાંચે પ્રકારનાં ચારિત્ર લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ લાભે કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન લાભે. અભવ્યમાં, પાંચ ભાવથી એકે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. વ્યવહારથી સામાયિક તથા સ્થાપનીય ચારિત્ર લાભવા સંભવ હોય પણ પરિણામે ચારિત્ર શૂન્ય છે. માટે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—નવમું તપ લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં તપ લક્ષણ નથી. બાર પ્રકારનાં તપ માંહેલાં એકે ન લાભે. તથા બાળ તપ, પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ ન લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—ભવ્ય જીવમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં બારે પ્રકારનાં તપ લક્ષણ લાભે. તથા બાળ પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ પણ લાભે. સકામ નિર્જરા, અસકામ નિર્જરા, બન્ને લાભે તે અપેક્ષાએ.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અભવ્યમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં એક બાળ તપ લક્ષણ હોય, બાકીના તપ લક્ષણ હોય. વ્યવહારથી પુદ્ગળ સુખની ઇચ્છાએ કદી બારે પ્રકારના તપ કરે નિશ્ચયથી અકામ નિર્જરા હોય. દરણી સમક્રિતના ધરની હોય પણ વ્યાપ્તિ હોય તો તે દરણી અકામ નિર્જરામાં ભવ્ય.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—દશમું વીર્ય લક્ષણ સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં વીર્ય લક્ષણ ન હોય. બાળ વીર્ય, પંડિત વીર્ય, બાળ પંડિત વીર્ય, એ ત્રણ માંહેલું એકે વીર્ય લક્ષણ સિદ્ધમાં ન હોય. થવા વીર્ય શબ્દે આત્માને ઉત્સાહ, આત્માની શક્તિ દેશરત્વી તે લક્ષણ સિદ્ધમાં ન હોય. કદાપિ કોઈ આત્માની અનંત શક્તિને લઈ આત્મ વીર્ય ક્રિયા માનવું હોય તો ના નહિ. પણ દેશરત્વ રૂપે તો નથી.

પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા મિ

૧૯૨૧

૧૯૨૧

પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણકો ૮ મો.

પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૭ મો.

સત્તામાં નથી, 'ભાટે તે ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહિ જાય, એમ કેવળીએ જાણ્યું અને ગણધર દેવે સૂત્રમાં દાખલ કર્યું. સૂત્રને કેવળીના વાક્ય માનનારા શ્રદ્ધાળુને તો સૂત્ર વચન અવશ્ય કબુલ કરવું પડ્યોજ.

પ્રશ્ન ૫ મું—શિષ્ય-કોઈ કોઈ વખત, કોઈના મુખમાંથી એવાં વાક્ય સાંભળીએ છીએ કે-અમલીના લવી થાય અને લવીના અમલી પણ થાય તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાક્ય આકાશ કુસુમવત છે. કોઈ પ્રકારની ક્રિયાથી કે કોઈ કરણીથી કે કોઈ પ્રકારના પરિણામથી અમલી કે લવીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી, પણ શ્રો લગવતીજ સૂત્રના ૧૨ માં શતકના બીજા ઉદ્દેશે જ્યંતીભાઈએ પૂછેલું પ્રશ્ન ૪-મવસિદ્ધિયત્તજં મંત્રે જીવાણં કિં સમાવ ઓય પરિણામ ઓય ?” ત્યારે લગવંતે પુછેલું કહ્યું છે કે-“જ્યંતી ! સમાવઓય જો પરિણામઓય.” એટલે લબ્ય કે અલબ્ય જીવ પરિણામમાં થતા નથી પણ સ્વભાવેજ રહ્યા છે. ભાટે અલબ્યતા લબ્ય ન થાય અને લબ્યતા અલબ્ય ન થાય-એવો અનાદિ સ્વભાવ છે.

પ્રશ્ન ૬ ઠું—શિષ્ય-અમલીને જ્ઞાન નથી તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મને ગંધ કેવી રીતે થાય ? અને જંધ થાય તો આવરણ કોને કરે ?

ઉત્તર—અમલીને સમકિત નથી એમ તો સૂત્રથી સિદ્ધ થાય છે તો વિચારવાનું કે-તે મોહનીય કર્મ તો જાંધે છે. અને મોહનીય કર્મમાં દર્શન મોહનીય એ સમકિતનું આવરણ છે. તો સમકિત વિના શેનું આવરણ કરે ? તે જો. આપણા સમજવામાં આવશે. તો જ્ઞાનાવરણીયનું સંદેહાણથી સમજી શકાશે.

પ્રશ્ન ૭ મું—શિષ્ય-તો તે કૃપા કરી સમજાવો કે-અમલીને સમકિત નથી ને તે દર્શન મોહનીય કર્મ જાંધે છે તો તે આવરણ કોને કરે ?

ઉત્તર—દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિમાં અમલીને જ પ્રકૃતિ નથી, પણ એક મિથ્યાત્વ મોહનીય સત્તામાં છે તેને દર્શન મોહનીય કર્મનું વિશેષ આવરણ થાય કે જેથી મિથ્યાત્વને નિર્મળ થવા દે નહિ, પણ વિશેષ મલીન કરે કે જેથી મિથ્યાત્વની નિર્મળ કરણી થવા દે નહિ. મિથ્યાત્વની નિર્મળ કરણી સમકિતને નજીક કરે છે. લામલી લાપસ લથા પૂરણ લાપસના ન્યાયે. આ કરણી માર્ગનુસારીની ગણાય છે. તે દર્શન મોહનીયના આવરણે આદ્ય મિથ્યાત્વ મોહનીયના પ્રભાવે પ્રગટ થવા દે નહિ. જેમ જેમ તે પ્રકૃત પાતંગી પડતી જાય તેમ તેમ સમકિત નહિ

પ્રશ્ન ૧૦ મું—કદાપિ કોઈ એમ કહે કે—છે પ્રકારે - જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે તે પાંચ પ્રકારે લોગવે. તેમાં અલપીને પાંચ માંહેલું એકે જ્ઞાન નથી તેના આવરણતું કર્મ કેવી રીતે લોગવે ?

ઉત્તર—તેના ઉત્તરમાં કોઈ એમ કહે કે—જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જે છ પ્રકારે બાંધેલું હોય તે તેજ પ્રકારે તેજ પ્રમાણે લોગવે એવો નિયમ નથી. એટલે અલપીને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં નથી અને તેને કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધ્યું તેથી એમ ન કહી શકાય કે કેવળ જ્ઞાન નથી માટે કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ન હોય એવો નિયમ નથી. કર્મ તો ગમે તેવા પ્રકારે બાંધે ને ગમે તેવા પ્રકારે લોગવે. શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—જીવ જે પ્રકારે કર્મ બાંધે તે પ્રકારે લોગવે અને અનેરે પ્રકારે પણ લોગવે. સૂત્રમાં જ્ઞાનીના અવર્ણવાદાદિ બોલવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે અને લોગવવા આશ્રી પાંચ તથા દશ પ્રકાર કહ્યા. અહિંયાં જ્ઞાનીના અવર્ણવાદ બોલવાદિ છ કારણ તે ગુન્હો કર્યો કહેવાય. તે દંડરૂપ જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ વિપાક ઉદયમાં લોગવે ત્યારે તે કર્મથી છૂટયો ગણાય.

અહિંયાં કોઈએ કેવળીની આશાતના કરી કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ઉપાખ્યું તેથી તે કેવળજ્ઞાનનેજ આવરણ કરીને લોગવે અને બીજી રીતે ન લોગવે એવો નિયમ નહિ, પણ જ્ઞાનના આવરણ તરીકે ગમે તે પ્રકારે લોગવે. જેમ વેદનીય કર્મની ઉપરાજવવાળા વેદનીય કર્મ લોગવીને છૂટે અને જપ તપાદિક કષ્ટ સહન કરવે પણ છૂટે. એમ કર્મબંધનાં કારણ, કર્મનો બંધ અને કર્મતું લોગવતું તેના અનેક લેહ છે.

જેમ ગુન્હો, ગુન્હાનો કરનાર, અને શિક્ષાના અનેક લેહ છે, તેમ કર્મ સંબંધી પણ બહુવું.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—આ સંબંધે કોઈ ન્યાયથી સમજાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—જે માણસે એક વાતનો ગુન્હો કર્યો, બીજોને સરખી શિક્ષા કરી, દય દય હલ્લાર રૂપિયા દંડ કર્યો. એક માણસ જદિ પાત્ર ઠોગથી દંડ ભરીને છૂટ્યો, બીજા માણસની પાસે તો જદિ નથી. (શિક્ષા કરનારને એમ ન હોય કે તેના ઘરમાં જદિ હોય તોજ તે પ્રકારનો દંડ કરવેલ તેવો તો ગુન્હા પ્રમાણેજ દંડ કર્યો પણ દંડ ભરવાની સત્તા નથી તો દાવદા ગુજબ જેવ લોગવવી પડે. એટલે અનેરી રીતે પણ શિક્ષા લોગવાય છે.

જાને હોવા સંભવ છે. સૂત્રમાં લખ્ય અને અલખ્યને આઠે કર્મનો ખર્ચ
હો છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—શિષ્ય કોઈ એમ કહે કે—અજ્ઞાન કાંઈ વસ્તુ નથી.
પણ જ્ઞાનને કર્મનું આવરણ થયું. જ્ઞાનની સત્તા દબાઈ ગઈ, સત્તામાં જ્ઞાન
છે. છતાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થવા દે નહિ તેનું નામ અજ્ઞાન. અજ્ઞાન ખસે
તો જ્ઞાન પ્રગટ થાય, અજ્ઞાન ન ખસે ત્યાંસુધી તે અજ્ઞાની કહેવાય. પણ
સત્તા એ તો જ્ઞાન તમામ જીવની પાસે છે. તેથી તમામ જીવ સિદ્ધ
સમાન કહેવાય તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જ્ઞાનનું આવરણ એજ અજ્ઞાન, અજ્ઞાન કાંઈ બુદ્ધિ નથી. એમ
કહી અભવીને જ્ઞાન તો છે પણ તેનું આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કહેલ છે.
પણ સત્તામાં જ્ઞાન છે. તેથી સિદ્ધનો આત્મા ને અભવીનો આત્મા સરખો
છે, સિદ્ધ સ્વરૂપી છે. સિદ્ધ સમાન છે. આમ ફેટલાકનું બોલવું થાય છે
ખરું પણ સૂત્ર શું કહે છે તે ઉપર પુરતું ધ્યાન રાખવું.

આવરણ તે કર્મનું છે અને કર્મ તે તો રૂપી આકાશીયા પુદ્ગલ છે.
જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અરૂપી છે. સાખ શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના ૧૨ માં શતકનાં
પાંચમા ઉદેશાની જ્યાં રૂપી અરૂપીનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે ત્યાં આઠ કર્મને
રૂપી કહ્યાં છે, અને ઉપયોગના ૧૨ ભેદને અરૂપી કહ્યા છે તેમાં પાંચ જ્ઞાન,
ત્રણ અજ્ઞાન, અને ચાર દર્શન એ બારે બોલ અરૂપી કહ્યા છે. માટે કર્મ
અને અજ્ઞાન બંને જૂદાં છે. છતાં કર્મનું આવરણ એજ અજ્ઞાન એમ માનવું.
તેજ અજ્ઞાન છે; એટલે અભવીને સત્તામાં અજ્ઞાનજ છે, તેને જ્ઞાન માની,
કર્મના આવરણને અજ્ઞાન કરાવવું તે સૂત્ર વચનથી વિરૂદ્ધ વાક્ય છે.

ભવીને જેમ પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનને કર્મ આવરણ કરે છે.
તેમજ અભવીનાં ત્રણ અજ્ઞાનને કર્મ આવરણ કરે છે. માટે અજ્ઞાન એજ
અભવીની મૂળ સત્તા છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—જીવ પાસે જ્ઞાન ન હોય તો જીવપણું ઉઠી જાય માટે
જ્ઞાનદર્શનના પર્યાય સર્વ જીવને સરખા છે.

ઉત્તર—જીવપણું સામેત રાખવાને માટે જ્ઞાન, દર્શન કે તેના પર્યાય
કદા નથી, પણ અદરને અનંતનો ભાગ ઉઘાડે છે, તેમજ જીવપણું
જણાવ્યું છે. એમ શ્રી નંદીજી સૂત્ર સાક્ષી આપે છે. લખ્ય જીવનો
અનંતનો ભાગ ઉઘાડે તે છૂટ જ્ઞાનનો, અને અલખ્યનો છૂટ અજ્ઞાનનો.

કર્મ-ખત્રે-બુદ્ધાં છે એમ શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા પંતેવણીજ સૂત્ર વગેરે સૂત્રોથી નિર્ણય થાય છે.

સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થવાથી મિથ્યાત્વ અને મતિ દ્યુતાદિ પાંચ જ્ઞાનને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન વગેરે કરેલા પ્રશ્ન ઉપર પૂરતું ધ્યાન રાખજો.

ઉપરોક્ત કહ્યા પ્રમાણે સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થયું તે મિથ્યાત્વ. તો મિથ્યાત્વને કોનું આવરણ લાગ્યું? કે દર્શન મોહનીયની વધુ પ્રકૃતિ કહી છે તેમાં પહેલીજ મિથ્યાત્વ મોહનીય કહી ને પછી સમકિત મોહનીયને મિશ્ર મોહનીય કહી. ત્રણેને મોહનીય કર્મનું આવરણ કર્યે તો પ્રશ્નકારના વિચારોને ધક્કો લાગ્યો. કારણકે-પ્રશ્નકારે મોહનીયનો અને મિથ્યાત્વનો એકજ અર્થ કર્યો છે. અને સૂત્ર તો ત્રણેને મોહનીયનું આવરણ કહે છે, માટે ત્રણે વસ્તુ જુદી છે; તેમાં વળી અલવીને બે વસ્તુની નાસ્તિ કહી છે, તો મિથ્યાત્વને પણ મોહનીયનું આવરણ છે અને બુદ્ધ પણ છે. સમકિતને ને તેને કાંઈ પણ સંબંધ નથી, ત્રણે પ્રકૃતિ જુદીજ છે.

પ્રશ્ન ૧૬ ચું—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે-અલવીને સમકિત તો નથી. તે વાત કબુલ છે. પણ સત્તામાં પાંચે જ્ઞાન તો છે તેને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કહ્યાં છે, અજ્ઞાન બીજી વસ્તુ નથી. કારણકે-અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ બુદ્ધ કહ્યું નથી.

ઉત્તર—ત્યારે અલવીને સમકિત નથી, એમ જો નિશ્ચય થતું હોય તો પછી જ્ઞાન હોયજ ક્યાંથી? “ ના દંતણીસ નાળ ” એ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજ સૂત્રનું વાક્ય છે કે-સમકિત વિના જ્ઞાન હોયજ નહિ. વળી શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા શ્રી પંતેવણીજ સૂત્રમાં સાકાર ઉપયોગને જ્ઞાન ઉપયોગ કહ્યો છે, અને જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી-આઠેને જ્ઞાનના ઉપયોગમાં ગણ્યાં છે. તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે આઠેને આવરણ કરે છે, ને તે આઠે આત્માનો શુદ્ધ છે, આઠે અરૂપી છે, અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે તો રૂપી છે. માટે આવરણ તો આઠે જ્ઞાનનું પણ પાંચ જ્ઞાનનું આવરણ કહેવાથી મતિ સ્વત્વ અને અવધિ જ્ઞાનના પેટામાં મતિદ્યુત અને વિભંગનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે આવરણના સંબંધે પાંચ જ્ઞાનમાં ત્રણ અજ્ઞાનનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન એ આઠે ને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનુંજ આવરણ છે. અજ્ઞાનાવરણીય

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—કોઈ કહે કે—અભવીને શ્રીસમવાયાંગજી સૂત્રમાં કહ્યું પ્રમાણે સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીય સત્તામાં નથી, તેથી તેને સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં છે એમ સિદ્ધ થાય છે. કારણકે સમકિતની પ્રાપ્તિને માટે દર્શન મોહનીયની પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ તથા ક્ષય થવાથી સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે એટલે દર્શન મોહનીયનો નાશ થયે જો સમકિત મોહનીયે તો અભવીને દર્શન મોહનીયની જે પ્રકૃતિ સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીય મૂળમાંજ નથી એજ તેનો નાશ. માટે અભવીને સત્તામાં સમકિત છે. અને સમકિત છે તો કેવળજ્ઞાન પણ છે. જો જે વસ્તુ સત્તામાં છે તો તેનો આત્મા પણ સમકિત સહિત કેવળ સ્વરૂપી છે, માટે તે સિદ્ધ સમાન છે.

ઉત્તર—પ્રશ્નકારે બુદ્ધિની ઘટના તો ભારે દરી છે. આ વિષેનો કેટલોક ખુલાસો પ્રથમ અપાઇ ગયો છે, તોપણ લબ્ધ જીવોને સમજવાને માટે એટલુંજ કહેવું બસ છે કે—અભવીના સંબંધમાં કોઈ જે પ્રકૃતિનો ક્ષય માનતું હોય અને સમકિતની સિદ્ધતા પણ તેજ કારણથી માનતું હોય તો પછી અભવીને મિથ્યાત્વ હોવુંજ ન જોઇએ. કારણકે સમકિત મોહનીયનો અને મિશ્ર મોહનીયનો નાશ થવાવાગાને પ્રથમ મિથ્યાત્વ મોહનીયનો નાશ થાય છે. મિથ્યાત્વ મોહનીય સામેત રહે અને સમકિત મોહનીયને મિશ્ર મોહનીયનો નાશ થાય એવું ત્રણ કાળમાં કોઈ પણ જીવને બને નહિ. સમકિતની પ્રાપ્તિવાગાને અનંતાનુબંધીની ચોકડી અને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો પ્રથમ ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ અવશ્ય થાય. તે સંબંધે વિશેષ સમજુતી મેળવવી હોય તો જુઓ પૂર્વાર્ધ ભાગ પહેલાનું પ્રશ્ન આઠમું જોઇ નિર્ણય કરવો.

સમવાયાંગ સૂત્ર તો ખુલા શબ્દમાં અભવીનું ચોકખું નામ પાડીને સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીય વચ્ચેને મિથ્યાત્વ મોહનીય સહિત ઇબ્વીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહે છે. એટલે મોહનીયના આવરણવાળી પણ જે પ્રકૃતિ સત્તામાં નથી તો પછી સમકિત કે જ્ઞાન સત્તામાં હોયજ દયાંધી ? સૂત્રમાં કોઈ કેહાણે અભવીને સમકિત કે જ્ઞાનની વ્યાખ્યા સત્તામાં આવવી નથી તેનું શું કારણ ? અને ત્યાં ત્યાં અભવીની વ્યાખ્યા આવે છે ત્યાં તો મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન સિવાય સત્તામાં કે તેની પર્યાયમાં બીજી વાત આવતીજ નથી. તેમજ સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની સ્ત્રોત કદા ખાંડેલી એટ પણ દગા જ્યારે અભવીને સત્તામાં નથી તો પછી સમકિત કે કેવળની આશા હોયજ એની ?

અર્થવ વસિતનો અર્થ છપાણે નથી પણ ભગવતીજીમાં તેજ પ્રકારના અધિકારમાં અનાદિ અર્થવ વસિતનો અર્થ અલભ્ય આશ્રી કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ભગવતીજીના ૩૦મા શતકમાં ભવ્ય અલભ્ય વિષે કંઈ છે ખરું ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજીના ૩૦મા શતકમાં સમોસરણના અધિકારે ૪૭ બોલની વ્યાખ્યા કહી છે તેમાં ભવી અલભી વિષે ખાસ કરીને જણાવેલું છે. સાંભળો:—

સમુચ્ચય જીવમાં બોલ ૪૭ લાલે. તે એ પ્રકારે કે—સમચેજીવનો લેદ ૧, લેશ્યા ૮, પક્ષ ૨, દષ્ટિ ૩, જ્ઞાન ૬, અજ્ઞાન ૪, સંજ્ઞા ૫, વેદ ૫, કથાય ૬, જોગ ૫, ઉપયોગ ૨, સર્વ મળી ૪૭ બોલ સમચે કહ્યા. તેમાં અલેશી ૧, શુકલપક્ષી ૨, સમદષ્ટિ ૩, સમામિથ્યાત્વ દષ્ટિ ૪, જ્ઞાન છ ૧૦, નો સના વઉતા ૧૧, અવેદી ૧૨, અકથાયી ૧૩ અને અજોગી ૧૪, એ ૧૪ બોલમાં—એકલા સમદષ્ટિ તથા એકલા ભવ્ય લાલે.—આકીના બોલમાં સમદષ્ટિ હોય ત્યાં એકલા ભવ્ય લાલે. અને સમદષ્ટિ વિનાનામાં ભવ્ય તથા અભવ્ય બેઉ લાલે.

સમદષ્ટિ ૧ અને ૬ જ્ઞાન. એ સાત બોલમાં ભવ્ય એકલા લાલે. મિથ્યાદષ્ટિ ૧, કૃષ્ણ પક્ષી ૨ અને અજ્ઞાન ૪-૬. એ ૬ બોલમાં ભવ્ય તથા અભવ્ય બેઉ લાલે. આ પ્રમાણે ભગવતીજીમાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—પત્તવણાજી ભવ્ય અભવ્ય વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શ્રીપત્તવણા સૂત્રના પદ ૧૮ મા કાયસ્થિતિ પદમાં કહ્યું છે કે—ભવ્ય સિદ્ધિયાની કાયસ્થિતિ અણાઇએ સપત્તજ વસિયે કહી છે. એટલે ભવ્ય સિદ્ધિ યા જીવની આદિ નથી પણ અંત છે. તે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવ આશ્રી સમચે બોલમાં કહેલ છે. મોક્ષ જાપ એટલે ભવ્યપણું મટી જાય, નોભવ્ય નોઅભવ્યના ભાંગામાં ભળે.—અને અભવ્ય સિદ્ધિયાની કાયસ્થિતિ અણાઇએ અપત્તજ વસીયે. એટલે અભવ્યની કાયસ્થિતિ અનાદિ અનંત છે. આદિ અંત રહિત છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—ભવ્ય અભવ્યમાં શુદ્ધાણું કેટલાં લાલે ?

ઉત્તર—મોટા જાસડીયામાં કહ્યું છે કે—મન્ય સિદ્ધિયામાં જીવના લેદ ૧૪-શુદ્ધાણા ૧૪-જોગ ૧૫-ઉપયોગ ૧૨-લેશ્યા ૬-અને અભવ્ય સિદ્ધિયામાં-જીવના લેદ ૧૪-શુદ્ધાણું ૧ પહેલું-જોગ ૧૩ (આદારકને આદારકનો મિથ એ બે નહિ) ઉપયોગ ૬ (૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન)-લેશ્યા ૬-

મનુષ્ય સરખા કહી શકાય. તેથી સર્વ મનુષ્ય શહેનશાહ જની બચ ખરા ? શહેનશાહ અને બીજા મનુષ્યોની પુણ્યરૂપ ક્રદિમાં અનંતી તફાવત છે. ક્યાં ચક્રવર્તિની ક્રદિ ને શક્તિ, ને ક્યાં, એક ઠીજડું લઈને માગી ખાનારની ક્રદિ અને શક્તિ.

સિદ્ધ અને નિગોદના જીવ સરખા છે અને બન્નેની અનંતી શક્તિ પણ સરખી છે. તે તે નિગોદનાં દુઃખ શા માટે સહન કરે છે ?

પ્રશ્ન ૨૯ મું—ત્યારે કેાઈ એમ કહે કે—નિગોદના જીવની અનંત શક્તિ તો છે પણ કર્મે કરીને આવરેલી છે તેથી તેની શક્તિ દબાઈ ગઈ છે. કહ્યું છે કે—

કર્મ સંગ જીવ મુંઠ હૈ, પાવે નાના રૂપ;

કર્મ રૂપ મળ કે શુદ્ધે, ચૈતન સિદ્ધ સ્વરૂપ. ૧

તે બંધારે પ્રકાશમાં આવશે ત્યારે તે જીવ પણ સિદ્ધની શક્તિને પ્રાપ્ત થશે. તેમ સર્વ જીવને માટે સત્તામાં શક્તિ અનંતી છે અને તે પ્રગટ થયે પ્રકાશમાં આવશે ત્યારે તે પણ સિદ્ધ સમાન થશે. માટે સર્વ જીવ સત્તાએ સરખા છે.

ઉત્તર—આ શબ્દ બધા ભવ્ય જીવને માટે છે. અને તમામ ઉપદેશ પણ ભવ્ય જીવને લઈનેજ છે. ભવ્ય જીવને માટે સિદ્ધની શક્તિના તમામ બોલ લાગુ થવા સંભવ છે. અને દરેક શાસ્ત્રકારો પણ આત્માને પરમાત્માની ઉપમા આપે છે—સિદ્ધ સમાન ગણે છે તે ભવ્ય જીવની પાસે સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ સત્તાએ રહેલી છે તેને લઈનેજ સિદ્ધ અને આત્માની સરખામણી થાય છે. એક દિગંબર મતનો શ્રંધ હસ્ત લિખિત છે તેમાં સવૈયા છપ્પા દોહરા વગેરે ઘણી બાબતો કિમતી લખેલી છે. તેમાં ભવ્ય જીવને ઉદ્દેશીનેજ સિદ્ધની શક્તિના તમામ શુભો લખ્યા છે તેની વાનકી રૂપે થોડું લખાણ નીચે આપવામાં આવે છે. સાંમળો—

છંપય છંદ.

નિન ધર્મ વિનુ જીવ, તોહિ શિવ પંચ ન સહે;

નિન ધર્મ વિનુ જીવ, આપ પર કો નહિ ભુજે;

નિન ધર્મ વિનુ જીવ, મર્મ નિજ કો નહિ પાવે;

નિન ધર્મ વિનુ જીવ, કર્મ ગતિ દિષ્ટ ન આવે;

નિન ધર્મ વિનુ જીવ તોહિ, કેવડ પદ કિતહું નહીં;

મજ હો સંભાલિ ચિર ડાક. હુ અચિદાનંદ ચેતો કહી.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—સર્વ જીવના સમયે મુકાબલામાં અલવી ગણાય કે કેમ ?

ઉત્તર—સમયે જીવની પૃષ્ઠામાં ઘણું ભાગે બંદુગતાએ ભવી જીવની જ વ્યાખ્યાનો સંભવ છે અને અલવીની વ્યાખ્યા ગોણતામાં જોવામાં આવે છે. વિચારો કે સર્વ જીવની શક્તિ અને સત્તા સરખી માનીએ તો અલવીને પણ મોક્ષ હોવો જોઈએ. તેમ તો કોઈ સૂત્રમાં જણાવ્યું નથી કે અલવીને મોક્ષ હોય. તો પછી અલવીને મૂળ સત્તામાં મહત્વ તદ્દાવત છે કે તેને ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નથી, તેને સિદ્ધની શક્તિની પંક્તિમાં કેવી રીતે મૂકી શકાય ?

પ્રશ્ન ૩૧ મું—શિષ્ય—અલવીને મોક્ષ નથી એમ તો સૌ કબુલ કરે છે. પણ સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે ભવ્ય જીવને તો મોક્ષ હોય, તો પછી સર્વ ભવ્ય જીવને સિદ્ધ સમાન ગણવાને માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—મોક્ષના અધિકારી ભવ્ય જીવજ છે, ભવ્ય જીવનેજ મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે અને સિદ્ધ સમાન ભવ્ય જીવજ ગણાય છે. પણ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં—જયંતીબાઇએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સર્વ ભવ્ય જીવ મોક્ષ ભયે પણ ભવ્યનો વિરહ નહિ પડે, ભગવંતને આમ કહેવાનું કારણ એમ જણાય છે કે—શ્રી સમવાયંજી સૂત્રમાં કહેલા ત્રણ લેહમાંના અત્યેગવાર્જ ભવ્યનેજ મોક્ષની પ્રાપ્તિની શક્તિ અને સત્તા કહી છે. અભવ્ય અને સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને આત્મ પ્રદેશે શક્તિ કે સત્તા છેજ નહિ. મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાની જરૂર તેની પાસે છેજ નહિ તો પછી સિદ્ધની સાથે સરખામણી કરવી શા કામની ?

હવે જ્યારે આપણે એમ માનીએ કે—જીવ માત્ર કર્મને સંગેજ મૂઠ બની અનેક પ્રકારનાં ભવ જામણ કરે છે—પણ તેજ જીવ જ્યારે કર્મ રૂપ મળથી છુટો થાય—કર્મરૂપ મળની શુદ્ધિને પામશે ત્યારે તે ચૈતન્ય સિદ્ધ સ્વરૂપી છે. આ વાક્ય સૌ કોઈને માન્ય છે, કર્મ મળથી શુદ્ધ થયેલા—કર્મથી દૂર થયેલા તેજ સિદ્ધ સ્વરૂપી કહેવાય, આ વાક્ય મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવનેજ લાગુ છે. પણ ગાઢ કર્મે ઠરી લેપાયેલાને ત્રણ કાળમાં કર્મનાં દગ તુટવાનું નથી—જેની પાસે સત્તાએ પણ મોક્ષનાં સાધનો નથી. ત્રણ કાળમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ કે સત્તા નથી એવા જીવોને જ્યારે સિદ્ધ સ્વરૂપી કહેવા અને અન્ય મતિઓનાં વાક્યો પર લક્ષ એવી સૂત્ર વચનને બાધક આવે એવી ભાષાઓ બોલવી તે સિદ્ધાંતિકોનું કામ નથી.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—દોષ એમ કહે કે—સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા છે એ તો જેનીએનું વાક્ય છે તે અન્ય મતિઓને લગતું વાક્ય કેમ કહેવાય ?

ભવ્ય જીવ કોણસાની ખાણમાં રત્ન પાકે નહિ તેમ. અભવ્ય જીવમાં સમકિત કે કેવળ રૂપ રત્ન નથી. શુદ્ધ પત્યરની ખાણના બે ભેદ છે, કોઈ ખાણમાં રત્ન પાકે, કોઈ ખાણમાં રત્ન ન હોય. જે ખાણમાં રત્ન પાકે તે રૂપ તો ભવ્ય સિદ્ધ યા મોક્ષ પ્રાપ્ત યોગ્ય રત્નવાળી પત્યરની ખાણ અને સંસારસ્થ ભવ્ય જીવ રૂપ (રત્ન વિનાની) શુદ્ધ પત્યરની ખાણ. સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન રૂપ રત્ન, શુદ્ધ પત્યરની ખાણ રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત યોગ્ય ભવ્ય જીવમાં સત્તાએ રહેલ છે, તે રત્ન સહિત પત્યર અનાદિની ખાણથી જુદો પડ્યે કારીગરના યોગે ભેલ સહિત રત્નને સરાણે ચડાવી અનેક પ્રયોગો વડે મૂળ સત્તાએ રહેલા રત્નનું તેજ પ્રગટ કરે કે તેની કિંમત કોઈ કરી શકેજ નહિ, અને તે રત્ન અળગે પતિ સિવાય કોઈ ખરીદી શકે નહિ.

તેમ ભવ્ય જીવની પાસે રહેલું સમકિત, મોહનીય કર્મના આચ્છાદને લેપે કરીને અવરાયેલું-તેજહીણ થયેલું સમકિત રત્ન તે ક્ષયોપશમ ભાવના પ્રયોગ રૂપ સરાણે ચઢેલું જેમ જેમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનું આવરણ ખસતું જાય તેમ તેમ સમકિત રત્ન ઉજ્જવળ થતું જાય એટલે સમ્પ્રજ્ઞ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને તપના પ્રયોગ વડે શુદ્ધ ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક જ્યાખ્યાત ચારિત્રના પર્યવો આત્મ પ્રદેશની સાથે સત્તામાં હતા તે પ્રગટ થઈ કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન રૂપે પ્રકાશમાં આવ્યા. તે પ્રકાશ રૂપ લક્ષ્મીને સાથે લઈ અસંખ્યાત પ્રદેશમય દ્રવ્ય આત્મા ક્ષાયક સમકિત, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન ત્રય રત્નનાં તેજે કરી પ્રકાશિત જીવ દ્રવ્ય રૂપ મહારત્ન, લોકના અગ્ર ભાગે નિવાસની શિવ સુંદરીએ આ રત્નને ખરીદી પોતાના નિવાસના મહેલમાં અનંતા નાના મોટા લોકલોક પ્રકાશિત રત્નોની સાથે તે પલ્લુ અલોકના તળે-લોકાંત રૂપ સરના હુકમાં-લોકાંતે દાખલ કરી એક સ્વરૂપી બનાવી દે. આ રત્નો બધાં એકજ સ્વરૂપી, ભવ્ય જીવ રૂપી એકજ ખાણના, તે જેમ જેમ ભવ્ય જીવો-ભવ્ય જીવ રૂપી ખાણમાંથી નીકળતા જાય તેમ તેમ તે શુદ્ધ થયેલાં મહા તેજસ્વી રત્નો સિદ્ધ સ્વરૂપે મોક્ષ પદે લોકાંતે દાખલ થતાં જાય. આવાં રત્નો બીજી જે પ્રકારની ખાણમાં નથી તેમજ કોઈ કાળે નીકળવા સંભવ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—આવો બીજો કોઈ દાખલો હોય તો તે પણ જગત્તે કે જેથી વિશેષ સમજીવી યાય ?

ઉત્તર—બીજો નામ પણ લાણવા જેવો યાદ આવવાથી દુહી સંભ-
જાતું છું તે એક ચિત્તે સાંભળો—અભવી રૂપ પુરૂષ, અને ભવી રૂપ સ્ત્રી.
પુરૂષ ત્રણ કાગમાં પુત્ર રૂગની પ્રાપ્તિ કરી શકે નહિ, તેમ અભવી ત્રણ

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો-બાબુવાળાં છાત્રેલા ઓ આચારાંગજી સૂત્રના અધ્યયન થાયમે-ઉદ્દેશે થાયમે-ટીકામાં તથા ભાષામાં કહ્યું છે કે-અસવીને એવો વિચાર થાય નહિ કે હું ભલી હોઈશ કે અભવી હોઈશ ? એવો વિચાર અસવીને ન હોય.

આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે ભવી અસવીનો જેને વિચાર થાય તે ભવી હોય.

હત્યાદિ ભવી અભવીનો પટંતરો અનેક દાખલાથી જણાઈ આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિષ્ય-અસવી નવ પૂર્વનું યા અગ્યાર અંગનું જ્ઞાન મેળવે એમ શાસ્ત્રથી નિર્ણય થાય છે. તો શાસ્ત્રમાં ભવી અભવીની વ્યાખ્યા આવે ત્યાં શી રીતે કરે ? પોતે વ્યાખ્યા કેવી રીતે આપે ?

ઉત્તર—જેમ વ્યવહારથી સૂત્રજ્ઞાન મેળવે તેમ વ્યવહારથી ભવી અભવીની વ્યાખ્યા પણ આપે પણ નિશ્ચયથી અસવીને એમ ન થાય કે હું ભવી હુમ્મશ કે અભવી હુમ્મશ ? એવો વિચાર ન થાય. કારણકે-નિશ્ચયમાં મિથ્યાત્વ મોહનીયની આંતરિક પ્રબળતા છે. તેથી તેનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાનરૂપે ગણાય છે. એટલે જિનોક્ત વસ્તુનું સ્વરૂપ તદ્દરૂપ જાણી શકે નહિ.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—સર્વ જીવ સરખા છે, સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન છે, સર્વ આત્મા જ્ઞાનવાન છે. સર્વ આત્મા ઋદ્ધિ શક્તિએ સરખા છે. એમ ભવ્ય અભવ્યને સિદ્ધતા જીવને કોઈ અપેક્ષાએ સરખા કહી શકાય કે કેમ ?

ઉત્તર—જૈન સૂત્ર અનેકાંત છે, જેમાં અનેક રહસ્યો રહેલાં છે, કોઈ અપેક્ષાએ ભવ્ય અને અભવ્ય સરખા ગણાય, કોઈ અપેક્ષાએ ભવ્ય અને સિદ્ધ સરખા ગણાય, કોઈ અપેક્ષાએ ભવ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધતા જીવ પણ સરખા ગણાય છે. અને કોઈ અપેક્ષાએ જુદા પણ ગણાય છે. ખરા

પ્રશ્ન ૪૦ મું—ભવ્ય અને અભવ્યના જીવ કઈ અપેક્ષાએ સરખા ગણાય ?

ઉત્તર—અસવીને ૨૬ પ્રકૃતિ રૂપ અને સંસ્કારસ્થ ભવ્ય જીવને ૨૭ પ્રકૃતિરૂપ મોહનીય કર્મનો એટલે જ્ઞાનાવસ્થાદિક આઠે કર્મની નિવરત નહોતે લઈને અસંખ્યાન પ્રદેશમય દ્રવ્ય આત્માની સાથે મતિ અજ્ઞાન, યુત અજ્ઞાન અને વિભંગ જ્ઞાન તથા મિથ્યા દૃષ્ટિના અનંતા અનંતા પર્યાયરૂપ બનતી ઋદ્ધિના બળે અનંતી શક્તિવાળા આ જીવ પણ ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ભવ્ય અને સિદ્ધતા જીવ કઈ અપેક્ષાએ સરખા ગણાય ?

પ્રશ્ન ૪૩ સુ—શિષ્ય—શ્રી કાણ્ડિંગ સૂત્રના બીજે કાણે જે પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે. એક સૂત્ર ધર્મ, અને બીજો ચારિત્ર ધર્મ. સૂત્ર ધર્મને માટે ઉત્તરાધ્યયનના નવમા અધ્યયનમાં ૧૬ કળા કહી તેમ ચારિત્ર ધર્મને માટે સૂત્રમાં કાંઈ કહ્યું છે? હોય તો કૃપા કરી જણાવશો?

ઉત્તર—જેમ સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની ઉત્તરાધ્યયનમાં સોળ કળા કહી તેમ શ્રી જ્ઞાતાશુ સૂત્રના દશમા અધ્યયનમાં યતિ ધર્મ સાધુ ધર્મ એટલે ચારિત્ર ધર્મને બીજના ચંદ્રમાથી પૂનેમના ચંદ્રમા સુધીની ચડતી કળાની પેઠે કહેલ છે. એટલે પૂનેમનો ચંદ્ર સોળે કળાએ પૂર્ણ હોય છે. બીજના ચંદ્રની પેઠે ચારિત્રનો કળા શાસ્ત્રકારે પ્રગટ થતી કહી, તે ચારિત્રના પરિણામની ધારાએ ચડતી કળાએ છેવટના ચારિત્રના શુભર્તુ કળ જે મોક્ષ પ્રાપ્ત થતાં સુધીમાં સોળે કળા પ્રગટ થવા જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—ચારિત્રની સોળ કળાનું સ્વરૂપ શી રીતે છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—તે વિષે દિગંબર મતના અંધમાં એક સવૈયા છે. તેમાં—સોળે કળાનું સ્વરૂપ આવી જાય છે, તે નીચે પ્રમાણે છે.

સવૈયા એકત્રીસા.

મિથ્યાગંઠ મેદ મયો અંધકાર નાસિ ગયૌ,

સમ્યક્ પ્રકાશ લયૌ મ્યાંનકલા માસી હૈં ;

અનુવ્રત માવ ઘરે મહાવ્રત અંગી કરે,

શ્રેણિધારા ચઢિ કેદ પ્રકૃતિ વિનાસી હૈં ;

મોહકો પસારો ઢારિ માંતિયા સુકર્મ ટારિ,

લોકાલોકકો નિદારિ મયો સુસ રાસી હૈં ;

સર્વહુ વિનાસ કર્મ મયો મહાદેવ વર્મ,

બંદી મવિતાદિનિત લોક અમવાસી હૈં. ૧

મિથ્યાત્વ વિધ્વંસન ચતુર્દશીમાં કહ્યું છે કે—જ્યારે સમકિત સહિત ચારિત્રની કળા પ્રગટ થવાની હોય ત્યારે પ્રથમ અનંતાનુબંધીની ચોકડી સાંહત મિથ્યાત્વનો ગંડી લેદ યાય અને જ્યારે ગંડી લેદ યાય ત્યારે મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકારનો નાશ યાય. જ્યારે મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકાર ખસે ત્યારે સમાક્રમનો પ્રકાશ અને જ્ઞાનની કળા પ્રગટે. એવા જીવને પત્રી જેમ જેમ ચારિત્રવરત્તીયની મેહનિય કર્મની પ્રવૃત્તિઓ ખસતી જાય તેમ તેમ ચારિત્રના શુભ રૂપ કળાઓ ખીલતી જાય, એટલે પ્રથમ સમક્રિતની પ્રાપ્તિ

કળા ૧૨ મી—આરમી : કળાએ, ઘનધાતી : કર્મનો નાશ કરી આત્મ જ્યોતિ પ્રગટાવે.

કળા ૧૩ મી—તેરમી કળાએ, લોકલોક પ્રકાશક કેવળ જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટે.

કળા ૧૪ મી—ચૌદમી કળાએ, શુદ્ધ ક્ષાયક જ્યાખ્યાત ચારિત્રના બળે-શૈલેશી કરણ પ્રગટ કરે, અડોલવૃત્તિ ધારણ કરે.

કળા ૧૫ મી—પંચમી કળાએ, યોગ રૂંધન શુદ્ધ ધ્યાનની ધારા પ્રગટવે ભાવ અયોગી.

કળા ૧૬ મી—સર્વ કર્મનો નાશ કરી મોક્ષવદનો પ્રાપ્તિને લોકાએ નિવાસ સંપૂર્ણ સોળે કળાએ અખંડ જ્યોતિ પ્રગટે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—ઉપર કહેલી સોળ કળા માંહેલી લગ્ય જીવમાં કેટલી કળા લાભે ?

ઉત્તર—લગ્ય જીવમાં સમયે સોળે કળા લાભે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—અલગ્ય જીવમાં કેટલી કળા લાભે ?

ઉત્તર—સમકિત યુક્ત ચારિત્ર ધર્મની અસવીમાં એકે કળા ન લાભે. કારણકે મિથ્યાત્વ મોહનોય અને ચારિત્ર મોહનોયની ૨૬ પ્રકૃતિ સત્તામાં અવ્યસ્થિત-આદિ અંત શક્તિ કાળ હોવાને લીધે અસવીને એક પણ કળા પ્રગટ થવા સંભવ નથી. એમ પ્રમવાયાંગ અને નંદી સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે. તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ચિદ્ધ-તમામ જીવ સિદ્ધ સ્વરૂપી છે તમામ જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે એમ એક પક્ષ જ્યારે કહે છે ત્યારે બીજો પક્ષ એમ જણાવે છે કે-લગ્ય જીવનેજ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. આ બન્ને પક્ષથી છુટો ત્રીજો પક્ષ કોણ છે કે-ઉપરના બેજ પક્ષની વ્યાખ્યા બમ છે ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન ઘણા ગંભીર છે. આમાં ઘણા મતભેદ પડે છે. એક મત એમ જણાવે છે કે-સર્વ જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. ત્યારે બીજો મત એમ પ્રકાશે છે કે-અલગ્ય જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, મોક્ષ પ્રાપ્ત લગ્ય જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે ત્યારે ત્રીજો પક્ષ ચોક્કસ કહી જતાવે છે કે-કોણ પણ જીવની પાસે મૂળ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, મૂળ સત્તામાં તો સર્વ જીવ પાસે કર્મ છે પણ જ્ઞાન નથી, જીવ જન્મદિનો અત્યંતી છે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત્યે નથી. સખ ઉત્તરાધિવનના ૩૨

પ્રશ્નોકર અને મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે શાઓકતા, તને ખુલાસો કરી આપું તે.
ધ્યાનમાં લઈ લખ્યું હોવાને સમજાવ્યું એટલે બસ.

પ્રશ્ન ૫૧ સુ—શિષ્ય-ત્રીજો પુરૂષ કહે છે કે-જો કોઈ સર્વ જીવ
પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માનતું હોય તો અભવ્યને પણ કેવળ જ્ઞાન
સત્તાએ હોય. એમ માનવાવાળાને અભવ્યનો અર્થ જણાવે છે કે-અભવ્ય
એટલે કેવળ જ્ઞાનને અયોગ્ય જે ભણી અભવ્ય જીવને પૂર્વે કેવળ ઉપજ્યું
નથી, હમણા ઉપજતું નથી, આગામી કાલે પણ ઉપજ્યે નહિ તો સત્તાએ
કેવળ જ્ઞાન કહે તે અસત્ય. ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્ય છે.
ભવ્ય જીવ પૂર્વે કેવળ જ્ઞાન પામ્યા, હમણા પામે છે. ને આગળ પણ ભવ્ય
જીવ કેવળ પામશે. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાતમાં વાંધો નથી. અભવીને માટે તે વાત ઠીક છે,
કે તેને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એટલે ત્રણે કાળમાં કોઈ પણ અભવીને
કેવળ યાપજ નહિ. પરંતુ જે ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્ય છે
તે ત્રણ કાળમાં ગમે ત્યારે કેવળ જ્ઞાન પામે, ત્યારે તે કેવળ જ્ઞાન કયાંથી
આવ્યું ? તે વિચાર કરવો જોઈએ.

ત્યારે ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-કોઈ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન
નથી અને અનાદિનું સર્વ જીવ પાસે સત્તામાં મિથ્યાત્વ છે. અજ્ઞાન છે. તો
કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું કયાંથી ? શું આત્માથી કેવળ જ્ઞાન જુદું છે ? અને
જો જુદું હોય તો પછી સૂત્રકારને જીવ દ્રવ્ય પાસે અનંતા જ્ઞાન દર્શન
ચારિત્રાદિકના પર્યાયો કહેવાની શી જરૂર ? માટે જેમ સર્વ જીવ પાસે મૂળ
સત્તાએ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ રહેલ છે તેમ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય
જીવની પાસે મૂળ સત્તામાં કર્મે અવરોધેલ સમકિત અને જ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન
પણ સત્તામાં રહેલ છે, જે વસ્તુ સત્તામાં હોય તે વસ્તુ પ્રગટ થાય પણ
ત્રીજા પુરૂષના કલા પ્રમાણે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી તો સમકિત પણ
નથી, તો સમકિત કયાંથી આવ્યું ? કે જેને કેવળ જ્ઞાનનો પ્રાપ્ત થઈ. માટે
જે જીવને સત્તામાં સમકિત છે તેને સત્તામાં કેવળ પણ છે. માટે જે જીવને
સમકિતનું આવરણ મિથ્યાત્વ અને કેવળનું આવરણ અજ્ઞાન છે એટલે
વાલી કર્મ છે તે ખસવાથી-દૂર થવાથી તે વસ્તુ પ્રકાશમાં આવે છે. માટે
માનો કે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવને સત્તામાં સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન બન્ન
વર્ણ છે. વિષય ખુલાસાને માટે વાંધો આ સંબંધીનો પ્રયમનો અધિકાર.

પ્રશ્ન ૫૨ સુ—સર્વ ભવ્ય જીવ કેવળ પામશે તેના ઉત્તરમાં ત્રીજો
પક્ષ લખે છે કે-સર્વ ભવ્ય જીવ કેવળ નહિ પામે, જે ભણી ભવ્ય જીવ

કયાંથી આવતું નથી; એ તો આત્માની ઝંઝિ છે તે પણ ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં રહી છે, તે જ્યારે આત્મ જળ ફેરવશે ત્યારે કર્મના આવરણ તુટ્યે સત્તામાં રહેલી વસ્તુ કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થશે માટે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન ભવ્ય જીવ-ભોક્ષ પ્રાપ્ત થવા યોગ્યતા આત્મપ્રદેશે પર્યાય રૂપે રહેલ છે.

અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું અને ભવ્યને ગર્ભ ધારણ કરવાવાળી સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત આપ્યું તે સામાન્ય રીતે ઠીક છે, પણ અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત લાગુ થાય નહિ. વંધ્યા સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત તો સંસારસ્થ ભવ્ય જીવનેજ લાગુ થાય. વળી વંધ્યા રૂપે ગણાતી સ્ત્રીને પણ કોઈ વખતે દવાદિકના પ્રયોગે ધણા દાળે પણ ગર્ભ ધારણ કરે છે, માટે અભવીને વંધ્યા સ્ત્રીનો દાખલો લાગુ થવા સંભવ નથી. આ વિષેની વધારે હકીકત જાણવાને માટે જીઓ-આ પહેલાના ભાગનું લખાણ.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પણ કહે છે કે ભવ્ય જીવ સુસાધુનો યોગ મળ્યાથી કેવળજ્ઞાન પામે, પણ સત્તાએ કહે છે તે સૂત્ર વિરૂદ્ધ. ભવ્ય જીવ કેવળ પામવાને યોગ્યતા કહીએ છીએ સિદ્ધાન્ત-આના ઉપર અનુયોગ દ્વારાની વૃત્તિનો દાખલો આપે છે કે-શ્રી અનુયોગદ્વારે.

ઉત્પજ નાજ દંસણેત્સાદિ ઉત્પન્ને શ્યામતા પગમે નાઢાદર્શ મંડલ પ્રમાવ સકલ તદાવરણ પગમાદમિ વક્તિજ્ઞાન દર્શન ધરતિયઃ ॥

એ અનુયોગદ્વારાની વૃત્તિ મધ્યે કશું છે. કેવળ ઉપજ્યું કેની પરે? આદર્શ મંડળની પરે. જેમ લોહનો આરસો ધડીને સરાણે ચડાવે ત્યારે તેજ નીચરે જેમ એ આરસો તેજને યોગ્ય લોહું તે, ભવ્ય જીવ તે લોહનો આરસો ઘટે ત્યારે તેજ પ્રગટે તેમ ભવ્ય જીવ સમકિત, મત પચ્ચખાણુ તથા તપ તપે કર્મ ક્ષય કરે તો કેવળ જ્ઞાન ઉપજે, પણ કુંભારના દપકાને સરાણે ચડાવે તો તેજ ન નીચરે તેમ અભવ્ય જીવને કેવળ ન ઉપજે. એ ભવ્ય જીવ કેવળને યોગ્યતા દશા જે લોહનો આરસો ન થયો, સરાણે ન ચડ્યો તે મંદિરી તેજ ન નીચરે એ આરસો વિના મોહું ન ટીસે. કોઈ દહેયે જે લોહમાં તેજની સત્તા હતી તે અચત્ય જે ભત્રી તે લોહના કટકા દરીએ તો તેજ ન દિએ, એ તેજને યોગ્યતા છે, પણ સત્તા એ તેજ નથી. શ્રી સૂત્ર મધ્યે ભવ્ય જીવ અત્યંત જીવ દશા છે. શ્રી સિદ્ધાન્તે સર્વ જીવ પામે કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ કહ્યું નથી. તો આપણે દર્શાવી દીધી. ભવ્ય

ક્યાંથી આવતું નથી; એ તો આત્માની ક્રિયા છે તે પણ ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં રહી છે, તે જ્યારે આત્મ ભણ ફેરવશે ત્યારે કર્મના આવરણ તૂટશે સત્તામાં રહેલી વસ્તુ કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થશે માટે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન ભવ્ય જીવ-મોક્ષ પ્રાપ્ત થવા યોગ્યતા આત્મપ્રદેશે પર્યાય રૂપે રહેલ છે.

અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું અને ભવ્યને ગર્ભ ધારણ કરવાવાળી સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત આપ્યું તે સામાન્ય રીતે ઠીક છે, પણ અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત લાગુ થાય નહિ. વંધ્યા સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત તો સંસારરથ ભવ્ય જીવનેજ લાગુ થાય. વળી વંધ્યા રૂપે ગણાતી સ્ત્રીને પણ કોઈ વખતે દવાદિકના પ્રયોગે ઘણા કાળે પણ ગર્ભ ધારણ કરે છે, માટે અભવીને વંધ્યા સ્ત્રીનો દાખલો લાગુ થવા સંભવ નથી. આ વિષેની વધારે હકીકત બહુવાને માટે જુઓ-આ પહેલાના ભાગનું લખાણ.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે ભવ્ય જીવ સુસાધુનો યોગ મળ્યાથી કેવળજ્ઞાન પામે, પણ સત્તાએ કહે છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ. ભવ્ય જીવ કેવળ પામવાને યોગ્યતા કહીએ છીએ સિદ્ધ-આના ઉપર અનુયોગ દ્વારની વૃત્તિનો દાખલો આપે છે કે-શ્રી અનુયોગદ્વારે.

ઉત્પન્ન નાણ દંસણેત્માદિ ઉત્તરજ્ઞે શ્યામતા પગમે નાઢાદર્શ મંદલ પ્રમાવ સકલ તદાવરણ પગમાદમિ વર્કિજ્ઞાન દર્શન ધરતિયઃ ॥

એ અનુયોગદ્વારની વૃત્તિ મધ્યે કશું છે. કેવળ ઉપજ્યું કેની પરે? આદર્શ મંડળની પરે. જેમ લોહનો આરસો ધરીને સરાણે ચડાવે ત્યારે તેજ નીસરે જેમ એ આરસો તેજને યોગ્ય લોહું તે, ભવ્ય જીવ તે લોહનો આરસો ઘટે ત્યારે તેજ પ્રગટે તેમ ભવ્ય જીવ સમક્રિત, તત્ત્વ પચ્ચખાણુ તથા તપ તપે કર્મ ક્ષય કરે તો કેવળ જ્ઞાન ઉપજે, પણ કુંભારના ટપકાને સરાણે ચડાવે તો તેજ ન નીસરે તેમ અભવ્ય જીવને કેવળ ન ઉપજે. એ ભવ્ય જીવ કેવળને યોગ્યતા કહ્યા ને લોહનો આરસો ન થયો, સરાણે ન ચડ્યો તે મંદિથી તેજ ન નીસરે એ આરસો વિના મોહું ન દીસે. કોઈ દરેકે ને લોહમાં તેજની સત્તા હની તે અસત્ય. ને ભગી તે લોહના કટકા દરીએ તો તેજ ન દિસે, એ તેજને યોગ્યતા છે, પણ સત્તા એ તેજ નથી. ધી સત્ત્વ મધ્યે ભવ્ય જીવ અસત્ય જીવ કહ્યા છે. શ્રી સિદ્ધાંતે સર્વ જીવ પામે કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ કશું નથી. તો આપણે ક્યાંથી કહીએ. ભવ્ય

લોહાનો અને સરાણનો જે દાખલો આપવામાં આવ્યો છે તે સંબંધી એટલુંજ સમજવાનું છે કે-જે લોહાનો આરસો બન્યો અને તેજ નીકળ્યું તે લોહામાંથી નીકળ્યું કે સરાણમાંથી આવ્યું ? લોહાના કકડા કર્યે તેમાંથી તેજ ન નીકળે પણ સરાણના ઘસારાથી કાટનો નાશ થઈ અંદરના રહેલા તેજસ્વી પુદ્ગળો ઝગડે.-દાખલા તરીકે, અરણીમાં અગ્નિ રહેલી છે પણ અરણીના કકડા કર્યે અગ્નિ નીકળે નહિ, પણ તેનો સરઘયો કર્યે અંદરેઅંદર ઘસવાથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે.-ગ્રીજો દાખલો, ચક્રમકમાં અગ્નિ છે, પણ ચક્રમકના કટકા કર્યે અગ્નિ નીકળતી નથી, પરંતુ ચક્રમકને લોહાના કડાના ઘસારે ચક્રમકમાંથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે. તો અરણી તથા ચક્રમકમાં સત્તામાં અગ્નિ ન હોય તો નીકળે ક્યાંથી ? માટે માનો કે જેમ અરણીમાં અને ચક્રમકમાં અગ્નિ સત્તાએ રહેલી છે, તેમજ લોહામાં પણ આદર્શ બનવાનાં તેજસ્વી પુદ્ગળો રહ્યાં છે. તે ઉપરના ન્યાયે સરાણના ઘસારાથી આદર્શ બને, તેજસ્વી પુદ્ગળોના ઉપરનો કાટ ખસી જવાથી તે ચળકીમાં આવે.

તેજ ન્યાયે બન્ધુ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે, પણ કર્મ રૂપી કાટ ચઢેલો હોવાથી તે પ્રકાશમાં આવતું નથી પણ જ્યારે આત્મા શક્તિવાન થાય છે ત્યારે આપોઆપ ગંડી લેદ કરી-એટલે અનાદિની મિથ્યાત્વની ગંડીને તોડી સમકિત રત્નને પ્રગટ કરે છે તે સમકિત સહિત એટલે-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને તથા રૂપ સરાણના પ્રયોગે કર્મ રૂપી કાટને દૂર કરી જીવની પાસે-આત્મ પ્રદેશની સાથે જે રહેલા કેવળ જ્ઞાનના પર્યાયો તેને પ્રકાશમાં લાવે એટલે જે કેવળ જ્ઞાન કર્મે કરીને અવરાધેલું તે પ્રકાશમાં આવ્યું.

સમયક જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને તપના પ્રયોગથી અને સદ્ગુણના યોગથી કાંઈ નવું કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે એમ નથી પણ જે જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. તેને પ્રગટ કરે છે. દાખલા તરીકે પૃથ્વીમાં સોનું તો રહેલું છે. પણ જમી પૃથ્વીમાં સોનું નથી, પણ જે પૃથ્વીમાં સોનું છે. તે પણ માત્ર મિશ્રિત પૃથ્વીનાજ સ્વરૂપે રહેલું હોય છે. તેને તેના ચોપડો અનેક પ્રકારનાં દારૂનાં પ્રયોગે અગ્નિની ભઠ્ઠીએ કરી સોનાનો સાથે તરૂપે મળેલી પૃથ્વીની મલીનતાને બાગી દૂર કરી સોનાને સોનાપણના રૂપમાં પ્રગટ કરે છે. તે ન્યાયે જીવને લાગેલાં કર્મ વડે કેવળ જ્ઞાનને આવરેલા કર્મ દબાવે જપ દષાદિ અગ્નિના પ્રયોગ વડે કર્મ રૂપ મેકને બાગી આત્માને નિર્મળ કરી કેવળ જ્ઞાન રૂપ ઋદ્ધિને પ્રગટ કરે છે.

કેટલીકનો ક્ષય કરીને ક્ષાયક ભાવમાં આવે છે તે બારમા શુભ સ્થાનક સુધીના જીવોને શુદ્ધ ક્ષાયક ભાવ પ્રગટ થયે અંતર, સુહૃત્માં ધનઘાતિ કર્મનો નાશ કરી કેવળ જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે. તે સર્વ સંસારી જીવ આશ્રી નહિ, પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવ આશ્રીનેજ એ જોડ લાગુ છે.—જ્યારે ત્રીજા પક્ષનું કહેવું એમ થાય છે કે—સર્વ સંસારી જીવને ક્ષાયક ભાવ આવ્યો નથી. તો કેવળ જ્ઞાન કયાંથી ? અને ઉપજ્યા વિના સત્તાએ કયાંથી ? આ વાક્ય જો માન્ય હોય તો, જેને ક્ષાયક ભાવ આવે તેને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે. અને જેને કેવળ જ્ઞાન ઉપજ્યું તેને ઉપર કદા પ્રમાણે સત્તામાં હેતુ તો ઉપજ્યું, આ ત્રીજા પક્ષનું લખાણ સાબિતી કરી આપે છે. સર્વ જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એમ તો બીજા પક્ષનું મૂળથીજ કહેવું છે. સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન છે તે તો પહેલા પક્ષનું કહેવું છે તેને જો સૂત્ર વિરૂદ્ધ કહેતા હો તો બીજા પક્ષને તે સંબંધી કંઈ વાંધો નથી. બીજો પક્ષ તો મૂળથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવનેજ કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં માને છે. અને જેને સત્તામાં છે તેનેજ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. અને જેને સત્તામાં હોય છે તેજ ભવ્ય જીવ જેમાં કેવળ જ્ઞાનની ચોખ્ખતા છે એટલે તેનેજ કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ લખે છે કે-કેટલાએક શ્રીનંદીજી સૂત્રનો દાખલો આપી સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો માને છે તે કેવળ જ્ઞાનનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો છે, તે માટે જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ છે તે અસત્ય. એમ કહી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતાં કહે છે કે-જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો તો યુત જ્ઞાનનો છે, એ તો જીવિત પશુ આશ્રી છે પણ કેવળ જ્ઞાન આશ્રી નથી. તેનું કેન ?

ઉત્તર—એ વાત ઠીક છે. બીજા પક્ષનું પણ એજ પ્રમાણે કહેવું છે ને તે વિષે પૂર્વે ઘણું લખાણ કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંથી વિશેષ ખુલાસો મળી આવશે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-શ્રીસિદ્ધાંતે પત્તરજી સૂત્રે ૫૯ ૧૮ મે-કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજતું કહ્યું છે. તે પ્રીછો કેવલ નાળીંગ પુષ્પ સાદર અપજ્ઞ સસેર. કેવળ જ્ઞાન તો સાદી કહ્યું છે, અપર્યાવસિત આવ્યું ન લાય. તે માટે સર્વ જીવને કેવળ જ્ઞાનની સત્તા કહે છે તે સૂત્ર વિરૂદ્ધ. ॥ શ્રી દયા યુત ખંધે કેવલ નાજા સસે અસમુપજ્ઞ પુષ્પે સમુપજ્ઞદ. પૂર્વે નથી ઉપજ્યું કેવળ જ્ઞાન તે સ્વમુ ઉપજે. ચિત્ત સમાધિ રાખતાં

કંટલીકનો ફાય કરીને ક્ષાયક ભાવમાં આવે છે તે ખારમા ગુણ સ્થાનક સુધીના જીવોને શુદ્ધ ક્ષાયક ભાવ પ્રગટ થયે અંતર સુદૂર્તમાં ધનવાત્તિ કર્મનો નાશ કરી કેવળ જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે. તે સર્વ સંસારી જીવ આશ્રી નહિ, પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવ આશ્રીનેજ એ બોલ લાગુ છે.—જ્યારે ત્રીજા પક્ષનું કહેવું એમ થાય છે કે—સર્વ સંસારી જીવને ક્ષાયક ભાવ આવ્યો નથી. તો કેવળ જ્ઞાન કયાંથી ? અને ઉપજ્યા વિના સત્તાએ કયાંથી ? આ વાક્ય જો માન્ય હોય તો, જેને ક્ષાયક ભાવ આવે તેને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે. અને જેને કેવળ જ્ઞાન ઉપજ્યું તેને ઉપર કદા પ્રમાણે સત્તામાં હેતુ તો ઉપજ્યું, આ ત્રીજા પક્ષનું લખાણ સાબિતી કરી આવે છે. સર્વ જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એમ તો બીજા પક્ષનું મૂળથીજ કહેવું છે. સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન છે તે તો પહેલા પક્ષનું કહેવું છે તેને જો સૂત્ર વિરુદ્ધ કહેવા હો તો બીજા પક્ષને તે સંબંધી કાંઈ વાંધો નથી. બીજો પક્ષ તો મૂળથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવનેજ કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં માને છે. અને જેને સત્તામાં છે તેનેજ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. અને જેને સત્તામાં હોય છે તેજ ભવ્ય જીવ જેમાં કેવળ જ્ઞાનની ચોગ્યતા છે એટલે તેનેજ કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ લખે છે કે-કેટલાએક શ્રીનંદીજી સૂત્રનો દાખલો આપી સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો માને છે તે કેવળ જ્ઞાનનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો છે, તે માટે જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ છે તે અસત્ય. એમ કહી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતાં કહે છે કે-જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો તો યુત જ્ઞાનનો છે, એ તો જીવિત પણ આશ્રી છે પણ કેવળ જ્ઞાન આશ્રી નથી. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત ઠીક છે. બીજા પક્ષનું પણ એજ પ્રમાણે કહેવું છે ને તે વિષે પૂર્વે ઘણું લખાણ કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંથી વિશેષ ખુલાસો મળી આવશે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-શ્રીસિદ્ધાંતે પત્તરજી સૂત્રે ૫૬ ૧૮ મે-કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજતું કહ્યું છે. તે પ્રીછો કેવલ નાળીંગ પુષ્પ સાદર અવજ્ઞ વસિષ્ઠ. કેવળ જ્ઞાન તો આવી કહ્યું છે, અપર્યવસિત આવ્યું ન ભય. તે માટે સર્વ જીવને કેવળ જ્ઞાનની સત્તા કહે છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ. ॥ શ્રી દયા યુત ખપે કેવલ નાપા વાસે અસમુપ્પન્ન પુણ્યે સમુપ્પન્નદ. પૂર્વે નામ ઉપજ્યું કેવળ જ્ઞાન તે સમુ ઉપજે. ચિત્ત સમાધિ શખત્રાં

તની પ્રાપ્તિનો ઉપાય પહેલાંજ કર્યો એટલે સમકિત પણ કોઇ કાળે નહિ થયેલું તે જેમ પહેલું ઉત્પન્ન થાય છે. અને ક્ષાયક સમકિત આપ્યું હતું નથી તેમ કેવળ જ્ઞાનને માટે પણ લેવું. દશાશ્રુત બંધનો આપ્યો છે, તે પણ ક્ષાયક સમકિતની પેઠે કેવળ જ્ઞાન તે પૂર્વે થયેલા હોતાજ નથી, બ્યારે થાય ત્યારે પહેલાંજ થાય. કેવળ જ્ઞાન થવાવાળાને પહેલું ક્ષાયક સમકિત ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્ષાયક સમકિત તેજ જ્ઞાનને પ્રગટ કરે છે. કેવળનું બીજક સમકિત છે માટે જો સમકિતને માનવામાં આવશે તો કેવળને પણ સત્તામાં માનવું જોઈશે. ભલે પ્રાપ્તિ ભવ્ય જીવને એ બોલ લાગુ થવાને માનતા હોય તો પણ અને બાધક નથી. પણ કોઇ જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાંજ નથી. કેવળ નહું ઉપજે છે. આમ માનનારાને સૂત્ર વચનનો વિરોધ તો નહિ હોય કે ?

પ્રશ્ન ૫૭ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે—જીવ તથા કર્મ અ-
લગ છે. એમ ન કહેવાય કે જીવ પૂર્વે પછી કર્મ, તથા કર્મ પૂર્વે પછી
જીવ એમ નથી, જીવ અને કર્મ અણુઅણુની કક્ષા છે, તે પાઠ—

લગવતીજ સૂત્ર શતક પહેલે ઉદ્દેશે ૬ કું—રોહિ અણુગારે શ્રી
મણુ ભગવંત મહાવીરને પૂછ્યું છે કે—

પૂર્વિવ મંતે લોભે પછાઅલોભે પુર્વિવ અલોભે પછાલોભે ? રોહા લોભ્ય
લોભ્ય પુર્વિવિતે પછાપિતે. દોલેતે સાસયામાવા અણાણુ પુર્વિવ સા રોહા. પુર્વિવ-
તે જીવા પછા અજીવા

પુર્વિવ અજીવા પછા જીવા ? એવે લોભ્ય અલોભ્ય તદેવ જીવાય
અજીવાય એવં કન્નાદં. કુકડી અને ઇંડાંનું પ્રશ્ન કર્યું છે, પુર્વિવ મંતે કુકુડી
પછા અંદર ? ઇંડાં પૂછ્યો— અણાણુપુર્વિવ સાસયામાવા એ મધ્યે ઇંડાં છે
કુકડીના દહાંત માંડ્યો છે. જે ભણી કિમ કહેવાય જે કુકડી આગળની હતી
જે પછી ઇંડાં ઉપજે, જો ઇંડું ન હોય તો કુકડી કિમ હોય ત માટે એ
અસ્વચ્છ ભાવ સ્ત્રી મહાવીરજીએ દહાં છે તે માટે કર્મ અને જીવ એ
અનાદિના છે. અને કેવળ જ્ઞાન તો સ્ત્રી ભગવંતજીએ જીવને સાદિ
અપભવવશિત ઇંડું છે તે માટે જે કોઇ સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન
એ છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ ॥ આ પ્રમાણે ત્રીજો પક્ષ કહે છે તેનું કેમ ?

હવે એક લોકના અંત સાથે ૧૩૦ બોલની પૃષ્ઠા કરી છે તેની વિગત.—
 પૂર્વ મંતે લેયંતે પછા સત્તમે ડવાસંતરે ? એમ સાત પૃથિવીના આકાશની
 પૃષ્ઠા ૭-એમ લોકના અંતને સાતેતણ વાત ૭-લોકાંત ને ઘનવાત ૭-
 લોકાંત ને ઘનાદધી ૭- લોકાંતને સાતે પૃથિવી ૭-એમ લોકાંતને સર્વ
 દ્રોષ ૧-લોકાંતને સર્વ સમુદ્ર ૧-લોકાંત ને ભરતજ્યેષ્ઠાદિ સાત વાસ ૭-
 લોકાંત ને દંડક ૨૪-લોકાંત ને અસ્તિકાય ૫-લોકાંત ને સમયાદિકાળ ૧-
 લોકાંતને કર્મ ૮- લોકાંતને લેશ્યા ૬-લોકાંત ને દૃષ્ટિ ૩-લોકાંત ને દર્શન.
 ૪-લોકાંતને જ્ઞાન ૮ (પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન)-લોકાંત ને સંજ્ઞા ૪-
 લોકાંત ને શરીર ૫-લોકાંત ને ભેગ ૩-લોકાંત ને ઉપયોગ ૨-લોકાંત ને.
 દ્રવ્ય ૬-લોકાંત ને જીવ અજીવનાં પ્રદેશ ૨-લોકાંત ને જીવ અજીવના પર્વાવં
 ૨-લોકાંત ને ત્રણ કોળાની પૃષ્ઠા તે અતીત કાળ, અનાગતકાળ, ને
 સંબંધકાળ ૩-એવં ૧૩૦ બોલ લોકના અંત સાથે ગણવા. પછી એક
 બોલ મૂકવો ને ૧૨૯ બોલ સાતમીના આકાશ સાથે ગણવા. પછી એક
 બોલ મૂકવો ને સાતમીના તણવા સાથે ૧૨૮ બોલ ગણવા. પછી એક
 બોલ મૂકવો ૧૨૭ બોલ સાતમીના ઘનવા સાથે ગણવા. એમ જાવત
 હોલો એક બોલ છોડવો ને ઉપકા સાથે ભેડવો. એમ જાવત
 પૂર્વ મંતે અગાયદ્વા પછા સંવદ્વા પૂર્વ સંવદ્વા પછા અગાયદ્વા ?
 એ પ્રશ્ન રોડે અણુગારે પૂછ્યા તે સર્વને જવાબ લગવંતે આપ્યો.
 પૂર્વ પેતે પછા પેતે દોવિઝે સાસયા માવા અગાણુ પુલ્લીપ સારોહા નો અણુ પૂલ્લીપ
 પહેલું પણુ તે, ને પહે પણુ તે, બન્ને શાસ્વતા બાવે છે, પહેલું પછી
 ઠાંઈ ન કહીએ. હે રોહા ! એ બધા બોલ અણુણુ પૂર્વો છે અણુપૂર્વો નથી.

હવે છયાસીસેં બાવન પ્રશ્નની ગણતરી નીચે પ્રમાણે છે-૧૩૦ પ્રશ્ન
 તેમાં એક પહેલો ઉમેરવો એટલે ૧૩૧ થયા. તેને ૬૫ ગુણા કરીએ
 ત્યારે ૮૫૧૫ થાય. તેમાં ૧૩૦ અલોકના અંત સાથેના લેગવીએ
 ત્યારે ૮૬૪૫ થાય. અને ૭ પ્રશ્ન મૂળના લેગવીએ ત્યારે ૮૬૫૨,
 પ્રશ્ન કુલ થયા. દતિ રોહા અણુગારે પૂછેલા ૮૬૫૨-છયાસીસેં બાવન
 પ્રશ્નની સમજણ.

હવે એવીયે દંડકના જીવની સાથે કર્મ, દૃષ્ટિ, દર્શન, જ્ઞાન,
 અજ્ઞાન, ઉપયોગ, પ્રદેશ અને પર્વાવની પૃષ્ઠામાં સર્વ બોલ અનાદિના
 સાધવા દયા છે. પહેલાં પછી દયા નથી. તો કેવળ જ્ઞાન પણ સત્તામાં
 હે એમ ઉપરના પ્રશ્નથી સાચીત થાય છે.

જિન શાસન માંહિ પુણ્ય ઇમજ છે. કિંવા અનેરી પરે? એહવી પરાશંકા ઉપરે કહે છે. સૂત્ર—જે આયા સે વિજ્ઞાયા જે વિજ્ઞાયા સે આયા જેન વિજ્ઞાણસેઆયા. એટલે જે જીવ તે વિજ્ઞાતા, સુખ દુઃખનો જાણ, અને જે સુખ દુઃખને જાણે તે આત્મા. એટલે જીવ સુખ દુઃખને જાણે તે માટે જીવને હણવો નહિ. જે જાણી સુખ દુઃખનો વેદક છે. જીવ થકી સુખ દુઃખ વેગળું નથી. જીવ સ્વરૂપ જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશી અરૂપી સદા સઉપયોગી સુખ દુઃખનો વેદક એહવો જીવ જાણીને સંયમ પાળે એ સૂત્રે તો જીવને સુખ દુઃખનો જાણ કર્યો છે. જેહવું તુજને સુખ વાહકું છે દુઃખ અલખામણું છે. તિમ સર્વ જીવને સુખ વાહકું છે. દુઃખ અલખામણું છે. ઇમ જાણી સંયમાનુષ્ઠાને પ્રવર્તે ઇમ કહ્યું છે. ઇહાં તો સર્વ જીવ પાસે કેવળ જ્ઞાન કહ્યું નથી. એમ ત્રીજા પક્ષનું કહેવું છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—ત્રીજા પુરૂષનું જો કે કહેવું છે તો ઠીક પણ પોતાના મત ઉપર જઈ કોઈ કોઈ લખાણમાં તક્ષાવત રહે છે. અને કોઈ લખાણમાં બંધનકારક પણ થાય છે. જ્યારે ઉપરના લખાણમાં ઉચિત લખે છે કે—ઈહાં તો સર્વ જીવ પાસે કેવળ જ્ઞાન કહ્યું નથી. તે તો ઠીક પણ અમુક જીવ પાસે તો હોવું જોઈએ એમ તેઓના લખાણ ઉપરથી જણાય છે. વળી તેઓ એમ પણ લખે છે કે—જીવ સ્વરૂપ, જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશી અરૂપી સદા સઉપયોગી સુખ દુઃખનો વેદક એહવો જીવ જાણીને સંયમ પાળે આમ જાણી તો ગયા પણ તેમાં સ્વરૂપ રહેલું છે તે કાંઈ સમજાયું હોય એમ જણાવું નથી.

જો જીવ સદા સઉપયોગી છે તો ઉપયોગ તો જો પ્રકારના—એક સાકાર ઉપયોગ ને બીજો મણાકાર ઉપયોગ એટલે જ્ઞાન અને દર્શનનો ઉપયોગ જીવને સદાય જો તો સત્તામાં પણ જીવને જ્ઞાન દર્શન પણ છે.

હવે, “ જે આયા સે વિજ્ઞાયા વિજ્ઞાયા સે આયા જેણુ વિજ્ઞાણુઈ સે આયા ” આ શબ્દ આત્મવાદીને માટે છે એટલે બંધ જીવને માટે છે. અને આત્મ જ્ઞાન પણ બંધ જીવનેજ થાય છે. તેજ આત્માનું સ્વરૂપ જાણી શકે છે તેજ યથાર્થ સંયમ ધર્મને પાળી શકે છે. અને આચારંગજી પણ એમજ જણાવે છે.

ભુજી આચારંગજી સૂત્રનું અર્થાન્તર—કવમ (૩૨૧ મી)

જે આયા સે વિજ્ઞાયા । જે વિજ્ઞાયા સે આયા । જેન વિગ્નજતિ સે આયા । ઇં પદુષ પરિસંસાદણ્ણ ઇમ જ્ઞાયા આયા વાદી સમિચાર પરિચાણ્ણ વિયા હિદે તિવેમિ ॥ ૩૨૧ ॥

એ મધ્યે એમ કહ્યું છે. જે જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને જ્ઞાન આત્માની મજના જે લાણી સમકિત દૃષ્ટિને જ્ઞાન હોય મિથ્યા દૃષ્ટિને જ્ઞાન ન હોય તે માટે, અને સર્વ જીવ સમકિત દૃષ્ટિ નથી તો કેવલ જ્ઞાન સર્વ જીવને કેમ કહીએ. શ્રી સૂત્રે તો જ્ઞાન નવું ઉપજે છે.

આયા મંતે ? જાણે અજ્ઞેજાણે ? ગોચમા ? આયા સિય જાણે સિય અજ્ઞાણે, જાણે પુજ નિયમં આયા. એ સૂત્ર આત્મા જ્ઞાન સમ્યક્ત્વેસતિ.

અજ્ઞાન મિથ્યાત્વીને એ જે આત્માને હોય. સમકિત દૃષ્ટિને જ્ઞાન હોય, મિથ્યા દૃષ્ટિને અજ્ઞાન હોય. -જ્ઞાનના ૩ લેહ. ઉપશમ ભાવે જ્ઞાન તે જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન-ઉવસંત મોહણિજો, સરદ પોરાણિયં જાહં. છતિ વચનાત્ જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન તે ઉપશમ ભાવે કહ્યું છે, શ્રુત જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે છે, કેવળ જ્ઞાન ક્ષાયક ભાવે છે. એ જ્ઞાનાધિકારઃ ॥ એટલે જ્ઞાન નવું ઉપજતું કહ્યું છે.

અને સમકિતના ૩ લેહ. ઉપશમ સમકિત ૧, ક્ષયોપશમ સમકિત ૨, ક્ષાયક સમકિત ૩, ઉપશમ સમકિત તે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત તે એ સાત પ્રકૃતિ ૪ ચાર ક્ષાય અનંતાણુ બંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૪ સમકિત મોહનીય ૫ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૬ સમામિથ્યાત્વ મોહનીય એ ૩ એ ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થાય તિવારે ક્ષયોપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષાયક ભાવ થાય તિવારે ક્ષાયક સમકિત પામે. એ સમકિત જીવને નવું હોય. સત્તાએ સર્વ જીવને સમકિત નથી.

તથા ચારિત્ર તે દેશ વિરતિ તથા સર્વ વિરતિ તે ક્ષયોપશમ ભાવે છે. સર્વ જીવ પાસે સત્તા એ નથી. જે લાણી ભ૦ શ૦ ૧૨ ઉ૦ ૧૦ મે-

જસ દવિયાયા તસ્ત ચરિતાયા મયણાણ્વિ । યતઃ સિદ્ધસ્યઽવિરતસ્ય ચા દ્રવ્યાત્મત્વે સતાપિ ચારિત્રાત્મા નાસ્તિ વિરતીનાં અસ્તીતે મત્રનેતિ જસ પુજ ચરિતાયા તસ્ત દવિયાયા નિયમં અત્થિતિ ચારિત્રિણાં જીવત્વા વ્યભિચારિત્વાદિતિ ॥

જીવ પાસે જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર એ ૩ ત્રણે નવાં છે. સૂત્રે વિસ્તાર પડ્યો છે તેથી બાકી પલ્લુ અનાદિનું જીવ પાસે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિને અજ્ઞાન એ સંસારી જીવ પાસે અનાદિનું છે. જે ઐહિક ભાવ છે પણ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયક ભાવે નથી તે માટે જીવ પાસે સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી તે બાકુવું સદી આ પ્રમાણે ત્રીજા પદનું દષ્ટવું છે તેનું કેમ ?

જ્ઞાનના આવરણના ક્ષયોપશમથી ચારે જ્ઞાન મોખાં મોખાં ઉત્પન્ન થવાનું કહ્યું છે. અને કેવળ જ્ઞાનને માટે કેવળ જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય થયે કેવળ જ્ઞાન ઉપજે એમ કહ્યું છે. તથા જ્ઞાતાણમાં મેઘ કુમારને પણ તદાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમે જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉપજ્યું કહ્યું છે. તે પણ મતિ જ્ઞાનના ક્ષયોપશમ ભાવે છે. એમ કેટલાક સૂત્રના ન્યાયથી જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે છે પણ ઉપશમ ભાવ સંભવતું નથી.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—શિષ્ય—તો પછી નમિ રાજર્ષિના અધિકારે મંડાતાંજ કહ્યું છે કે—ઉવસંત મોહણિજ્ઞો, સરદ્ વોરાણિયં જાદં. ૧ મોહનીય કર્મનો ઉપશાંત થયે પૂર્વની જ્ઞાતિ સાંભરી. અહિંયા તો ઉપશમ ભાવે જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ખુલ્લું જણાય છે. અને આપ ક્ષયોપશમ ભાવે કહો છો તો આ બે પદ વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—અહિંયાં મોહનીય કર્મનો ઉપશાંત કહ્યો તે વેદ આશ્રી કહ્યો હોય એમ જણાય છે. એટલે એક હબ્બર રાણીઓના ઉપરથી મોહ ભાવ ઉતરી જવાથી વેદનો ઉપશમ થયે અને તદાવરણી કર્મ એટલે જ્ઞાતિ સ્મરણને આવરણ કરનારું કર્મ મતિ જ્ઞાનાવરણીય તેનો ક્ષયોપશમ થવાથીજ જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પ્રગટ થયું. ક્ષયોપશમ ભાવે દૃષ્ટિ ૩ ત્રણ અને જ્ઞાન ૪ ચાર કલાં છે. તો સમકિત અને જ્ઞાન (કેવળ વરણ) સર્વ ક્ષયોપશમ ભાવે છે. માટે નમિરાજ ઋષિને મોહનીયનો ઉપશાંત જે કહ્યો તે વેદ આશ્રી સંભવે છે. દાખલા તરીકે—અનુત્તર વિમાનના દેવતા ઉપશમ ભાવી છે, ક્ષયોપશમ ભાવી છે. અને ક્ષાયક ભાવ પણ છે છતાં ઉપશાંત મોહી કહ્યા છે. તે વેદ આશ્રી કહેલ છે. તેમ નમીરાજ ઋષીને માટે પણ બાણી લેવું.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે—સમકિત જીવને નવું હોય સત્તાએ સર્વ જીવને સમકિત નથી. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજો પક્ષ એમ તો લખે છે કે—સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય ત્યારે ઉપશમ સમકિત પામે, ને સાત પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થાય ત્યારે ક્ષયોપશમ સમકિત પામે, અને એ સાતે પ્રકૃતિના ક્ષાયક ભાવ (દાપ) થાય ત્યારે ક્ષાયક સમકિત પામે. તો ક્ષય ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ તે સમકિતને લેવો કે સમકિતને આવરણ કરનાર મોહનીયની પ્રકૃતિને લેવો ? બે આવરણ કરનારી પ્રકૃતિના લગ્ન તો તે પ્રકૃતિએ કેને આવરણ કયું ? બે સમકિતને આવરણ કરનારી તે પ્રકૃતિ દરેકે તો સમકિત જીવને સત્તામાં જ એમ દરેકે સમકિતને બનાવિ દાગનું આવરણ હવું તેથી તે પ્રકાશમાં

મીઠા શતકે પહેલા ઉદ્દેશે-અધિકજ્ઞના અધિકારે દરેક જીવને અનંતા જ્ઞાનના પર્યાવ, અનંતા દર્શનના પર્યાવ, અનંતા ચારિત્રના પર્યાવ, અનંતા ગુરુ લઘુ પર્યાવ, અનંતા અગુરુ લઘુ પર્યાવ, ભગવંતને કહેવાનું શું કારણ ? સમયે જીવની પાસે સત્તામાં જે વસ્તુ રહી છે તે ભગવંતે લબ્ય જીવને જાહેર કરેલ છે. એટલે લબ્ય જીવને ભગવંત એમ જણાવે છે કે-આટલા પ્રકારની ઋદ્ધિ તો તમારી પાસે સત્તામાં છે પણ કર્મે કરીને અવરાયેલી હોવાથી તે પ્રકાશમાં આવી શકતી નથી તેને તમે ઉઠાણુ કમ્મ ખસ વીધું પુરુષાકાર પરાક્રમ વડે પ્રગટ કરો કે તમને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર સર્વથા નિરાવરણ થશે કે કેવળજ્ઞાનને આવરણ તૂટતાં તરતજ કેવળજ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટશે અને આઠે કર્મનું સર્વથા આવરણ ખસવાથી આ જીવ નિરાવરણી થઈ મોક્ષને પામશે.

માટે લબ્ય જીવ પાસે સત્તામાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન, અને મોક્ષપદની પ્રાપ્તિનો ઉપાય તે સર્વ લબ્ય જીવને સત્તામાં રહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-શ્રી પદ્મવલ્લા સૂત્ર પંદ ૧૮ અઠાર મે-

મિછ દિઠાણં મેતે મિછ દિઠીતિ કાલ ઓ કેવલિરં હોદ્દ! ગોયમા મિછદિઠી તિવિદેપજ્જતે તંજહા અણાદ્દ અપજ્જ વસિદ્દ અણાદ્દ સપજ્જવસિદ્દ સાદ્દવા સપજ્જવસિદ્દ.

એ મધ્યે એમ કહ્યું જે મિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવ અનાદિના છે. પહેલા ભાંગે અલબ્ધનો છે. બાકી જે ભાંગે લબ્ધના છે. સમકિત પામ્યાને ફરી મિથ્યાત્વ પામે. સમકિત દષ્ટીને સમકિત નવું છે.

હવે- અણાણીણં મેતે પુચ્છા ગોયમા અણાણી તિવિદે પં તંજહા અણાદ્દવા અપજ્જ વસિદ્દ અણાદ્દવા સપજ્જ વસિદ્દ સાદ્દવા સપજ્જ વસિદ્દ.

એ અજ્ઞાન, જીવને અનાદિનું છે. જ્ઞાન જીવને નવું ઉપજે છે. ઇધં મર અણાણી વિ સુય અણાણી વિ. એ મિથ્યાત્વ તથા અજ્ઞાન જીવને અનાદિ છે.

પાણીણં મેતે પાણિદિ દ્વાટત્તી કેવલિરં પં પાણી દુમ્મિદ્દ પં તં સાદ્દ અપજ્જ વસિદ્દ સાદ્દ સપજ્જ વસિદ્દ.

આદિ કહી છે. એટલે સત્તામાં રહેલી વસ્તુની સ્થિતિ ગણી નથી તેનું કારણકે જે સમયે જે જીવને જે વસ્તુ પ્રગટ પહે પ્રકાશમાં આવતી હોય-પરિણામમાં આવતી હોય અને જેના તાબામાં જીવ પ્રવર્તતો હોય તેજ ખાતાનો તે જીવ ગણાય. અને એકના તાબામાંથી છૂટી બીજાના તાબામાં જાય ત્યારે તેના ઘરનો જીવ ગણાય, માટે દરેક જીવનું માતૃ સ્થાનક-શ્રી ભગવતીજીમાં વનસ્પતિ કહેલ છે. એટલે દરેક જીવનું મૂળ ઘર નિગોહ છે. તેા અનાદિ નિગોહ ને અનાદિ અજ્ઞાનનો ભાંગો સૂત્રમાં કહે તેનું શું આશ્ચર્ય ? તેમાંથી પણ જ્યારે અકામ નિર્જરાએ ઉંચો આવે ને પોતાની આત્મ શક્તિ-આત્મ ઋદ્ધિ-આત્મ લબ્ધિ જે અવરાઈ ગયેલી-દબાઈ ગયેલી હતી તેને આત્મા પોતે પોતાની સત્તામાં રહેલી વસ્તુને પ્રગટ કરે ત્યારે અજ્ઞાન ખસે એટલે જ્ઞાન પ્રગટ થાય. મિથ્યાત્વ ખસે એટલે સમકિત પ્રગટ થાય. અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય જે જ્ઞાનને આવરણ કરનાર કર્મ તે ખસે એટલે જ્ઞાન પ્રગટ થાય. અને મોહનીય કર્મનું આવરણ ખસે ત્યારે સમકિત અને ચારિત્ર પ્રગટ થાય. એટલે જીવની પાસે સત્તામાં જ્ઞાન દર્શનને ચારિત્રના પર્વવો રહેલા હોય એવા ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં રહેલી વસ્તુ પ્રગટ થાય છે. માટે ભવ્ય જીવને સત્તામાં જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શન અને તેના પર્વવો સત્તામાં છે તે પ્રગટ થાય છે. નવા ક્યાંકથી આવતા નથી.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પણ હજે છે કે-શ્રી જીવલિંગમે-

પરસિળં મંતે આભિણિ ચોદિય જાણીળં, મુયજાણીં ઉદીજાણીં, મજ પઝજવજાણીં, ફેવલજાણીં, મહ અજાણીં, મુયઅજાણીં, વિમંગ જાણીળં, કયરે કયરે અપ્પા વા વહુ વાવા તુલ્લાવા વિસેસાદી વાવા ? ગોયમા સવ્વ ચોવા જીવા મજ પઝજવજાણીં, ઉદીજાણીં અસંસેજ્જગુણા, આભિણિ ચોદિય જાણીં, મુયજાણીં પર દોવિ તુલ્લા વિસેસાદિયા વિવમંગ અજાણીં અસંસેજ્જગુણા, ફેવલ જાણીં અજંત ગુણા મહ અજાણીં મુય અજાણીંય દોવિ તુલ્લા અજંતગુણા.

એ અરૂપ બદુત્વ મધ્યે કેવળજ્ઞાનીથી મતિ મુત અજ્ઞાની અનંત ગુણ દલા. તે માટે સર્વ જીવની પાસે કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ નથી. જે સર્વ જીવ પાસે કેવળ સત્તાએ હોય તેા કેવલીથી અજ્ઞાની અનંત ગુણ કેમ કહે ? તે માટે સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી. ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાનને યોગ્ય છે અને અત્યંત જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને અયોગ્ય એમ જાણવું.-આ પ્રમાણે ત્રીજો પણ હજે છે તેનું કેમ ?

હવે આમાં સત્ય વાત કંઈ છે ? તે તો કેવળી મહારાજ સ્વીકારે તે સત્ય કહેવાય. પણ દરેક પક્ષવાળા પોતપોતાની બુદ્ધિને અનુસાર સૂત્રોના દાખલાથી પોતાનો પક્ષ સાબીત કરતા ગયા છે તે ત્રણે પક્ષના દાખલા દલીલોને ન્યાય બહુજ કાળજીથી આ ચાલતા બંને ભાગમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. તો વાચક વગેરે ત્રણે પક્ષનો અનુભવ કરી જે વાત ન્યાયમાં આવે તેનો સ્વીકાર કરવો બાકીને માટે કેવળી ભગવંતને સમત્ત છે. કેવળી ભગવંત કહે તે સત્ય એમ કહી વિરમવું.

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—શિષ્ય—સૂત્રમાં ચૌદ જીવ ઠાણું કદમાં છે છતાં અંધાકારે શુભસ્થાન કદમાં તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! પ્રશ્ન ઘણું સારું છે. તેનો ખુલાસો સૂત્રકારે તેજ ઠેકાણે આપ્યો છે. અને અંધાકારે પણ તેનાજ આધારે શુભસ્થાન કદમાં હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—સૂત્ર શું કહે છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ? સાંભળ-શ્રીસમવાયાંગજી સૂત્રમાં ચૌદમે સમવાયંગે કહ્યું છે કે—

કમ્મ વિસોદિ મમ્મણં પટુચ્ચ ચઉદ્દશ જીવદ્વાળા પ૦ તં૦ મિચ્છ વિદ્ધી સાસાયણ સમ્મદિદ્ધી, સમ્મા મિચ્છ વિદ્ધી, અવિરય સમ્મદિદ્ધી, વિરયાવિરય, પમત સંજણ, અપ્પમત સંજણ, નિઅટ્ટી-અનિઅટ્ટી વાયરે, સુહુમસંપરાપ ઉવસમપ્પ વા, સ્વયણય, ઉવસંત મોહેવા સીણ મોહે, સજોગી કેવલી અજોગી કેવલી.

(લાલાજીવાળા છાપેલ સમવાયાંગમાં કહ્યું છે કે)

ભાવાર્થ—જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ વિશુદ્ધિ માર્ગ કે આશ્રી ચઉદ્દશ જીવકે સ્થાનક કહે હૈં અથોત ચઉદ્દશ શુભસ્થાન કહે હૈં. ૧ વિપરીત દષ્ટિવાળા સો મિથ્યા દષ્ટિ, ૨ અદ્ય સમ્યક્વક્ષા સ્વાદ રૂપ શુભમેં પ્રવર્તે સો સાસ્વાદાન દ્રવરા શુભ સ્થાન, ૩ કુચ્છ સમ્યક્ત્વ-ઓર કુચ્છ મિથ્યાત્વ સો મિથ્ય શુભ સ્થાન, ૪ વિરતિ રહિત સમ્યક્ દષ્ટિવાલે ચોથે શુભ સ્થાન મેં હૈં. ૫ કુચ્છ વિરતિ કુચ્છ અવિરતિ સો વિરતા વિરતી, ૬ કુચ્છ પ્રમાદ યુક્ત વિરતી પ્રવૃત્તિ રહી હૈં સો પ્રમત સંવત, ૭ પ્રમાદ રહિત સો અપ્રમત સંવત, ૮ અનંતાનુગ્રામી ચોક વ તીન મેહનીય હન જ્ઞાના કાય દક્ષા દુષા કાયકે એટ્ટીમેં ચડે વ ઉપશમ એટ્ટીમેં ચડે સો નિવર્તિ બાદર, ૯ ચારિત્ર એહનીયરી ૨૧ પ્રકૃતિમેં કિચ્છીક પ્રકૃતિશ ઉપશમ વ

वे याकों मानें नहीं, एहवासी रस लीन;
सितर कोड़ा कोडिलौ, बंदीखानें दीन. ४

बंदीवान समान नृप, करि राखुगो उंह ठीर;
याको जोर चले नहीं, उनही कै सिर मोर. ५

वे जो आग्या देतहें सोई कहैं इह काम;
आप न जाने भूपमें, औसैं हें चित आम. ६

उनकी चरी सों रचें, तजि निज नारि निषान;
कहो स्वामी कौन नृप, जिनको असो ग्यान. ७

कौन देश राजा कवन, को रिपु को कुलनार;
को दासी गुरु कृपा करी, याको कहो विचार. ८

प्रश्न ७३ भुं—आनो उत्तर सुझे सो आये ?

उत्तर—शुभ पाथः ॥

होइश—

गुरु बोले समकित बिना, कौंउ पावै नाही;
सबैं रिद्ध इक ठौर हैं, काया नगरी मांई. ९

काया नगरी जीव नृप, अष्ट कर्म अरि जोर;
अग्यान भावदासी रचे, पगे विपैकी और. १०

विषै गुण जिहां नहीं, तिहां स्कमतिकौ चाह;
जो स्कमति सो कुलत्रीया, येह याको निरवाह. ११

आप परायै बतिपरे, आपा मारयो खोय;
आप आप जानैं नहीं, कसौ आपु क्यों द्योय. १२

आन न जानें आपको, कौन बतावनहार;
तबैं सिध्द समकित लखौ, जान्यौ सबैं विचार. १३

यह गुरु सिध्द चतुर्दशी, मुनहु सबैं मन लाय;
फरै दान भगवंतरे, मनता कै घर आय. १४

अर्थः ७३ भुं—आनो उत्तर सुझे सो आये, भेद
राखने संसारकी जेबखाने नाथ्ये कोषी चेदानी सत्ता दयाली, ते

મિત્રાદિક દષ્ટિ પામવાનો અવસર હોય, એને માર્ગાનુસારી કહીએ. અહિં
 ૫૮ દર્શનની ભિન્નતા જાણે, જિનોકત માર્ગે વ્યવહારે પ્રવર્તે, અહિંથી
 મિથ્યાત્વ મંદ પડ્યું, તેથી વ્યવહારે દ્રવ્ય ધર્મ પણ પામે, પણ સમ્યક્ત્વ
 પ્રાપ્તિ ન થાય, અહિં પહેલા ત્રણ અનુષ્ઠાનની પ્રબલતા હોય, સર્વ ક્રિયા
 કરે તે દેખી બીજા અનેક જીવ ધર્મ પામે, પણ પોતાને ન હોય, તે
 ક્રિયાનું ફળ સ્વર્ગાદિક થાય, પણ નિર્જરા અર્થે ન થાય.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—એ જીવને એક પુદ્ગલ પરાવર્તનકાલ સંસાર રહ્યો,
 ત્યારે તે જીવ માર્ગાનુસારી થયો તે જીવને સમક્રિતની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ-પાને ૫૮૫મે કહ્યું છે કે:—

ઇહાં ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં મિથ્યાત્વની મંદતા થાય ત્યારે
 સમ્યક્ત્વ પામવાના કારણ ત્રણ કરણ છે, તેનાં નામ એક યથા પ્રવૃત્તિ
 કરણ ૧, બીજો અપૂર્વ કરણ ૨, ત્રીજો અનિવૃત્તિ કરણ ૩, તેમાં ઇહાં
 પ્રથમ કરણનો અવસર છે તે કહે છે. એ સમ્યક્ત્વ શુશ્રૂષામાં સુધીમાં
 સર્વ સાધારણ આઠ દષ્ટાંત કહ્યાં છે તેમાં યથા પ્રવૃત્તિ કરણ કરતાં બે
 દષ્ટાંત લાગે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—તે આઠ દષ્ટાંત કેવી રીતે કહ્યાં છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—તે દષ્ટાંતની આવશ્યકોક્તિ ગાથા તે અંચમાં નીચે પ્રમાણે
 કહી છે.—ગાથા—

પરકય ગિરિ સરિડવલા, વિવીલિઆ પુરિસપહજરગહીઆ; કોદય જલવ
 છાણિઅ, સાના હયલામ દિઠંતા. ૧

એ ગાથાનો અર્થ કહે છે. એક પાલાનું દષ્ટાંત, બીજું પર્વતથી
 નદી પ્રયાત સ્થાને રહેલાં પાપાણનું દષ્ટાંત, ત્રીજું પીપીલિકા તે કીરીનું
 દષ્ટાંત. ચોથું ત્રણ પંથી પુરુષનું દષ્ટાંત, પાંચમું જલર અહિતનું દષ્ટાંત,
 છઠું મદન કોદવનું દષ્ટાંત, સાતમું મલિન જલ દષ્ટાંત, આઠમું સમગ્ર વસ્ત્ર
 દષ્ટાંત એ આઠ દષ્ટાંત સર્વે સમ્યક્ત્વનો લાભ થતાં સુધીમાં લાગે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—યથા પ્રવૃત્તિ કરણ કેવી રીતે હોય? ને તેનો અર્થ શો?

ઉત્તર—અહિં સમ્યક્ત્વ પામતાં કરણ ત્રણ છે, તેમાં પહેલું યથા
 પ્રવૃત્તિ કરણ તે ‘જનને કન્ધ ક્તોઝીતિ’ યથા પ્રવૃત્તિ, એ વ્યુત્પત્તિનો
 અર્થ—યથા કેતાં લેમ ચનાદિની ચાલ છે તેમની તેમ પ્રવૃત્તિનું કરણ કેતાં
 જીવ પરિણામનું પ્રવર્તન છે, જ્યાં તેને યથા પ્રવૃત્તિ કરણ કહીયે, એટલે

સાત કર્મની શેષ સ્થિતિ રહી ત્યાં સુધી યથા પ્રવૃત્તિ કરણ કહીએ, આગલે અંથી દેશ આંચો ખરો પણ એ કરણ યોગ્ય પરિણામે આગળ ન જવાય. એતિ પ્રથમ કરણ. (જે દેશાંતે કરી કહ્યું.)

પ્રશ્ન ૮૦ મું—બીજું અપૂર્વકરણનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—બીજું અપૂર્વકરણ તે જે પહેલા સંસાર પરિભ્રમણ કરતાં કદાપી એવું, કરણ જે છવ પરિણામ વિરોધ તે પામ્યો નથી માટે અપૂર્વ કરણ કહીએ. એ અપૂર્વકરણ પરિણામે ઘન નિવડ રાગ દેષ પરિણતીમયી જે અંથી તેને લેદવા માંડે, જે લેદે તે અધ્યવસાયને અપૂર્વકરણ કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ તે જે અધ્યવસાય કૃત પ્રાપ્તિ વિના નિવર્તે પડે નહિ, એટલે પૂર્વે આંચો જે અપૂર્વકરણ રૂપ પરિણામ તે આછો જાય નહિ તેને અનિવૃત્તિકરણ કહીએ, તે અનિવૃત્તિકરણ રૂપ પરિણામે કરી છવ સમ્યક્ત્વ પામે તે ત્રીજું કરણ.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ઉપરના કહેલાં ત્રણ કરણ વિષે વિરોધ સમજાવ્યા જેવું હોય તો તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપમાં—પૃષ્ઠ ૫૮૭ મે—કટ્ટપ ભાષ્યની સાખ આપી જણાવે છે કે—

આયુવર્ણને સાતે કર્મની અંતિમ—છેદકી કોણકોણી સ્થિતિ પદ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન રહે, બાકી સર્વ ખપી જાય. એ હવે ઘંઘાં ગંડી કહણ સ્થાનક છે. તે ગંડી કેવી છે ? તો કે, અત્યંત દુઃખે લેદવા યોગ્ય, કડક, વક, ગૂદ, ગુલ કોદ, ખદિરાદિ કડીણ કાષ્ટના ગાંડની ચંદ્ર જેવી તેવી રીતે લેદાય છેદાય નહિ; એ ઉપમાએ અનાદિનું છવને કર્મવનિત ઘન-નિવડ રાગદેષ પરિણતિ સંયમ રૂપ અંથી તે વળતત્વ દુર્લેપ છે. ત્યાં ગંડી છે ત્યાં સુધી આવે તેને પ્રથમ યથા પ્રવૃત્તિકરણ હોય. ૥૧૥

પછી અંથી સમર્થન કરતાં સામર્થ્યવંત યદ્ય અંથી લેદતાં બીજું અપૂર્વકરણ હોય. ૥૨૥

તથા વગી અનિવૃત્તિકરણ તે સમ્યક્ત્વ અવરય પ્રાપ્ત મન્યપણે અવરય રહ્યું જેણે છવે, એટલે સમ્યક્ત્વ અવરય પામવું નેના મુખ અવરય રહ્યું તે છવને ત્રીજું કરણ હોય. ૥૩૥

તે ત્રણમાંથી એક તો મર્ગી થકી પાછો નિવર્ત્યો, એટલે પાછો નાશી
 ગયો, તથા બીજાને તો તે ચોર લોકોએ ગ્રહણ કીધો એટલે પકડી લીધો,
 અને ત્રીજો મનુષ્ય તે ચોરોને સમયક પ્રકારે આતકમ્યો, એટલે પોતાનું
 બળવીર્ય ફોરવી ચોરોને હત પ્રહત કરી પુરપત્યે પહોંચ્યો એટલે ઇચ્છિત
 સ્થાનકે નિર્ભયપણે પહોંચ્યો. એ દશાંત સમયકત્વ પ્રાપ્તિમાં ઉપનય બાવે
 ઉતારે છે.—

ભવ બ્રમણ રૂપ તો અટવી તેમાં મનુષ્ય તે ત્રણ ઉત્કૃષ્ટ ભાતના
 સંસારી જીવ, અને કર્મ સ્થિતિ તે મોટો દીર્ઘ માર્ગ કહીએ. તથા અંથી
 દેશ તે ભયનું સ્થાનક વળી રાગ અને દ્રેષ રૂપ એ ચોર ભાગ્યવા. એ
 ત્રણમાંથી હર્ભવ્ય અથવા અભવ્ય જીવ તે તો પાછા ભાગ્યા (નાશી ગયા).
 તથા અચરમકરણી અથવા અપરિપક કારણી તો અંથી દેશેજ રહ્યો, અહીં
 અંથી દેશે ભવ્ય અથવા અભવ્ય ઉત્કૃષ્ટો સંજ્ઞાત અસંજ્ઞાત કાગ મુખી
 રહે પછી ભવ્યને શેષ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન સંસાર રહ્યો હોય તો
 અંથી ભેદે અધિક સંસારી પાછો ફરે. અહિં અંથી દેશે ભવ્ય અથવા
 અભવ્ય રહ્યા થકા દ્રવ્ય શુદ્ધ ભિન્ન દશ પૂર્વ મુખી પામે તથા દ્રવ્ય ચારિત્ર પામે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—કોઈ એમ કહે કે અભરીને પૂર્વનું જ્ઞાન ન હોય
 તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પાને ૫૮૬ મે-કહ્યું છે કે-અભવ્ય પૂર્વ શુદ્ધ ન પામે, કેટલાક
 અધીને અનુસારે તથા વૃદ્ધ પરંપરાએ પણ અભવ્યને પૂર્વ શુદ્ધ ન હોય,
 તથા કોઈક અંથને અનુસારે લગ્નિ દશ પૂર્વ સંપૂર્ણને પૂર્વ લગ્નિ કહીએ,
 તે અભવ્યને ન હોય પણ શેષ હોય, પછી બહુ શુદ્ધ કહે તે ખરું. પૂરે
 પૂરાં દશ પૂર્વ તથા અધિક યાવત ચોદ પૂર્વ મુખી જે ભણે તે નિયમા
 સમ્યક્ત્વી હોય, કેમકે કંટપ ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે-યતઃ ચંદસ દસમ અભિસ,
 નિયમા સમ્પદ સેસણ મયજા ॥ इति ॥ તે માટે ઉત્કટ કારણુ યોગે બીજો
 મુરૂષ તો અંથી દેશેજ ટકી રહ્યો, તથા ત્રીજો ચરમ કરણી પ્રાપ્ત ભવ્ય
 સમ્યક્ત્વ વંત વીર્યોઃલાસ વધતે જાગ દ્રેષ પરિણતિ રૂપ અંથી ભેદીને
 સમ્યક્ત્વ દશાંત રૂપ નગરેજ પહોંચે એમ ત્રણે કરણનો ઉપનય જોડવો.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—ધામું પીપીલિકાનું દશાંત શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ઉપરના આદત્ત અધિકારે-પીપીલિકાનું દશાંત સમાવે છે:-
 એમ સ્થિતિ જે પૃથ્વી તેના ઉપર સહજ સ્વભાવે ડીડી ફરે છે, ગમન કરે
 છે, પણ તેમાં દોહની પ્રેરણા નથી, હવે તેમાં એક ડીડી તો ફરતી ફરતી

ઉત્તર—અનિવૃત્તિ કરણે ગયો થકો જીવ જે કરે તે કહે છે. તે જીવને ત્યાં અનિવૃત્તિ કરણે અતિ વિશુદ્ધ પરિણામના જોરથી મિથ્યાત્વ મોહનીયના પુંજની સ્થિતિ જે થાય. તેમાં પહેલી સ્થિતિ અંતર્મુદૂર્ત વેદ એટલે એક અંતર્મુદૂર્તમાં ખપી જાય, એટલી સ્થિતિનાં મિથ્યાત્વ મોહનીય નામા કર્મના દલીયાં તે મોટી સ્થિતિ જે કોડકોડી સાગરોપમમાં પડ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન છે તે સ્થિતિમાંથી નજીક ખેંચી લે, એટલે બીજી પડ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન એક કોડકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ હતી તેમાંથી અંતર્મુદૂર્ત પ્રમાણ વેદ નીચી ખેંચીને જૂદી કીધી. ખાંડી શેષ રહી તેના મોટો પુંજ અલગો રાખ્યો એટલે ન્હાની સ્થિતિ તથા મોટી સ્થિતિને વચમાં આંતરો પડ્યો તે વારે એ એક સ્થિતિની વચમાં જે ખાલી જગા રહી તેને અંતર કરણ કહિએ, એમ અહિં અનિવૃત્તિ કરણના જોરથી અંતર કરણ કરે.

પ્રશ્ન ૮૬ સુ—અનિવૃત્તિ કરણમાંથી જીવ અંતર કરણમાં આવે ત્યારે શું કરે ?

ઉત્તર—પૃષ્ઠ પદ્યમે—કહું છે કે—પ્રથમ સ્થિતિ ગત દલિયાંને અંતર્મુદૂર્તમાં ખપાવે અને મોટી સ્થિતિમાંથી આવતાં દલિયાંને ઉપશમાવે વિશ્કંભિત ઉદય કરે અંતર્મુદૂર્ત ઉદય ન આવે એવાં કરે.

એટલે અનિવૃત્તિકરણે જે કાર્ય કરે. એક તો મિથ્યાત્વ સ્થિતિના જે ભાગ કરી અંતરકરણ કરે અને બીજું અંતર્મુદૂર્ત વેદ પ્રથમ લઘુ સ્થિતિને ખપાવે એટલે અનિવૃત્તિ કરણનો કાગ પૂરો થાય તે વારે આગળ અંતર કરણમાં ધસે, દોડી જાય, પ્રવેશ કરે, તે વારે ત્યાં અંતર કરણને પ્રથમ સમયે હે નાય ! તમારે પ્રસાદે શાધિકાદિકની પરેં વિશિષ્ટ તો નહીં પણ સામાન્યપણે અટપકાત્રીન ઉપશમ નામા સમકિત પામે. તે શી રીતે પામે તેની ઉપમા કહે છે, જેમ મુમટ હોય તે રણને વિષે વેરીને છતવાથી પરમાનંદ પામે, તેમ અનાદિના જે રાગ દેવ રૂપ મો. શત્રુ તત્ત્વજનિત શુરૂ કર્મ સ્થિતિવાદિ અનંતાનુગ્રંધિયા ચાર વેરીને છતવાથી પરમાનંદ સરખું સમ્યક્ત્વ જીવ પામે.

એટલે અનાદિ કાગનો સંસાર ચક્રમાં ભમતો થકો જીવ, મિથ્યાત્વ મોહનિયાદિક કર્મોને ખપાવીને તે વથા પ્રવૃત્તિ દરણે કરીને કર્મો ખપાવે, તેનું દષ્ટાંત પૂર્વોક્ત નદીના પ્રવાહનો પ.વાનુ, તેના દષ્ટાંતે ખપાવે, પછી પૂર્વે કે.ઈ વારે ભેટી નથી એવી જે રાગ દેવ પરિણતિમથી મિથ્યાત્વ

પ્રશ્ન ૯૧ મું—જ્યારે અનાદિ મિથ્યાત્વનો અંત આવ્યો ત્યારે
મિથ્યાત્વ કેવા પ્રકારનું સમજવું ?

ઉત્તર—અહિં પૃથ્થ પદ્ધતિ-કર્ણ છે કે-અહિં સિદ્ધાંત શૈલીમાં
પ્રશ્ન નિષ્ણાએ ગુચ્છ દોષ પ્રાપ્તિ તથા વિરુદ્ધ આશ્રી ચાર ભાંગા કહ્યા છે
તેનાં નામ કહે છે. ૧ અનાદિ અનંત, ૨ અનાદિ સાંત, ૩ સાદિ સાંત,
૪ સાદિ અનંત.

એ ચાર ભાંગાનો અર્થ કહે છે, જેને મિથ્યાત્વાદિક અનાદિનું છે
અને તે દોષ દિવસ મટશે પણ નહિ, એવા અભિપ્રાયિકને અનાદિ અનંત
પ્રથમ ભાંગો છે ૧, અને જે ભવ્ય જીવે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું. તે
વારે તે જીવે અનાદિના મિથ્યાત્વનો અંત આવ્યો. તે માટે તેને અનાદિ
સાંત બીજો ભાંગો બાજુવો ૨ ; તથા જે જીવ સમ્યક્ત્વ પાંચી વળી
સમ્યક્ત્વ વમન કરી મિથ્યાત્વે ગયા તે વારે મિથ્યાત્વની આદિ થઈ, પછી
કેટલોક કાળ મિથ્યાત્વે રહી વળી શુભ સામગ્રીના યોગથી ફરી સમ્યક્ત્વ
પ્રાપ્ત્યો તે વારે મિથ્યાત્વનો અંત થયો એ ત્રીજો સાદિ સાંત નામા ભાંગો
થયો ૩, તથા ચોથો સાદિ અનંત નામા ભાંગો તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિ
ક્ષાયક ભાવે જેને જે ગુણ પ્રગટ થયા તે ગુણ તેને હોય પણ મિથ્યાત્વની
ન હોય, કેમકે ગ્રંથી લેઈ કર્યા પછી જે મિથ્યાત્વ હોય, તે તો સાદિ સાંત
ભાંગેજ હોય, માટે જેને સમ્યક્ત્વાદિક ક્ષાયક ગુણ પ્રગટયા તે સાદિ, અને
તે ગુણ આવ્યા જાય નહિ તે અનંત, એટલે ભવ્ય મિથ્યાત્વની ત્રણ
ભાંગા હોય, અને અભવ્ય મિથ્યાત્વની એકજ અનાદિ અનંત ભાંગો
હોય. ૪ મદુક્તાં:—ગાથા—

મિચ્છત્તમમઝ્ઞાણં, તત્તજ્ઞાદ્ મળંત ચેમુણેયયં ॥

મઝ્ઞાણં તત્તજ્ઞાદ્, સપચ્ચલસિયંતુ હમ્મત્તે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—અભવ્યને મિથ્યાત્વ અનાદિ અનંત ભાંગે દોષ, અને ભવ્યને
અનાદિ સપચ્ચલસિય ભાંગે મિથ્યાત્વ દોષ. ઇતિ.

પ્રશ્ન ૯૨ મું—શિષ્ય-સમકિત કેટલા પ્રકારનાં ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપમાં સમ્યક્ત્વના ૧૫ લેઈ કહ્યા છે. તેનાં
નામ ૧ તત્ત્વ રૂપિ સમ્યક્ત્વ, ૨ દ્રવ્ય સમકિત, ૩ ભાવ સમકિત, ૪
નિર્લય સમકિત, ૫ વ્યવહાર સમકિત, ૬ નિસર્ગ સમકિત, ૭ ઉપદેશ
સમકિત, ૮ શાસ્ત્ર સમકિત, ૯ રાજ્ય સમકિત, ૧૦ દીપક સમકિત, ૧૧

ગાંધી, ભંગ, પ્રેમાલુ, નિશ્ચય પ્રમુખ સ્વાધ્યાસ શૈલી પૂર્વક બંધે, સદેહે તે બાળ્ય જીવને ભારગત સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૩ ॥

પ્રશ્ન ૯૬ મું—ચોથું નિશ્ચય સમક્રિતનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ શ્રદ્ધા ભાષણ રમણતા પૂર્વક રતનત્રયરૂપ આત્માનું જે શુભ પરિણામ તેને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ. એટલે આત્માનેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ, કેમકે આત્માને આત્માના શુભ તે ક્ષેત્ર જૂઠા નથી, પરિણામે અનન્ય છે—એક છે શુભ શુભી ભાવે અસેદેજ રહ્યા છે, કેમકે અલેહ પરિણામે પરિણામે જે આત્મા તે તદ્દશુભ રૂપજ કહેવાય.

ચતુર્થ યોગ શાસ્ત્રે—

આત્મેવદર્શનજ્ઞાન, ચારિત્રાણ્યથવાયતે;

યત્તદાત્મૈવસ્વગુણૈઃ, શરીર મધિતિષ્ઠતિ. ॥ ૧ ॥

પ્રાપ્તે અપ્રમત્ત સાધુને નિશ્ચય નય સમ્યક્ત્વ પૂર્ણ કહેવાય છે કેમકે તેવું ભણ્યું તેવોજ ત્યાગ ભાવ છે, અને શ્રદ્ધા પણ તદ્દનુ રૂપ છે. માટે સ્વરૂપોપયોગી જીવને આત્મા તેજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે. કારણકે આત્મા રતનત્રયાત્મક અલેહ ભાવે શરીરમાં રહ્યો છે, માટે રતનત્રયીને શુદ્ધોપયોગે વર્તતા જીવને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૯૭ મું—પાંચમું વ્યવહાર સમક્રિત કોને કહેવું?

ઉત્તર—વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ તે, હે પ્રભુ! તારા સિદ્ધાંતને વિષે સમ્યક્ત્વના હેતુ જે મિત્રપ્રાપ્તિનું સંસ્કૃત પરિચય પ્રમુખ જે અતિચારાદિક દોષ છે. તેના ત્યાગથી થાય. તથા દેવ ગુરુ ભક્તિ બદુભાન યોગે શાસનોત્તતિ હેતુએ થાય.

ચતુર્થ ગુણત્યાગ વિચાર મંથે—

દેવે ગુરુષ સંઘે, સદ્ગતિ શાસનોત્તતિ ॥

જનતો વિ કરોત્યેવ, દિશતિસ્તુર્વેગુણાભયે ॥ ૧ ॥

અર્થ—દેવ ગુરુ તથા શ્રી સંઘ તેની બદુભાન સદિત ભક્તિ દરે શાસનોત્તતિ કરે, અવિરતિ ગુરુ દાને રહ્યો થકો પણ આગમોક્તિ વિધિ આર્ગે નિરતિચાર સમ્યક્ત્વ પ્રવૃત્તિ સદિત હોય તેને વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૫ ॥

પ્રશ્ન ૯૮ મું—છઠું નિશ્ચય સમક્રિત કોને કહેવું?

ધર્મ પ્રવૃત્તિ કરતો દેખીને રૂઝું માને, પરંતુ પોતે સારે કર્મો માટે ક્રિયાનુષ્ઠાનાદિક કરી શકે નહિ તેને ચાયક સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૯ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—દશમું દીપક સમકિત કોને કહીએ.

ઉત્તર—દીપક સમકિત વંત, સ્વયં-પોતે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ અમત્ય દુર્ભેગ્ય હોય, પણ અંગારમદિદંકાચાર્યની પરે ધર્મ કયાદિકે કરી આદિ શબ્દથી સામાયિકાણના અનુષ્ઠાનના અતિશયે કરીને એટલે દંભ સ્વના વિશેષે કરી પર જે બીજા ભવ્ય ભદ્રક જીવો હોય તેને ધર્મે કરી દીપાવે, એટલે અન્ય જીવોના ઘટમાં પ્રકાશ કરાવે, પરંતુ પોતાને અંતરંગ પરિચુએ યદ્વા ન હોય એવાને હે પ્રભુ તારા સમય જે સિદ્ધાંત તેના ભવ્ય પુરૂષો દીપક સમ્યક્ત્વ કહે છે. અહિં શિષ્યે પ્રશ્ન કયું જે પોતે મિથ્યાત્વી મિથ્યાત્વે વાસિત અંતઃકરણવાળાને સમ્યક્ત્વી કેમ કહે છે ? તે વારે શુદ્ધ કહે છે-હે શિષ્ય, જો મિથ્યા પરિચુત્તી છે તોપણ આગલા પ્રાણીઓને ધર્મ પમાડવાનો હેતુ થાય છે, અથવા શાસનોત્પત્તિ કરે છે, માટે કારણે કાર્યનો ઉપચાર કરી સમ્યક્ત્વ કહીએ, સમ્યક્ત્વનો હેતુ છે માટે સમ્યક્ત્વ કહીએ, ચતુર્થ સિદ્ધાંતે:—વિદિયાણુ ઠાણ પુણ, કારણ મિહ રોય મંતુ સદ્દર્શન ॥ મિચ્છ દિઠી દીવડ, જંતસે દીવગં તંતુ ॥ ૧ ॥ અર્થ:—વિહિત એટલે નીપજાનું છે કયું છે આગમાનુસારે ધર્માનુષ્ઠાન જેણે તે કારક સમ્યક્ત્વ કહીએ; અને ચાયક સમ્યક્ત્વ તે શુદ્ધ સદ્દર્શુ રૂપ રૂચિ થાય તેને કહીએ, વગી પોતે મિથ્યા દૃષ્ટિ ધકો પરને તત્ત્વ દીપાવે, પરને સમ્યક્ત્વ પ્રકાશ કરે તેને દીપક સમ્યક્ત્વ ઉપચારે કહીએ. ॥ ૧૦ ॥ ઇતિ સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ.

અહિં અમત્યને દીપક સમકિત કયું તેનું દૃષ્ટાંત કહે છે. જેમ દીપક ધર તથા દીપીને માથે દીપક હોય તે બીજાને પ્રકાશ કરે પણ નીચે પોતાને તો અધઃદંબ હોય. હવે જે પ્રકાશ છે તે તેનો નથી પણ દીપકનો છે પટે તો દીપકનો ધરનાર છે. તેમ અમત્ય તે દીપક ધરનાર, અને વ્યવહારથી ચરિત્ર અને અગિયાર અંગાદિક જ્ઞાન રૂપ દીપકના પ્રકાશ વટે કોઇ ભવ્ય જીવ તેના ઉપદેશથી મોક્ષ પામે પણ પોતાને તો મિથ્યાત્વજ હોય. ભવ્ય જીવને જે પ્રકાશ થયો તે અમત્યના ધરનો નહિ પણ મહાધીરના ધરનું એટલે તીર્થંકરના ધરનું જે સત્ત્વ જ્ઞાન તેનો પ્રકાશ થયો. કારણકે ભવ્ય જીવને સત્તામાં જ્ઞાન રહ્યું છે તે જ્ઞાન વટે સન્મુખ થયેલા જ્ઞાનને આકર્ષણ કરી ખેંચે અને સમ્યક્ત્વ ભાવે પ્રગભાવે અને અમત્યને સત્તામાં જ્ઞાન નથી, મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તેથી તેનું ક્યુ પણ અજ્ઞાનમયજ છે એટલે અમત્યનું

અર્થ:-પૂર્વોક્ત લબ્ય છવ જેવારે ગ્રંથી લેદ કરી સમ્યક્ત્વ પામે ત્યાર પછી અંત કોડકોડીનો સ્થિતિ બંધ છે, તેમાંથી પૃથક્ત્વ પદ્યોપમ એટલે બેથી માંડીને નવ પદ્યોપમ સુધી ઝોછી કરે, એટલે કોઇક બે પદ્યોપમ સ્થિતિ ઝોછી કરે, કોઇક ત્રણ એમ યાવત્ કોઇ નવ પદ્યોપમ જેટલી સ્થિતિ અંત કોડકોડીમાંથી ઝોછી કરે, ત્યારે દેશ વિરતિ શુભ સ્થાનકનો ક્ષયોપશમ થાય એટલે ભાવથી દેશ વિરતિ ત્યારે થાય.

તથા ચરણ જે સર્વ વિરતિપણું તેનો ક્ષયોપશમ તો જે સ્થિતિયે. દેશ વિરતિ શુભ પ્રાપ્ત થયું છે તે સ્થિતિમાંથી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમની સ્થિતિ ઝોછી કરે, એટલે સર્વ વિરતિવંત સ્થિતિ બાંધે તો અંત કોડકોડી નવ પદ્યોપમે ન્યૂન જે દેશ વિરતિની સ્થિતિ છે, તેથી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમ ઝોછી બાંધે, એવા અધ્યવસાયે કલાયની મંદતા હોય ઇતિ તત્ત્વ. ત્યાર પછી સંખ્યાતા સાગરોપમ અપવાથી ઉપશમ એણી પડી વર્જે. તેવાર પછી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમની સ્થિતિ અપવાથી ક્ષપક એણી પડી વર્જે. ઇતિ ભાવ.

ઇતિ શ્રી પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી. તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત “શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા” ઉત્તરાદ્-૭ મો ભાગ-સમાપ્ત:.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃતઃ

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૮ મો.

સમકિતને પ્રગટ થતાં અટકાવનારી હુંતી તેનો નાશ કરી આત્મિક સુખને પ્રગટ કરે અર્થાત્ અપૂર્વ સુખને અનુભવતો દોષ અને દુઃખને દૂર કરે. ઈત્યાદિ ગુણોવાળા જીવને સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે. એમ આ છંદમાં જણાવ્યું છે. અને ક્ષેમવિજય નામના જૈન મુનિએ પણ સમકિતની પ્રાપ્તિ અટે સારૂ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨ જી—શિષ્ય-ક્ષેમવિજયજીએ સમકિતની પ્રાપ્તિ માટે શું કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-ક્ષેમવિજયજીએ ભાવ પૂજાનું સ્તવન કયું છે તેની બીજી ને ત્રીજી ગાથામાં કહ્યું છે કે-

સમકિત કાર ગભારે પેસતાંજી-એ ટેક-

આયુ વર્જિત સાતે કર્મનીજી, સાગર કોડકોડી હેલુજી ;
થિતિ પદમ કરજે કરીજી, વીરજ અપૂરવ મોઘર તેલુજી. સમ૦ ૧
ભુંગળ ભાંગી આદિ કષાયનીજી, મિથ્યા મોહની સાંકળ સાયજી ;
બાર ઉધાડયાં સમ સમવેગનાંજી, અનુભવ ભુવનમાં બેડા નાયજી. સમ૦ ૨

અહિંયાં એમ જણાવે છે કે-આઉખા કર્મ વરજીને સાત કર્મની સ્થિતિ એક કોડકોડ સાગરની અંદર આવે ત્યારે તે જીવને પહેલું યથા પ્રવૃત્તિ કરવું થયું કહેવાય. એટલે પદમ કરજે અંતો કોડકોડમાં આવે. ત્યારપછી આત્મિક વીર્ય શક્તિ ફોરવવા અપૂર્વ કરવું પ્રગટ કરી-તે રૂપ એયર મુદ્ગર વડે આદિ કષાય ને અનંતાનુબધીની ચોકડી રૂપ ભુંગળને ભાંગી મિથ્યાત્વ મોહની રૂપ સાંકળને તોડી, સમ સમવેગ રૂપ બાર-કમાડ ઉધાડી સમકિત રૂપ ગભારામાં પેડી-અર્થાત્ સમકિત પ્રગટ કરી આત્મ સ્વરૂપને અનુભવ કરે.

એટલે સમકિતની પ્રાપ્તિ યથા પહેલા ઉપર કહેલા ગુણો પ્રાપ્ત થવા એટલે જન દિગંબર મતમાં પણ સમકિતની ઉત્પત્તિ વિષે સારો ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે.

પ્રશ્ન ૩ જી—શિષ્ય-સમકિતની ઉત્પત્તિ વિષે દિગંબર મતમાં શું જણાવે છે તે કૃપા કરી જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-શ્રી “જૈન ગ્રંથ રત્નાકર”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી કવિદેવાનુપ્રેક્ષા-અષ્ટધર્માનુપ્રેક્ષા (દિગંબર ગ્રંથ) પાને ૧૧૬મે-સમકિતની ઉત્પત્તિ વિષે કહ્યું છે કે-

સંજમ સહિત સુસાધ, હોય નિગ્રંથ નિરાગી,
મત અવિરોધ ગરંથ, તાહિ માને પરત્યાગી;
કેવલ માપિત ધર્મધર, ગુનચાનિક વૃક્ષે મરમ,
મૈયા નિહાર વિવહાર યહ, સમ્યક્ લલ્લન જિન ધરમ. ૧

ધર્માસ્તિ કાયાદિ છ દ્રવ્ય, જીવા જીવાદિ નવ તત્ત્વ, તેના સર્વ લેહને સારી રીતે જાણે; અને અઠાર દોષ રહિત દેવને દેવપણે માને, સંયમ યુક્ત રાગ દોષ રહિત નિશ્ચયને સાધુ માને, ધર્મને વિરોધ ન પડે તેવા શ્રેય માને, બાકીનો (ધર્મને વિરુદ્ધ પડે તેવાનો) ત્યાગ કરે, અને દેવળીએ પડપેલા ધર્મનો સ્વીકાર કરે, અને ચૈાદે ગુણ સ્થાપના ધર્મનો જાણુ હોય. તેને વ્યવહારથી સમક્રિતનું લક્ષણ જિન ધર્મ સંબંધીનું જાણવું. ઉપરના લક્ષણે વ્યવહારથી સમક્રિતી જીવને ઓળખવા.

પ્રશ્ન ૬ હું—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ત્યારે વ્યવહારથી સમ્યક્ત્વ લક્ષણ કહું ત્યારે નિશ્ચયથી સમક્રિતી કેમ જાણીએ? તેનું શું લક્ષણ?

ઉત્તર—શ્રી દિગમ્બર મતમાં—જિન ધર્મ પથીસીમાં નિશ્ચે સમ્યક્ત્વનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહું છે.

છાંદૈઃ છંદ

રાગ દોષ અરુ મોહ, નાંહિ નિજ માંહિ નિરસત,

દર્શન ગ્ધાન ચારિત, મુષ આતમરસ ચત્તત;

પર દ્રવ્ય સૌ મિત્ત, ચિન્હ ચેતન પદ મંદિત,

વેદત સિદ્ધ સમાન, શુદ્ધ નિજરૂપ અસંદિત;

મુક્ત અનંત જિદિ પદ વસત, સોનિસૈવ સમ્યક્ મહત,

મૈયા વિચલ્લન મવિક્ક જન, શ્રી જિનંદ શ્દિ વિધિ કદત. ૧

જેને નિશ્ચયથી સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થઇ હોય એવા જીવો રાગ, દોષ અને મોહની દૃષ્ટિએ જોવે નહિ. અર્થાત્ તેનો વાસ પણ પોતાના આત્મામાં થવા દે નહિ. દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રત્ન ત્રય પડે શુદ્ધ આત્મ રસને આપે, આત્મ દ્રવ્ય અને પુણ્ય દ્રવ્યની સિત્તતા માની જ્ઞાનમય ચેતન્ય પદને વિશે પોતાની રૂતિ જોડેલી છે. તિદ્ધ સમાન મુખને વેરવાં શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપની વ્યોપતિને અખડિતપણે પ્રગટાવનાર, જ્યાં અનંત મુખનો વાસ છે તે પદને આપનાર મહા મહિમાવંત નિશ્ચય સમક્રિત તે પોતે

ઉત્તર—“તેન અંધ રત્નાકર”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા-
અંધ ધર્મભાનુપ્રેક્ષા-(દિગંબર અંધ) પાને ૧૧૬મે-આવક સ્વરૂપ-નીચે
પ્રમાણે કહ્યું છે.

સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધઃ, રહિતઃ મદ્યાદિ સ્થૂઝ દોષૈઃ;
વ્રતધારી સામાયિકઃ, પર્વવ્રતી પ્રાશુકા દારી. ૧

રાત્રિ મોજન વિરતઃ, મૈથુન સારમ્મ સર્જ્યક્તઃ ચ;
કાર્યાનુમોદ વિરતઃ ઉદિષ્ટા હાર વિરતઃ ચ. ૨

સાંવાદ્યોઃ—સમ્યગ્દર્શન હૈ શુદ્ધ બકે એસા ૧, મધ આદિ સ્થૂઝ
દોષ નિર્તે રહિત દર્શન પ્રતિમાકા ધારી ૨, પાંચ અભ્યુવ્રત, ત્રીન શુશ્રુવ્રત,
આર શિક્ષાવ્રત એસે બાર વ્રતનિ સહિત વ્રતધારી ૩, તથા સામાયિક
વ્રતી ૪, પર્વવ્રતી ૫, પ્રાશુકાદારી ૬, રાત્રિ ભોજન ત્યાગી ૭, મૈથુન
ત્યાગી ૮, આરંભ ત્યાગી ૯, પરિશ્રદ્ધ ત્યાગી ૧૦, કાર્યાનુમોદ વિરત ૧૧,
અરઉ દિષ્ટાદાર વિરત ૧૨, ઇસ પ્રકાર આવક ધર્મકે ૧૨ લેહ હૈ.

બાવાર્થઃ—પહલા લેહ તો પચ્ચીસ મલ (મિથ્યાત્વ) દોષ રહિત
શુદ્ધ અવિરત સમ્યગ્દષ્ટી હૈ. બહુરિ ગ્યારહ લેહ પ્રતિમાનકે વ્રતનિ કદિ
સહિત હોય સો વ્રતી આવક હૈ.

પ્રશ્ન ૧૦ અં—આ સંબંધી વિશેષ કંઈ બહુત જાણે છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો-દિગંબરી ભગોતીદાસે પુણ્ય પચ્ચીસીમાં
આવક ધર્મનું વર્ણન કયું છે તેમાં કહ્યું છે કે—

સવૈયા-૩૧ આ-

મિથ્યા મત રીત દારી મયો અનુવ્રત પારી,
एका दत्त भेद भारी हिरदे बहतु है;
सेवा जिनराजकी है बंद सिरताजकी है,
भक्ति मुनिराजकी है चित्तमें बह तु है;
विमर्द निषारी रीति भोजने जनल पीदि,
इंद्रोनको जाति चित्त धरता गहतु है;
दया भाव सदा परे भिन्नता प्रमाण करे,
पाप मल पंद हरे मुनिवा बहतु है. ૧

ઉત્તર—“જોન અંધ રત્નાકર”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા-
અથ ધર્મનુપ્રેક્ષા-(દિગંબર અંધ) પાને ૧૧૬મે-આવક ૨૫૩૫-નીચે
પ્રમાણે કહ્યું છે.

સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધઃ, સંહિતઃ મઘાદિ સ્થૂઠ દોષૈઃ;
વ્રતધારી સામાયિકઃ, પર્વવ્રતી પ્રાશુકા દારી. ૧

રાત્રિ મોક્ષન વિરતઃ, મૈથુન સારમ્મ સર્જિત્યક્તઃ ચ;
કાર્યાનુમોદ વિરતઃ હરિદ્રા હાર વિરતઃ ચ. ૨

ભાવાર્થઃ—સમ્યગ્દર્શન હે શુદ્ધ બહે એસા ૧, મઘ આદિ સ્થૂઠ
દોષ નિર્તે સંહિત દર્શન પ્રતિમાકા ધારી ૨, પાંચ અણુવ્રત, ત્રીન શુશ્રુવત,
ચાર શિક્ષાવ્રત એસે બાર વ્રતનિ સંહિત વ્રતધારી ૩, તથા સામાયિક
વ્રતી ૪, પર્વવ્રતી ૫, પ્રાશુકાહારી ૬, રાત્રિ લોચન ત્યાગી ૭, મૈથુન
ત્યાગી ૮, આરંભ ત્યાગી ૯, પરિશ્રદ્ધ ત્યાગી ૧૦, કાર્યાનુમોદ વિરત ૧૧,
અરઉ દિદ્રાહાર વિરત ૧૨, ઇસ પ્રકાર આવક ધર્મકે ૧૨ લેહ હે.

ભાવાર્થઃ—પહુલા લેહ તો પચ્ચીસ મલ (મિથ્યાત્વ) દોષ સંહિત
શુદ્ધ અવિરત સમ્યગ્દષ્ટી હે. બહુરિ ગ્યારહ લેહ પ્રતિમાનકે વ્રતનિ કરિ
સંહિત હોય સો વ્રતી આવક હે.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—આ સંબંધી વિશેષ કંઈ બાલુચ બેગ છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો-દિગંબરી ભગોતીદાસે પુણ્ય પચીસીમાં
આવક ધર્મનું વર્ણન કયું છે તેમાં કહ્યું છે કે—

સવૈયા-૩૧ સા-

મિથ્યા મત રીત ટારી મયો અનુવ્રત ધારી,

પદ્મા દશ મેદ મારી દિરદે વદતુ દે;

સેવા જિનરાવકી દે મદં સિરતાવકી દે,

માકિ મુનિરાવકી દે ચિતમં વદ તુ દે;

વિસંદે નિવારી રીતિ મોજને જનહ પોદિ,

દંદોનકો જોતિ ચિત નિરતા ગતતુ દે;

દયા માય સદા ધૈર મિથ્યા વ્રતોગ કરે,

પાપ મલ વંદ દરે મુનિર્વા વદતુ દે. ૧

છે, એ વિધિ શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવંતે બધા જીવને ઉદ્દેશીને કરી છે, એ વિચારણા બધા જીવે નિશ્ચે સમક્રિતનું લક્ષણ સમજવું.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-જિનેન્દ્ર દેવે કહેલું તત્ત્વને જાણીને જાતે ને સર્વદે તેને વ્યવહારથી સમક્રિત અને નિશ્ચયથી બંધે સર્વદે તે નિશ્ચયથી સમક્રિતનું લક્ષણ માનવું.

પ્રશ્ન ૭ મું—જેને નિશ્ચય સમક્રિત પ્રાપ્ત થાય તેને જાણીને કરણી કરવાની જરૂર પડી કે કેમ ?

ઉત્તર—તે વિધિ નિશ્ચયના સંવેદનામાં આકર્ષણ થયું છે. સંકરો-

સંવેદો—૨૩ એ—

જાકે નિસર્ગ પ્રગટમયે ગુણ, સમ્યક્ દર્શન આદિ અત્યાર;
તારે હિ હરે ગર્વે વિકલ્પતા, પ્રગટ રહી કરની વિવહાર;
જહાં વિવહાર હોઈ તહાં નિશ્ચય, હોય ન હોય ટર્મ પરકાર;
જહાં વિવહાર પ્રગટ ન દોષ, તહાં ન નિશ્ચય ગુણ નિરપાર. ?

જેને નિશ્ચયથી સમ્યક્દર્શનનો શુદ્ધ પ્રગટ થાય છે એટલે જેને જાણીને જાતે એવું ક્ષાયક સમક્રિત પ્રાપ્ત થાય છે તેના દૃષ્ટ્યમાં વિવહાર રહેતી નથી. તેને કોઈ જાતની પ્રમણા રહેતી નથી મુખ્ય કુઃખ આપ્યે જેનાં પૂર્વજીવે કર્મનું ફળ માને—જેને નિશ્ચય સમક્રિત પ્રગટ થયું હોય તે શુદ્ધ વ્યવહાર કરણી બાકી રહી છે તે કરણી કરવા પ્રયત્ન કરે તે કરણીનાં પ્રવર્તે ત્યારે ગ્રામ્યે પ્રશ્ન થયું કે—ત્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર કરણી હોય ત્યાં નિશ્ચય સમક્રિત માનવું ? શુદ્ધ કહે હે ભાઈ ! ત્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર કરણી હોય ત્યાં નિશ્ચય શુદ્ધ હોય અને ન પણ હોય એમ બંને પ્રકાર રહ્યા છે, પરંતુ ત્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર પ્રગટપણે ન હોય ત્યાં નિશ્ચય શુદ્ધ-નિશ્ચય સમક્રિત હોયજ નહિ એમ આ સંવેદો જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—સમક્રિતીની રીતિ કેવી હોય ?

ઉત્તર—સમક્રિત દૃષ્ટિની રીતિ પ્રવૃત્તિ નીચે પ્રમાણે હોય

હોદરો—

શત્રુ મિત્ર દો સમ હું, નહિ પુદ્ગલસે પ્રીત ;

આપ સમ બંને અવર, એ સમક્રિતની રીત. ?

પ્રશ્ન ૯ મું—આવકમાં કેવા શુભો દેવા જોઈએ, અને ?

૧ શુદ્ધવાગને આવક માનવા ?

ચક્રા પશુ પોતાના આત્માને કર્મ મળે લેખાવાં નહિં. દેતાં આકાશની પરે અભિસિ નિર્મળ રાંખે છે. નિશ્ચય પરિણામ જે આત્મ સ્વરૂપ તેને સાધી. જ્ઞાન દર્શન ચાસ્તિ રતનત્રય જે આત્માનો ગુણ તેને આરાધી, પોતાની આત્મ સમાધિને વિષેજ પોતાના ભેગને ભેડયા છે. એના શુદ્ધ ઉપયોગી મુનિ, રાગ અને દેવને દૂર કરી એક આત્મ વિચાર શિવાય બીજામાં નહિ લાગતાં આપે આપમાંજ મગ્ન રહે છે. ઇતિ મુનિ સ્વરૂપ.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—કોઈ કહે કે-પંચમ કાળમાં કોઈ સાધુ છેજ નહિ તેનું કેમ?

ઉત્તર—જો પંચમ કાળમાં કોઈ સાધુ નથી તો આવક પશુ નથી તો સમક્રિતીને માટે પશુ હોય તે ખરું એમ પશુ કોઈનું માનવું થાય. પશુ આપણે સૂત્ર સામી દષ્ટિ કરીએ તો ભગવતીજીમાં ભગવતે કહ્યું છે કે—મારું શાસન એકવીશ હજાર વર્ષ સુધી ચાલશે. તો તે કોના ઉપર ચાલશે તેનો ખહેલો વિચાર કરવો ભેળવે. સૂત્રના ન્યાયે તો પંચમા આરાનાં છેકા સુધી ચારે તીર્થ પ્રવર્તવાં કહેલ છે.

અને દિગંબર મતના અભિપ્રાયે તો પંચમ સમયમાં સાધુપણું સાચીત રાખી આવકપણાની નાસ્તિ જણાવે છે. તો પછી ઉપરોક્ત જાવાના બોલવા વાળા પ્રશ્નકારના પ્રશ્ન વિષે શું સમજવું? તે વિચાર તો શ્રોતાએજ કરવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—દિગંબર મતમાં પંચમ સમય માટે શું કહ્યું છે તે તો જણાવો.

ઉત્તર—સાંભળો—દિગંબર મતના—એક ભણેલા પુસ્તકમાં—મિથ્યાત વિશ્વસન ચતુર્દશીમાં—પંચમ સમય વર્ણનમાં—કહ્યું છે કે—

મયૈયા-૩૧ સા-

ચીતરાગ દેવસા તો વસત વિદેહ સેત,
સિવ જું કદાવે સિવ લોક મુખિ હદિયે;
આચારિય ટવફાય દુહમે ન કોઝ ફદાં,
સાપુ દુવડા મુ યનો દહિન મેં ફરીયે;
આવક પુનિત સોતો વિદ્યમાન ફદા નાહિ,
સમ્યક કે સંત કોઝ ઝીવ સરદ હીયે;

અર્થ:—સમક્રિત પ્રાપ્ત થયેલા જીવો મતધારી શ્રાવક હોય છે. તે જ્યારે મત અંગીકાર કરે ત્યારે જોટલા મિથ્યાત્વના રીત રીતજ હેય તેને દૂર કરી મતધારી શ્રાવક થાય એટલે અણમત, ગુચ્છમત, ને ધિશ્ચાનનો ધરનાર હોય. તેના હૃદયમાં અગ્યાર પ્રતિજ્ઞાની ભાવના રહ્યા કરે એવો શ્રાવક જિનરાજ દેવનીજ સેવના કરે એટલે તેમના પ્રરૂપેલા ધર્મનીજ સેવા કરે અને તેમનાં વચનનેજ શીર ચડાવે, અર્થાત્ તેમની આજ્ઞાનેજ શીરતાજ સમાન મસ્તક ચડાવીને ચાલે. અને હૃદયમાં મુનિરાજની ભક્તિની ચિત્તમાં ચાહના કરે, વિપય કપાયનો ત્યાગ કરનાર અને લોજન પર અપ્રીતિ ધરાવનાર એટલે જીહ્વા છદ્વિયનો લોહુપીન ન હોય, મિતેન્દ્રિય થકો ચિત્તની વૃત્તિનેસ્થિર કરનાર હોય, સદાય તમામ પ્રાણી પર દયા ભાવ રાખે અને તમામ જીવને પોતાના મિત્ર માને, મિત્ર ભાવે તમામને પ્રણામ કરે એટલે સર્વને નમી ચાલે કોઈથી કઠોરપણે ન વરતે, એવી વૃત્તિવાળા હોય તેજ શ્રાવક કહેવાય. તેજ ગુચ્છવાળા શ્રાવક હોય તે પાપ કર્મને હરનારા થાય છે એમ મુનિવરો કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—મુનિ ધર્મ માટે શું કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—મુનિ ધર્મ માટે પણ એજ અધિકારે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે સાંભળો—

સવૈયા-૩૧ સા-

દહિ કૈ કરમ અથ લહિકૈ પરમ મગ,
ગહિ કૈ ધરમ ધ્યાન ગ્યાનકી લગનિ હૈં;
સુધ નિજરૂપ ધરેં પરસોં ન પ્રીત કરૈં;
વસત સરીરપૈ અલિપ્ત ઝ્યોં ગગનિ હૈ.
નિશ્ચૈ પરિનામ સાદ્ધિ અપનૈ ગુન આરાધિ,
અગની સમાધિ મધિ અપની જગની હૈ;
મુદ્ધ ઝગ્યોગી મુનિ રાગ દોષ મદ્દ સુનિ,
પરસોં લગન નાંહિ આપનૈ મગની હૈં. ૧

અર્થ—અહિયાં મુનિ સ્વરૂપ જણાવે છે કે—કર્મને દાવા ના કર્મને જાણીને, પરમ માર્ગ—મોક્ષ માર્ગનો પંથ જોણે લીધો છે, ધર્મ ધ્યાનને મૂકી જેને સાનની લગની લાગી છે, પોતાના મુદ્ધાત્મ સારને ધરણ કરનાર, પર જે પુદ્ગલ સાથે પ્રોતિ નહિ કરનાર, સરીરમાં વસ્તુ

યકા પણ પોતાના આત્માને કર્મ મંજે લેવાવાં નહિં-દેતાં આકાશની પરે અલિપ્ત નિર્મળ રાંજે છે. નિશ્ચય પરિણામ જે આત્મ સ્વરૂપ તેને સાધી. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર સ્તંભય જે આત્માનો ગુણ તેને આરાધી, પોતાની આત્મ સમાધિને વિષેજ પોતાના જોગને જોડ્યા છે. એવા શુદ્ધ ઉપયોગી મુનિ, રાગ અને દ્રેષને દૂર કરી એક આત્મ વિચાર શિવાય બીજામાં નહિ લાગતાં આપે આપમાંજ મગ્ન રહે છે. ઇતિ મુનિ સ્વરૂપ.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—કોઈ કહે કે-પંચમ કાળમાં કોઈ સાધુ છેજ નહિ તેનું કેમ?

ઉત્તર—જો પંચમ કાળમાં કોઈ સાધુ નથી તો શ્રાવક પણ નથી તો સમક્રિતીને માટે પણ હોય તે ખરું એમ પણ કોઈનું માનવું થાય. પણ આપણે સૂત્ર સામી-દષ્ટિ કરીએ તો ભગવતીજીમાં ભગવતે કહ્યું છે કે—મારું શાસન એકવીશ હજાર વર્ષ મુધી ચાલશે. તો તે કોના ઉપર ચાલશે તેના પહેલો વિચાર કરવો જોઈએ. સૂત્રના ન્યાયે તો પાંચમા આરાનાં છેડા મુધી ચારે તીર્થ પ્રવર્તવાં કહેલ છે.

અને દિગંબર મતના અભિપ્રાયે તો પંચમ સમયમાં સાધુપણું સાબીત રાખી શ્રાવકપણાની નાસ્તિ જણાવે છે. તો પછી ઉપરોક્ત ભાષાના બોલવા-વાળા પ્રશ્નકારના પ્રશ્ન વિષે શું સમજવું? તે વિચાર તો શ્રોતાએજ કરવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—દિગંબર મતમાં પંચમ સમય માટે શું કહ્યું છે તે તો જણાવો.

ઉત્તર—સાંભળો-દિગંબર મતના-એક લખેલા પુસ્તકમાં-મિથ્યાત વિવેચન ચતુર્દશીમાં-પંચમ સમય વર્ણનમાં-કહ્યું છે કે—

સંવેદ્યા-૩૧ સા-

વીતરાગ દેવસા તો વસત વિદેહ સેત,
સિવ જું કદાચે મિથ સોઠ મુષિ લદિર્મ;
આચારિજ ઉવશાય દુદુમે ન કોઠ રદાં,
સાધુ દુવટા મુ પનો દલિન મેં કદીર્મ;
આવક પુનિત સોતો વિવેચાન રદા નાદિ,
સમ્યક કે સંત કોઠ જીર હાપે;

સાસ્ર કે સરથા થામં બુધિ જાતિ તુછ રહી,
પંચમે સમેમે કહો કેસં પંચ મહીયં. ?

અર્થ—વીતરાગ દેવ તે તો મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં વસે છે, અને સિદ્ધ ભગવંત શિવ લોકમાં—ગોક્ષમાં બિરાજે છે, આચાર્યજી દશ ઉપાધ્યાયજી બ્રહ્મમાંથી દોષપણ છડાં નથી, અને સાધુ છે પણ તે દક્ષિણમાં કહેવાય છે, વળી શ્રાવક તો દોષ અત્યારે અહિં વિદ્યમાન છેજ નહિ, અને સમકિતી જીવ તો દોષ સાધુપણમાં ભાગ્યેજ સારદિયે, શાસ્ત્રની શ્રદ્ધામાં બુદ્ધિ પહોંચતી નથી કારણકે બુદ્ધિ અતિ તુચ્છ રહી; તો હવે આ પંચમ સમયમાં—પંચમ કાળમાં કહેલ કયા પંથને શ્રદ્ધા? કયા પથે ચાલવું? એમ ભગ્ય જીવ પોતાના આત્માને પૂછે છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—તેનો ઉત્તર શું મળ્યો? ને કાણે આપ્યો? તે જણાવ્યો.

ઉત્તર—તેનો ઉત્તર બહુજ સારો મળ્યો અને તે ઉત્તર પોતાના આત્માએજ આપ્યો. સાંભળો—

સર્વેયા-૩૧ આ-

હુંહિ વીતરાગ દેવ રાગદ્વેષ દારિ દેસિ,
હુંહિ તો કહાનૈ સિદ્ધ અષ્ટ કર્મ નાસતે ;
હુંહિ તો આચારિજ હૈં આચરૈં જો પંચાચાર,
હુંહિ ડવસાય જિન બાંનીં કે પ્રકાસવૈં ;
પરકો મમત ત્યાગ હુંહિ હૈં રિપરાજ,
શ્રાવક હુંહિજ વ્રત દ્વાદશ માસતે ;
સમ્યક્ સુમાવ તેરો સાસ્રપુનીવ તેરી બાંનીં,
તુંહી નૈયા રવાંનીં નિજ રૂપકે નિવાસતે. ?

અર્થ—જાન આત્મા દ્રવ્ય આત્માને કહે છે કે હે ભગ્ય જીવ! તુંહી પોતેજ વીતરાગ દેવ છે, તારા આત્માને તું રાગ દ્વેષ રહિત દેલ તો તું પોતેજ વીતરાગ છે, અને તારો દેહ તેજ વિદેહ ક્ષેત્ર છે એમ માન. અને અષ્ટ કર્મનો નાશ કર તો તું પોતેજ સિદ્ધ છે. પંચ.ચાર ને આચર—અંગીકાર કર તો તુંજ આચાર્ય છે, અને જિન વાણીનો પ્રકાશ કર એટલે તુંજ ઉપાધ્યાય છે, પર ને પુદ્ગલ તેહનો મમત ત્યાગ ને તુંજ શ્રાવક—સાધુ છે. અને દ્વાદશ વ્રત અંગીકાર કરે તો તું પોતેજ

જાવક છે. હે આત્મા તારો મુખ સ્વભાવ જે છે તેજ સમક્રિત છે, અને તારા મુખમાંથી જે વાણી નીકળે છે તે શાસ્ત્ર રૂપજ છે, અને જો તારા રૂપમાં નિવાસ કરીને રહે તો તું પોતેજ જ્ઞાની છે. અર્થાત્ ઉપદેશક શુભને પ્રકાશ કરે તો હે આત્મા તારી પાસે બધા શુભો રહેલા છે અને તે શુભનો અધિકારી પણ તુંજ છે. એમ ભવ્ય જીવોને વિચારવાને માટે એ ઉપદેશ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—જ્યારે ભવ્ય જીવ, ઉપરના તમામ શુભને અધિકારી છે તો તે સર્વ શુભને પ્રગટ કરી મોક્ષને કેમ મેળવી શકતો નથી ?

ઉત્તર—તે વિષે દિગંબર મતના લિખિત-મિથ્યાત્વ ચતુર્દશીમાં કહ્યું છે કે:—

સવૈયા—૩૧ સા—

મિથ્યા માવ નાસ હોય તર્ક જ્યાંન માસ હોય,
મિથ્યા કે મિલાપ સૌં અશુદ્ધતા અનાદિકી ;
મિથ્યા કે સંજોગ સેતી મોક્ષકૌ વિજોગ રહે,
મિથ્યા કે વિજોગ નીત જાનૈ મરજાદિકી ;
મિથ્યાકી મગનતાસૌં સંકટ અનેક સહૈં,
મિથ્યાકે મિટાયે મવ માવહ લે અદિકી ;
એસી મિથ્યા રીતકી જે પ્રીતકૌ નિવારૈ સંત,
કરૈ નિજ પ્રકટ સક્તિ સોરી કર્મ દિકી. ૧

અર્થ:—જ્યારે મિથ્યા ભાવનો નાશ થાય ત્યારેજ આત્માને જ્ઞાનનો વસ્ત્ર થાય છે એટલે જીવ પાસે જ્યાં મુખી અનાદિ મિથ્યાત્વ રહેલું છે ત્યાં મુખી જ્ઞાનનો પ્રકાશ થઈ શકે નહિ. મિથ્યાત્વનો મેળાપ થવાથી તેનો અંજ થવાથી આત્મા અનાદિ કાળનો અશુદ્ધતાને પામી મલીન બની ગયો છે. અનાદિના મિથ્યાત્વનાં સંજોગને લઈને આત્માને મોક્ષનો વિજોગ રહે છે. મિથ્યાત્વનો વિજોગ થાય. તેનો નાશ થાય ત્યારેજ આત્મા પોતાના સ્વરૂપની મરજદ બાણી ગરે. પણ જ્યાં મુખી આત્મા મિથ્યાત્વની મગનતામાં રહે ત્યાં મુખી જન્મ, જરા ને મરણના—સંસારમાં પરિભ્રમણ નિરવાનાં અનેક દુઃખો—અનેક સંકટો સહન કરે છે. સંકટો દ્યારે દૂર થાય કે જ્યારે મિથ્યાત્વને દૂર કરે ત્યારે પોતાના ભવની આદિનો ભાવ લઈ પ્રકાશ છે. આ પ્રમાણે મિથ્યાત્વની રીતને બચીને તેની પ્રીતિને તજે—તેનો સંજ

નેવારે એવા સંત-સાધુ મુનિરાજ પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરી પોતાની શક્તિ વડે કર્મનાં ફલને તોડીને જે અનાદિનાં કર્મ હતાં તેની માફિ લાવી થોડા કાળમાં મુક્તિને હુંકરી મૂકે-એવો આત્મા શક્તિવાન છે. પણ મિથ્યાત્વના જોરે તેનું બળજોર ચાલતું નથી. તેથી ઉપરના શુદ્ધ પ્રગટ કરી મોક્ષ મેળવી શકતો નથી. પણ ભવ્ય જીવન વ્યવહારે પોતાની શક્તિ ફેરવશે ને મિથ્યાત્વનો મૂળમાંથી નાશ કરશે ત્યારે મોક્ષ મળતોને વેલંબ નથી.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—એમ સાંભળીએ છીએ કે-આચારંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-સમકિત દષ્ટિ પાપ કરે નહિ. તો આનંદાદિક દશ શ્રાવક તથા મુનિગીયા નગરીના શ્રાવક આદિનો અધિકાર ઉપાસક દશાંગ તથા ભગવદીશ્વર જોરે સૂત્રોમાં ઘણું ઠેકાણું કહેલ છે કે-દશ હજાર ગાયોનું એક ગોઠુક, તેવા આરથી આઠ ગોઠુકના ઘણી એટલે સૂત્ર પાઠે ઘણી ગાયો, ઘણી સેંસો, ઘણાં છાત્રી-બકરાં, ઘણાં દાસ દાસી, અને તેને અંગે થતાં ઘણાં આહાર પાણી જેને ત્યાં નિષ્પન્ન થતાં તો ત્યાં શું આરંભ નહિ થતો હોય ? શું આવા વૈભવવાળાને પાપ નહિ લાગતું હોય ? આવા વૈભવમાં થતા પાપના આધકારી કોણ ? જો તે શ્રાવકો પાપના અધિકારી હોય તો તેનામાં સમકિત માનવું કે કેમ ? અને જો સમકિત અને શ્રાવકપદ સાબિત રહેતું હોય તો ‘સમ્મત્ત દંસી ફરેહ પાવં’ નો અર્થ શું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—‘સમ્મત્ત દંસી ન ફરેહ પાવં’ માત્ર આ શબ્દ ઉપરથી એવો અર્થ કરવામાં આવતો હતો કે-સમકિત દષ્ટિ અદારમું પાપ-મિથ્યા દર્શન શબ્દ કે જેનાથી સમકિતનો નાશ થાય તેવું પાપ સમકિત દષ્ટિ કરે નહિ અને મારા રચેલા ‘મત્ય પ્રકાશ’ માં પણ એજ અર્થ દાખલ કર્યો છે. ત્યાર બાદ એક વિદ્વાન પંડિતના મુખથી સાંભળવામાં આવ્યું કે-એક પાપ નહિ પણ અદારે પાપ સમકિત દષ્ટિ કરે નહિ. એમ આચારંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે. તે ન્યાય જોતાં એમ જણાય છે કે-સમકિત દષ્ટિ અદાર પાપ માંહેલું કોઈ પણ પાપ કરે નહિ એમ સૂત્ર પાઠથી સાબિત થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—આચારંગ સૂત્રમાં સમકિત દષ્ટિ અદાર માંહેલું કોઈ પણ પાપ કરે નહિ એવો મૂળ પાઠથી ખુલાસો કરી આપશો ?

ઉત્તર—સાંભળો, આચારંગ સૂત્ર અધ્યયન ત્રીજું-ઉદ્દેશો બીજો-સેમાં કહ્યું છે કે-મારા-

જાઈવં ઘુઠિંજ રહજ્જપાસ, મૂતેહિં જાળે પડિ.લેહ સાયં ; -

તમ્હા તિવિજ્જો પરમંતિ પુચ્ચા, સંમત્તદંસી જકરેતિ પાવં. ૧

અતિ વિન્નતો-પંહિત જનો-જ્ઞાની પુરૂષો, આ જગતમાં ઉપજ
સચ્ચેલા અને વૃદ્ધિ પામેલા જીવોને દેખીને એમ વિચારે છે કે-સર્વ પ્રાણી
જૂત, શાતા-સુખની પ્રતિ લેખણા-ગવેષણા કરે છે. તેટલા માટે સમકિત
દષ્ટિ જીવ મોક્ષના અર્થ માટે એટલે મુક્તિ મેળવવા માટે કોઈ પણ પ્રકારનું
પાપ કરે નહિ. અર્થાત્ અહાર પ્રકારનાં પાપ માંહેનું કોઈ પણ પાપ
સમકિત દષ્ટિ મોક્ષને અર્થે કરે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—આ સંબંધી કોઈ વિશેષ ખુલાસો છે ખરો ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો-આચારાંગ સૂત્રના પહેલા અધ્યયનમાં
દરેક ઉદ્દેશે કહ્યું છે કે-આ સંસારમાં રહેલા પ્રાણિઓ છ કારણે હિંસા
કરે છે. તે જીવિતોચ રાખવા માટે ૧, કીર્તિ પ્રશંસા અર્થે ૨, માન માટે
૩, પૂજા-યા પૂજા સ્થાપા મેળવવા માટે અર્થાત્ પૂજવા માટે ૪, જન્મ
ચરણથી મુક્તિ માટે એટલે મોક્ષ માટે ૫, અને શારીરિક માનસિક દુઃખ
ટાળવાને માટે ૬, એ છ કારણે કદમાં તેમાં પાંચ કારણ તો સંસાર
વ્યવહારનાં રહેલાં છે, અને એક કારણ મોક્ષને માટે-ધર્મ યુદ્ધિએ રહેલ
છે. માટે તેજ અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે-તંસે અહિયાપ્. તંસે અવોદિપ્. એટલે
પાંચ કારણે હિંસા કરનારને અહિત ભણી યાય, અને નરકાદિક ગતિ
ચલુ દહી છે. અને મોક્ષને અર્થે-ધર્મને અર્થે હિંસા કરવાથી સમકિતનો
નાશ થવા સાથ અજોહિએ એટલે ફરી સમકિત પ્રાપ્ત થવું હુર્લભ કહ્યું છે.

અને પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં અર્થ, કામ, ને ધર્મ અર્થે હિંસા કરનારને
અપાપમાં ગણી માહાં કળ દહ્યાં છે.

અને ભગવતીજીના નવમા ચતુકે ૩૧મા ઉદ્દેશે અયોચાએ વિભંગ
જ્ઞાને ફરી પાખંડ ધર્મને સારંભીને સપરિમટ્ટી બળયો-(વીતરાગ ધર્મને
નિવારણી નિપ્પરિમટ્ટી ધર્મ બળયો) તેથી સમકિતની પ્રાપ્તિ સાથ વિભંગમાંથી
અરપિ જ્ઞાન અને ઉપદે દેવગ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ.

વગેરે દાખલાથી જણાય છે કે-સમકિત દષ્ટિ મોક્ષ અર્થે-કે ધર્મ
અર્થે અહારમાંનું એક પણ પાપ કરે નહિ, એમ આચારાંગની ગાથા
વિદરે ફરીને સૂચવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—આ વિષે વાણ્ય જમનાનો કાંઈ દાખલો છે ખરો ?
જોય તો તે પણ બતાવશે.

ઉત્તર—જી, હા, સાંભળો—“નવજીવન” તંત્રી: મોહનદાસ કર્મચંદ્ર ગાંધી. પુસ્તક ૨૯—અંક ૧૮મો—અમદાવાદ—સંવત ૧૯૭૬ના માર્ગશ્રેષ્ઠ ૯ રવિવાર—તા. ૨ જાન્યુઆરી ૧૯૨૧માં—મૂળ પૃષ્ઠ ૨૯—અહીં આદિ પૃષ્ઠ ૧૩૮ મું—કોલમ ૨જે—(મહાત્મા ગાંધી પોતે ભાષણમાં (નાગપુરની કોલેજમાં ૨૦ હાજર ભાણસ મળેલાં તેમાં) બોલ્યાવે છે કે—

મારે પોતાને માટે તો એજ ધર્મ છે કે હિંસા કરીને મારે સ્વરાજ્ય મળતું હોય તો તે નથી જોઈતું, મોક્ષ મળતો હોય તો તે પણ નથી જોઈતો, ઇશ્વરની ભક્તિ પણ હિંસા કરીને થતી હોય તો મારે તેવી ભક્તિ નથી જોઈતી. તમારે માટે આ ઠરાવમાં જતાવ્યા છે તેવાં શાંતિનાં અને સ્વચ્છાઈનાં સાધનોજ યોગ્ય છે. તેવાં સાધનોથીજ તમારીપર કચેટ અન્યાયોને દુરસ્ત કરી શકશો.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—શ્રી આચારાંગજીના શ્રુતસ્કંધ ૧ લે—અં ૧ લે હિંદે ૧ લે તેને વિષે દ્રવ્યદિશીને ભાવદિશી કહી તે શી રીતે સમજવી?

ઉત્તર—પૂર્વ ૧, પાશ્વિમ ૨, ઉત્તર ૩, દક્ષિણ ૪ એ ચાર દિશી કહી. ઇશાન ૧, અગ્ની ૨, નૈરૂત્ય ૩, વાયવ્ય ૪ એ ચાર વિદિશી મળી ૮ આઠ અને દિશીને વિદિશી વચ્ચે એક એક ગણતા આઠ અણદિશી એવાં ૧૬ ઉર્દ ૧ અને અધો ૨ એ બે મળીને ૧૮ દિશી થઇ તે દ્રવ્ય દિશી ૧૮ કહી છે.

અને ૧૮ ભાવ દિશી કહી છે તે પણ આ પ્રમાણે છે—૧ કર્મભૂમિ મનુષ્ય, ૨ અકર્મભૂમિ મનુષ્ય, ૩ છપ્પત્ર અંતર હોવાનાં મનુષ્ય, ૪ સમૂર્જિત મનુષ્ય એ ચાર જાતનાં મનુષ્ય અને ૧ બેઈદ્રિ ૫, ૨ તેઈદ્રિ, ૬ ૩ ચૈરંદ્રી ૭, ૪ ને તિર્યંચપચેદ્રિ ૮, એ આઠ થયા. ૧ પૃષ્ઠી ૯, ૨ પાણી ૧૦, ૩ અગ્નિ ૧૧, ૪ ને વાયરો ૧૨ એ ચાર થયા. ૧ અગ્નિ ૧૩, ૨ મૃલણી ૧૪, ૩ અંધણી ૧૫, ૪ ને પર્વણી ૧૬ એ ચાર વનસ્પતિના મળી સોળ થયા. દેવતા ૧૭ અને નારદી ૧૮ એ બે મળી ૧૮ અતર ભાવદિશી કહી. તેમાં જીવ જતાગતિ અનંતકાળથી કરે છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—આકુટીને—જાણી પ્રીતીને પાપ કરે તે કેવી રીતે છોડે?

ઉત્તર—શ્રી આચારાંગજી સૂત્રના પેલા શ્રુત સ્કંધમાં પાંચમ અધ્યયનના ચાથા ઉદ્યે કહ્યું છે કે—જે આકુટીને—જાણીને કીધું કર્મ પ્રત્યક્ષ પાતકદિક તે પાપ કર્મને સમજાવે જાણી શુદ્ધ પાસેથી દશ પ્રકરણ પ્રાપ્ત્યત મહેતું જે દેવ તે દેવે કરીને કર્મ બળવે—તે પાપ કર્મની

પ્રકારો એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૨ સુ—આચાર્યશ્રીમાં છે બોલમાં 'જીવની ઉત્પત્તિ' સદાય કહી છે તે છે બોલ કયા ?

ઉત્તર—આચાર્યશ્રી સૂત્રના બીજા શ્રુત સ્કંધના પહેલા અધ્યયનના ૮મા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે—

સે મિત્ત્વૈવા ૨ જાવ સમ્રાણે સેજ્જંપુજ જાણેજ્ઞા આમડાગંવા પૂતિ વિણા ગંવા મહુંવા મજ્જંવા સપ્પિવા સોલંવા પુરાણં एत्यपाणा अनुप्पसूया एत्थ पाणाजाया एत्थ पाणा संवुद्धा एत्थ पाणा वुक्कंता एत्थ पाणा अरिणता एत्थ पाणा अविद्वत्था णો पटिगाहेज्ઞા ઇતિ પાઠ-અથ ભાષા—

તે સાધુ જે બાણેઈ આમડાગં કહેતાં કાયાં પાન, અશણિક તંદુલ જે ઇત્યાદિ એ અગ્રાહ્ય તથા પુષ્પ પિત્તાગ કહ્યો ખણ તથા મધુ, મધ પ્રસિદ્ધ એ અગ્રાહ્ય તથા સર્પિ કહેતાં ઘૃત એ પુરાણો * ચલિત રસ તથા ખોલ કહેતાં મધને નીચલો દીટો એ પુણ્ય પુરાણો કિલ્લુડી કારણે બેઈ તો. હુઈ તે પુણ્ય ન લેવો. હવે એ પૂર્વોક્ત સઘળાઈ અગ્રાહ્ય કહ્યા તે કિંત્યા ભણી અગ્રાહ્ય કહ્યા તે કહે છે, આમડાગં, તથા પૂતિ પિત્તાગ, મધુ, મધ, નવ (નવાન્તાળ) પુરાણો ઘૃત અને ખોલ એને વિષે પાણ્ય કહેતાં જીવ અણુપ્પ-સૂયા ઉપના ઇહાં જીવ વૃદ્ધિ પામ્યા, ઇહાં જીવ અણુપ્પ-કાંત ગયા નથી. કિંતુ છે જે ઇહાં જીવ અપરિણ્યા કહેતાં પરિણ્યા નથી. ઉપજતા કહિયે ઇહાં જીવને વિદવ્ત્યા વિણકા નથી તિણ્ણિ કારણે એટલાં વાનાં સાધુને લેવાં ન કહે. ઇતિ ભાષા, પાનું ૬૭ સુ—બાણુવાળા છપાયેલમાં—ટીકામાં પણ એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૩ સુ—સાધુને શુદ્ધ એવણિક દોષ રહિત ઉપાશ્રય મળવો સુલભ કિંવા દુર્લભ ?

* “શાક્તિમામ નિધદુ ભૂષણમ્” અર્થાત્ ભૂદિનિધદુ રત્નાકરાન્તાગતો ૭મો ૮મો ભાગ (વેષકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થ નામ શુણ્ય દોષ) સુખમ-એમરાજ શ્રી કૃષ્ણરાજે શ્રી વંકટેશ્વર છાપખાનામાં સં. ૧૯૬૧ માં ૧૨૧૬ પૃષ્ઠનો ગ્રંથ છાપેલો છે. તેમાં પાને ૯૯૯ એ જુના જૂના સંબંધી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે.

“તમ ગન્ધપુરાણમ્માદય વર્ષમ્ધિજંપુત્ર; લક્ષારસાનિર્મણોત્તં, પ્રપુરાગમનઃ વપ્તુઃ”

૬૫ વર્ષો રખા દુરા એવે ૬૫ ગંધવાળા તથા લામ કે રંગદી સમાન લાલ રંગદા એકાદી વીટો પુનાના જૂના કહેતે દે-મનાંતરે—
“વર્ષાદુર્લભ મહેદાગ્નિ, પુરાણવિદોદનુ” જાગમિત્રમે એક વર્ષે ચી. અને ૫૫ વીટો પુનાના કહે ૨

ઉત્તર—આચારાંગ ૦ સુ. ૨ જે-અ. ૨ જે-ઉ. ૩ જે-કહ્યું સાધુને આહાર પાણી શુદ્ધ નિર્દોષ મળવો મુલ્ક છે. પરંતુ ઉપાશ્રય કાંઈ પણ હોય નથી એવો ઉપાશ્રય મળવો સાધુને હુલ્ક છે ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૨૪ સુ—ધર્મ સંબંધે કપટ સહિત કરણી કરવાથી શું ફળ મળે?

ઉત્તર—સૂયગડાંગ સુ. ૧-અધ્યયન ૨ જે-ઉદ્દેશે ૧ લે ગાથા

જહ વિચાળિંગજે કિસે ચરે, જહવિય મુંજિય માસમંતસો;

જે રહ માયાવિ મિજ્જઈ, આગંતા ગમ્માયળંતસો ॥ ૧ ॥

અર્થ:—જાણુવાળા છાપેલ પાને ૧૦૮મે-હવે શિષ્ય કહે છે કે ભગવન! કેટલાએક દર્શની નિષ્પરિગૃહી તથા તપસ્થાના કરનાર દેખાય છે. તો તેને મોક્ષ કેમ ન હોય? હવે શુર કહે છે કે, યદ્યપિ તે પરતી તાપસાદિક અથવા આજ્ઞા થકી બ્રહ્મ સ્વયંચિક નમ્ર સર્વ બાહ્ય પરિવરણિત, કૃશ હર્ષજ કીધું છે. શરીર જેમને એવા છતાં પોતપોતાની પ્રવૃત્તિ આદરીને વિચરે છે. વળી યદ્યપિ માસ માસ ખમણ કરી માસને અંતે જ તથાપિ જે આ સંસારને વિષે માયા સહિત સંયોગ કરે. ઉપદ્રવ કરવાયાદક કરી યુક્ત હોય તે આગમિક કાળે અનંતા ગર્ભાદિક દુઃખ પામે એટલે અનંતો સંસાર પરિભ્રમણ કરે. એમ ઉપરની ગાથા જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—નારકીમાં લોહી પડેને અગ્નિ કહી તેનું કેમ?

ઉત્તર—સૂયગડાંગ સુ. ૧ લે-અ. પમે-ઉદ્દેશે ૧ લે-કહ્યું છે કે-નારકી તો વૈકિય શરીરી છે માટે તેને લોહી પડે ન હોય પણ તેનું શરીર અશુભ પુદ્ગલનું વૈકિય બનેલું હોય તેથી લોહી પડે જેવા અશુભ વૈકિય પુદ્ગલ બાલુવાં. તેમજ બાહર અગ્નિ નરકમાં ન હોય પણ પરમાધારી વૈકિય અગ્નિ હોય. માટે વૈકિય પુદ્ગલ બાલુવાં.

પ્રશ્ન ૨૬ સુ—શિષ્ય-સૂયગડાંગ સૂત્રમાં સાતમા અધ્યયનમાં શું છે? ત સંક્ષેપે જણાવશો?

ઉત્તર—સૂયગડાંગ સૂત્ર-શુન સ્કંધ ૧ લે-અધ્યયન ૭ મે-ગાથા ૮ જે-પ્રીકામા કહ્યું છે કે-વનસ્પત્યાદિકના આરંભથી ધર્મ ન થાય.

અને ગાથા ૯ મી-૧૦ મીમાં કહ્યું છે કે-વનસ્પતિના આરંભ કરનાર બાદિકને વિષે મરણ થાય છે. એમ મૂળ પાઠ તથા ભાષા—

તથા શીકામાં કહ્યું છે કે—વનસ્પતિકાંચનો આરંભ ધર્મના ઉપદેશ વડે કરીને આત્માને સુખને અર્થ તથા મોક્ષાર્થે અથવા બીજા હરેક કાર્યને અર્થ થકી વનસ્પતિને હણે તેને પાખંડી તથા અનોર્થ ધર્મી કહ્યા છે.

તથા ગાથા ૧૨મીમાં—આહારાદિકે તથા શીતઘોઠકના ઉપલોગ વડે તથા અગ્નિ પ્રમુખે મોક્ષ માને તેને મૂઢ કહ્યા છે.

ગાથા ૧૩-૧૪-૧૫માં કહ્યું છે કે—ઉદકના સ્નાનથી મોક્ષ હોય તો મચ્છાદિકે તમામ મોક્ષ બાધ. માટે ઉદકે મોક્ષ માને તે અયુક્ત.

તથા ૧૬-૧૭-૧૮મી ગાથા મધ્યે પણ એ સંબંધી ઘણા અધિકાર છે. પાણીથી મોક્ષ માનવાવાળાને જૂઠા બોલા કહ્યા છે. અને અગ્નિના આરંભથી જો મોક્ષ હોય તો કુંભારાદિકને મોક્ષ હોય, એમ ૧૮મી ગાથામાં કહેલ છે. વગેરે આ અધ્યયનમાં ઘણા અધિકાર છે આ સાતમું અધ્યયન તમામ વાંચવા જેવું છે. વિશેષે કરીને વાંચવું.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—સૂં ૧ અઽ હમે—ગાથા ૩૪મીમાં કહેલ છે કે—ગૃહસ્થાવાસે કેવળ જ્ઞાન રૂપ દીવાને અણુદેખતાં થકા સંયમ આદરે એમ કહ્યું, ને પનરે ભેદે તિદ્ધ યથા તેમાં ગૃહસ્થલીંગે સિદ્ધ થયાં કહ્યું તે કેમ ?

ઉત્તર—ભાવ ચારિત્ર વિના સિદ્ધ ન થાય. ગૃહસ્થાવાસમાં કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નથી એ વાત સત્ય છે, અને ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ થયા એ વાત સત્ય છે. બન્ને વાત સૂત્રમાં કહી છે. ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ થાય તેને ભાવ ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે તેને કેવળ જ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થાય છે ને મોક્ષ પણ જાય છે. સાખ કાણાંગ સૂત્રમાં માફ દેવા માતાની અંત કિયાની.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—આત્મા કર્મનો કર્તા નથી, આત્મા તો સદાય મોક્ષ રૂપજ છે એમ કહી આરંભને વિષે પ્રવર્તે તેને માટે સૂત્ર મું કહે છે ?

ઉત્તર—સૂત્રગણન મું ૧૬-અઽ ૧૦મી-ગાથા ૧૬મીમાં કહ્યું છે કે નં એમ કહે છે કે—આત્મા કર્મનો કર્તા નથી અને અનેરે પૂછ્યા આત્મા તો સદાય મોક્ષ રૂપજ છે. એમ કહી આરંભને વિષે પ્રવર્તે ગૃહ છતાં તેને ભગવંતે ધર્મના અઙ્કણને આત્માનો હેતુ જે મોક્ષ ને થકી વિમુખ નામ અવગા છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—જ્ઞાન આપનાર ગુરુનું નામ જોગવે તેને મું કમ ?

ઉત્તર—સૂં ૫૦ ૧૯ અઽ ૧૩મે-ગાથા ૪૫મી, તેમાં કહ્યું છે કે—ગુરુ સમીપે ભગવા છતાં કોઈએ પૂછવું કે તમે કોની પાસે મૂત્ર ભગવા

છો ? ત્યારે શુરનું નામ જોગવે-ગોપવે, માની છતો, તેને અન્ન
ને તે માયાવીયો અનંતી વાર ધાતને પામશે. એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—જે કોઈ સંજમ તપાદિકને વિષે મદ કરે તેને શું

ઉત્તર—સૂયગઠંગ સૂત્ર ૦ શ્રુ ૦ ૧૬-અધ્યયન ૧૩મે-ગાથા
તથા હમીમાં કહ્યું છે કે જે કોઈ એમ માને જે હુંજ સંજમવંત
હુંજ જ્ઞાની છું, પરમારથ અણુ જાણતો, અથવા હુંજ તપસ્વી છું,
પોતાને માનતો બીજાને પુતળા સરીખા ગણી લેખામાં નાણું. તે જમ
પાસમાં પડ્યા હુઃખ પામે તેમ એકાંત સંસાર માંહી ફરી હુઃખ પામે
મદે ફરી રાથે તે સર્વજ્ઞનાં માર્ગનો અજાણુ થકોજ એટલે અજ્ઞાની
સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—સાધુ ગારવસહિત જ્ઞાધાનો કામી તેને શું ફળ

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અધ્યયનની ૧૨ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે-પરિ
-રહિત સાધુ બ્રહ્મ જીવી, ગારવ સહિત જ્ઞાધાનો કામી. તેને ભગવંતે ફળ
આજીવિકાનો કરનાર, ને પરમાર્થનો અજાણુ, સંસારમાં વારંવાર પરિભ્રમ
કરી વિપરીત મરણને પામે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—શુણી અને પ્રજાવંત સાધુ, બીજા સાધુને પરાભવે
તેને માટે સૂત્ર શું કહે છે ?

ઉત્તર—એજ ૧૮મા અધ્યયનની ૧૩મી ૧૪મી ગાથામાં કહ્યું છે કે
કોઈ સાધુ, જ્ઞાપાના શુચ્છ દોષનો જાણુ, મીઠા મધુરા વચનનો ભોક્તા,
ચાર બુદ્ધિનો ધણી, અર્થાદિ શ્રેષ્ઠતા સમર્થ, પંડિત, પ્રસ્તાવના જાણુ,
પ્રજાવંત, ધર્મ વાસનાએ વાસ્થો છે આત્મા જેણે એવા ભાવી અપ્ય
એવે શુભે ફરી સહિત થકો જે અનેક સાધુજનને પ્રજાએ પરાભવે
પોતાની ધણી પ્રજાએ બીજા સાધુને લેખામાં નાણું. તેને ભગવંતે કહેલ છે
કે તે સાધુ સમાધિનો પામણુહારો ન હોય. અને તને જાણ-મૂખ બુદ્ધિવાનો
જાણવો એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—શિષ્ય-સૂયગઠંગ સૂત્રમાં-તથા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
૧૮માં અધ્યયનની વૃત્તિમાં ૩૬૩ વ્રણેને તેસઠ મત દશ્યા, તેનું તિત્ર
તિત્ર સ્વરૂપ શી રીતે સમજવું ?

ઉત્તર—ક્રિયાવાદી ૧, અક્રિયાવાદી ૨, અજ્ઞાનવાદી ૩ અને ચિંતક
૪ એ ચારનો વિસ્તાર કરતા વ્રણેને તેસઠ મત થાય છે. તેનું તિત્ર
તિત્ર સ્વરૂપ જાણવા પ્રથમ પાંચ સમવાય જાણવા.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—શિષ્ય-પાંચ સમવાયનાં નામો અને તેનું સ્વરૂપ શું છે તે કૃપા કરી જણાવશો ?

ઉત્તર—અહો મહાનુભાવ ! સાંભળો-પાંચ સમવાયનાં નામો-૧ કાળવાદી, ૨ સ્વભાવવાદી, ૩ નિયત તે ભવીતગ્યવાદી, ૪ કર્મવાદી, ૫ હિંમતવાદી. એ પાંચ વાદી જાણવા.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—પ્રથમ કાળવાદીના મતનું સ્વરૂપ જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-કાળવાદીના મતવાળાઓ એવી પ્રરૂપણા કરે છે કે—આ લોકમાંહી સર્વ પદાર્થ કાળને વશ છે એટલે સર્વ પદાર્થનો કર્તા કાળ છે જેમકે પ્રથમ જીવ સદીમાં જન્મ લીએ છે ત્યારે બાળક હોય છે પછી કાળ ક્રમે વૃદ્ધિ પામતા યુવાન વૃદ્ધ થાય છે. જેમ સ્ત્રી યોગ્ય ઉમ્મરે ગર્ભ ધારણ કરે છે અને તેજ સ્ત્રી વૃદ્ધ થયે પુરુષનો સંયોગ છતાં ગર્ભ ધારણ કરી શકતી નથી. વળી જન્મતા કેશ કાળા અને વૃદ્ધ થયે કેશ શ્વેત થાય છે. ઇત્યાદિક કાળ પૂર્ણ થયે મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ મનુષ્યમાં કાળની સત્તા છે તેમજ સ્થાવરમાં પણ જાણવું. વનસ્પતિનો કાળ પરિપક્વ થયે અંકુશ કુટે, પાંદડાં કુલ અને ફળની પ્રાપ્તિ પામે છે અને રસવંત થાય છે અને તેજ ફળાદ કાળ પૂર્ણ થયે સડી જાય છે એ સર્વ કાળની લીલા છે. શીત કાળે તાઠ, ઉષ્ણ કાળે તકડો, વર્ષા કાળે વૃદ્ધિ ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી પ્રવૃત્તિ છે. કાળે તીર્થંકર ચક્રવર્તિ વાશુદેવ, બળદેવ નવ વર્ષ થયે જીવ કંવલ જ્ઞાન પામે અને અયોગ્ય કાળે વિષદ કહેલ છે. કાળ પરિપક્વ થયે મોક્ષ મળે છે, એટલા માટે સર્વમાં ગ્રેહ કાળ છે. માટે કાળજ કર્તા છે. ઇત્યાદિકની પ્રરૂપણા કાળવાદી કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—સ્વભાવવાદીના મતનું સ્વરૂપ કેવું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સ્વભાવવાદીના મતવાળાઓ કહે છે કે-કાળથી કંઈ થતું નથી અને ને થાય છે તે સર્વ સ્વભાવથીજ થાય છે જુઓ કે સીને ડાઢી કે મુઠે વાળ ઉગતા નથી, હથેલીમાં વાળ ઉગતા નથી, વંજાને પુત્ર પ્રાપ્તિ થતી નથી એ સ્વભાવજ છે. વનસ્પતિ અનેક જાતની છે અને વરસાદ ને વરસે છે તેને વનસ્પતિ ગ્રહણ કરી પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પરિક્રમાવે છે. પક્ષી આકાશમાં ઉડે, મીન જળમાં ચાલે, મોરના પિંછાનો રંગ, હોપલનો મધુર સ્વર, ગૃહજનો ક્રરકથ સ્વર, સર્પના મુખમાં ઝેર, મનુષ્ય વિષહારક પત્થર ખુટે, લાકડું તરે, સૂર્ય જાંજવસ્વમાન, ચંદ્ર શીતળ, ધર્મોન્નિ-ગ્રાવનો શુભ ચલણ સહાય, અધર્માસ્તિનો સ્થિર સ્વભાવ, આકાશનો વિગ્રાંશ, કાળનો વર્તન, જીવનો ઉપયોગ, પુષ્પનો ગવન નીલન, ભૂમીનો મોક્ષ

જવાનો સ્વભાવ, અભંવીને સંસાર પરિભ્રમણ. પુરૂષ પુત્ર જણે નહિ. ઇત્યાદિઓ
જે જે સ્વભાવ છે તે તે સ્વભાવાવે થયા કરે છે, માટે પોતપોતાના
સ્વભાવેજ બને છે અને સ્વભાવ વીના કંઈ પણ બનતું નથી એવી
પ્રરૂપણા સ્વભાવવાદીની છે.

પ્રશ્ન ૩૭ સુ—નિયતવાદીના મતનું સ્વરૂપ શી રીતે કહું છે ?

ઉત્તર—નિયતવાદીના મતવાળાની એવી પ્રરૂપણા છે કે—જેહું યથાર્થ
હોય તેહું યથા કરે છે. વિચારો કે વસંત ઋતુ માંહે આમૃતશ્રવણે કેટલો
મોર લાગે છે પરંતુ કેટલોક મોર ખરી જાય છે અને કેટલીક ખાકડી
કેટલાક આંખોલીયા અને છેવટે જેટલી કેરીઓ થવાની હતી તેટલીજ થાય
છે. ગમે તેટલો પ્રયાસ કરો પણ હોણહાર હોય તેજ હોવે. જુઓ દારકાનો
ઠાક નેમ પ્રભુએ કહેલ છતાં શ્રીકૃષ્ણે મહાન પ્રયાસ કર્યો છતાં દારકાને
દાહ લાગ્યો અને પોતાનું મૃત્યુ પોતાને શસ્ત્રે જરત કુંવરને હાથે કુધંલી
વનમાં થયું. વળી મદોદરી તથા વિલિખણ વગેરેએ રાવણને ઘણેજ
સમજાવ્યો પરંતુ પરત્રીના દુષણથી અને વાસુદેવને હાથે સ્વંયકેજ મૃત્યુ
થવાનું હતું તો તેણે કોઈની શીખ નજ માની અને છેવટે વાસુદેવને હાથેજ
મૃત્યુ થયું. માટે જે યવાનું હોય તે થાય છે માટે મિથ્યા કોણ કરનાર
નથી એવી પ્રરૂપણા નિયતવાદી કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૮ સુ—કર્મવાદીનું સ્વરૂપ શું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—કર્મવાદી ત્રણે મતને જુઠા કરાવવા પોતાના મતની સિદ્ધાંત
દહી બતાવે છે કે—સર્વ પ્રાણી કર્મને વશ છે અને કર્મ પ્રમાણેજ થાય
છે. વિચારશો તો સ્ત્રમજ્જયે કે પંડિત, મૂર્ખ, શ્રીમાન, ગરીબ, રાય, રંક,
સુરૂપ કરૂપ, મુજાગી, દુર્માગી વગેરે કર્મથીજ થાય છે. સર્વ મનુષ્યો સ્ત્રમ
હોવા છતાં એક કર્મ સંયોગે હાથાને હોદે બેસે અને એક ઘરે ઘરે લીજ
માગે, એક પાલખીએ બેસે અને એક તેનોજ ભાર વહન કરે; એકને
હસ્તીત દ્વજ-હસ્તીન વસ્તુ મળે અને એકને અન્નનો એકદાલો પણ ન મળે
આદિનાથ પ્રમુને અંતરાય કર્મના ઉચે આહાર પાણી ન મળે. મહીનાકે
પ્રભુ સ્ત્રી દેદે અવતર્યા, કેવી કર્મની વિચિત્રતા. સ્ત્રીતાને કલંક, રમ
લક્ષમણ અને પાંડવ રણ વગરે રખડ્યા, શ્રીકૃષ્ણને જન્મતા કોઈએ નિરખે
નહિ, મરના દેનારા પણ કોઈ ન મળ્યા. માટે કર્મ સંયોગેજ મુખ ફૂલ
અનુભવાય છે. કર્મો વડેજ એકેદ્રીપલું જાવત પર્યેદ્રીપલું પ્રાપ્ત થાય છે.
ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર કર્મજ છે, એટલે સર્વોપરિ સર્વ
કર્મની છે અને તે કર્મો ભોગ્યે મોક્ષ મળે છે એવી કર્મવાદીની પ્રરૂપણા છે.

પ્રશ્ન ૩૬ સુ—ઉદયમવાદીના મતનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—ઉદયમવાદી ગર્વમાં આવી કર્મવાદીને ધિક્કારી બોલવા લાગ્યા કે કર્મ તો રંક છે પરંતુ મારું જોર કેટલું છે તે તો સાંભળો. સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ ઉદયમ વડેજ છે. જેમકે પુરૂષની ૭૨ કળા, સ્ત્રીની ૬૪ કળા ઉદયમ વડેજ આવડે છે. અન્ન વસાબૂપણ ઉદયમથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ઉદયમ વડેજ ધરતી માંહેથી હીરા, માણેક, સોનું, રૂપું આદિ નીકળે છે. સો પુરૂષના સંયોગ રૂપ ઉદયમે પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે પુત્ર પૃથ્વી પર રહેલ પ્રાણીઓનો ઉદયમ વડેજ ઉદ્ધાર કરે છે. બિહી ઉદયમ કરે તો દૂધ પીએ. ઉદયમે રોટલી વગેરે અન્ન પાકે. ઉદયમે રાવણને મારી સીતાજીને પાછી લાવ્યા, ઉદયમ વડે અર્જુન માગી દ્રવ પ્રહારી વીગેરેએ મોક્ષ મેળવ્યું હતું. ઉદયમે સ્વર્ગ ઉદયમે મોક્ષ માટે દરેક કાર્યમાં ઉદયમની પ્રથમજગર છે. એ પ્રમાણે પાંચે મતવાળા માંહેમાંહે ઝગડામાં પડી સ્વકૃત્ય ભૂલે છે. અને એ પાંચે એક એક બોલ માનવાવાળા મિથ્યાત્વીજ છે એવો જૈન સિદ્ધાંતનો અભિપ્રાય છે.

પ્રશ્ન ૪૦ સુ—શિષ્ય—કદિ કોઇ એમ કહે કે—જૈનીઓ કર્મનેજ કર્તા માને છે માટે તે કર્મવાદીમાં ભળે કે કેમ ? તેને શું કહેવું ?

ઉત્તર—શુર—હે ભાઈ, જૈન શાસ્ત્ર એકાંતવાદી નથી, તે તો અનેકાંત છે, સ્યાદાદ છે, કર્મનો કર્તા પણ આત્મા છે અને આત્મા વડેજ સર્વ કામની સિદ્ધિ થાય છે અને મહાવીર પરમાત્માએ પણ ઉકાણું, કમ્પ, બળ, વીર્ય, પુરૂષાકારને પ્રાક્રમ વડેજ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ કહી છે, જૈનીઓ કર્મવાદી નથી પણ પોત પોતાના આત્મ વડે કરેલાં કર્મથી સુખ દુઃખાદિ રૂપ લોગવાય છે વગેરે જૈન શાસ્ત્રનું જ્ઞાન હોય તો એકાંતવાદમાં નહિ જતા પાંચે સમવાયનું સ્વરૂપ જાણી જ્યારે જ્યાં જેનો જરૂર હોય ત્યાં તેની વ્યાખ્યા કરે પણ એકાંતવાદમાં ઉતરે નહિ. એકાંતવાદની પકડ કરે નહિ. સમદષ્ટિયા પ્રકારે અનેકાંત સ્યાદાદ અને સત્ય સ્વરૂપજ પ્રકારો. ઇત્યર્થ:—

પ્રશ્ન ૪૧ સુ—કિવાવાદીના ૧૮૦ મત છે, તેનું શું સ્વરૂપ ?

ઉત્તર—ઉપર મુજબ જે કાળ, સ્વભાવ, નિયત, પૂર્વકર્મ અને મ જે પાંચ સમવાય કહ્યા તે પાંચ સ્વભાવમાથી અને પાંચ પરમાત્માથી ૧૦ લેહ થયા. એ દશ શાસ્ત્રતા અને દશ અશાસ્ત્રતા એમ ૨૦ એ વીશને નવ પદાર્થો જે ૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ પુ-૨, ૪ પાપ, ૫ કામ, ૬ સંવર, ૭ નિર્જન, ૮ બંધ, અને ૯ મોક્ષ એ નવની

સાથે ગુણતાં વીસ નવા એકસો ને એશી થયાં ૧૮૦ એટલે ક્રિયાવાદી ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ સમજવું.—ક્રિયાવાદીના મતવાળા—એક આત્માને પુનઃ પાપરૂપ ક્રિયા લાગે છે. એમ માને છે. તેથી કરી ઇહલોક પરલોક આસ્તિક છે. તે માટે સદાય ક્રિયાના વખાણ કરે છે. ક્રિયાવાદીઓ એમ ક્રિયા માંહીજ રચ્યા પચ્યા રહે છે અને જ્ઞાનાદિ ગુણોને ઉત્થાપન કરે છે. ઇતિ ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—અક્રિયાવાદીનાં ૮૪ મતનું સ્વરૂપ શી રીતે છે?

ઉત્તર—ઉપર મુજબ પાંચ સમવાય કહ્યા તે અને છઠા ઇચ્છાથી ઉત્પન્ન થયેા જે “લોક” એ છ પોતા આશ્રી, અને એ છ પરઆશ્રી, એવં ૧૨ થયા. એક બાર ને પુન્ય અને પાપ એ બે તરવર ને શેષ સાત તત્ત્વ સાથે ગુણતાં બાર સત્તા ૮૪ મત થયા. એ મતવાળા પુન્ય અને પાપને માનતા નથી. તેનું કારણ જે પુન્ય પાપની ક્રિયા તે સ્થિર વસ્તુ હોય તેહનેજ લાગે છે, અને આ જગતમાં સર્વ પદાર્થ ચરાચર છે તો એહને ક્રિયા કેમ લાગે માટે પુન્ય પાપ વરણ સાત તત્ત્વજ લાભે. આ નાસ્તિક મતી જાણવા.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—અજ્ઞાન વાદીનાં ૬૭ મતનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—અજ્ઞાન વાદી એહવું કહે છે કે—૧ જીવ છતા છે, ૨ જીવ અછતા છે, ૩ જીવ છતા અછતા બન્ને છે, ૪ જીવ છતા છે પરંતુ કહેવા નહિ, ૫ જીવ અછતા છે પણ કહેવાય નહિ, ૬ જીવ છતા અછતા બન્ને છે પરંતુ કહેવાય નહિ, ૭ જીવ છતા પણ નહિ અછતા પણ નહિ. જે સાત રીતે અજ્ઞાનવાદી વિકલ્પ કહી જતાવે છે. એ સાતને નવ તત્ત્વ સાથે ગુણતા સાત નવા ત્રેયક ૬૩ અને એહમાં ૧ સાંખ્યમતી, ૨ શીવમતી, ૩ વેદમતી, ૪ વિષ્ણુમતી એ ચાર મત કોઈ કોઈ પક્ષને ગ્રહણ કરીને તે સાથે મળ્યા એટલે સડયક ૬૭ ભેદ થયા.

અજ્ઞાન વાદી એમ કહે છે કે—જ્ઞાન જોડો છે કેમકે જ્ઞાન વિતી હોય છે. વિવાદમા પ્રતિપક્ષીની જોડી ચીતવણા કરવી પડે છે એટલે પાપ લાગે છે, વળી જ્ઞાનીને પગલે પગલે પાપનો ડર લાગે છે એટલે એ પ્રતી પદવખત કમ બાંધેલો રહે છે. તે માટે અમે અજ્ઞાનીજ ભણા છીએ જાણતા પડે નથી અને તાણતા પણ નથી, વિવાદ કરતા નથી, કેહને જોડો. અમ કહેતા નથી, પાપ પુન્યમા સમજતા નથી એટલે અમને કેવં પ્રકારને દેવ લાગતો નથી, એવી અજ્ઞાન વાદીની માન્યતા છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—વિનયવાદીના ૩૨ મતનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—વિનયવાદી એમ કહે છે કે-૧ સૂર્યનો વિનય, ૨ રાજાનો વિનય, ૩ જ્ઞાનનો વિનય, ૪ વૃદ્ધનો વિનય, ૫ માતાનો વિનય, ૬ પિતાનો વિનય, ૭ ગુરુનો વિનય, ૮ ધર્મનો વિનય એ આઠને મનવડે બહા બાલુ ૧, વચનથી શુભચામ કરે ૨, કાયાથી નમસ્કાર કરે ૩, અને માનપૂર્વક ભક્તિ કરે ૪. એ આઠ ચોક્ક બનીશ ૩૨ લેઈ વિનયવાદીના બાણવા.

એ વિનયવાદી એમ માને જે સર્વ માંહે વિનયજ એણે છે માટે સર્વને નમતા રહેવું, આપણે તો સર્વ એકજ છીએ, કોઈના પક્ષને નિંદવો નહિ. એક અનાસિચ્છિક મિથ્યાત્વી જેવો બાણવો. ઇતિ વિનયવાદી મત-

એ પ્રમાણે ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મત અક્રિયાવાદીના ૮૪ મત અને અજ્ઞાન વાદીના ૬૭ મત, ને વિનયવાદીના ૩૨-મત એવં ૩૬૩ મતનું સ્વરૂપ બાણાબધુ.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—શિષ્ય-પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા પવિત્ર કહી-ધર્મક્રિયા પણ એ જ દિશા સન્મુખ રહીને કરવા કહેલ છે તેનું શું કારણ ? અને જે દિશા નિષેદવાનું પણ શું કારણ ?

ઉત્તર—ઠાણાંગકાણે-૨ જે-ઉદ્યે ૧ લે-કહ્યું છે કે-પૂર્વ અને ઉત્તર એ જે દિશાએ દીક્ષા દેવાદિક ૧૮ બોલ બાલ સંધારો પ્રમુખ કરવા કહ્યા છે તે જે દિશા વ્યવહારથી, શુદ્ધ જણાય છે. પણ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ એ જે દિશા “ નોકપછ ” એવો પાઠ નથી માટે નજ કડપે એવો નિષેદ જણાતો નથી. પણ વ્યવહાર શુદ્ધિને માટે પૂર્વ અને ઉત્તર એ જે દિશા ત્યારે સૂત્રકારે ધર્મક્રિયાને વિષે શુદ્ધ ગણી સ્વીકારી તેમાં કોઈ રહસ્ય હોયું જોઈએ. તેનો વિચાર કરતાં એમ હોયું જોઈએ કે-ઈશાન કોણ અને વાયવ્ય કોણમાં તીર્થંકર મહારાજનો સદાય વાસ હોય છે તેમાં પણ ત્રિગેયે કરીને પૂર્વ અને ઉત્તર દિશાની વચમાં રહેલી ઇશાન કોણ તેને વિશેષ પવિત્ર ગણી છે. લેકેઉત્તર પક્ષમાં ઇશાન કોણે શ્રીમધરસ્વામીના વાસ કહે છે, અને લૌકિક પક્ષે ઇશાન કોણમાં મહાદેવનો વાસ કહેલ છે. ઇત્યાદિ દાર્શનને લઈને પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા ઉત્તમ ગણેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૬ સુ—૬૦ ૬૦ ૨ જે-૩૦ ૩ જે-સાધુને સામાયિક કહી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જે પ્રકારની સામાયિક કહી છે, સાધુની અને યાવકની તેમાં સાધુની સામાયિક સર્વવિરતીની, અને યાવકની દેશ વિરતીની, એ પ્રમાણે કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—કાં ૧૦ ૨ ને-ઉં ૪ થે-કેવળી આરાધના મે પ્રકારની કહી તેમાં અંતક્રિયા, અને કલ્પાતિતની કહી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—કેવળી આરાધના બે પ્રકારે કહી તેમાં એક અંતક્રિયા તે મોક્ષની અને બીજી કલ્પાતિત તે એવેયક તથા અનુત્તર વિમાને ઉપર તે સૂત્ર કેવળી પ્રમુખ આચારી બાણુવું.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—કાં ૧૦ ૩ ને-ઉં ૧ લે-ત્રણ પ્રકારની વિકુવણા કહી તેમાં બાહિરલા પુદ્ગલ અણુ લીધે પણ વિકુવણા કરે એમ કહ્યું અને ૧૦ મં ૬ કે-ઉં ૬ મે-દેવતાના અધિકારે કહ્યું છે કે-બાહિરલા પુદ્ગલ લીધા વિના વીકુવણા ન કરે તેનું કેમ ? તથા ૧૦ ૭ મે-કેદેશે ૬ મે-અસંબુદ્ધ અણુગારના અધિકારે પણ એમજ કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વૈકીય સમુદ્ધાત કરે તે પુદ્ગલ લક્ષને કરે, અને વૈકીય સમુદ્ધાત વિના વૈકીય કરે તે પુદ્ગલ લીધા વિના કરે. તર્ક—બાહિરલા પુદ્ગલ કે અભ્યંતરના પુદ્ગલ લીધા વિના વિકુવણા કરે તે કેમ ? અર્થવાળાએ કેવળી ગમ્ય કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—કાણાંગળના અને કાણે-કેદેશે ૧ લે-કહ્યું છે કે-દેવતા પોતાની વીકોવેલી દેવી સાથે પરિચારણા કરે. અને ભગવતીજમાં ના કહી તે કેમ ?

ઉત્તર—ભગવતીજમાં બે વેદ વેદવા આત્રી ના કહી છે, અને કાણાંગળમાં કહ્યું તે દ્વિચારિક પરિચારણા કરે. ભ. સૂ. ૨ ને-ઉ. પરિ- પોતે વીકોવેલી દેવી સાથે પરિચારણા ન કરે. એક સમે બે વેદ વેદ નહિ એ અપેક્ષાએ ના કહી.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—લોકાંતિક દેવતા ઈલાં મનુષ્ય લોકમાં કયું કયું વખતે આવતા હશે ?

ઉત્તર—કાણાંગળાણે અને-કેદેશે ૧ લે-કહ્યું છે કે-લોકાંતિક દેવતા તિથિ કર દેવનાં જન્મ વખતે, દીક્ષા વખતે, જ્ઞાન વખતે, એ ત્રણ વખતે આ મનુષ્ય લોકમાં આવે.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—કાં ૧૦ ૮ ને-ઉ. ૧ લે પોચાવાળાને સત્યાં ને વિમાને ઉપજવાનું કહ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—તે સાધુ આત્રી બાણુવું. એટલે સાધુ ચોવીકારે કરે તેને શ્રીદયાશ્રુત સંધમાં પોષા કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—ઠા. ઠા. ઉચે-ઉ. રજે-શિષ્યને મહાનત આરોપરાત્રી ત્રણ ભૂમિ કહી તે ઉત્કૃષ્ટી છ માસ, મધ્યમ ચાર માસ, ને જન્ય સાત અઢોશત્રિ-સાત દિન મહાનત આરોપણ કાળ કહ્યો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—પહેલા છેલ્લા તિર્થ કરના વારે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેલ છે. તે શિષ્યને પ્રથમ સામાયિક ચારિત્ર અદરાવે પછી જન્ય સાત દિવસે, મધ્યમ ચાર માસે, ઉત્કૃષ્ટ છ માસે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવે. એટલે એ ત્રણ ભૂમિકાએ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનું આરોપણ કરે.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—શિષ્ય-બાવીશ તિર્થ કરને વારે એ કદપ ખરો કે નહિ ?

ઉત્તર—બાવીશ તિર્થ કરના વારે તથા મહાવિદેહમાં એ કદપ નથી. ત્યાં તો એકલા સામાયિક ચારિત્રનો જ કદપ છે. અને પહેલા છેલ્લા તિર્થ કરના સાધુને પહેલું સામાયિક ચારિત્ર અદરાવી પછી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવે.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—શિષ્ય-આમ બે લેહ થવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—ક.રણને હેતુ તો કર્તા પુરૂષના અંગમાં રહ્યું. પણ પરંપરાએ ચાલતી પ્રવૃત્તિને અનુસાર વિચાર કરતા એમ જણાય છે કે-આ સ્થિતિ અનાદિની છે. એટલે પહેલા છેલ્લા તિર્થ કરના કદપ સરખો અને વચ્ચે બાવીશ તિર્થ કરના કદપ સરખો. પહેલા તિર્થ કરના સાધુને સરસ અને જડ કહ્યા છે, બાવીશ તિર્થ કરના સાધુને સરસ અને પ્રસાવંત કહેલ છે, અને ચરમ તિર્થ કરના સાધુ વાંકાને જડ હોય છે. એટલા માટે પહેલા છેલ્લા તિર્થ કરના સાધુનો કદપ ઠાંઠક સખ્તાઈવાળો હોવા સંભવ છે. એદરાકારી મનુષ્યોને માટે કાયદા કલમો વગેરેની શક્તિ વધારે હોય એ સ્વભાવિક છે.

હવે પહેલું સામાયિક ચારિત્ર અદરાવી પછી ત્રણ માંજે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવાનું કારણ એમ જણાય છે કે- સામાયિક ચારિત્ર અદરાવ્યા બાદ સાધુનું પ્રતિક્રમણ અને આહારાદિક વહોરવાનો આચાર વહેવાર સામાન્ય રીતે બધે તો તેને કાત દિવસે વડી દોશ આપે એટલે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અંગીકાર કરાવે. અને સાત દિવસમાં પ્રતિક્રમણાદિક ન આવડે તો ચરમ અને ચાર મહિનામાં પદ ન આવડે તો છેવટ છ મહિને તો અવશ્ય છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનું આરોપણ કરવું જોઈએ, એક કારણ એ.

અને બીજું કારણ એમ પણ જણાય છે કે-દિક્ષાએ પહેલી દોશ તીખી હોય અને બાપે પાછગણી દોશ લીધી હોય તો બાપનું વડીવપણું

રાખવાને માટે દિકરાને ચોલાવે, અને ત્રણ ભૂમિકામાંથી ગમે તે ભૂમિકાએ વડીલનું વડીલપણું રાખી બંનેને સાથે છેદોપસ્થાપનીયનું આરોપણ કરે.

પ્રશ્ન ૫૫ સુ—શુર છેદોપસ્થાપનથી છે ને શિષ્ય સામાનિક ચારિત્રિયો છે તો આહાર પાણીને માટે કેમ કરે?

ઉત્તર—બંને કટ્ટપવાળાનો આહાર પાણીનો સંબંધ જુદો હોય, છેદોપસ્થાપનીયની નિશાનો આહાર સામાયિક ચારિત્રિયાને હોય કદાચ અને સામાયિક ચારિત્રિયાની નિશાનો આહાર છેદોપસ્થાપનીયાને ન કદાચ અર્થાત્ સામાયિક ચારિત્રિયાની સિધ્ધ પણ છેદોપસ્થાપનીયને ન કદાચ.

પ્રશ્ન ૫૬ સુ—૬૦ ૬૦ ૪ થે-૬૦ ૨ જે-ગોશાળાના શિષ્યનો ચાર પ્રકારે તપ કહ્યો તેમાં ચોસન તપ કહ્યો તે કેમ?

ઉત્તર—તેનાં મત આશ્રી તેણે ચોસન કહ્યું હોય એમ સમજાય છે. અને અરિહંતનાં મતે તો બાર પ્રકારનો તપ કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૭ સુ—૬૦ ૬૦ ૪ થે-૬૦ ૩ જે-ચાર પ્રકારે લોકમાં અંધકાર થવાનું અને ચાર પ્રકારે ઉદ્યોત થવાનું કહ્યું તેમાં અરિહંતનો નિર્વાણ બંને ચોસગીમાં કહેલ છે એટલે પેલા ચાર જોલમાં અરિહંતનો વિરહ પડે ત્યારે લોકમાં અંધકારનું કહ્યું, અને બીજા ચાર જોલમાં અરિહંતના નિર્વાણ ઉદ્યોત કહ્યો તેનું કેમ?

ઉત્તર—ત્રીજે ઠાણે પણ, અરિહંતદેવ નિર્વાણ પધારે તે વખતે લોકમાં અંધારું થતું કહ્યું છે, અને ૬૬માં પણ કહ્યું તે તો જ્ઞાનરૂપીપક્ષના ત્રણ લોકના પ્રકાશના અભાવે અંધારું કહ્યું. અને અરિહંતના નિર્વાણ ઉદ્યોત કહ્યો તે તો દેવતાના જવા આવવા આશ્રી જાણવો.

પ્રશ્ન ૫૮ સુ—લોકમાં અંધકારના ને ઉદ્યોતના ચાર ચાર લોક કહ્યા તે કયા કયા?

ઉત્તર—હાણગણના ચોથે ઠાણે ત્રીજે ઉદ્દેશે-ચાર સ્થાનકે લોકમાં અંધારું થાય છે તે એ કે-૧ અરિહંત દેવનો વિરહ પડે ત્યારે, ૨ અરિહંત દેવનો પ્રરૂપેલો ધર્મ વિરૂઢ જાય ત્યારે, ૩ પૂર્વગત ચોદ ૫૧ વિરૂઢ જાય ત્યારે, અને ૪ ચાચું અગ્નિકાય વિરૂઢ જાય ત્યારે એ ચાર કારણે લોકમાં અંધકાર થાય.

અને ચાર કારણે લોકમાં ઉદ્યોત થાય ને કહે છે. ૧ અરિહંત દેવનો જન્મ થાય ત્યારે, ૨ અરિહંત દેવ પ્રવ્રજ્યા લીધે ત્યારે, ૩ અરિહંતને

દેવજ્ઞ જ્ઞાન દર્શન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે, ૪ અને અરિહંત દેવ નીર્વાણ થાય ત્યારે એ ચાર કારણે લોકમાં ઉલ્લેખ થાય.

પ્રશ્ન ૫૯ સુ—કાં ૬૦ ૪ થે-ઉં ૪ થે-ચાર પ્રકારે મનુષ્યનું આવણું બાંધે કહ્યું. તે પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, આદિ મનુષ્યનું આવણું બાંધે છે તે ચાર માંહેલા કયાં કારણે ?

ઉત્તર—ચારે ગતિને વિષે ઉત્પન્ન થવાના ચાર ચાર ભોલ જે કદા છે તે મનુષ્યને આશીને સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૬૦ સુ—કાં ૬૦ ૬ થે-ચાર પ્રકારે દેવતાનું આવણું બાંધાય એમ કહ્યું. તેમાં સરાગ સંયમથી દેવતાનું આવણું બાંધવું કહ્યું છે. તે અગ્યારમે શુભ સ્થાનકે સરાગ સંયમ નથી ત્યાં તે વીતરાગ સંયમ તથા જ્યાં જ્યાં ચારિત્ર કહ્યું છે અને અગ્યારમે શુભ કાળ કરી અનુત્તર વિમાને જાય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિં આ સરાગ સંયમેણું તે સકલાયનું ચારિત્ર સમજવું. સકલાય તે સરાગ સંયમી કહેવાય, અને, ઉપશમ કલાય તથા ક્ષીણ કલાય વીતરાગ સંયમી હોય. વીતરાગ તે આવળાના અબંધક છે—વીતરાગ સંયમીને આરળાનો બંધ નથી. પણ અનુત્તર વિમાનમાં જવાવાળા અગ્યારમાં શુભ કાળે કાળ કરનારા વીતરાગ સંયમીને આવળાનો બંધ તે નીચેના શુભ કાળે પ્રથમ પડેલો હોય છે, તે કાળ કરી અનુત્તર વિમાને જઈ ઉપજે. ઇત્યર્થ.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—શ્લેગાદિકના ભયથી સાધુને ચોમાસામાં વિહાર કરવો કહ્યો કે કેમ ?

ઉત્તર—કાણાંગળના પમે કાણે-બીજે ઉદેશે-કહ્યું છે કે-ચોમાસામાં સાધુએ વિહાર કરવો નહિ, પણ ભયના કારણથી વિહાર કરવો કદા છે. તે ભય સાત પ્રકારના સાતમે કાણે કદા છે તેમાં મરણનો ભય પણ કદા છે. તે શ્લેગ જે છે તે મરણનો ભય ઉપજાવનાર છે, માટે શ્લેગના કારણથી અથવા બીજા કોઈ પણ પ્રકારના શ્લેગાદિકના ભયથી ચોમાસામાં વિહાર કરવાની ભગવંતની આજ્ઞા છે.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—વર્ષાઋતુનું માન કેટલું અને તેમાં સાધુએ શી રીતે વર્તવાનું ?

ઉત્તર—કાણાંગળના પાંચમે કાણે-ગ્રીષ્મે ઉદેશે એ પ્રકારના વર્ષાઋતુ કદા છે. જેમાં પાંચ પાંચ કારણે સાધુને વિહાર કરવો કદા છે તેના

પર્યાયમાં કહ્યું છે કે—વર્ષાકાળના જન્ય ૫૦ દિન, મધ્યમ ચાર માસ, અને ઉત્કૃષ્ટા છ માસ કહ્યા છે. તેમાં નવ જોડ પ્રમાણે વસવું. ઉલ્લાસી કૃત્તી ૧, નવ વીગયનો ત્યાગ ૨, પીઠ કૃત્તગાદિક અહવા ૩, ઉચ્ચારાદિકા ભાજન અહવા ૪, લોચ દરવો ૫, નવા શિધને દીક્ષા ન દેવી ૬, પુરંદા ગૃહા રાખ દલાદિ નાખીને નવા ગૃહે ૭, શેષ કાળે જોડએ તેથી જમણા ઉપગરણ અહવા ૮, અઢી ગાઉ ભતા અઢી ગાઉ આવતા એ સવા ભોજન ઉપરાંત ન જવું ૯, આ પ્રમાણે વર્તવું. અને કારણે જવું ૫૦ તેમાં કારણ પાંચ કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—હા. ઠા. પમે-ઉ. રજે-પાંચ પ્રકારના અણુવાતીય દોષ કહ્યા છે તેમાં રાયપિંડ મુંજમાળે-સાધુને રાજપિંડ લોગવવો-જમણે નિયેધ્યો છે તે રાજપિંડ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ઠાણાંગજીના બહુ અર્થના ટળામાં કહ્યું છે કે—રાજપિંડ તે-ચક્રવર્ત્યાદિક રાજાને જમવાનો જે પિંડ તે રાજપિંડ સાધુઓ ને નિરેદ્ધ બીજો અર્થ—રાજ્યાભિષેક કર્યો છે તે રાજાનો પિંડ વર્તવો. અન્યની ભગવાન (તથા કોઈ રાજપિંડને બલિષ્ઠ આહાર પણ કહે છે. એટલે આહારમાં રાજા સમાન પ્રધાન આહાર-વિષય ઉત્પન્ન કરે તેવો આહાર વર્તવો) અને એમ પણ કહ્યું છે કે—ઉપર કહેલા રાજાના ઘરનો અથ વિધ રાજપિંડ તે ચાર આહાર ૪ વચ્ચે ૫ પાત્ર ૬ કંબલ ૭ પાંચપુછણું ૮ એ આડને પણ રાજપિંડમાં ગણ્યાં છે. તો એમ પણ અર્થ થાય કે—મોટા રાજાના અભિષેક સમયમાં એ આઠ જોડ સાધુને લેવા વર્ત્યા હોય એમ જણાય છે—બલિષ્ઠ આહાર તો સ્વભાવે સાધુને વર્તિત છે, પણ નેમીશ્વર ભગવાનના છ અણુગારે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજને જમવાના સિંહ કેશરીયા લાડુ વડોધા છે. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે—મહાવીરના સાધુને રાજપિંડનો નિરેદ્ધ હોય એમ જણાય છે. વિશેષ બહુસૂત્રી કહે તે સત્ય.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—અઠાવીશ લગ્નિમાં નિર્ધેકરાદિક પદવીની દર્શિ દહી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—હા. ઠા. પમે-ઉ. રજે—અઠાવીશ લગ્નિનાં નામ કહ્યાં છે. તેમાં પૂર્વજ્ઞાન, અવધીજ્ઞાન, મનપર્યવજ્ઞાન, દેવજ્ઞાન, નિર્ધેકરની પાદી. અને ગન્ધરાદિકની પદવી પણ લગ્નિમાં દહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—સાધુને સંયમ પાગવાને દોષની નેશાની નર ૧૦ કે કેમ ?

ઉત્તર—હા. હા. પૂર્વે-ઉ. ૩૭-ચારિત્રિયાને પાંચ નેશાનાં સ્થાનક-
આધાર ભૂત કહ્યા છે, તે એ કે-છયકાયની નેશાએ સાધુને સંયમ પાળે,
એટલે સંયમને છયકાયનો આધાર ૧, બીજો ગચ્છનો આધાર ૨, રાજાનો
આધાર ૩, ગૃહસ્થનો આધાર ૪, ઉપાશ્રયાદિકનો દાતાર ૪, શરીર નીરોગી
હોય તો તે પણ આધાર ૫. એ પાંચની નિશાથી સંયમ શુદ્ધ અને સારી
રીતે પળે છે.

પ્રશ્ન ૬૬ સુ.—નારકી દેવતાનું અવધિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૭-નારકી, જ્યોતિષીનું અવધી ત્રોણ હોય,
ભવનપતિ અને વ્યંતરનું અવધિ ઉચો હોય, વૈમાનિકનું અવધિ નીચું
(હિંકું) હોય. એ ભવ પ્રત્યય આશ્રી ભણવું.

પ્રશ્ન ૬૭ સુ.—પ્રતિક્રમણ કેટલા પ્રકારનાં-કયાં કયાં કારણે પ્રતિ-
ક્રમણ કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૮-૭ પ્રકારનાં પ્રતિક્રમણ કથાં છે. તે એ કે-
૧ ઉચ્ચાર કાર્ય નીવારીને-પરઠવીને ધરિયાવહી પડિક્રમણીતે ધરિયાવહીનું
પડિક્રમણ, ૨ એમ પાસવણનું પડિક્રમણ, ૩ દેવશીરાઈનું પડિક્રમણ, તે
સ્વરૂપકાળ, ૪ જાણ જીવનું જે મહામત ઉચ્ચારૂપ સાવચ જોગથી નીવર્તવું
તે પડિક્રમણ, ૫ જે કાંઈ વિપરીત આચર્યું તે મિથ્યા કરવું તે એટલે
મિથ્યાક્રમણ તે પછી પ્રતિક્રમણ, ૬ સુગા ઉડ્યા પછી સાધુ ધરીયાવહી
પડિક્રમે-તથા સ્વભામાંથી આશ્રય સેવાનો કાઉસગ ૪ ચાર લોગસનો
કરવો-ટીકામાં ધરીયાવહી તથા આઉલ માઉલનો કાઉસગ કરવો કહ્યો છે)

પ્રશ્ન ૬૮ સુ.—સામાયિક ચારિત્રની અને ઉદોસ્થાપનીયની કદપ
સ્થિતિમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૯-સામાયિક ચારિત્રિયાની કદપ સ્થિતિ જે
પ્રકારે કહી છે, તે અવસ્થિત કદપવાળા, અને અનવસ્થિત કદપવાળા તેમાં
૧ સેન્યાતર પિંડ, ૨ ચાર મહામત, ૩ પુરૂષ જેટ-એટલે સાધરી વાંદે,
૪ વટરાને વાંદણા દેવી એ ચાર અવસ્થિત કદપ તે જાવીસ તિર્થ કરના
સાધુને અવસ્થ કરવાનો કદપ અને અનવસ્થિત કદપ તે અચેલ તથા
પદમાભોષિત ૧, ઉદેયક ૨, સપડિક્રમણ ૩, રાજવપિંડ ૪, માસકદપ ૫,
પર્ણવપણ ૬. એ ૭ અનવસ્થિત કદપ તે પહેલાં ઉદેલા તિર્થ કરના સાધુને
એ કદપ અવસ્થ હોય એમ નહિ. તેનો કદપ જ્ય-ય સાત દિનનો, મધ્યમ
ચાર માસનો, ને ઉત્કૃષ્ટો ૭ માસનો કહ્યા છે, માટે અનાસ્થિત કદપો.
એ સામાયિક ચારિત્રિયાનો કદપ કહ્યો.

હવે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રિયાનો કલ્પ-૧ અથેક, ૨ ઉદેશ, ૩ સેન્યાંતર, ૪ રાજપિંડ ૫ કુતીકમ વાંદનાદિક, ૬ પાંચધામ, ૭ પુરુષ મેદ, ૮ પ્રતિકમણ, ૯ માસ કલ્પ, ૧૦ પર્યુષણ કલ્પ. એ દશ બોલ અવશ્ય છે. એ સામાયિક ચારિત્રને છેદોપસ્થાપનીયની કલ્પ સ્થિતિ કહી.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—હાં હાં ૭ મે-મલ્લીનાથ ભગવંત પોતે સહિત સાત જણે દીક્ષા લીધી, છ રાજાને સાતમાં પોતે. અને શ્રી શાતાશ્વ મલ્લીનાથે દીક્ષા લીધા પછી છએ રાજાએ દીક્ષા લીધાનું ચાલ્યું છે. અને આંહિયા લેખી કીધી તે કેમ ?

ઉત્તર—મલ્લીનાથ ભગવંત પોતે સહિત સાત જણે દીક્ષા લીધી કહ્યું પણ સાતે સાથે દીક્ષા લીધી કહ્યું નથી પણ સાતેના સંકેતને લઈને મલ્લીનાથ ભગવંતની સાથે દીક્ષા લેવા સન્મુખ થયા માટે સાતે સાથે જ ગણાય.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—વિકથા કેટલા પ્રકારની ?

ઉત્તર—હાં હાં ૭ મે-સાત વિકથા કહી તે. એ, કે-૧ સી કથ, ૨ ભત્તકથા, ૩ દેશકથા, ૪ રાજકથા, ૫ મિઉકાંલુણીયા-તે સાંભળનાર હયાની પલાળણહારી માતા પુત્ર વિશેજે કારણે રસ સહિત-કરણુ શબ્દથી વિલાપ કરે, હા પુત્ર-હાવત્સ ઇત્યાદિ. ૬ ઠી-વિકથા-દર્શન લેવા તે કુતીર્ધિના જ્ઞાનાદિકની પ્રશંસા સાંભળીને આગલાંને મોહ ઉપજે, સમક્રિયાં લેઈ પામે. તે પણ વિકથા. ૭ સાતમી ચારિત્ર લેઈની-તે હમણા ચાલિ છે નહિ. સાધુને પ્રમાદના બહુલ પણા થકી અતિચાર ધણાં લાગે, ૧૧ અતિચારના શુદ્ધના કરનાર જે આચાર્ય અને પ્રાચારિકનાં લેનાર જે શાધુ-એ બેહુ આજ નથી, અને તીર્થ તે તો જ્ઞાન દર્શનને પ્રવર્તે છે તે ભરે જ્ઞાન દર્શનને વિષે ચત્ન કરવો. ઇત્યાદિક સાંભળતાં ચારિત્રની શ્રદ્ધા જાય તે માટે તે પણ વિકથા કહીએ, એ સાતમી વીકથા: ૧ ૭ ૧૧

પ્રશ્ન ૭૧ મું—આચાર્ય ઉપાધ્યાયના કાંઈ અતિશય ખરા કે કેમ ?

ઉત્તર—હાં હાં ૭ મે-આચાર્ય ઉપાધ્યાયના સાત અતિશય ૧૮ છે. તેમાં પાંચમે ઠાણે પાંચ અતિશય કહ્યા છે તે હાં હાં ૫ મે-૩૧ ને-આચાર્ય ઉપાધ્યાયના પાંચ અતિશય કહ્યા છે તે, એ, કે-૧ અને. આપુ પાસે પગ પૂજાવે, ૨ ઉપાશ્રયમાંથી ઉચ્ચારાદિકનીવારે નથા પગ-શુદ્ધ કરે, ૩ અનેરાની વૈવાચય કરે અથવા ન કરે તેમની ઇચ્છા, ૪ ઉપાશ્રયમાંથી એકાંત સ્થાન કે ધ્યાન જપાદિક કરવા તથા વિદ્યા સાધવા રહે, એક શત્રી બે શત્રી રહે, ૫ તેમજ બાહિર પણ એક

જગ્યાએ એક બે રાત્રી રહે એ પાંચ કારણે આચાર્યને પ્રવર્તતા દોષ નહિ અનેરાને આરા નહિ. વિશેષ ભાવ અધિકાર વાંચવાથી જણાશે. અને સાતમે ઠાણે બે વધારી-દોઢ અતિશય-ઉપકરણ અતિશય, તે શેષ સાધુથી પ્રધાન અને ઉચ્છા વસ્ત્ર રાખે, ૭ સાતમે ભક્ત પાન, અતિશય-તે આહાર પાણી સરસ દૂધ સાકરાદિ પ્રધાન આહાર જમાડવો. સુંદર આહારે પ્રત્યર્થ સ્થિર રહે ચિધ્યને વિનયકારી ગુરૂની પુજા અને બહુ માન થાય. નના દાતારને પણ શ્રદ્ધા વધે આચાર્યને પણ બળ પુદ્ધિ વધે, ઈત્યાદિ ચુ ઉપરે માટે ભક્ત પાન અતિશય સાતમે જણવે. ૭ ॥

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—આચાર્ય વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો સંગ્રહ કરે કે કેમ ?

ઉત્તર—ઠા. ઠા. ૭મે-આચાર્ય વસ્ત્ર પાત્ર મેળવે, રક્ષણ કરે, સંગ્રહ કરે, એમ કહ્યું છે. એક વૃદ્ધ સાધુ પાસે સાંભળ્યું છે કે સૂત્રમાં સંગ્રહ સ્થાન કહ્યું છે એટલે સૂત્રમાં એટલી સાથે હજારો સાધુના સંચારા આદ્યા છે તેના વસ્ત્ર પાત્ર રચકરણ વગેરે હજારો ઉપગરણનું સંગ્રહસ્થાન હોવું જોઈએ, જે સંસારીના હાથ પડે તો તેના ગેરઉપયોગ થાય. સંચારાવાળા સાધુના ભંડ ઉપગરણ ગુરૂ પાસે પાછા લાવી સોંપવાનું સૂત્રમાં આદ્યું છે. માટે ઉપર વિષે કાંઈક હોવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭૩ સુ—ત્રીજા આરાને છેટે ત્રણ દંડ ઠહ્યા તે હકાર, મકાર, ને ધિક્કાર. તો અપભ્રંશને વારે કયા પ્રકારનો દંડ વર્તેલો હશે ?

ઉત્તર—ઠાણાંગકાણે ૭ મે-સાત પ્રકારની દંડ નીતિ કહી છે. તેમાં ત્રણ તો હકારાદિક કહી તે. અને ચોથી અપરાધી પ્રત્યે કોપે કરી-મજાપ્રશ એમ કહેવું તે ૪, અને એટલી ભૂનિકા થઈ બાહિર મજાપ્રશ પ. એ જે અપભ્રંશને વારે હતી. અને છઠી ભાક્ષીમાંહી નાખવું ૬, ને સાતમી શીકાદિકનું છેલ્લું ૭. એ બે ભક્ત મહારાજાને વારે હતી.

વળી ઠાણે એમ પણ કહે છે કે-પત્તર કુત્તર થયા તેમાં પહેલાં પાંચ ગર સુધી હંગર, બીજા પાંચ સુધી મકાર, ને ત્રીજા પાંચ સુધી ધિક્કાર. દ્વાપીથી માંડી સાતમી સુધી ભક્તને વારે હતી. તત્તર કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૭૪ સુ—ઠા. ઠા. ૧૦મે દશ અંગેના થયા કહ્યું છે તો દશ અંગેના મહારાજાને વારે કેટલા થયા ?

ઉત્તર—૭ અંગેના મહારાજાને વારે અને ૨૧ અંગેના ૨૩

પ્રશ્ન ૭૫ મું—શિષ્ય—સાંભળવા પ્રમાણે તો (૫), મહાવીરને શરે અને (૫) તેવીસ નિર્ધારના વારામાં થયા છે તે કેમ ?

ઉત્તર—એમ કેટલાક કહે છે ખરા પણ સૂત્રમાં તે સંબંધે ખુલાસો નથી. સૂત્રમાં તો દશ અરેરાના નામ ક્યાં છે, પણ કોના કોના શરે થયા તે કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—સૂત્રમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—કા. કા. ૧૦મે-ખાણવાળા છાપેલે પાને ૫૬૧મેથી-ગાથા બે નીચે પ્રમાણે કહી છે. ગાથા—

દસ અછેરગા પળતા તંજહા, ડવસગા૧ ગવ્મંહરણરે દૃથી તિયંરે જગા.
વિયે પરિસાધ; કણહસ અવરકંકાપ, ઉત્તરણં ચંદસુરાણં ॥૧॥ હરિવંસ કુન-
વર્ણી૭, ચમહવ્વાબોવટ, અઠસવ સિદ્ધા૯, અસ્તંજણ મુપ્પા૧૦, દશ વિપ્રં
તેણ કાલેણ ॥૨॥

ભાષા:—દશ અરેરા થયા તે કહે છે. ઉપસર્ગ ૧, શ્રીવીરને ગર્ભાપહાર ૨, સ્ત્રી તીર્થંકર મહી ૩, અભાવિત પર્ણદા ૫૨૫ખાણ કહેયે ન દીધું ૪, કૃપ્ત અમર કંકાયે ગયા ૫, ચંદ્રમા સૂર્ય પોતાને વિમાને ઉડતાં ૬, હરિવંશ કુલ ઉપનું યુગલીયા નરકે ગયા ૭, ચમરોતપાત ૮, એકસો ૧૦ એક સમે સિદ્ધા ઋષભદેવને વારે ૯, અસંજતીની પૂજા થઈ ૧૦ એ ૧૦ અનંત કાળે ઉપજે. (આ પ્રમાણે મૂળ પાક તથા ભાષામાં કહેલ છે)

પ્રશ્ન ૭૭ મું—ઉપર દેશા પ્રમાણે દશ અરેરા સમયે ક્યાં તેમ ક્યું અરેરું અને કોને વારે થયું ત કાંઈ અનુક્રમે વાંચતા સમજવામાં આવતું નથી તો કોઈ કોઈ સમજી શકે તેવી રીત જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો-૧ પહેલું-૨ બીજું-૪ ચોથું ૬ છઠ્ઠું ૮ આઠમું ૧૦ દશમું એ છ મહાવીરને વારે થયા અને ૩ ત્રીજું મહીનાથને વારે પોતાનું. ૫ પાંચમું નેમનાથના વારે ૭ સાતમું હરીવંશ શ્રી ઉત્પતિ ૫૨૬ કદી ૧૦માં તીર્થંકરને વારે અને ૯ નવમું પહેલા તીર્થંકરને વારે એ ૪ ચાર મહાવીર પહેલા થયા છે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—અહિંવા કે છ દહે કે-અસંજતીની પૂજા તો શાંદિલ જિનના વચલા ૯ નવ આંગરામાં થયેલ છે ને તમે મહાવીરના ૧૫૧૫ કેમ ગણો છો ?

ઉત્તર—એમ કેટલાક કહે છે ખરા. પણ ભગવતીજીમાં તો નર આંતરામાં કાગિક સૂત્ર વિરોધ ગયાનું કહ્યું છે પણ અસંજતીની પૂજાનું અરોડું કહ્યું નથી.

અસંજતીની પૂજા અનંત કાળે થઈ તેની મેળવણી કરવાને માટે દાખલા તરીકે મહા નરીત સૂત્રના પાંચમાં અધ્યાયનમાં કમળ પ્રમા અધિકારે ૭ સાત અરોડા કહ્યા છે તેમાં છેલ્લું અસંજતીની પૂજાનું સાતમું અરોડું કહ્યું છે તે અનંતી ચોવીસી પહેલા થયેલ છે. એટલે તે છેલ્લા ચોવીસમાં 'ધર્મસીરી' તીર્થંકરના નિર્વાણ પછી તેમના શાત્રનમાં અસંજતીની પૂજા ચાલી છે. અને અસંજતીપણે જે જે પુણ્યો તે કમલ પ્રભાનું અધ્યાયન પાંચવાથી સમજાયે કે અસંજતીની પૂજાનું અરોડું આ પ્રકારે કહ્યું છે.

તેમ આ છેલ્લા તીર્થંકર મહાવીરના શાત્રનમાં પણ સંયમ ગુરુ-રક્ષિત અસંજમધારી જતીઓ વગેરે પૂજાવા લગ્યા તે સર્વ દશમાં અરોડામાં અસંજતીની પૂજામાં ગણ્યા છે.

ગઈ અનંતી ચોવીસીએ ચરમ તીર્થંકરના શાસને અસંજતીની પૂજા થઈ તેમ આ ચોવીસીએ પણ ચરમ તીર્થંકરના શાસને અસંજતીની પૂજા અનંત કાળે થઈ. ખસેના વખતની અસંજતીની પૂજાનો અધિકાર-સરખોજ મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આ ચોવીસીમાં મહાવીરને શાસને અસંજતીની પૂજાનો કોઈ પ્રમાણિક દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, છ, રાંભજો-બુદેરાપછી સંવેગીએ પોતાના સ્વેચ્છાં. મુદપતિ થયાં સંયમાં અસંજતીની પૂજા પંચમ કાળે માની છે.

તેમજ સંય પદકે કર્તા છુન વહનસૂત્રિએ પણ અસંજતીની પૂજા આ પાંચમાં આરામાં પ્રગટ થયેલી છે એમ કહ્યું છે.

માટે મહાવીર સ્વામીના વારે અર્થાત્ તેમના શાસને ૬ છ અને તે પહેલા ૪ ચાર અરોડા મળી ૧૦ દશ અરોડા આ ચોવીસીમાં કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પહેલું અરોડું શ્રીરૂપમદેવને વારે થયું છે ને મહાવીરનું પહેલું કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર—એ તો ગુણધર મહારાજની ગુણજામાં (ગય પદમાં) એમ કહ્યું આવ્યું તેમ ગુણજા કહી તેથી અનુક્રમે ગાથામાં દશ પ્રમાણે નથી પણ સૂત્રના ન્યાયે એમ અનુક્રમે આવે તેમ લેવું

પ્રશ્ન ૮૧ મું—અનુક્રમે અરેરા કેવી રીતે લેવા ?

ઉત્તર—(૧) ગાથામાં કહેલું હંમું સ્વપ્નદેવ સ્વામીના વારે ઉપરથી અવધેણાના ૧૦૮ એક સમે સિદ્ધ થયા તે, પહેલું અરેરું.

(૨) ગાથામાં સાતમું હરી વંશની ઉત્પત્તિનું ૧૦માં વીથંકને વારે થયું તે બીજું.

(૩) ગાથામાં ૩મું મહોનાથ ભગવાન સ્ત્રી વેદે થયા તે ત્રીજું.

(૪) ગાથામાં પાંચમું નેમનાથને વારે શ્રીકૃષ્ણ અમર કંઠાએ (૪૧મી ખંડમાં) ગયા તે ચોથું. એ ચાર મહાવીર પહેલાં થયાં.

(૫) ગાથામાં બીજું શ્રીમહાવીરના ગર્ભસાહચર્યનું તે પાંચમું અને મહાવીરના વારાનું અરેરું પહેલું. (૧)

(૬) ગાથામાં આઠમું ચમરેંદ્ર પહેલા દેવલોકે સર્કેંદ્રની આશાન્ય કરવા ગયો તે છઠું. આ મહાવીરના દિક્ષા લીધા પછીના છમ્મસતપ્તનું બીજું. (૨)

(૭) ગાથામાં ચોથું—શ્રીમહાવીરને કેવળ પ્રાપ્ત થયે છતે સમોદયમાં દેવતાની પ્રખટા ત્રત પચ્ચબાણુ વિના ગઇ તે સાતમું.— (૩)

(૮) ગાથામાં છઠું—અંદ્રમાં સૂર્ય મહાવીરને વાંદવા મુજગા રૂં આપ્યા તે આઠમું. (૪)

(૯) ગાથામાં ૧૬મું—ગોશાળે શ્રીમહાવીરના સમોદયમાં જે સાધુને બાળ્યા. મહાવીર ઉપર તેણે લેશા મૂકી, ઉપસર્ગ કર્યો તે અરેરું નવમું (૫)

(૧૦) ગાથામાં ૧૦મું—અસંજતીની પૂજાનું છેલ્લું દશમું અરેરું શ્રીમહાવીરના શાસ્ત્રને પંચમ આરામા થયું. (૬)

એ મહાવીરના શાસ્ત્રનમાં ૬ અને ૪ તે પહેલાના મળી ૧૦ અરેરું આ ચોવીશીમાં થયા, તે સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે હતી બતાવ્યાં.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ઉપાશ્રયાદિક પુનઃવાથી સૂત્રમાં કાંઈ લાભ બતાવ્યો છે ?

ઉત્તર—હા હા ૧૦મે-દશ પ્રકારની વિશુદ્ધિ હતી તેમાં ઉપાશ્રયાદિ પુનઃવા યદી સંજ્ઞમની નિરમગાઈ હતી છે. (છનીસ ધ્વજરામાં કહેલ છે)

પ્રશ્ન ૮૩ મું—નિશ્ચયિત કર્મ દુટે કે નહીં ?

ઉત્તર—હા હા ૧૦મે-દશ પ્રકારના બળ કર્મો છે તેમાં નવમું નવ બળ કહેલ છે. તેથી અનેક ભવના ઉપરાજ્યા નિશ્ચયિત કર્મ તેમજ ગાંધ તેડે (દીકામાં)

પ્રશ્ન ૮૪ સુ—હા. હા. ૧૦મે-દશ નગરી-કહી તેમાં વારંવાર પેથવું નહિ એમ કહ્યું. અને સગવડે સાધુને તેજ દેશમાં વિચરવું કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં તથા ટીકામાં એ પ્રમાણે કહ્યું છે. ત્યાં એમ જણાવે છે કે-તરૂણી સ્ત્રીયાદિકનાં જોવામાં આવે માટે વારંવાર પેથે નહિ. આગમાંથી બે ત્રણ વાર ૧ એક માસમાં આવે એમ નીશીય યુષ્ણિમાં છે.

પ્રશ્ન ૮૫ સુ—છદ્મસ્ત અને કેવળીમાં શો તદ્દેશવત ?

ઉત્તર—હા. હા. ૧૦મે-દશ સ્થાનકે છદ્મસ્ત સર્વ ભાવ ન બાળે ન દેખે. ૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, ૪ જીવ શરીર પ્રતિબંધ, ૫ શબ્દ, ૬ ગંધ, ૭ વાયુ, ૮ પરમાણુ, ૯ આ જીવ જિન થાયે કે નહિ થાય, ૧૦ આ જીવ સર્વ દુઃખનો અંત કરશે અથવા નહિ કરે. એ દશ બોલ છદ્મસ્થ ન બાળે ન દેખે, પણ કેવળો મહારાજ બાળે ને દેખે. ઇત્યર્થ—

પ્રશ્ન ૮૬ સુ—હા. હા. ૧૦મે-દશ સ્થાનકે, જીવ આગમીય કાળે ભદ્ર કલ્યાણકારી કર્મ ઉપરાજે કહ્યું, તેમાં જોગ વાહિયાએ કહ્યું તે શું ?

ઉત્તર—સિદ્ધાંત, જોગને વહીવે ભણે. તપસ્યા કરે તે-તથા ઉત્સકપણ રહીત જે સમાધી યોગ તેહને કરવે. વગી જિન માર્ગ દીપાવતા કલ્યાણપણ ઉપરાજે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૭ સુ—હા. હા. ૧૦મે-દશ પ્રકારના કલ્પ વૃક્ષ કહ્યાં છે તેમાં પાંચમે બોલે જ્યોતી તે અગ્નિ કહી, અને ત્યાં અગ્નિનો અભાવ કહ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જુગળીયાના ક્ષેત્રમાં અગ્નિનો અભાવ છે માટે અગ્નિની પેરે પ્રકાશ કરણ હાર વૃક્ષ બાણવાં.

પ્રશ્ન ૮૮ સુ—હા. હા. ૭મે પ્રચયનના નીનવ સાત કદા તેમાં પેલો નીનવ જમાલીને ગર્યો છે, ને તેને ઉપજવાનો નગર સાવસ્થી કી તે કેમ ? તે તો ક્ષત્રીકુંડ ગામમાં ઉપ-યો છે.

ઉત્તર—દીનવપણ સાવર્થી નગરીયે પામ્યે માટે સાવર્થી નગરી આને પશુ નીનવપણને જન્મ થયો માટે નીનવપણનાં જન્મથી સી સાવર્થી કહી.

પ્રશ્ન ૮૯ સુ—હા. હા. ૫મે-૧થા ભગવતીજ ચ પાંચમે-પાંચ કદા તેનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—પ્રથમ પાંચ હેતુને પાઠ જણાવે છે.—

પંચ હેતુ પંચ તંત્ર હેતુ ન જાણતિ હેતુ ન પાસતિ હેતુ ન વુજ્ઞતિ હેતુ નામેગવતિ હેતુ મન્નાણ મરણં મરદ્દ. ॥

અર્થ—પાંચ હેતુ પ્રક્રિયા ભગવતે તે જેમ છે તેમ કહે છે. હેતુ તે ચિહ્ન જેમ આશ્રિત ચિહ્ન ધુમ્ર તેમ જે જે કારણનું જે જે ચિહ્ન તેને હેતુ કહીએ. તે હેતુને ન જાણીએ કેતા ન જાણે, ન પાસીએ કેતા ન જોયે ન જુઞ્ઞીએ કેતા તે હેતુના તત્ત્વ ન સર્જીએ, નાભિ ગમ્યછે કેતા તે હેતુનું સન્નુષ્ઠ ન થાય અર્થાત્ તે હેતુને ન પહોંચે એ ચતુર્વિધ હેતુનો અર્થ અજ્ઞાન મરણે મરે પણ પાંડિત મંથન ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૦ સુ—આ હેતુ કોને લાગુ છે ? તે સ્પષ્ટાર્થથી જણાવો.

ઉત્તર—આ પ્રથમ હેતુ એક વચને મિથ્યાત્વી આશ્રી છે. એ કોઈ એક મિથ્યાત્વી દેવ આયુષ્ય લોગવતા છ મહીના બાકી રહે ત્યારે પરશ્વનું આયુષ્ય બાંધે અને મરણના ચિહ્ન જાણી બચવા માટે, સમય ધારી મિત્ર દેવને પૂછે કે હું મરણથી કેમ બચું ? ત્યારે સમયકી દેવ તેને સમજાવવાને અર્થે ઇંદ્ર મહારાજ પાસે મોકલે અને તે દેવ બધા જ ખરો. પરંતુ એટલું ન જાણે કે મૃત્યુ કોઈને મૂકતું નથી; છતાં હું ઇંદ્ર પાસે કેમ જઈ છું એ હેતુને જાણતો નથી. ઘણા દેવોનો મરણ નજરે જોવા છતાં પોતાના મરણ કાળ રૂપ હેતુને દેખતો નથી. જો આયુષ્ય પૂર્ણ થયે ત્યારે ગતિના જીવોને તે સ્થાનક અવશ્ય ઇંદ્રનું જોઈએ એ હેતુને સર્જીતો નથી. એટલે એ હેતુ રૂપ તરની શ્રદ્ધા નથી. તથા મરણ કળને નજીક આવેલો જાણી શાંતીથી આર્તકથાન તથા શૌર્ય ધનમાં નહિ ઉતરતાં મરણ સન્નુષ્ઠ ઉભો રહે તો ભર ધરીત કરે. છતાં તે હેતુ સન્નુષ્ઠ થઈ શકતા નથી. એ ઉપર કહેલા ત્યારે જોલના સ્વરૂપને જોતના વીના ઇંદ્રે મરતી વખતે અવીતતા. મુચ્છાં ભવ શાખી અજ્ઞાન મરે મરે પણ ન સમજે કે એવા મરણો આ જીવે અનંતી વાર કયાં પાંડુ કાર્ય સિદ્ધ થયું નહિ. એ પાંચ જોલના સ્વરૂપને સમજાયો નહિ.

પ્રશ્ન ૯૧ સુ—આ ત્રિયં કોઈ બીજો ન્યાય હોય તો પણ જણાવો.

ઉત્તર—સાંકળો—કોઈ એક મિથ્યાત્વી મોક્ષ મેળવવાનો કામી છે છતાં સારંભને સપરિવ્રદ રૂપ ધર્મમાં રહેલો પચ્ચો રથો યોગી અપરિવ્રદ રૂપ હેતુ ધર્મને જાણતો નથી. સારંભને સપરિવ્રદ રૂપ ધર્મ કમ જાણવા યાય છે તે હેતુને દેખતો નથી. સારંભને સપરિવ્રદ

ધર્મથી કોઈ પ્રકારે કર્મની નિર્જા થતી નથી. અને ઉલટા કર્મ જાંધાય છે. એ હેતુના તત્ત્વને સંદેહીતો નથી. સારંભને સપરિગ્રહ રૂપ ધર્મથી ભવોત્તરની વૃદ્ધિ થાય છે. અને અણુરંભ અપરિગ્રહ રૂપ ધર્મથી ભવ ઘટીત થાય છે. અથવા મોક્ષ પણ મળે છે. છતાં સારંભને સપરિગ્રહ રૂપ ધર્મમાં મોહ રાખતો થકો અને અણુરંભ અપરિગ્રહ રૂપ ધર્મના સન્નુબંધ નહિ થતાં અજ્ઞાન મરણે મરે છે-ઇતિ ઠા. ઠા. પામે-એક વચને પ્રથમ હેતુ સ્વરૂપ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—બહુ વચને પ્રથમ હેતુ શી રીતે છે તેનું સ્વરૂપ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—બહુ વચને પ્રથમ હેતુ-તે પાઠ-

પંચહેતુ પં. તં હેતુના નજાણદ્વારે હેતુના અજ્ઞાન મરણ મરદ. ॥

આ હેતુ બહુ વચને મિથ્યાત્વી આશ્રી છે. અર્થ:-ઘણા મિથ્યાત્વી દેવો હેતુને ન જાણે, હેતુને ન દેખે, હેતુના તત્ત્વને ન સંદેહી, હેતુના સન્નુબંધ ન થાય, એટલે હેતુને ન પહેંચે. એ ચારે બોલના આભણ અજ્ઞાન મરણે મરે. દૃષ્ટાંત એક વચનની પેરે કેવું પણ આંહી ઘણા મિથ્યાત્વી દેવો કવા. દ્વિતીયાર્થમાં પણ એક વચન પ્રમાણે બહુ વચને ઘણા મિથ્યાત્વીએ કવા. બાકીનું સર્વે એક વચન પ્રમાણે જાણું. સાખ ઠા. ઠા. પામે-તથા જા. સ. (૫) મે—

પ્રશ્ન ૬૩ મું—દ્વિતીય હેતુ સ્વરૂપ એક વચન આશ્રી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—દ્વિતીય હેતુ પાઠ-

પંચ હેતુ પં. તં હેતુ જાણદ્વારે, હેતુ પાસદ્વારે, હેતુ બુદ્ધદ્વારે, હેતુ અભિગમદ્વારે હેતુમત્તમત્તમ મરણ મરદ. ॥

અર્થ:-પાંચ હેતુ પ્રકૃષ્ટા ભગવંતે તે જેમ છે તેમ કહે છે. હેતુ જાણદ્વારે હેતુને જાણે, હેતુ પાસદ્વારે હેતુને દેખે, હેતુ બુદ્ધદ્વારે હેતુના તત્ત્વને સંદેહી, હેતુ અભિગમદ્વારે હેતુના સન્નુબંધ થાય. અર્થાત્ હેતુને પહેંચે, આ ચારે બોલના સ્વરૂપ રૂપ હેતુને ઓગળના છતાં ઉત્તમસ્ત્વ મરણે મરે. આ એક વચને અર્થ દર્શાવે.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—દ્વિતીય હેતુ સ્વરૂપ બહુ વચન આશ્રી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—દ્વિતીય હેતુ પાઠ-જડુવચને-

પંચ હેતુ પં. તં હેતુના જાણદ્વારે, હેતુના ઉત્તમત્તમ મરણ મરદ.

હવે બહુવચને અર્થ કહે છે. ઘણા જણ હેતુને બહે બધા જણ ચારે બોલના સ્વરૂપ રૂપ હેતુને ઓળખવા છતાં છદ્મસ્ત મરણે મરે કિંતિ પ્રશ્ન ૯૫ મું—દ્વિતીય હેતુ સ્વરૂપ, એકવચને તથા બહુ વચને વિશેષાર્થથી જણાવશે ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન એક વચને તથા બહુ વચને—ચંતુર્થે શુભસ્થાનના અવૃત્તિ સમ્યક્દષ્ટિ આશ્રી છે. એક અથવા ઘણા અવૃત્તિ સમ્યક્દષ્ટિવાળાં હોયો કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ બહે છે. જેમકે રાજાની નગરીના મહારાજા શ્રેણીકે ભગવંત મહારીરને પ્રશ્ન કર્યો કે હું મરીને ક્યાં જઈશ ? ત્યારે ભગવંતે કહ્યું કે નરકે જઈશ. ત્યારે શ્રેણીકે કહ્યું કે શું કાર્ય કરશું નરકે ન જવાય ? ત્યારે ભગવંતે કહ્યું કે એક વ્રતનો કરનાર નરકે જાય નહિ. પણ તું ચંતુર્થે શુભસ્થાને રહેલો હવ છો માટે તારાથી કેડ પ્રકાશનું વ્રત થઈ શકશે નહિ. ત્યારે શ્રેણીક રાજાએ ભગવંતના વચન રૂપ હેતુને સત્યતાં રૂપે જાણ્યો. તેમ એક અથવા ઘણા ચંતુર્થે શુભસ્થાનનાં હોયો કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ બહે. તથા અંતર ચંતુવટે કરીને કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ દેખે (શ્રદ્ધે), તથા કેવળીનાં વચનોના તરને હેતુ રૂપ વિશેષ સર્દહે. તથા કેવળીનાં વચનોની સન્મુખ થાય ખરો પરંતુ ચંતુર્થે શુભસ્થાનને લહી છદ્મસ્ત મરણે મરે પણ કેવળી મરણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—આ વિષે દ્વિતીય અર્થ હોય તો તે પણ જણાવશે ?

ઉત્તર—સાંભળો—એક વચને તથા બહુ વચને ચંતુર્થે શુભસ્થાને રહેલા હોયો જ્ઞાનદર્શન સહીત સાધુછની શુદ્ધ કરણી કેવળજ્ઞાનને પ્રકાશનારી હેતુ રૂપ બહે, તેમજ અંતર ચંતુ વટે હેતુ રૂપ દેખે, તથા તેનાજ તરને શુદ્ધ દૃઢ્યથી સર્દહે, તેજ કરણીના સન્મુખ થવાની હજ છે પણ ધ્યાના શુભસ્થાનને લઈને થઈ શકે નહિ. તેથી છદ્મસ્ત મરણે મરે પણ કેવળી મરણ નજ હોય. આગ ઠા. ઠા. (૫) એ—તથા ભ. ય. પદે—

પ્રશ્ન ૯૭ મું—તૃતીય હેતુ સ્વરૂપ એકવચન આશ્રી શી રીતે તે જણાવશે ?

ઉત્તર—તૃતીય હેતુ પાઠ —

પંચ અદેટ ૫૦ તં ૦ અદેટ નવાનાઈ, અદેટ ન પામદ, અદેટ ન મુદ્રા અદેટ ન નિગવદ, અદેટ વટમત્ય મરણં મરદ. ॥

અર્થ—પાંચ અદેતુ પ્રદેખ્યા ભગવંતે તે જેમ છે તેમ કહે જે "અ" ન મ નહિ હેતુ તે અદેતુ એવે હેતુ કહેના ચિદ્ર તે વટે કરીને

નથી, બાલુવાની જરૂર નેને, કારણકે અવધિ જ્ઞાનાદિકે બાલુ છે તેને ચિત્ત કરી બાલુવાની જરૂર નથી. પણ જે વસ્તુથી મોક્ષ મળે તે વસ્તુ ન બાલુ તેમજ દર્શને કરી ન દેખે, ખરા તત્ત્વને ન સર્જે, તેના સન્નિધિ ન થાય એટલે તે સ્વરૂપને ન પહોંચે. એ ચારે બોલને અભાવે છદ્મસ્ત મરણ મરે. એ એકવચને અર્થ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—તૃતીય હેતુ સ્વરૂપ, બહુવચને શી રીતે છે ?
ઉત્તર—તૃતીય હેતુ પાઠ-બહુવચને—

પંચ અહેર પ૦ તં૦ અહેરણા નયાળદ જાવ અહેરણા વડમત્યં મરણં મરદ.
આનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે લેવો. ઉપર જેમ એકવચને અર્થ કયો છે તેમજ બહુવચને એટલે ઘણા આત્મી પણ એજ પ્રમાણે અર્થ બાલુવો.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—તૃતીય હેતુ સ્વરૂપ, એકવચને તથા બહુવચને વિશેષાર્થથી જણાવયો ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન એકવચને તથા બહુવચને અવધ્યાદિક જ્ઞાન-વાળા આત્મી બાલુવો. કોઈ, એક અથવા ઘણા છતાં ગુચ્છસ્થાને રહેલા અવધ્યાદિક જ્ઞાનવાળા જેમ ગૌતમ સ્વામી ભવડાને જુઝવી લાબ્યા અને તેજ ભવડાને માર્ગમાં આવતા કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે થકે કેવળીની પ્રખદામાં જતાં ગૌતમ સ્વામીએ પાછો વાળવા માંડયો ત્યારે ભગવંતે કહ્યું કે તેમને તેમની પ્રખદામાં જવા દો. ત્યારે ગૌતમે પૂછ્યું કે શું તેને કેવળ જ્ઞાન થયું ? ભગવંતે હા પાડી. આ વાત સાંતળી ગૌતમને એટ થયો કે હું આવા સુખને સમજાવી લાવું તેને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય. પણ મને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. આમ અવધ્યાદિક જ્ઞાન હોવા છતાં એમાં ઉત્તર્ય; પણ તેમણે જ્યારે રાગદેવ ક્ષય કીધો ત્યારેજ કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થયું, એ ભાવને બાલુતા નથી. ભગવંતે ઉપર સવાગ હોવાથી એ ભાવને દેખતા નથી. કોઈ ઉપર રાગ રાખવો નહિ એ તત્ત્વને સર્વદૃષ્ટતા નથી. દાગ દેવરૂપી વૈરીને છતી વીતરાગ કયા પ્રાપ્ત કરી તેના સન્નિધિ થતા નથી. એ ચારે બોલના અભાવે છદ્મસ્ત મરણ મરે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—આ વિષે દ્વિતીયાર્થ દોષ તો તે પણ જણાવયો ?
ઉત્તર—એક વચને અથવા બહુ વચને એટલે એક અથવા ઘણા

વચની સામીયોને હેતુ એટલે ચિત્તની જરૂર નથી, કારણકે અરધો જ્ઞાનવટે છે, અને અરધી દર્શનવટે દેખે છે. પણ સર્વથા ન બાલુ એટલે જ પર્વાદરૂપ ભાવને બાલુતા નથી, એજ ભાવને દેખતા નથી, એ ભાવના

તત્ત્વને સંદૃષ્ટતા નથી, એ ભાવના સન્મુખ થતા નથી એટલે એ ભાવને પહોંચતા નથી. એ ચારે ભાવના અણાવે છદ્મસ્ત મરણે મરે. ૫૫ કેવળી મરણ ન હોય. સાખ ઠા. ઠા. મ, મે તથા ભ. સ. ૫, મે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—ચતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, એક વચને શી રીતે છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—ચતુર્થ હેતુ પાઠ—પંચ હેતુ ૫૦ તં ૦ અહેતુ જાણઈ, અહેતુ પાઠ, અહેતુ વુજ્ઞહ, અહેતુ અભિગવહ, અહેતુ કેવલી મરણ મરહ.

અર્થ—પાંચ અહેતુ પ્રજ્ઞા ભગવંતે તે જેમ છે તેમ કહે છે. અહેતુ એટલે ચિહ્ન વિના બાણે, ચિહ્ન વિના દેખે, ચિહ્ન વિના વચને સંદૃષ્ટે, ચિહ્ન વિના સન્મુખ યાચ અર્થાત્ પાર પામે, એ ચારે બોલે હેતુ વિના કેવળી મરણે મરે એ એક વચને કેવળી આશ્રી કહ્યું.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—ચતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, બહુ વચને શી રીતે છે ?

ઉત્તર—બહુ વચને—ચતુર્થ હેતુ પાઠ—પંચ અહેતુ ૫૦ તં ૦ અહેતુ જાણઈ જાવ અહેતુના કેવલી મરણ મરહ.

આનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે લેવો. ઉપર જેમ એક વચને કેવળી આશ્રી કહ્યું છે તેમજ બહુ વચને ઘણા કેવળી બાણવા. આ બન્ને પ્રકારે એક વચને તથા બહુ વચને કેવળી આશ્રી બાણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—ચતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, એક વચને તથા બહુ વચને વિશેષાર્થ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—એક તથા ઘણા કેવળીને એટલે તેમાં કોઈમાં ચતુર્થાન વાળા છયોને ચારે બોલે હેતુ એટલે ચિહ્નની જરૂરીયાત નથી. જેમકે—જંબુદ્વીપ એક લાખ લોજનનો યાગીને આકારે વાટતા આકારે ગોળ છે, અથવા લવણ ચમુદ્ર ચુડીને આકારે જંબુદ્વીપને ફરતો છે, તમજ પાડી ખંડ લવણ ચમુદ્રને ફરતો છે, ને પાડકી ખંડને ફરતો કાંગોડી કટક છે, ને તેન ફરતો પુકર દ્વીપ છે. વગેરે દ્વીપ ચમુદ્ર અસંખ્યાવાનું સર્વ હેતુવાદિક છદ્મસ્ત છયોને બતાવ્યા છે, પરંતુ કેવળી મહારાજન મ હેતુની જરૂર નથી. જેમકે કેવળી મહારાજ માપેતું અને અમાપેતું નથી અને ટરફ સર્વ એક સમયમાં લાગે દેખે છે અને કેવળી મરણે મરે છે. સાખ ઠા. ઠા. ૫, મે-૩. ૧૯—તથા ભગવતીજી ચતુઃ (૫) મે—

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અહીંઆં હેતુ પાંચ કહ્યા છે ને વ્યાખ્યા ચારની આવે છે તો તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—હેતુ તો મૂળ ને પાંચ કહ્યા છે તેજ છે. પેટ્રો જાણવાનો ૧, ખીજો દેખવાનો ૨, ત્રીજો યુક્તવાનો ૩, ચોથો સન્મુખ થવાનો ૪, ને પાંચમો તત્ત્વ મરણે મરવાનો ૫. આ પાંચ હેતુ, એક વચને ને બહુ વચને ચાર બોલ ઉપર ઉતાર્યા છે, તેમાં પેટ્રો બોલ હેતુના અભણનો-મિથ્યા દૃષ્ટિનો, અજ્ઞાન મરણે મરવાનો ૧, અને ખીજો બોલ હેતુના જાણનો અવૃત્તિ સમક્તિ દૃષ્ટિનો છદ્દમસ્ત મરણે મરવાનો ૨, ત્રીજો બોલ છદ્દ જુણસ્થાનવાળા અવધિ જ્ઞાનીનો તેને ચિહ્નાદિ હેતુએ જાણવાની જરૂર નહિ પણ મોક્ષ સાધનનું સ્વરૂપ ન જાણે. દેખે ઇત્યાદિ છદ્દમસ્ત મરણે મરવાનો ૩, અને ચોથો બોલ હેતુ વિના-ચિન્હ વિના જાણનારા કેવળી મહારાજનો કેવળી મરણે મરવાનો ૪. એ ચાર બોલ ઉપર પાંચ હેતુની વ્યાખ્યા ભગવંતે જણાવી છે. ઇત્યર્થ:—

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—આવકને કોઈ ઠેકાણે ધર્માચાર્ય કહ્યા છે ?

ઉત્તર—હા. હા. ૪થે-ઉ. ૩એ-ચાર પ્રકારના ધર્માચાર્ય કહ્યા છે, તેમાં ટીકામારે તથા ભાષ્યમાં પ્રતિબોધક આવકને ધર્માચાર્ય કહ્યા છે. જુઓ-આજુવાળા છાપેલા કાણાંગનાં પાને ૨૮૨માં મધ્યે.—

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—હા. હા. ૪થે-ઉ. ૩એ-તથા રાયપ્રથેશ્વી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-મનુષ્ય લોકમાંથી મનુષ્યની ગંધ દેવતાને ચારસે પાંચસે જોજન ઉચી જાય છે; માટે દેવતા આવતા નથી એમ કહ્યું. અને પદ્મારણા પદ ૧૫મે-પ્રાણોદ્રવ્યનો વિષય નવ જોજનનો દહ્યો તેનું કેમ ?

ઉત્તર હા. હા. ૪થે-ઉ. ૩એ-ટીકામાં નવ જોજનનો વિષય ને કહ્યો છે તે ઉદારીક ચરીર આશ્રી દહ્યો છે-ચળી શ્રોતેદ્રિવ્યનો વિષય ૧૨ જોજનનો છે ને વિમાનને વિષે દેવતા ઘંટાનો નાદ લાખ જોજન છેટેથી સંભળે છ માટે ૧૨ જોજન કહ્યું તે ઉદારીક આશ્રી સંભલે છે.—

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—હા. હા. ૧૦મે-છદ્દમસ્ત દશ બોલ સર્વ ભાવે ન જાણે ન દેખે કહ્યું તેમાં દશમો બોલ, આ જીવ સર્વ દુઃખનો અંત કરશે અથવા નહિ કરે એવું ન જાણે ન દેખે કહ્યું. અને ભગવદ્ગીત સ. ૧૪મે-ઉ. ૩મે-અનુત્તર વિમાનનું દેવતા ત્યાં રહ્યા યજ્ઞ ભગવંત તથા ગૌતમનાં સિદ્ધ થવાનાં ભાષ્ય જાણે દેખે કહ્યું છે. તે કેમ ?

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૯ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૯ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૬ મો.

પ્રશ્ન ૧ છું—સમોસરણુ એટલે શું ?

ઉત્તર—સમોસરણુનો અર્થ કેટલાક એવો કરે છે કે ત્યારે તિથિ મહારાજને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે તગડા ગઢની રચના થાય છે એક જોજન પ્રમાણમાં રૂપાનો ગઢ ને સોનાના કાંગરા. સોનાનો ગઢ રત્નના કાંગરા, રત્નનો ગઢ ને મણિ રત્નના કાંગરા. ત્યારે હીસે વીથ વી હુબાર પગથીયાં વગેરેની રચના થાય છે. મધ્ય ભાગે ફટક રત્નના સિંહાસ ઉપર ભગવંત ખીરાજી ઉપદેશ આપતા. અને વજી કેટલાક તો તંત્રુ કહે છે કે ભગવંતને તે વખતે માથે સુગુદાદિ તમામ અલંકારો હોય બની આવતા. વગેરે વાતો સાંસગીએ છીએ પણ સૂત્રમાં તે પ્રમાણે મેળ આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૨ જી—સૂત્રમાં શું કહ્યું છે ? જે વાત સૂત્રમાં હોય સત્ય ગણાય.

ઉત્તર—સૂત્રમાં તો એમ કહ્યું છે કે—ત્યાં ત્યાં સમોસરણુ વ્યાખ્યા આવેલ છે ત્યાં ત્યાં તિથિંકર યા સાધુને ઉતરવા સંબંધી સંકીર્તિ આવે છે. અને ભગવતીજમાં બંધકના અધિકારે ભગવંતને વસુદેવ, આલરણ, ગ્રેશા, અલંકાર રહિત ગણુધર દેવે સૂત્ર પાડે કદા માટે ત્રગદાદિકની વાત બંધ જોડાની નથી. પણ ત્યારે તિથિંકરને જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે અમુક વૃક્ષની નીચે થાય છે તે વૃક્ષને વૃક્ષ દહેવામાં આવે છે. સમવાયંગજી સૂત્ર બાજુ તરફથી છપાયેલું છે તે પાને ૨૩૩ મે કહ્યું છે કે—

વત્રીસાર ધરુર, ચેદ્ગરુ રક્ષાય વદ્દમાજમ્સ; ધિચો અગો મર્ષે
લોરલ્લો માલ્લરકેમ. ॥

તેનઃ અર્થમ. —જગ્યામાં લખ્યું છે કે—૩૨ ધતુપ પ્રમાણે યેન જે હોય પૃથ્વી રૂપાદિ ત્રિદા બેલી ભગવંત વદ્દમાજ દ્વારા જાણ કરે એવો નીચે જોડાક વૃક્ષ અને ઉપરે ગ્રાહવૃક્ષ.—

... એટલે આશોક પૃથ્વી અતિશયના પ્રભાવે બની આવે તે નીચે પુઢવી શિલાપટ્ટ ઉપર બેસી ભગવંત ઉપદેશ આપે એમ કહ્યું છે. અને ત્યાં જ્યાં ભગવંતના ઉપદેશનો અધિકાર ચાલ્યો છે ત્યાં પૃથ્વી શિલાપટ્ટ ઉપર બેસીનેજ ચાલ્યો છે, તે ન્યાય પૂર્વક છે. બાકીની વાત અંધકારોએ વધારીને કરેલી હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૩ જુ—સૂત્રમાં ભગવંતને બેસવા માટે ફેટક રતનનું સિંહાસન બની આવે છે એમ કહ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—ઉવશાઈ સૂત્ર તથા સમવાયંગજીમાં અતિશય અધિકારે કહ્યું છે. કે-ધર્મચક્ર ૧, છત્ર ૨, ચામર ૩, સિંહાસન ફેટક રતનમય અથવા આકાશની પેઠે નિર્મળ સફેદ પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ૪, અને ધર્મધ્વજ ૫, એટલા વાના સદાય આકાશ ગત-આકાશને વિષે ચાલે છે. એમ કહ્યું છે. પણ ભગવંતના પરિભ્રમમાં આવે છે એમ કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૪ જુ—આ વિષે સૂત્રના મૂળ પાઠમાં શું કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં ચોક્કસ આકાશગત કહ્યું છે તે સાંભળો—

સમવાયંગજીમાં ૩૪ અતિશયમાં—

આગાસગયં ચક્રં ૬, આગાસગયં છત્રં ૭, આગાસિયાઠ સેયવરચામરાંજો ૮ આગાસફાલિયામયં સવાયપીઠ સિંહાસનં ૯.

અર્થ—આકાશગત વર્તિચક્ર ૬, આકાશગત વર્તિછત્ર ૭, આકાશે જેવે વર-પ્રધાન ચામર ૮, આકાશને વિષે નિર્મળ સફેદ પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ૯,—આ બધા બોલ આકાશમાં વિશ્વ પુણ્યજન્યાં ભગવંતના અતિશયને લઈને બની આવે છે. વાદગાની માફક, પણ એક કોઈને વિદારે નહિ, છત્રછાંયા દરે નહિ, ચામર વિંચાય નહિ, અને સિંહાસન બેસવાને કામ આવે નહિ. ભગવંતને બેસવાને તો પુઢવી શિલાપટ્ટજ દહેલ છે.

પ્રશ્ન ૫ જુ—નિર્ધારને બે પડખે વશ ચામર વિંચે છે એમ સમવાયંગજીમાં અતિશય અધિકારે સાંભળ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—હમણાના ચોટાક વર્ષ પહેલાં લાગુ વરસથી સમવાયંગ સૂત્ર ઉપાયેડું છે તેમ જોવા પાડ છે ખરે. પણ અસહનું જુનું પત્રા વર્તનું લખેડું સમવાયંગ સૂત્ર જોતાં તેમાં જોવા પાડ કે અધિકાર નથી. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે-કોઈએ એ પાડ નવો દાખલ કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૬૬—એવી શી સાગિત્રી મળી આવે છે કે એ પાઠ લે દાખલ કર્યો છે ?

ઉત્તર—ભગવંતના ૩૪ અતિશય કહ્યા છે તેમાં ૧૯ ઓગણીશમે અને ૨૦ વીસમે—એ બેય અતિશય બુની પ્રતમાં બુદા કહ્યા છે, તે મુજ પાઠ આ રીતે છે.

અમણુલાણં સદ્ ફરિસ રસ રુવ ગંધાણં અવકરિસો મવદ્ ૧૯ મુજબં
સદ્ ફરિસ રસ રુવ ગંધાણં પાડખાવો મવદ્. ૨૦

એટલે ખોટા શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો અભાવ હોય એ ૧૯ મો.—મનોહર, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો પાડખાવ હોય એટલે પ્રગટ થવા પછું હોય એ ૨૦ મો. એ પ્રમાણે બુની પ્રતમાં ભૂલાકા છે.

પ્રશ્ન ૭ મું—આબુવાળા છાપેલા સમવાયંગમાં શી રીતે છે ?

ઉત્તર—આબુવાળા છાપેલા સમવાયંગમાં ઉપર કહેલા બેય અંકિત લેખા કરીને ૧૯ ઓગણીશમે એક અતિશય ઠસબો છે, અને તેકે અતિશય નવો દાખલ કર્યો છે તે જણાવીએ છીએ.

ઉમમો પાસિચળં અરહંતાણં મગવંતાણં દુવે જરકા કડગા દુરિવ દેસે
મુયા ચામરુકેવળં કરંતિ ૨૦ એ નવો પાઠ દાખલ કર્યો છે.

અને આખ્યવાળાએ અસલ પ્રમાણે દાખલ કરી, નવા પાડની કમ માટે વાચનાંતર કહી સિદ્ધાંતના મતથી નવો પાઠ બુદો પાડ્યો છે. તે પ્રમાણે છે કે—ખોટા શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો અભાવ હોય એ ૧૯ મો.—મનોહર શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો પાડખાવ હોય એ ૨૦ મો. ગૂણ મતિએ—વગી વાંચનાંતરે કૃત્યુ ગુરુ પ્રમુખ ધૂપ ઉખેવે ત્રિંદુ ૧૦ એ યદા ઉમા ચામર ઉખેવે ૨૦ એ પ્રમાણે આખ્યમાં કશું છે.

વિચારો કે—ભગવંતની પાસે દેવતા ધૂપ ઉખેવે તથા ચામર ત્રિં એવી સાવધ ડિયા દોષ કાળે બને ખરી કે ? હા નહિ. તેટલાજ મો આખ્યવાળાએ બન્ને ભાગ બુદા પાડી વાચનાંતર કરી એ નવો પાડખાવ મેલ્યો છે એમ બુદો જાણ જણાવી દેખાડ્યો.

ઉપરાંત મુજબં સમોસબુનો સુપૂર્ણ અધિકાર છે તેમાં ૬૬ મું વિંદતા મુજબં કે ૬૫ ઉખેવવા સુબંધી તથા સિદ્ધાંતને બેસત મુજબં વગેરે મુજબં કે ૬૬ મું અધિકાર છે નહિ. પણ ચંપા નમરીનું ૬૬ મું દેવુમાં પૂર્ણ જદ નામના વચ, ને નામના વચમાં અગ્રીક પુરુષ રહે

કર્ચો હે અને તે, અશોક વૃક્ષની નીચે પુલ્હી શિલ્પપદ્ધતિ સિંહાસનને આકારે વર્ણવેલ છે. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, ભગવંત પૃથ્વી શિલ્પપદ્ધતિ ઉપર અશોક વૃક્ષની નીચે બેસી ઉપદેશ દેતા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—એવો કોણ, સૂત્ર પાઠે ઉવાડો દાખલો છે કે-ભગવંતે પુલ્હી શિલ્પપદ્ધતિ ઉપર બેસી ઉપદેશ દિધો ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો-શ્રી દશાસુતસ્કંધ સૂત્રના પાંચમાં અધ્યયનમાં શ્રી ગણધર મહારાજે ખુલ્લું જણાવ્યું છે કે-શ્રી ભગવંત મહાવીર દેવ પુલ્હી શિલ્પપદ્ધતિ ઉપર બેસી ઉપદેશ દેતા. એમ મૂળ પાઠથી સિદ્ધ થાય છે. જુઓ નીચેનો પાઠ:-

વાણીજ્યશ્રામ નગરને ઇશાન કોણે કૃતિપદ્માસ નામા ચૈત્યવન કહ્યો, છતશત્રુ રાજા તેની ધારણી રાણી કહી.

एवं सर्वं समोसरणं भाणियस्वं जाव पुढवी सिला पट्टण सामि समो सदे परिसा निगगया धम्मो कहिओ.

એમ સર્વ સમોસરણનો અધિકાર કહેતા યાવત્ પૃથ્વી શિલ્પપદ્ધતિ ઉપર શ્રીમહાવીર સ્વામી સમોસરી-ખીરાજી આવેલી પરિખદા પ્રત્યે ધર્મ-ઉપદેશ કર્યો.

આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે-કોણ પણ અલંકાર વિના પૃથ્વી શિલ્પપદ્ધતિ ઉપર બેસી ભગવંત મહાવીર દેવ ઉપદેશ દેતા એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૯ મું—આદિયાં કોણ એમ કહે કે-ત્રગદાગદ આદિ જે સમોવસરણની રચના તિર્થંકર મહારાજના અતિશયથી થાય છે તે કાયમને માટે નહિ પણ જ્યાં મિથ્યાત્વની જોર હોય ત્યાં જગન્ય ત્રણ વાર, મગ્ગ સાત વાર, અને ઉત્કૃષ્ટ જાર વાર આખી જીંદગીમાં થાય. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાત કોણ સિદ્ધાંતમાં નથી. યોત્તોશ અતિશયની વાત સમવાયંગજી સૂત્રમાં કહી છે તે તો કાયમને માટે જણાય છે પણ ત્રગદાગદની કે કટક રતના સિંહાસન ઉપર બેઠવાની કે ભગવંતને માથે મુગટ ધારે કુંડલ વગેરે અલંકારની ચોલા વગેરેની અંધશ્રદ્ધા ગમે તેથી રીતે ભગવંતના મહાત્મ્યની વાતો કહે પણ જે વાત સૂત્રમાં ન હોય તે વાત પ્રમાણમાં આવે નહિ. વળી જે આ કુનીઆમં ઉત્કૃષ્ટ પદે ત્યાગી ગણાતા હોય તેને અલંકારી ઘટના કસ્વી તે પણ સૂત્રના ન્યાયે તે વિરુદ્ધ ગણાય. માટે સિદ્ધાંત કહે તે સત્ય.

જળચર જંગલીયા નથી, અને જંગલિંગમ સૂત્રમાં પણ જળચર જાણીત નથી એમ કહ્યું છે.

હવે સવલુ સમુદ્ર તથા કાલોદધીમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર દિગે દર ધરવતની સનધે ઉત્સર્પિણી તથા અવત્સર્પિણી કાળ વર્તે છે. અને પૂર્વ અને પશ્ચિમે મહા વિદેહ દેવની સનધે તે કાળ નથી, કારણકે મહા વીદેહમાં ઉત્સર્પિણી અવત્સર્પિણી કાળ નથી માટે તેની સનધે સ્તંભ પણ તે કાળની ના કહી હોય એમ જણાય છે. તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—ભગવતીજ સ. હમે-ઉ. ૩૩મે-જમાત્રીનાં અધિકારમાં જમાત્રીને કિલિવપી કહ્યો. ને તેની ગતી પણ કિલિવપી દેવનીજ કહી-કાળ દેવલોકે ૧૩ સાગરની સ્થિતિ કહી. ને ઠા. ઠા. ૭મે-જમાત્રીને પદો નીક્ષવ કહ્યો, ને નીક્ષવની ગતી ઉવવાઇજના પ્રશ્નમાં નવગ્રેવેયક કહી કહી છે. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સમજવા પ્રમાણે એમ છે કે-ઉવવાઇ સૂત્રમાં તે કહી છે તે પ્રવચનના નીક્ષવ આશ્રી કહી છે. અને જમાત્રી તો સૂત્ર વચ્ચે ઉપાપયે પ્રવચનનો નીક્ષવ, અને ભગવંતથી વિરુદ્ધ વર્તયે કિલિવપી. જે બન્ને દોષને લઈને જમાત્રી નિંદક નીક્ષવ હોવાને કીધે તેના ગતિ કિલિવપી કહી છે.

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—ભગવતીજ સ. પમે-ક. ૮મે-નારદ પુત્ર અનુદત્ત નીચંડી પુત્ર અજગારે ભંતે કહીને બોલાવ્યા છે. અને નીચંડી પુત્રે ના પુત્રને પ્રશ્ન પૂછ્યા છે. તેનો ખુલાસો નહિ થતાં નીચંડી પુત્રે પોતાના દેને ખુલાસો કર્યો છે. ને ત્યાં નારદ પુત્ર નીચંડી પુત્રને પને કાવ્યા છે. ને અદિયાં મોટું કોણ સંભવે ?

ઉત્તર—આ બન્ને ભગવંતના શિષ્ય છે. તેમાં પડેલા નારદ પુત્રે વખાણ્યા છે ને પછી નીચંડી પુત્રને વખાણ્યા. એ જોતા નારદ પુત્રે કહ્યું છે. વળી નીચંડી પુત્રે નારદ પુત્રને ભંતે કહીને બોલાવ્યા છે ને પછી મંત્રણ છે, માટે નારદ પુત્ર મોટા છે. પણ આ પ્રશ્ન નીચંડી પુત્રે પામ્યું માટે જ્ઞાન અપેક્ષાએ નારદ પુત્રે નીચંડી પુત્રને નમસ્કાર કર્યો એમ સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સુ—ભગવતીજ સ. ૮મે-ક. ૬મે પુત્રી ૧૨ કહીર પ્રે ૫ ૮મે ?

જીવનો સમુદ્ધ છે. અને બળાકુક જે વાદળા તે અપકાયનો સમુદ્ધ માટે બને જીવ છે, અને બનેની કાય પણ જીવી છે.

પ્રશ્ન ૧૩ સુ—પ્રાણાતિપાત-પાપંસ્થાનક કયા કર્મને ઉદ્દે હોય ?

ઉત્તર—પ્રાણાતિપાત મોહની કર્મને ઉદ્દે હોય. સાખ ભ. સ. ૧૨મે-ઉ. પમે-ટીકામાં મંડાતાજ-સમિતિ પાને ૫૭૨મે-પેલી પુઠીમાં કહ્યું છે કે—

‘વાળાદવાઈ’ તિ પ્રાણાતિપાત જનિતં તજ્જનકંવા ચારિત્ર મોહનીયં કર્મોપ-ચારાત્ પ્રાણાતિપાત એવ.

પ્રાણાતિપાતને ઉત્પન્ન કરનાર ચારિત્ર મોહનીય કર્મ છે. અને ચારિત્ર મોહનીય તે મોહની કર્મનો બીજો ભેદ છે.

પ્રશ્ન ૧૪ સુ—કિલ્વિષિપણ્ કયા પાપને ઉદ્દે પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તર—ભ. સ. ૧૨મે-ઉદ્દેશે (પ)મે-માયાના ૧૫ નામ કહ્યાં છે તેમાં ૧૦ સુ નામ કિલ્વિષે કહેલ છે. અને તેની ટીકામાં-સમિતિ પાને ૫૭૩મે-પેલી પુઠીમાં કહ્યું છે કે—કિલ્વિષઃ—કિલ્વિષિકો મવાતિ સ કિલ્વિષ એવેતિ.

કિલ્વિષમાં ઉત્પન્ન થવાનું મૂળ કારણ માયા છે, માયા વડેજ કિલ્વિષમાં ઉત્પન્ન થવાય છે. એમ ઉપરના પાઠથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫ સુ—શ્રીભગવતીજી તથા ઉત્તરાધ્યયનમાં નિંદા કરવાવાળાને કિલ્વિષમાં ઉત્પન્ન થવાનું કહ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત પણ સત્ય છે. ત્યાં પણ બને વાત છે. માયા અને અવર્ણવાદના ભોલવાવાળા કિલ્વિષિપણુને પામે છે. એનો પરમાર્થ એ છે કે-નિંદાના કરનારને માયા સેવથી પડે છે અને માયા વણથીજ નિંદા બને છે એટલે માયામાં નિંદાનો સમાવેશ કરી માયાનેજ કિલ્વિષિપણું ગણેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—ભગવતીજી સ. પમે-ઉ. ૧લે-વચ્ચ સમુદ્ધમાં તથા કાંડાદધી સમુદ્ધમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર દિગે ઉત્તરર્ષિપણી તથા અવત્તરર્ષિપણી કાગ વર્તે છે. ને પૂર્વ તથા પશ્ચિમે અવત્તરર્ષિપણી-ઉત્તરર્ષિપણી કાગ વર્તે. આ ઉપરથી જગચર જુગડીયા કહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જુગડીયાનું આવજું જોઈતામાં જોઈતું પદપના અસંખ્યાતમાં આવતું છે, ને જગચરનું આવજું વધુમાં વધુ પૂરકાડીનું જે તે ઉપરના

ઉત્તર—સર્વ બંધ એક સમય, દેશ બંધ જંગલ્ય ખુલામ ભવ
હવું ત્રીન સમય ઉણાં ઉત્કૃષ્ટા બાંતીસ હંબર વર્ષ એક સમય ઉણા-
મ તિથેય પંચેદ્રી સુધી કયું. ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ જે જેની હોય તે કેવી
માં એક સમય ઉણા હોય.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—ખુલાક ભવનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—ખુલાક ભવ તે એક શ્વાસોશ્વાસમાં સાડાસંતર ભવ કરે તે
નેગોદના જીવ આશ્રી સંભવે છે. પરંતુ ખીમને માટે બહુ સૂત્રી કહે તે ખરું.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—ભગવતીજી સ. ૧લે-ઉ. ૪થે-છઠ્ઠમસ્થ મતુખને
કેવળ સંજમ, કેવળ સંવર, કેવળ પ્રહાયર્થ, કેવળ પ્રવચન કહ્યા તે શું ?

ઉત્તર—કેવળ નામ એકંત સમજવું, અહિંયાં કેવળ નામ સંપૂર્ણ
સમજવો નહિ-કેવળીનો અર્થ કરવો નહિ. તેની ગતિ ઉત્કૃષ્ટી નવશ્રેયેયક
કહી છે.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—ભગવતીજી સ. ૧લે-ઉ. ૬ઠે-સ્નેહકાય વરસવા
આશ્રી-ઉર્ધ્વ, અધો, ને ત્રીછો વરસે છે એમ કહ્યું છે તો તે ૧૪ ચોટ
રાજલોક આશ્રી સમજવું કે અઢી દ્વીપ આશ્રી સમજવું ?

ઉત્તર—તે કાંઈ મૂળ પાઠમાં ખુલાસો નથી, પણ અર્થાકાર તથા
ટીકાકારના લખાણ ઉપરથી અઢી દ્વીપમાં વરસવાનું સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—સ્નેહકાય રાત્રી ને દિવસ સદાય વરસવા કરે છે.
તેથી કેટલાકનું માનવું એમ થાય છે કે-શીત રૂતમાં દિવસનો પડેલો અને
ચોથો પહેર, અને શ્રીધમમાં અરધો અરધો પહેર સાધુજીને માથે
આદવા વિના બહાર નીકળાય નહિ. એટલે માથે ગરમ લુગડું આદવા
વિના સાધુ સાધવીથી બહાર નીકળાય નહિ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ પ્રજ્વલિ કેટલાક ગ્રન્થમાં છે ખરી પણ સૂચના ન્યાયે
એ પણ વર્તનારને માટે ઘણા સ્વાલો ઉભા થાય છે.

(૧) જેમ રાત્રીમાં સ્નેહકાય વરસવાથી બહાર માથે આદવા વિના
નીકળાતું નથી તેમ જ દિવસને માટે ટોચ તો ટીકાકારનાં મત પ્રમાણે
દિવસમાં પહેરો અને ચોથો પહેરે આદારાદિક પોહારવા અર્થે નીકળાય
નહિ તેમજ-(૨) સાધુથી પહેલા અને ચોથો પહેરે વિદર પણ થાય
નહિ (૩) માથે આદવાનો પ્રસંગ અપવાદ માર્ગે થાય છે. પણ આદારાદિકનું
વહેવું અને વિદાર કરવો અપવાદ માર્ગે નથી. (૪) ટીકાકારનાં મત

પ્રમાણે તો તેવી કેટલીક ક્રિયા દિવસનાં વચલા બે પહોરમાં જ હોવી
પણ તે પ્રમાણે જોવામાં આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—આ સંબંધે કાંઈ સૂત્રથી ખુલાસો મળે તેમ
ઉત્તર—સૂત્રમાં તે વિષે સારા ખુલાસા છે. સાંભળો—

(૧) દશવૈકલિક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—સૂર્ય ઉગ્યા પહેલા આહારાદિક
કરવી નહિ તો પછી સૂર્ય ઉદય થયે આહારાદિક કરવે. (૨) વૃક્ષ
કહ્યું છે કે—સૂર્ય ઉદય થયા પછી સાધુને આહારની વૃત્તિ ખુલે છે (૩) ઊગતા
ઉગતા વિહાર કરવાનું પણ ચાહ્યું છે—તેમ વેહારવાનું (આહારાદિકની)
ચાહ્યું છે. (૪) આહારાદિક (ચરણ પ્રમુખ) દિવસ ઉગ્યો છે એમ જાણી
વેહારવું અને પછી જહાર નીકળતાં જણાવું કે એ સૂર્ય ઉદય થયા પછી
વેહારાણું છે એમ જાણે તો પરઠવી દે એમ કહ્યું છે. (૫) દિવસ ઉગ્યો
પછી મસ્તકે ઓઢે યા બાંધે તો પ્રાચીન કહેલ છે. એમ વિહારમાં
કહેલ છે.

આટલા દાખલે એમ જણાય છે કે દિવસ ઉગ્યા પછી સ્નેહાદિક
કારણે ઓઢવાની જરૂર જણાતી નથી. કારણકે રાત્રી દિવસ સ્નેહકાર પડે
છે. સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—તળાવ કુવાદિક ન ભરાય, આડા ખાજોચીકા ન
ભરાય તેવો સૂક્ષ્મ અપકાય જેવો વરસાદ પડે છે પણ પડતાંજ લાગ
વિદેવંશ (વિનાશ) પામે છે એમ ભગવતીશ્રીમાં મૂળ પાઠમાં કહ્યું છે. તે
પછી દિવસ ઉગતાંજ સૂર્યની ગરમીવટે અધરચીજ પડતા વિનાશ પડે
એમ સંભવે છે તોજ આહાર વિહારાદિકની ભગવંને મના કરી નથી.

જગી શ્રી આચારાંગશ્રી તથા શ્રી દશવૈકલિકશ્રી આદિ સૂત્રમાં
વરસાદ, ધુંવર, મેઘરસો, પ્રમુખ વરસવાથી સાધુને આહારાદિક અર્થે જ
વરજેલ છે પણ સ્નેહકાર માટે વરજેલ નથી. અને રાત્રીયે તો કાંઈ
વરજેલ છે તેનું કાંઈકે રાત્રીમાં જીવાદિકની જલ ન થાય માટે. જો
રત્રીનાંદિક કાળે જવું પડે તો માથે ઓઢીને જવું તે સ્નેહકારનું વરજ
થાય છે, માટે અપવાદે ઓઢીને નીકળવું થાય છે. જોકે ઓઢે અપવાદ
ઓઢે તોપણ શરીર ઉપર કે વગર ઉપર પડનાજ વિનાશ પામે પણ વરસાદ
જલગળ કરવા માટે સાધુને વ્યવહાર રાત્રે જહાર નીકળવને નહિ ન
ચિદ્વંશ. અપવાદ માટે દેહ વિના ટાળવા માટે માથે આઢ નહિ
નીકળવું એ શુદ્ધ વ્યવહાર છે પણ દિવસને માટે માથે ઓઢીને જહાર
અર્થે જહાર નીકળવાનું કાંઈ સૂત્રમાં ચાહ્યું હોય એમ જણાવે
નથી. તત્ત્વજ્ઞની મત—

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—પ્રથક ક્યાં સુધી કહીએ ?

ઉત્તર—જેથી માંડી નવ સુધીને પ્રથક કહેલ છે. પણ ભગવતીજી ૧૦ ૧૨ મે-ઉં ૯ મે-પ્રથકને એક ઉપરાંત સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા સુધી જણા છે. તથા સતક ૧૮ મે-ઉં ૧ પહેલે ધણને પણ પ્રથક કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૬ સુ—નારદી તથા દેવતામાંથી, અવધ લઇને નીકળે તે તિર્થંકરજ નીકળે કે અનેરા પણ નીકળે ખરા ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સં ૧૩ મે-ઉં ૧-૨-અર્થાકારવાળાએ એકલા તિર્થંકરજ કહ્યા છે તેનું કારણ ૧ લી-૨ જી-૩ જી એ ત્રણ નરકમાંથી અવધ લઇને નીકળે ને તિર્થંકર પણ પહેલી ત્રણ નરકનાંજ નીકળ્યા થાય.

૧. વળી સંખ્યાતા વિસ્તારવંત તથા અસંખ્યાતા વિસ્તારવંત નરકાવાસામાંથી પણ સંખ્યાતાજ અવધી નાણી તથા અવધી દર્શની નીકળે એમ કહ્યું છે. તે પણ તિર્થંકર આશ્રીજ કહ્યું છે. એમ દેવતામાં પણ પહેલા દેવલોકથી સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સુધીનાજ નીકળ્યા. સંખ્યાતાજ અવધી જ્ઞાની અવધી દર્શની કહ્યા છે તે પણ તિર્થંકર આશ્રીજ કહ્યા છે.

પણ અનેરાનો સંભવ રહે છે, કારણકે અવધી જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ૬૬ છાસક સાગરની કહી છે. જે વાર અનુવર વિમાનમાંથી લઇને આવે અથવા ત્રણવાર ખારમા દેવલોકમાંથી આવે તે અપેક્ષાએ તિર્થંકર વિના પણ અવધી જ્ઞાન લઇને આવવા સંભવ છે. પરંતુ બહુજતાએ તો તિર્થંકર-નુંજ સ્વામીત્વ છે અને લાભવા આશી અન્યને સંભવ.

પ્રશ્ન ૨૭ સુ—જવ ઉપજવા જતા કેટલા સમાની વિચ્છ ગતિ કરે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સં ૧૪ મે-ઉં ૧લે-એકેન્દ્રીવરજી ૧૬ દંડક-વાળા ૧-૨-૩ સમાની વિચ્છ ગતિયે કેપજે અને એકેન્દ્રી ૪ સમાની વિચ્છ ગતિયે ઉપજે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૮ સુ—તો પછી ભગવતીજીનાં સં ૭ મે-ઉં ૧લે-કહ્યું છે કે—જવને ઉપજવા જતા ત્રણ સમા અણાહારકનાં થાયે સમેતીવમાં આહાર વિએજ એટલે ૧૬ દંડકવાળા વધારેમાં વધારે જે સમા અણાહારિક રહે અને એકેન્દ્રીય ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સમા અણાહારિક રહે પણ થોડા સમે તો નિયમ આહાર કરે એમ કહ્યું. અને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે થોડો સમે વિચ્છ ગતિનો કદો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સાદમા સતકમાં ત્રીજે સમે-થોથે સમે વિચ્છ ગતિયે ઉપજવા આશી કહેલ. જે અપેક્ષાએ અણાહારકના તો સાવમાં સતકમાં

કદા પ્રમાણે જ થાય. ૧૯ દંડકવાળા વિગ્રહ ગતિએ જાય તો ત્રીજે સ્થે ઉપજે તેને એ સમાની વિગ્રહ ગતિ અને ત્રીજે સ્થે આંહાર લે તેને એ સમા અણાહારિકના થયા. અને એકેદ્રી ૪ સમાની વિગ્રહ ગતિએ ઉપજે તેને ૩ સમા અણાહારિકના હોય.

અહિં આ વિગ્રહ ગતિએ ઉપજવા આશ્રી કહ્યું છે પણ વિગ્રહ ગતિ સમય ૩ કે ૪ દહા નથી. ચૌદમા સતકનો અને સાતમા સતકનો મત પ્રાય સરખો અને મળતો જણાય છે. પરંતુ અંધવાળા ૪ સમા અણાહારિક એટલે ચાર સમયની વિગ્રહ ગતિ માની પાંચમો સમય ઉપજવાનો કહે છે. અને ઠેટલાક નીકળવાનો પહેલો સમય અને વિગ્રહ ગતિના ત્રણ સમાય પાંચમો સમય ઉપજવાનો કહે છે.

પ્રશ્ન ૨૯ સું—ભગવતીજી સતક ૧૫ મે—ગોશાળાએ પોતાના મનુસારે કાગળની કલ્પના કહી બતાવી તે શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ગોશાળાએ મહાવીર પરમાત્મા પ્રત્યે કહ્યું છે કે—અમારે મતે ત્રણ પ્રકારના કાગળનું માન છે તે યથા દહાંતે—ગંગા નદી નીકળી ત્યારે તે સમુદ્રમાં ભગી ત્યાં મુઘીમાં ૫૦૦ જોજનની લાંબી છે, અને મં એજનની પહોળી છે, અને ૫૦૦ ધનુષની ઉંડી છે. એવી સાત ગંગાએ એક મહા ગંગા થાય. સાત મહા ગંગાએ એક સાદી ગંગા થાય. સાત સાદી ગંગાએ એક મૃત્યું ગંગા થાય. સાત મૃત્યું ગંગાએ એક લોહી-તાસ ગંગા થાય. સાત લોહીતાસ ગંગાએ એક એવંતી ગંગા થાય. સાત એવંતી ગંગાએ એક પરમાવંતી ગંગા થાય. એવી સર્વ ગંગા ૧૧૭૨૪૯ નદીઓ થાય. તેની સર્વ

સર્વ ગંગાનું માન	ગંગાના નામ.
મૃત્યું ગંગા ૭ સાતે	એક મહા ગંગા કહે
૪૯	સાદી ગંગા
૩૪૩	મૃત્યું ગંગા
૨૪૦૧	લોહી-તાસ ગંગા
૧૯૮૦૭	એવંતી ગંગા
૧૧૭૨૪૯	પરમાવંતી ગંગા

આદર વાતુકા જે છે તે માંદગી મો વધે એકેદ્રી ૨૪ શકાવા ની નીચે નિર્દેશ થાય તેને ૬ "૨૪" કુ મુ. એવા ૨૪ ૯ ન હી

એક "મહા કલ્પ" કહે છે. એવા ચોરાશી લાખ મહા કલ્પે એક "મહા માનસ" એ નામનો કાળ થાય છે. આ પ્રમાણે અમારે કાળનું માન છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—ગોશાળે પોતાના ભવાંતર કેવી રીતે જળ્યાંગા છે?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા, એવા કાળમાં અથડાતા સર્વ જીવોના સંસ્કાર માંડેથી હું પ્રથમ નીકળી (માહા માનસના ત્રણ ભેદ જે ઉપલ્પ્યો—મધ્યનો—અને હેઠલો એવા ત્રણ ભેદ માંડેલા પ્રથમનો) ૧ ઉપલ્પ્યા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપલ્પ્યો. ત્યાંથી ચવી-૨ ણીત ભવે સંસારી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૩ ત્રીત ભવે વચલા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપલ્પ્યો. ત્યાંથી ચવી-૪ ચોથા ભવે સંસારી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૫ પાંચમે ભવે હેઠલા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપલ્પ્યો. ત્યાંથી ચવી-૬ છઠા ભવે સંસારી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૭ સાતમે ભવે પૂનઃ ઉપલા માહા માનસમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચવી-૮ આઠમે ભવે સંસારી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૯ નવમે ભવે પૂનઃ વચલા માહા માનસમાં ઉપલ્પ્યો. ત્યાંથી ચવી-૧૦ દશમે ભવે સંસારી મનુષ્ય ગર્ભજ થયો. ત્યાંથી ચવી-૧૧ અધ્યારમે ભવે વળી હેઠલા માહા માનસમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચવી-૧૨ બારમે ભવે સંસારી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૧૩ તેરમે ભવે પાંચમા બ્રહ્મા નામના કલ્પમાં ઉત્પન્ન થયો. અને ત્યાંથી ચવી-૧૪ ચૌદમે ભવે ક્ષત્રીય કુળમાં "ઉદાયનકોંડયાયન" નામે કુમાર થયો. ત્યાંથી મેં સાત પ્રોઠ પ્રકાર કર્યા.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—ગોશાળે સાત પ્રોઠ પ્રકાર કેવી રીતે કર્યા?

ઉત્તર—ગોશાળે કહે છે કે—મેં ૧ પેટો પ્રોઠ પ્રકાર કરી એનકના શરીરમાં ૨૨ વર્ષ રહ્યો. ૨ બીજો પ્રોઠ પ્રકાર—મદલરામના શરીરમાં ૩૧ વર્ષ રહ્યો. ૩ ત્રીજો મંડીતના શરીરમાં ૨૦ વર્ષ રહ્યો. ૪ ચોથો દોહના શરીરમાં ૧૬ વર્ષ ૫ પાંચમે બારદ્રજના શરીરમાં ૧૮ વર્ષ. ૬ છઠો અશ્વિન ગોત્રના પુત્રના શરીરમાં ૧૭ વર્ષ. અને ત્યાર પછી છેલ્લો ૭ સાતમો પ્રોઠ પ્રકાર કરી ગોશાળા મખલી પુત્રના શરીરમાં ૧૬ વર્ષ રહ્યો. એમ સર્વ મળી ૧૩૩ વર્ષે સાત પ્રોઠ પ્રકાર કર્યા. તે હું પોતે સમજ્યો. એ પ્રમાણે ગોશાળાને પોતાના મતાનુસારે કાળ, માન તથા પ્રોઠ પ્રકાર વગેરેનું ૧૯૩૫ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—પ્રોઠ પ્રકારનો અર્થ શું?

ધનો સ્પર્શ કરે ને જો તે દેવના સ્પર્શને લડું જાણે, તો આશીર્વાદ
મેં કર્મ ઉપરાંતે અને જો સહી ન જાણે તો તેના શરીરમાં અગ્નિમાં
ગટે અર્થાત્ તેના શરીરમાં કાંઈ ઉત્પન્ન થાય. અને તે પીડા સહન કરી
છી સિદ્ધ ગતિ પ્રત્યે ગમન કરે. અર્થાત્ મોક્ષ જાય. એને ચોથા અપાણુ
હો છે. એ ચાર જાતીના અપાણુ અકાશપાનિક છે, એમ ગોશાળાનું કહેવું
છે. આ પ્રમાણે ચાર પાણુ અને ચાર અપાણુની વીધી ગોશાળા મતની
મનજવી. સાખ લ. સ. ૧૫માંની.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—ભગવતીજના ૧૫માં સતકમાં—ગોસાલેગં મંત્રાલિ
ત્વેજં તાદિં પાણિય મૂમિણ ઉવાસાદં ॥ ભગવંત ગોશાલા સાથે છ વર્ષ સુધી
પ્રતિ ભૂમિમાં વિચર્યા હયું છે તો પ્રણીત ભૂમિ કઈ ભૂમિને કહી ?

ઉત્તર—ટીકામાં કહ્યું છે કે—‘પાણિય મૂમિણ તિ’ ॥ પ્રણીત મૂમેશરમ્ય
પ્રણીત મૂમૈ વા મનોજ્ઞ મૂમૌ વિહરત્તવા નિતિ યોગઃ ॥

તેની ભાષા—પ્રણીત ભૂમિને લઇને છ વર્ષ ગોશાલા સાથે વિચર્યા.
બીજે અર્થ—પ્રણીત ભૂમિ અર્થાત્ મનોજ્ઞ (અહીં) ભૂમિમેં છ વર્ષ ગોશાલા
સાથે રહ્યા.

આ પ્રકારે અર્થ “પ્રશ્નોત્તર સંગ્રહમાળા” માં ચોથા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પૃષ્ઠ ૧૭મે—આત્મારામજીએ ડોક્ટર હોર્નલેને ઉત્તર આપેલ છે. આ પુસ્તક
સંવત્ ૧૯૭૨માં છપાયેલ છે. તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—ભગવતી સ્કં ૧૮ મે-ઉં ૧ લે ભવ્ય સિધકને જીવ
પદે એક વચને, બહુવચને ચરીમ કીધા અને અભવ્ય સિધકને સર્વને
એકવચને ને બહુવચને અચરીમ કહ્યા તે કેમ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવ સુદિત જવા આથી ભવપણ ચરમ એકવચને,
ને બહુવચને સવગાઈ ભવ્ય સિધક જીવ સ્ત્રીગયે ઇતિ વચનાત્ જ્યંતીનાં
અધિકારે પુછવાસમાના સર્વ ભવ્ય જીવ સિદ્ધ થતા આથી ચરમ કહ્યા
અને અભવ્ય ને ભવ્યપણનાં અભાવથી અભવ્ય જીવ એકવચને ને બહુ-
વચને અચરમ કહ્યા.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—હાલ જે રહેલ છે તે પૂર્વે હોય હવે ને ક્યારે
થયેલ ?

ઉત્તર—મગવતીજ સ્કં ૧૮ મે-ઉં ૨ જે વીધમા મુનીમુરત
સ્વામીનાં વારે હધીકાપુર નગરે કારક રોડને જીવ મુનિમુરત અરિહંત

પાસે એકે હબાર ને આઠ વાણોતર સાથે દિક્ષા લીધી. બાર વર્ષ પાંજી ચાલે પૂર્વે સંન મેળવી એક માસનો સંયારો કરી માગ્યો થયા.

પ્રશ્ન ૩૮ સુ—ભગવતીજીના ૧૬ માં સતકે—પાંચમા ઉદ્યે મેં એકે ભગવંત મહાવીરને આઠ પ્રશ્ન પૂછી, સાતમા દેવલોકના મેં દેવને આવતા બાણી લેખાંત થઈ એકદમ ભાગ્યા તે ગંગદત કયા?

ઉત્તર—તે ગંગદત દેવ પણ પૂર્વે ભવે હથીલાપુર નગરમાં ગંગા ગાથા પતી હતા તેણે પણ મુનિમુનત સ્વામી પાસે દિક્ષા લીધી હતી ને તે સાતમા દેવલોકે ઉત્પન્ન થયા હતા. કારણકે એકના ભવમાં ગંગા ગાથાપતી સાથે કોઈ પ્રકારની વીરુદ્ધતાને લઈને દેવતાના ભવમાં ગંગા દેવનું તેજ સહન નહિ થઈ ચક્રવાથી ચક્રેકને ભવખાંત થઈ ભાગ્યું થયું તે ઉપર ઠહેલા ગંગદત તેજ પોતે.

પ્રશ્ન ૩૯ સુ—ભગવતીજી સં ૧૮ મેં—ઉદ્યે ૪ થે એવો પાંચે જાવ હયાળં મેંતે વરા અંધગ વણિદળો જીવા તાવ હયા પાંચે વણિદળો જીવા? હંતા ગોયમા જાવ હયાવરા અંધગ વણિદળો જીવા તાવ હયા પરા અંધગ વણિદળો જીવા સેવં મેંતેતિ ॥૨॥ આનો અર્થ શી રીતે સમજવો?

ઉત્તર—ટીકા—જાવ હયેત્યાદિ યાવતઃ વરતિ અર્વાન્ માવચંનિઃ જડ દ્વાપેક્ષયા અત્પાપુન્કાદિત્યર્થઃ અંધગ વણિદળોતિ અંદિયા વૃક્ષાસ્તેષાં વન્દ્યવન્દ્યઃ ચત્વેનેત્યંદિય વન્દ્યો વાદર તેજસ્કાયિકાદિત્યર્થઃ અન્મેત્વા દુરંધકા અવકાશઃ સૂક્ષ્મ નામકર્મોદયા એ વન્દ્યસ્તે અંધક વન્દ્યોઝીવાઃ તાવદયનિ તપીન્નઃ પાંચિપરાઃ પ્રકૃષ્ટા મિથિત્રો ત્રીર્ધાપુષ્પાદિત્યર્થે દિનિ પ્રશ્નઃ હંતેન્નાવત્તા નિતિ ॥

ભાગ્યર્થઃ—પરા કેં અથ ભાગ્યવતિ આયુષ્યની અપેક્ષાએ માંડે પુણ્યવંત અંધગવન્કેં વૃક્ષની આમના બાદર તેજસ્કાયિક છે.

વળી કેટલાક આમ પણ કહે છે. અંધગવન્કેં અવકાશઃ તાવ દય ઝમંન્ના ઉદયથી જ આમના છેવ તેના પરિમાણે પરા કેં ઉદય ૧૨૫ વારના તેજસ્કાયિક છે. અથવા જેટલા સૂક્ષ્મ આમના છેવ ૮ ૩૬ ઉદયપુષ્પના ધરુદાર આમના છેવ છે એ બન્ના સદના ૩ માં—

અને પ્રશ્નોત્તર મણિ રત્નમાગાના પાંચમા ભાગના ૬૫ મ ૪૭૫ ૬૬ છે કે—અવતરકેં અવતરકેં છે જેનો આયુષ્ય એના બધા મનુષ્ય

હી, અથગ કેમ એટલા આધગા વનિહુણા. એટલે અગ્નિકાયાના જીવોઃ
 ૧. અર્ધે એનો ભાવાર્થ એમ સમજવો કે—એટલા બાદર તેજસ્કાયાના જીવો
 ૨. અર્ધે આયુષ્યવાળા હોય, તેટલા સૂક્ષ્મ અગ્નિકાયાના જીવો ઉત્કૃષ્ટી સ્થિત
 ૩. જો પ્રમાણે પૂછતા ભગવંતે હા પાડી કે એટલા અદ્ય
 ૪. આયુષ્યવાળા બાદર અગ્નિના જીવો હોય તેટલાજ સૂક્ષ્મ અગ્નિના જીવો
 ૫. આયુષ્યવાળા હોય એ પ્રમાણે પરમાર્થ સમજવો.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—ભગવતીજી સ. ૧૮ મેં ઉં પં મે નારકી કે ભગવંતે ?
 ખંતરે નીકળીને જે ભંચ (પ્રાપ્ત થવા થોડા) પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ થોનીને
 જે ઉપજે તેહ કિશા આકાશ પ્રતેવેદે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ? નારકીનું આકાશ વેદે તિર્થંચ પંચેન્દ્રિય
 આકાશ કીધું રહે. ઇત્યર્થ—ઈહાં તર્ક નારકી તિર્થંચમાં ઉપજે
 અને નારકીનું આકાશ કેમ વેદે ? સમાધાન વાટે વેદેતા તથા ઉપજતા
 સંમયથી તદ્ભવનું આકાશ પ્રાણ અપ્રાપ્ત થતાં. સુધી વેદક સત્તામાં પૂર્વ
 ભવનું આયુષ્ય વેદે, જ્યાં સુધી પુર્વલી લેશ્યા અનુભવે ત્યાં સુધી, એમ
 એવીયે કંઠકની વક્તવ્યતા ત્યાંથી સમજવી.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—દેવતા છગડા આભરણાદિકની વિભૂષા કરી શરીર
 અલંકૃત કરે તેહને વૈકિય કયું કહેવાય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૮મે-ઉ. ૫મે-એ પ્રકારના દેવ કદા છે
 એક વૈકિયવંત-અને બીજા અકિયવંત. તિહાં વૈકિયવંત દેવને અલંકૃત
 અનુષ્ઠનું દહાંત કહ્યું છે. એટલે વગ્ર આભરણાદિકે શરીર અલંકૃત કરે
 તે પણ દેવતાએ વૈકિય કયું કહિયે. અને ભંચ ધારણીય શરીરવાળા
 દેવતા મૂળ સ્વરૂપે હોય તે અવૈકિયવંત કહેવાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—પૃથ્વીકાયાના જીવ પ્રાણાતિપાતાદિ પાપ કરે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૮મે-ઉ. ૨મે-ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું કે
 હે ભગવંત ! પૃથ્વીકાયા પ્રાણાતિપાત કરે એટલે જીવની દિશા કરે !
 મુષાવદ જોલે ! ભવત્ અદારે પાપસ્થાનક કરે ? ભગવંત કહે હંતા જોપમા
 પ્રાણાતિપાતના કારક કહિયે. ઇમ ભવત્ મિત્રાદ્યંન સત્યનાના પલુકારક
 કહિયે. મહા તર્ક-પૃથ્વીના જીવને વચનાદિકનો અમાત છે છડં વચનાદિકને
 અભાવે મુષાવદ કહ્યું તે કેમ ? ઉત્તર-અવિરતીને આશ્રીને અદારે પાપ
 સ્થાનકના સેવનાર કહેવાય. તેમાં મુષાવદ પણ આવી ગયું.

પ્રશ્ન ૪૩ સુ—પૃથ્વીઆદિકને વિષે એક શરીરે કેટલા જીવ રહે
ને એકી સાથે કેટલા આહાર લીએ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯મે-ઉ. ૩જે-પૃથ્વીઆદિક ચાર ભોજી
વિષે એકે-શરીરે એકેજી જીવ ઉપજે ને એકેજી જીવ આહાર કરે, મને
વનસ્પતિને વિષે અનંતાં વનસ્પતિ કાઢ્યાં એકઠા મગીને સાધારણ દારૂ
જાંધે એકઠા મગી સાધારણ શરીર જાંધીને ત્યાર પછી આહાર કરે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—પૃથ્વીકાય જીવનું શરીર કેવડું ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯મે-ઉ. ૩જે-પૃથ્વીકાયના જીવના શરીર
માટે કહ્યું છે કે-ચક્રવર્તિ રાજાની ચંદનની વાટનાર હાસી, તરૂણી ભાંગે
તે તિલક વજ્રમય સિલાપ્રતે માટીનો પિંડ મૂકી તિલક વજ્રમય ગોડા
ઉપરવટણા લઈ પીંછી પીંછી એકઠો કરે. ઇમ એકવીશ વાર લગી પીંદે
તથા જોયમા ! કોઈ એક પૃથ્વી કાયિક સિલા પ્રતે તથા ઉપરવટણા પ્રતે
લામ્યા, કેટલાએક નથી લામ્યા. કેટલાએક સંઘટ્યા, કેટલાએક નથી સંઘટ્યા.
કેટલાએક પરિતાપ પામ્યા, કેટલાએક પરિતાપ નથી પામ્યા, કેટલાએક
ઉપદ્રવ્યા, કેટલાએક ઉપદ્રવ્યા નથી. અને કેટલાએક પીરયા (વટાણા) કેટલાએક
નથી પીરયા. એકવી પૃથ્વીકાયના જીવનાં શરીરની અવગાહવા સૂકમ (મીઠી)
ભણવી. એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે અને તેના હુઃખને માટે પત્ર મેર
અધિકારે તથા અઃચારાંગજીમાં ત્રાસદાયક ગ્રામ્ય આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—પૃથ્વીકાયનો સ્પર્શ કરવાથી તે કાયને કાંઈ ફર
કાય ખરું ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯ મે ઉ. ૩ જ. ૬જી છે કે પૃથ્વીના
અધિકારો-સંઘટયો. ચક્ર કેટલી વેદના ભોગવે ? તેના ઉત્તરમાં ભગવતી
જીવ્યાવ્યુ છે કે-જેમ કોઈએક પુરૂષ તરફથી, ભગવતો, જ્યાં જીવ તરફથી
પુરૂષને જેટુ દાયની મુઠી લીટીને-ઉપાલીને એકથી મનસ્વિને વિ. નાંડે
મારે તે જ્યાં જીવે હુઃખને જેવી વેદના હોવે તેથી અધિક અનંદ જ્યાં
મદા વેદના ભોગવે. તેમ અપકાપ, નેડકાપ, વાડકાપ. ને જ્યાં ને
સંઘટયા તથા પત્ર એવીજ વેદના હુવે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૬ સુ—મનુષ્યો કોણ કેટલાયો પાવનદિત રાખે ?

ઉત્તર—શ્રી અઃચારાંગજીના પદેકાજ અધ્યયના મુદ્દાના ૧
-એમ કોઈ પુરૂષ અધે અંધારે, દાને નકેરે, મેઠે મુઠે, મેઠે ૬

પગ વગેરે અવયવો કાંઈ પણ હલાવી ચલાવી શકે તેવા નથી, તેવા પુરુષને એકી સાથે બત્રીસ પુરુષોએ બત્રીસ અંગોપાંગના સ્થાનકે ભાગ્યે કરીને ભેદે અને બત્રીસ પુરુષો બહુ કરી છેદે. તેને કેટલી વેદના થાય? એ દૃષ્ટાંતે પૃથ્વીકાયના જીવને એથી પણ અતિશય અધિક વેદના થતી કહી છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—અહિં આં કોઈ એવો સચાલ કરે કે દરેક સૂત્રમાં પહેલી સ્થાવર કાયની દયા બતાવી તેમ પ્રથમ મનુષ્યની દયા કેમ બતાવી નહિ? સર્વકાયમાં મનુષ્યની કાય બહુ જ ઉચી ને ચડીખાતી છે છતાં તેનું રક્ષણ નહિ બતાવતાં પહેલું પૃથ્વીમાદક પાંચ સ્થાવરનું રક્ષણ જૈનસૂત્રોમાં દાખલ કર્યું તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—હે ભાઈ! સગરતે તો દરેક સૂત્રમાં જ એ કાયના જીવની દયા પાળવી, તેનું રક્ષણ કરવું એમ પોકારી પોકારીને કહ્યું છે. પરંતુ પહેલા સ્થાવર કાયની દયા પાળવાનું બતાવવાનું કારણ એમ જણાવે છે કે—જે પ્રાણી પ્રથમ જીણા અને નાના જીવોને દયા ઓળખશે તેની દયા પાળવા શીખશે તે મોટા જીવોનું અવશ્ય રક્ષણ કરશેજ. વિચારો કે રાત્રીનું રક્ષણ કરનારા હજારો માણસો નીકળશે પરંતુ કોઈપણ આધાર વિનાના શંક-કંગાગ દયાનાં પ્રાણીનું કેટલા રક્ષણ કરનારા નીકળી આવે છે? તેનો ખ્યાલ કરવો. દુનિયામાં જેટલા મનુષ્યની રક્ષા કરનારા નીકળશે તેટલા તિર્થંચ જાતિના રક્ષણ કરનારા નહિ નીકળે, જેટલા પશુ પક્ષી વગેરે પચૈંદ્રિય જાતિના રક્ષણ કરનારા નીકળશે તેટલા કિડી મંકાડી માંખી માંકડ મચ્છર વગેરેની રક્ષા કરનારા નહિ નીકળે, અને જેટલા વિગલેંદ્રિ જીવની રક્ષા કરનારા નીકળશે તેટલા પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ ને વનસ્પતિના જીવની રક્ષાના કરનારા તેની દયાના પાળનારા નહિ નીકળે.

માટે મહાવીર પરમાત્માએ પહેલા અનાથ પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવા તેની દયા પાળવાનું બતાવ્યું છે. જે ઇતર પ્રાણીઓનું દયા પાળવાનું શીખશે તો મનુષ્યની દયા પાળવા શીખશે.

વિચારો કે—મનુષ્યોનો દયા માટે જેની કાયદા કોરટો છે તેવી બીજા પ્રાણીઓને માટે કઈ કોર્ટ પોસ્ટવામાં આવી છે? એવી એક તો બતાવો. મહાવીર પરમાત્માએ તો નાના મોટા, નૂતન બાદર, ત્રણ સ્થાવર, મનુષ્યથી માંડી એકેંદ્રિય સુખીના હજીકાયના રક્ષણને માટે આઠે પંદાર ખુદશી રહે તેવી કોર્ટ ન્યાયમાર્ગની જાણ કરી છે. અને તેના અમલદારો પણ ન્યાયના આસને બેસી તમામ પ્રાણીઓના રક્ષણનું અને તેના દિનનું ચિંતન અવનિશ કર્યા કરે છે. અને સુનેહમાર્ગે શાત્રોન્ન-શાવા મુજબ—

ન્યાયપૂર્વક શિક્ષા આપી પાપથી મુક્ત કરે છે. છએકાધના રમણની
છએકાધના પ્રાણીની દાદ સાંભળનારી અને અદલ હંસાઈની આપેનારી
અને સાચી કોરટ તો એક મહાવીર પરમાત્માનીજ છે તે ખરી છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—કોમ્પ કહે કે—જ્યારે ગોશાળાએ તેલુલેશ્યાથી
સાધુને બાળ્યા અને ભગવંત પંડ ઉપર તેલુલેશ્યા મૂકી ત્યારે ભગવંત
તો કેવળી હતા કે તેમનાથી કંઈ ન થઈ શકે પણ બીજા સાધુએ રમે
શું તેલુલેશ્યાદિક લલિધ ન હતી કે કાંઈપણ પરાક્રમ ન કરી શક્યા.

ઉત્તર—અધુઓ ! એજ મહાવીર પરમાત્માએ બતાવેલી-મહાદેવ
ધરની દયા. મહાવીર જ્યારે છદ્મસ્થ હતા ત્યારે ગોશાળા ઉપર ફોપી
લેશ્યાયણ તાપસની તેલુલેશ્યા તેને ફર કરવાને ભગવંતે ગોશાળાને બચાવ
અનુકંપા અર્થે શીતલ લેશ્યા મૂકી અને ગોશાળાને બચાવ્યો. પરંતુ જ
વળતે તો ભગવંત કેવળી છે, એમ કહી ભગવંત માટે તો આશ્ચર્ય
એમજે, પણ બીજા છદ્મસ્થ સુનિઓને માટે હુનિયા કટપના કરે કે જે
ગોશાળા નેટલી પણ શક્તિ બીજામાં નહોતી ? આ સવાલને મટે લે
ભગવંત પોતેજ કહી ગયા છે કે-ગોશાળાને તેલુલેશ્યા છે, તેથી મને
શુભી સામાન્ય સાધુને હોય, તેથી અનંત શુભી સ્થિતિ ભગવંતને દે,
તેથી અનંત શુભી તેલુલેશ્યા અરિહંત ભગવાનને હોય. પણ તમે ૧૨
સાંતી સમા કહ્યા છે. આ મહાવીરના ધરની દયા. સાખ ભ. સ. ૧૧૨-

પ્રશ્ન ૪૯ મું—ભગવંતીજ શતક રખમે-ઉદેશે ૩ ને-તથા શાકુન્તલ
૭ મે કાળે-સાગ ઢેળી કહી તેનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—સાગ ઢેળી (પ્રદેશની પંક્તિ) આ પ્રમાણે કહી છે.-૧ | ૧
આયતા, ૨ એકનોવંકા, ૩ દ્વિધાવંકા, ૪ એકનાખા, ૫ દ્વિધાખા, ૬
ચક્રવાળા, ૭ અર્ધચક્રવાળા. એ સાગમાં—

૧ રમ્ભુ આયતા તે ને વડે કરી જીવ ઉર્ધ્વલોચાદિગી અને કે. ૧. ૧
વિષે રમ્ભુ ગિયે ઉપજે તેને રમ્ભુ આયતા કહીએ.

૨ એકનોવંકા (વકા) તે ને વડે કરી જીવને પુષ્કળ ગળે
કરી વકને કરે વીજી એવીએ કરી ઉપજે તેને એકનોવકા કહી.

૩ દ્વિધાવંકા (વકા) ને જંને વિષે ને વાન વક કરે એ ૩૫
અમિતુલન. અર્ધા શેત્રે વાયવ્ય દિશાએ જમીન ઉપજે તેને દ્વિધા
૪ પ્રદમ સમયે અમિતુલથી ત્રીજા નેદન્યકુલું અર નિદાથી ત્રાગ ૬૫

દિશાને વિષે જાય તેથી અધોદિશે વાયવ્ય કુણે ત્રેણુ સમયે ત્રસનાડી મધ્યે અથવા બહાર પણ હોય.

૪ એક તઃખા તે જે વડે કરી જીવ અથવા પુદ્ગલ નાડીના વામ પંડખાથી નાડીમાં પેઠા તે વડે કરીનેજ જઈએ. વળી તેનાં વામ પંડખાથી ઉપજે તે એક તઃખા વામાદિ પંડખા ચિહ્ન છે જેનું એવી દિશીને વિષે લોકનાડી છે. હક્ષણ જેનું એવા આકાશના ભાવથી આ બે ત્રણ ચાર વડે કરી સહિત છે પણ ક્ષેત્ર વિશેષને આશ્રીત ૩ માટે ભેદે કરી કહી છે.

૫ દ્વીધાખા તે નાડીનાં વામ પંડખાથી નાડીને વિષે પ્રવેશપણે કરીનેજ જઈને એજ નાડીના હક્ષણ પંડખાને વિષે જે વડે કરી ઉપજે તે દ્વીધાખા નાડીનો બહાર ભૂત વામ હક્ષણ છે, ચિહ્ન જેનું એવી આકાશની શ્રેણીયોનું સ્પર્શવાપણું છે. તેથી.

૬ ચક્રવાળા તે મંડગથી જેણે કરી મંડળે પરિભ્રમણ કરીને પરમાણુ આદિ ઉપજે તે ચક્રવાળા.

૭ અર્ધ ચક્રવાળા તે ચક્રવાળાનાં અર્ધ ચક્રાકાર ઇતિ ૭ શ્રેણી.

વળી ઠાણાંયજીનાં ૭મે-ઠાણે પણ ૭ શ્રેણીયો કહી છે તેની ટીકામાં-એતાશ્વેકતો વકાયા લોક પર્યંત પ્રદેશ પેશાઃ સંભાળ્યતે ચક્રવાળાર્ધ ચક્રવાળાદિના ગતિ વિશેષેણ બ્રમણ સુક્તાનિ. ઇતિ ૭ શ્રેણી સ્વરૂપઃ—

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શ્રીસગવતીજીના ૩૪મા સતકે-કહેયે ૧લે-વિગ્રહ ગતિનો અધિકાર કહ્યો છે તે શી રીતે છે ?

ઉત્તર—એક સમયે ઉપજે તે રૂઝુ ગતિએ ઉપજે જેમકે ભરત ક્ષેત્રની પૂર્વ દિશાને કોઈ જીવ પશ્ચિમ દિશે ઉપજવા લાય તે એક સમયે ઉપજે ત્યાં વિગ્રહ શબ્દ કહેવો નહિ. ૧

બે સમયનો વિગ્રહ તે જ્યારે ભરત ક્ષેત્રની પૂર્વ દિશાથી નરકને વિષે પશ્ચિમ દિશે ઉપજવા લાય ત્યારે એક સમયે હેડો લાય બીજે સમયે ત્રીજા ઉત્પત્તિ સ્થાનને પામે. ૨

ત્રણ સમયનો વિગ્રહ તે જ્યારે ભરતના અગ્નિ કુળમાંથી પીકળી કોઈ જીવ નર્કને વિષે વાયવ્ય કુળમાં ઉપજવા લાય ત્યારે થાય. ૩

ચાર સમયનો વિગ્રહ તે-એકેદ્રીયને રોધ તે જગાવે છે. ત્રમનાડીની બહાર અપો લોકને વિષે વિદિશાથી એક સમયે દિશાં પ્રત્યે લાય-ત્રીજે

ઉત્તર—દિવસ રાત્રીનું માન જાંધે સરખું હોય તે સૂર્યના મંડળના અપેક્ષાએ જાણવું. એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે. (સાખ ઉ૦ અંકની)

પ્રશ્ન ૫૫ સુ—પાંચ ઇંદ્રિયોમાં કામી કેટલી છે ને લોગી કેટલી છે?

ઉત્તર—કાન, આંખ બે કામી છે ને કાયા, જીભ ને નાસિકા એ ત્રણ લોગી છે એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે. (સાખ ઉપલા અંકની)

પ્રશ્ન ૫૬ સુ—શિષ્ય-ઉપરના પાંચ જોલને કામના શુભ કલ્યા છે ને અહિંયાં બે લોક પાડયા તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ ને ફરસ. એ પાંચ કામના શુભ છે એટલે કામને-વિષયને ઉત્પન્ન કરનારા છે. અને બે લોક પાડવાનું કારણકે કાન જે છે તે શબ્દ સાંભળવાને અને આંખ રૂપ જોવાને સન્નુખ થાય છે માટે બેને કામી કહેલ છે. અને રસ જીભને, ગંધનાશિકાને અને સ્પર્શ કાયાને લોગ આવે છે માટે એ ત્રણને લોગી કહેલ છે. પણ એ પાંચ કામના-વિષયના ઉત્પન્ન કરનારા છે માટે કામ શુભ કલ્યા છે.

પ્રશ્ન ૫૭ સુ—શ્રી પત્રવણા પદ ૧ હું તેમાં પલડું કંઈ, લહસુણ કંઈમાં પ્રત્યેક જીવ કલ્યા તેનું શું કારણ? લોક પ્રસિદ્ધ તે સાધારણ કંઈ છે તો અનંતાનો લોક ઉઘાડો છે ને પ્રત્યેક કહ્યું તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ બે નામની કોઈ પ્રત્યેક વનસ્પતિ સમજાય છે. એ બે જોલની સાથે બીજા પણ જોલ કલ્યા છે. કુંદળીક નામા વનસ્પતિ ૩, કુંદળીક નામા વનસ્પતિ ૪, એટલે પલડું કંઈ ૧ ને લહસુણ કંઈ ૨ મળી એ ચાર જોલ સાથે કલ્યા છે ને એ સર્વમાંથી પ્રત્યેક જીવ જાણવા એમ કહ્યું છે. ૥ ઉપરના બે જોલ પણ પ્રત્યેક વનસ્પતિનાંજ સમજાય છે.

વળી આચારંગ સૂત્રના બીજા મુતરકંઠમાં અ૦ ૧૬ મે-ઉ૦ ૨ જે-કલમ (૮૯૮-૮૯૯) માં લહસુણનાં વન કલ્યા છે, તે આંગાની પેટે છોડ્યું છેવું, પતિલા કરેલું સાધુને લહસુણના વનમાં જઈ લહસુણ લેવું-લોગવવું કહેયું છે. તો તે ઉપરથી એમ સંભવે છે જે આંગાની પેટે તે પણ તેવીજ જાતની કોઈ પ્રત્યેક વનસ્પતિ હોય એમ જણાય છે, બે સાધારણ હોત તો અનંતાંશય દહત

એમ સંજ્ઞા છે કે—દક્ષિણ દેશમાં લહસુણ રજ થાય છે ને તે આંગા જેવા હોય છે.

પ્રશ્ન ૫૮ સુ—રેન્ડે...

સમય સમય ચલે ને સમય સમય ઉપજે, અનંતા ચલે ને અનંતા ઉપજે. હવે જે વાટે વેહેતા વનસ્પતિનાં જીવ હોય તેથી, અસંખ્યાત શુભા, જીવ તરથાજે હોય તે આહારિક હોય માટે અસંખેજ શુભા કહ્યા.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—શ્રી પત્રવણ પદ (૫) મે-જઘન્ય અવગાહના અને મઝમ અવગાહનાનાં બેઈદ્રિને બે જ્ઞાનને બે અજ્ઞાન કહ્યા, અને ઉત્કૃષ્ટિ અવગાહનામાં જ્ઞાન નથી એમ કહ્યું. ને સ્થિતિ આશ્રી જઘન્ય સ્થિતિનાં બેઈદ્રિને ક્રૂર બે અજ્ઞાનજ કહ્યા, અને મઝમને ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિવાળાને બે જ્ઞાનને બે અજ્ઞાન કહ્યા તે કેમ? અહિંયાં જઘન્ય અવગાહનામાં બે જ્ઞાન કહ્યા, ને જઘન્ય સ્થિતિમાં જ્ઞાન ન કહ્યા તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—જઘન્ય સ્થિતિવાળા બેઈદ્રિ અપર્યાપ્તામાં મરે તેને જ્ઞાન ન હોય, ને મઝમ તથા ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિવાળા અપર્યાપ્તામાંથી પર્યાપ્તા અવસ્થા આવજ તેને અપર્યાપ્તા વેલાયે કોઈ કોઈ જીવને બે જ્ઞાન લાલે. અને એક સમયથી ઉપરાંતનાં ને ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિના નીચેનાં તે મઝમ સ્થિતિવાળા બલુવા. અને જઘન્ય તથા મઝમ અવગાહના અપ્રયાપ્તા વખતે હોય પણ પર્યાપ્તા વખતે ન હોય તે લણી બે બોલમાં બે જ્ઞાન કહ્યા છે. ને એક સમયજ સ્થિતિ ઉપરાંતના મઝમ અવગાહનાવાળા બલુવા. પર્યાપ્તો થવાવાળા અપર્યાપ્તાને સમકિત હોય, પણ અપર્યાપ્તોજ મરે તેને સમકિત ન હોય. ઇત્યર્થ:—

પ્રશ્ન ૬૫ મું—જુગતીયા તિર્થંચ મનુષ્યને સમકિત ત્રીયા ક્ષેત્ર માંહેલા કેટલા ક્ષેત્રમાં લાલે?

ઉત્તર—આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પૂર્વાર્દના પહેલા ભાગમાં પાંત્રીયામા પ્રશ્નમાં આની ગયો છે તોપણ વિશેષ સમજુનીને માટે સાંભળો—

શ્રી પત્રવણ પદ ૫ મે ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિના તિર્થંચ મનુષ્યને બે જ્ઞાન ને બે અજ્ઞાન કહ્યા છે. તે આથી કેટલાકનું કહેવું એમ છે કે—પાંચ દેવ કુરં, પાંચ ઉત્તર કુરંના પ્રયાપ્તામાંજ સમકિત લાલે. કારણકે તિર્થંચ, મનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ ત્રણ પદ્યની કટ્ટી છે. ને ત્રણ પદ્યની સ્થિતિ તે બેજ ક્ષેત્રમા છે માટે ત્યારે બીજે પણ એમ કહે છે કે—

શ્રી ભગવતીજ સતક ૨૪ મે—ગમ્માનં અધિધારે દેવતામાં વૈમાનિક દેવનું આઉપું ભાંધસવાગા જુગતીયાને બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન કહ્યા છે, ને ત્રીયે ક્ષેત્રના જુગતીયાની બની વૈમાનિકમાં બીજા દેવોક મુખીની કટ્ટી છે, માટે ત્રીયેના પર્યાપ્તામાં સમકિત લાલે. વની પત્રવણ પદ ૫ મે મઝમ

સ્થિતિના તિર્યચને ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા છે. તેમજ મજા સ્થિતિના મનુષ્યને પાંચ જ્ઞાન કહ્યા છે ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા છે. તે અહિંઆં મજા સ્થિતિ સંખ્યાતા વર્ણવાણાનીજ લેવી. કેટલાક કારણમાં મજા સ્થિતિ ઉત્પન્ન થયાના એક સમય ઉપરાંતથી તે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિમાં એક સમય ઓછો હોય ત્યાં સુધીની ગણાય છે પણ અહિંયાં તે ન ગણવું; કારણકે—જુગળીયામાં એક પદ્ય તથા બે પદ્યોપમના તથા ત્રણ પદ્યોપમમાં એક સમોદીન ને મજા સ્થિતિ ગણતાં તિર્યચમાં ત્રણ જ્ઞાન ને મનુષ્યમાં પાંચ જ્ઞાન ગણવાં લેઈએ. અને અવધી જ્ઞાન તથા મનઃ પર્યવ જ્ઞાન તથા કેવળ જ્ઞાન કોડ પૂર્વનાં આઉખા ઉપરાંતને હોય નહિ. માટે જુગળીયાનાં ત્રીણે ક્ષેત્રનાં તિર્યચ મનુષ્ય પર્યાસામાં બેજ જ્ઞાન હોય.

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—અહિંઆં કોઈ અપર્યાસા જુગળીયામાં પણ સમકિત ગણે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિંઆં પત્તર કર્મ જૂમીનાં મનુષ્ય, જુગળીયાનું આડીજી બાંધ્યા પછી કોઈ જીવને ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત થાય ને મરીને જુગળીયામાં ઉત્પન્ન થાય. ત્યાં અપર્યાસામાં કોઈ સમકિત ગણે છે. એ લેખે જુગળીયાનાં સાઠે બોલમાં (અપર્યાસા ને પર્યાસામાં) સમકિત માને છે. પણ તે જાન કેવળી ગમ્ય છે, બહુ સૂત્રી કહે તે સત્ય. પણ સૂત્ર કાંઈક બીજું સ્વયં જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૬૭ સુ—ઉપરના પ્રશ્ન વિષેના ઉત્તરમાં આગલા ભવમાં મનુષ્યમાંથી ક્ષાયક સમકિત લઈને આવેલ જુગળીયાને અપર્યાસાને પર્યાસામાં સાઠે બોલમાં સમકિત માનતાં, સૂત્રના મતે કાંઈ વાંધો આવવા સંભવ છે ?

ઉત્તર—જો ક્ષાયક સમકિતની કર્મ જૂમિનેા મનુષ્ય મરી જુગળીયામાં જાય તો જુગળીયા મરીને કેવળા થાય અને ત્યાંથી કર્મ જૂમિમાં મનુષ્ય થઈ મોક્ષ જાય તો ચાર ભવ થાય. અને ઉત્તરમધ્યવર્તના ૨૬ માં અવિવરણમાં પહેલાજ બોલે કયું છે કે—ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત થયે તે જીવ તેજ ભવે મોક્ષ જાય તે ભવે મોક્ષ ન જાય તો ત્રીજો ભવ તો આગળજ નહિ. એમ સૂત્ર પણ સંકેતપુ જણાવે છે એટલે મનુષ્યવર્ણના ક્ષાયક વર્ણનાં પાંચેક ન જાય; ને જ ન જાય તો દેવ અદિમાજ જાય એટલે બીજા ભવ અદિમાજ ને ત્યાં જ મનુષ્યવર્ણના ત્રીજો ભવ કરે ને બીજા ભવ ને ત્રીજો ભવ ને ત્રીજા ભવ નહિ ને જાન સિદ્ધ છે. માટે ઉપરના પ્રશ્નનાં જવાબમાં ક્ષાયક સમકિતનેા એકનો અવરણ નહિ હવે

પ્રશ્ન ૬૮ મું—ચરીમ અચરીમ તે કાણુ ?

ઉત્તર—પત્રવણા પદ ૩ જે—અર્થાકારે—ચરીમ તે લભ્ય જીવ, ને અચરીમ તે સિદ્ધ ને અલભ્ય જીવ કહ્યા છે. ને નો ચરીમ, નો અચરીમનો ત્રીજો ભાંગો કરે તો ત્રીજા ભાંગામાં સિદ્ધના જીવ જાણવા. એટલે અચરીમ સર્વથી થોડા તે અલભ્ય ૧, તેથી નો ચરીમ, નો અચરીમ અનંત શુભા સિદ્ધના જીવ ૨, તેથી ચરીમ અનંત શુભા લભ્ય જીવ આશ્રી ૩.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—પત્રવણા પદ (૫) મે-તિર્યંચ પચોદ્રિયની ઉત્કૃષ્ટી અવગાહણમાં ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા ને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિમાં જે જ્ઞાન ને જે અજ્ઞાન કહ્યા તે કેમ ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટી અવગાહણવાળા હજાર જોજનનાં મત્ત હોય છે, ને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિવાળા તિર્યંચ જુગળીયા હોય છે. માટે ઉત્કૃષ્ટી અવગાહણવાળા મત્ત ને ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન હોય. અને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિવાળા તિર્યંચ જુગળીયાને જે જ્ઞાન ને જે અજ્ઞાન હોય.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—જળચરમાં જુગળીયાનો ભેદ હોય કે નહિ.

ઉત્તર—જળચરમાં જુગળીયાનો ભેદ નથી. તેનું આઉંખું કોડ પૂર્વે છે માટે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—પત્રવણા પદ ૬૬—તિર્યંચ પચોદ્રિને ઉપજવા આશ્રી આઠમા દેવલોક સુધી નિરંતર કહ્યા તે કેમ ? અને મનુષ્યને પણ ઉપજવા આશ્રી નિરંતર સંવેશુકાણેસુઉવવજ્જતી કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—દેવમાં તિર્યંચ પચોદ્રિ, લવન પતિથી માંડીને આઠમા દેવલોક સુધી ઉપજે માટે નિરંતર કહ્યા છે. તેમજ મનુષ્યને ઉપજવા આશ્રી દેવતામાં સર્વ ઠેકાણે જાણવા.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—મનુષ્યની સંખ્યા ૨૯ ઓગણત્રીયા આંકની કદી તે શી રીતે ?

ઉત્તર—પત્રવણા પદ ૧૨ મે—મનુષ્યનાં બધે લગા જય-૪ પર સંખ્યાતા કાલકાળી ઓગણત્રીયા સ્થાનકનાં કહ્યા તે ત્રણ જમત પદ ઉપર અને ચાર જમત પદ હેઠા અથવા છઠા વર્ગ-પાંચમા વર્ગ સંધાને ગણવા થાય તેટલા-તથા એક એકટા છનું વાર ગણીને તેટલા મનુષ્ય છે. ૬૨ જમત પદ તે આઠની સંખ્યા એટલે આઠનો ચારીયા આંક ઉપર ને આઠ એક બત્રીયા આંકમાઠી એટલે ઓગણત્રીયા આંક સમજવા-અથવા છઠ વર્ગને પાંચમા વર્ગ સાથે શુદ્ધવા-ને-એટલે બેના વર્ગે પ્રથમ વર્ગ ૪.

કીયે હે. પરંતુ અભિયુષ અમના પૂર્વ ભવકા આયુષ્ય છોડકર અપર્યાપ્ત તેઉકાયામે આવે વે પૂર્વેકા ઉર્ધ્વ કપાટમે તથા તિર્યક્ લોકમે આયે હુવે તેઉકાયાપને કહના. ઇનોને પૂર્વ ભવકા આયુષ્ય છોડા હે પરંતુ જહાંસગ દોનો ઉર્ધ્વકપાટ વ તીર્યક લોકમે પ્રવેશ નહી કીયા હે વહાં લગ ઉનકા પૂર્વ ભવપનાહી કહના.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—પરિત અને અપરિતનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—પરિતના ૨ લેહ—સંસાર પરિત અને કાય પરિત. તે માંહી જે જીવને અર્ધપુણ્ણ પરાવર્તન સંસાર સીલવે રહ્યો તે તો સંસાર પરિત અને અર્ધપુણ્ણ થકી સાધિક સંસાર તે અપરિત કહીયે. તથા કાય પરિત તે પૃથ્વ્યાદિક પાંચ કાયનાજ સવ કરે પણ વનસ્પતિના ભવ ન કરે તે તો કાય પરિત કહીયે. અને જેહને હજી લગે વનસ્પતિનો ભવ કરવા તેહને કાય અપરિત કહીયે. પત્રવણા પંદ ૧૮ મે છે એમ કહવતના. પ્રશ્નમાં કહ્યું છે. તથા પત્રવણા પંદ ૩ જે—અર્થાકારે પરિત જે પ્રકારના કહ્યા છે—૧ એક ભવપરિત તે દેશે ઉઘો. અર્ધપુણ્ણમાં આવે તે. ૨ અને બીજો કાય પરિત તે પ્રત્યેક શરીરી જીવ ભણવો.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—પાંચે ઇન્દ્રિયોનો જથ્થો ને ઉત્કૃષ્ટો વિષય કેટલો હોય ?

ઉત્તર—પત્રવણા પંદ ૧૧ માં કહ્યું છે કે—પાંચે ઇન્દ્રિયોનો જથ્થો વિષય અંશુલના અસંખ્યાતમાં ભાગનો હોય. અને ઉત્કૃષ્ટો—શ્રોતેન્દ્રિયનો ૧૨ બાર લેજનનો, ચક્ષુ ઇન્દ્રિયનો લાખ લેજન આઝેરો, પ્રાણેન્દ્રિયનો, રસેન્દ્રિયનો અને સ્પર્શેન્દ્રિયનો એ ત્રણેનો નવ લેજનનો હોય. એમ પત્રવણામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—શ્રી અનુત્તર વિમાને ભય કે નહિ ?

ઉત્તર—શ્રી અનુત્તર વિમાને ભય. સાખ પત્રવણા પંદ ૧૩ માની.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—પુનઃ દીપમાં વસતા મનુષ્યો કેટલે દ્રવ્યો સૂચને રહે ?

ઉત્તર—પુનઃ દીપના મનુષ્યો ૨૧૩૪૫૩૦ યોજવથી સૂચને સૂચ પલ્લ એટલો પ્રકાર કરે. પત્રવણા પંદ ૧૫ મામાં કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—તિર્યક વૈકિય શરીર કરે તો કેવડું કરે ?

ઉત્તર—તિર્યક વૈકિય શરીર કરે તો શવ પૃથક્ત્વ યોજનનું કરે. પૃથક્ત્વ એટલે જમોથી નવસો સમજવા. સાખ પત્રવણા પંદ ૧૬ માની.

પ્રશ્ન ૮૦ ચું—ચકવર્તીનું સ્ત્રી રત્ન કેટલાં હાંકમાંથી આવીને થાય છે.
ઉત્તર—સાતમી નરક, તેહ, વાહ, પાંચ અનુત્તર વિમાદના અને યુગલિક મનુષ્યને તિર્યચ સિવાય બધા હાંકમાંથી આવીને થાય છે.
એમ પત્રવણાની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—વિદ્યાધર તીર્થ ક્યાં સુધી જાય ?

ઉત્તર--વિધાધર તીર્થ નંદીશ્વર ક્ષીપ સુધી જાય, એમ પત્તવડા
અની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ સુ—કુંડુઆની જીભ કેવડી હોય ?

ઉત્તર—કુંડુઆની શબ પૃથક્ત્વ અંશુલની લાંબી હાથ તે મંચુડ તેનાં ભણવા. (પત્તવણી).

મશ ૮૩ સુ—મનરૂપી કે અરૂપી ?

ઉત્તર—દ્રવ્ય મન રૂપી છે, જ્ઞાન મન અરૂપી છે. (પ્રત્યક્ષ)।

પ્રશ્ન ૮૪ મું—આચારિક જીવ જો પૃથ્વીમાં બાર ચોક્કસનો ઉપજાય છે અને તેના મૃત્યુ પામવાથી તેની ઉપરની ચક્રવર્તિની સેના તેના શરીરના પરેલા ખાડામાં પડીને ઢાંચા જાય છે તે જીવ કેટલી દિવસો જાય છે?

ઉત્તર--આશાવિક સર્વ પથેદિય હોય એમ પત્રવગ્નાનું છે.
 છે. (ઉપરના નવ પ્રશ્ન "શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ" પુસ્તક ૪૦ મું-મકંડા ૩ ને
 ૭૬-સંવત ૧૯૮૦ ના અંકમાંથી ઉતાર્યા છે.)

પ્રશ્ન ૮૫ નું—જામાતીના અધિકારમાં જામાતીએ કાલાનિકાંત ના
કાનાદિક કરવાની જીભાર થરાનું કશું છે તો કાલાનિકાંત આદાર મેં
સમજવો ?

પિતર-આનો અર્થ એમ જણાય છે કે-મુધાનો કાગળ મળ્યાં
 થયા પછી તથા વાગુ વિદ્યારાથી વરુને કાગળ અનિકાંન થયા પછી
 આદારાંકિ કરવામ. આને જા વિરમવને પ્રથમે નો બીમાર થયાનો નજી
 વાગુ નુ-વિરમવ નજીમાં કહ્યું છે કે-જાગ્યો મન દર્શ
 નજીમાં દર્શાવે નિહ થયે અને નિહની જાગ્યો અગાડના બે દર્શ
 આજ અગુરુ દર્શ નેનું કમ ?

સાચું જાણવા માટે જોઈએ તેવા સર્વ સાધનો આપવામાં આવેલાં છે. આથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે આપણે જે કંઈ કરવાનું છે તે કરવામાં આવેલાં સાધનો આપણને મદદ કરી શકે છે. આથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે આપણે જે કંઈ કરવાનું છે તે કરવામાં આવેલાં સાધનો આપણને મદદ કરી શકે છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—શ્રી નંદીજીમાં મતિ જ્ઞાનનાં ચાર લેહ કયા. તે ૧ દ્રવ્યથી, ૨ સંત્રથી, ૩ કાળથી ને ૪ ભાવથી. એ ચારે બોલે. મતિ જ્ઞાન ઉપદેશે કરીને જાણે, પણ દેખે નહિ, એમ કહ્યું. અને શ્રુત જ્ઞાન એ ચારે લેદે ઉપયોગ થુકતે જાણે દેખે એમ કહ્યું. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તે પરાક્ષ દેખે છે. એમ ધર્મ રૂચી. અણુગારને સૂત્ર જ્ઞાનથી પરાક્ષ દીકા તેમ.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—ત્રીજા દેવલોકના દેવતાની જગન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ઉતરાધ્યયનના ૩૬ માં અધ્યયનમાં કહી છે. અને ત્રીજા દેવલોકે એક પદમ-લેશા છે. એટલે ત્રીજા, ચોથા ને પાંચમા દેવલોકે એક પદમલેશા કહી છે. અને ૩૪ અધ્યયનમાં લેશાની સ્થિતિમાં એમ કહ્યું છે કે—તેજુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ હોય તેથી એક સમય અધિક પદમલેશાની જગન્ય સ્થિતિ હોય. તે તેજુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ બે સાગર ને પડ્યોપમનો અસંખ્યાતમે ભાગ અધિક કહી છે. તો ત્રીજા દેવલોકે પદમલેશાની જગન્ય સ્થિતિ બે સાગરને પડ્યોપમનો અસંખ્યાતમે ભાગ અને એક સમય અધિક હોય, અને સ્થિતિ જગન્ય બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ સાત સાગરની કહી છે. તો જગન્ય સ્થિતિના દેવતા અને તેની લેશામાં તફાવત રહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજા દેવલોકે લેશા તો પદમ કહેવી. પણ તેજુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રીજા દેવલોકના પહેલા પ્રતરમાં બે સાગરને પડ્યોપમનો અસંખ્યાતમે ભાગ અધિક મુધીની સ્થિતિ તેજુલેશાની હોવાનો સંભવ છે. પહેલા પ્રતરે જગન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ બે સાગરની અને એક સાગરના ૧૨ ભાગ કરીએ તેમાનાં પાંચ ભાગની અધિક કહી છે. તે અપેક્ષાએ બે સાગર ઝાઝેરી જગન્ય સ્થિતિવાળા પહેલા પ્રતરે બહુજ યોગ્ય હોવાને લીધે ત્રીજા દેવલોકે તેજુલેશા ગવેળી નથી એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—ત્રીજા દેવલોકે—પ્રતર કેટલા ? અને દરેક પ્રતરમાં રહેલા દેવોના આયુષ્યની સ્થિતિનું પ્રમાણ કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—ત્રીજા દેવલોકે પ્રતર ૧૨ બાર છે. તેમાં પહેલા પ્રતરના દેવોની જગન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ બે સાગર ઉપરાંત એક સાગરના ૧૨ ભાગમાના પાંચ ભાગની એમ દરેક પ્રતરે પાંચ પાંચ ભાગ વધારા ૧૨ બારમા પ્રતરે સાત સાગરની ત્રીજા દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ કહી છે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—ખંધકંજ એ બારંગી પડિમાં આંદરી તેને ત્રણ માંહેલો ગુણ ઉત્પન્ન ન થયો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટ પરીસદ સહે તેહને ત્રણ ગુણ માંહેથી એક ગુણ ઉત્પન્ન થવા કહ્યું છે—મજમને ત્રણ ગુણ માંહેલી ભજના છે. ખંધાકંજ કદાપી કોઈ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હશે પણ તે સંબંધે કાંઈ સિદ્ધાંતમાં નથી. પણ અનંત કર્મની નિર્જરા થઈ એજ મોટો ગુણ ભવશે. આરાધિક થવા એથી વિશેષ ગુણ શો ભવે ? એજ મોટો ગુણ છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—સૂક્ષ્મ માર્યા મરે નહિ તો તેની ક્રિયા કેમ લાગે ?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ માર્યા મરે નહિ પણ તેના પરચખાણ ન દોર તે તેની અમતની અપેક્ષાએ તથા ઔદારિક શરીરની પાંચ ક્રિયા લાગે તે અપેક્ષાએ પ્રાણાતીપાતની ક્રિયા લાગવા સંભવ છે. અને દેવતા નારાણે પણ એજ પ્રમાણે ભગવતીજ ચતક ૮ મે—ઉદ્યે ૬ ઠે—તથા મુખ્યધર્મસ્થાળીના શ્રુતરકંધમાં કરેક જીવને અમતની ક્રિયા લાગવી કહી છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—ચક્રવર્તિ તમિશ્ર ગુફામાં ને ખંડ પ્રપાત દુર્ગમાં ૪૬—ઓગણ પચાસ—માંડલા ૫૦૦ પાંચસે ધનુષ્ય પ્રમાણ કરે છે તે કય માંગુલના ધનુષ્ય સમજવા ?

ઉત્તર—“ શ્રી ભૈવ ધર્મપ્રકાશ ” પુસ્તક ૪૦ મું—અંક ૩ ભે-મેઠ સંવત ૧૬૮૦-૫૪ ૮૦ મેથી પ્રશ્નોત્તર લખ્યા છે તેમાં ઉપરના પ્રશ્ન ઉત્તરમાં લખ્યું છે કે—ચક્રવર્તિ ઉત્સેધાંગુલના ૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણ માંડ કરે એમ શેત્ર સમાસમાં કહ્યું છે. હતિ

પ્રશ્ન ૬૩ મું—રાત્રિનું પ્રતિક્રમણ કરનારને છોડે આવરણ ને પાંચ ખાણનો કરો તો તે કેકાણે ચેના પરચખાણ કરવા ?

ઉત્તર—રાત્રિનું પ્રતિક્રમણ કરનાર (ધાવક) ને પરચખાણે ઉચ્ચાર કરતા પહેલાં સચિત્તાદિ ચાર નિયમ લેવા ભેગભે. (પ્રાદરિષ)

પ્રશ્ન ૬૪ મું—રાત્રિના પ્રતિક્રમણમાં ઉપરનો કાઉચગ દેનો કાઉ ?

ઉત્તર—માર પ્રકારના નપની ચિંતવણને કાઉચગ કહે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—કાઉચગમાં નપની ચિંતવણ કેવી રીતે કરે ?

ઉત્તર—કાઉચગ કહે. “ શ્રી ભૈવ ધર્મપ્રકાશ ” મા પ્રશ્ન ૧૦૦ ૬૩

૧૦૦ કે-કાઉચગ. ૬૩ પ્રતિક્રમણ. છૂં આવરણને કાઉચગ માંડનાર ૧૦૦. છે તે કાઉચગ શું કરે તે ચિંતવણ છે ૧૦૦

રીત ન આવડવાથી ઘણા ભાઈઓ ને ખેડેના તો ચાર લોકસભાને
ગ કરે છે; પરંતુ એ ચિંતવન કાંઈ કઠણ નથી. માત્ર તે બંધુવા
લક્ષ્ય અપાતું નથી. તે ચિંતવન શી રીતે કરવું તે આ નીચે
વવામાં આવેલ છે.

“શ્રી મહાવીર ભગવંતના શાસનમાં ઉત્કૃષ્ટ છ માસ તપ થઈ શકે
ભગવાન મહાવીરે તેટલો તપ કરેલો છે. હે ચેતન? તું કરી શકીશ?”
1. જવાબ મનમાં જ ચિંતવવો કે ‘તેટલી શક્તિ નથી.’ પણ એક દિવસ
છ માસી તપ કરીશ? બે દિવસ ઉલ્લો છ માસી તપ કરીશ? એમ
ક દિવસ ઉલ્લો ચાલત પાંચ માસનો તપ કરીશ? ત્યાંમુખી ચિંતવવું
તેનો જવાબ પણ ઉપર પ્રમાણે જ ‘શક્તિ નથી’ એમ ચિંતવવો. પણ
છ માસી તપ કરીશ? ત્રણ માસી તપ કરીશ? બે માસી તપ કરીશ?
૫ અમણ કરીશ? એમ ચિંતવી જવાબમાં પણ પૂર્વ પ્રમાણે જ ‘શક્તિ
?’ એવો ચિંતવવો.

પછી એક દિવસ ઉલ્લું માસઅમણ કરીશ? બે દિવસ ઉલ્લું માસ-
અમણ કરીશ? એમ ચિંતવવું. એનો જવાબ ‘શક્તિ નથી’ એમ ચિંતવવો.
શ્રી ૧૪ દિવસ ઉલ્લું માસઅમણને બદલે ૧૬ ઉપવાસની ૩૪ ભક્તની
જા છે, તેથી ૩૪ ભક્ત કરીશ? ૩૨ ભક્ત કરીશ? એમ બે ભક્ત
ટલે એક એક ઉપવાસ ઘટાડતા ચોથ ભક્ત-(એક ઉપવાસ) મુખી આવવું.
જાબમાં પોતે અગાઉ વધારેમાં વધારે જેટલો તપ કર્યો હોય ત્યાંથી
શક્તિ છે, પ્રજ્ઞામ નથી’ એમ ચિંતવવું. અને ત્યાં મુખી ‘શક્તિ નથી’
મ પ્રથમ પ્રમાણે જ ચિંતવવું.

ત્યાર પછી ‘આંત્રિક કરીશ? નીવી કરીશ? એકાસણું કરીશ?
બેમાસણું કરીશ?’ એમ ચિંતવી જવાબમાં શક્તિ છે, પ્રજ્ઞામ નથી એમ
ચિંતવવું. ત્યાર પછી ‘અષ્ટ કરીશ? પુરિમકુ કરીશ? સાઠ પોરસી કરીશ?
પોરસી કરીશ? નવશરસી કરીશ? એમ ચિંતવવું. તેમાં તે દિવસ જે તપ
કરવો હોય તેની અગાઉ ‘શક્તિ છે, પ્રજ્ઞામ નથી’ એમ કહેવું. અને
કરવો હોય તે તપ વખતે ‘શક્તિ છે, પ્રજ્ઞામ પણ છે’ એમ ચિંતવી
કાંઈકેકે પાસે ઉપર નવશરસીમાં તે એવો જવાબ ચિંતવીને જ કાંઈકેકે
પાસવાનો છે. આ બ.બત્ત નશાનર વિચારી રખાય તો તેટલું ચિંતવન કરવું
ચાર લોકસભાને વધારે વખત લાગતો નથી. હાલ—

પ્રશ્ન ૯૬ મું—માણસો પરચખાણ નહિ કરતા કેટલાક અવિરતિ પંચામાંજ લાભ માંને છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જેટલું પરચખાણ છે તેટલું ચારિત્ર છે. ચારિત્રનું કાલ ઘણું મોટું છે. મન વચન કાયાના વ્યાપાર ચાલતા ન હોય, તેપણ અવિરતિથી નિગોદિયા વગેરે જીવની પેઠે ઘણો કર્મબંધ અને બીજા મધ્ય દોષ થાય છે.

એકેંદ્રિય જીવો બીજાકુલ આહાર કરતા નથી, તેપણ તેમને ઉપવાસનું ફળ મળતું નથી. એ અવિરતિનું ફળ જાણવું. એકેંદ્રિય જીવો મન વચન કાયાથી સાવધ વ્યાપાર કરતા નથી, તેપણ તેમને ઉત્કૃષ્ટથી મનનું ફળ મુખી તે કાયામાં રહેવું પડે છે, એનું કારણ અવિરતિ જાણવું.

પ્રશ્ન ૯૭ મું—શુભાદિકની હાજરી હોય તો વંદના કરવી તે કે (શ્રાદ્ધ વિધિ) ઠીક પણ તેમની ગેરહાજરીએ શી રીતે કરવું ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધ વિધિમાં કહ્યું છે કે—જો જોગવાઈ હોય તો શય્યાને મોટાટી અથવા ન્હાની વંદના કરવી. જોગવાઈ ન હોય તો શય્યાનું નામ અર્પણ કરીને નિત્ય વંદના કરવી.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—શ્રાવકને સત્રજાય કરવાનો કાંઈ નિયમ હોયો કે નહીં કે-કેમ ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધ વિધિમાં કહ્યું છે કે—શ્રાવકને નિત્ય ત્રણમેં શય્યા સત્રજાય અવશ્ય કરવી.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—વ્રદાચારીને નાગચંદના પાન ખવાય કે કેમ ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધવિધિમાં તે કહ્યું છે કે—વ્રદાચારી શ્રાવકે તો તે જ વિશ્વાત્મી વૃદ્ધ મનના રોગથી—નાગચંદના પાન જરૂર ખાવ. નહિ એમ તો પડી ત્યાંથી—વ્રદાચારીને તો ખવાયજ ક્યાંથી ? અર્થાત્ નાગચંદના

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—જોગ દવાય, જે નવ નોકણા મળી ના જાય તરીકે તેમ. નવ નોકણા કહી તેનું મું કારણ ? તેમ. કારણ નાગચંદના પાન

ઉત્તર—નવ, ૨૪૫ નાં પાન કારણ નોકણા કારણ નાગચંદના પાન નાગચંદના પાન કારણ નાગચંદના પાન કારણ નાગચંદના પાન

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—શ્રાવકને શય્યાનું આચરણ કરવું તે કેમ કરવું ?

સૂર્યને એથી નેજનનું આંતર છે સૂર્ય નીચો અને ચંદ્ર ઉંચો છે. વળી ચંદ્રવિમાનથી રાહુનું વિમાન ચાર આંગુલ નીચું છે એમ સાંમળ્યું છે. તો સૂર્યને કેના આવરણથી ગૃહણ થાય ?

ઉત્તર—ચંદ્રમાના વિમાનને એટલે ચંદ્રમાને રાહુ એટલે રાહુનું વિમાન આવરે છે એટલે તેની નીચે આડું આવે છે એટલે ચંદ્રગૃહણ કહેવાય છે. તેમ સૂર્યને કેતુ નામનો ગૃહ આવરે છે એટલે સૂર્યગૃહણ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—ઈરિયાવહીના મિચ્છામિ હુક્કડ કેટલા ?

ઉત્તર—ઈરિયાવહીના મિચ્છામિ હુક્કડ ૧૮ ૨૪ ૧ ૨૦ શ્રી આવ-
શ્યક સૂત્રમાં કહ્યા છે. તે વિષે એક કવીએ કહ્યું છે કે—

સવૈયો એકતીસો.

પાંચસે તેસક લેક. જીવનાં કહ્યા જીવંદ,
તેને અલીહયાદિક દશાંશુલા કહીયે;
રાગ દેષ શુણ કરી કર્ણ ભેગ શુણાધરી,
અતિતાદિ કાગ તણુ શુણા અનુચરીયે.
લાખા અંક તેને સિદ્ધ આદિ ૫૮ શાખ શુણા,
કરત અવરથ મુનિ પાપ પરકરીયે;
અષ્ટા દશ લક્ષપર ચૌવીસ હજાર ધર,
એકસો ને વીસ મિછા હકૂત ઉચરીએ.—૧

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—જીવને જ્યન્ય ઉપયોગ કેટલાને ક્ય વખતે હોય ?

ઉત્તર—જીવને જ્યન્ય ઉપયોગ એક હોય—સાકારોપયોગે ત્રીજે ત્યારે
શ્રી ઉવવાઈ ઉપાંગમાં કહેવ છે. (સાખ-ત્રીનધર્મ પ્રકાશ-પુન ૪૦ અં ૩ ને.)

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—દેવતાને નિદ્રા આવે કે નહિ ?

ઉત્તર—દેવતાને નિદ્રા ન આવે. સાખ રાયપત્રેત્વીની ત્રીકા
(સાખ-ત્રીનં).

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—જીવ ઉપજતી વખત પ્રથમ સમયે કયા યોગથી
આદાર દેય ?

ઉત્તર—જીવ પ્રથમ સમયે કાર્મણ કાય યોગથી આહાર લેય, પછી શરીર બાંધાતા મુખી ઔદારિક મિશ્ર અથવા વૈક્રિય મિશ્ર કાય યોગથી આહાર લેય. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રકાશ-પુસ્તક ૪૦ મું-અંક ૩ ને.)

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—પાંચ સમ્યક્ત્વ કયાં કહ્યાં છે ?

ઉત્તર—અનુયોગ દ્વારમાં ત્રણ સમ્યક્ત્વ કહ્યાં છે તે બીજા બે સમવાયંગમાં કહ્યાં છે. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રકાશની ઉપલા અંકની.)

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—સમૂર્ણિમ મનુષ્ય એક સમયે કેટલા ઉપજે ?

ઉત્તર—એક સમયે એક પણ ઉપજે, અને અસંખ્યાતા પણ ઉપજે એમ શ્રી અનુયોગદ્વારમાં કહ્યું છે. (સાખ-જૈન ૦ ધ૦ પ્ર૦ ઉપલા અંકની.)

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—જીવ ગર્ભમાં મરે તો શુભ ભાવે મરે તો કેટલા દેવલોક મુખી બાપ, અને અશુભ ભાવે મરે તો કેટલી નરક મુખી બાપ ?

ઉત્તર—જીવ ગર્ભમાં શુભ ભાવે મરે તો આડમા દેવલોક મુખી બાપ અને અશુભ ભાવે મરે તો ત્રીજી નરક મુખી બાપ. એમ શ્રી જીવાભિગમમાં કહ્યું છે. (સાખ-જૈનધર્મ પ્ર૦ ની ઉપલા અંકની.)

કૃતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનદાસજી દૃત શ્રી “પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા”-ઉત્તરાર્દ-ભાગ ૬ મો કથમાં

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—ભાણકે ૧૦ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીમશ્વોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૦ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૦ મો.

પ્રશ્ન ૧ હું—શિષ્ય—કોઈ કોઈ લોકો એવી શંકાઓ કરે છે કે-
જૈન સૂત્રોમાં એવા લેખો; છે કે-જૈનના સાધુઓ આગળ માંસાહારી હતા.
હમણાં જો કે તે પ્રવૃત્તિ નથી પણ કેટલાક સૂત્રના પાઠ ઉપરથી એમ
જણાય છે કે કેમ જાણે જૈનના સાધુઓને તે ખાવાની છુટ આપી કે
એમ વાંચનારાઓને શંકા ઉદ્ભવે એવું કાંઈ કારણ છે ખરું?

ઉત્તર—હે ભાઈ! જૈન સૂત્રના પાઠની તો અનેક ઘટના છે. તે
રહસ્ય કે મર્મ તો જાણનારાજ જાણી શકે; પરંતુ સૂત્રકારનો અભિપ્રાય
જાણ્યા વિના સૂત્રના અર્થજ્ઞ અને અર્ધદૃઢ-અધકચરા અથવા નાશિંગો
કે અથડાણના દાયમાં સૂત્રો જવાથી તેઓનાં વાંચવામાં એવા યુદ્ધો જાણે
કે તેઓ અર્થનો અનર્થ કરી નાખે. પણ સાધુનો આચાર વહેવાર કે તેના
દૃષ્ટ અકદષ્ટનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના-જૈન ધર્મ અને તેમના સૂત્ર અને
તત્ત્વજ્ઞાનનું રહસ્ય સમજ્યા વિના માત્ર પાઠ વાંચતાંજ હેતુ કારણો
વિચાર કર્યા વિના માત્ર પોતાનીજ બુદ્ધિને આગળ દોડાવી એકમ અર્થ-
પ્રાય આપવા દ્વિમત ધરાવે અને બોલી ઉઠે કે-આગળના સાધુઓ માંસ-
હારી હતા; એમ કેટલાક દૃઢિચ્છ જ્ઞાનવાળા-યુર ગરુ વિના, માત્ર અર્થ-
તરજુમા ઉપરથી પોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરી જતાવે. પણ એમ માત્ર
નાહ કે-જૈનના સાધુને તો માત્ર એકદિવસના અર્થન પુત્રગતોજ આપ્યા છે.
પ્રશ્ન ૨ હું—એવો કોઈ દાખલો છે કે જૈન સાધુઓ એકદિવસ
અર્થન પુત્રગતોજ આપવા કરે છે?

ઉત્તર—મહારાજીજી મુ. ૨ ને-૩૦ ૧ લે-મહારાજ વિશંયે-મોહનમાળા
મહારાજે આપવા કરવામાં એવા નિર્ણય-જૈનના સાધુ એકદિવસ નિમિત્તે
એકદિવસ ને પુત્રગત-મહારાજ-પાટા-જનાજ વગેરે વધારે કરવામાં
અને એકદિવસ ને પુત્રગત નિમિત્તે એકદિવસ પુત્રગતોજ આપવા કરે
કે ૧૨ લેવા નિર્ણય આપવા કરવામાં નહિ કે મહારાજીજી
મહારાજીજી મહારાજીજી મહારાજીજી મહારાજીજી મહારાજીજી

કેટલું નથી. કારણકે મનુષ્યના મૃત્યુ-શરીરમાં (મડામાં) આઠ પરાણના ધણી અસંખ્ય સમુર્જિત મનુષ્યની ઉત્પતિ સૂત્રમાં કહી છે. અને તિર્થંચના કલેવરમાં તદ્દવરણા માંસ જેવા અસંખ્ય જીવોની ઉત્પતિનો સંભવ છે. માટે તેને અડકવાનો અધિકાર નહિ તો તેના માંસ ખાવાનો અધિકાર હોયજ ક્યાંથી ? અર્થાત્ નજ હોય. માટે અહિંઆં એકેન્દ્રિયના અચીત અને કાશુક પુદ્ગળના લોહ-લોગી-જમવાવાળા કહ્યા છે. અને ભગવતીજમાં પણ સોમિલના અધિકારે એજ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩ જી—ભગવતીજમાં સોમિલના અધિકારે શું કહ્યું છે તે પણ જાણવું જોઈએ ?

ઉત્તર—જીઓ, ભગવતીજ ચતક ૧૮ મે-૭૦ ૧૦ મે-મહાવીરને સોમિલે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમાં તથા નિરાવલિકા પુક્રીયા ઉપાંગે પાર્શ્વનાથને સોમિલે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમાં તથા જ્ઞાતાજીના ૫ મે અધ્યયને થાવરથા અણુગારને શુકદેવ સન્યાસીએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ ત્રણ સૂત્રની સાથે—

સરિસવા તે મંતે ! કિં મક્ષેયા અમક્ષેયા ? સોમિલા ! સરિસવા મક્ષેયાવિ અમક્ષેયાવિ ॥ સેકેળદ્રેણં મંતે ! एवं वुचद् सरिसवा मक्षेयाविवि. અમક્ષેયાવિ ! સે જુણં તે સોમિલા ! ચંમણ્ણણમ્મુ દુવિદ્ધા સરિસવા પ્ણગ્ગા, સંજદ્ધા મિત્તસરિસવાય, ધણ્ણ સરિસવાય, તત્થણં જેતે મિત્ત સરિસવા ત વિવિદ્ધા પ્ણગ્ગા સંજદ્ધા—સદ્ધાયાય, સદ્ધવદ્ધિયા, સદ્ધપંસુકીલિયા, તેણં સમણાણં ણિમ્મંધાણં અમક્ષેયા ॥ તત્થણં જેતે ધણ્ણ સરિસવા તે દુવિદ્ધા પ્ણગ્ગા, સંજદ્ધા—સત્થ પરિણયાય, અસત્થ પરિણયાય; તત્થણં જેતે અસત્થ પરિણયા તેણં સમણાણં ણિમ્મંધાણં અમક્ષેયા, તત્થણં જેતે સત્થ પરિણયા તે દુવિદ્ધા પ્ણગ્ગા, સંજદ્ધા—પ્ણગ્ગાયા અણેસણિજ્ઞાય ॥ તત્થણં જેતે અણેસણિજ્ઞા તેણં સમણાણં ણિમ્મંધાણં અમક્ષેયા ॥ તત્થણં જેતે પ્ણગ્ગાયા તે દુવિદ્ધા પ્ણગ્ગા, સંજદ્ધા—જાતિયાય અજાતિયાય ॥ તત્થણં જેતે અજાદયા તેણં સમણાણં ણિમ્મંધાણં અમક્ષેયા ॥ તત્થણં જેતે જાદયા તે દુવિદ્ધા પ્ણગ્ગા, સંજદ્ધા—લદ્ધાય અલદ્ધાય, તત્થણં જેતે અલદ્ધા તેણં સમણાણં ણિમ્મંધાણં અમક્ષેયા, તત્થણં જેતે લદ્ધા તેણં સમણાણં ણિમ્મંધાણં અમક્ષેયા, સે તેજદ્ધેણં સોમિલા ! एवं वुचद् जाव अमक्षेयावि ॥ ૧ ॥ एवं नासावे षवरं इमं नासवं—नासा विविदा पणता संजदा—काज नासाय, जाव

માસાય, ધળમાસાય, તત્થણં જેતે કાલ માસા તેણં સાવળાદીયા આસાદ. ૫મ વસાળા દુવાલસ પળગ્ગા તંજહા—સાવળે જાવ આસાદે. તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્કલેયા. ॥ તત્થણં જેતે અત્થમાસા તે + સુવળ્લ માસાય, રુપ્પમાસાય, તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્કલેયા; ॥ તત્થણં જેતે ધળ્લ માસા તે દુવિહા પળ્લગ્ગા, તંજહા સત્થ પરિણાય અસત્થ પરિણાય, એવં જહા ધળ્લ સરિસવા જાવસે તેવં દ્વેણં જાવ અમક્કલેયાવિ ॥૨॥ એવં કુલ્લત્થાવિ માણિયવ્વા. ળવરં હમ્મણાવતં ॥ હિત્થિ કુલ્લત્થાય ધળ્લકુલ્લત્થાય. હિત્થિકુલ્લત્થા તિવિહા પળ્લગ્ગા તંજહા કુલ્લ કમ્મિયાહયા (કુલ્લપહુ), કુલ્લમાડયાહવા, કુલ્લધૂયાહવા. ॥ તે સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્કલેયા ॥ તત્થણં જેતે ધળ્લ કુલ્લત્થા એવં જહા ધળ્લ સરિસવા. તે તેવં જાવ અમક્કલેયાવિ. ॥ ૩ ॥

પ્રશ્ન ૪ શું—ઉપલા પાઠનો પરમાર્થ શું છે ?

ઉત્તર—ઉપરનો પાઠ ત્રણ સૂત્રના દાખલે એમ જણાવે છે કે—ધાન સરસવ, ધાન માસા (અડદ) ધાન કળથી. (વગેરે ધાનની ખતિ) ॥૧॥ નિર્દોષ સાધુને લેવા ભોગ કરપતિ વસ્તુ એકેન્દ્રિયના અચેત થયેલા પુણ્ય તે ઉપર કર્મ પ્રમાણે ભક્ષ્યેયતા તે ખાવા કરપે. બાકીના ભોગનો નિર્દોષ ખાવા કરપે નહિ. તો માંસ ખાવો કરપેજ કયાંથી ? અર્થાત્ નજ કરપે

પ્રશ્ન ૫ શું—કોઈ અહિંઆં તકે કરે કે—સાધુને મિત્ર સરિસવા મને તેના ત્રણ ભેદ અમળ્યેવા ઉત્તરના પાઠમાં કર્મ, તો તે સિવાયના ભોગ કેના ખાવા કરપે કે કેમ ?

ઉત્તર—સાધુને તો સર્વ જીવ મિત્ર છે. ‘આત્મવત્ સર્વજીવ’ સર્વ જીવને પોતાના આત્મા વતિમત્ મને છે તેને પોતાના શરીરના મર્યાદા અંતર્યામીના રક્તપ્રવાહ એકેન્દ્રિયના અચિત્ પુણ્ય તો પણ અડદક નિર્દોષ નહિ એવો ભોગ તેણે અમળ્યેય—કારણ નરના જોવા મળે તે આત્મને ઉત્તર દેવતા માટે, શરીરરૂપે ગ્રાહીત્વ સ્વમત્તિક પુણ્યના ભોગ કરવા શુદ્ધ રાગકાંક્ષાના અવરોધ ઉત્તરુદ્ધ મિત્ર સાધન કરવા સાધુને તો પણ આત્મિક દોષ નહિ હોવાથી કે—તો નહિ દોષ નહિ એવું તે જ ભોગ અમળ્યેય નહિ કરે ? હિત્થિ કરે નહિ

પ્રશ્ન ૬ —નિવૃત્તિના ત્રણ ભેદ જે કર્મ કે—કારણ મર્યાદા નહિ પાળવા અને ભોગે કિંમત કરી એ ત્રણ મિત્ર સરિસવા. ૬૩

આવા યોગ્ય નહિ તો તે સિવાય માટે શું સમજવું ? તેનો ખુલાસો થયો નથી. પરંતુ ઉપલા કહેલા ત્રણે અવાવામાં રહુચો રહેલાં છે; માટે તેનો ખુલાસો થયો જોઈએ ?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો એ છે કે—માતાનાં ત્રણ અંગ સહિત સરખા બાપા-જનમ્યાનો સ્વભાવ છે, જેહનો તે સહજમયા. એટલાં અંગ અહિત સરખા જનમ્યા, વૃદ્ધિ પામ્યા, ને કિડાનો સ્વભાવ તે મિત્ર સરિસવા. એટલે સર્વ ગર્ભજ તિર્થંચ મનુષ્યને અડી ૧ અડી મીઠા ૨ કેસ રોમ નમ્ર ૩ એ ૩ અંગ બાપના, માંસ ૧ લોહી ૨ મત્યલિંગે-માયાનો લેથા ૩. એ ૩ અંગ માતાના. તેમાં અલક્ષ લક્ષીને ખાવા યોગ્ય માંસ ને લોહી ૨ તે તો સાધુને અલક્ષ કહેવાય ખાવા યોગ્ય નહિ. એણે સૂત્રે ગર્ભજ મનુષ્ય તિર્થંચનો માંસ રૂધિરનો નિપેદ કર્યો-સર્વથા વરજ્યો.

પ્રશ્ન ૭ મું—એણે સૂત્રે સહજયાદિ ત્રણે બોલ કહ્યા છે તેના રૂધિર માંસ વત્થા એમ કહે તો તે સિવાયના સર્વત્રને માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો ઉપર આવી તો ગયો છે. તોપણ એમ જાણો જે સાથે જન્મેલા, સાથે વૃદ્ધિ પામેલા, સાથે કિડા કરેલા અલક્ષ કહ્યા. તો તેનો લક્ષ કેવી રીતે થાતો હશે ? અને તે સિવાયનાનો લક્ષ ખુલ્લો રહ્યો ? એમ પણ કહિ હોય નહિ. માટે એનો અર્થ એમ સમજો જે-સહજયા તે ઔદારિક શરીર મધ્યે, માંસ અને રૂધિરાદિક સહ કહેતા સંધાતે, બાપા કહેતા જનમ્યા ૧ તે જે બોલ સહિત વૃદ્ધિ પામ્યા ૨ તે જે બોલ સહિત કિડા કીધી ૩ એ ત્રિદુષ્ણે માંસ રૂધિરાદિકે સહિત જનમાદિક ત્રણવાના પામ્યા. અને બીજા પણ એ જે સહિત જન્મ પામ્યા-ઉપનાં, વૃદ્ધિ પામ્યાં. તે માટે સર્વ તિર્થંચ મનુષ્યની એક સરખી અવસ્થા તે માટે એ સર્વ મિત્ર સરિસવા તે અલકબેશ-ન લખ્યા એટલે સર્વ માંસ ખાવાનો નિપેદ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૮ મું—અહીંયા કેણે એવો અર્થ કહે જે, સાધુને એવી પ્રતિજ્ઞા હોય કે-મુજ સંધાત જન્મ હોય તેકને ન ખાવા તે સિવાયના ચોક્કસ રહ્યા; તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સાધુને તો આગલા પાછલા ને સાથે જન્મેલા કેણે અમિત્ર નથી, સર્વ મિત્રજ છે. સાથે જનમ્યા તે ન ખાવા એમ કહાનો શો પરમાય ? સંધાતે જન્મ્યાંની ખજર કેમ પાતીયે ? સંધાને જન્મ્યાં તે ન ખાવા તો સંધાતે ન જન્મ્યાં તેનું માંસદિક ખાવું અને એવ તો

કદિ ન હોઈ તે માટે એ અર્થ જોડો. માંસ રૂધિર સહિત જન્મ્યાં-ઉત્તર
વૃદ્ધિ પામ્યાં તે સર્વ મિત્ર લાખવા નહિ એટલે ત્રસજવનો માંસ
વર્જવો એ સુદ્ધ સૂત્રાર્થ જાણવો.

પ્રશ્ન ૯ મું—એણે સૂત્રે સર્વથા દહાવ કીધો જે સાધુને સર્વથા
માંસનો નિપેદ તો તેને વિષે દૂધાદિકનું શું સમજવું ?

ઉત્તર—દૂધાદિક તે પછી ઉપન્યા પણ લોહી માંસની પેઠે સદા
માંહી ન કહેવાય, માટે દૂધનો નિપેદ નહિ. લોહી માંસનો સર્વથા ત્રિદ
ધાન સરસવાદિક સચિત અચિતાદિ ઘણા બોલનો ટાળો કીધો વતર
માંહી પણ કાચી સચીતાદિકને ટાળી પણ માંસનો તો દાંડવ
નિપેદ કર્યો.

કુલ્લથા પણ ન ખાવા સરસવની પેરે. ધાન કુલ્લથા (કાચી) ને ધાન
સરસવની પેરે ભખેવા અભખેવા કહેવું. અને સર્વથા કુલ્લથા અભખેવા
મનુષ્ય તિર્યંચનો ભાંગો સરસવા મિત્રની પેઠે કહેવું. તિર્યંચ જાતિમાં
પણ ગાય પ્રમુખના કુલ (ગોકુલ) દહ્યા છે ને તેમાં સર્વ પશુજાતિને
અમાયેશ થઈ જાય છે; માટે ધાન કુલ્લથા સિવાય અભખેવા કુલ્લ
મનુષ્ય તિર્યંચના કુલ્લથાનો માંસ સર્વથા નિપેદ કહ્યો.

મામ્રાગં, ધાન મામ્રાના ભખેવા અભખેવાના ભાંગા જગ્યા અને
બીજા ભેદે મામ્રા તે ગાર મામ્ર તથા મોના રૂપાના તોડા તે પણ અભખે
કલા છે. તેમ ઉપવ્રજ્યથી મામ્રીના પતિ મામ્રા તે પણ અભખેવા જાત

ઉપરને અધિકાર ભગવંત મદાદીદે પ્રાપ્તવના મનને—નેત્ર દાક્ષ
ન્યાયને આગળ કરીને મોભિતને ઉત્તર આપેલ છે. પણ ભગવંતના માં
તો ધાન અતિ-અકેદ્રિયના વનસ્પત્યાદિકના અર્ચન પુણ્ય-શાસ્ત્ર દિવિ
સુનિર્ણયે યોગ્ય કાર્યની વસ્તુનો આદાર કર્યો કાર્ય; તે જગ્યા
અને ભાગના અકાર્યનિક વસ્તુનો નિપેદ પણ જણાવ્યો.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—કોઈ કદે કે જેનના સાધુને મરીયા માંસ પ્રાપ્ત
નેત્ર ૨. ૨૪ માં આત્મ આત્મી જે; કેમ અર્થ આચારના તરફ
જાણના અર્થે કદે જે; તથા અર્થ સુદિવજા પણ અર્થ
જાણના. જાણને પણ એક પ્રમાણે જોડે છે તો તેને માટે
પણ નુકસાન છે ? એ આપ પ્રશ્નના જેન મુદ્દા તથા અર્થ
પ્રશ્નના અર્થ. તેને જેટલા ઉપદેશ કરે અને પણ
જાણના કરે.

ઉત્તર—આ વિષે ઉપર સૂત્ર પાઠથી જણાવી ગયા છીએ કે નૈન સાધુને ધાનની જાતિના અચેત્ત પુદ્ગલ સિવાયનો આહાર નિષેદ છે; તે પલ્લુ ખુદ્દી રીતે મદિરા માંસનો સાધુને નિષેદ છે; એમ જાણવાની ઇચ્છા ધરાવનારા માટે નીચેના દાખલા ટાંકવામાં આવ્યા છે સાંભળો—

બાણુવાળા છાપેલા સૂર્યગડાંગ સૂત્રના બીજા શ્લોક—બીજા અધ્યયને—પાને ૭૫૬ મે—બોલ ૭૨ મે—સાધુના અધિકારમાં—સાધુ કેના હોય? તે શુભ જણાવતા મૂળ પાઠમાં કહ્યું છે કે—

“અમઝ મંસા સતિણો” ઇતિ મૂળ પાઠ—અથ ॥ દીપિકા ॥—અમઝ માંસા શિનઃ મઘમાંસં નાશંતીતિ ॥ (પાને ૭૬૫ મે) તથા પાને ૭૬૩ મે—અર્થ—માં કહ્યું છે કે—(અમઝમાંસા સતિણો કે) માંસ માંસના પરિત્યાગી હોય.

વળી, સાધુને માટે—શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણમાં—ચોથા સંવરદ્વારની પાંચમી ભાવનામાં—સાધુએ પ્રણીત-સ્નિગ્ધ-બદ્ધીષ્ટ-વિષયવિહાર વધે તેવો આહાર કરવો નહિ તેમાં પણ કહ્યું છે કે—મહુ મઝં મંસલજ્જગ વિગદ પરિવત્ત. એટલે મધુ, મઘ, માંસ વગેરે વિગયનો ત્યાગ કરે. અહિંયાં પણ મઘ માંસનો ત્યાગ કરવો કમ્પો છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—અહિંયાં કોઈ કહે કે—ચોથા મહાવત્તની પાંચમી ભાવનામાં મઘ માંસ નિષેધ તમજ દૂધ, દહીં, લૂત, નવનીત (માખલુ), તેલ, ગોડ, ખાંડ, સાકર, મધુ, મધ, માંસ, ખજક, એ સર્વ બોલ વરત્યા છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—તેના માટે સૂત્રકારે ભાંગા જણાવ્યા છે. ઉપર કહેલા બોલમાં ચાર બોલનો તો સર્વથા નિષેદ છે બાકીના બોલને માટે ભાંગા પડેલા તેજ અધિકારે મૂલ પાઠથી જણાવ્યા છે.

૧. પ્રથમ બોલે—પ્રણીત સ્નિગ્ધ ભોજન વરત્યો કહ્યો તે વિશેષે દરીને પ્રણીત તે ચાર પ્રકારની મહા વિગય તે તો સાધુ જન્મેજ નહિ, સાધુને લેવો કહેવેજ નહિ. એ પ્રથમ અધિકાર જાણવો.

૨. બીજો બોલે—કોઈ ધના અણગારની પરે તપ વિશેષે વગવ. તેના તપે ખીરાદિક ખજક પ્રતુષ બારે વિગયનો ત્યાગ દરીને આહાર કરે; એટલે ચાર મહા વિગયનો તો કુલેથીજ સર્વથા ત્યાગ હોય, બાકીના તપ વિશેષ જણવે. એ બીજો અધિકાર.

૩. ત્રીજે બોલે—સાધુ કદપતી વિગય લીએ તો નરપત્ર. કેવ
કંદર્પાદિક વધારવાને અર્થે ન લીએ, નવહુસોં કહેતા અતિ ઘણા ન હિને,
નસાઈ સુષ્પાહીકં કહેતા સાક સૂપાદિકે (ઉકાશદિકે) કરી અધિક ન લીએ,
નસયં કહેતા ઘણા ઘણા હાંસી હાંસી ન જમે માટે તદ્વા મોતંગ રામે
જાતિ માતાપ્ત મવાતિ. કહેતા જેમ સંયમની યાત્રાનો નિર્વાહ થાય તેડુને મજે
અર્થાદાએ લીએ. એ ત્રીજે અધિકારે એમ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—અહિંયાં દોઢ કદી એમ સમજે છે કે—જે મરિયાદિ
ચાર મહા વિગય છે પણ તે માંહેથી થોડી થોડી લેવાતી હોયે તે શું
ક્રતિ યાંકા—

ઉત્તર—તેહ સંદેહ નિવારવાને અર્થે—નિર્ણય નિમિત્તે ચડશે નહિ
કાર તીર્થંદર મહારાજ કહે છે.

૪. બોલે—નય મવાતિ વિષ્ણુમો મંત્રણાય ધમ્મસ્સનયં ન લીએ
સર્વથા મયદ કહેતા હોય થાય જે થકી વિષ્ણુમોં કહેતા વિજ્રમ શિષ્ય
પણ મંત્રણાય ધમ્મસ્સં કહેતા વીતરણની આજ્ઞાનો તથા ધર્મનો વિષય
થાય ભંગ થાય, તો વિગય કેમ લીયે? અર્થાત્ એમ હોય તે શું
સર્વથા ન લીએ, એ બોલે અધિકાર કહ્યો.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—ઉપર કહેલી વિગયમાં એવી કપ્પ કપ્પ વિગય છે
જે વિગય લોગવવાથી વિજ્રમ વિકલ્પાપણું પામે?

ઉત્તર—ચાર મહા વિગય મધ્યે વિજ્રમ વિકલ્પાપણું તથા તિ
અવિદ્યપણું ઉપજાયે તેમાં પદ્ય મદિન અને માંસ નો પ્રત્યક્ પ્રતિદ્દ દે
છે. વળી જગત્ સામે પદ્ય ના કદી. મુરંદા મેરંદારી ઇત્યાદિ ૧૦ મધ્ય
એ મદિન વદ્યું. મદિન પીપે ઉન્માદપણું વધે ૧. ગુણ ૨, મુખ ૩, તિવન ૪,
અદિલાપણું વધે ૫, તથા આચાર્યાદિકને આસપિ ન શકે ૬, નરપત્રિ ૭
તો દિલેનદેહ, વળી શ્રી જગત્ નીચે કદની આજ્ઞાનો ભંગ થાય ૮, વળી
૧૫ ૧૫ આસપિ ન શકે ૯ ઇત્યાદિ પણ અવગુણ મદિનના મધ્ય
કદા છે ૧ અથવા મંત્ર છે તે નરકના આડેપાનો દેવ છે, તથા વદ્ય
વિગય નિવિધ: અન્યેય, તથા ઉન્માદવદ્યમા—તથા આજ્ઞાનો ભંગ
વદ્ય. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—ઉન્માદવદ્ય મધ્ય. મંત્રના આજ્ઞાનો ભંગ છે
જે ને તેને શું કદ કદ છે તે જણાવે?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન-૫ મે-ગાથા ૯-૧૦ મી.

હિંસે વાલે મુસાવાદ, માઈલ્લે પિસુળે સદે;
મુંજમાળે મુરં મંસં, સેય મયંતિ મન્નઈ ॥ ૯ ॥
કાયસા વયંસા મત્તે, વિત્તે ગિદ્દેવ ઇત્થિસુ;
દુહંઓ મલં સંચિણ્ણ, સિસુના ગોન્ન મટ્ઠિયં ॥ ૧૦ ॥

અક્ષત્રી માલસ હિંસા કરે છે, મુસાવાદ (બુદ્ધ) બોલે છે, કપટ આદરે છે, પારકી નિંદા કરે છે, ઠગબાજી રમે છે, મધ માંસ સેવે છે—લોગવે છે—ખાપ છે, અને એમ માને છે કે આ બધું હું બહુ સાફ કરું છું. ॥૯॥ એવો માલસ મન, વચન અને કાયાથી ઉન્મત્ત બન્યો થકો સ્ત્રીઓમાં ગૃહ રહી જેમ બહુસીમાં માટી ખાય છે, માટીમાં રહે છે અને માટીમાંજ સૂઈને મરે છે. તેમ સગ દેવ કરીને બંને પ્રકારે (મનથી અને કાયાથી) ખાપ બાંધે છે—કર્મ મળ એકઠું કરે છે.

મદિસ માંસ ખાવાવાગાને ઉપર પ્રભાણે કહેલ છે. તેમજ સાતમા અધ્યયનમાં માંસાહારીને બોલકાના દૃષ્ટાંતે નરક ગતિનું દુઃખ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૫ સું—સાતમા અધ્યયનમાં માંસાહારીને માટે શું કહ્યું છે તે સવિસ્તર જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૭ મા અધ્યયનની ગાથા ૬ ઠી તથા ૭ મી—તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. ગાથા—

ઇત્થી વિમય ગિદ્દેવ, મહારંમ પરિગદે;
મુંજમાળે મુરં મંસં, પરિવૂદે પરં દમે. ॥ ૬ ॥
અયદ્ધકાર મોદય, તું વિલે ચિયમેળિણ્ણ;
બાટવં નરણ કંસે, જહા એવં વણ્ણ. ॥ ૭ ॥

સ્ત્રીઓમાં અને ખાણ પીવામાં દુષ્ટી પડેલો, મહા આરંભ અને મહા પરિવ્રજમા મુંઝવેલો, મદિસ માંસ વાપરનાર—ખાનાર, બીજાઓપર બુદ્ધિમ ગુણવનાર, અપવિત્રવર્ધક આહાર કરનાર, ચેટનર અને ક્રોધથી લાલચાળ બનતો માણસ દસાઈખાનાર. કાપવા માટે મચાવેલા ખડકાની માફક માણસ નરકે જવાનીજ તૈયારી કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬ સું—મદિસ માંસના લેણી શું નરકમાં જાય છે ? એવો નરકમાં ગયાનો દાખલો સૂચવતી જણાવશો ?

અજોગરૂવં રૂઢ સંજયાળં, પાવંતુ પાળા ણય સંજઞ્ઞાઠં;

અબોહિણ દોણહવિતં અસાહુ, વયંતિ જેયા વિપદિસ્સુણંતિ ॥૩૦॥

અર્થ:—ઝોદ્દર્શની પોતાના ધર્મેનું રહસ્ય, આદ્રેકુમાર પ્રત્યે દેખાડીને તેને કહેવા લાગ્યા કે, અહો આદ્રેકુમાર! તું અંમારો ધર્મ માન્ય કર? એહવું કહે થકે, હવે આદ્રેકુમાર તેમને કહે છે કે, અહો શક્ય દર્શનીઓ? (અજોગરૂવં રૂઢ સંજયાળં કેં) અહીં તમારા દર્શનને વિષે જે પૂર્વે સોગન આશ્રી વચન કહ્યું તે, સંયતપણાને અયોગ્ય છે કારણકે, અહિંસાને અર્થે પ્રવર્તમાન, સમિતિ અને શુભિયે કરી સહિત, એવા સાધુ હોય, તેને ભાવ શુદ્ધિ ફળદાયિની થાય એ વાત ખરી છે, પરંતુ તમારી વક્તવ્યતાયે, ખલ અને પુરુષની વ્યકિત પણ જે ન જાયે તેનેજ ભાવ શુદ્ધિ કહી. એ કારણેજ ઝોદ્દ મતિઓ અવંપિંડીની બુદ્ધિયે પુરુષનેા વિનાશ કરીને તેના ગુરૂને માંસ ભણ્ણુ કરાવે; તે અન્યંત અયુક્ત છે; તેજ કહે છે. (પાવંતુ પાળાળય સંજઞ્ઞાઠં કેં) પ્રાણી એટલે જીવ, તેના વિનાશરૂપ પાપ કરીને, પ્રકરેં રક્ષ ગુદ્ધ થકા વડી. તેનેજ પુરુષ ઝોલે માટે (મમોહિણ દોણહ વિતં અસાહુ કેં) એ પ્રાપ, અભોધીનું કારણ છે. તેથી તે બેહુને અસાધુ બાલુવા, તે બેક કોણ? તે કહે છે. (વયંતિ જેયા વિપદિ સ્સુણંતિ કેં) એક તો જે અવંપિંડીની બુદ્ધિએ પુરુષને પચાવે, અને તે માંહે પાપ નથી એમ કહે, અને બીજે જે તેમનું એવું વચન અંગીકાર કરે, એ બેહુને ભણ્ણું નથી. એવી ભાવ શુદ્ધિએ મોક્ષ નથી.

યે एवं पूर्वोक्तं वदन्ति येच तेभ्यः शृण्वन्ति तयोर्द्वयोरापि असाध्वेत्तत्
अज्ञानावृत मूढजन मावगुदपा शुद्धिर्नस्मादित्यर्थः ॥३०॥ धृति दीविकायां.
(ભાબુવાચા છાપેક પાને ૯૨૯-૩૦ મેં.)

પ્રશ્ન ૧૮ ગ્રં—માંસાહાર નિષેદ વિષે મુખ્યગ્રંથજીને બીજે કાખડો છે? હોય તો તે પણ જણાવશે?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—માંસભરીને માટે મહાવીર પરમાત્માના શિષ્ય આદ્રેકુમાર શું કહે છે. ગાથા—

મૂતં ટરમં રૂઢ મારિભાળં, ડહિઠ મતં ચ પગપરવા;

તં સોપ તેજેન ટવરકદેવા, સમિપ્પડીયં પગરંતિમંસં ॥૩૧॥

તં મુંગવાન્ના પિભિરંપમ્નં, પડવલિપ્પાનો વયં રપ્પં;

રુપ્પેવ મારંતુ મનસવમ્મં, અનારિપા વાઠ રસેણુ ગિદ્ધ ॥૩૨॥

અર્થ:—વળી પળ આંદ્રકુમાર તે કુમતિનાં મતની વાંત કહે છે કે, (યૂલં કે૦) મહોટી કાયાએ ઉપચિત માંસ શોષિત યુક્ત એવો, (ઉત્તમ કે૦) ઉરણો (બકરો-ઘેટો) તેને (હ્રદ કે૦) આ શાક્યના શાસનને વિષે સંપન્ન ભક્તિને અર્થે (મારિયાણં કે૦) વિનાશીને મારીને (ઉદ્દિષ્ટ મતં ચ પગપરણ્ય કે૦) ઉદ્દિષ્ટ ભોજન કઢીને (તં ભોજ તેલ્લેણ ડવરકહેચા કે૦) તે માંસને ડાઘ, અને તેલ સાથે પચાવીને, (સપિપ્પલીયં પગરંતિ મંસં કે૦) પિપ્પલી મહિત માંસ કહે ॥ ૩૭ ॥ એવું માંસ કરીને પછી શું કહે? તે કહે છે, (તં મુંઝવાતિ સિતંપમુંતં કે૦) તે માંસ, પ્રયુક્ત એટલે ઘણું જમતાં થકાં ભોજનમાં થઈ એમ કહે છે કે, (બલ્લિપ્પામોવયં રણં કે૦) અમે એની પાપરૂપ રહે કરી લેપાતા નથી. (હચ્ચેવમાદંસુ અણસપમ્મં કે૦) એવું વચન કહે, તે અનાર્થ ધર્મી ભણવા, કારણ કે, તે કૃષ્ટપણુ આદરે છે. (અણારિયાવાલ રસેમુગિદ્ધા કે૦) તે અનાચારી બાલ, એટલે અજ્ઞાની રસ ગૂઢી થકા એવાં વચન કહે છે. ॥ ૩૮ ॥

અહિંયાં તો માંસ ભક્ષોને અનાર્થ, ભાજ, અજ્ઞાની, ગૂઢા, અચારી વગેરે કહીને બોલાવ્યા અને એવા ધર્મને પણ અનાર્થ ધર્મ કહે

પ્રશ્ન ૧૬ થું—માંસ ભક્ષો વિષે વિશેષ કાંઈ ભણવા એવું છે?

ઉત્તર—તેજ આવતા અધિકારે ૩૬ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

જે યાપિ મુંઝતિ સદ્વચારં, સેવતિ તે વાવમજાણ માણા;

મનં ન વ્યં કુમલા કરેતી, વાવાનિ વૃક્ષા મુદ્ધપાટ નિહા. ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:—હવે તે માંસાશીને એનો વિષાક કહે છે. (વૃક્ષાનિ મુદ્ધે સદ્વચારં કે૦) જે રક્ષ ગૂઢ છતાં તથા પ્રકારે માંસને જમે, (મનં ન વ્યં વાવમજાણ માણા કે૦) તે અજ્ઞાની પુરૂષા નિઃકેવળ પાપનું મેવન કરે છે. (મનં ન વ્યં કુમલા કરેતી કે૦) જે કુદરત એટલે પડિત દોષ તે માંસ ભક્ષણ કરીએ એવું મન પણ ન કરે. તથા (વાવાવિવૃક્ષા મુદ્ધપાટ નિહા કે૦) માંસ ભક્ષણ કરી નથી એવી અસત્ય વાતો પણ બોલે નહિ જિજ્ઞાસુ વધારે શું કરીએ ॥ ૩૬ ॥ (માતુરારા છાપેડ પાને ૬૦૬ મ)

પ્રશ્ન ૨૦ થું—માંસ ભક્ષણ વિષે દેશભાર કાંઈ જણાવે છે?

ઉત્તર—દેશના નિયમ દેશના નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. દેશના નીચે

૧. ૧૨ છાપેડ મુજબ ૧. ૧૨ ને ૬૩૭ ને કહ્યું છે કે—

રીકા—ઇત્યેત્થં તેવાં મહત્તેડનર્થયિતિ (જિયાંવૈત્ય, ડિ) એવાંપિ રસ ગૌરવ-
ગૃહાઃ શાક્યોપદેશવર્તિનસ્તથા પ્રકારં સ્થૂળેરમ્ સસ્કૃતં ઘૃતં લવણં મારચાદિ-
સંસ્કૃતં વિશિતં ધુંગ્ગતેડમ્તિ તેડનાર્યાઃ પાપં કરમપમજાના નિર્વિવેકિનઃ સેવતે-
આદદતે તથા ચોક્કં । હિસામૂલમબેઘ્યામાસ્પદમલં ધ્યાનસ્ય રૌદ્રસ્યયદ .

ચીમ્તસં હવિરાચિલં કૃમિગૃહં દુર્ગંધિ પૂયાદિકં ॥

શુકા સ્વપ્રભવં નિતાંત મલિનં સમિઃ સદા નિદિતં,

કો મુંકે નરકાય રાક્ષસસમો માંસં તદાત્મદુર . ॥ ૧ ॥

હિંસાના મૂળ હેતુમૂલ, અપવિત્ર, રૌદ્ર ધ્યાનના ખાસ સ્થાનકરૂપ,
જ્ઞાનિજનક, લોહીથી ખરડાએલા, કીડાથી ભરપુર, દુર્ગંધી, પડનાળા, વીર્ય
અને લોહીથી ઉત્પન્ન થતા, અત્યંત મલિન અને સારા માણસોએ
હંમેશા નિદિત કરેલા, એવા માંસને રાક્ષસ સરખો કુર થઇને તેમાં પસંદા
છવનો દ્રોહી જની જે નરક જવા ચાહતો હોય તેજ ખાય, બીજો કેણુ
ખાયે ? વળી—

॥ અપિચ ॥ માંસ મક્ષયિતાંડપુત્ર, યસ્ય માંસ મિદ્ધાવહં ।

પ્તન્માંસસ્ય માંસત્વં, પ્રવદંતિ મનોવિણઃ ॥ ૨ ॥

હું અહીં જેનું માંસ ખાઉ છું; તે મને પહેલા લોકમાં ભક્ષણ કર-
નાર છે, એ રીતે બુદ્ધિવાનો માંસ ચખના એ અક્ષરોનો અર્થ કરે છે.
(માંસ મને તે ખનાર છે) તથા—

યોડતે યસ્ય ચ તન્માંસ, મુમયોઃ પદ્યતાંતરં;

પૃક્ત્ય ક્ષણિકા સૃષ્ટિ, રન્ધ્રઃ પ્રાણૈર્નિવૃજ્યતે ॥ ૩ ॥

જે માંસ ખાય છે, અને જેનું માંસ ખવાય છે, એ બેની સ્થિતિમાં
જે તફાવત છે તે જુવો. જ્યારે ખાનારને માંસ ખાતાં સર્વિક-ચોડા વખતની
સૃષ્ટિ મળે છે, ત્યારે બીજો હંમેશાને ખાટે પ્રાણ વિમુક્ત થાય છે. (અથ ટીકાર્થઃ—)

ખા રીતે માંસ ભક્ષણમાં ધનુ દોષ રહેલા છે, એમ બાલ્યીને શું
દરજું તે સત્પણ જતાવે છે કે માંસ ભક્ષણથી થતાં ખરાબ વિપાક અને
તેથી અવગ્રહ રહેતાં યજ્ઞ કાચતાને બલુનારા નિપુણ પુરુષો મનથી માંસ
ખાવાનો આલસ્યા ધનુ કરંજ નહિ.

માંસ ખાતું તો દૂર રહું, પરંતુ “માંસ ભક્ષણમાં દોષ નથી” એવું
વચને લેાત્વં પણ હજી નહીં છે.

માંસ ભક્ષણથી અળગા રહેતાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રશંસા થયે છે, અને પેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ મેળવી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—કોઈ કહે કે—માંસ ભક્ષી તૈયાર મળેલા માંસને ખાઈ તેને દોષ જણાવે. નથી કારણકે પાપ તો હિંસાના કરનારને લાગે છે. તૈયાર મળેલું ખાનારને દોષ શાનો ?

ઉત્તર—શ્રી આચાર્ય સૂત્રના લાખાંતરમાં (પરિહાર્ય મીમાંસા) લાખાંતર તેમાં પાને ૨૬ મે થી ૩૨ મા પૃષ્ઠ સુધી માંસાહાર સંબંધી કહેલાક ખુલાસા લખ્યા છે. તેમાં ઉપરની જાગત માટે લખ્યું છે કે—

સૂયંગદાંગ સૂત્રના પહેલા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશાની ટીકામાં એવું લખ્યું છે કે—

“કેટલાએક એવું કહે છે કે જેમ બીજાની મારફત (અથવા અન્ય કાર્યવાર માનફત) અગ્નિ પકડી મળાવતાં આપણે જાણી જાતા નથી; તેમ બીજાએ જીવને મારીને તૈયાર કરેલા માંસને ખાતાં કયો દોષ નથી.

પરંતુ આ તેમની પેલાઈ ભરેલી વાત સાંભળવા લાયક નથી. જો બીજાએ જીવને મારીને તૈયાર કરેલું માંસ ખાતાં પણ તેમાં ખતરાની અનુભૂતિ (મંભૂતી) કાયમ કરે છે, અને તેના લીધેજ તેણી કર્મ જન્મે છે. જે માટે લોકમાં પણ એવું કહેવાય છે કે—

અનુમંતા વિદા સિત્તા, સંદર્ષા કય વિકર્ષી;

સંસ્કર્ષા ચોષ મોક્ષાવ, ઘાતક ગ્રાણ ઘાતકાઃ ૧.

મંભૂત સંખ્યાનાર, મારનાર, આચરનાર, ખરીદનાર, વેચનાર, સંચારનાર, મળાવનાર એ આઠે જણ ઘાતક છે.

એજ મુજબ સ્થાનાંગ મૂલના દશમા ક્ષણમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં માંસ વગેરે પડેલાં દોષ ત્યાં સ્થાપ્યાય (મૂત્ર પાક) નહિ પડે. ત્યાં દશ પ્રકારના ઔદારિક સ્થાપ્યાય જણાવ્યા છે તે એ કે—કાંઈ માંસ, લોહી, અશુચિ (મદ્યમૂત્ર) મશાનુભૂતિ, ચંદ્ર મંદળ, માર્ગ વાદ્ય ઉત્ક્રાંત, સજા વિગત અને ઉપાશ્રવના અંદર પડેલું (પર્યોદિપ્યત્) ને કહેવાય.

એ વગેરે અનેક પ્રકારના સિદ્ધાંતમાં કહેલું વચનના જ વાક્ય નથી. કદાચ વિષય દર્શકે તે પુણ્ય એવુંજ માન્યું કે “માંસાહાર કરનાર માંસ” એજ વાત સિદ્ધાંતને અનુભવે છે, તેમજ ઉપરના દોષ નથી સિદ્ધાંત માંસાહાર.

પ્રશ્ન ૨૨ સુ—ઉપર કહેલાં તમામ પ્રશ્નોના ઉત્તરથી એમ તો નિર્ણય થાય છે કે—જેન સાધુઓને મહિરા માંસ ખાવાનો નિવેદ છે એ વાત તો ચોક્કસ છે. પણ આચારાંગ સૂત્રના બીજા શ્રુતસ્કંધના પહેલા પિંડવણા અધ્યયનમાં કહેલાંક સૂત્રો સાધુને “માંસ અને મનુષ્ય ખાવાનાં શંકાળા શબ્દો હોવાથી હરમન જેકોળી જેવા વિદ્વાને પણ પોતાના કરેલા આચારાંગ સૂત્રના અંગ્રેજી તર્જુમામાં એજ વાત દાખલ કરી છે કે આગળપર જૈનના સાધુ માંસાહારી હતા. એમ ઘણાં લોકોને આરા શંકાળા પાઠ ઉપરથી શંકાઓ ઉભાવે છે. તેના નિર્ણયને માટે “પરિહાર્ય મિમાંસા” માં કહેલુંક તો લખાણ થઈ ગયું છે; તોપણ હજી વિશેષ ખુલાસા માટે અને સૂત્રોનાજ આધારથી જે ખુલાસો કરવામાં આવે તો મોટો ઉપકાર થાય. માટે આવા શંકાળા પાઠ માટે વિશેષ જાગ્રુક થોગ્ય અને યતી શંકાઓનું સમાધાન થાય તેમું પ્રગટમાં લાવ્યો ?

ઉત્તર—જૈનના સાધુ માંસાહારી નથી એમ ઉપરના લખાણ સૂત્રોના મૂળપાઠથી બેધકક કહી બતાવેલ છે. મહાવીર પરમાત્માએ માંસાહારીને માટે—અનાર્ય, બાળ, અજ્ઞાની, ગૃહા, અનાચારી વગેરે શબ્દોથી ત્યાગે બોલાવ્યા ત્યારે તેમના સાધુને માસાદિક ખાવાની આજ્ઞા ફરમાવેજ ક્યાંથી ? એટલો પણ વિચાર કર્યા વિના—ડો. હર્મન જેકોળીએ પોતાના કરેલા સ્વયંગરાંગ સૂત્રના અંગ્રેજી ભાષાંતરના ૩૭૬ મા “પેજમાં અમરજ મંસાસિર્જો” આ પાઠથી સર્વદા ખુદલી રીતે મઘમાંસ ભક્ષણનો નિવેધ પાડવામાં આવેલો છે. છતાં પણ કેવી ભૂલ થઈ બાપ છે કે—“પ્રાચીન મુનિઓ માંસાહારી હતા.”

શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં ભગવંત મહાવીરે ચોક્કસ કહ્યું છે કે—સમશ્રુત મિથ્યાદષ્ટિના હાથમાં આવે—મિથ્યાદષ્ટિ વાંચે તેને મિથ્યાદ્યુત થઈ પ્રગમે; એમ ઉપરનો દાખલો સાબીતી કરી આપે છે. તેમજ—ટોકટર હોર્નલે પણ ઉપાયક દયાંગના અંગ્રેજી તર્જુમામાં—ભગવતીજી સૂત્રના પંદરમાં ચતુકમા ભગવંત મહાવીરને રેવતી ગાથા પઠનોએ વેરાવેલા પાઠના અર્થમાં પણ મોટી ભૂલ ખાધી છે. તે આગળના લખાણ ઉપરથી જલ્દી આવશે.

પ્રશ્ન ૨૩ સુ—કે.ઈ એમ કહે કે—પિંડવણા અધ્યયનમાં થોડે ઉંડે ૩૬૭ છે કે—જરાં માંસ મનુષ્યદિકના જમણવાર હોય ત્યાં સાધુ પોરવાને માટે બાપ તનું કેમ ?

ઉત્તર—આચારાંગ સૂત્રના પિંડવણા અધ્યયનના થોડા ઉંચાને મૂળ પાઠ આ પ્રમાણે છે—

સે ભિક્ષૂ વા (૨) જાવ પવિત્રે સમાણે સેજ્જં પુણ જાણેજ્જા મંસાણં
વા, મચ્છાદયં વા, મંસસલં વા, મચ્છસલં વા, આહેણં વા, પહેણં વા, દિયેણં
વા, સદેલં વા, હીરમાણં સંપેદાણ, અંતરાસેમગ્ગા-વહુપાણા વહુર્વાયા વહુરેણ
વહુઓસા વહુડદયા વહુડત્થિગ પળગ-દગમટ્ટિય-મકકડાસંતાળગા, વહુવે ત્થ
સમણ-માદળ-અતિદિ-કિવળ-વળામગ્ગા-ઉવાગતા ઉવાગમિ સંસંતિ, તત્થાણ્ણ
વિત્તી, જો પળ્ણસસ ણિકલ્લમળ પવેસાણ, વાયળ પુચ્છળ પરિયટ્ટણાણુપેદાણ વન્ન-
ણુઓગ વિંતાણ, સેવેળચ્ચા તદ્દપ્પગારં પુરેસંસ્સહિંવા પચ્છાસંસ્સહિંવા સંસારી-
હિયાણ્ણો અભિસંધારેજ્જા ગમણાણ. ॥ ૫૬૧ ॥

(મુનિએ જમણવારમાં ન જવું) આ નામના હેડિંગ નીચે ભાષાંતરજન
લખે છે કે—

મુનિએ ગૃહસ્થના ઘરે (ગૃહસ્થમાં તમામ ધર્મવાળાનો સમાવેશ
હાય છે). શિક્ષાર્થી જતાં તેને ત્યાં એવું જણાય કે અદિ માંસ, મંસ
કે મધવાળું વિવાદ ભોજન, મૃતક ભોજન, યા પ્રીતિ ભોજન છે અને તેને
ત્યાં દોષ લઈ જતું દોષ, તોપણ તે માર્ગમાં ણીજ, વનસ્પતિ, ઠાર, જાતી,
કે ઝીણા છવજંતુ ધણા દોષ અથવા ત્યાં ધત્તાએક (સાક્યાદિક) ધર્મો,
ગ્રાહ્યો, વટેમાર્ગીઓ, રંકે ભિક્ષુકો કે ભાટ ચારણો આવેલા કે આપણ
દોષ અને તેથી ત્યાં બહુ બીડ થવાની દોષ જેથી ચતુર મુનિને ત્યાં જ
વળવું મુશ્કેલી બનેલું થય પડે અને પડન પાડન કે ધર્મોપદેશ અદિ
પડવાના જણાય; તો તેવા સ્થળે તે મુનિએ જવાનો ઇરાદો નહિ કરવો. (૫૫)

અદિમાં માંસાદિકની સંખ્યાની વિશેષતા તે રસ્તે જવાની બરાબરી
આપુને ના દેડી છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શિષ્ય—ઉપરના અધિકારને માટે તો વાંચે ૧૬,
૧૭માં તો (૫૬૨ મી કલમ વગેરે) છ કલમનો છે.

ઉત્તર—છ કલમનો ૧૬. છે ને છ કલમો કય છે? તે કહે

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શિષ્ય—આચાર્યના મુચ્છા વાળાનાં પવિત્ર
ધર્મોનાં મંદિરો-શિક્ષા ગૃહમાં વિચારણા (ઉપદેશ) ની મુજબ
જો (૫૬૨) ની કલમ ૧૬માં અંતરસેમગ્ગા (૨૫૫-૫૬૨-૫૬૪-૫૬૬-૫૬૮-૫૬૯-
૫૭૦-૫૭૧) ની ૬ કલમને જોવાની નહીં તેમ જ ૧૬માં કલમ ૧૬
ને જોવાની નહીં ૧૬-૫૬-૬૩ એવી?

ઉત્તર—પદર મી કલમમાં શો વાંધો જણાવે છે ?

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિષ્ય—પદર મી કલમમાં કેટલાક એવો ધરાવે છે કે—ન્યાં માંસ મધ્યદિક વપરાતા હોય એવી સંખડીમાં જમણુવારમાં સાધુએ ભિક્ષાર્યે જવું પણ ખર્ચ માટે આ સંખડી મું સમ

ઉત્તર—અહો બંધુઓ ! સમદષ્ટિથી વિચાર કરશો તો તરતજ સ શક્યો કે—ન્યારે સાધારણ અને સાદી સંખડીમાં ભગવતે સાધુને તે પણ જવાનો નિપેદ કર્યો છે. તો પછી ન્યાં માંસ મદિરાદિક વપરાતા તેવી સંખડીમાં જવાની આજ્ઞા કેમ કરે ? તે પ્રથમ વિચાર કરવો જોઈ માટે પદર મી કલમનો અર્થ જોવો જોઈએ તેવો સમજી શક્યા હોય જણાવું નથી.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—સાદી સંખડીમાં ભગવતે શું ફરમાવ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—ન્યાં સંખડી હોય એટલે ન્યાં જમણુવાર હોય ત સાધુને ઇરાદાપૂર્વક જાવું નહિ તેના સૂચા નીચે પ્રમાણે છે.

- (૧) કલમ (૫૪૫ મે) જે ગાઉની હદમાં પણ સંખડી-જમણુવાર હોય તો તે ગ્રામમાં ઇરાદાપૂર્વક લોજન લેવા માટે ન જાવું.
- (૨) કલમ (૫૪૬ મે) જે દિશે સંખડી હોય તે દિશાએ સાધુએ નહિ જતાં એથી ઉઘડી દિશાએ આહારાદિક વહોરવા જવું.
- (૩) કલમ (૫૪૭ મે) ગ્રામ, નગર, પુરપાટલાદિકને વિષે સંખડી હોય તો સંખડીને મનમાં ધારીને તે નિમીત્તે ત્યાં જવું નહિ. કારણકે કેવળી ભગવાને કહ્યું છે કે—“સંખડીમાં જવાથી કર્મ બંધાય છે.”
- (૪) કલમ (૫૪૮ મે) જે સુનિ સંખડીમાંથી લોજન લેવા માટે સંખડી તરફ જાય તો આપાકર્મિકાદિ દોષ-યુક્ત હજી આહારમાં દ્વિપાથ પડ્યો તે ત્રિપાથ જગ્યા વગેરેના પણ દોષો ઉત્પન્ન થતા કહ્યું છે.

ઉપર દેહલા ચાર સૂચા-ચાર કલમો પિટેવણુ અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશમાં—ભાષાન્તરમાં દેહલ છે.

(૫) કલમ (૫૫૦ મે) જે સુનિ સંખડી લોજન કર્યો તો દોષ વખત તે આહારથી વિકીયા ઉત્પન્ન થવાથી મુલદિક દોષોસભિ વગેરે દરદો થવાનો સંભવ માટે કેવળી ભગવાન જણાવે છે કે સંખડી લોજન કર્મ સંધને હેતુ છે.

(૬) કલમ (૫૫૧ મે) સંખડીમાં ઘણું સ્ત્રી પુરુષો ગૃહસ્થોના તથા અન્ય ત્યાગીઓના મેળાવડા મળેલા હોય છે તે સાથે મુનિ એકદો મંત્રી જવાથી દ્વાય મદિરા પાનમાં ફસાઈ પડે—હિમત બને—સ્ત્રીઓ પર તે મુર્ખ અથવા સ્ત્રીઓ તેના પર મુર્ખાય, વળતે તેમાં ફસાઈ પડી નાચ વગેરે વસ્તુ દોષો ઉત્પન્ન થવા સંભવ છે; માટે નિર્ઘંચ સંજ્ઞિતો પૂર્વ સંખડી કે પશ્ચાત સંખડીમાં લોજનાર્થ—લિશ્વાર્થ જવાનો ઇરાદો નહિ કરવો.

(૭) દલમ (પપર મે) ડોઇ મુનિ પૂર્વ સંખરી કે પશ્ચાત મંજરી થતી સાંભળીને ત્યાં ઉત્સુકતા ધરી આડ્યો જશે તો ત્યાં નિર્દોષ અપારતે વાપરી શકવાનો નંરી, કિંતુ ત્યાં દૂષિત આહાર વાપરીને દોષવાત દારાને માટે મુનિએ સંખરીમાં નહિ જવું. કિંતુ જિજ્ઞાસા સમયે જુદા જુદા કુડોમાં જઇને પવિત્ર આહાર મેળવી તે વાપરવે.

(૮) દલમ (પપટ મે) ને ગામ કે શાજધાનીમાં સંબંધી ધાત્રી હોય ત્યાં તેના માટે મુનિએ જવાનો ઇરાદો ન કરવો. કેમકે કેવળદાસે જોત્યા છે કે તેમ કરતાં કર્મબંધ થાય છે.

(૯) દલમ (૫૫૪ મે) સંખરીમાં ઘણું માણસની બીડાબીડામાં જાય ત્ય તો એક બીજાના અંગોપાંગને તથા ઉપગરજને આક્રમે કોઈ લાગી, હાડકા, મૂઠિ, પાંચર, કાંકરા વગેરેથી પ્રકાર કરે. અથવા કોઈ મુનિના શરીર પર ટાટું પાણી ફેંકે અથવા કોઈ ધુળ નાખે, કાચી આદાર માં તોપણ અમુક મને, દાહાર બીજાને દેવા-બીજાને મળવાનું છતાં વાપરે નહિ તે આદાર મુલાવી એ વગેરે અનેક દેવા સંભવે છે. મારે નિર્ભય મુનિએ તેવી સંખરીમા જોજન લેવાના ઇસારાથી કદિ નહિ ભયું.

ઉપરના પાઠ મૂલ્ય-પાઠ્ય દરમિયાન વિદ્યાર્થી અભ્યાસના પ્રતિબંધો
 દ્વારા રોકે છે તેથી તે પ્રતિબંધો દરમિયાન મારી રાખીને ૬ મૂલ્ય-પાઠ્ય
 દરમિયાન, અગાઉ નિર્ધારિત, જાણ સમજાવવામાં આવે છે.

[illegible]

ઘણા માણસોનું સંકિરણ-લીક ઘણી હોય. સાધુને જવા આવવામાં ઘણી મુશ્કેલી ભરેલું થઈ પડે અને પંઠન પાઠનાદિક ધર્મ ઉપદેશ તથા ધ્યાનાદિ અટકી પડવાના જણાય તેવા સ્થળે-તેવા સંખડીવાળા રસ્તે મુનિએ જવાનો ઇરાદો નહિ કરવો.

પૂર્વે કહેલી ૯ સાદી સંખડી અને ૧૦ મીમાંસાદિકવાળી અયોગ સંખડીમાં તથા તેવા સંખડીવાળા રસ્તે પણ મુનિને જવાનો નિષેધ લગવતો કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—શિષ્ય-કોઈ કોઈ (પદર મી કલમ ઉપરથી) માંસ મત્સ્યાદિક વપરાતા હોય તેવી સંખડીમાં સાધુ ગોચરી નાથ એવો ભાવ જણાવેલ છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રથમના પાઠનો અને પદર મી કલમના પાઠનો વિચાર કર્યો તો તેમાં અનેક રહસ્યો રહેલા છે. અયોગ્ય સંખડીમાં જવાની ભગવંતે ચોક્કસી મના કરી છે; તેવી સંખડીમાં જવાની આજ્ઞા કેમ આપે ? તે ખાસ વિચાર કરવા જેવું છે. તે મૂળ પાઠ ઉપરથી વિચાર કરવામાં આવશે તો તથા આગતા પાછતા સંબંધનો વિચાર સાથે કરવામાં આવશે તો ઉપર કહેલા ૧૦ બેલની પેઠે આ ૧૧ મો બેલ તેની સાથે મળતો જ છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—આ પાઠ કેવી રીતનો છે ને ભાષાન્તરમાં શું કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—ભુઓ મૂળ પાઠ અને ભાષાન્તર નીચે પ્રમાણે છે—

સે મિકત્તુ વા [૨] ગાદા વહ કુલું પિંડવાય પાડિયાણ પવિટ્ટેમમા જેસેજં પુજ જાનેઝા, મંસારયં જાવ સંમેકં વા હીરમાણં પેદાણ અંતરાસે મમ્મા અપ્પંડા જાવ અપ્પસંતાણના, જો જસ્ય વહથે સમણ માહુણા જાવ સવામમિસ્સંતિ, અપ્પા-હણ્ણા વિત્તી, પપ્પાસ જિક્કમણ પવેસાણ પળગસા યાયણ પુચ્છણ પરિવટ્ટણા પુપેદાણ પમ્માણુ ઓગ ખિંતાણ, સેવં ળચા સદ ધ્મમારં પુરેસંસાદિવા વચ્છા સંસ-દિવા મંસાદિપડિયાણ અમિસંપારેજ્જ મમ્માર [૫૬૨]

૫૮ બે તેવા માંસ મત્સ્ય કે મવપ્રધન, વિવાહ લોચન, મૃતક લોચન વા પ્રીતિ લોચનમાં મુનિને કોઈ તેડી જતું હોય, અને મુનિને માર્ગમાં રહી વનસ્પતિ, જંગલ કે સ્ત્રવ્યનું નહિ જણાય તેમજ ત્યાં ચમત્તુ-આકારાદિકની બહુ લીક પણ નહિ હોય એવી મુનિને ત્યાં જતું આવતું મુશ્કેલ હોય, અને પંઠન પાઠનાદિક પણ થઈ શકે, તો તેવા સ્થળે (કારણે) મુનિને નિષ્કર્ષે જતું પણ ખર્ડ. (૫૬૨)

ભાષાન્તરવાળો નીચે કુટનોટમાં લખે છે કે-૧ મુનિ રસ્તે
ચાકચો હોય યા માંદગીથી ઉઠ્યો હોય યા હુલિંદા હોય વીગેરે કારણ
માંસાદિક ત્યાગ કરવા સમર્થ મુનિએ ત્યાં જવું એમ ટીકાકારે જણાવ્યું
અને પરંપરાના ટીકામાં એમ જણાવે છે કે-અભિસંધારેજ ગમળાણ કેમ મન
ચિંતવે જતા ભણી, નિર્દોષ સંખરી જણીને જાય પણ તથા કાંઈ
આહાર લીએ ઇલાં મંસાદિક લેવા નથી કહ્યા. ઇત્યર્થ:

પ્રશ્ન ૩૦ મું—આ કલમમાં સંખરીમાં જવું જણાવે છે તેનું
કારણ ?

ઉત્તર—અહિંયાં સંખરીનો અર્થ એમ થાય છે કે-ત્યાં જમવા
હોય ત્યાં સંખરી ગણાય. પંઠાને પણ સંખરી ગણાય અને સરીયામસ્ટમ
ત્યાં માણસો જમવા બેસતા હોય ત્યાં પણ સંખરી ગણાય. ત્યાં મંસા
દિકના પકવાન થતા હોય એટલે ત્યાં પંઠા હોય તેનાથી જંગલોદેવના
એટલે પંઠાના અંતરે-પંઠાથી જુદો જે માર્ગ એટલે પંઠાથી અલગ
માણસોને હાલવા આવવાના રસ્તે-એટલે રાજ રસ્તે-માંસ મદિરાદિક ન
પડ્યા હોય, માંસ મચ્છના ખજા ન હોય, રસ્તામાં પાણી છંટાણું ન હોય,
કાંઈ માટી પથરાણી ન હોય, તેમ બીજા જીવજંતુઓનું (ખરામ વાતુ ન
અમાવે તેની ગંધ વિના) આવડું ન થયું હોય, તેમજ પત્તાં ગમજ
માદલુદિક રાંકા, ભિખારા પ્રમુખની બીટ પણ ન હોય, અર્થાત્ રસ્તાને ત્રિ
જમણવાર પણ ન હોય. તેથી સંખરીના માર્ગે યદને સાધુ ભિક્ષાદે ભજ
નયા અન્ય સ્થળે બીજા કોઈ સાધુ ઉતર્યા હોય તેની પામે વાંચની લેઈ
તથા પ્રમાદ પૂછ્યા, તથા લીધેલી વાંચના સંભળાવવા-પરિવટન કરવા તથા
મૂંઝાકા વિચારવા, અથવા ધર્મ ધ્યાનની ચિંતવના કરવા, અથવા કોઈ
સાધન કરવા કે ધ્યાન ધરવા જવાને ભગવંતે આજ્ઞા આપી છે કે ભજ
કોલી સંખરીના માર્ગે શુનિ ગમન કરે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું - શું સંખરીમાં વેદાર્થ ન જાય ?

ઉત્તર- જા. જી. સંખરીમાં વેદાર્થ ન જાય. આથી મુંઝવેલું
જોવા ન જાય તે. આ કલમ અન્ય મદિરાદિક વપરાતા હોય તેની મંત્ર
દિકા જાણવું કે નહીં. અને જંગલોદેવના આજ્ઞા આજ્ઞા પણ કેમ કે
ન જાય. આ કલમ સંખરીમાં જાય તે જણાવેલું છે. કે તે જાય
જાય નહીં. આ કલમ સંખરીમાં જાય તે જણાવેલું છે. કે તે જાય

પ્રશ્ન ૩૨ સુ—તો પછી સંખડીના રસ્તે થઈને જવાનું કે
તે દિશા જવાની તો ભગવંતે ના કહી છે અને ૫૪૬ મી કલમમાં
કહ્યું છે કે—પૂર્વ દિશા સંખડી હોય તો સાધુએ પશ્ચિમ દિશા
જવું, પશ્ચિમ દિશા સંખડી હોય તો પૂર્વ દિશાએ જવું, દક્ષિણ દિશા
તો ઉત્તર દિશા જવું અને ઉત્તર દિશા સંખડી હોય તો દક્ષિણ
લિક્ષાર્યે સાધુએ જવું. આમ ચોક્કસ કહ્યું છે છતાં માંસાદિ વપરાત
સંખડીના રસ્તે થઈને જવાનું કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર—તે કહેવાનું કારણ એમ જણાય છે કે—સાધુને ગૌતમી
ઉપર કહેલા કારણે આ રસ્તા સિવાય બીજો રસ્તો નથી, અગર
રસ્તો બહુ ફેરમાં હોય અને સંખડિવાળો રસ્તો સરલ ને નજીકનો
અથવા બીજો રસ્તો કોઇપણ કારણે જવા ભોગ ન હોય ત્યારે ઉપર ક
અયોગ્ય સંખડિવાળા રસ્તે જવાની ભગવંતે આજ્ઞા આપી હોય
સમજવું. પણ સંખડિમાં લિક્ષાર્યે જવાની તો ઉપર કહેલી ૧૧ રે ક
ચોક્કસી ના કહી છે.

પ્રશ્ન ૩૩ સુ—ઉપરની સંખડિની છેવટની કલમમાં ટીકાવાળા
વથા ટબાવાળાની માન્યતા સુજ્ઞ માંસાદિકની સંખડિમાં સાધુ વહોર
જાય પણ માંસાદિ વહોરે નહિ—ત્રીએ નહિ. પણ બીજી વસ્તુ લેવાને કે
બાધ આવે ?

ઉત્તર—જો બાધ આવતો હશે તોજ ભગવંતે બધી કલમોમાં મના
કરી છે. ભગવંતે તો સાદિ સંખડિ અને અયોગ્ય સંખડિમાં જવાની ન
કહી છે. એવો પાઠ આ છેત્રી કલમમાં નીકળી આવે છે કે—તે સંખડિમાં
જવાનો—પ્રવેશ કરવાનો ને નીકળવાનો પાઠ નથી, પણ સાધુએ પોતાના
ઉપાશ્રયથી સંખડિવાળા રસ્તે નીકળવાનો ને પાછા વળી તે રસ્તે પ્રવેશ
કરવાનો પાઠ છે. ‘વળસ્ત ગિક્તમળ પવેસાણ’—પ્રતાપાન સાધુએ નીકળવું અને
પ્રવેશ કરવો. આ પાઠ પંડાવાળી સંખડિને લાગુ ન થાય; કારણ કે પંડાની
અંદર પેા વિના નીકળવું ક્યાંથી ? અદિ તો પહેલું નીકળવું કહ્યું અને
પછી પ્રવેશ કરવો હતો, તે તો રસ્તાને માટે લાગુ થાય છે.

વળી, એવી અયોગ્ય સંખડિ કે જેમાં માંસ મરગાદિ રંધાતા હોય,
વપરાત હોય, ત્યાં મત્સ્ય મત્સ્યનાં ખગાં હોય, ત્યાં દુર્ગંધ છૂટી રહેલી
હોય એવી સંખડિમાં જાવના, પુછવું, પરિવટવું, અનુપેક્ષા, ધર્મકથા કે
ધર્મધ્યાનની ચિન્તણા કેવી રીતે થઈ શકે ? ત્યારની વાંચનાદિ પાંચ પ્રકારની

જ્ઞાનકરું છે, અને અહિં (શ્રુતકલિકથી) ઘણાં ઘરો રોકાયેલાં છે. માટે આપ
શ્રીજી ગામે લિશા માટે પધારો." તો મુનિએ તેમ સાંભળી આમાંતરે
આત્મા જરૂં. (૫૬૪) પછી પોતે શું ચિંતવે? તે કહે છે.

સંતિ તત્યેગતિયસ્સ મિક્ખુસ્સ પુરેસંથુયા વા પચ્છાસંથુ યા વા પરિવ-
સંતિ, સંજહા, ગાહાવતિ વા, ગાહાવતિણીઓ વા, ગાહાવતિપુત્તા વા, ગાહાવ-
તેત્થૂયાઓ વા, ગાહાવતિ સુણ્ણાઓ વા, ઘાઈ વા, દાસીઓ વા, કમ્મકરા
વા, કમ્મકરીઓ વા, તદ્દપ્પગારાઈં કુલાઈં પુરેસંથુયાણિ વા પચ્છા સંથુયાણિ વા
પુવામેવ મિક્ખાચરિયાણ અણુપવિસિસ્સામિ, અવિય હત્ય લભિસ્સામિ પિંડં વા,
લોયં વા, સીરંવા, દર્ધિવા, નવળીયં વા, ધયંવા, ગુલંવા, તેલ્લંવા મહુંવા, મજ્જં
વા, મંસંવા, સંકુલિંવા, કાણિયં વા, પૂયંવા, સિહરિણિં વા, સંપુગ્ગામેવ મુચ્છાપેચ્છા,
પઢિગ્ગહં સંલિહિય સપમજ્જિય, તત્તોપચ્છા મિક્ખૂં હિં સદ્ધિં ગાહાવતિકુલં પિંડ-
વાય પઢિયાણ પવિસિસ્સામિ નિક્કલ મિસ્સામિ વા। માઝઠાણં કાસે। જો એવં
કરેજ્ઞા। સે તત્ય મિક્ખૂ હિં સદ્ધિં કાલેણ અણુપવિસિત્તા તત્થિયરે તિયરે હિં
કુલે હિં સામુદાણિયં ઇસિયં વિત્તિયં પિંડવાયં પઢિગાહેત્તા આહારં આહારેજ્ઞા ૫૬૫

કોઈ ગામમાં મુનિના પૂર્વપરિચિત તથા પશ્ચાત્પરિચિત સગા વડાલા
હોતા હોય નેવા કે;-ગૃહસ્થો, ગૃહસ્થજ્ઞાનુઓ, ગૃહસ્થપુત્રો, ગૃહસ્થપુત્રીઓ,
ગૃહસ્થ પુત્રવધુઓ, ધાઈઓ, દાસ, દાસીઓ અને ચાકરો કે ચાકરીઓ; તેવા
ગામમાં જતાં જો તે મુનિ એવો વિચાર કરે કે હું એકતાર જધારથી પહેલાં
(જે જીજ્ઞે ગામ વહોરવા ગયા છે તે આત્મા પહેલાં) મારા સગાઓમ્મં
લિશાર્થે જઈશ, અને ત્યાં મને અન્ન, પાન, દૂધ, દહીં, માખણ, ધી, ગોગ,
તેલ, મધ, મય માંસ, ત્રિવિધપાપટ્ટી, ગોગવાથું પાણી, છુંદી કે શીખંડ
મગચે ત હું સર્વથી પહેલાં ખાઈ પત્રો સાદ કરી પત્રી બીજા (આવેલા
મેમાન) મુનિઓ સાથે ગૃહસ્થના ઘરે લિશા લેવા જઈશ, તો તે મુનિ
દોષ પાત્ર થાય છે, માટે મુનિએ એમ નહિ કરવું, કિંતુ બીજા મુનિઓ
સાથે વખતસર જુદા જુદા કુળોમા લિશા નિમિત્તે જઈ કરી ભાગમાં મળેલો
નિર્દુષ્ટ આહાર તથા વાપરવો. ૫૬૫

આનો ૫૬માર્ગ એ છે કે-ગામમાં વસતા એકલા આપુત્રી એ
ચિંતવતા જણાય છે. રાત્ર સંધુ હોય તો નના ગામમાં વધાર (એક
તે દિવસ ઉપવાસ) રહે નહિ, અવશ તો તિવચાસ રહે નહિ, તેમ મુદ
પ્રાપ્તો એવો વિચાર કરવ નહિ કે-વિહાર કરીને આવેલા મુનિને

શીજે ગામ મોકલે, અને પોતે અયોગ્ય વસ્તુ લેવા કે ભોગવવાનો સંકેત કરે, એવો સંભવ હોય નહિ. માટે ઉપરનો અધિકાર સ્વેચ્છાચારિના જણાવે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—આ અધિકાર વિષે ટીકાકારનો શો અભિપ્રાય છે? તે જણાવશો?

ઉત્તર—આ ઉપરના કહેલા અધિકારમાં મઘ માંસના સંબંધે ભાત-પાતમાં-ફુટનોટમાં જણાવ્યું કે-વળતે કોઈ અતિપ્રમાદિ ગૃહ હોવાથી મઘ માંસ પણ ખાવા ચાહે માટે તે લીધા છે એમ ટીકાકાર લખે છે.

સૂત્રના મૂલ પાઠે તો એવા પ્રકારની ચિંતવણા કરી હોય એમ જણાય છે તથાથી ટીકાકારના મત પ્રમાણે હોય તો પણ એ આચાર ગૃહ આધુનો તો નથી, અને ટીકાકારના અભિપ્રાયે પણ તે સર્વ એકીકરે છે, વળી તેને અતિ પ્રમાદિને ગૃહિ કહ્યો, અને મૂળ પાઠમાં તે તેને ઘાકળો માયાના સ્થાનને સેવનારો અને તે દૃત્ય કરવા યોગ્ય નથી; એમ ભગવતે ખુલા શબ્દોમાં કહ્યું છે; માટે તેની ચિંતવણા તો કે ઉપર કહેલા પક્ષર જોડમાંના ગમે તે પ્રકારના આધાર માંહેસો આધાર કરેલો હોય તો; પણ તે દોષને પાત્ર છે; કારણકે—એ દૃત્ય દીવાચારિનો છે. અયોગ્ય આચારના પદ્ધતિને અયોગ્ય ચિંતવણા અને અયોગ્ય વિચારના. તેના માટે આ આચારના અધિકારમાં દયાવાગાનો દીવાચારીના જ લક્ષણ જણાવ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—આ સંબંધે દીવાચારીના જ લક્ષણ કેટલાં છે?

ઉત્તર—પરંપરાના આચારાંગના દજામાં ઉપર કહેલા અધિકારના સંબંધે એમ જણાય છે કે—એક આપુ, જંગમદિક બહુસંખ્ય, એકીકરે મેલને વિષ નેત્રા ના, માલકાષ વિદારી એવા લીલા સંપૂર્ણ વિષાદ પ્રાપ્ત કરી આપ્યા ને પ્રત્યે માલકાષી વિષાદના લક્ષણ કે ૧૫ જે નેત્રે વિષાદના લક્ષણે એમ કહે.

આ લક્ષણના જ લક્ષણના પ્રથમ તો, નાપુને વિષાદના લક્ષણ કે ૧૫ જે નેત્રે વિષાદના લક્ષણે એમ કહે.

આ લક્ષણના જ લક્ષણના પ્રથમ તો, નાપુને વિષાદના લક્ષણ કે ૧૫ જે નેત્રે વિષાદના લક્ષણે એમ કહે.

(૪) પછે તે સાધુ ભંટકીને પાછા ફરી આવ્યા પછી તે માયાવી, માયા કરી-કપટ કરી-પોતાની માયા હાંકવા માટે ગામ મધ્યે તેડી જાય.

એ ૪ મોટા અવશુભ માટે હીણાચારીના કર્તવ્ય સર્વ સાધુને માટે ન ઘટે; નવનીત, મધુ, મદિરા, માંસ, એ ચારે એણે લેવા ચિંતવ્યાં તે રસલોહીપીપણે, તેમ સુસાધુને એ સર્વ નિષેધ ૨. માયાવીપણે-માયા કેળવી સાધુ સંઘાતે વિપ્રતારણી કરી સાધુને વંચ્યા ૩ ઇત્યાદિક કર્તવ્ય વીતરાગના સાધુને ન હોય એ તો હીણાચારીનું કર્તવ્ય.

માંસાહારને માટે જે (૫૬૫) મી કલમ જૈનના સાધુને માટે લાશુ કરવામાં આવી છે તે કોઈ વાતે ઘટીત નથી. કોઈ હીણાચારીનું અયોગ્ય કર્તવ્ય હોય તે આખી સમાજને લાશુ કરવા ધારે તે કેમ કશુંક થાય? માટે એ કલમની શંકા તદ્દન ખોટી છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિષ્ય-આચાર્યગણના ભાષાન્તરમાં શંકાવાળી કલમમાં (૧૦૭) મી કલમ દાખલ કરી છે તો તેમાં શું કહ્યું છે?

ઉત્તર—તે કલમમાં છ બોલમાં સદાય જીવની ઉત્પત્તિ સંબંધી અધિકાર છે. તેનો ખુલાસો-સાતમા ભાગના ૨૨ મા પ્રશ્નમાં આવી ગયો છે અને મધ્ય ને મદિરા વિષે વધારે સમજાવી આગળ પર કહેવામાં આવશે ત્યાંથી સમજી લેવું.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—શિષ્ય-આચાર્યગણના ભાષાન્તરમાં-‘પરિહાર્ય મીમાંસા’ શકિત સૂત્રની વિચારણામાં-કલમ (૬૧૯) મીમાં શું કહ્યું છે કે જેને શકિત (તકદારી) કલમમાં દાંડવી પડી છે?

ઉત્તર—અહિંમાં એ સૂત્રના એ કલમના અધિકારે કેટલાક એવી શંકા ધરાવે છે કે માંસ મત્સ્ય ગિલાણના અર્થે સાધુએ માગ્યા છે; માટે તે વસ્તુ ખપતી હોવી જોઈએ એમ કેટલાક શંકા કરે છે.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—આ શંકા ખરી છે કે ખોટી? સૂત્ર પાઠ શું જણાવે છે? અને તે શકિત પાઠ હોય તો તેનો ખુલાસો સૂત્રના આધારથી થવો જોઈએ.

ઉત્તર—સંભળો-સૂત્ર પાઠ-અને ભાષાન્તર-બંને પ્રમાણે છે.

સે મિદરૂ જા (૨) કાશ સમાને મેઝઝંપુન જાનેઝ્ઝા મંમં વા મચ્છં વા મગિઝ્ઝગ્ગમાનં પેદાણ તેન્નૂપ્પયં વા આપ્પમારુ ઉદ્દસસટિઝ્ઝમાનં પેદાણ નોમ્મદં સદ્દં ઉદ્દસં કમિષ્ઠં બોનાસેઝ્ઝા । વત્થમ્મ મિલાનન્નોમારુ । (૬૧૮).

મુનિએ માંસ કે મત્સ્ય ભુંજ્યા નોઈ અથવા પરોણાને માટે પૂરીએ તેલમાં તળાતી નોઈ તેના સાડ ગૃહસ્થ પાસે ઉતાવળા ઉતાવળા દોડી તે ચીજો માગવી નહિ અગર માંદગી લોગવનાર મુનિના સાડ (ગરમ પૂરીએ) ખપતી હોય તો ભૂદા વાત છે. (૬૧૯)

અહિંયાં ભાષાન્તરવાળાએ માંસ મત્સ્યનો કાંઈ ખુલાસો કર્યો નહીં; તેથી ભાષાન્તર વાંચનાવાળાને ભ્રમણામાં પડવું થાય તે સ્વાભાવિક છે અને ઘણું લોકો શંકાચિત્ત થાય; માટે અહિંયાં જણાવવા જરૂર પડે છે કે-માંસ શબ્દે દોઢ પંચેન્દ્રિય હવનો માંસ ન લેવો; તેમજ મત્સ્ય શબ્દે મત્સ્ય માંહલા પણ ન લેવા, પણ બન્ને વનસ્પતિનીજ જાતી છે એમ પરંપરા આચારાંગણના ટંબામાં ખુદ્દી રીતે જણાવે છે અને બીજા સૂત્રો પણ તે વિષે પુરતી સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—પરંપરાનો ટંબો તો ઘણું કરી પાયશ્વંદ સ્થિતિને કરેલો છે ને તે તો મદા વિદ્વાન તરિકે ગણાઈ ગયા છે ને તેમનો મંડે ટંબો પણ પ્રામાણિક ગણાય છે; માટે તેમને મંસંવા મચ્છંવા શગનો છે અથાં કર્યો છે ને તે વિંય કાંઈ વિશેષ ખુલાસો જણાયે છે ?

ઉત્તર—આંબળો-ઉપર દહેલા નામા ઉદ્યામાં મંડા દહેલા-મંડા
ગીર-વનરપતિનો ગીર અને મચ્છંશ દહેલા-મચ્છંશ ને આકારે વનરપતિ
દેખી પ્રમુખ. પચલા લગતા દેખીને તથા તેણમાં પુણ પ્રમુખ લગતા પચ
દેખીને નામુ ઉતારા ઉતારા આવીને અને નદિ-માને નદિ ને
માર્ગે જાણ, અને અપવાદ માને એટલે વિશેષ જાણનારને
જાણે તા હાથિય માને અન્યથા માને નદિ. અર્થમાં માં
જાણે વનરપતિ જાણી. જો પ્રસિદ્ધ નામ દહેલાં તેણે અર્થે જાણે
જાણે નદિ. આપના 'અવધાની પ્રવરણ' અને વચના. આ
૫૨૫૮. ૮. ૮. ૮. ૮.

સા. ર. ૩ — ૧ વિદિ દર્શ અધિષ્ઠાત્રાઃ શ્રી ઇ ? ઇ ?
શ્રી ૧૭ ૪૦ : ૧૦ ?

[illegible]

દળ તથા ગીર તે મંસ-ગીર ઠકીયે. સાખ પત્રવણા પદ પહેલે વિંટ. કઢાહં ય્યાઈ હવંનિ ઇગ જીવસ્સ. મચ્છંવાં મચ્છંને આકારે કારેતા ડેખી પ્રમુખ તથા મચ્છંને નામે વનસ્પતિ મુજ્જિજ્જમાળં તળતાં પેહાણં દેખી અથવા તેલપૂંચવાં તેલ પ્રધાન પુડો આણસાણં પ્રાહુચાને અર્થે એટલે પ્રકારની વનસ્પતિ ત્રીજો પુડો એ ૩ ઉવસાહિજ્જમાળં તળતા-પચત પેહાણં દેખીને જોસધં ૨ ઉતાવળો ઉતાવળો ઉવસં કમિત્તું આવીને સહેજ ભાવે-સ્વાદે ઉમાસેજ્જા ૭ માગે નહિ. જળતથ ગિલાણ જીસાણં ગિલાણના પ્રયોગ માટે એટલે ગિલાણ મંદવાડિયાને અર્થે તળ્યું તાળ્યું માગે એ ત્રણે ગિરાદિક હલુવાં તળ્યાં માટે લાગે તે માટે પણ ગિલાણ મંદવાડિયાને માંસ માછલા સદે નહિ-પચે નહિ; માટે અહિંયાં માંસ માછલાનો અર્થ લાગુ થાય નહિ. જે માંસ, માછલાનો અર્થ કરે છે તે એકાંત સૂત્ર વિરૂદ્ધ જોલે છે. મંસ મત્સ્યનો અર્થ વનસ્પતિનોજ કરવો, એ તળતાં દેખી ગિલાણાદિક માટે માગવાનો સંભવ; પરંતુ માંસ તો ધુરથીજ નિષેદ છે. અને મત્સ્ય તે અન્નનું નામ હોય એટલે મત્સ્યને નામે અન્ન હોય. તંદુલ મચ્છ તથા મત્સ્યને આકારે વનસ્પતિ પણ હોય તે કંટોલા કંટોડા પ્રમુખ બીજી પણ ઠાંટાવાળી વનસ્પતિ મત્સ્યને આકારે હોય તે તળી તાવી નીલી તથા સૂકી વનસ્પતિ તથા પુડો ગિલાણ ધરકા મંદવાડિયાને અર્થે માગી લીએ એ અર્થ શુદ્ધ છે. એ (૬૧૯) મી કલમનો ખુલાસો કર્યો.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—શિષ્ય-શ્રી આચારાંગ સૂત્રના ભાષાન્તરમાં 'પરિહાર્ય મીમાંસા' માં-શંખિત સૂત્રની વિચારણામાં-શંકાવાળી કલમોમાં (૬૩૦) મી કલમ જે શંકાવાળી મૂકી છે કે-જેની અંદર એવો પાઠ છે કે-મંસાં મચ્છાં મોષા અદિયાર્દ કંટણ ગદાયસેવં જાવ પરિવૃજ્જા એટલે માંસ માંસ ભખેમ અદિયં અદિયં પડેજા એમ કહેવામાં આવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિંયાં પ્રથમના અધિકાર ઉપર ચિચાર કરતાં વનસ્પતિની જાતિમાં પ. ૧૧ વસ્તુ નાખી દેવા યોગ્ય હોય અને ચોટી વસ્તુ પણ યોગ્ય હોય તેવી વસ્તુ સાધુએ લેવી નહિ. તે વાત (૬૨૮) મી કલમમાં જણાવેલ છે; તેમજ આચારાંગ સૂત્રની બીજી આશુત્થિમાં-(૬૨૯) મી કલમમાં એજ ભાવ જણાવેલો છે કે—

મે નિરમૂલા (૨) મેઝવં દુગ્ધ કાનેજ્જા, દદુ અદિયં મંસા, મચ્છંવાં ૬૫ પંડાં;—અન્નિ સન્ન પટિગાદિતંત્રિ મપ્પે સિદા મોવન જાણ, દદુ દરિયા

અહિંયાં મૂળ પાઠ ઉપરથી કે મૂળ ભાષાન્તર ઉપરથી કોઇને સમજવા જેવું કે ભડકવા જેવું નથી તેમજ એકદમ કોઇએ અભિપ્રાય પણ આપી દેવા જેવું નથી. પાઠમાં કહેલા શબ્દનો અર્થ લોક પ્રસિદ્ધ ભાષામાં વપરાતો જે છે તે પ્રમાણે ગ્રંથ નહિ કરતાં વનસ્પતિની નાતિમાંજ તે શબ્દો સહિત લાગુ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—શિષ્ય—અહિંયાં મૂળ પાઠ પ્રમાણે સાધુના પાત્રમાં આવેલી વસ્તુ તેમાંથી આપી શું ને પરઠવી દીધી શું તેનો ખુલાસો તો થવો જોઈએ ?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો બહુ સારો છે સાંભળો—સાધુ ગૃહસ્થના ઘરે હોરવા ગયા, દાતારે શાક, અથાણું કે મોરખાનું આમંત્રણ કહ્યું. તેમાં કાંઈ કાંટા કુળીયા કે ઠગીયા-ગોટલા કે છોડીયા વગેરે ખાતાં ચવાય તેવા ન હોય અને ગળે અટકે તેવા પદાર્થો હોય તે સહિત દાતાર વોરાવે તો પ્રથમ સાધુ ના પાડે કે તે ચીજ લેવા જોગ નથી; પરંતુ જો તમારે મને તે વસ્તુ દેવી હોય તો તેમાંથી ઠગીયા, ગોટલા, છોડીયા કે કાંટા વગેરે ખાવામાં-ચાવવામાં ન આવે તેવા પદાર્થો કાઢી નાખીને બકાત રહેલો મંસ શબ્દ તેનો ગીર-ઢળ-ગર્ભ વોરાવો. તેમ કહેવા છતાં કોઈ દાતાર ઉતાવળો કરતાં-ઢબકો નહિ દેતાં સાધુ પોતે જોટલા છોડીયા-ઠગીયા વગેરે કાઢી નાખી ખાવા યોગ્ય કુલી વસ્તુને ખાઈ જાય અને બાકીની વસ્તુ પરિઠવે. દાખલા તરીકે—કેરીના અથાણામાં જોટલા-છોડીયાં હોય, બારેક, શુંદાના અથાણામાં ઠગીયા હોય અને કોઈ એવી ચીજ હોય કે-જેમાં કાંટા પણ હોય તેમાંથી ખાવા યોગ્ય વસ્તુને ખાય અને પરિઠવતા યોગ્ય વસ્તુને પરિઠવે; એવો અધિકાર હોવા છતાં તેને અવગણે કેપમા અર્થ દરી સાધુને અમસ વસ્તુ ખાવાનો આદેશ મૂકે તે મદા તુકસાનીનું કર્તવ્ય છે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—શ્રવમાં મૂળ પાઠે અદિયં, મંસ ને દક્ષ્ણ એ ત્રણ જ ને દસ છે તેનો અર્થ તો પચ્ચદ્રિયના શરીર સંબંધીમાં જાય તે પરથી પણ હોઈ. જવળા વિચાર ઉપર જાય અને ચક્રાશિત અને તેના પાપાનને માટે ઉત્તર જવળાના મુજબ વનસ્પતિના સંબંધમાં એ ત્રણ જ છે સાચોત દાખલાથી સાબીની દરી આપો તો પચ્ચદ્રિય ચક્રાનું પાન થાય માટે તે પ્રજ્ઞ દરજા જરૂર છે.

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રથમ ‘અઠ્ઠિયં’ શબ્દનો અર્થ કરીએ છીએ. અઠ્ઠિયંનો અર્થ હાડકા થાતો નથી પણ ઠગીયા થાય છે. ભુજો શી રીતે વૈકલિક સૂત્રનું પાંચમું અધ્યયન—તેની ગાથા ૭૩ મી.

વહુ અઠ્ઠિયં પુગલં, અણિ મિસં વા વહુ કંટયં;

અતિયં તિદુયં વિલં, ડબુ સંઢંવ સિવાલં ॥ ૭૨ ॥

ભાવાર્થ:—જે કળને ચિપે ધણા ઠગીયા હોય તે પોગળ વૃક્ષનું ફળ તથા સીતાકળ પ્રમુખ, અણુમીઝનામાં વૃક્ષનું ફળ, જેને ધણા ઠાંટા રોય તે, અગશીયાના ફળ, દીંબરૂના ફળ, ખીસીના ફળ, ચેરડીના ફળ, સામડી વેડાના ફળ તથા તુરાની પાપડી. ॥ ૭૩ ॥

અપ્પેસિયા મોયળ જાણ, વહુ ડસિય ધમ્મિણ;

વિંતિયં પઢિ આશ્વસે, નમે કપ્પદ તારિસં. ॥ ૭૪ ॥

ભાવાર્થ:—એ પૂર્વેકલ ફળ (ધણા ઠગીયા તથા ઠાંટાવાળા) મંડી અવાય તેવો ભાગ થોડો હોય અને નાખી દેવા જેવો ભાગ ધણા ટોચ તેમી તે દત્તાર દીએ તે વારે સાધુ કહે તેવો સહોય આદાર મુજને ન કંપે. ૭૪

ઉપર કહેલા આચાર્યગની (૬૩૦) મી કલમને આ દય વૈકલિક સૂત્રની મન્ને ગાથા વિશેષ સાક્ષીભૂત થાય છે કે—અઠ્ઠિયં શબ્દનો અર્થ હાડકા નથી પણ ઠગીયા છે.

તેમજ શ્રી પદ્મવદાન સૂત્રના પહેલા પદમાં વૃક્ષના અધિષ્ઠાતા શ્રી ૭૫

મે વિમં જગતા / જગતા દુવિદા વગ્ગતા, સંતદાણ્ણદિજાય, વદુ દિવ-
માય ॥ મે વિનં વગ્ગદિયા / વગ્ગદિયા અનેગવિદા વગ્ગતા નંજન-પિા રી
વંવુ દન્નદિ.

અર્થ:—વેગ્ગદિયા—એક ઠગીયાવાળા વૃક્ષ વિજ દીવડે, અર્થ:—
વંવુ વડે ૩૧ જગતા વૃક્ષ કલ્પા છે

વેગ્ગદિયા—વેગ્ગદિયા એક અઠ્ઠિયા. આનો અર્થ એક હાડકા વગર ૫૧
જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧

જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧
જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧

જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧
જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧ જગતા વૃક્ષ ૩૧

ઉત્તર—સાંભળો-પત્રવણી સૂત્રમાં પહેલા અધ્યયને-લાલા
છાપેક પાને (૫૧, મે-૧૧ મી-૧૨ મી-ગાથામાં કહ્યું છે કે—

પુસ્તકલં કાર્ત્તિક, હુંદ તત્ત સેલુ વાલુકં;
ઘોસાલયં પગોલં, વિદ્યુયં ચેવ વિદૂસં. ॥ ૧૧ ॥

મિંટ મંસ કઢાઈ, પ્યાઈ હવંતિ ઇગ-જીવસ્સ;
પતેય પત્તાઈસ, કેસર મકેસરં મિંજા. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:—પુષ્પ ફળ (કાઢલા) કાર્ત્તિકમાં (તરબુજ) તુમ્બા, તુમ્બા
ચીલડે, (ખરબુજ) ઘાસડે, (તાસા) પટોલ, તિંદુક-ટાંબર, ટીડસા ઇનકા
બિંટ, મંસ-ગરા-(દળ-ગર્ભ) વઉપર કે કડકા-છાલ, ઇનમે તીનોકા એક
છવ કહા હું. ઇનકે પાન કેસર વૈસેહી કેસર વિના મિંજા ઇનમે પ્રત્યેક
છવ બનના ॥ ૧૧ ॥ ॥ ૧૨ ॥

દ્યો, અહિયાં તો વનસ્પતિના ઠગીયાને અક્રિય; તેમજ વનસ્પતિના
ગીર-દળ કે ગર્ભને મંસ કહિને સૂત્રકારે ખુદસી રીતે જણાવ્યું છે-તેમજ
વૈદ્યક શાસ્ત્ર “શાલિંગ્રામ નિધંદુ ભૂષણામ્” માં પાને ૮૭૩ માં કાર્ત્તિકાને
શુભશતિમાં-તડપુચ ને-માંસ ફળ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—જેમ ઉપરની બે બાબતનો ખુલાસો કર્યો તેમ જો
મચ્છ-મત્સ્ય વિષેનો ખુલાસો થાય તો વધારે સારું; કારણકે કેટલાકનું કહેવું
એમ થાય છે કે-મચ્છ શબ્દનો અર્થ મત્સ્ય સિવાય બીજો કોઈ થાતો નથી
અને કોઈ કોઈમાં પણ બીજો અર્થ નીકળતો નથી; માટે મચ્છનો અર્થ
કોઈ સૂત્રમાંથી વનસ્પતિમા નીકળી આવે તો ઘણું લોકોને તત્ત સંબંધી
ચંકા ફર થાય.

ઉત્તર—જો કોઈ એમ કહેવું હોય કે-કોઈ કોઈમાં મચ્છનો અર્થ
બીજો થતો નથી તો શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રસિદ્ધ કાવ્યમાં-અત્યુક બતની
વનસ્પતિનાં નામ છે તમાં નીચે સુજન નામો આપવામાં આવ્યાં છે.
“વિકા રિદા કટુર્મત્સા ચક્રાગી મુકુલાદગી.” આ છ નામોની અંદર ચાચુ
નામ મત્સ્ય એવું છે. (પરિહાર નિમાસા.)

જમ આચાર્યમાં કહેતા જે શબ્દમાં મંસ ને જાદિયં, ને મચ્છ ને કંટણ
શબ્દ હોય છે; કેટલે મંસ, ૧ વનસ્પતિના દળમાં જમ દગીયાનાં સંભવ
તમ મચ્છ શબ્દે તેવી બતની-તેજ આચારની પણ દાટાચાચી વનસ્પતિ
દયા વૈશલિયા કહી છે.

તેમજ “શબ્દ ચિંતામણી” (સંસ્કૃત-ગુજરાતી શબ્દકોષ) માં એકલા મચ્છ-કે મત્સ્ય શબ્દનો અર્થ માછલું મત્સ્ય થાય છે, પણ તેજ શબ્દને અંગે બીજાં નામો પણ જોવામાં આવે છે. જેમકે—

મત્સ્ય ગંધા-વનસ્પતિ જળપીપર.

મત્સ્યંડી-એક જાતનો ગોળનો ચિકાર. (સાકર)

મત્સ્ય વિસા-વનસ્પતિ કટુ રોહિણી, ૧૬૦.

મત્સ્યાક્ષી-૧ એક જાતની ધો, ૨ વનસ્પતિ મરાઠી, ૩ વનસ્પતિ પ્રાચી

મત્સ્યાંગી-એક જાતની વનસ્પતિ.

મત્સ્યાદની-જળપીપર.

અને ગુજરાતી શબ્દકોષમાં મચ્છનો અર્થ માછલું, ૨ આકાટક જે ધનુષ ખેંચાય છે તે મચ્છ તણાયો એમ કહેવાય છે, ૩ દશ અનામીમાંનો એક.

એમ મત્સ્યને અંગે જોવાયેલા બીજા ઘણા શબ્દો જોવામાં આવે છે. વૈદિક શાસ્ત્રમાં પણ મનુષ્ય તિર્થંગ-પશુ, પક્ષી અને જળચરના ત્રણે વનસ્પતિના આપદીઓનાં ઘણાં નામો જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—આ વિષે ટીકાકાર શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—આચાર્યશ્રીના ભાષાન્તરમાં પૃષ્ઠ ૧૩૫ મેં-(૬૩૦)મી ૩૩મી કુટનોટમાં એમ જણાવે છે કે—

અહીં ટીકાકાર લખે છે કે મુનિને કોઈ તેવી જાતની વ્યાપી થયેલી રોાય તેને મટાડવા પેદના રજાથી મુનિ કદાચ માંસ કે મન્યને મરિ પાખીને તે વ્યાપીને મટાડે તેના માટે આ ગૂચ છે અને અહીં બુદ્ધ ધર્મના અર્થ પાત્રું નહિ કરતું શરીર પર લગાડવું એવો કથો. અત્રે છે મંદિત અભિપ્રાયે આ મુદ્દા વ્યાખ્યાન કરવું. દશ વેદગિજની ટીકામાં દર્શનાત્મક મન અને મન્ય રૂપે તે નામની વનસ્પતિ સમાવેલી નહિ જાય. પણ શરીરે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—આ વિષે આચાર્યશ્રીમાં શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—આચાર્યશ્રી મુજબ આ વનસ્પતિના નામો નોંધેલા છે કે નહિ તેના ઉપર નોંધેલ છે. ૬૩૦ જે જોઈ શકાય તે જોઈ શકાય છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—આ વિષે આચાર્યશ્રીમાં શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—આચાર્યશ્રી મુજબ આ વનસ્પતિના નામો નોંધેલા છે કે નહિ તેના ઉપર નોંધેલ છે.

શબ્દોનો અર્થ વનસ્પતિ રૂપે કરવો જોઈએ. એમ જણાવીને - તેમણે મુજ્ઞાતુનો ખાવાનો, અર્થ કાયમ રાખી બાકીના શક. બરેલા શબ્દોના નીચે મુજબ અર્થ આપ્યા છે.

માંસ-(પનસ વગેરે) ફળોનું ગર્ભ.

મત્સ્ય-એ નામની વનસ્પતિ.

અસ્થિ-ફળના અંદર રહેલાં ગોટલાં કે ઠળિયા.

પુર્જલ-ગર્ભ ગાલો કે ગર.

કંટક-ફળમાં રહેલાં કાંટા.

ટીકાકારે આ સૂત્રને અપવાદ તરીકે ગણીને સદરહુ શબ્દોનો લોક પ્રસિદ્ધ અર્થ કાયમ રાખી મુજ્ઞાતુનો અર્થ ખાવાનો નહિ પણ બાહ્ય પરિણામનો ઠેરવ્યો છે. (ભાષાન્તર કર્તા પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે—)

અમે ભાષાન્તરમાં ટીકાને અનુસરતો અર્થ આપ્યો છે; છતાં બાળાવ-લોપકારના અર્થ સાથે પણ અમારે વાંધા જેવું નથી. વધુ ખુલાસા માટે જુઓ શબ્દાર્થ વિવેક.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શબ્દાર્થ વિવેકમાં શું કહ્યું છે? તે જણાવશો?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના વગેરે પૃષ્ઠ (૪૦)મે-શબ્દાર્થ વિવેકમાં કહ્યું છે કે—

જે વાક્ય સંબંધે આ ચર્ચા ઉઠેલી છે તેને માટે ટીકાકાર એમ જણાવે છે કે—માંસ શબ્દનો ઉત્સર્ગમાં-ગર્ભ અથવા દળ અર્થ સમજવો. પરંતુ કોઈ આપત્ કાળમાં અન્ન, પાણીનો અભાવ હોય અને કોઈ સાધુ દોગીષ્ઠ થયો હોય, સંવર માર્ગમાં સ્થિર ન રહી શકતો હોય, ધર્મની હેઠના થતી હોય, પોતાની સારી સ્થિતિ ઉપર ઉગ્રાતિનો આધાર હોય અને પોતાના દોષનું નિવારણ કરવા કોઈ મહાન વૈદ્યનો આશ્રય હોય, તેવે પ્રસંગે બાહ્ય વિલેપન અર્થે જેમ વાલ અદિના તેડ વપરાય છે, તે પ્રમાણે અપવાદ માર્ગે વાપરવાનું ટીકાકાર કહે છે. આ જગોએ કોઈ એમ પ્રશ્ન કરે કે આજ પુસ્તકના ભાષાન્તરમાં ત્યારે મત્સ્ય-માંસના અર્થમાં વનસ્પતિ તથા ગર્ભ એવા શબ્દો શા માટે નથી વાપરવામાં આવ્યા? તેનું સમ્પ્રદાન એ છે કે—પ્રથમ તો આ વાત લાંબો વખત થયાં ચર્ચાય છે, તેમજ ટીકા-કારના બાદ્ય ઉપયોગ અર્થે, અમુક સંજોગોએ વાપરવાના અભિપ્રાયને અનુ-સરી આ ભાગના ખાસ પૂર્વગ્રી દાખલ દરવાની હોવાથી અમે એ પાકમાં હતા તેવા મુજ શબ્દોજ રાખેલા છે, માટે માત્ર તે ઉપરથીજ વાંચનારે કશું વિવેક લાંબી વિલંબાનું નથી. શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે કે—

શક્તિ મંદો વ્યાકરણોપમાન-કોશાસવાક્યાદ વ્યવહારતથા.

અર્થે—વ્યાકરણથી, ઉપમાનથી, કોષથી, આસ વાક્યથી અને વ્યવ-

હારથી અર્થ મનાય છે માટે વર્તમાનકાળના જેન વૃદ્ધ વ્યવહારીઓ તે અર્થ કહે તે માન્ય રાખવો; એ ભવ્ય છવનું કર્તવ્ય છે. મત્સ્ય મંત્રનો બાદ્ય પરિલોગને અર્થે પણ પરંપરાથી નિવેધ ચાલ્યો આવે છે, માટે પરં-પરા અને વૃદ્ધ વાક્યોને માન આપી અર્થ ગ્રહણ કરવો એ આરિય પુરુષોનું કર્તવ્ય છે. એક શબ્દના અનેક અર્થ થાય છે તે આજ્ઞાકોને કેળવાયેલો તેમજ અમલુ વર્ગ જધા સારી રીતે સમજે છે. શ્રી ભગવદ્ગીતા સૂત્રમાં વનસ્પતિનાં વિચિત્ર નામો આવે છે—અશ્વત્થી અશ્વકર્ણી, સિંહકર્ણી, મંડુકી, ઐરાવળી વીગેરે ઘણાં નામો બીજાં તીર્થંચોનાં નામને મળ્યાં આવે છે. વગેરે વગેરે (શબ્દાર્થ વિવેક.)

મદ્ય ૫૧ મું—અહિયાં એક સવાદ ઉઠે છે કે અહિયં શબ્દે દાહ-કાને બદલે દહિયાનો અર્થ લાગુ કર્યો તે સૂત્રપાઠથી જેમ મંદ્ય દાહ વનસ્પતિનું દહન-ગીરા-ગર્ભ સાબીત કરી આપ્યું તેમ અહિયં શબ્દે દાહ નહિ પણ દહિયા છે એમ સૂત્રપાઠથી નિર્ણય કરી આપો તેમ છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—અહિ શબ્દે દાહકા, અને અહિયં દાહ દહિયા મૂત્રપાઠથી જણાવીએ છીએ.

(૧) ભગવદ્ગીતા સ. ૨ ને-૩. ૫ મેં—તુંગીવા નગરીના ધ્રુવકે કેસ છે-અહિ મિત્ર વેન્નાતુ રાગ રણા. દાહ અને દાહનીમિંત્ર ધર્મના ઉપર પ્રેમથી રામે કરીને સંભાળુ છે.

(૨) ભગવદ્ગીતા સ. ૨ ને-૩. ૧ લે—અંધકણનું ચરીર કેવું કુદ છે-દિશંમે મદિ વાના લાલે. મંદ્ય વિનાના અસ્થિ-દાહકાને ચર્મ તે અંધકણ છે.

(૩) મત્સ્ય અ. ૧ લે—મેયકુમારનું ચરીર—અદિ વાના લાલે. દેહી અંધ રહિત કાંતી જુવા દાહકા વ ધર્મથી બદ.

(૪) મંદુકીયોગ-૩૫—એક વર્ગના પેલે ઉરે-પદા અપાઈ ચરીર નિ-અદિ વાના લાલે. મંદ્ય રહિત અસ્થિ-દાહકા ચર્મ તે કાંતી રહિત છે.

(૫) ૧. ૧. ૩ ને-૩. ૪ યે—જ્યોતિર્લિંગ વગના કેસ ની વિગત, જે-તું જગે-અદિ કાંતી દાહકા, દાહકાની મિંત્ર ને કેસ ની વધુ મત્સ્ય - ૨. ૧૬ છે.

(૬) ઠાણુંગઠાણે ૪ થે-૩. ૨. જે—ચત્તારિ ચંમા. ૫૦ તં૦ સેલ થંમે, અઠ્ઠિ થંમે, વારુ થંમે, તિણિ સલયા થંમે—તેમાં હાડકાના થંબ સમાન માન કહ્યું.

(૭) ઠાણુંગઠાણે ૧૦ મે—દશવિદે ઓરાલિણ અસજ્જાદણ પળતે:—અઠ્ઠિ^૧, મંસે^૨, સોણિણ^૩ ઇત્યાદિ.

દશ પ્રકારે ઔદારિકની અસજ્જાય કહી છે તે એ કે—હાડકાં ૧, માંસ ૨, લોહી ૩, અશુચિ (મળમૂત્ર) ૪, મશાણભૂમિ ૫, ચંદ્ર અહણુ ૬, સૂર્ય અહણુ ૭, ઉલ્કાપાત ૮, રાજ વિઅહ ૯, અને ઉપાશ્રયના અંદર પહેલું મૃત-કલેવર ૧૦. આ દશ બોલમાં પહેલો બોલ અઠ્ઠિ શબ્દે હાડકા કહે છે.

(૮) પ્રશ્ન વ્યાકરણના પહેલા અધ્યયનમાં—આશ્રવદ્વારમાં—વિવિધ કારણે હિંસા કરે તો તેમાં અઠ્ઠિ મિંજા હડી-હાડ ને હાડની મીઠા અર્થે હિંસા કરનારા કહેલ છે.

(૯) તથા તેજ પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રના પહેલા અધ્યયને—નારદીને—અઠ્ઠિ પહારુ ગદ્દ રોમ વરિજય, હાડકા, સ્નાયુ, નળ, રોમ સહિત કહેલ છે.

(૧૦) શ્રી આચારાંજ સૂત્રના ભાષાન્તરમાં દશમા અધ્યયનમાં (બીજા સુતસ્કંધના પહેલા અધ્યયનમાં) પિંડેપણા અધ્યયને શરૂઆતમાં—હલમ (પર ૪ મી) તેમાં કહ્યું છે કે—સાધુને કઠિ કોષ્ટ જીવજંતુવાળો આહાર મળે ને તે શુદ્ધ ન થાય તેવું હોય તો પરિઠવવાના પાંચ સ્થાનક કહ્યાં છે તેમાં બીજું સ્થાનક અઠ્ઠિ રાત્રિ સિવા, હાડકાની રાત્રિ-હાડકાના દગલામાં પરિઠવે કહેલ છે.

એ દશ દાખલે સૂત્રની સાક્ષીએ—સૂત્રના મૂળ પાઠે અઠ્ઠિ શબ્દે હાડકા કહ્યા.

પ્રશ્ન પર મું—અઠ્ઠિ શબ્દે હાડકા કહ્યા; એટલે અઠિનો અર્થ જેમ હાડકા બતાવ્યા તેમ અઠિયનો અર્થ ઠગિયા થાય છે, એવો દાખલો કોષ્ટ સૂત્ર પાઠથી જણાવે તેમ છે? એ અઠિયનો અર્થ ઠગિયા સૂત્ર પાઠથી સાબીત થાય તો (૬૩૦) મી કલમની શંકા દૂર થાય.

ઉત્તર—સાંભળો—કુળાગિદના પાવણમાં ‘અઠિય’ શબ્દે ઠગિયા હોય તો તે પાણી કાપુને લેવું દરખે નહિ. તે સૂત્ર પાઠ—

શ્રી આચારાંજ સૂત્રના પિંડેપણા અધ્યયનના આડમા ઉદ્યે કલમ (૫૨૪ મી) તેમાં કહ્યું છે કે—

સે મિક્સ્ચુ વા (૨) જાવ પવિટ્ટે સમાળે સેજ્જં પુળ પાળગ જાતં જાનેગ્ગ
તંજહા; અંબ પાળગં વા અંબાડ પાળગં વા, કવિટ્ટ પાળગં વા, માતુલિંગ પાળગં
વા, મુદિયા પાળગં વા, દાદિમ પાળગં વા, સજ્જૂર પાળગં વા જાલિપ્પ પાળગં
વા, કરીર પાળગં વા, કોલ પાળગં વા, આમલગ પાળગં વા, વિંચા પાળગં વા,
અપ્પતરં વા તદ્દપ્પગારં પાળગ જાતં સ અદિયં સકળુયં સચીયગં અસંસંજ્જપ્પ મિપ્પ-
પદિયાપ્પ છઞ્જેગ વા, દૂમેળ વા, વાલ્લમેળ વા, આલીલિયાળ પલીલિયાળ માદ્દુ
દલ્લપ્પગ્ગા, તદ્દપ્પગારં પાળગ જાતં અફામુયં લાભે સંતે જો પદિગાદેગ્ગા । ૫૯૯

આંગાના ધોવણુનું પાણી તે આંગાનું પાણી, અંગાડગ તે બડેગાના
ધોવણુનું પાણી, કોડના ધોવણુનું પાણી, બીજોરાના ધોવણુનું પાણી, કાશનું
પાણી, દાડમનું પાણી, ખજૂરનું પાણી, નાળિયેરનું પાણી, કેળાનું પાણી,
ભોરનું પાણી, આંબજાનું પાણી, આંબડીનું પાણી, તથા એનીજ બાનું
બીજું હરેક પાણી, અદિયં-કુલિયા-દગિયા સહિત, છાત્ર કે બીજા કલિ
ટોવારી મૃદસ્થ સાધુને માટે વાંસની છાત્રી કે કપડાં તથા વાળાથી વનેકું
વાસળ (ચામળી) કે ચુપરીનાપર તેમાં ગળીને કુલિયા બીજાદિક દાગીને ધુવિને
આપવા માટે તો મુનિએ તેયું પાણી અપ્રામુક જાણીને ન લેયું.

દગાદિક પેવાથી પાણી તો અચિત્ત છે, સાધુને કદી તેનું છે, ૫૧
દગિયા કે બીજા વડે તેમાં ટોવાથી તે અકાદપનિક છે, માટે તે પાણી ન
કલિ. અદિયં અદિયં અદિયં અદિયં દગિયાજ દગિયાજ દગિયાજ દગિયાજ દગિયાજ
દગિયા કે બીજાજ દોષ તેમાં દાડમા ન દોષ, દગ પોતા-દગના પેવાનું
પાણી. અદિયં અદિયં દગિયા જાણવા એ પ્રથમ જાણવો.

(૧) તોને દાખલો—દગ પેવાદિક મનના પાવના આપવડ
પેવા દોષનાં-દગ અદિયં પુનઃ પુનઃ દગિયાવડાં દગ દગા છે

(૨) તોને દાખલો—બી પાવરજાણવા પેવા પદમ. દગના અપિયો
વડે પેવા, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦.

અપ્પતરં વા તદ્દપ્પગારં પાળગ જાતં સ અદિયં સકળુયં સચીયગં અસંસંજ્જપ્પ મિપ્પ-
પદિયાપ્પ છઞ્જેગ વા, દૂમેળ વા, વાલ્લમેળ વા, આલીલિયાળ પલીલિયાળ માદ્દુ
દલ્લપ્પગ્ગા, તદ્દપ્પગારં પાળગ જાતં અફામુયં લાભે સંતે જો પદિગાદેગ્ગા । ૫૯૯

પ્રશ્ન ૫૩ મું—અહિયાં એક સવાલ ઉઠે છે કે જ્યારે ફળના ધોરણો પાણીમાં ઠળિયા હોવાથી તે પાણી કંટપે નહિ તેમજ ગાળીને ઠળિયા પ્રમુખ કાઢી નાખીને પાણી વોરાવે તો તે પણ સાધુને કંટપે નહિ. તો ૬૩૦ મી કલમનો અર્થ વત્સપતિના ફળના ગીરનો કે ગર્જનો ઠરાવીએ તો સાધુ એમ કેમ કહે કે મને ઠળિયા કાઢી નાખી આપો. સાધુના કહેવાથી અગર સાધુની નજરે કેઈ ઠળિયાવાળી ચીજમાંથી ઠળિયા પ્રમુખ કાઢીને વોરાવે તો ખપે કે કેમ?

ઉત્તર—અહિયાં તો એટલું જ સમજવું બસ છે કે-કોઈ પણ ઠળિયા બીજ વગેરે સચેત વસ્તુને સંગે ગમે તે ચીજ હોય તે સાધુને લેવી કંટપે નહિ. માંસાદિકનો તો સર્વથા નિષેધજ છે માટે ૬૩૦ મી કલમનો જ્યાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો છે; ત્યાં તેનાં ઉત્તરમાં અમોએ ચોકખું જણાવ્યું છે કે-શાક, અથાણું કે સુરખો કોઈ ફળવાળી-ગર્જવાળી ચીજનું નિરૂપણ થયેલું હોય તે પણ વત્સપતિની જાતિનું હોય તેમાં કદી અહિયું શબ્દ ઠળિયા પ્રમુખ હોય પણ તે વસ્તુ અચેત-સાધુને ખપે તેવું લેવા યોગ્ય હોય પણ ઠળિયા પ્રમુખ પરિઠ્ઠવાળી ઉપાધી વધવાના સળંગે અથાણું પ્રમુખ વોરાવનાર દાતારને સાધુ ચોકખા શબ્દમાં કહે કે—હે બાઈ! હે બહેન! જે તમારે તે વસ્તુ વોરાવવા ઇચ્છા હોય તો તેમાંથી ગોટલાં, છોડીયા, ઠળિયા કે કાંટા વગેરે કાઢીને મને પુદ્ગલ વોરાવો એવો ચોકખો પાઠ છે (એજ સુનિની ભાષા સુમતિ.)

ફળિયાની જોડાવણીમાં કદી અયોગ્ય શબ્દ હોય તો તે શબ્દ સાધુ નહિ વાપરતા યોગતાવાળો શુદ્ધ ને સરલ શબ્દ વાપરે. દાખલા તરીકે પ્રહિયાવાડમાં એક જાતની વત્સપતિનું શાક થાય છે તેનું નામ એવું વિચિત્ર છે કે જે નીચ વરણમાં કે મ્લેચ્છ જાતિમાં તે નામનું શાક સાંભળ્યું હોય તો ઉત્તમ જ્ઞાતિ તો તે નામનો તિરસ્કારજ કરે; પરંતુ જ્યારે શ્રાવકનાંજ હૈ તે નામનું શાક સાધુને વોરાવવા આમંત્રણ દે અને સાધુ ચોરે પણ વરા, પણ ઉપયોગવંત સાધુ હોય તો એમ કહે નહિ કે-એટલે તેનું નામ ઇ માગે નહિ. એવું શાક કયું? તે સાલળો-નેગકોગનું શાક. જે જાનો ૧૩ પ્રસિદ્ધ અર્થ દરીએ તો 'નેગ' એટલે નેગીયો અને 'કોગ' એટલે 'સ' (ઉદરની જાતિમાં નેગિયા જેવી પુંસ થાય છે.) જે બન્ને પંચેન્દ્રિની રિત છે; તેનું શાક સાધુને બીજકુલ ખપે નહિ—પરંતુ તે બન્ને નામની નેગકોગ એ નામની વત્સપતિનું શાક કાઢિવાડમાં વપરાય છે ને સાધુ તુ ખાય છે. નવાયે ૬૩૦ મી કલમમાં વપરાયેલા શબ્દનું સમજી લેવું.

(૨) મત્સ્યગંધા—વનસ્પતિ, જલરૂપિણ અનેવૈષક શાસ્ત્રમાં માછલીના જેવી ગંધવાળી વનસ્પતિ કહી છે.

(૩) મત્સ્ય પિતા—વનસ્પતિ કંદુરોદિણી, કંદુ કહેલ છે. પરંતુ શબ્દ પ્રમાણે અર્થ કરીએ તો મત્સ્યનો પિતા તે પણ મત્સ્યજ કહેવાય, તેમ નહિ કહેતાં વનસ્પતિની ભતિ કહી.

(૪) મત્સ્યાક્ષી—૧ એક ભતની ઘો ૨ વનસ્પતિ મરાઠી ૩ વનસ્પતિ બ્રાહ્મી ૪ સોમલતા કહેલ છે, પણ મત્સ્યની આંખ કહેલ નથી. મત્સ્યાક્ષી શબ્દે વનસ્પતિની ભત કહેલ છે.

(૫) મત્સ્યાંગી—એક ભતની વનસ્પતિ કહેલ છે.

આચારંગજીની ૬૩૦ મી કલમમાં કહેલા અદ્વિયં તે હાડકાં નહિ પણ ઠળિયા, મંસ શબ્દે પચેદ્રિય તો માંસ નહિ પણ વનસ્પતિનો ગીર-દળ-ગર્ભ વગેરે ફળની અંદરનો કુણો ભાગ અને મચ્છ શબ્દે તેવા નામની કે તેવા આકારની કે તેવા ગુણવાળી વનસ્પતિની ભત કહી.

મચ્છને આકારે વનસ્પતિ હોય તેનું નામ પણ મત્સ્ય કહેવાય ઉપમાવાચક શબ્દ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ત્રેવીશમે ગાથા ૧૯ મે સમા ગયા વહુ તત્થ, પાસંઢા કોઝગા મિયા; ઘણાં પાખંડી કોતક ભેવાને આવ્યા મિયાં ભૂગ સરખા. મૃગ હવ મૃગાઃ તે કાંઈ ભૂગ નથી પણ ભૂગ સરખા અવિનંય-વંત અને ધર્મના અભાવ માટે ભૂગ કહીને બોલાવ્યા તેમ અત્ર પણ મચ્છને આકારે તથા વર્ણે તથા નામે વનસ્પતિ હોય તેને મચ્છ કહેવામાં આવે એવો શાસ્ત્રનો નિયમ છે. તેનો વિશેષ ખુલાસો આગળ પર આવશે.

પ્રથ ૫૫ મું—શિષ્ય-કેટલાક લોકો એવી શંકા ધરાવે છે કે-ભગવંત મહાવીરને મેરી ગામમાં લોટીખંડવાટો થયો વિશેષ વ્યાપીને લખને સિદ્ધાં અલગારને શુભશ્રિતએ દિલગીર થવાથી તેને શાંત કરવા રેવતી ગાથા પત્તિને ત્યાં મોકલ્યા ને ભગવંતે જણાવ્યું કે-મે કપોત શરીરનો પાક મારા માટે કરેલો છે તે લઈશ નહિ, આપાકર્મિ માટે અને મંબલર દરએ કુકુભંસએ એટલે કુકુળના માંસનો પાક તે મારા માટે લેજે, અર્થાત્ તે પાક ભગવંતે વાપર્યો ને આરામ આવ્યો. આ પ્રકારે હનિવામાં વાત ચાલે છે ને કેટલાક લોકો આસપો પણ કરે છે, માટે આ સંબંધી

શંકા નેન શાસ્ત્રથી યા અન્ય શાસ્ત્રથી જોવો ખુલાસો થવો જોઈએ કે-વાચક વર્ગને તરતજ શંકાનું સમાધાન થઈ જાય. માટે કૃપા કરી-મારી અવધ્યાનમાં હવે ઉપરની શંકાનું સમાધાન કરવા તસ્વી લેશે.

ઉત્તર—હે ભાઈ ! આ પ્રશ્ન ઘણો ગંભીર છે. શ્રદ્ધાવાનને તો એવી શંકા દિદિ થાય નહિ કે મારા ભગવાન કુકડાના માંસનો પાક ખાય; પરંતુ શબ્દ છગને હાથને સૂત્રમાં કોણ કોણ જોવા શબ્દો રહેલા જોવામાં આવે કે સૂત્રના શ્લેષ્યને નહિ જાણનારા અજ્ઞાત જનોને શંકા ઉત્પન્ન થાય તે સ્વાભાવિક છે; પરંતુ વાચક વર્ગને એક બાલુ જોવાનું નથી તેના જેવું કામ વસ્તુને સ્વભાવ તમામ વિચારવાનું છે. જેમ આચાર્યશ્રી સૂત્રના મૂળ પદમાં જાટિયં મંસ મચ્છ-(૬૩૦) ની દેવમનો મૂળ પાઠનો અર્થ સૂત્રના ન્યાયી વનસ્પતિનેજ લાગુ થયો છે તેમજ આ શબ્દને માટે પણ તેજ રીતે સમજી લેવાનું છે. જે શબ્દ તદાકાળે વનસ્પતિના સ્વરૂપમાં વપરાતો હતો તે શબ્દ આ કાળે પૃથ્વીદિયના શબ્દમાં વપરાતો જાત્રીને શંકા ઉત્પન્ન થાય પણ જૈન ધર્મના શાસ્ત્ર માંસશક્તી નથી એ સંબંધે પ્રથમ ચેત્કળો ખુલાસો થયો છે તો પછી ખુદ અધિકૃત ભગવંત પોતે તેવો અયોગ્ય વાતુનો પાક જોજે કેમ ? દિદિ ન જો.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—આ વિશે મૂળ પાઠમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો-અભવતીજ અતઃ ૧૫ મું-મૂળ પાઠ-આ રીતે છે. શ્રી ભગવંત મહાવીર કહે છે કે—

ઉં જગદનં તુમં મોહ ! મિદિય મામં જયસં ચેવંતીય માદારાણં દાનિં
સાવનં ચેવંતીય માદારાણં નન અદ્રાવ્ય દુષે કવોય મરીયા ઉત્તમદિય ચેવંતીય
અદો થપિ ॥ મે ગળ્લે વાલિયામિ મગ્ગાર કદ્દવ વુલ્લુદ મંમવ નસારાણિ
ઉત્તં મદો ॥ ૧૪૦ ॥

દો અભવંત કો—અદો મોહ ! તું મિદિય મામં જયસં ચેવંતીય માદારાણં દાનિં
સાવનં ચેવંતીય માદારાણં નન અદ્રાવ્ય દુષે કવોય મરીયા ઉત્તમદિય ચેવંતીય
અદો થપિ ॥ મે ગળ્લે વાલિયામિ મગ્ગાર કદ્દવ વુલ્લુદ મંમવ નસારાણિ
ઉત્તં મદો ॥ ૧૪૦ ॥

આ શબ્દો જોઈને જાણીએ છીએ કે આ શબ્દોમાં મોહ, મામં, જયસં, ચેવંતીય, માદારાણં, દાનિં, સાવનં, ચેવંતીય, માદારાણં, નન, અદ્રાવ્ય, દુષે, કવોય, મરીયા, ઉત્તમદિય, ચેવંતીય, અદો, થપિ, મે, ગળ્લે, વાલિયામિ, મગ્ગાર, કદ્દવ, વુલ્લુદ, મંમવ, નસારાણિ, ઉત્તં, મદો, આવા શબ્દોનો અર્થ શ્રી ભગવંત મહાવીરે આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—આ વિષે ટીકાકાર શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ટીકાકાર આ પ્રમાણે જણાવે છે કે—

દુલે કવોયા इत्यादि श्रूयमानमेवार्थ के चिन्मन्यन्ते । अन्येत्वाहुः ।
કપોતકઃ પક્ષિ વિશેષઃ તદ્વ દ્વીફલે વર્ણસામ્યર્થાત્ । તે કપોતે કૂખ્માંડે જસ્વેકપોતકે
વેચતે શરીરે વનસ્પતિ ઝીવ દેહત્વાત્ કપોતક શરીરે અથવા કપોતક શરીરે હવ
ધૂસર વર્ણ સાધમ્યર્થાત્ એતે કપોતક શરીરે ૨ કુખ્માંડ ફલે એવતે ઉપસ્કૃતે સંસ્કૃતે
॥ તેહિનો અઠોચિ । ચહુ પાપત્વાત્ । પરિઆસેપચિ । પરિવાસેપ્ દ્યસ્તન મિત્યર્થઃ ।
મઝ્જાર કહણ્ણ इत्यादि रपि केचित् श्रूयमाण मेवार्थ मन्यन्ते ॥ अन्येत्वाहुः मार्जा
રોધાયુ વિશેષઃ તદુપ શમનાય કૃતં સંસ્કૃતં માર્જારી કૃતં અપરેત્વાહુ માર્જારો વિરા-
લિકામિધાનો વનસ્પતિ વિશેષ સ્તેન કૃતં આવિતં યત્ તથા કિં તદિત્યાહ । કુકુટ
માંસકં बीजदूरकं कटाहं ॥ આહરાદિચિ । નિરવચત્વાદિતિ ।

અહિંમાં ટીકામાં એમ જણાવે છે કે—જે કપોતક શરીર સરીખા એટલે
કપોત પંખીના શરીર સરખા વરણનાળા જે કુખ્માંડ ફળ તે કોળાના ફળ-
એટલે બુરા કોળાના ફળનો પાક મારા માટે કરેલો છે તે મારે ન કહ્યે
તે લગ્ન નહિ, અને તેમના ઘરને વિષે અન્યને માટે વાયુ હઠાવવાને
બીજેશનો પાક કર્યો છે તે મારા માટે લાવજે એમ સિંહા અણુગારને
ભગવંતે કહ્યું છે; એવો આવ ટીકામાં જણાવે છે, તથા એમ પણ જણાવે
છે કે—બિરુદિકા નામની વનસ્પતિ અને બીજેશના ગર્ભ સાથે કરેલો
આપધીનો પાક તે નિર્વંશ હોવાથી મારે આહાર કરવા યોગ્ય છે તે લાવજે.
ઇત્યર્થ—

પ્રશ્ન ૫૮ મું—આ ઉપરના શંકાવાગાં વાક્ય માટે—કપોત—માંસર્જ-
ને કુકુટ માંસ અ. ત્રણ શબ્દ માટે કોણ વિપરીત અર્થ તો કરતું નથી
ના ? અને જે કરતું હોય તો કેવી રીતે કરે છે ? અને તેનો ખુલાસો કેવી
રીતે સમજવો ? તે તમામ પ્રગટ કરવા જરૂર છે.

ઉત્તર—તો સંતજો—સૂત્રનું રહસ્ય તો સમદષ્ટિજ બહે. બાળીને
તો જેવું બાલે તેવું લખે તે ઉપર લાંબો ચિચાર નહિ કરવો થો નંદી ડના
વાક્યનું સ્મરણ કરવું.

સાદર હોતવે ઉપાસક દયંજ સૂત્રનું ઉચ્ચિતમાં બાણંતર કયું છે
તેમાં દેશાગાના અધિકાર માટે થી ભજવનીજ સૂત્રનું ૧૫ પત્રકમું ચતક
આખું ઉચ્ચિતમાં લખ્યું કયું છે, તેમાં ઉપરની ત્રણ બાજનામાં એમ

પણ એજ જણાવ્યું છે કે-કપોત શબ્દે-ભુરા કણ્ઠતરના વરણે એટલે ધૂસર વર્ણુ કુખમાં રૂઝ-ભુરૂ કોહલું કહ્યું છે. કહેવત પ્રમાણે-ખાર કોપી ભાષા બદલે, તરૂવર બદલે શાખા; કોઇ દેશમાં કોઇ વસ્તુને કેરા રૂપમાં બોલાવે ને કોઇ દેશમાં તેની તે વસ્તુને બીજા શબ્દમાં બોલાવે; માટે નામ ઉપર આધાર નહિ રાખતાં વસ્તુ ઉપર વિચાર કરવો જઇય.

કેટલાક કપોત વર્ણુ બોજોરાને કહે છે, અને કેટલાક કપોત વર્ણુ કોહલાને કહે છે પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે ભગવંતના અર્થે કરેલો પાક તો લેવો નિયેદ છે. હવે માંજર કુકકુડ માંસને માટે તે પાક લેવાને નિયેદ નથી. ભગવંતે તે પાક લેવાની આજ્ઞા આપી છે અને તે પાક ભગવંતે આહાર્યો પણ છે; પરંતુ આ બે શબ્દને માટે ઉપરના તમામના અભિપ્રાયથી કાંઇક બીજુંજ સ્વરૂપ જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ-માંજર કડએ કુકકુડ માંસનો દેવતી ગાથા પત્નીએ જે પાક કરેલો તે પાક ભગવંતને કડપતો કહ્યો તે સંબંધે પૂર્વે કરેલા નોખા નોખા અર્થ, નોખા નોખા અભિપ્રાય જે કહેવામાં આવ્યા છે તેથી જૂદો અર્થ કાંઇ યાય છે ખરો ? તો તે પણ જણાવો ?

ઉત્તર-માંજર કડએ-માંજર નામ બીટલી-બીટલી નામની વનસ્પતિના દુગ-બીટલીના દુગમાં રહેલા ગર્ભને બીટલીનો ગર્ભ કહેવામાં આવે છે, ને તે ઉદરની ઔષધીમાં વપરાય છે તે, અને કુકકુડ એટલે કુકકુડવેલ વનસ્પતિની જાતિમાં કહેલ છે તેના દુગનો ગર્ભ તે પણ ઉદરના રોગપર ઔષધીમાં વપરાય છે, એટલે બીટલીના ને કુકકુડવેલના દુગના ગર્ભનો કડએ નામ કરેલો પાક તે દેવતીએ પ્રથમ ઘોડા માટે કરેલો (એ વૃદ્ધ વાક્ય છે) તે પાક માટે કડપે એમ ભગવંતે કહ્યું.

વૃદ્ધો પૂર્વાપર કહેતા આવ્યા છે કે-ભગવંતે સિંહા અગ્રગારને કહ્યું કે-મારા અર્થે કરેલો પાક જે દો કપોત દુગનો તે ન લઉં. બીટલી અને કુકકુડવેલના દુગનો ગર્ભ (માંસ) નો પાક જે તેના ઘોડા માટે કરેલો છે; તે હારજો. સિંહા અગ્રગારે તે પાક માગતા દેવતીએ કહ્યું કે, મહારાજ તે પાક યર્ષ રહ્યો છે. ત્યારે સિંહા અગ્રગારને ભગવંતે ધરાવ્યા પ્રમાણે કહ્યું કે-તે પાક ધરાવના પડખે ચાલ્યો છે તે ભગવંતને કડપે છે, માટે તે બેરાચેલ દેવતીને આશ્ચર્ય થયો કે એક તો ભગવંતના અર્થે કરેલ પાકનું રક્ત્ય હુંજ બહુ છે, બીજું ધરામાં રહેલો પાક હું બહુની નથી, અને ખરો જાન તમે ચાલો બહુ ? તમે જાન વટે જાતી કે તપના પ્રમાણે દોષ દેવના

પ્રશ્ન ૧૪ સુ—કુકકુક શબ્દ વનસ્પતિની જાતિમાં ઔષધીમાં વૈદક શાસ્ત્રમાં કહ્યો હોય તો તે પણ જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉપર કહેલા વૈદક ગ્રંથમાં નિચે પ્રમાણે છે—

પાને ૪૫૬ મે—ગુજરાતીમાં—કુકકુકેલ કહી છે.

પાને ૪૬૫ મે—વનસ્પતિની જાતિમાં—(લાલ ગુર્ગા) કહેલ છે. હિંદીમે—

પાને ૫૫૧ મે—હિંદી ભાષામાં—લાલગુર્ગા—એ એક જાતની ઔષધી છે. (વનસ્પતિની જાતિ છે.)

પાને ૬૫૫ મે—ગુજરાતીમાં—અરિકા—તૈલંગ ભાષામાં કુકક કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મે—ઓટીગણુ નામની શાકની વનસ્પતિમાં—કુકુટ, કુકુટ—નામ કહેલ છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કપોત, માંજીર અને કુકકુક ત્રણે તિર્થંચ પંથેદ્રિયનાં નામે વનસ્પતિની જાતિમાં ઔષધીરૂપે વૈદક શાસ્ત્રમાં કહેલ છે. તે ઉપરાંત વૈદક શાસ્ત્રમાં મનુષ્ય તિર્થંચનાં નામની ઔષધીઓ વનસ્પતિની જાતિમાં પુષ્પ કહેલ છે; તેમજ શ્રી પત્રવણાણ સૂત્રમાં પણ વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્થંચ અને બીજા હાલતા ચાલતા ત્રસ જીવોનાં નામે વનસ્પતિઓ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ સુ—પત્રવણાણ સૂત્રમાં મનુષ્ય તિર્થંચ અને ત્રસ જીવનાં નામે વનસ્પતિ કય કય કહી છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી પત્રવણાણ સૂત્રમાં ૫૬ પહેલે વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્થંચ વગેરે ત્રસ જીવોનાં નામ કહ્યા છે તે.

(૧) વૃક્ષની જાતિમાં—પુલં જીવ—પુલં જીવ તો—પુત્રનો જીવ કહેવાય અને પુત્ર શબ્દ મનુષ્યની જાતિમાં હોય.

(૨) જાગરુક્ષ—નાગ વૃક્ષ—નાગ તો સર્પ જાતિમાં હોય છે. એ રોગક્રિયાની જાતિમાં કદુ—હવે ભદ્ર બીયાની જાતિમાં કહે છે.

(૩) મારલિંગ—ખજોરાને કહેવ છે ને માત્ર તો મનુષ્ય તિર્થંચને હોય.

(૪) નિસ્તેષ—નિસ્તેષને કહેવ છે ને તેનો અર્થ નિઝાદી પણ થાય. એ વૃક્ષની જાતિમાં ચાર નામ કહ્યાં—હવે ગુરુદાની જાતિ કહે છે.

(૧) ગુરુદા—ગુરુદા—વનસ્પતિ છે અને પુરુષનું નામ પણ હોય છે.

(૨) મારલિંગ—માનુલિંગી—વનસ્પતિ બાદી પૂર્વવત્—

નિરાહિ-બિરાહી, એવા નામની સાધારણ વનસ્પતિ છે. અને બિરાહીનો અર્થ બિલાડી પણ થાય છે.

તેમજ શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં પિંડેષણા અધ્યયને-આડમે ઉદેશે-ફળના ધોતણુ કહ્યા છે. તેમાં કોલ પાળગંવા-કહેલ છે, એટલે કોલ નામના ફળ કહ્યાં છે. અને કોલ શબ્દ ઉદરની જાતિમાં ધુસ થાય છે. તેમ નોગત્રેલ એ નામની વનસ્પતિ પણ થાય છે. અને નોગ, કોગ એ નામનાં ભુજપર પંચેન્દ્રિય જીવ છે. અને તે નામની વનસ્પતિ પણ કહેલ છે. તે વનસ્પતિનું એટલે નોગકોગ નામની વનસ્પતિનું શાક હાલ કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે.

આ પ્રમાણે વનસ્પતિની જાતિમાં મનુષ્ય તિર્યંચ નામ રહ્યાં છે તે સૂત્રપાઠથી જણાવ્યાં. તેમજ વૈદક શાસ્ત્રમાં વનસ્પતિની ઔષધીઓનાં નામ આપ્યાં છે, ત્યાં પણ મનુષ્ય તિર્યંચ અને દેવોનાં નામ પણ આપ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—વૈદક શાસ્ત્રમાં મનુષ્ય તિર્યંચાદિકનાં નામે ઔષધીઓ કેવી રીતે ને કઇ કઇ ને કયા શાસ્ત્રમાં કહેલ છે તે તમામ સ્વરૂપ જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-વૈદક શાસ્ત્ર “આલિગ્રામ નિઘંટુ ભૂષણમ્” અર્થાત્ બૃહત્ત્રિપંદુ રત્નાકરાન્તર્ગતો-૭ મો ૮ મો ભાગ (વૈદકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થ નામ ગુણ કોષઃ) મુંબાઇ-એમરાજ શ્રી કૃષ્ણદાસે વેંકટેશ્વર છાપખાનામાં સંવત ૧૯૬૧ માં એ અંથ ૧૨૧૬ પૃષ્ઠનો છપાએલો છે તેમાંનું કેટલુંક ઔષધીવા શબ્દનું ટાંચણ કરેલ છે, તે અંથમાં આટલા પ્રકારની ભાષામાં ઔષધીઓનાં નામ દાખલ કર્યાં છે.

(૧) હિન્દી ભાષા, (૨) બંગ ભાષા, (૩) મહારાષ્ટ્ર ભાષા, (૪) ગુર્જર ભાષા, (૫) કર્ણાટકી ભાષા, (૬) તૈલંગ ભાષા, (૭) અંગ્રેજી ભાષા, (૮) લેટીન ભાષા, (૯) ફારસી ભાષા, (૧૦) અરબી ભાષા. એ દશ ભાષામાંનું કેટલાક શબ્દનું ટાંચણ નિચે પ્રમાણે આપનામાં આપ્યું છે.

પાને ૬ ઠે-૭ મે-કસ્તુરીનાં નામ-મૃગ નાભિકા, અંટલ, મૃગ નાભી, મૃગમા, મૃગ, મૃગી, નાભિ, માર્બરી, રયામા, કામાન્ધા, મૃગાંડલ, કુરંગ-નાભિ, ગુર્જર ભાષામે કસ્તુરી-અંગ ભાષામે મૃગ નાભી.

પાને ૧૧ મે-અંધ માર્બર પીર્થ-કપૂર વર્ગમાં, એ એક ઔષધીનું નામ છે.

પાને ૨૮ મે-વચનું નામ હસ્તિ કહેલ છે.

પાને ૪૦ મે—શેલારસને—કપિનામા, કપિતૈલ, કપિથ, સિદ્ધ, કપિ, કપિજ, કપિ ચંચલ કહેલ છે. (કપિનો અર્થ વાંદરો પણ થાય છે.)

પાને ૪૨ મે—લગ્નગને દેવકુસુમ કહેલ છે.

પાને ૪૮ મે—એલચીને મરિલા, કન્યા-કુમારી, કુમારિકા પૃષ્ઠી કાન્તા, ગર્ભસમ્ભવા, બાળા, બળવતી, ગન્ધાળી ગર્ભ ઓર મરેકા (આટલાં નામ એલચીનાં કહેલ છે)

પાને ૫૧ મે—ચલુકમાવાને કોલ કહેલ છે. (અને કોલ પુંકને પણ કહે છે.)

પાને ૫૩ મે—નાગકેસરને—નાગ કહેલ છે.

પાને ૬૭ મે—ગુજરાની ભાષામાં—ગોરા ચંદન—હીંદી ભાષાને—ઝાંઝોયન (એ ગાયના મસ્તકનું પિત્ત છે.) એવધી છે, એમ કહ્યું છે.

પાને ૮૫ મે—ગુજરાની ભાષામાં—મેરમાંથી એ એક ઓપિ છે.

પાને ૧૦૬ મે—ગુજરાની ભાષામાં—આંબળા—તામિલ ભાષામાં—મંચ કહેલ છે.

પાને ૧૧૭ મે—ચરકને દોળ કહેલ છે.

પાને ૧૧૮ મે—ગુજરાની ભાષામાં—ગજપીપર—અને મરાઠી ભાષામાં—મોરપંતી કહેલ છે.

પાને ૧૧૯ મે—સર્પદંડા, સર્પાંગી, પાર્વતી, લંબદંતા, જીનેશ એ ઓપની નામ છે.

પાને ૧૨૧ મે—ગુજરાનીમાં—ચિત્રા, મંદુકમાં—ચિત્રક, રાષ્ટ્રવિદ્યા દિંદી ભાષામાં ચિત્રા લાલચીલા—જંગ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક જાતની વનસ્પતિની એવધી કહી છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનસ્પતિને—ખાજર—કહેલ છે.

પાને ૧૨૩ મે—ગુજરાનીમાં—ગુણદાનુ—કુણમી ભાષામાં—ગુણદાનુ

પાને ૧૨૪ મે—ગુજરાનીમાં—ગુણદાનુ—કુણમી

પાને ૧૨૫ મે—ગુજરાનીમાં—ગુણદાનુ—કુણમી

પાને ૧૨૬ મે—ગુજરાનીમાં—ગુણદાનુ—કુણમી

ગુજરાનીમાં—ગુણદાનુ—કુણમી

પાને ૧૨૭ મે—ગુજરાનીમાં—ગુણદાનુ—કુણમી

પાને ૨૫૩ મેં—ગુજરાતીમેં—[ખલો-ખિલું-હિંદીમેં—એવ બંગાલમેં
એલ કહેલ છે.

પાને ૩૨૦ મેં—ગુજરાતીમેં—ગરણી-હિંદીમેં—સફેદ કાચલ, નીલી
કાચલ-મરાઠીમેં—ગોઝણી—તેના વિવરણમાં—પાને ૩૨૧ માં કહ્યું છે કે—કાચલ
સફેદ ઓર નીલે કૂલોંકે લેદસે દો પ્રકારકી હે. ચહ ખેત, બાગ ઓર
ઉપવનોમે હોતી હે પતે છોટે શુભાળકી સમાન હોતે હે ઇસપર ફગી
લંબી આતી હે.

પાને ૩૨૨ મેં—ઇકાણી, ચકાણી—એ નામની વનસ્પતિની ઓખધી છે.

પાને ૩૩૩ મેં—ગુજરાતીમેં—કઢિયો, લેરવની ચીંગના બી સંસ્કૃતમેં—
કપિ કચ્છ, આત્મ શુભા, મર્કટી, ચૂકા, ગાત્ર લંગા, વાનરી, લાંગડી,
ખડરી, ચુર, વરાહિકા, વનશુકરી ઇત્યાદિ નામ છે.

પાને ૩૩૫ મેં—માંસ રોહિણી—એ વનસ્પતિનું નામ છે.

પાને ૩૬૫ મેં—ગુજરાતીમેં—, કાંસડો,—મરાઠીમેં—કસઈ કહેલ છે.

પાને ૩૭૬ મેં—શતાવરીનાં નામ—મહારીતા, બહુમુતા, નારાયણી,
મહાપુરુષ દંતા, શતપદી, વૈષ્ણવી, વાસુદેવ પ્રિયકરી, મહોદરી, ફૂગીજિહવા,
બહુપુત્રીકા. (એટલા શતાવરી વનસ્પતિનાં નામ છે.)

પાને ૪૦૬ મેં—ગુજરાતીમેં—એખરો-સંસ્કૃતમેં—કાકિલાક્ષ—તે માંપલુ
લાલ કોકિલાક્ષ અને યેત કોકિલાક્ષ—એખરોને કહેલ છે.

પાને ૪૧૬ મેં—પ્રસારણ વેટ્યને (નારી) કહેલ છે.

પાને ૪૧૭ મેં—સંસ્કૃતમેં—સારીવા-ગુજરાતીમેં—કપરી, કાળી વેટ્ય-
તેનું નામ જિહવા કહેલ છે.

પાને ૪૨૬ મેં—શિવલિંગી, ઇશ્વરી, સ્વયંભૂ, દેવી, ચંડા, શિવવત્રી
એ એક જાતની વેટીનું નામ છે.

પાને ૪૨૭ મેં—દેવી, ગોઝણી, મરાઠીમેં—મોરવેલ, કદેત છે.

પાને ૪૨૮ મેં—ગુજરાતીમેં—ખીલુડી—સંસ્કૃતમેં—શાકમાચી—તેનાં નામ
વાપત્રી, શાક, વાવસા દવા, શાકમાતા, મુંદરી, કાકિની. એ વનસ્પતિની
જાત છે.

પાને ૪૩૦ મેં—ગુજરાતીમેં—ખપેરી—સંસ્કૃતમેં—કાકજંબા, કાકનાસિકા,
શાક, શાકનાસા, શાકના, દાસી, નરીશાન્ડા, કાડી,

પાને ૬૨૫ મેં-કાબુકલિયાને-પાર્વતી, કહેલ છે.

પાને ૬૩૧ મેં-પીપળાને-અશ્વત્થ, ગજરાશન, ચૈત્યદુમ, બોધિતર, કૃષ્ણાવાસ, ચૈત્યવૃક્ષ, નાગબન્ધુ, દેવાત્મા, કપીતન, બોધિદુમ, કુંજરાશન, પવિત્રક, બોધિવૃક્ષ, યાજ્ઞિક, વિપ્ર, મંગલ્ય, સત્ય, શુચિદુમ, ધનુર્વૃક્ષ, એવા એવા પીપળાનાં નામ કહેલ છે.

પાને ૬૩૨ મેં-શુભરાતીમેં-પારસપીપળા-તેને-હિંદીમેં-ગજદંડ-બંગાળી ભાષામેં-ગજશુડી-કહેલ છે.

પાને ૬૪૨-૬૪૩ મેં-અશ્વકર્ણ-અજકર્ણ-એ નામનાં વૃક્ષ કહ્યાં છે.

પાને ૬૪૪ મેં-અશ્વપુત્રી-ગજવલ્લભા-એવા નામનાં વૃક્ષ કહ્યાં છે.

પાને ૬૪૫ મેં-શુભરાતીમેં-કડાયો-સંસ્કૃતમેં-અર્જુન-તેને પાર્થ, પાંડવ, કૌતેય, કૃષ્ણ સારથિ, વીર, વીરવૃક્ષ, અર્જુન વૃક્ષનાં એ નામ.

પાને ૬૫૩ મેં-બાવળને-ગોશ્રંગ; કહેલ છે.

પાને ૬૫૫ મેં-શુભરાતીમેં-અરિઠા-તૈલંગ ભાષામેં-કુકુડ કહેલ છે.

પાને ૬૫૬ મેં-પુત્ર જીવ-એવું વૃક્ષનું નામ છે.

પાને ૬૬૩ મેં-બાબરાને-પ્રસાવૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૬૭૩ મેં-સાગને-કોલકલ કહેલ છે.

પાને ૬૮૦ મેં-ખીજડાનાં વૃક્ષને-મંગલ્યાં, સુમદા, લક્ષ્મી, પવિત્રા, પાપ નાશિની, (એવાં એવાં નામથી બોલાવેલ છે).

પાને ૬૯૬ મેં-ધાતુની જાતમાં-શુભરાતી ભાષામાં-સીમું-તેને-સંસ્કૃતમાં-નાગ, સીસક કહેલ છે.

પાને ૭૧૨ મેં-મોરશુયાને-મયુર શીવક, મયુરક કહેલ છે.

પાને ૭૧૭ મેં-બોટારને-સંસ્કૃતમાં-નાગસત્વ કહેલ છે.

પાને ૭૨૧ મેં-મંધકને-અલિ, બલરસ, કહેલ છે-અને લૈટિન ભાષા-મેં-સકકર કહેલ છે.

પાને ૭૨૪ મેં-મણચકને-સંસ્કૃતમાં-મનઃશિતા, નાગજિહ્વા, નાગ માતા, કહેલ છે.

પાને ૭૨૮ મેં-પાનની જાતમાં-જુવારને-ફ્રેંચ ભાષામાં-ટોલકમ જલમેરી, કહેલ છે.

પાને ૮૦૪ મેં-હિંદને-જલિ કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મેં-હિલમોચી નામની વનસ્પતિમાં-મત્સ્યાંગી-મત્સ્યાણી
જળપ્રાણી, પ્રાણી-હિંદીમેં-દુરદુલ-તેનાં કુલાદિ કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મેં-ઓટીમલ નામની ચાકની વનસ્પતિમાં-કુકુંટ, કુકું-
જેવું પણ નામ છે.

પાને ૮૫૫ મેં-ગોલીકા ચાકને-ગોઝિહવા દહેલ છે. (શ્લોકમાં)

પાને ૮૬૪ મેં-ગુજરાતીમાં-કડવી તુંબડી-તેને રાજપુત્રી, નૃપાત્મક
કહે છે.

પાને ૮૬૬ મેં-શુભરાત્રીમાં-તાંમતિ-એ નામની વનસ્પતિ યાત્રી
તેને બંગ ભાષામાં થંશા કહેવું છે.

પાને ૮૭૦ મેં—શુભરાત્રીમાં—ચિત્રા, શશ્વરા, કૌર્ત્રી—સંજ-
 વમાં—મૃગેશ્વર, મૃગાશી, મૃગાદની, કપિત્રાશી, મૃગેશજી, ચિત્રા, મુખ
 ચિર્લિટા, દેવી એવાં નામ સ્તોત્રમાં કર્યાં છે.

પાને ૮૭૩ મેં—પ્રાક્ષિંગાને—ગુજરાતીમાં—તથા—મંદિર—

પાને ૮૮૬ મેં—જાણીને—ચતુષ્પદ કહેલ છે.

પા.ને ૮૬૩ મેં—ગુજરાતીમાં—ગુજાર—મંદુરમે—ગોરાદી ૩૬૧).

પાને ૬૦૦ મેં—સમજાવે—સેવકોના ૪૨૫ ઇ.

પાને ૯૧૦ મિ—૨૧૫૭ને—દૈનિક, દૈનિકાત્ર ૩૬૩ ઇ.

૫.ને ૯૧૧ મં—દશિતાર્જુ—મજદુર્જુ—એ દંદના નામ પે.

પ.નં ૬૧૩ મેં—મ.દિ.૧-૬, બેં.સા-૬—૪૭.૧ ઇ.

ଏକେ ୧୧୪ ନିଂ—ହରିଦ୍ରାବଳି, ଖଟୁରାବଳି, ଲୁଗୁରାବଳି, ଶୁଣ୍ଠିବଳି, ଶୁଣ୍ଠିବଳି.

[illegible]

1. 1918 2-10-18, 2-11-18, 2-12-18, 2-13-18, 2-14-18, 2-15-18, 2-16-18, 2-17-18, 2-18-18, 2-19-18, 2-20-18, 2-21-18, 2-22-18, 2-23-18, 2-24-18, 2-25-18, 2-26-18, 2-27-18, 2-28-18, 2-29-18, 2-30-18, 3-1-18, 3-2-18, 3-3-18, 3-4-18, 3-5-18, 3-6-18, 3-7-18, 3-8-18, 3-9-18, 3-10-18, 3-11-18, 3-12-18, 3-13-18, 3-14-18, 3-15-18, 3-16-18, 3-17-18, 3-18-18, 3-19-18, 3-20-18, 3-21-18, 3-22-18, 3-23-18, 3-24-18, 3-25-18, 3-26-18, 3-27-18, 3-28-18, 3-29-18, 3-30-18, 3-31-18, 4-1-18, 4-2-18, 4-3-18, 4-4-18, 4-5-18, 4-6-18, 4-7-18, 4-8-18, 4-9-18, 4-10-18, 4-11-18, 4-12-18, 4-13-18, 4-14-18, 4-15-18, 4-16-18, 4-17-18, 4-18-18, 4-19-18, 4-20-18, 4-21-18, 4-22-18, 4-23-18, 4-24-18, 4-25-18, 4-26-18, 4-27-18, 4-28-18, 4-29-18, 4-30-18, 5-1-18, 5-2-18, 5-3-18, 5-4-18, 5-5-18, 5-6-18, 5-7-18, 5-8-18, 5-9-18, 5-10-18, 5-11-18, 5-12-18, 5-13-18, 5-14-18, 5-15-18, 5-16-18, 5-17-18, 5-18-18, 5-19-18, 5-20-18, 5-21-18, 5-22-18, 5-23-18, 5-24-18, 5-25-18, 5-26-18, 5-27-18, 5-28-18, 5-29-18, 5-30-18, 5-31-18, 6-1-18, 6-2-18, 6-3-18, 6-4-18, 6-5-18, 6-6-18, 6-7-18, 6-8-18, 6-9-18, 6-10-18, 6-11-18, 6-12-18, 6-13-18, 6-14-18, 6-15-18, 6-16-18, 6-17-18, 6-18-18, 6-19-18, 6-20-18, 6-21-18, 6-22-18, 6-23-18, 6-24-18, 6-25-18, 6-26-18, 6-27-18, 6-28-18, 6-29-18, 6-30-18, 7-1-18, 7-2-18, 7-3-18, 7-4-18, 7-5-18, 7-6-18, 7-7-18, 7-8-18, 7-9-18, 7-10-18, 7-11-18, 7-12-18, 7-13-18, 7-14-18, 7-15-18, 7-16-18, 7-17-18, 7-18-18, 7-19-18, 7-20-18, 7-21-18, 7-22-18, 7-23-18, 7-24-18, 7-25-18, 7-26-18, 7-27-18, 7-28-18, 7-29-18, 7-30-18, 7-31-18, 8-1-18, 8-2-18, 8-3-18, 8-4-18, 8-5-18, 8-6-18, 8-7-18, 8-8-18, 8-9-18, 8-10-18, 8-11-18, 8-12-18, 8-13-18, 8-14-18, 8-15-18, 8-16-18, 8-17-18, 8-18-18, 8-19-18, 8-20-18, 8-21-18, 8-22-18, 8-23-18, 8-24-18, 8-25-18, 8-26-18, 8-27-18, 8-28-18, 8-29-18, 8-30-18, 8-31-18, 9-1-18, 9-2-18, 9-3-18, 9-4-18, 9-5-18, 9-6-18, 9-7-18, 9-8-18, 9-9-18, 9-10-18, 9-11-18, 9-12-18, 9-13-18, 9-14-18, 9-15-18, 9-16-18, 9-17-18, 9-18-18, 9-19-18, 9-20-18, 9-21-18, 9-22-18, 9-23-18, 9-24-18, 9-25-18, 9-26-18, 9-27-18, 9-28-18, 9-29-18, 9-30-18, 10-1-18, 10-2-18, 10-3-18, 10-4-18, 10-5-18, 10-6-18, 10-7-18, 10-8-18, 10-9-18, 10-10-18, 10-11-18, 10-12-18, 10-13-18, 10-14-18, 10-15-18, 10-16-18, 10-17-18, 10-18-18, 10-19-18, 10-20-18, 10-21-18, 10-22-18, 10-23-18, 10-24-18, 10-25-18, 10-26-18, 10-27-18, 10-28-18, 10-29-18, 10-30-18, 10-31-18, 11-1-18, 11-2-18, 11-3-18, 11-4-18, 11-5-18, 11-6-18, 11-7-18, 11-8-18, 11-9-18, 11-10-18, 11-11-18, 11-12-18, 11-13-18, 11-14-18, 11-15-18, 11-16-18, 11-17-18, 11-18-18, 11-19-18, 11-20-18, 11-21-18, 11-22-18, 11-23-18, 11-24-18, 11-25-18, 11-26-18, 11-27-18, 11-28-18, 11-29-18, 11-30-18, 12-1-18, 12-2-18, 12-3-18, 12-4-18, 12-5-18, 12-6-18, 12-7-18, 12-8-18, 12-9-18, 12-10-18, 12-11-18, 12-12-18, 12-13-18, 12-14-18, 12-15-18, 12-16-18, 12-17-18, 12-18-18, 12-19-18, 12-20-18, 12-21-18, 12-22-18, 12-23-18, 12-24-18, 12-25-18, 12-26-18, 12-27-18, 12-28-18, 12-29-18, 12-30-18, 12-31-18, 1919 1-1-19, 1-2-19, 1-3-19, 1-4-19, 1-5-19, 1-6-19, 1-7-19, 1-8-19, 1-9-19, 1-10-19, 1-11-19, 1-12-19, 1-13-19, 1-14-19, 1-15-19, 1-16-19, 1-17-19, 1-18-19, 1-19-19, 1-20-19, 1-21-19, 1-22-19, 1-23-19, 1-24-19, 1-25-19, 1-26-19, 1-27-19, 1-28-19, 1-29-19, 1-30-19, 1-31-19, 2-1-19, 2-2-19, 2-3-19, 2-4-19, 2-5-19, 2-6-19, 2-7-19, 2-8-19, 2-9-19, 2-10-19, 2-11-19, 2-12-19, 2-13-19, 2-14-19, 2-15-19, 2-16-19, 2-17-19, 2-18-19, 2-19-19, 2-20-19, 2-21-19, 2-22-19, 2-23-19, 2-24-19, 2-25-19, 2-26-19, 2-27-19, 2-28-19, 2-29-19, 2-30-19, 3-1-19, 3-2-19, 3-3-19, 3-4-19, 3-5-19, 3-6-19, 3-7-19, 3-8-19, 3-9-19, 3-10-19, 3-11-19, 3-12-19, 3-13-19, 3-14-19, 3-15-19, 3-16-19, 3-17-19, 3-18-19, 3-19-19, 3-20-19, 3-21-19, 3-22-19, 3-23-19, 3-24-19, 3-25-19, 3-26-19, 3-27-19, 3-28-19, 3-29-19, 3-30-19, 3-31-19, 4-1-19, 4-2-19, 4-3-19, 4-4-19, 4-5-19, 4-6-19, 4-7-19, 4-8-19, 4-9-19, 4-10-19, 4-11-19, 4-12-19, 4-13-19, 4-14-19, 4-15-19, 4-16-19, 4-17-19, 4-18-19, 4-19-19, 4-20-19, 4-21-19, 4-22-19, 4-23-19, 4-24-19, 4-25-19, 4-26-19, 4-27-19, 4-28-19, 4-29-19, 4-30-19, 5-1-19, 5-2-19, 5-3-19, 5-4-19, 5-5-19, 5-6-19, 5-7-19, 5-8-19, 5-9-19, 5-

12-191 2-42-58 222 3.

[illegible]

પાને હરંપ મે—શુભરાતીમે—મીંદડાની બીલી—તેના નામમાં ભૂમિ
વ કહેલ છે.

પાને ૧૦૧૧ મે—એરંડના તેડને—અંડકા તેલ, અંડીકા તેલ કહ્યા છે.

પાને ૧૦૨૮ મે—ખેલકા અર્ક, કહ્યા છે તે વનસ્પતિ છે.

પાને ૧૦૨૯-૧૦૩૦ મે—સફેદ અંડકા અર્ક, લાલઅંડકા અર્ક—
વનસ્પતિની જાતિ છે. (એરંડ જણાય છે.)

પાને ૧૦૩૨ મે—કોયલીકા અર્ક—એ વનસ્પતિની જાત છે—ધુધુ-
કા અર્ક—એ ગુલાબા ચણાડીકા અર્ક, સફેદ ધુધુચીકા અર્ક કહ્યા છે

પાને ૧૦૩૬ મે—કાકનાસાકા અર્ક—વનસ્પતિની જાતિનો એ અર્ક.

પાને ૧૦૩૭ મે—મરડેછીકા અર્ક—એવી વનસ્પતિના નામનો અર્ક.

પાને ૧૦૩૮ મે—પ્રાણીકા અર્ક—પ્રુદિ વર્દીક, ઇસકો છ મહીને
વન કરનેસે કવિ હો જાતા હે. ૧૧.

પાને ૧૦૫૧ મે—ગોંડ દેશમે—મત્સ્યંડીકો શુક કહેલ છે.

પાને ૧૦૫૪ મે—સાકરને—મીનાંડી, મત્સ્યંડિકા કહેલ છે.

પાને ૧૧૦૮ મે—વૃક્ષાદિકોમેં સી, પુરુષ જોર નપુંસક. એ વીન
દ હેં.

પાને ૧૧૧૨ મે—ઝોખી ઉચ્ચ વીર્ધ, શીત વીર્ધ, કહી છે.
મૂમી આશી.)

પાને ૧૧૮૮ મે—અધપુખી નામની વનસ્પતિનું નામ-પેનું નિહા
શુભરાતીમાં અંધાકુલી કહી છે.

પાને ૧૧૯૬ મે—એકવીર, મહાવીર, સદૃદીર, વીર એને શુભરાતીમાં
એકલકટો—એ નામનું વૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૧૧૯૮ મે—જમરછાલ્ય—સંસ્કૃતમે—જમરછાલી, દિંદીમે—
માછડી—એ નામનાં વૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૧૧૯૮ મે—અજમંધા, ખરપુન્ધા, કાગરી, પૂતિમપૂરિકા,
દામળાં, પ્રાણી, તેને શુભરાતીમે—ગરબી—સંસ્કૃતમાં—અજમંધા,
રીમે—તિલવન—મરાડીમે—કાનદોળી, કહેલ છે.

પાને ૧૨૦૪ મે—ઝોરણી, સર્પદંડી, ઝોખની તેને શુભરાતીમે—
મરડા કહેલ છે.

અહિંયાં આર્થ કર્મને માટે માંસાદિકનો ત્યાગ ગર્ભિતપણે જણાવ્યો છે. ત્યાંસુધી માંસાહારમાં ગૃહિતપણું હોય-એને માંસાહારની ટેવ પડેલી હોય છે તેના કોઠામાં ફયાનો વાસ થઈ શકતો નથી તેમજ ત્યાંસુધી સમકિતની પ્રાપ્તિ પણ થાવી નથી તોપણી ધર્મનું તો પ્રતિપાલન કરી ચકેજ કયાંથી ? માંસાહારીને બધા ગુણોની નાસ્તિ છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સમકિતી જીવ માંસાહારી ન હોય એવે કોઈ દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—“જૈન ગ્રંથ રત્નાકર”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી-કાર્તિકેયાનુગ્રેક્ષા અથ ધર્માનુગ્રેક્ષા-પાને ૧૧૬ મેં કહ્યું છે કે—

સમ્યક્દર્શન શુદ્ધઃ, રહિતઃ મદ્યાદિ સ્થૂલ દોષૈઃ ;

સમ્યક્દર્શન હૈ શુદ્ધ બદે એસા મધમાંસાદિ સ્થૂલ દોષ રહિત હોતે હૈ એટલે સમકિતદષ્ટિ જીવ હોય તે મદિરા માંસાદિ મોટા મોટા દોષોથી રહિત હોય. એટલે મદિરા માંસ ખાય નહિ, પરદારાગમન કરે નહિ, વર્ષાત્ સાત વ્યસન માહેલું કોઈ વ્યસન એવે નહિ. દુનિયામાં નિંદાય તેવું ધર્મ સમકિતી કરે નહિ. માંસાહારથી થતી નુકસાની તેનું સ્વરૂપ જણનારા સમદષ્ટિ જીવો તેનું સેવન કદિ કરે નહિ. તોપણી સાધુને માટે સવાલ ઉઠેજ શાનો ? સાધુને તો જ્યાં મદિરામાંસ વપરાતો હોય તેવે રસ્તે પણ જવાની ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—માંસાહારથી શું નુકસાન થાય છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—‘હિતશિક્ષા’ પૃષ્ઠ ૪૭ મેં—‘વજ્રયુ’ છે કે—માંસ ખોરાકથી જે ભયંકર બગાડ થાય છે. તે ધ્યાનમાં લેવા ભોગ છે. ટા, ટી, એલ, નીકોટિન, એમ. ટી. દરે છે કે—“માંસ ખોરાક કૃત્રિમ જીવસંસ્કારક છે, એ કૃત્રિમ જીવસંસ્કારના પરિણામે માણસ વિવિધ બુદ્ધિ અને છે-એથી થાક ઉત્પન્ન થાય છે. થાક દૂર કરવા જીવસંસ્કારની જરૂર પડે છે. અને જીવસંસ્કાર માટે તે માણસ પાછો માંસ ખાય છે, અને પરિણામે એના કુંદાળમાં ક્ષય થઈ જાય છે, અને વિનાશનું કામ ચાલ્યું જાય છે.” આ પ્રમાણે માણસને તામચી વૃત્તિનો બનાવનાર એ (માંસ) ખોરાક મનુષ્યનું મનુષ્યપણું હીનથી લે છે અને નિર્દયતાને બીજી દુરસ્ત જેવી બનાવી દે છે.

એથી વધારે—માંસ ખોરાક (૧) પદ્માં દરદો કંટપન્ન કરે છે, (૨) અજીરને તામચી વૃત્તિનો બનાવે નીતિ જાદ કરે છે, (૩) અને શાસ્ત્રના ન્યાયે ગંતનો પણ નિગ્રાહ કરે છે.

પ્રશ્ન ૭૦ સુ—માંસાહારીની ગતિ કયું થાય? આ વિષે શ્રમ કાંઈ જણાવે છે?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો— શ્રી ભગવતીજી સૂત્રનું આડમું છતાં નવમો ઉદ્દેશો—તેમાં ગૌતમ ગણધરે નૈરયિક (નારકીનું) આયુ તથા તેમ કાર્મણ શરીર પ્રયોગગ્રંથ-બાંધવાનું કારણ પૂછતાં શ્રી મહાવીર ભગવાને માંસાહારને પણ તેનાં કારણ તરીકે ખુદ્દી રીતે જણાવેલ છે, તે સંબંધમાં આ રીતે છે:—મૂલપાઠ—

નેરહયાડય કમ્મા સરિરપ્પઝોગ વંધેગ મંતે ॥ પુચ્છા ॥ ગોયમા, મહા-
રંમયાણ, મહાપરિગ્ગહયાણ, પંચિદિય વહેણ, કુણિમાહારેણ, નેરહયાડય કમ્મા
સરિરપ્પઝોગ જામાણ કમ્મસ્સ ઉદયેણ નેરહયાડય કમ્મા સરિરજાવ પમોગ રંપ ॥

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભગવન, નરક યોગ્ય આયુ તથા કાર્મણ શરીર પ્રયોગ શી રીતે બંધાય?

એના ઉત્તરમાં ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ, મહાઆરંભ, મહા-
પરિમહ, પંચિદિય છયોનો વધ, અને માંસાહાર. એ ચાર કારણોથી જ નરકનું આયુષ્ય તથા કાર્મણ શરીર પ્રયોગ બાંધે છે. અને તેના ઉપર નરકમાં જાય છે.

અર્થમાં ભગવતીજીમાં એકમું કયું છે કે—માંસનો આદાર કરનાર મરી નરકમાં જાય છે. તેમજ કાણુંગ મૂત્ર પણ એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૧ સુ—કાણુંગ મૂત્રમાં માંસાહાર વિષે શું કયું છે તે પણ જણાવ્યો?

ઉત્તર—માંસી-કાણુંગ મૂત્ર-કાણુંગ ચાથે-માંસ ભરીને નાશ થયું છે તે મૂત્રપાઠ—

‘વરદિ કલેદિ તીર નેરહયાડય કમ્મં વહેતિ નંરકા મહાંવાણ
મહાપરિગ્ગહયાણ પંચિદિય વહેતે કુણિમાહારેણ’ इति.

॥ કુણિમાહારેણ માંસાદ્યેઃ કમિહ વૃથ ॥

આ એનો છે. અને વિષે ઉપજાવતું કમ ઉપર ન તે જ છે. પણ નરકને કમ, કલિ, મહા પરિમહ કલિ, પંચદિય છયોનો વધ, અને કાણુંગ કમ, એ ચાર કારણોથી જ નરકમાં જાય છે. તેમજ કાણુંગ મૂત્ર-કાણુંગ ચાથે-માંસ ભરીને નાશ થયું છે તે મૂત્રપાઠ—

પ્રશ્ન ૭૨ મું—માંસાહારી વિષે ઉવ્વાઇ સૂત્ર મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉવ્વાઇ સૂત્રમાં પણ માંસ ભક્ષણ કરનારને નરક ગતિની પ્રાપ્તિનું વર્ણન કરેલ છે તે સાંભળો—સૂત્રપાઠ —

ચરહિ ઠાળેહિ જીવા જેરહ્યત્તાણ કમ્મં પકરેતિ, જેરહ્યત્તાણ કમ્મં પકરેતા, ઘરહ્યમ્મ ઉવ્વજ્જેતિ તંજહા મહારંમયાણ મહાપરિગહયાણ પંચિદિય વહેણં કુણિમહારણં ॥ इति.

આ સ્થાનકે જીવ નરકમાં જવાનું કર્મ ઉપરાંત છે, નરકમાં જવાનું કર્મ કરીને નરકમાં ઉપજે છે તે કર્મ કયાં ? તે કહે છે. મોટા આરંભના કરનાર મોટા આરંભે કરી મહા પરિગ્રહના ભેગવનાર, પંચેદ્રિય જીવના વધના કરનાર, અને માંસ ભક્ષણના કરનાર.

ઉપર કહેલા ત્રણ સૂત્રમાં નરકે જવાના ચાર કારણોમાં ચોથું કારણ માંસ ભક્ષણનું જણાવ્યું છે.

જૈન સૂત્રોના પાઠક જૈન સાધુ થા આવક, ભાગવંત મહાવીરના વચનાનુસાર વર્તનારા પોતે સારી રીતે જીવનારા, સૂત્ર વચનને આગળ કરી શ્રાવનારા ચારે ગતિના ઉત્પત્તિના સ્થાનકના તથા મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિના તમામ ઉપાયોના જાણુ પુરો મહિરા માંસનું સેવન કરી નરક ગતિનો સ્વીકાર કેમ કરે ? અર્થાત્ કહી ન કરે. સાધુની ગતિ તો મોક્ષની કે દેવલોકની જ હોય છે અને આવકની ગતિ પણ દેવલોકની કહી છે; માટે જૈન ધર્મના સાધુ ત્રણ ઠાળમાં પણ માંસાહારી હોયજ નહિ, આ જ્ઞાત સિદ્ધાંત છે.

મધ માંસાદિ અયોગ્ય વસ્તુના ભક્ષણના નિષેધક વચનામૃતથી જેમનું અંતઃકરણ સંત્યાપ્ત હોય છે તેવા નરકાદિ દુર્ગતિમાં નહિ જનાર મોક્ષાર્થી જીવો મધ માંસ ભક્ષણ કર્યા વગરજ નિર્દોષ સાદા અને સાત્વિક ખોરાકથી જ પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કરી લે છે. બાકી જેઓ જીવનની લાલચના દાસ થઈને તેનું (માંસનું) ભક્ષણ કરે છે તેઓ જે બાબતથી કર્મબંધ કરીને નરકમાં પડી પરમાધામીના હાથે ભયંકર દુઃખો ભોગવે છે.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—કોઈ એક કહે કે જનારની જાતિમાંથી જનારેલા ખોરાકને ખાઈ અનેક જીવોના બિનાય કરવો પડે છે તેના પરિભ્રમણમાં એક મોટા જીવનો બિનાય કરી થણા જળને ખેરડના કામમાં આવે તેમાં પણ જીવનું પાપ હોય. આ અભિપ્રાય અમારો ખરો છે કે ખોટો ?

મજ્જે મહું મિમંસેમિ, નવળીયંમિયં ચરથ્થપરં;

“ઉવં વંજંતિ અસંસા; તત્ત્વજ્ઞા તત્થ જંતુણો. ॥ ૧ ॥

અર્થ:—દારૂ, મધ, માંસ ને માખણમાં તે વર્ણા અસંખ્યાતા હવ ઉપજે છે. સૂક્ષ્મ શરીરવાળા છે મઠે દેખાય નહિ અને અન્ય મતના નગ-પડલ થંથમાં કહ્યું છે કે— મદ્ય માંસં મણુને ચં, નવનીતં વહિર્કૃતે; ઉત્તર્યંતે વીપચંતે, સૂક્ષ્માજંતુ રાસય. ॥ ૧ ॥

અર્થ:—મધ, માંસ ને મધુ (મધ) એ ત્રણેને વિષે નિત્ય કહેતાં સદાયે અને નવનીતં તે માખણ છાશથી અગળું કર્યા પછી એ ચારે પદાર્થને વિષે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ (તદ્વચ્છા) હવેની રાસી ઉત્પન્ન થાય છે અને વિનાશ પામે છે. અર્થાત્ જ્યાં સુધી તે પદાર્થ રહે ત્યાં સુધી તેમાં અસંખ્યાસંખ્ય હવેની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ-ચક્ર ઉપચય થયા કરે છે (એમ પુરાણ સારમાં કહ્યું છે).

અહિંમાં માંસને વિષે પણ અસંખ્યાસંખ્ય હવની ઉત્પત્તિ કહી છે. અનાજના હવની સંખ્યા કરતાં માંસમાં ઉત્પન્ન થતા હવેની સંખ્યા, ઉપર કહેલા શાસ્ત્રોના ન્યાયે વધી જવાથી માંસે ભક્ષણમાં વિશેષાવિશેષ પાપ રહેલું છે. વળી માંસનો ખોરાક નીચમાં નીચ ગણાય છે, કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ કહેવાય છે. સર્વ ધર્મવાળાએ માંસ ભક્ષણને નિંદેડ છે. આ ખોરાક જૈન સાધુને સર્વથા નિષેદ છે. અને ઉત્તમ વર્ગના મનુષ્યો પણ આવા અસદ્ગામભક્ષથી વિમુખ રહે છે. આવા અયોગ્ય ખોરાકના અધિકારી તો નરકગામી અનાર્થ વૃત્તિવાળાજ હોય છે. આ વિષે જૈન સિદ્ધાંતોના પુષ્કળ દાખલા અપાઈ ગયા છે. તેમજ અન્ય શાસ્ત્રમાં પણ માંસ ભક્ષણના કરવા વાગાને મહા માઠાં કૃત્ર કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—અન્ય શાસ્ત્રમાં માંસ ભક્ષણ વિષે શું કહ્યું છે? તે જણાવો?

ઉત્તર—સંભળો—માંસ ભક્ષણના કરવાવાગાને—મદ્યાશારતમાં કહ્યું છે કે—

યાવંતિ વસુરોમાણિ, વસુગાગ્રેણ મારતઃ

તાવદ્દર્પં સહસ્રાણિ, પચ્યન્તે નરકે નરઃ ॥ ૧ ॥

શ્રી કૃષ્ણોત્તમ—હે ભારત! જે માંસાદારી પશુનો વધ કરે છે, તે પશુનાં શરીરમાં જેટલાં રૂપાં હોય તેટલા સહસ્ર વર્ષ તથા તે પશુવધક નરાને વિષે પણ છે, જેટલે પશુનાં જેટલાં રૂપાં હોય તેટલા દહનર વર્ષ સુધી નરાના મહાદુઃખને કોષાયે.

ઉત્તર—સાંભળો—મહાભારતમાં માંસનાં ત્યાગીને—માટે—નીચે પ્રમાણે
કહ્યું છે.

યાવ જીવં ચ યો માંસં, વિપવત્ પરીવર્જયેત્;

વિસીદ્યો મગવાનાહ, સ્વર્ગલોકેસ્ય સંસ્થિતિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વિશિષ્ટ પ્રત્યે કહે છે કે—કે વિશિષ્ટ ! જે
મનુષ્ય જીવિતપર્યંત માંસ ને વિવેચમાન બાણી તેના ત્યાગ કરે તે મનુષ્ય
સ્વર્ગલોકમાં જાય છે અર્થાત્ તે પુરુષનો વાસ સ્વર્ગમાં થાય છે. એ માંસ
ત્યાગનું ફળ કહ્યું. (પુરાણ સાર.)

પ્રશ્ન ૭૬ મું—કોઈએ પેટું માંસ ખાધું હોય અને પછી ત્યાગ
કરે તેને કંઈ ફળ ખરું કે કેમ ?

ઉત્તર—એજ અધિકાર નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

યો મક્ષયિત્વા માંસાનિ, પશ્ચાદપિ નિવર્તેત્;

યમસ્વામિ રુષાવેદં, સ્તોપિ સ્વર્ગતિ નામુચ્યાત્ ॥ ૨ ॥

અર્થ—અજ્ઞાનપણે કોઈએ પેટું માંસ ખાધું હોય અને પછી તે
માંસથી નિવર્તે તો યમ સ્વામી જે વિષ્ણુ ભગવાન એમ કહે છે કે—તેહ
પણ સ્વર્ગને પામે. (પુરાણસાર.)

માંસ ભક્ષણથી અગમાં રહેતાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રયત્ના થાય
છે. અને પહેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ મેળવી શકાય છે, એમ
શાસ્ત્રકાર જણાવે છે.—

આચારાંગ સૂત્રના બાષાંતરમાં—પરિહાર્ય મિમાંસામાં પાને (૨૧) એ—
કહ્યું છે કે—

શ્રુત્વા દુઃસ પરંપરા મતિષ્ટૃણાં નાંસાશિનાં દુર્ગતિં,

યે કુર્વેતિ શુભોદયેન વિરતિં માંસાદન સ્યાદરાત્;

સદીર્ઘાં રુદ્ધિતં ગદરુજા સંમાત્મ્ય યાસ્મંતિતે,

મર્ત્યેન્દ્રિય મોગ ધર્મમતિષુ સ્વર્ગવર્ગેષુ ચ.

માંસ ખાઈએની દુઃખમય અને કટ્ટણ બનક દુર્ગતિ (દુસ્વસ્થા તથા
નરક પ્રાપ્તિ) થતી સાંભળીને જે શાસ્ત્રશાળી પુરુષો હિંમત ધરી માંસ
ભક્ષણે ત્યાગ કરે છે, તેઓ નીરાગી રહીને લાંબુ આયુષ્ય પુરું કરી
જગત્ત જન્મમાં મુખી ધર્મિષ્ઠ અને જુદિયાળી કુટુંબમાં જન્મીને અને
જનુકર્મ સ્વર્ગ તથા મોક્ષ મેળવે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—કદાપિ કોઇ એમ કહે કે—યજ્ઞાદિ અર્થે ધનુવધ તથા માંસાદિક બક્ષણ કરવાનો નિયેદ નથી. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—દરેક ધર્મ દયાનો ઉપદેશ કરે છે—હિંસાનો નિયેધ કરે છે—હિંસા માટે તિરસ્કાર જતાવે છે. હિંદુ ધર્મમાં દયા દાન ને હમન એને સુચિત્તમાન ધર્મમાં ખેર-મેર ને જાંદગી, કહેલ છે. એમ સૌ કોઇ જાણે છે. છતાં તેજ ધર્મના ઉપદેશકો અમુક અમુક નિમિત્ત જતાવીને હિંસાની છુટ આપે અરે! હિંસાનો આદેશ કરે તે કેવી સંતાપજનક વાત? આ કેવળ સ્વધર્મની હલકાઈ કમવચાનું કામ નહિ તો બીજું શું? અહિંસાના પાયા ઉપર ચતુરતા મર્મો ધર્મ ખાતરજ હિંસા કરવાનું ફરમાવે એવું શું કોઈ વિચારવાનું મનુષ્ય માની શકશે? શું એવા ફરમાન કાઢી જતાવતાં જનને શુભ સ્વર્થ હોનો શકે.

જન્યું છે એમ કે-કેટલાંક ઉપદેશકોએ અજ્ઞાનતાથી, ધર્મ પુસ્તકોનો મર્મ જરાજર નહિ સમજવાથી, અર્થનો અનર્થ કર્યો છે અને કેટલાંક ઉપદેશકોએ માંસ મદિરાની લાલચથી જીતવેલો તે ખાવ અને શુદ્ધ ખાવ તેથી પોતાની દલકાઈ કહેવાય-નિંદા થાય અને માન-દ્રવ્ય આદિ મળતું બંધ થાય તેમ સમજીને-ધર્મપુસ્તકોમાં પાછળથી અમુક શબ્દો ઉમેરી દીધા હોય તો ના કેમ કહી શકાય?

ધર્મ અર્થે હિંસા (દાખલા તરીકે યજ્ઞ, ગરીબી હંદ આદિ) કર્યા સંબંધમાં તે ધર્મો ખુદ પેને શું મળ આપે છે તે તેનું તમને કહીએ આપણા કેટલાંક ગ્રામજન જન્યુનો અધ્યનેધ, મિત્રેધ, અજમિય વિતે સ્ત્રીની દિમ્બજન કરે છે તે સંબંધમાં શ્રીમદ બાગવત કે જે તેમનું પવિત્ર ગ્રન્થક મળ્યું છે, અને માનુસ્ય મરી મયા પડી તેના કારણે અંતે જે પ્રાણી જલાવવામાં આવે છે, તેમ જ દહીકન છે તે ખામ બાધા પે નો.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—અ. મળવન. શું કહ્યું છે? તે જવાબમાં?

ઉત્તર—હિંસા અ. મળવન પુત્રક કે જે પ્રમાણુનુ પુત્રક ના. ૧ છે તેના ૪ સપ્તમ વચ્ચે અધ્યવચ્ચ. ૩-૮મ. શ્લોકમાં કહ્યું છે :-

અ. મળવન પુત્રક ના. ૧-૪મ. શ્લોકમાં કહ્યું છે :-
અ. મળવન પુત્રક ના. ૧-૪મ. શ્લોકમાં કહ્યું છે :-
અ. મળવન પુત્રક ના. ૧-૪મ. શ્લોકમાં કહ્યું છે :-

અ. મળવન પુત્રક ના. ૧-૪મ. શ્લોકમાં કહ્યું છે :-

અ. મળવન પુત્રક ના. ૧-૪મ. શ્લોકમાં કહ્યું છે :-

પટે ત્વાં સંપતીકૃતે, સ્મરંતો વૈદ્યસં તવ;

સપરેત મયઃ કૃદૈઃ, હિંદંત્યુત્પિત મન્યવઃ.

ભાવાર્થ—“હે રાજન્! તેં યજ્ઞમાં હજારો પશુઓને માર્યા છે, તે સઘળાં તારી વાટ જોઈ રહ્યાં છે, અને તને વારંવાર સંભાળે છે સમગ્ર તું મરી જઈશ ત્યારે તેઓ તને તેવાંજ હુકિયારો વડે કાપશે.” આ પ્રમાણે કહી નારદજીએ પ્રાચીન બહોં રાજાને પશુઓ નજરે દેખાડ્યાં, તે જોઈ એ રાજાએ ભયભિત થઈ કહ્યું કે “હવેથી હું તે પ્રમાણે નહિ કરું.”
(હિતશિક્ષા.)

આ પ્રમાણે હિંદુ ધર્મ શાસ્ત્રનાં મોટામાં મોટાં પુસ્તક શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહેલું છે તો તેનું ઉલ્લેખ કરી યજ્ઞ નિમિત્તે તથા બીજી કાંઈપણ પ્રકારની દેવ નિમિત્તે હિંસા કરવી એ કાંઈપણ સમજી માણસને યોગ્ય નથી. આ વિષે શિવ પુરાણમાં પણ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ શું—શિવ પુરાણમાં શું કહ્યું છે? તે જાણવું જોઈએ.

ઉત્તર—સાંભળો—ઉપરના આલતા અધિકારે કહ્યું છે કે—આ ઉપરાંત શિવપુરાણ નામનો ગ્રંથ શ્રીમદ્ ભાગવત તથા ભારતના વારણરૂપે છે. તેમાં યજ્ઞ અર્થે થતી હિંસા તથા માંસ ભક્ષણ સંબંધે, તેમજ હરકોઈ પ્રકારની જીવ હિંસા સંબંધે, પદેપદે નિષેધ કરેલો છે. તે ટાંકવાથી અત્રે વિશેષ લંબાણ થવાનો ભય રહે છે. (આચારંગ ભાષાંતર-શબ્દાર્થ ત્રિવેક.)

સ્વામીનારાયણની શિક્ષાપત્રીમાં પણ શ્રી સહેજાનંદજીએ તે વિષે સારી શિક્ષા આપી છે.

પ્રશ્ન ૮૩ શું—સહેજાનંદજીની શિક્ષાપત્રીમાં શું કહ્યું છે? તે પણ જાણવો?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રીમદ્ સહેજાનંદજી પોતાની શિક્ષાપત્રી અંવ ૧૯૫૫ માં છપાએલી છે તેમાં શ્લોક ૧૧ મેં—કહ્યું છે કે—

કસ્યાપિ પ્રાણિનો હિંસા, નૈવકાર્યાત્ર મામકૈઃ;

મૂલમ પૂજા મનુકૃણા દે, રપિ બુદ્ધયા કદાચન. ૧૧

અર્થ—હવે તે વર્તવાની રીત દર્શાવે એ—અમારા જે સત્સંગી તેમજે કાંઈ જીવ પ્રાણિમાત્રની પણ હિંસા ન કરવી જન જાણીને તો સીધા એવા જી, મદક, માંસક, આદિક જીવ તેમની પણ હિંસા કરાવે ન કરવી તેમજ શ્લોક ૧૨ મેં—અતઃકિ ચર્યં પદ્મ હિંસનો નિષેધ કર્યો છે.

વળી રાવજી વોરા જેઓ લોટીઆ વોરા-કહેવાય છે, તેઓ બીરકુલ માંસ ખાતા નથી; તેથી તેઓ-નગોસીઆ અથવા નમાંસીઆ-કહેવાય છે. તેઓની વસ્તી વડોદરામાં પણ છે; તેમજ તેમના ધર્મ પુસ્તકમાં ફરમાવેલું છે કે-ફલા તજ અલ્લુ વુતૂન કુમ મકાવરલ હયવાનાત ॥ અર્થ-તું પશુ-પક્ષી-ઓની કબર તારા પેટમાં કરીશ નહિ અર્થાત્ તેમને મારીને ખાઇશ નહિ.

કુરાને સરીફના-સુરાઅન-આમ-ની આયત ૧૪૨ માં-અલ્લા-તાલાએ સાફ ફરમાવેલું છે કે-વ મિનલ અન આમે હમૂ લત્ત વ ફતાં । કુલૂમિમ્મા રજક કુમુલ્લા હો ॥

અર્થ:-અલ્લાએ ચોપમાં જાનવરોમાંથી કેટલાંક ભાર ઉપાડવા માટે પેદા કરીધાં છે અને આવા માટે જમીનને લગતી વનસ્પતિ તથા અનાજ ઉત્પન્ન કર્યું છે તે તમે ખાઓ-વળી તેજ સૂરા-અન-આમમાં લખેલું છે કે-તમે ન ખાઓ-લોહી અને ડુધરતું માંસ, ઘાથી મારવામાં આવે તેનું માંસ અથવા બીજા કોઇ પ્રાણીના મારવાથી મરે તેનું માંસ.

બકરી ઇંદને દિવસે બકરી ન મારવા વિષે હુશનમાં સુરાહફજની ૩૬ મી આયાતમાં અલ્લાતાલાએ ખુદ ફરમાવેલું છે કે-માંસ અગર લોહી મને પહોંચશે નહિ પણ એક પરહેજગારી પહોંચશે. (આચારાંગના ભાષાન્તરમાં શબ્દાર્થ વિવેક પાને ૩૮ મેં).

પ્રશ્ન ૮૫ મું-ઉપરની હકીકત માટે બીજા કોઇ દાખલા છે ?

ઉત્તર-‘હિત શિક્ષા’માં-પૃષ્ઠ ૨૪-૨૫ મેં-કહ્યું છે કે-

કુરાન કહે છે કે-“માંસ અગર લોહી મને પહોંચશે નહિ; પરહેજગારીજ માત્ર મને પહોંચશે.” (સુરાહ ફજ)

वमामिन् दाव्यतिन् फिल अर्देवला तैरुन

यतीरोवजनादीये इल्जाउममूनवमसालाकुन

“અને જે પશુ પૃથ્વી ઉપર ચાલે છે-અને જે ઘસી પોતાની પાખે: વટે ઉટે છે તે બીજીં દાંઇજ નહિ પણ તમારા જેવા લોકો છે.”- (કુરાન-સુરેઅન્ આમ)

માટે પેચંબર દરજ્જા મદમદ નબીપાહેમના ખલીફા દરજ્જતઅઝ્ઝી સાહેબે ફરમાવ્યું છે કે-“તું પશુ કે વઘીની કબર તારા પેટમાં કરીશ નહિ”

સુલહમાન બાદશાહ બકરી ઇંદ કરે છે. તેના માટે દિનચિંતા પૃષ્ઠ ૩૩-૩૪-મેં-કહ્યું છે કે-

મુસલમાનભાઈઓ બકરી ઇંદ કરે છે પણ વાઘ ઇંદ કોઈ કરતું નથી. ચાંક બીચારાં બકરાં ! આટલાં બધાં પશુ-પક્ષીઓ અને માનવોમાંથી દયાળુ અસ્લાતાઢાએ તમનેજ પોતાના ભક્ષ મંટે સોંપી કહાડ્યાં નહિ, નહિ, એ દયાળુ દેવનાં નામ ઉપર હે ! મુસલમાનભાઈઓ તમે ખોટું તકે ચલાવ્યો નહિ. તમે તે સાહેબનો દુકમ બરાબર સમજવા કોશીસ કરો.

ઇબ્રાહીમ પેગમ્બર ત્યારે ઇમાનમાં આવ્યા ત્યારે તેમના ઇમાનને પરીક્ષા કરવા સારૂ અસ્લાએ તેમને કહ્યું કે—“તારી વહાણમાં વહાટી ચીજનો ભોગ આપ.” તે ઉપરથી ઇબ્રાહીમ પેગમ્બરે પોતાના ચીજના એક ટકરા ઇસ્માઇલને મારવા તૈયાર કર્યો અને જોવા તે પોતાની આંખે પાંચ બાંધી તેને છરી વડે મારવા લાય છે તેવોજ અસ્લાએ તે ટોકરાની જગાને પેટું (દુમ્મો) લાવી મૂક્યું. આમાં હકીકત એવી છે કે, અસ્લાને વિચાર પેટાંનો ભોગ લેવાનો ન હતો પણ ઇબ્રાહીમનો પોતા ઉપરનો પ્રેમ કેટલા દરજ્જે છે તે જોવાનો હતો, તેણે તો પેટાંને પણ સજીવન કર્યું હતું.

દિંદુ ભાઈઓમાં પણ એવીજ કથા ચાલે છે કે, મગામણા દો કેત્રેયા કુંવરને ખાંડ-પીઆમાં ઘાટી ખાંડયો હતો, પણ ઉપર તેને સજીવ કર્યો હતો. આ સર્વ કાબલામાં ઉત્તરનો હેતુ માંસ ખાવાનો નહિ પણ બાંધોની કમોટી કરવાનોજ હોયો જોઇએ.

ઇંદ કરનાર ભાઈઓએ મન સાચે એટલોજ વિચાર કર્યો જોઈએ છે કે ત્યારે આપણે ઇંદનો નોંધવા ઉપર કેટલા બનાવને લીધે પરીખે હોયે. ત્યારે પેટાંનો નહિ પણ ઇબ્રાહીમની માફક પોતાની વહાણમાં વહાટી ચીજનો ભોગ આપવો જોઇએ. મું ને આપણાથી બની શકે.

કુલુબ. મુગા દિવસ. ૫૬ મિયસા ૪, મંજીલ ૨, આપણ ૩૫૬
હવે છે કે—“ઇબ્રાહીમ તનો દુદ પરીખાં કેઇએ જન ૧૧ માં નહિ
અને કેઇ મુલકે બર કે તમે બારે પોતાનું પરીતુ જન ૧૦ મુલકે
બર. તે ને ૧૦૦ માં નહિ જે સાંખત કાલે મુલકે મિયસા ૪
૧૦૦ જન ૧૦૦ માં નહિ દિવસ ને ૧૦૦૦ ને ૧૦૦૦ ને ૧૦૦૦
૧૦૦૦ માં જન ૧૦૦૦ માં નહિ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ (દિવસ ૧૦૦૦.)

૧૦૦૦ માં — ૧૦૦૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦

૧૦૦૦ — ૧૦૦૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
૧૦૦૦ — ૧૦૦૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦

પ્રશ્ન ૮૭ મું—પીર કેને કહીયે, પીરનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—પીર તાકો જાણીએ, જાને પરકી પીંડ. જે પારકી પીડા બાણે તેને પીર કહીએ. કિસનબાવનીમાં કહ્યું છે કે—કહા પીર જોપે પર પોર ન વેચારી હૈ. ॥ જે પારકી પીડાનો વિચાર ન કરે તેને પીર કેમ કહીએ ? અર્થાત્ જે દુનિયામાં પીરપણે પૂજાય તે પગપીડાના બાણ હોય. કોઈ પણ જીવને દુઃખી દેખી જેનું હૃદય કંપી આવે તે પીરપણાની પદવીને લાયક હોય અને સર્વ જીવ ઉપર દયાવાન હોય તેજ પીર કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—અલ્લા કેને કહીએ ?

ઉત્તર—બલ્લા લાહ બુઝાવતા, જન્મ જરા જૌર મરણ, આં દુનિયામાં જન્મ જરા ને મરણની લા લાગી રહી છે તે પક્ષીતાને ખુઝાવી જન્મ જરા ને મરણના દાહમાંથી નીકળી અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ મેળવે તેને અલ્લા કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—ખુદા કેને કહીએ ?

ઉત્તર—ખુદા સુનથી ઉઘરે, દાદ સુને દીંદ સરળ. દયાહિન એવા અધર્મીઓના હાથથી કપાતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરે—તેને મરણના ભયથી બચાવે, તથા નિરપરાધિ પ્રાણીઓની દાદ સૂણે—તેની અરજ સાંભળે, અને તેને અભય પદનું સરણ આપે એવા દયાળુ દેવને ખુદા કહીએ.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—ફકીર કેને કહીયે અને ફકીરનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—ફકીર અને ફકીરનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

ફકીરા ફકીરી કંઠન હે, જેથી ફર ખલુર;
ચડે તો આખે પ્રેમ રસ, પડે તો ચકના ચુર. ૧
દાકા ફત ફરાકે દિલ, આશન દદ ગંભીર;
ફિકિરી ફારી ફકની ફરે, તિસકો ફહી ફકીર. ૨
મન મારે તન વશ કરે, ખોજે સદક શરીર;
દયારૂપ દયની કયે, તાકો લામ ફકીર. ૩

પ્રશ્ન ૯૧ મું—દાલને દલમા શું કહે છે ?

ઉત્તર—દાલ, એ, ઉપદેશક ધર્મ ગુરુ દલમાના પાંચનાર—ફલમાના પદનાર તેને દલમા કહે છે કે—

દાલ દલમા મત પદો, દલમા તમકુ બોલે;
સહેજ દાતવુશ દિસાજ માને, તો જીર મારે દયુ છોટ. ૧

તેનું રક્ષણ કરવું—સર્વ જીવને અભયદાન, દેવું તેજ પ્રદાની ખરી કરી કહેવાય. અને આ પ્રમાણે વર્તે તેજ ખરો મુસલમાન કહેવાય. કુરાનનું ફરમાન છે. અને દાહનું વાક્ય પણ ખાસ કરીને ધ્યાનમાં લેવું છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—દાહનું વાક્ય શું છે તે પણ જણાવશે ?

ઉત્તર—દાહ એક જામરો નેતા ગણાઈ ગયો છે તેના કેટલાક વાક્યો મળીએ ગૃહણ કરે છે. તે એમ જણાવે છે કે—

દાહ એક દયા વિના, બત્રીશ લક્ષણ બહાર;
સરોવરમાં નીર નહિ, પછી મર ઉંચી બાંધે પાળ. ૧

દયા વિના લક્ષણ, શુણ્ણ, ચાતુરી કે જ્ઞાન અથવા કોઈ પ્રકારની ક્રિયા કાંઈ પણ કૃત્રીભૂત થતાં નથી. ભલે ઉંચી ને મજબુત પાળનું તળાવ પણ તેમાં પાણી ન હોય તો તે તળાવ નકામુંજ ગણાય, તેમ દયા સર્વ નકામુંજ જાણવું.

સર્વ ધર્મ સત્ય અને અહિંસાના બોધનેજ મોખરે મૂકે છે અને ઉપદેશની સફળતા ઉપરજ પોતાના ધર્મના વિજયનો આધાર માને તેમાં પણ સર્વ ધર્મ દયાને પ્રધાન પદ આપે છે. તેમાં પણ વિશેષે ને જૈન ધર્મનો મૂળપાયો દયા ઉપરનોજ છે. અને શાસ્ત્રકાર પણ અત્યે કરીને જ્ઞાની પુરુષોને જ્ઞાનનો સાર પણ દયાજ જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—જૈન સૂત્રોમાં દયા માટે જ્ઞાનીને શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—સુધંગદાંગજી સૂત્રના અધ્યયન પહેલે—ઉદ્દેશો. ૪ થી ૧૦ મી—તેમાં કહ્યું છે કે—

एवं तु नाणिणो सारं, ज्ञं दित्तं चिचणं;
अहिंसा समयं चैव, एतावत्तं विद्यानिया. ॥ १० ॥

“જ્ઞાની પુરુષના જ્ઞાનનો સાર એ છે કે—કોઈ પણ જીવને હણવો નહિ અને જીવ દયા એજ પ્રધાન એવું વિવેકવત્ હોય તે જાણે.” અને ૬ પણ એજ જણાવે છે કે—

अहिंसा परमो धर्म, स्तथा हिंसा परमोदमः;
अहिंसा परमं दान, महिंसा परमं तपः ॥ १ ॥

“અહિંસા એજ મોટો ધર્મ છે, એજ દમ છે, એજ મોટું દાન છે તે એજ મોટો તપ છે.” (હિંદુશાસ્ત્ર)

માપણે સાંભળીએ છીએ. કુટસઃ જોન્ડ ફેરીનેશીયા. નામનાં પુસ્તકમાં લખેલું કે પારસીઓના કદીમ (અસલી) ધર્મગ્રંથો પોતપોતાના ખોરાક હંમેશાં હંમેશાં ફળફળાદિકનોજ રાખતા. ખેલેલી નામનો પ્રખ્યાત તત્ત્વજ્ઞાની પોતાના ૧ મા પુસ્તકમાં લખે છે કે જરથોસ્ત અગ્રગરૂં પહાડની શુદ્ધમાં ખુદાના દલાની બંદગી અને મોન જાનને સારૂ વીસ વર્ષ સુધી ગુંથાએલો હતો, અને પોતાનું ગુજરાન માત્ર પનીર ફળનો ખોરાક ખાઈને કરતો. વધારે જુના વખતની વાતો ન શોધતાં હાલ તુરતજ સુંબઈ સમાચારના તા. ૨૫ જુલાઈ સને ૧૯૦૨ ના અંકમાં છપાએલો એક ફકરો જે ભાણ પાલાના ખોરાક સંબંધેજ છે તે વાંચવાની અમે સલામણુ કરીએ છીએ. (આચારંગજીના ભાષાંતરમાં-શબ્દાર્થ નિવેક-પાને ૩૬ મેં.)

પ્રશ્ન ૯૮ સું—પારસી ભાઈઓના ધર્મપુસ્તક સંબંધે વિશેષ કંઈ ખબરવા જેવી ખીના છે ?

ઉત્તર—છે, સાંભળો—‘હિતશિક્ષા’ નામનાં પુસ્તકમાં પાને ૨૫-૨૬ મેં નિચે પ્રમાણે કહ્યું છે

પારસી ભાઈઓનાં ધર્મપુસ્તક ઇજરને ચક્રે કહ્યું છે કે:—

“જેઓ ફુનિયાની પેઠાશ ઉપર દયા લાવતા નથી તેઓ વગર દયાના ‘દેવો’ તથા દોષખી આદમીઓ છે.”

તેમજ વળી તે ભાઈઓનાં જરથોસ્તનામામાં લખ્યું છે કે—

ચકુ જતન નીયારંદ કસકુ દરેદ ।

ન જાગુસ કંદા કે વાસદ વરેદ ॥

“કદી કોઈપણ જાનવર મોટું અથવા વૃદ્ધ થયું હોય તેને અથવા નાનાં બચ્ચાંને અથવા કોઈ પ્રકારના જીવતા પ્રાણીને મારવાની સાફ મનાઈ છે.

જેમ તૈનધર્મના યાત્રમાં જીવ જવાની છેલી ઘડીએ સમાપના માગવાનો રિવાજ છે તેમ પારસીના ધર્મયાત્રમાં પણ તે પ્રમાણે મારી માગવાનું કહેલ છે.

‘હિતશિક્ષા’ પાને ૩૫ મેંથી ૩૭ સુધીમાં કહ્યું છે કે:—

પારસી ભાઈઓ આપણા હિંદુભાઈઓને ઘણી જાગૃતમાં આચાર વિચારમાં મગતા આવે છે. ત પણ હિંદુધર્મ જેવો નેક ધર્મ છે. તૈન ધર્મની માફક તેમાં તો એટલે સુધી કહેલું છે કે, “જો જરથોસ્ત! તારા જીવ જવાની છેલ્લી પગ આવી લાગે ત્યારે તું મને આરાધજે! અને તે

સાથે વગી મારી તમામ પેશાને આરાધ્યો ! તે સાથે વગી તમામ
ગોસ્પદોને, પાણીમાં રહેનારાં તમામ પ્રાણીઓને, જમીન પર વસતાં તમામ
પ્રાણીઓને દવામાં ઉડતાં તમામ પ્રાણીઓને તથા ખરીવાળાં તમામ પ્રાણી
ઓને આરાધ્યો. (શ્રમાપના માગ્યો) તો હું તને દોષજ (નર્ક) કે
ભયાવીશ.” આવા નેક ધર્મમાં દિવસાની હીમાયત કે પરવાનગી રોપીને
સંભવજ કેમ રોય ? અસોચ્યરથાસ્તે અનુક કામો કરવાં માટે અવગાર લીધે
દત્તો કે જે કામોમાં પશુ રક્ષા એ એક હતું. અને એ કારણથી “પશુરક્ષા
જરૂરની હીન” એમ કહેવાયું. પાણી ધર્મશાસ્ત્રો એ દિવસ અને અંધ
ભગવંતી તમ્હેજમાં દોષ તો દર મહીનાના જામન, મેઠોલ, ગોધ અને
શામ એ ચાર દિવસોમાં, જામન માસના જયજના દિવસમાં અને સગલ
મન્યુષી ૩ દિવસ મુખી પારતી બાઈજો મંચળી ખાત દૂર રહે છે તેનું
કારણ શું ? જરૂરોસ્તનાજ વખતમાં ગુસ્તારપ બાદશાદનો પૌત્ર તમામ
આત-કેન અને શાક સિવાય બીજું કંઈજ ખાતો નહિ, અને ઇલાની
પરહેજવારની પુરવઠી જોઈને ડાંચોળનીચ, પીયોગોરાચ, પેટો, ખુર્ચી,
આદિ પ્રકારુરે પગ મારી બોરક ખાત નહિ. ઇસાનનો પ્રખ્યાત મુખાર
મર જોત બાકમ રૂપે છે કે, “મેં” હાથા અને પરહેજવાર બેઠો
ગોગાર મંજુરુ છે કે, જરૂરોસ્તના બાપ પાને એક માથ દત્તી, તે
ગરો ઉપર બેઠી પરોઝા પાદ સિવાય બીજું કંઈજ ખાતી નહિ અને
આ માથ જે કંઈ અપની તે સિવાય બીજો પોરક જરૂરોસ્તને. બાપ
કંઈજ લેતો નહિ.

આ ઉપર જરૂરુ છે, પશ્ચી ધર્મ નેત્રીના અને ઇ, પશ્ચ
જાતના નેત્રી નેત્રી જેનો પુનઃકેમ ઉમેરી અને પાટો ઉપરથી
જાતના પુત્ર કે દીતો. પિતાના પાત્રો તુલ્યે આ મન કુત્રા નેત્રી
(દિન ૧૦)

પાત્રો નેત્રી નેત્રી નેત્રી અને પાત્રો નેત્રી નેત્રી નેત્રી
પાત્રો નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી

પાત્રો નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી
પાત્રો નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી

પાત્રો નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી
પાત્રો નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી નેત્રી

પૃથ્વી ઉપર જે ભાંજ પાડી તથા કળ તને મેં આપેલાં છે તેના તું ખોરાક તરીકે ઉપયોગ કરજે. વળી હુમ્મીયા ; અધ્યાય ૮ આયત ૧૫ માંમાં પણ કહેલું છે કે:—

ત્યારે તમે તમારા હાથ (પ્રાર્થના માટે) લાંબા કરશો ત્યારે હું (ધૈર્ય) મારી આંખો તમારા તરફથી બીજી બાજુ ફેરવીશ અને તમે પ્રાર્થના ઉપર પ્રાર્થના કરશો તોપણ હું ધ્યાન નહિ આપું; કારણકે તમારા હાથ (પ્રાણીને મારવાથી) લોહીઝોહાણુ છે. (આચારંગનું ભાષાંતરમાં શબ્દાર્થવિવેક પાને ૩૭ મેં) (તથા હિત શિક્ષામાં પણ પ્રાણી હિંસા અને માંસાહારના નિષેદ વિષે ઘણું લખાણુ છે).

“દયા” એ જૈન લોકોનો મુદ્રા લેખ છે. આવા પત્ર માર્ગને વિષે—જ્યાં ઝીણા છવને પણ સહેજ કિલ્લામના થાય ત્યાં જૈનીપણુ યોગ્ય નથી; એવું જૈનોના આગમોનું પ્રમાણુ છે, તો પછી તે માર્ગમાં પ્રવર્તતા સાધુ મુનિરાજ પોતાના દેહને અર્થે મત્સ્ય માંસરાગ આહાર ગૃહય કરે. એવી માન્યતા કરવી એ જૈન સિદ્ધાંતો પર ખગ મૂકવા જેવું છે અને જૈન સાધુને મોટું ઠગક આપવા જેવું છે.

ઉપર જણાવેલા હિંદુ ધર્મના તેમજ મુસલમાન, પારસી અને અંગ્રેજ ધર્મના અને તેમના ધર્મ શાસ્ત્રના દાખલા આપી, પ્રથમ આપેલાં જૈન ધર્મના સૂત્રોના માંસાહાર નિષેદના દાખલાને આ બધા દાખલા ખરી રીતે માંસાહાર નિષેધને પુષ્ટી કરતા થવા સાથે જૈન ધર્મના સૂત્રના દાખલાને ટેકા આપનારા થાય છે અને આ ઉપરથી વાચક વર્ગને ખાસ કરીને ધડા લેવાનો છે કે—આવા સાધારણ ધર્મમાં ત્યારે માંસાહારનો નિષેધ કારકાર જણાવે છે ત્યારે દયાના ગોખરે રહેલો એવો જૈન ધર્મ કે તેમાં વળી માંસાહારની સાધુ કે શ્રાવકને છુટ હોયજ કયાંથી ? અર્થાત્ સ્વપ્નામાં પણ નજ હોય એ વાત થોડક માનવી.

જ્યાં માંસનો ત્યાગ ત્યાં મદિરાનો ત્યાગ તો સાથેજ સમજી લેવો. જૈન સૂત્રોમાં મદિરા ને માંસ બન્નેનો સાથેજ નિષેધ કર્યો છે. આ બન્ને વસ્તુ શાસ્ત્રમાં અયોગ્ય અને અપવિત્ર ગણેલ છે; તેમજ લોક વ્યવહારમાં પણ તે વસ્તુનો દારકાર નિષેધ દરજામાં આવે છે. તેમાં પણ જૈન સૂત્રોમાં મદિરા માંસના લોગીને નરકની માફી ગતિ ખુદ્દી રીતે કટી છે અને તેના ત્યાગના દરનારા ઉત્તમ ગતિના અધિભરી થાય છે એમ પણ દરેક શાસ્ત્ર જણાવે છે.

મુનિએ ચક્રવર્તિ પ્રમુખ સુત્રિયો, રાજાઓ, ઠાકોરો, સરદારો, કે રાજવંશી લોકો, જેઓ શહેરમાં કે શહેર બાહર રહેતા હોય થા રસ્તે પ્રયાણ કરતા હોય તેમને ત્યાંથી નિમંત્રણ છતાં યા નહિ છતાં આહાર ગ્રહણ ન કરવો. (૫૬૦) આ પણ રાજપિંડ સાધુને લેવો ન કહેવો.

ત્રીજો ભાગે-રાજાને અભિષેક થતો હોય તે અર્થે આહાર નિષ્પન્ન થતો હોય તે પણ રાજપિંડ સાધુને લેવો ન કહેવો.

ચોથો ભાગે-દશ વૈકાલિકમાં રાજપિંડના અર્થમાં રાજા ચક્રવર્તિ વાસુદેવાદિકને જન્મવાને અર્થે ક્રીધો તે આહાર પણ રાજપિંડ કહ્યો. એવો બલિષ્ઠ આહાર મહાવીરના સાધુને લેવો કહેવો નહિ, પણ વેચવા તિર્થ કરના સાધુને લેવો નિષેદ જણાતો નથી. કારણકે-નેમનાથ ભગવાનના સાધુ છ. અણગારે ક્રીકુળ મહારાજને જન્મવાના સિંહકેયરીઆ લાડુ વડોયાર્ય છે. આ અપેક્ષાએ અનાચીર્વ રાજપિંડ મહા વિગય કરે છે. અને મદિરા માંસાદિક મહા વિગય સર્વ તિર્થ કરના સાધુને નિષેધજ હોય, કારણકે-તે ચારે મદિરા, માંસ, મધ અને માખણ. મહા વિકારના કરવોવાળા માટે નવ વિગયમાં ચાર મહા વિગય પ્રધાન વિગય હોવાથી તેને રા પિંડમાં ગણેલ છે.

હવે નવ વિગય કઈ કહી છે તે જણાવે છે. ઠાણાંગણના નવમાં ઠાણાને વિષે નવ વિગય કહી છે, નવ વિગયો પત્રપાતંજ્રહા સ્વરં ૧, વર્હિ ૨, જવળીયં ૩, સર્પિ ૪, તિસ્લં ૫, ગુલં ૬, મહુ ૭, મહં ૮, મેસં ૯. એ નવમે. ઠાણે નવ વિગય કહી. તે મધ્યે ચાર વિગય તો મહા વિગય તે મદિરા. ૧, માંસ ૨, મધુ ૩, ને માખણ ૪. તે મહા વિગય તે મહા વિદ્રુતિ મહા વિકારની કરણહારી તે માટે ન લેવી. વધી મદિરા માંસ સહિત. ચાર વિગય કહી તેણે કરીને મહા વિગય માટે રાજપિંડ તે માટે તે પણ અનાદ્યા-અનાચીર્વ. વળી બીજા પણ અવગુણ હયે તે તો વિતરાગ ભણે. પણ આ ચાર વસ્તુનો નિષેદ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—માંસના નિષેદની તો પુષ્કળ વ્યાખ્યા કહી તેમ મદિરાના નિષેદ વિષે સૂત્રમાં કંઈ જણાવ્યું છે.

ઉત્તર—સૂત્રમાં વ્યા વ્યાં માંસનો નિષેદ આપ્યો. ■ ત્યાં સાચે મદિરાનો પણ નિષેધ કર્યો છે. અને મદિરા ન પીવા માટે સાધુને નોખો. જોય શ્રી દશ વૈકાલિક સૂત્રના (૫)માં અધ્યવનના બીજા ઉદેશાની ૩૮ મી આયાથી ૪૩ મી ત્રાયઃ મુખીમાં આપેલ છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

मुरं वा भेरगं वावि, अलं वा मल्लग रसं;	
समरस्त्रं न विभे भिक्कु, जसं सारक्ख मप्पगो.	१८
पया एगइउ सेणो, नभे कोइ विघाणई;	
तस्स पस्सह दोसाहं, निघाहिन मुण्णइमे	१९
वड्ढे सुंदिवा तस्स, माया मोत्तं च भिक्कुणो;	
अयसोयं अनिज्वाणं, सपयं च असाहुपा	४०
निच्छु बिग्गो जहा सेजो, अथ कम्मेहिं दुम्मई;	
तारिसो मरणं सेवि, नारादेइ संवरं.	४१
आयारेण नारादेइ, समजे आवि तारिसो;	
गिदिस्था विनं गरहंति, जेण जाणंति तारिसं.	४२
एवं न अजुण जेदी. सुजानं च विषत्रउ ;	
तारिणे मरणं सेवी, नारादेइ संवरं.	४३

[illegible]

સાધુને આરાધે-નહિ, તેહની શિખામણુ પણ માને નહિ. તેહવો મહિરાનો પીનાર, હુદ આચારનો ધણી જાણીને, ગૃહસ્થી પણ તેહની નિંદા કરે. ॥ ૫ ॥ એ પૂર્વોક્ત પ્રમાદાદિક અવગુણના સ્થાનકનો સેવણ હાર, અનેરાના છીદ્રરૂપ અવગુણનો દેખણહાર વિનયાદિક ગુણનો વર્જણહાર તેહવો વેધ ધોરી સાધુ મરણાંત લગે પણ સાધુપણને આરાધે નહિ. (એ પૂર્વોક્ત મહિરાના અવગુણ જાણીને સાધુ પીએ નહિ. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૩ સુ-અહિયાં કાઈ કહે કે-શ્રી જ્ઞાતાજ્ઞના પાંચમાં અધ્યયનમાં શેલગરાજ ઋષીએ માંદગી વર્ણનમાં મહિરાપાન વેધની દ્વારૂપે વાપરેલ છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર-શેલગરાજ ઋષીને શરીરે પિત્તજ્વરની વ્યાધી કહી છે. અને તેને માટે વેધે નિચે પ્રમાણે ઉપચાર કરવા કહ્યું છે.

उसह भैसज्जेणं भत्तपाणेहिं तिग्गिच्छ जाउटेइ, मज्ज पाणयंच से उवदिसंति अहिंयां औषध ते ऐक वस्तु, लेषद ते. घण्टी वस्तु लेखवीने निपजवेखी. तथा भात पाखी हुणयो आहार पाखीऐ करी वैडं करे. च पुनः मन्त्र पाननो औषधीना पाखीनो भर्जन करवानुं कहे. तथा. मन्त्र शण्डे हीडे भर्जन करवानुं, योषडवानुं, भक्षणवानुं અને પણુ શણ્ડે પીવાનું ઔષધીનું પાણી તે બતાવે તેમ કરવા કહે. એટલે શરીરમાં તથા હીડે પિત્તજ્વરનો થતો દાહ તે ટાળવાને માફક આવે એકવો. એટલે ઉપરની ત્વચાની થતી બળતરા ટાળવાને માટે મરદન કરવાની દવા-ઔષધી. અને અવ્યંતરનો-ઠાંઠાનો દાહ-બળતરા-મટે તેના માટે પીવાની દવા. એકવો ઔષધ લેષધ કાદ્દપનિક તે વેધે કહ્યો. પણ મજ્જ પાણંગ તે મહિરાપાન અહિ લેવો નહિ. મહિરાપાનથી તો ઉલટી બળતરા વધે-દાહ-ખીત જ્વરને વિશેષ બળવાન કરે પણ મટાડે નહિ. વળી સૂત્રમાં સાધુને ઠારઠાર મહિરા પીવાનો નિયેષ છે. મહિરા સાધુને અકાદ્દપનિક કહેલ છે.

૧. શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનના ત્રીજા ઉદ્દેયે ગાયકા ઉત્તમીથી ૪૩ સુધીમાં એકંત મહિરા પીવાનો સાધુને નિયેષ કર્યો છે.

૨ શ્રી દશવૈકલિકના ત્રીજા અધ્યયને રાજપિંડ અનાચીર્ણ કહેલ છે અને રાજપિંડ તે મહાવિગયમાં મહિરા કહેલ છે, તે સાધુને અનાચીર્ણ.

૩. શ્રી આચારાંગજનાં પિટેવજ્ઞા અધ્યયનમાં ૮ મે ઉદ્દેયે મહિરામાં સદાય જીવની ઉત્પત્તિ કહી છે માટે પણ સાધુને લેવું કદાચ નહિ.

૪ શ્રી હાલુંગજીના પાંચમે ઠાણે-ઉદેચે બીજો-રાજપિંડ બોજણ
અનુયાયિમ દોષ તે મોટો લાગવો કહ્યો છે. એટલે મહિરાદિક મહાવિરા
લોગવના મહાદોષ દહો.

૫ સૂત્રમાં ઘણે ઠેકાણે માંસની જરાજર મહિરાને ગળી મહિરા
માંસના સરખા દોષ ગણ્યા છે અને મહિરા માંસના લોગવવાવાગાને માંસી
મતિ પણ સરખીજ કહી છે તેના દાખલા પૂર્વે ઘણા લખાઈ ગયા છે.

આ વખતે ત્યારે વેચે દવાનું કહ્યું ત્યારે તો મહા વૈરાગ્યવાન હતા
જની પાંચમે મુનિઓ પણ મહા વૈરાગ્યવાન સાથેજ છે તો કદિ વેચ લેતો
મહિરા પાન બનાવે તો તે કણુક કદિ કરેજ નહિ મંદુક રાજાએ પણ
તેમને પ્રથમથીજ જણાવ્યું છે કે કામુક નિર્દોષ મુનિને કરપે તેડી રજ
કમ્પી, અને મુનિએ પણ નિર્દોષ જાતી દવા ચરૂ કરી છે, માટે મહિરાપાન
નિર્દોષમાં ન મળાવ તે તો કહોજા છે મુનિને સદાય અકામપનીય છે માટે
મહા પાન ચરૂ મહિરા પાન કદિ સમજવું નહિ પણ મર્દન કરવાનું
દવાનું જાતી અથવા મર્દન કરવાની તથા પીવાની દવા વેચે બતાવી.

મહા મગ્ધને અર્થે સ્નાન મંજન પણ થાય છે. જુએ આજ
જાના મગ્ધના પદેશ આયવનમાં મેષ કુમારની માતા વરસાદ માંચે ટેકડે
પુને કાપા ચાલી નિદ. મગ્ધજાતી એવો પાક છે. તેના અર્થમાં સ્નાન
કરી દર્શાવે એમ કહેલ છે. એટલે મગ્ધ મગ્ધને અર્થે સ્નાન મંજન-
મર્દન કરી કરવાનો દોષ છે. એટલે તેમજ રાજાજીને શરીરે તથાગાની
મર્દન ગણતરી દવા ગણના ન્યાયથી અનિય થાય છે આ ગુણથી તેજ
જાજ જાતે કરવાપણ કહ્યું નહિ એમ પણ માણી જાય છે.

૬૫ ૧૦૪ મું-મહિરા મગ્ધને નિર્દોષ તો જમામ રાજાજી. રાજાજ
મર્દન કરી છે એ વગર તે નીકે કણુક કદી કરે પણ અપ અને
મગ્ધજાતી નિર્દોષ રાજાજી. અર્થે તે જાતું છે. રાજાજી

૬૬-૧૦૫ મું-મહિરા મગ્ધને નિર્દોષ રાજાજી. અર્થે તે જાતું છે.

૬૭-૧૦૬ મું-મહિરા મગ્ધને નિર્દોષ રાજાજી. અર્થે તે જાતું છે.

૬૮-૧૦૭ મું-મહિરા મગ્ધને નિર્દોષ રાજાજી. અર્થે તે જાતું છે.

૨. ચારે મહાવિગયને રાજપિંડમાં ગણી દશવૈકલિક સૂત્રમાં રાજપિંડ અનાચીર્ણ કહેલ છે.

૩. શ્રી સમવાયંગજીસૂત્ર તથા દશાસુતસ્કંધ સૂત્રમાં સંખળા દોષમાં કહ્યું કે-રાયવિંદ મુંજ માળે સવલે પ તેના અર્થમાં રાજપિંડ તે ચાર મહાવિગય લોગવે તો સંખળો મોટો દોષ લાગે એમ કહ્યું છે, અને કાણંગજીમાં અણ્ઘાતિમ મોટો દોષ કહેલ છે.

૪. લાલાવાળા છાપેલા દશાસુતસ્કંધમાં પાને ૪થે લખ્યું છે કે-રાયવિંદ મહાપરાક્રમી આહાર માંસ મદીરાદિ (આદિ ચખ્દે મધ, માખણ) લોગવે તો સંખલ દોષ લાગે. એમ કહ્યું છે.

૫. આચારાંગ સૂત્રમાં પિંડેષણા અધ્યયનમાં-ઉદેશે ૮ મે-મધ અને મદિરામાં સદાય ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ મુળથીજ-તે વસ્તુ ઉત્પન્ન થઈ ત્યાંથીજ તદ્વસ્થા ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ કહી છે તે વસ્તુ સાધુને લેવા યોગ્યજ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦૫. મું-અહિંયાં કોઈ એમ કહે કે-તે સૂત્રે તો એમ કહ્યું છે કે-મધ, મદિરા, શૂત અને ખોળ. એ ચાર જીના થયે ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થવા કહેલ છે મોટે તાજી- નવું મધ હોય તેમાં જીવની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી હોય? અથવા ઉનું કરેલું મધ તો નંદોંચજ કરે તે ખાવામાં દોષ નથી એમ કહિ કોઈ કહે તેનું કેમ?

ઉત્તર-એમ કહે તેને કહેવું કે-તો પછી મદિરામાં જીવની ઉત્પત્તિ તાજામાં માન્યો કે જીનામાં? મધને મદિરા બને, બોલ સહચારી છે, અને બને મુળથીજ ચલિત રસ છે, મુળથીજ વિલુકા છે, મુળથીજ ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ કહી છે તેમાં જીવ વિલુકાજ નથી એમ મુળપાઠમાંજણાય છે. અને શૂત તથા ખોળ એ બે બોલમાં પુરાણ ચખ્દ લખેલ છે. અને શૂત પુરાણને મોટે વૈદક શાસ્ત્રમાં “શાલીગ્રામ નિષંદુ બૂપલુમ” અર્થાત બૂદ્ધિધંદુ રત્નાકરાન્તર્ગતો-૭ મો ૮ મો બાગ. (વેદકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થ નામ ગુણ કોષઃ) આ ગ્રંથ ૧૨૧૬ પૃષ્ઠનો છપાયેલો છે. તેના પાને ૬૬૬ મે કહ્યું કે-

ઉપગમ્ય પુરાણંસ્યા, દય વર્ષ સિવંતં ઘૃતમ્:

સાક્ષારસ નિમંત્રીતં, પ્રપુરાણ મતઃ પરમ્ ॥

દશ વર્ષકા રખા હુંવા ઔર ઉમ ગંધવાળા તથા લાખ કે રૂંડ
સમાન લાલ રંગકા એસેડી ધીકા પુનના કૃત કહતે હૈ। દશ વર્ષસે સધા
રખે હુવે ધીકા પ્રપુરાના કૃત કહતે હૈ.—માતાન્તરે-વર્ષા દૂર્ધ મરેરાગ,
પુર્ણ તન્નિ દોષનુત-લાવ મિથમે એક વર્ષ બીતાં. બાને પર ધીકા પુનના
કહા હૈ.

રીત સત્ર—‘ઉપાશક દશંગ’ માં—આણંદજી આવકે શ્રી પ્રદાદીર
દેવ પાસે કૃત આદરના-સારદણ્ણ મોષય મંડેળં અવસેસં ઘય વિદિં વચસતાડિ.
સરદ કનુ-આધિન-આસો દર્તિક માસનું નિષ્પત્ત થયેકું ગાયનું કૃત-થી
અપે, ઉપરત કૃતના પચ્ચખાણ-આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે-એ
વર્ષ ઉપાશનું બી પુરાણું ગજાય છે અને તેમાં લાલ રંગની છાંપાપડે ત્યારે
તે બી વિજયું-અલિત રસ થયેકું ગજાય, તેમાં ત્રસ છાંપી ઉત્પત્તિ
ગઃશ્રદારે કદી એટલે જુના ધોમાં અને જુના ખોળમાં ત્રસ છાંપી
ઉત્પત્તિ કદી છે, તેમ મધ અને મરિશમાં પુરાણનો શબ્દ લાયક થયે
નથી. તેમા નો મુજબીજ ત્રસ છાંપી ઉત્પત્તિ કદી છે.

અને નમપદ્મ મંથમાં તેા ખુલી રીતે છાંપી ઉત્પત્તિ જગાવે છે-

મધ માંમં કનુનિવ, નવનાંત વદિરૂંને ;

ઉપરનો બીરબંને, મૂરમા મંત્રુ શામવ.

મધ મમ અને મધને વિષે નિચ નામ મૂળમાળિજ સમાયે અને
જાતીન એટલે માખનુમાં છાંપાં. જાતીન નિજગા પડી (દે.કા. વતનમ
જાતીનુ-જાતીને અને) મૂળમા નામજાતીની શાંતીનું અમળવ મંથ
જાતીનું ઉત્પત્તિ અને વિનઃ એટલે ઉત્પત્તિ થવું અને થવનું એમ મધ
ઉપરના કા. કો ને વાનુ કહે તો. મુખી-અદવ. તે. મધ. મ.મ ને મધ
જાતીનું શાંતીનું મૂળમાળિજ કહ. છે.

એટલે જ કહે છે-અપના અવ.વતને મ.કે. મ.ક. પ.ક. મ.ક. મ.ક.

કહે છે-કેવુ જાતી, જાતીનું અવ.વતને મ.કે. મ.ક. પ.ક. મ.ક. મ.ક.

કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી.

કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી.

કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી, કહે છે-કેવુ જાતી.

પાપ લાગે તેટલું પાપ મધના એક બિંદુનું બક્ષણ કરે તેને લાગે. એટલું પાપ મધ બક્ષણમાં કહ્યું છે. માટે પ્રાણજી તે મધ ખાવુંજ નહિ. કારણકે તેની ઉત્પત્તિ પણ કનિષ્ઠ પદાર્થથીજ થાય છે.

મેદ મુત્ર પુરિષા ચૈઃ, રસાયૈ વૈદિતં મધુઃ

હૃદિ લાલ મુલ્લ આવૈઃ, ન મધં પ્રાણજૈ મધુઃ ૩

ચર્બી, મુત્ર, વિશ આદિ અપવિત્ર રસ, તથા રસવાળી અને પ્રવાહી દરેક ચીજ, ઉલ્લી-વમન થયેલી વસ્તુ અને મુખની લાગ વગેરે અશુભ અને અપવિત્ર કનિષ્ઠ વસ્તુને માખીઓ મુખમાં લેહી મધનો વધારો કરે છે. મધના પુડાને વધારે છે અર્થાત્ અપવિત્ર વસ્તુથીજ મધ બને છે માટે પ્રાણજીએ મધ ખાવું નહિ.

અહિંયાં પ્રાણજી શબ્દે જૈનના સાધુ અને આવક પણ ગણાય છે, માટે જૈનધર્મમાં મધ ખાવાનો નિષેધ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—જૈનધર્મમાં જો મધુ શબ્દે મધ ખાવાનો નિષેધ હોય તો ભગવતીજીમાં શ્રી મહાવીર મધરાજી લોજન જમ્યા છે અને શ્રી દશવૈકલિકમાં તેવું લોજન જમવાની સાધુને છૂટ આપી છે, એમ કોણ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ સમજીતિ વિનાનું બોલવું છે, શાસ્ત્રમાં તે પ્રમાણે છેજ નહિ શ્રી ભગવતીજીના ચતક ૧૫ મે—ભગવંત મહાવીરની દિક્ષાના બીજા ચોમાસે રાજગ્રહી નગરીમાં ચોથા માસખમણે ચોમાસું પુર્ણ થયે કાર્તિકી પુનમના પડવે વિહાર કરી કોઠલાગ સન્નિવેશમાં ગયા ત્યાં બહુલ પ્રાણજીને ત્યાં કાર્તિક ચોમાસીની પ્રતિપદા-પડવાને દિન ઓત્સવને કારણે પ્રાણજીને જમાડવા માટે-મહુદય સંજુત્તેર્ણ પરમણેજ—મધુવૃત સહિત (એટલે ખાંડ, ઘી સહિત) વિપુલ પરમ અન્ન (દીર) કરીને પ્રાણજીને જમાડયા બાદ ભગવંતનું ત્યાં પધારવું થયું અને ભગવંતને પણ મધુ વૃત સુક્ત દીર પ્રતિદાથી વગેરે.

અહિંયાં મધુ શબ્દે મધ નહિ પણ ગગપલુવાળી ચીજ ખાંડ-પ્રાકર અને ઘી સહિત દીર ગ્રમજવી. ખીરમાં મધ હોય નહિ પણ ખાંડ હેય એટલે ખીરમાં ખાંડ ઘી નાખવાનો વિવાદ હોય છે.

અહિંયાં કોણ કહે કે-દીર શબ્દ કયાંથી નિકળ્યો ? તેનો ઉત્તર એ કે-ભગવતીજીની લખેલ ટીકામાં કહ્યું છે કે-જેન પરિમજેવંતિ । પરિમાસેન દોરવા એટલે પરમ અન્ન દોરને દેવે છે.

વળી દશવૈકલ્પિક સૂત્રના પાંચમાં અધ્યયનની ૯૭ મી ગ્રાંથમાં
સાધુને માટે કહ્યું છે કે-હે મારા મુનિઓ ! તમને કહી—

વિત્તગંચ કદુયં ચ કસાયં, અંબીલં ચ મહુરં લલણં વા;
પૃથ લદ્ધ મજ્જટ પટ્થં, મહુ ધયંવ મુજિજ્ઞ સંજ્ઞ. ॥૯૭॥

તિથું, કડવું, કસાયતું, ખાટું, મીઠું અને ખાડું એવા પ્રાર્થ
તોષન-અનેરાને અર્થે નિપજેલો એવો આદાર સાધુને સૂત્રોક્ત પ્રાપ્ત
થયે તેને ખાડ-સાકર, ઘીની માફક લેખવી ને આદાર કરે એમ કહેવડે,
પરંતુ મધ ખાવું કહેવડે નથી.

મધને તો સૂત્રમાં મહિરાને માંસ બરાબર ગણી ઉત્તરપ્રાચીનમાં
અરકમનિ કહેવડે છે, તે ગ્રાંથ—

તુદં પિયા મુરામીહ, મેરમોય મહાનિવ;
પારમોમિ જન્તીમો, વગ્ગમો મહિરાનિવ. ॥ ૭૨ ॥

વેગાન્ત પામેલા એવા મૃતપ્રાણને જાનિ સ્મરણ જ્ઞાન વડે જે નરાત્મ
દુઃખ અનુભવેલા તે પોતાના માતા પિતા પ્રત્યે કરી સ્તુતિના પે ને કરે
છે કે-મને નરને વિષે પરમાપામીઓ ઉદરીને કહેવા કે-તુદં પિયાદં મંત્રી
મંત્રી-વિ-મને મધ્ય (પૂર્વમયે) પ્રિય દનું કેમ? એમ કરી કરીને અને
મધ્ય પોતાનું જ મધ્ય નામી તોડીને અને લોકચોગ કરીને અને જાત
જાતના અનુભવ છે. (અમ ૭૭ મી ગ્રાંથમાં કહેવડે તે પ્રથમ પ્રાંત પિત્ર
પ્રાંતના અનુભવ છે. તેમજ મહિરા અને મધ્ય વિષે ૭૧ મી ગ્રાંથમાં કહેવડે છે.)

તેમ જુદા, મધ્ય, મહિરા અને મધ્ય (મધ્ય) વિષે દરેક કેમકે મધ્ય
મધ્ય અને મધ્ય જાતના અનુભવ અને કેટલીક જગ્યાએ અનુભવ છે. ૭૩
૭૪ મી ગ્રાંથમાં મધ્ય, મહિરા અને મધ્ય એ જુદા જુદા અનુભવ
અનુભવને લાગુ કરે છે. અને અનુભવને પદ્મ આ પદ્મી અનુભવ
દરેક જુદા જુદા વિષય અને અનુભવના પે ડી મારે જુદા જુદા અનુભવ
જાત છે.

અમ ૧૦૭ મી ગ્રાંથમાં અમ ૧૦૮ મી ગ્રાંથમાં અમ ૧૦૯ મી ગ્રાંથમાં

અમ ૧૧૦ મી ગ્રાંથમાં અમ ૧૧૧ મી ગ્રાંથમાં અમ ૧૧૨ મી ગ્રાંથમાં

અમ ૧૧૩ મી ગ્રાંથમાં અમ ૧૧૪ મી ગ્રાંથમાં અમ ૧૧૫ મી ગ્રાંથમાં

મધુ-૧ મધ, ૨ મધ, ૩ પુષ્પનો રસ, ૪ મીઠો રસ, ૫ પાણી, ૬ પાણીનું શુભાશુભ કર્મ, ૭ દૂધ.

મધુ-૧ વિષ્ણુના કાનના મેલમાંથી પેદા થયેલો એક રાક્ષસ, ૨ તે નામનો એક દેવ, ૩ વસંત ઋતુ, ૪ ચૈત્ર માસ, ૫ એક જાતનું ઝાડ, મહુડાનું ઝાડ, ૬ અશોક વૃક્ષ, ૭ જોડીમધ, ૮ એક જાતનું પંખી, ૯ બાંદિ લેદ.

મધુ-મીઠું, મધુર-મધુ-જીવતી ઔષધિ. 'નર્મ કોષ'-શુભરાતી શબ્દ. કોષમાં મધુ વિષે કહ્યું છે કે—

મધુ-૧ મધપ્રદાનું મધ, ૨ ફૂલનું મધ, મકરન્દ, ૩ અમૃત, ૪ મૌડાનું ઝાડ.

મધુ-૧ મધ, દારૂ, ૨ વસન્ત ઋતુ.

મધુ-મિઠું, ગળ્યું.

ઉપર કહેલી તમામ વસ્તુનો સમાવેશ મધુ શબ્દમાં થાય છે; માટે મધુ શબ્દના ઉપર કહેલા અર્થમાં જૈનના સાધુને મધ, મધ-દારૂ વગેરે વસ્તુ અકલ્પનીય છે અને કેટલીક વસ્તુ કલ્પનીય છે; પરંતુ માંસ, મદિરા, મધ અને માખણ (છાસથી અલગ થયેલું). આ ચારે પદાર્થનો તો સૂત્રમાં સર્વથા નિષેદ છે, જૈન શુનિને આશ્રાદ્ય છે, ખાવા જોગ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—એક વાત યાદ આવે છે કે—ઉત્તમ દેવ દેવીના ઉપાશકો ઉત્તમ ક્રોધમાં ઉત્પન્ન થયેલા-આર્થ નામ ધરાવનારા, દેવ દેવીને નામે ઘેટાં બેઠકાનો લોગ આપી પોતે હચ્છીત વસ્તુની માગણી કરે છે, તો શું દેવ દેવી તેવો લોગ માગતા હશે? અને તેવો લોગ આપનારને હચ્છીત વસ્તુ મળતી હશે?

ઉત્તર—હે ભાઈ! એ તો એક જાતની ભ્રમણા છે. દુનિયામાં એવી એક જાતની અજ્ઞાનતા છે. ઉત્તમ દેવ દેવી કંઈ નિર્દય પ્રજાતી હોય નહિ કે ગરીબ અને રાંક બિચારા ઘેટાં બેઠકાનો લોગ માગે અને દરદાર નીચ જાતના દેવતા એવો નીચ લોગ માગે એમ દરદાર દેઃઈ માને તો તે વાત ખલ ખોટી છે. શું પોતાનો ભક્ત લેવાને પોતાં અશક્તિવાન છે કે બીજા પાસે લોગ માગે? એ તો માંસાહારીઓ પોતાના ભક્ત માટે દેવ દેવીનાં નામને આગળ કરી ઘેટાં બેઠકાનો વધ કરી તેનો લોગ પોતે જ લીધે છે.

શરીર સુખને કારણે કેઇ, કરે પ્રાણીનો નાશ;
 સુખ તો મળવું દૂર રહ્યું, પણ હોય નરકમાં વાસ.—એનો ૩
 શેર અનાજની ઓજરી માટે, કરે અનેક જીવ હાણ;
 ગરીબ વનચર કેશ ત્રાસે, પડે નરકની ખાણ.—એનો ૪

છપયછંદ.

મારેગા ગરીબકું તો આપ માર ખાવેગા,
 ખાયગા હરામકા તો હરાની મિલેગા;
 ચંદા ઓર સગ સો તો સાહેબસેં હરતા હેં,
 તેરી કહાં શુંભશ ગળે બાંધ કે બોલાવેગા.
 કહે હરદાશ હસો ન હિસાળ કરો,
 જમકે હજુર કછુ બોલ ખીન પાવેગા.—૧

ઇતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી
 હનતાલજી કૃત શ્રી "પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા"—ઉત્તરાર્ધ-ભાગ ૧૦ મો
 માસ: ॥

સ્વામીજીનાં આશીર્વાદો

૧૯૨૨

૧૯૨૨

૧૯૨૨

ધોમડ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકો ૧૧ મો

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૧ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનભાણા.

→→←←

ઉત્તરાશ્વ ભાગ ૧૧ મે.

→ ←

પ્રશ્ન ૧ હું—કેટલાક કહે છે કે—તેન ધર્મ વેદ ધર્મમાંથી નીકળે છે. કેટલાક કહે કે ગૌડ ધર્મમાંથી તેન ધર્મ નીકળ્યો છે. અને કેટલાક કહે કે ૫મું કહે છે કે—તેન ધર્મ જાતમે જગાયો છે. આ વિષે શું સમજ ?

ઉત્તર—તેનપર્મ અંનાદિ છે કાણ પણ પર્મમાંથી તેનપર્મ નીકળે. કોની કપના કપની તે આકાશ પુષ્પરૂ છે. વેદ વગેરે હરેક પર્મનાં શાસ્ત્રોમાં તેનપર્મની શાસ્ત્રો મળી આવે છે. આ ઉપરથી જિદ્દ થાય છે કે વેદ વગેરે રચાયેલાં શાસ્ત્રોની પહેલાનો તેનપર્મ અનાદિથી ચાલે આવે છે એમ પણ પ્રકાશની અગ્નિની મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૨ જી—વેદ પઠનાનો નિત્યકર્મ છે એવી સાચી વાતમાં
નીચલી જાય તો વેદ પઠનાનો નિત્યકર્મ છે એમ કોઈ બતાવે ૧૭૩ ૧૪
જે પ્રકારે એવો કેટલો વેદ ધર્મના દાખલા રાખે તે પ્રમાણે કરી બતાવે.

[illegible]

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = - \frac{\partial L}{\partial x}$

১৯৭৬ সালের ১২ই আগস্ট, শুক্রবার

• १० •

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

[illegible]

પ્રશ્ન ૩ સુ—વ્યાખ્યા વિલાસમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—વ્યાખ્યા વિલાસ ગ્રંથ-વીર સંવત ૨૪૪૫ માં છપાયું છે તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

ૐ પવિત્રં નમ્રમુપ વિપ્રસામદે एषा नमो (નમ્રયે) જાતિર્યેષાં વીરાઃ इत्यादि
વળી વ્યાખ્યા વિલાસમાં યજુર્વેદનો દાખલો આપ્યો છે તેમાં ઋષભદેવ
અરિહંતનું નામ છે.

પ્રશ્ન ૪ સુ—યજુર્વેદમાં શી રીતે કહ્યું છે.

ઉત્તર—યજુર્વેદ ૨૫ અધ્યાય ૧૯ મો મંત્ર—

ૐ નમો અર્હતો ઋષભો ૐ ઋષભ પવિત્રં પુરુહૂત મધ્વરં યજ્ઞેષુ નમ્રં
પરમં માહ સંસ્તુતં વરં શત્રું જયંતં પશુરિદ્ર માહુ રિતિ સ્વાહા દીર્ઘાંયુસ્તાયુ વલ્લયુ
ર્વાં શુભ જાતયુ. ॥ (વ્યાખ્યા વિલાસ.)

તેમજ યજુર્વેદમાં-અરિષ્ટનેમીનું નામ પણ જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫ સુ—યજુર્વેદમાં અરિષ્ટનેમીનું નામ કેવી રીતે જણાવ-
વામાં આવ્યું છે ?

ઉત્તર—યજુર્વેદના ઉપર કહેલા ૨૫ મા અધ્યયનમાં—

ૐ રક્ષ રક્ષ અરિષ્ટનેમિઃ સ્વાહાઃ વામદેવ શાન્ત્યર્થમનુ વિધીયતે ।
સોડસ્માકં અરિષ્ટનેમિઃ સ્વાહાઃ (આ અરિષ્ટનેમી જૈનધર્મમાં ખાવીડમાં
તીર્થંકર થઈ ગયા છે. (વ્યાખ્યા વિલાસ.)

વળી ઋગ્વેદમાં પણ અરિષ્ટનેમીનું નામ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬ સુ—ઋગ્વેદમાં અરિષ્ટ નેમિ વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઋગ્વેદ અષ્ટક ૧ અ. ૬ વર્ગ ૭૬—

ૐ સ્વાસ્તિ ન દંદ્રો વૃદ્ધ ધવા સ્વાસ્તિ નઃ પુષા વિશ્વેવેદાઃ સ્વાસ્તિ નસ્તા
દયો અરિષ્ટનેમિઃ સ્વાસ્તિનો વૃદ્ધસ્વતિર્દેવાનુ इत्यादि.

(વ્યાખ્યા વિલાસ.)

ઉપરનાં વેદના દાખલાથી નિશ્ચય થાય છે કે વેદ રચાયવા પહેલા
જૈનધર્મ મોળુઃ હતા તેજ જૈનધર્મના તીર્થંકરોનાં નામ તેમાંથી નિર્ધારિત
છે, તેમજ પુરાણમાં પણ જૈનના તીર્થંકરોનાં નામ મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૭ સુ—પુરાણમાં તીર્થંકરોનાં નામ કેવી રીતે મળી આવે છે ?

પ્રશ્ન ૧૩ મું—ભર્તૃહરિએ જિનદેવ માટે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ભર્તૃહરિએ વૈરાગ્ય પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે—

જ્ઞો રાગિયુ રાજને પિયાતમા, દેહાર્દધારી હરી;

નિગમેયુ મિનો વિમુક્તલલના, સંગીન ચમ્પાવરઃ ॥

અર્થ:—રાગી પુરુષોમાં પ્રિયતમા (સ્ત્રી) નું અર્ધા ગરીરને ધરવાવાળા (જેનું વામાંગ ગૌરી સ્ત્રી છે એવા) શિવજી યોગે છે. વિરક્તો (લીનગતીઓ) માં જેવો રવાળો છે સ્ત્રીલેખો તેવો એવા જિનદેવથી વિદેવ કેળવેલ નથી.

‘અર્ધાંડ પુરાણીમાં’ કલમદેવ બગવાને નીનધમં ચત્રાવગ સંજયી જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—‘અર્ધાંડ પુરાણ’માં કલમદેવ બગવાન માટે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—“તત્ત્વનિર્ણય” પ્રકાશ “પૃષ્ઠ ૫૦૧” ને-૧૫૫ ને કે-૩૬૬ પુરાણમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે કે—

જાનિયુ પ્રત્યેકુલં મદ દેહતાં મદાલુનિ;

અવનં કુલિય દેહદે, મરિયુરિય પુરંદે. ૧

અવનંદાત્મે વરે, જીવ પુત્ર અવનંદાત્મા;

અનિદેવ મારિયે, અવનંદાત્મા અનિદેવ. ૨

હારી દેહાત્મ હારી દેહોત્તર અનિદેવ અવે અવેદન અવેદી
અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન અવેદન

પરમાત્માન માત્મનં, લક્ષ્મીવલ નિર્મલમ્ ; -

નિરંજનં નિરાકારં, ઋષભંતુ મહા ઋષિમ્. ૧

અને નાગ પુરાણમાં ઋષભદેવ સ્વામી માટેનું લખાણ છે.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—નાગ પુરાણમાં ઋષભદેવ સ્વામી માટે શું કંથું છે ?

ઉત્તર—ઋષભદેવ ભગવાન (આદિનાથ ભગવાન માટે નીચે પ્રમાણે કંથું છે. સાંભળો.

અષ્ટ પદ્મિણીર્ધેષુ, યાત્રાયાં યત્કલં મવેત્ ;

આદિનાથસ્ય દેવસ્ય, સ્મરણે નાનિ તદ્ભવેત્. ॥ ૧ ॥

અડધા તીર્થની યાત્રામાં જેટલું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તેટલું ફળ આદિનાથદેવ-ઋષભદેવ ભગવાનના સ્મરણથી થાય છે. (ઇતિ તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદ.)

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી જૈન ધર્મની પ્રવૃત્તિ થઇ છે એવો કોઇ દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—શ્રી માવપુરાણમાં અધ્યાય ૭૩ મે-ગાથા ૧૧ મી-૧૨ મીમાં-કંથું છે કે—

પ્રથમં ઋષભો દેવો, જૈન ધર્મે પ્રવર્તતઃ ॥ ૧૧ ॥

एकादश सहस्राणि, शिष्याणां पारितो मुनिः ;

जैन धर्मस्य विस्तारो, करोति जगदितले. ॥ १२ ॥

અર્થ:—પ્રથમ ઋષભદેવ જૈન ધર્મને પ્રવર્તવનાર અગિયાર હજાર શિષ્યો સાથે જગતમાં જૈન ધર્મને ફેલાવ્યો.

આટલા દાખલે વેદ અને પુરાણના જૈન ધર્મ શો ઋષભદેવ ભગવાનથી તે અઘ.પી આવ્યો આવે છે; એટલે શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીથી માંડી શ્રી મહાવીર સ્વામી સુધીમાં આવીરા તીર્થ-જનની પ્રવૃત્તિ અનુક્રમે-નમો પદ્મકીર્તણ તિલ્પપરાણં ઉત્તમાદ મહાવીર વજ્રવક્ત્રગર્જ ધ્યાદિ વન ધર્મ પ્રતાપનારા કલા છે; એટલે જે પ્રમાણે જૈન સૂત્રેમાં શો ઋષભદેવ ભગવાનથી શ્રી મહાવીર દેવ પર્યંત જૈન ધર્મના પ્રવર્તક કહેવ છે તેમજ વેદ પુરાણમાં પણ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સુ—કેટલાક એમ કહે છે કે-જૈન ધર્મ જોતને આપ્યો છે. એટલે જોતમથીજ જૈન ધર્મ પ્રવર્ત્યો છે તેનું કેમ ?

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શિવ પુરાણમાં ગૌતમ વિષે શું કહ્યું છે? શ્રીમાત્ર પુરાણમાં અને શિવ પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે એક છે કે બુદ્ધ છે?

ઉત્તર—શ્રી માત્રપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે અદ્વૈતાવાદી અને પ્રાક્ષણિકોએ તેને ગૌ દત્ત્યારો ઠરાવવાથી તેનો—તિરસ્કાર કરવાથી તે ગૌતમે અદ્વૈતા સહિત મદાવીર પામે દિશા લીધી એમ શ્રી માત્રપુરાણમાં કહ્યું છે; તેમજ શિવપુરાણમાં અદ્વૈતાવાદી ગૌતમને ક્રતિયોએ ગૌ દત્ત્યારો ઠરાવ્યો છે ખરો પણ મદાવીર પામે દિશા લીધાનો કે-ચૈન ધર્મ સીધા જ વાનો કાંઈ પણ હેવાડ છેજ નહિ તે આ એમાં કઈ ત્રાસ સત્ય માનવી તે તો વાંચક વર્ગનું કામ છે. અને તો જે વસ્તુ જોવામાં આવી તે જુદી જુદી વાંચક વર્ગની પાસે મૂકીએ અને તેનો વિચાર પણ તેમનેજ કરાવે છે. શ્રી માત્રપુરાણમાં ઉપરની દલીલ છે; તેમ શિવપુરાણમાં પણ જ્ઞાન મંદીનામાં—આયાય પડ મે-પડ મે-નંગ મદાદ્વૈયામાં જુમ્યા.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શિવપુરાણમાં જેન ધર્મ વિષે કહ્યું કહ્યું છે.

ઉત્તર—શિવપુરાણમાં જ્ઞાન મદિત્ત. આયાય ૨૧ મો-નેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કુન્દં મદિત્ત રમ્મ વ, કુન્દિ વાવ મમદિત્ત;
તથાનં મદિત્ત દાને, મદ્દને રિદે રિદે. ૧ ॥
વમ્મ કુન્દ નધા જુદ, તિત્તવ્વ મુને રિદે,
પદ્ધતિ રિદે રિદે, મદ્દને રિદે રિદે. ૨ ॥

અર્થ.—કુન્દ એટલે કુન્દો અને કુન્દિ એટલે કુન્દી. મદિત્ત એટલે મદિત્ત. રમ્મ એટલે રમ્મ. તથાનં એટલે તથાનં. દાને એટલે દાને. મદ્દને એટલે મદ્દને. રિદે એટલે રિદે. ૧ ॥
વમ્મ એટલે વમ્મ. નધા એટલે નધા. જુદ એટલે જુદ. તિત્તવ્વ એટલે તિત્તવ્વ. મુને એટલે મુને. રિદે એટલે રિદે. ૨ ॥

જેન ધર્મ એટલે જેન ધર્મ. મદિત્ત એટલે મદિત્ત. આયાય એટલે આયાય. ૨૧ મો-નેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કુન્દિ વાવ મમદિત્ત, કુન્દિ વાવ મમદિત્ત.

કુન્દિ વાવ મમદિત્ત, કુન્દિ વાવ મમદિત્ત.

અર્થ.—કુન્દિ એટલે કુન્દી. વાવ એટલે વાવ. મમદિત્ત એટલે મમદિત્ત. કુન્દિ એટલે કુન્દી. વાવ એટલે વાવ. મમદિત્ત એટલે મમદિત્ત.

કરના ગૌતમ પણ તે વખતે લક્ષ્મીના વાક્યથી સંતુષ્ટ થઇ શ્રીમત્
ત્યાં ગયો.

પ્રશ્ન ૨૨ સુ—મહાવીર પાસે જઇને ગૌતમે શું કહ્યું ?

ઉત્તર—શ્રી મહાવીર પાસે ગૌતમ જઇને નીચે પ્રમાણે કહે છે.

મો મો સ્વામિન્મહાવીર, દીક્ષા દેહિ મમ પ્રભોઃ

જૈન ધર્મસંગૃહહતુ, માગત સ્તવ સંનિધૌ. ॥૬॥

અર્થ:—ગૌતમ કહે, હે સ્વામી મહાવીર મને દીક્ષા આપો.

જૈન ધર્મ ગૃહથી કરવા તમારી પાસે આવ્યો છું.

ગૌતમો ડહિલ્યયાસાકં, જૈન દીક્ષા દધે નૃપ;

ગૌતમોઽય મહેત્ સાધુ, રહિલ્યા આર્મકા મહેત્. ॥૨૨॥

ગૌતમો વત્તરા રાજન્, દ્વધિકા નવતિ સ્તદા;

સાધુરુપેણ મુહુઘાચ, હન્તે મુક્તિ મવામુપાત્. ॥૨૩॥

અર્થ:—વસિષ્ઠ કહે—હે રાજા ગૌતમ અહિલ્યા સાથે જૈન દીક્ષા
ધારણ કરતો હતો અને ગૌતમ સાધુ થયો તથા અહિલ્યા આર્પા થઇ.

હે રાજા ગૌતમ બાણ વગેરે જૈન ધર્મ લોગવી અંતે મોક્ષને પામ્યો.

પ્રશ્ન ૨૩ સુ—ગૌતમે મહાવીર પાસે દીક્ષા લીધી ત્યાર તેણે કેવો
વેથ ધારણ કર્યો અને કેવી રીતે વિચર્યા ?

ઉત્તર—તે પણ નીચેના બે શ્લોકથી જણાવે છે સાંભળો—

શિષ્યે સહસ્રેઃ સહિતો, જૈન ધર્મઃ પ્રવર્તકઃ;

આર્યયા સંતો રાજન્, દયા પર્વેણ સંયુતઃ ॥૨૪॥

દધાનો મુમતિ મુલે, વિપ્રાણો દણ્ડ કંકરે;

શિરસો મુણ્ડનં કૃત્વા, કુશૌ ચ કુક્ષિકાં દધન્. ॥૨૫॥

અર્થ:—વસિષ્ઠ—હે રાજા ત્યારપછી હજાર શિષ્યો સાથે તથા આર્પા
અહિલ્યા સાથે દયા ધર્મ યુક્ત થઇ જૈન ધર્મનું પ્રચારવત્તર ગૌતમ પણ

શ્રીમાલ નગરમાં આવ્યો. મોટે મુસુડી બાપનાર હાથમાં દંડ ધારણ કરનાર
આધાતુ સુંડન દરાવનાર કાખમાં પીડી ધારણ કરનાર—(ગૌતમ હવે) ઇન્દ્રિ
એ પ્રમાણે શ્રીમાલ પુત્રાલુમાં—મૂળ શ્લોક અને તના અર્થમાં કહ્યું છે.

શિવ પુત્રાલુમાં પણ ગૌતમ વિષે અધિકાર છે ખરો પણ તેમાં ધરે
પ્રારવ લેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શિવ પુરાણમાં ગૌતમ ત્રિવે મું કહ્યું છે? શીમાડ પુરાણમાં અને શિવ પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે એક છે કે બુદ્ધ છે?

ઉત્તર—શ્રી માત્રપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે અદ્વૈયાચારી અને પ્રાકૃત્યોએ તેને ગૌ દત્તારો ઠગવવાથી તેનો—તિરસ્કાર કરવાથી તે ગૌતમે અદ્વૈયા સહિત મદાલીર પામે દીક્ષા લીધી એમ શ્રી માત્રપુરાણમાં ૧૬ છે; તેમજ શિવપુરાણમાં અદ્વૈયાચારી ગૌતમને ઋષિયોએ ગૌ દત્તારો ઠગવ્યો છે ખરો પણ મદાલીર પામે દીક્ષા લીધાનો કે—જેન ધર્મ રહી જ વાનો કાંઈ પણ દેવાડ છેજ નહિ તેા આ બેમાં કઈ વાત સત્ય માનવી તે તેા વાંચક વર્ગનું કામ છે. અમે તેા જે વસ્તુ જોવામાં આવે તે ૧૭ કહી વાંચક વર્ગની પામે મૂનીએ અને તેને: ચિચાર પણ તેમનેજ કરાવે છે. શ્રી માત્રપુરાણમાં ઉપરની દલીલ છે; તેમ શિવપુરાણમાં ૫૧ મન મંદીનામાં—અધ્યાય ૫૩ મે—૫૪ મે—મંગા મદાત્મ્યમાં જુઓ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શિવપુરાણમાં જેન ધર્મ ત્રિવે કહ્યું કહ્યું છે.

ઉત્તર—શિવપુરાણ માન મદિત્તઃ અધ્યાય ૨૧ મે—તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કુટુંબં મનિન વશુ વ, કુંડિ વાવ મમનિવં;
જાગં મુનિક દાને, વચ્ચને વેદે વેદે. ૧ ॥
વશુ મુનિ મદા દાન, તિવત્તં મુને ૨ ॥
પાંડિતિ મદાદાને, મદાદાનિવં ૩ ॥ ૧ ॥

અર્થ — કુટુંબનાં મનિન વશુ વ, કુંડિ વાવ મમનિવં; જાગં મુનિક દાને, વચ્ચને વેદે વેદે. ૧ ॥
વશુ મુનિ મદા દાન, તિવત્તં મુને ૨ ॥
પાંડિતિ મદાદાને, મદાદાનિવં ૩ ॥ ૧ ॥

અર્થ — કુટુંબનાં મનિન વશુ વ, કુંડિ વાવ મમનિવં; જાગં મુનિક દાને, વચ્ચને વેદે વેદે. ૧ ॥
વશુ મુનિ મદા દાન, તિવત્તં મુને ૨ ॥
પાંડિતિ મદાદાને, મદાદાનિવં ૩ ॥ ૧ ॥

અર્થ — કુટુંબનાં મનિન વશુ વ, કુંડિ વાવ મમનિવં; જાગં મુનિક દાને, વચ્ચને વેદે વેદે. ૧ ॥

અર્થ — કુટુંબનાં મનિન વશુ વ, કુંડિ વાવ મમનિવં; જાગં મુનિક દાને, વચ્ચને વેદે વેદે. ૧ ॥

અર્થ — કુટુંબનાં મનિન વશુ વ, કુંડિ વાવ મમનિવં; જાગં મુનિક દાને, વચ્ચને વેદે વેદે. ૧ ॥

અર્થ — કુટુંબનાં મનિન વશુ વ, કુંડિ વાવ મમનિવં; જાગં મુનિક દાને, વચ્ચને વેદે વેદે. ૧ ॥

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે ખરી અને જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિવપુરાણ અને શ્રી મહાપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક છે કે જૂદા છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મળતી નથી તો પછી જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ ક્યાંથી ? પુરાણનાં જો ગાયના વધને આરોપ મૂકેલો અને અહર્યા સ્ત્રીવાળો ગૌતમ કહ્યો છે, અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિષે શાસ્ત્રમાં એથી બીજાજ વ્યાખ્યા છે, આ ગૌતમ તો શંકરાચાર્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી હતા, તે સો પરણ્યા હતાજ નહિ. સન્યાસવ્રત પાળતા હતા, અખંડ બ્રહ્મચારી હતા, પોતે ત્રણ ભાઈ સહિત અચ્ચાર શ્રીપાદ પદવીવાળા-અપાપા નગરીમાં યજ્ઞાર્થે મળેલા તેમણે મહાવીરને કેવળ ઉત્પન્ન થયાને બીજે દિવસે તેજ નગરીના પરિર આવ્યા જાણીને તેમની સાથે વિવાહ કરતા તથા તેમના દરેકના હૃદયને શંસય દૂર થતા વેદવાક્ય પ્રમાણે જૈને અર્હંતે જાણી અચ્ચારે જણા પોતપોતાના શિષ્યોના ગુમાસ્ટીસેના પરિવાર સહિત મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પહેલા શિષ્ય ઇંદ્રભૂતિ, કે જે ગૌતમનાં નામથી ઓળખાય છે અને મહાવીરના યોદ્ધા હજાર શિષ્યોના પરિવારમાં જેમણે અશ્વપદ લોગળ્યું અને છેવટે મોક્ષપદ મેળવ્યું તે ગૌતમ જૂદા અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ જૂદા.

ઉપરના વેદ અને પુરાણના દાખલાથી એટલું તો સિદ્ધ થયું કે—જૈનધર્મ ક્ષત્રિયમદેવ ભગવાનથી આવ્યો આવે છે, અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમે પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી છે ને આ શાસન પણ મહાવીરનું ચાલે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમે ચલાવ્યો આ વાત કદિપત છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—કોણ એવી કદપના કરે છે કે—જૈન ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત તો કદપન્ય માત્ર છે. પ્રથમ વેદ પુરાણના દાખલાથી સિદ્ધ કરી આવ્યું છે કે—જૈન ધર્મ શ્રી ક્ષત્રિયમદેવ ભગવાનના વખતથી આવ્યો આવે છે; પશું તીર્થંકર મહારામજીના જન્મપણ પ્રમાણે દરેક તીર્થંકર ચાર તીર્થનું સ્થાપન કરવાના હોવાથી ધર્મની આદિના કરનાર કહેવાય છે; એટલે થઈ ગયેલા તીર્થંકરના શાસ્ત્રમાં કાંઈ ટીક થયા દેરંદાર થઈ ગયેલો હોય તે બધારે તીર્થંકરને દેવગ જ્ઞાન ઉત્પત્ત થાય ત્યારે થઈ

પ્રશ્ન ૩૪ મું—નીચેના લેખમાં મું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અંચ પૃષ્ઠ ૧૪ મે-લખે છે કે—

શીયુત ન્યુતમ પ્રેમીદ્રાતા અનુવાદિત દ્વિતી લેખથી—

૧ “તેન ધર્મ દિગ્ધ ધર્મસે સર્વથા સ્વતંત્ર હે. ઉસરી શાખ વા રૂપાંતર નહીં હે.

૨ પાર્શ્વનાયજી ન્તધર્મકે આદ્ય પ્રચારક નહિ થા, પરંતુ ઇસા પ્રથમ પ્રચાર યાગમદેવજીને ક્રિયા થા. ઇસરી પુણીકે પ્રમાણેકા અભાવ નહિ હે.

૩ બૌદ્ધલોગ મદાચીરજીકે નિમયોકા (નેનિયોંકા) નાયક માવ રહને હે, સ્થાપક નહિ રહને હે. પ્રત્યાદિ.

જાની પૃષ્ઠ ૧૮ મે-ઉપરોક્ત અંચમાં પણ જાણવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—થા વિષે જાણવા જેવું મું છે ? તે જણાવો.

ઉત્તર—ઉક્ત અંચ પાને ૧૮ મે-નીચે પ્રમાણે લખે છે.

અન્નજાણ સદાસ સ્વમ. એ. વી. એલ. તિખિન “તેન ઇંદન ન્ત ધર્મ” તેન દિગ્ધી જામ ૧૨ અંક ૯-૧૦ માં ઉપાયેત છે તેમાં લખ્યું છે કે—

૧ “૪૬ અન્નરી નરદ પ્રમાણ પ્રમાણિક હો મુક્ત દેવિ તેનધર્મ સોદ ધર્મકે માખ. નહિ હે. ઉન્નિને કેવળ પ્રાચીન ધર્મકા પ્રચાર ક્રિયા હે.

૨ તેનધર્મનમે જીવનચરિત્રે તેમજ વિનુત આલેખના હે તેમજ બૌદ્ધ કિર્તીતે ઇંદનમે નહિ હે. પ્રત્યાદિ.”

૩. તેજ પ્રવચના પાને ૨૦ મે-તેન અને નિષ્પ વિરિને પાંતરી ૪ થી રીતે ઇંદનમે. હે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—તેન અને પૃષ્ઠ વિષે હે. પદરો જણાવો. છે ?

ઉત્તર—પૃષ્ઠ ૧૪ મે. પૃષ્ઠ ૧૯ મે. પા. ૨૦ માં. લખે છે કે—

૪. તેન ઇંદન ન્ત ધર્મ દિગ્ધી જામ ૧૨ અંક ૯-૧૦ માં ઉપાયેત છે તેમાં લખ્યું છે કે—

૫. તેજ પ્રવચના પાને ૨૦ મે-તેન અને નિષ્પ વિરિને પાંતરી ૪ થી રીતે ઇંદનમે. હે.

૬. તેન ઇંદન ન્ત ધર્મ દિગ્ધી જામ ૧૨ અંક ૯-૧૦ માં ઉપાયેત છે તેમાં લખ્યું છે કે—

૭. તેજ પ્રવચના પાને ૨૦ મે-તેન અને નિષ્પ વિરિને પાંતરી ૪ થી રીતે ઇંદનમે. હે.

પૃષ્ઠ ૨૫ મેથી—વાસુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયના બીજા લેખમાં જૈન અને બૌદ્ધ સંબંધી કેટલીક હકીકત લખેલી છે ને તેમાં બંને ધર્મની સિદ્ધતા જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૩૭ સુ—ઉપાધ્યાયજી શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપાધ્યાયજી પોતાના બીજા લેખમાં સાર રૂપે પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૨૫ મેથી ૨૮ માં સુધીમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—

ઘણા પંડિતો સારાંક લેખો લખતા રહ્યા છે, એમ કરવાને બીલકુલ કારણ નથી. કારણ જૈનશ્રદ્ધાની યોગ્યતા જોતાં તેના ઉપર અણુવિશ્વાસ રાખવાને બીલકુલ કારણ જણાતું નથી. સાધારણપણે સંસ્કૃત ભાષાના શ્રદ્ધા પ્રાચીન હોય છે. જૈનધર્મના શ્રદ્ધા તેનાથી પણ પ્રાચીન છે. બૌદ્ધના શ્રદ્ધા નિવિવાદપણે સાધન મનાય છે, ત્યારે બૌદ્ધના શ્રદ્ધા કરતાં વિશેષ કરી ઉત્તરીય બૌદ્ધ શ્રદ્ધા કરતાં જૈનશ્રદ્ધાનું ધોરણ ઘણું જ જુદું જણાય છે. જૈનધર્મના શ્રદ્ધાની જે વાસ્તવિક યોગ્યતા છે તેનું તેવા પ્રકારનું સ્વરૂપ લેકોના સમક્ષ મૂકવું અગત્યનું છે. (તે વિષે પૃષ્ઠ ૨૬ મે—વિશેષ જણાવા જેવી બીના છે.

પ્રશ્ન ૩૮ સુ—પૃષ્ઠ ૨૬ મે—જાણવા યોગ્ય રીતે બીના છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલતા લખાણમાં ઉપાધ્યાયજી લખે છે કે—એ સંબંધી શોધખોળ કરતાં જૈનધર્મના સંસ્થાપક હેત્વા તીર્થંકર “મહાવીર” નામની ખરેખર કોઇ વ્યક્તિ નથી પણ જૈનધર્મના અનુયાયીઓમાંની આ એક વ્યક્તિ છે. તેનું નિરાકરણ સચુક્તિતક થઇ શકે તેવી માહિતી ઉપલબ્ધ થઇ છે આ પ્રમાણે અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિ બતાવી જૈનધર્મના ન્યાયક મહાવીરની અને બૌદ્ધધર્મના ન્યાયક ગૌતમની સરવૈયા પ્રકારથી સિદ્ધતા બતાવી અંતમાં લખ્યું છે કે મહાવીરના ચરિત્રનું વિવેચન કરવાનું કારણ એટલુંજ કે જૈનધર્મની ઉત્પત્તિ જુદા ધર્મમાંથી ન હોઇને બીલકુલ સ્વતંત્ર છે. એનો નિકાલ કરવી વખતે ઉપયોગી થયે, હત્યાદિ દૃષ્ટીને પ્રેક્ષક ભેદરેખા બૌદ્ધની શાખા તરીકેનો મત, અનેક પ્રમાણોથી અયોગ્ય થએલો જણાવ્યો છે. પ્રો૦ લેક્ચર પણ જૈનો કરતાં બોલતે પ્રાચીન ઠરાવવા પ્રમાણે આખ્યાં તે યોગ્ય થએલાં નથી. + + +

પ્રશ્ન ૩૯ સુ—આ સંબંધે વિશેષ ટાંપ જણવા જેવું છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલતા અધિશરમાં પૃષ્ઠ ૨૭ માં લખે છે કે—

તેન ધર્મ જોડ ધર્મમાંથી નીકળ્યો એમ કહેવાને બિલકુલ કારણ મળતું નથી. જુઓ કે હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જ્ઞાનની સંપૂર્ણ અવસ્થા મુખીનું જુદાં જુદાં પગથીયાં માનેલાં છે, પણ એ ત્રિયે જોનોનો મત સ્વતંત્ર છે તેઓની પરિભાષા પ્રાકૃતો કરતાં અને જોડો કરતાં બિલકુલ જુદીજ છે. જોનોના મત પ્રમાણે યથાર્થ જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર છે. તે આ પ્રકારે—

૧ મતિ જ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન, ૩ અવધિ જ્ઞાન, ૪ મનઃ પર્યય જ્ઞાન, અને ૫ કેવલ્ય જ્ઞાન, એવા પ્રકારનું સામ્ય દર્શાવનારું વર્ણન જોડોના આજ્ઞાત પ્રયોમાં કંઈ પણ દેખાતું નથી. આગળ જતાં તેન અને જોડોના કેટલાક વિચારો પ્રાકૃતોની સાથે મળતા છે તે બતાવ્યા છે. જેમકે—૫૧ જ્ઞાન, પૂર્વ જ્ઞાનનાં કેટલાં ક્રમોં દર્શાવેલ પુનઃ જોનોના તીર્થારો ધારીત. તે જોડોના પગથીયા, આમાં પણ ચોવીસની કલ્પનાજ પ્રાચીન કાળી જોનોને પ્રચીન દર્શાવ્યા છે.

આમ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેટલીક જાનો તેન ધર્મજ્ઞાનની જોડોની અને પ્રાકૃતોની સરખી અને કેટલીક જોનોની સ્વતંત્ર જાણી તેમજ નિઃશર કલ્પનામાં આપ્યું છે કે તેન ધર્મ એ જોડ ધર્મમાં નીકળ્યો નથી. તેનો ઉત્તર સ્વતંત્ર દેવાઈ એડ ધર્મમાં વિદ્યે તેનું પણ નહીં દર્શાવેલ—(૫૨ ૩૦ ને-સામખિય માગ્યોનો તેન જ્ઞાન, જોડ મુકો. ૩)

જોડ ૪૦ મું—સામખિય માગ્યોનો મું જણાવે છે ?

જોડ—સામખિય માગ્યોનોના આજ્ઞાનને કાર—

જોડ ૪૦ ની વિ. અર્થિતે જણાવેલ અર્થિતિત્ત્વ નવા આ. ૩ ને

જોડ ૪૦ અને જોડ ૪૦ ને જોડ ૪૦ ને જોડ ૪૦ ને જોડ ૪૦ ને

જોડ ૪૧ નું—જોડ અને જોડ ૪૧ ને જોડ ૪૧ ને જોડ ૪૧ ને

જોડ ૪૨ નું—જોડ અને જોડ ૪૨ ને જોડ ૪૨ ને જોડ ૪૨ ને

જોડ ૪૩ નું—જોડ અને જોડ ૪૩ ને જોડ ૪૩ ને જોડ ૪૩ ને

જોડ ૪૪ નું—જોડ અને જોડ ૪૪ ને જોડ ૪૪ ને જોડ ૪૪ ને

જોડ ૪૫ નું—જોડ અને જોડ ૪૫ ને જોડ ૪૫ ને જોડ ૪૫ ને

જોડ ૪૬ નું—જોડ અને જોડ ૪૬ ને જોડ ૪૬ ને જોડ ૪૬ ને

પ્રશ્ન ૪૨ સુ—હર્મનજોકોળી આ સંબંધે કોઈ વિશેષ જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અંશમાં પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૪૨ થી-૪૬ સુધીમાં-નીચે પ્રમાણે જણાવે છે કે-

પૃષ્ઠ ૩૦ થી-૩૦ હર્મનજોકોળીની જૈન સૂત્રો પરની પ્રસ્તાવનાના બીજા ભાગનો સાર-(તેમાં ૩૦ હર્મનજોકોળી લખે છે કે-)

જૈન સૂત્રોના મારા ભાષાંતરના પ્રથમ ભાગને પ્રગટ થયે દશ વર્ષ થયાં. તે દરમિયાન-ગ્રેાં લ્યુમન, ગ્રેાં હોર્નલ, હોપ્રેટપુઃકર, ડોં કુહરર, એમ. એ. બાર્થ, મિ. લેવીસ રાઇસ, આદિ યુરોપિયન અનેક વિદ્વાનોદ્વારા જૈન સૂત્રોનાં ભાષાંતર શિલાલેખો વિગેરે બહાર પડવાથી, જૈન ધર્મ અને તેના ઇતિહાસ વિષયકે આપણા જ્ઞાનમાં ઘણા મહત્ત્વનો વધારો થયો છે. હવે માત્ર કલ્પનાને-આ વિષયમાં થોડોજ અવકાશ રહેશે.

અહીં કેટલાક વિવાદ અસ્ત મુદ્દાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા ઇચ્છું છું.

જેઓ જૈન અથવા આહીંતના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ જ્યાંદે બૌદ્ધ ધર્મ સ્થપાઈ રહ્યો હતો, ત્યાંદે એક મહત્ત્વશાલી સંપ્રદાય તરીકે સ્થાપનાએ પ્રસિદ્ધ થઇ ચૂક્યા હતા. આ વિષયની સિદ્ધિમાં બૌદ્ધનાજ આચીનમા આચીન ગણાતા ૧ અંગુત્તરનિકાય, ૨ મહાવગ્ગ, ૩ દીધનીકાય, ૪ ખુદ્ધકપિયની ટીકા આદિ અનેક અંથોના ઉદાહરણો આપી, સર્વ પ્રકારથી સિદ્ધ કરીને બતાવ્યું છે. જેમકે બૌદ્ધ અંથોમાં લખ્યું છે કે ‘નાતપુત્ત-સર્વ જ્ઞાન અને સર્વ દર્શન પ્રાપ્ત કરવાનો દાવો કરે છે’ એ પ્રકારનું જે દયન છે. તેને પ્રમાણ આપવાની જરૂર નથી. કારણ કે-આતો જૈન ધર્મનું પ્રાપ્ત એક મૌલિક મંતવ્યજ છે.

પાપ આચરનાર બૌદ્ધના આશય વિષે જેનોનો અભિપ્રાય ડોં હર્મનજોકોળીએ સારો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૩ સુ—પાપ આચરનાર બૌદ્ધ વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—બીજા ભાગના પૃ. ૪૧ માં લખ્યું છે કે-“પાપ” જે આચરનારના આશય ઉપર આધાર રાખે છે. બૌદ્ધના આ એક મહાન્ સિદ્ધાંતને જ્ઞાનેએ મિથ્યા કલ્પિત અને મૂર્ખતા પૂર્વે ઉદાહરણ સાથે નેજવી ઉપહાસ્યપાત્ર બનાવી દીધો છે.

અને પાને (૪૩) પ્રયેકત્તલ્લિ કુટનેટમાં પાપ સંબંધી જણાવ્યું છે કે-

પુનઃ પૃ૦ પર માં-મન્નિનિકાયથી સમ્યક્નો દાખલો આપી જણાવવામાં આવ્યું છે કે-નિઞ્ઞાનો અપ્રદાય બુદ્ધના સમયમાં સ્થાપિત થયો હોય તેમ જાણેજ માની શકાય.

પૃ૦ ૭૨ થી- જૈનધર્મ એ એક પ્રાચીન કાળથી ચાલતો આવેલો ધર્મ હોય, મહાવીર બુદ્ધ કરતાં વધારે જુનો છે. કેમકે-સવળી વસ્તુ ચૈતન્ય યુક્ત છે એમ બતાવતો સચેતન વાદ છે.

ઉપરની હકીકત “જૈનેત્તર દ્રષ્ટિએ જૈન” ની પ્રસ્તાવના મુનિશ્રી અમરવિજયજીની લખેલી તેમાંથી સાર સાર રૂપે જોડતી અત્ર ટાંકવામાં આવી છે.

હવે “જૈનેત્તર દ્રષ્ટિએ જૈન” પ્રથમ ભાગ-હિંદુ વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો માંથી જોડતા દાખલા પ્રશ્ન રૂપે આની નીચે લેવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—મહાવીર અને બુદ્ધ એક છે કે બંને જુદા છે ?

ઉત્તર—પ્રથમ ભાગમાં-વાસુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયજીએ-‘જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ’ના સંબંધે-કેટલુંક લખાણ લખ્યા બાદ પૃષ્ઠ ૩૪ મે-સપે છે કે-

જૈન ગ્રંથો સિવાય મહાવીરના ચરિત્રની માહીતી જોડોના ગ્રંથોમાં પણ મળી આવે છે. જોડ લોકોએ તેને નટ પુત્ર એવું નામ આપીને તે નિઞ્ઞાનો મુખ્ય અને બુદ્ધનો પ્રતિસ્પર્ધી હતો એવું વર્ણન કર્યું છે. જોડ ગ્રંથોમાં મહાવીરનું ગોત્ર અગ્નિરેયાવન એમ આપ્યું છે. તો હવે ખરું જોતાં તેમના શિષ્ય જે મુખર્મા તેનું તે ગોત્ર હતું. મહાવીર અને બુદ્ધ બંને સમ-કાલીન હોવાથી બિંબિસાર અને તેના અસંયકુમાર, અન્નગયનુ, સિખિવામત્ત, ગોશાલ (મંખલી પુત્ર) વિગેરે રાજપુત્રો પણ તેઓનાજ સમકાલીન હતા. જૈન લોકો તેની જન્મભૂમિ વિશાલીની આસપાસ હતી એમજ કહે છે. તેનો તેની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. ઉદક સર્વ જીવમય છે. વગેરે જૈન ધર્મના મતનો અનુવાદ જોડ ગ્રંથોમાં કરેલો મળી આવે છે. જોડ લોકોએ નટ પુત્રના મૃત્યુનું પંપા (પાવાપુરી) નામનું જે સ્થાન આપ્યું છે તે અનુક જરાબર છે. મહાવીરની બુદ્ધની સાથે સરખામણી કરીએ તો બુદ્ધના અને મહાવીરના આયુષ્ય ક્રમમાં જે વિલક્ષણ અરખાપણું મળી આવે તેનું સાહજીક કારણ એવું હતું કે તે બંને સંન્યાસીઓ હતા.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઉપરના લેખથી અથવા તો સ્વભાવે છે તો જુદા પણ મહાવીરના અને બુદ્ધના દેટલાક ચબ્દો મળતા આવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરના સાલગા અધિકારે પૃ૦ ૩૫ મે-સપે છે કે

पुनः

મહાવીરના કેટલાક આમ સંબંધીઓનાં નામો જુદના આમ સંબંધીઓની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. મહાવીરની સ્ત્રીનું નામ યદોદ્યા ત્યારે જુદની સ્ત્રીનું નામ યદોધરા હતું. મહાવીરના જેષ્ઠ બંધુનું નામ નરિવર્ધન હતું ત્યારે જુદના આવડા બાઈનું નામ નંદ. એ જુદ રાજા દેવો તે વખતે તેનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. ત્યારે મહાવીરના પીતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. નામોમાં સામ્ય હોવાનું કારણ એટલુંજ કે તે વખતે જોયે પ્રકારનાં નામો રાખવાનો વિશેષ રિવાજ હતો. જો સ્ત્રીય પુરુષો જાણનાના ધર્મ વિરુદ્ધ ધર્મ સ્થાપન કર્યો એમાં આશ્ચર્ય માનવાને વીરુદ્ધ હતું કારણ નંદ. જાણનો જેમને મિથ્યા સંન્યાસીઓ માનતા હતા તે એ બોદાજ હતા.

મમ ૪૮ મું—ઉપગ્ના લણાગ્રામી મહાગીર અને જુદ કે.પી. ૩૧
ચાંદગી કે.પી. ૩૨ અને કે.પી. ચાંદગી જુદા કરે છે. ને કે છે તે જુદા
પત્ર તે જાણેના તદ્દ વગ ખુલ્લી દીવ સમજાયેલા નેજાં ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાતના અધિકારમાં તે પગ જલાયુ' છે કે-

તલિમનાં ઉદ્દેશ્ય ખેતી કાઢવા માટે હવે આપણે છુદ્દ અને મક્કા
પરના જુદા કમખાની કેટલીક જામનોનો વિચાર કરીશું.

၁ ဂွဉ်း ၈၀၄ ၁၆၇၇၅ ခဉ်း၊
၈၆.

१. मद्रासिने नमः नमः नमः नमः नमः
५. नमः नमः

2. 1940年 12月 20日 21日
 21日 22日

2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

३ मङ्गलवार १५/०८/७९
मङ्गलवार २२/०८/७९

[illegible]

4. $2H_2O \rightarrow 2H_2 + O_2$ (Electrolysis)

[illegible]

1. 1941-1942 2. 1943-1944 3. 1945-1946 4. 1947-1948 5. 1949-1950 6. 1951-1952 7. 1953-1954 8. 1955-1956 9. 1957-1958 10. 1959-1960 11. 1961-1962 12. 1963-1964 13. 1965-1966 14. 1967-1968 15. 1969-1970 16. 1971-1972 17. 1973-1974 18. 1975-1976 19. 1977-1978 20. 1979-1980 21. 1981-1982 22. 1983-1984 23. 1985-1986 24. 1987-1988 25. 1989-1990 26. 1991-1992 27. 1993-1994 28. 1995-1996 29. 1997-1998 30. 1999-2000 31. 2001-2002 32. 2003-2004 33. 2005-2006 34. 2007-2008 35. 2009-2010 36. 2011-2012 37. 2013-2014 38. 2015-2016 39. 2017-2018 40. 2019-2020 41. 2021-2022 42. 2023-2024 43. 2025-2026 44. 2027-2028 45. 2029-2030 46. 2031-2032 47. 2033-2034 48. 2035-2036 49. 2037-2038 50. 2039-2040 51. 2041-2042 52. 2043-2044 53. 2045-2046 54. 2047-2048 55. 2049-2050 56. 2051-2052 57. 2053-2054 58. 2055-2056 59. 2057-2058 60. 2059-2060 61. 2061-2062 62. 2063-2064 63. 2065-2066 64. 2067-2068 65. 2069-2070 66. 2071-2072 67. 2073-2074 68. 2075-2076 69. 2077-2078 70. 2079-2080 71. 2081-2082 72. 2083-2084 73. 2085-2086 74. 2087-2088 75. 2089-2090 76. 2091-2092 77. 2093-2094 78. 2095-2096 79. 2097-2098 80. 2099-2100 81. 2101-2102 82. 2103-2104 83. 2105-2106 84. 2107-2108 85. 2109-2110 86. 2111-2112 87. 2113-2114 88. 2115-2116 89. 2117-2118 90. 2119-2120 91. 2121-2122 92. 2123-2124 93. 2125-2126 94. 2127-2128 95. 2129-2130 96. 2131-2132 97. 2133-2134 98. 2135-2136 99. 2137-2138 100. 2139-2140 101. 2141-2142 102. 2143-2144 103. 2145-2146 104. 2147-2148 105. 2149-2150 106. 2151-2152 107. 2153-2154 108. 2155-2156 109. 2157-2158 110. 2159-2160 111. 2161-2162 112. 2163-2164 113. 2165-2166 114. 2167-2168 115. 2169-2170 116. 2171-2172 117. 2173-2174 118. 2175-2176 119. 2177-2178 120. 2179-2180 121. 2181-2182 122. 2183-2184 123. 2185-2186 124. 2187-2188 125. 2189-2190 126. 2191-2192 127. 2193-2194 128. 2195-2196 129. 2197-2198 130. 2199-2200 131. 2201-2202 132. 2203-2204 133. 2205-2206 134. 2207-2208 135. 2209-2210 136. 2211-2212 137. 2213-2214 138. 2215-2216 139. 2217-2218 140. 2219-2220 141. 2221-2222 142. 2223-2224 143. 2225-2226 144. 2227-2228 145. 2229-2230 146. 2231-2232 147. 2233-2234 148. 2235-2236 149. 2237-2238 150. 2239-2240 151. 2241-2242 152. 2243-2244 153. 2245-2246 154. 2247-2248 155. 2249-2250 156. 2251-2252 157. 2253-2254 158. 2255-2256 159. 2257-2258 160. 2259-2260 161. 2261-2262 162. 2263-2264 163. 2265-2266 164. 2267-2268 165. 2269-2270 166. 2271-2272 167. 2273-2274 168. 2275-2276 169. 2277-2278 170. 2279-2280 171. 2281-2282 172. 2283-2284 173. 2285-2286 174. 2287-2288 175. 2289-2290 176. 2291-2292 177. 2293-2294 178. 2295-2296 179. 2297-2298 180. 2299-2300 181. 2301-2302 182. 2303-2304 183. 2305-2306 184. 2307-2308 185. 2309-2310 186. 2311-2312 187. 2313-2314 188. 2315-2316 189. 2317-2318 190. 2319-2320 191. 2321-2322 192. 2323-2324 193. 2325-2326 194. 2327-2328 195. 2329-2330 196. 2331-2332 197. 2333-2334 198. 2335-2336 199. 2337-2338 200. 2339-2340 201. 2341-2342 202. 2343-2344 203. 2345-2346 204. 2347-2348 205. 2349-2350 206. 2351-2352 207. 2353-2354 208. 2355-2356 209. 2357-2358 210. 2359-2360 211. 2361-2362 212. 2363-2364 213. 2365-2366 214. 2367-2368 215. 2369-2370 216. 2371-2372 217. 2373-2374 218. 2375-2376 219. 2377-2378 220. 2379-2380 221. 2381-2382 222. 2383-2384 223. 2385-2386 224. 2387-2388 225. 2389-2390 226. 2391-2392 227. 2393-2394 228. 2395-2396 229. 2397-2398 230. 2399-2400 231. 2401-2402 232. 2403-2404 233. 2405-2406 234. 2407-2408 235. 2409-2410 236. 2411-2412 237. 2413-2414 238. 2415-2416 239. 2417-2418 240. 2419-2420 241. 2421-2422 242. 2423-2424 243. 2425-2426 244. 2427-2428 245. 2429-2430 246. 2431-2432 247. 2433-2434 248. 2435-2436 249. 2437-2438 250. 2439-2440 251. 2441-2442 252. 2443-2444 253. 2445-2446 254. 2447-2448 255. 2449-2450 256. 2451-2452 257. 2453-2454 258. 2455-2456 259. 2457-2458 260. 2459-2460 261. 2461-2462 262. 2463-2464 263. 2465-2466 264. 2467-2468 265. 2469-2470 266. 2471-2472 267. 2473-2474 268. 2475-2476 269. 2477-2478 270. 2479-2480 271. 2481-2482 272. 2483-2484 273. 2485-2486 274. 2487-2488 275. 2489-2490 276. 2491-2492 277. 2493-2494 278. 2495-2496 279. 2497-2498 280. 2499-2500

1991-1992

[illegible]

40-1086-1000
 40-1086-1001

• • •

• • • • •

[illegible]

મહાવીરના અસ્તિત્વનું એટલું વિવેચન કરવાનું મારણ એટલું જ કે, જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ બુદ્ધ ધર્મમાંથી ન હોઈને ખીલકુલ સ્વતંત્ર છે કે નહિ એનો નિકાલ કરતી વખતે તેમાંની ઘણી બાબતો ઉપયોગી થઈ પડશે. કેટલાક પંડિતો મહાવીર અને બુદ્ધ એ બન્ને જુદા જુદા મહા પુરુષો હતા એમ તો માને છે.

આ સંબંધે આ પુસ્તકના ચાલતા લખાણના બન્ને ભાગમાં ઘણું લખાણ છે; પરંતુ જે વિષયની જરૂર છે તેનો કેટલોક વિભાગ પ્રસ્તાવનામાંથી મળી આવશે, એટલે પીછેપઘણ કરવું ઠીક નહિ લાગવાથી જરૂરની બાબત ગ્રહણ કરી છેવટનો સારરૂપે દ્વિતીય ભાગમાંનો એક યુરોપીયન વિદ્વાનનો દાખલો આપી વીરમું છું.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—તે દાખલો કેવા પ્રકારનો છે, તે જણાવશે ?

ઉત્તર—તે દાખલો મહાવીર અને બુદ્ધના સંબંધનોજ છે. તે-(ડા. ઓ. પરટોલ્ડ એમ. એ. પી. એચ. ડી. સાહેબે ધુલિયા મુકામે તા. ૨૧-૮-૨૧ ના રોજ આપેલું લાખણ) કેટલુંક લખાઈ ગયા બાદ પૃષ્ઠ ૯૭ મે-થી-લખે છે કે—

આ વિચારને અધિક સ્પષ્ટ કરવા સારૂ આ વિષયના સંબંધે અનેક મતો એકત્ર કહેવાની જરૂર છે. યુરોપીય પંડિતો પૈકી જુની શાખાના વિદ્વાન લોકો એવું માનતા હતા કે મહાવીર એ ગૌતમ બુદ્ધ કરતાં જરાક ઉમરથી મોટા સમકાલીન હતા અને તેમણે જ જૈન ધર્મની સ્થાપના કરી; પરંતુ આજકાલમાં આ મત જૂલ બરેલો છે એમ સિદ્ધ થયેલો છે. હાલમાં યુરોપીયન પંડિતોમાં પ્રચલિત થયેલો આ વિષયનો મત એવો છે કે, જૈન ધર્મનો સંસ્થાપક પાર્શ્વનાથ હોઈને મહાવીર એ એક તે ધર્મની ભાગ્યે જીવંત કરનાર પુરુષ હોય, પણ બુદ્ધ જૈન ધર્મિઓના પરંપરાગતનો મત એથી જૂદો છે. તેઓના મત પ્રમાણે જૈન ધર્મ અનાદિ હોઈને તે ધર્મને જે અનેક વ્યક્તિઓ તરફથી ભાગ્યે જ મળી છે તેજ ચૈતીય તીર્થંકરો અથવા જિનો છે. આ જૈનોનો પરંપરાગત મત લક્ષમાં રાખવા જેવો હોઈને તેને નિઃસંશય અમલ દર્શિહાસનો આધાર મળે છે અને મને એમ પત્ર જણાય આવ્યું છે કે દિંદુસ્થાનમાંના પ્રત્યેક પ્રત્યેક સાંપ્રદાયિક મતોને ઐતિહાસિક આધાર હોય છેજ. હવે જૈન ધર્મના સંબંધે આ મતને કયો આધાર છે એ કહેવું અત્યારે ઘણું ટકીન છે, કારણકે, આ સંબંધનો કોઈ એ દમગૂંજ શરૂ થયો છે; તોપણ જૈન ધર્મ અને નૃતિ એ વિષય ઉપરના હેસિંગ્સ સાહે-

બના વિસ્તૃત વિવેચનવાળા ગ્રંથમાં અને ગ્રેં જેકોગીના નિબંધમાં જે એક વિધાન
તેવામાં આવે છે તેના ઉપરથી પ્રસ્તુત ત્રિવિધના ચોધની યોગ્ય દિશા સમજ
રૂઢાય તેમ છે. આ નિબંધમાં “જૈનધર્મે” પેતાના દાંડક મતો પ્રાચીન
દુર્વચરના સ્વરૂપવાળા ધર્મમાંથી લીધેલા હોવા જોઇએ.” એવું કહેવું હોયથી
પ્રત્યેક પ્રાણી તો મું પજુ વનસ્પતિ અને ખનિજ પદાર્થો પણ દૃષ્ટ
સ્વરૂપ છે. એવો જે જૈન ધર્મનો દરજ છે તેની સાથે તે મળતો હોવાથી
શાસ્ત્રી તે યજ્ઞો મદ્દરનો છે.

આ શાસ્ત્રી જૈન ધર્મએ અત્યંત પ્રાચીન છે (કોણ પણ ધર્મ
અનુદિનો છે એમ કોણ પણ વિચારી પાડી શકેલા નથી) એમ અને
જાદુમાન થવાથી તેજ વાદને હું શીઘ્રપણે આશ્રય દાદીથી નિહ કરાવે
મું. આ ધર્મનું મૂળ દિગ્દુશ્યાનમાં આવ્યું પૂર્વ કાલના પ્રાચીન યોગીઓ
પરોક્ષિને આગળ જતાં તે ધર્મ આરંભમાંથી જેટલું જેટલું અનુભવ
અધરા ઉપર જે આપણાથી તારૂં દેખાયું તે બધુંએ મદલ કર્યું અને
આરંભમાંના પ્રાચીન ધર્મની બનતર તેમણે પોતાની વૃદ્ધિ કરી તીરી
જીનેના નિર્મળ્યોના ઉત્તેજ પેલામાં પણ છે તે ઉપરથી આ મારા કથનની
પ્રતિષ્ઠિ થઈ. પાત્રુ જૈન ધર્મની દરખાની અંગેથી પરોક્ષાં હોય. તે મા
મદલ કરીને વિષા અપારે કહેલે આ મારો જીવન મળ મદલ કરીને
તે પણ તેના ઉપરથી તે ધર્મ વિશે બાદમાં હું જે અનુમાનો બતાવવાને
મું તેમ. કેમ પણ અગાધિ રૂઢ પડાવના નથી. અત્યાદિ—

જેદ મુંદિએ જૈન ધર્મના મહાવતાર મેળામ નથી તેમ જૈન
ધર્મ ને જેદ ધર્મના કહે પણ નથી એમ નિર્ણય કરી બતાવ્યું. જૈન
ધર્મ અનુદિ ને એમ પણ દેખવના તેના કાણો આરંભ. અનુભવ નથી
પણ એ અને પુણ્યે જ. વતર જનુ મે છે કે જૈન ધર્મ જાદુમાન મારા વતર
મારો આરંભ છે નહીં વિવેચન કરીને આરંભ અનુભવના વિદુષી. વતર
પુણ્યે જાદુમાન અનુદિના પડાવને જાદુમાન કહેવા જાડા કરી જૈન
ધર્મ અનુદિને અનુદિ ને અનુદિ વિદુષી, વતર જનુ છે જાદુમાન
અનુદિને મુંદિ અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને
પણ ન વતર કરી અનુદિ.

જેદ જાદુમાન અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને
અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને
અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને
અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને અનુદિને

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રથમના પ્રશ્નોત્તરમાં વેદ અને પુરાણના દાખલાથી સાબીત તો કરી આપ્યું છે. હવે વિશેષ સાબીલીને માટે—“જૈનેતર દ્રષ્ટિએ જૈન” આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૧૪ મેં લખ્યું છે કે—

શ્રીયુત્તર તુકારામકૃષ્ણ શર્મા લર્ડ જી. એ. પી. એચ. ડી. એમ. આર. એ. એસ. એમ. એ. એસ. બી. એ. એમ. પ્રોફેસર—સંસ્કૃત શિક્ષાલેખાદિકના વિષયના અધ્યાપક કીંગ્સ કોલેજ બનારસ કાશીના દશમ વાર્ષિકોત્સવ ઉપર આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી—“સમસે પહેલે ઇસ ભારત વર્ષમે ઋષભદેવ નામકે મહર્ષિ હુએ, વે દયાવાન, ભદ્રપરિણામી, પહેલે તીર્થંકર હુએ. જિન્હોને મિથ્યાત્વ અવસ્થાકો દેખકર—સમ્યગદર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, ઐર સમ્યગચારિત્ર રૂપી મોક્ષયાત્રકા ઉપદેશ ક્રિયા. બસ ચહી જિનદર્શન ઇસ કલ્પમેં હુવા. ઇસકે પશ્ચાત્ અજિતનાથસે લેકર મહાવીર તક તેઇસ તીર્થંકર અપને અપને સમયમેં અજ્ઞાની છવાંકા મોહ અંધકાર નાશ કરતે રહે.”

ઉપરની હકીકતને લગતો એક બંગાલી બેરિટરનો લેખ છે.

પ્રશ્ન ૫૧ સું—બંગાળી બેરિટરનો લેખ કેવા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૧૭ મેં—નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—એક બંગાળી બેરિટરે “પ્રેક્ટિકલ પાથ” નામક ગ્રંથ બનાવેલ છે તેમાં એક સ્થાન ઉપર લખ્યું છે કે—“ઋષભદેવકા નાલી મરીચી પ્રકૃતિવાદી થા ઐર વેદ ઉસકે તત્વાનુસાર હોનેકે કારણ હી ઋગવેદાદિ ગ્રંથોકી ખ્યાતિ ઉસકે જ્ઞાનદ્વારા હુઇ હૈ. ક્ષત્રિયઃ મરીચી ઋષિકે સ્તોત્ર, વેદપુરાણાદિક ગ્રંથોમેં હૈ. યદિ સ્થાન સ્થાનપર જૈન તીર્થંકરોંકા ઉદ્દેશ પાયા જાતા હૈ તો કોઇ કારણ નહીં કિ હમ વૈદિક કાલમેં જૈન ધર્મકા અસ્તિત્વ ન માને.

સારાંશ યહ હૈ કિ ઇન સજ પ્રમાણેસે જૈનધર્મકા ઉદ્દેશ હિંદુઓંકે મૂલ્ય વેદનેંબી મિલતા હૈ.

ઇસ પ્રકાર વેદોંમે જૈનધર્મકા અસ્તિત્વ ચિદ્ધ કરનેવાલે બહુતસે મંત્ર હૈ. વેદકે સિવાય અન્ય ગ્રંથોંબી જૈનધર્મકે પ્રતિ સહાનુમૂતિ પ્રગટ કરનેવાલે ઉદ્દેશ પાચે જાતે હૈ. સ્વામીજીને ઇસ લેખમેં વેદ, સિતપુરાણાદિકે કઇ સ્થાનોંકે મૂલ્ય સ્લોક દેશર ઉસ પર વ્યાખ્યાની દી હૈ.

ભાગવત્તાદિ મહાપુરાણોંમે ઋષભદેવકે વિષયમેં ગૌરવપૂર્વક ઉદ્દેશ મિલે રહ્યા હૈ. હત્યાદિ—

લંકામાં હથાપેશં પુસ્તકનો લેખ પદ્મ ગુપ્ત જોવો છે.

ઉત્તર—હે અલખ ! એટલે જેનું સ્વરૂપ કોઈ પ્રકારે લખ્યામાં આવે નહિ તેને અલખ કહિયે. ૩

પ્રશ્ન ૫૭ મું—ચિદ્ધન કોને કહીયે ?

ઉત્તર—હે ચિદ્ધન ! એટલે ચિદ્ કહેતાં જ્ઞાન તેનો ધન કહેતાં સમૂહ એવું જેનું સ્વરૂપ તેને ચિદ્ધન કહીએ. ૪

પ્રશ્ન ૫૮ મું—ચિદ્ધાનંદ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—હે ચિદ્ધાનંદ ! ત્યાં ચિદ્ એટલે જ્ઞાન અને આનંદ એટલે આરિત્ર; એટલે જ્ઞાન અને આરત્રમય જેનું સ્વરૂપ છે તેને ચિદ્ધાનંદ કહીયે. ૫

પ્રશ્ન ૫૯ મું—નિરંજન એટલે શું ?

ઉત્તર—હે નિરંજન ! એટલે જેના આત્મ પ્રદેશને વિષે કર્મરૂપ અંજન નથી તેને નિરંજન કહીયે. ૬

પ્રશ્ન ૬૦ મું—વીતરાગ કોને કહીયે ?

ઉત્તર—હે વીતરાગ ! એટલે વીત કહેતાં વીત્યા છે રાગ અને દ્વેષ જેના તેને વીતરાગ કહિયે. ૭

પ્રશ્ન ૬૧ મું—સત્ચિદ્ધાનંદ કોને કહેવા ?

ઉત્તર—હે સત્ચિદ્ધાનંદ ! એટલે (સત્ કે૦) દર્શન અને (ચિદ્ કે૦) જ્ઞાન તથા (આનંદ કે૦) આરિત્ર એટલે દર્શન, જ્ઞાન અને આરિત્રમય એવું સ્વરૂપ છે તેને સત્ચિદ્ધાનંદ કહિયે. ૮

પ્રશ્ન ૬૨ મું—અરિહંત કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે અરિહંત ! એટલે (અરિ કે૦) કર્મરૂપ પૈરી તેને દ્રવ્ય થકી અને ભાવ થકી જેણે (હંત કે૦) હણ્યા છે તેને અરિહંત કહિયે. ૯

પ્રશ્ન ૬૩ મું—ત્રીર્થંકર કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે ત્રીર્થંકર ! એટલે (ત્રીર્થ કે૦) સાધુ, સાધવી, ધ્યાન અને યાગિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંઘ, તેની સ્થાપનાના (કર કે૦) કરનાર તેને ત્રીર્થંકર કહિયે. ૧૦

પ્રશ્ન ૬૪ મું—પરમાત્મા કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે પરમાત્મા ! એટલે (પરમ કે૦) ઉત્કૃષ્ટ તથા જગત્ને પૂજવા યોગ્ય છે આત્મા જેનો (અથવા પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટ દેવતા તથા દેવતા-દર્શનમય આત્મા છે જેનો) તેને પરમાત્મા કહીએ. ૧૧

પ્રશ્ન ૬૫ મું—પરમેશ્વર કોને કહિયે ?

ઉત્તર છે પરમેશ્વર ! એટલે (પરમ કે.) ઉત્કૃષ્ટી (ઇશ્વર કે.) હુતા / અર્થાત્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચાસ્તિરૂપ જે લક્ષ્મી, તે જેણે પ્રગટ કરી છે તેને પરમેશ્વર કહીએ. ૧૨ (અધ્યાત્મ સાર પ્રશ્નોત્તર.)

પ્રશ્ન ૬૬ મું—ક્રોકાર શબ્દ જે ઓલવામાં આવે છે તે ફરી રીતે ઉત્પન્ન થયો છે ?

ઉત્તર—ક્રોકાર શબ્દ પંચ પરમેશ્વીના પંચપદમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે એમ શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતાના “ જૈન મંથ રત્નાકર ” રત્ન ૩ શ. સ્વામિ કાર્તિકેયનુ પ્રેક્ષા-અથ ધર્માનુપ્રેક્ષામાં કહ્યું છે કે—

અરંભા અમરીશા આશરેષા, તદ્ ટવગ્મવા મુગિનો;

પદમસાર નિલરનો, ઓઠારો પંચ પરમેશ્વરો. ૧

અર્થાત્ અમરીશા (મિદ), આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મુનિ આ પંચ પદના પ્રાથમિક અક્ષરની સંખી કરવાથી પાંચે પદોના એક જ શબ્દ ૨.૨૬ શ. ૫ છે, તેજ પંચ પરમેશ્વી છે. મનિ.

અથ વિદુ મંદુર્ગ, નિઃસં શ્વાવગ્નિ યોગિનઃ;

શબ્દ મોહરં પેશ, ક્રોકારાય નમો નમઃ. ૨

પ્રશ્ન ૬૭ મું—તિનગમનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—તિનગમનું લક્ષણ (ગીતામાં) નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

તુ નેષાન્તુ દ્વિગમ્યા, શુભેતુ વિગત શુદ્ધઃ;

સંગત્ત્વર જેષઃ, ચિદ્વિતિ પંદુરિ કશ્વરો. ૩

અર્થ—તુ નેષાન્તુ એટલે અત્યંતુદન નેષા અને શુભમ. નિઃશુદ્ધઃ

સંગત્ત્વર જેષઃ એટલે સંગતિ જેષઃ, તેમ જિહ્વી વાનુ દેવો

ચિદ્વિતિ પંદુરિ કશ્વરો એટલે ચિદ્વિતિ પંદુરિ કશ્વરો

અર્થ—તુ નેષાન્તુ એટલે અત્યંતુદન નેષા અને શુભમ. નિઃશુદ્ધઃ

સંગત્ત્વર જેષઃ એટલે સંગતિ જેષઃ, તેમ જિહ્વી વાનુ દેવો

ચિદ્વિતિ પંદુરિ કશ્વરો એટલે ચિદ્વિતિ પંદુરિ કશ્વરો

અર્થ—તુ નેષાન્તુ એટલે અત્યંતુદન નેષા અને શુભમ. નિઃશુદ્ધઃ

સંગત્ત્વર જેષઃ એટલે સંગતિ જેષઃ, તેમ જિહ્વી વાનુ દેવો

ચિદ્વિતિ પંદુરિ કશ્વરો એટલે ચિદ્વિતિ પંદુરિ કશ્વરો

પ્રશ્ન ૬૮ મું—અરિહંતનો અર્થ પ્રથમ જણાવ્યો છે કે—કર્મરૂપ વૈરી તેને દ્રવ્ય થકી અને ભાવ થકી જેણે હણ્યા છે તેને અરિહંત કહિયે. તે તો ઠીક પણ પોતપોતાના શત્રુને હણે તે અરિહંત કેમ ન કહેવાય ?

ઉત્તર—આત્માનો શત્રુ કોઈ છેજ નહિ, આત્માનો શત્રુ તો કર્મજ છે. જે દ્રવ્ય શત્રુ છે તે પણ કર્મે કરીને થાય છે. દ્રવ્ય શત્રુ હોય તે કોઈ વખત મિત્ર પણ થાય છે ને મિત્ર હોય તે શત્રુ પણ થાય છે, એ શુભાશુભ કર્મની ઘટના છે; માટે ખરો શત્રુ, ખરો દુરમન, ખરો વૈરી તો કર્મજ છે. તે કર્મ આઠ પ્રકારના કહ્યા છે. તે વિષે ભગવતીજીની ટીકામાં કહ્યું છે કે—

અઠ વિહંપિ કમ્મં, અરિ મૂયં હોદસન્ન જીવાણં;

તં કમ્મમરિહંતા, અરિહંતા તેણ વુચંતિ. ૧

આઠ પ્રકારના જે કર્મ રહ્યા છે તે સર્વ જીવને વૈરી સમાન છે તે કર્મને હણનારા તેને અરિહંત કહીએ.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—આઠ કર્મનો સર્વથા નાસ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—આઠ કર્મનો નાસ સર્વથા કેવી રીતે થાય તે ઉપર દષ્ટાંત શ્રી ભગવતીજીની ટીકામાં કહેલ છે કે—

દગ્ધે ઘીજે યયાત્પતં, પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ ;

કર્મ્મ ઘીજે તથા દગ્ધે, નરોહંતિ મવાંકુરઃ ૨

યથા દષ્ટાંતે જે જે પ્રકારના બીજો રહેલા છે તેને અગ્નિ વડે દગ્ધ કરે અર્થાત્ બાળી નાખે તે બીજનો અંકુરો પણ પ્રગટ થાય નહિ અર્થાત્ ઉગે નહિ. તેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ વડે કર્મનાં બીજોને દગ્ધ કરેલાં એવા અરિહંત ભગવંતને ફરી ભવરૂપી અંકુરો ઉત્પન્ન થાય નહિ. અર્થાત્ કર્મરૂપી અંકુરો કુટે નહિ તો ભવાંકુર થાયજ કયાંથી અર્થાત્ નજ થાય એમ સૂત્ર દર્શાવે છે. વળી બીજો દષ્ટાંત કહે છે કે—

અગ્નિ અરણીથી નીકળી, બાળે અરણી જેમ;

દેહથી જ્ઞાન પ્રગટ કરી, દગ્ધ બીજ કરે તેમ. ૧

પ્રશ્ન ૭૦ મું—બ્રહ્મા કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ મું ?

ઉત્તર—બ્રહ્માનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.—

બ્રમ બ્રજને છાંડીને, તત્ત્વો સંસાર ભવરૂપ;

બ્રહ્મ જ્ઞાનને પામીયા, તેડ બ્રહ્મા સ્વરૂપ. ૧

પ્રશ્ન ૭૧ મું—વિશ્વ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—વિશ્વ (વશન્ત) નું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે.

ઈદિ વિષય ચાતુ કયાય, વ્દને વિષ સમાન;
મન વચ કાયાએ તરે, તે વિશ્વ ભગવાન.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—મહેશ્વર સ્વરૂપ કોને કહીએ?

ઉત્તર—મહેશ્વર સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.-

મદયાદી શરવાણ, યો મહેશ્વર સાંગત;
રાગ દ્વેષ વિનિર્મલ, વેદંદ્રંતં મહેશ્વરમ્.

ઉપર કયા પ્રમાણે 'અગ્ર', વિષ્ણુ, અને મહેશ્વરનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—કેટલક કહે છે કે જદા, વિષ્ણુ તે મહેશ્વરની સાથે
મળી છે એવું સ્વરૂપ છે અને ચરણાગ તત્ત્વ મદયાદી છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—તે વિષે આગળથી કામ જણાય છે કે—૫૧-

જો જાને મોર મહા, મેલાવા ન મહેશ્વર;

કાલે કાલે વિષ્ણુ, રેદ મૂર્તિઃ કથં મોરઃ ?

જો જાને, પ્રશ્ન ૭૪, મેલાવા મહેશ્વર થયા, અને કાલે
કાલે વિષ્ણુ થયા, એ વાત મેલાવે મહેશ્વર સ્વરૂપ (મૂળ સ્વરૂપ)
વિષ્ણુ, રેદ મૂર્તિઃ કથં મોરઃ? મહેશ્વર અને વિષ્ણુ એ બંને છે.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—કોને જાણવા માટે છે ને જદાવાદ?

ઉત્તર—કોને જાણવા માટે મહેશ્વર ને જાણવા માટે.

જદાવાદને જાણવા માટે, પ્રશ્ન ૭૬, મહેશ્વર ને જાણવા માટે.

મહેશ્વર જાણવા માટે, પ્રશ્ન ૭૭, મહેશ્વર ને જાણવા માટે.

મહેશ્વર જાણવા માટે, પ્રશ્ન ૭૮, મહેશ્વર ને જાણવા માટે.

મહેશ્વર જાણવા માટે, પ્રશ્ન ૭૯, મહેશ્વર ને જાણવા માટે.

“જૈન તત્ત્વસાર”માં લખ્યું છે કે—આત્માને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે સર્વ લોકલોકાંતર સ્વરૂપ બેના જાણવામાં આવે છે. અર્થાત્ જ્ઞાન એજ આત્મા તે વડે સર્વત્ર વ્યાપવાથી આત્માજ વિષ્ણુ છે. નિજ શુદ્ધ આત્મભાવ બેને પરબ્રહ્મ એવી સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે તેની ભાવના ભાવવાથી આત્માજ બ્રહ્મા છે, શિવ-નિર્વાણ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાથી અને શિવનું કારણ હોવાથી આત્માજ શિવ છે. (આ ત્રણે શબ્દ અર્કત પદનેજ લાગુ છે.)

પ્રશ્ન ૭૫ મું—મહાદેવ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—મહાદેવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.—

મહા જ્ઞાનં ભવેદસ્ય, લોકાલોક પ્રકાશકમ્ ;

મહા દયા દમોઘ્યાનં, મહાદેવઃ સત્ત્વતે. ૧

રાગ દ્વેષો મહા મલ્લો, દુર્જયૌ યેન નિર્જિતૌ ;

મહાદેવં તુ તં મન્યં, શેષાથૈ નામ ધારકાઃ. ૨

અર્થ—મહા જ્ઞાન એવું કેવળ જ્ઞાન બેને પ્રાપ્ત થયેલું છે કે જે વડે કરીને લોક અને પરલોકમાં બેનો પ્રકાશ પ્રસરી રહ્યો છે અર્થાત્ લોકાલોક પ્રકાશીતએવા મહા દયાના સિંધુ, ઇન્દ્રિયોને કમનારા, મહાધ્યાની હોય તે મહાદેવ કહેવાય. કે જેણે રાગ અને દેવ રૂપી મહા મલ્લ કે બેને. છત્તવા દુર્જય મહા દહીન તેને છત્તીને જેણે જય મેળવ્યો છે તેજ મહાદેવ કહેવાય. બાકી તો નામ માત્ર જાણવા.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—સ્વયંભૂ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સ્વયંભૂ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

સ્વયંમૂતે યતો જ્ઞાનં, લોકાલોક પ્રકાશકમ્ ;

અનન્તં વીર્યં ચારિત્રં, સ્વયંમૂઃ સો નિધીયતે. ૧

અર્થ—સ્વયં—પોતાના આત્મજ્ઞાન વડે કરીને ભૂત એવા પ્રાચીન-હવના સ્વરૂપને જાગૃતાના, અથવા પોતાનાજ આત્મ જગે અનંતજ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન મેળવી લોકાલોક પ્રકાશીત અનંત આત્મશક્તિવાળા અને શાયક યથાખ્યાત ચારિત્રવંત હોય તે સ્વયંભૂ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—શિવ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—શિવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

અર્થ—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના ચોગે રહેલો જે આત્મા તેને શાસ્ત્રમાં પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કહેવાય છે. તે પરમ ક્ષાન્તિ એટલે ઉત્કૃષ્ટો ક્ષાન્તિ કે જેણે સોળ કષાય અને નવનોકષાય એ પચીસ ચારિત્ર મોહનીની પ્રકૃતિનો સર્વથા ત્યાગ કરી ઉત્કૃષ્ટો ક્ષાન્તિ નામ ક્ષમા પ્રાપ્ત કરી પરમ અહિંસા રૂપ ક્ષાયક યથાખ્યાત ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરે તેજ પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત તેમનેજ પરમાત્મા કહેવ છે. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૮૧ મું—કેવળ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે બહુવું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ—“આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કેવળ નિજ સ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;

કહિયે કેવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્ઞાની કેને કહિયે ને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ “આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, બદાયત યતાં સમાય;

તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન યતાં દૂર યાય. ૧

પ્રશ્ન ૮૩ મું—જ્ઞાનીની દશા કેવી હોય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીની દશા નીચે પ્રમાણે કહી છે. સાંભળો—

મોહ ભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રયાંત;

તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કહિયે બ્રાંત. ૧

સકળ જગત તે એકવત, અથવા સ્વપ્ન સમાન;

તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી વાથા જ્ઞાન. ૨

(આત્મસિદ્ધિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—જ્ઞાનીનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશ સાગરમાં—પાને ૧૦૧ મે-ઉપદેશ ચતુક્રમાં—શ્લોક ૯૭ મે-જ્ઞાનીનાં દશ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યાં છે. શ્લોક—

અક્રોધ વૈરાગ્ય ચિત્તેન્દ્રિયત્વમ્, ક્ષમા દયા સર્વ જનઃ મિયત્વમ્;

નિર્લોભ દાતા ભય શોક દર્શો, જ્ઞાનિ નરાનાન્ દગ દક્ષિણી. ૧

ભાવાર્થ—ક્રોધ રહિત હોય, વૈરાગ્યવાન હોય, ચિત્તેન્દ્રિય હોય, ક્ષમાવાન હોય, દયાળુ હોય, સર્વને પ્રીયકારી હોય, નિર્લોભી હોય, દાતા હોય, ભય રહિત હોય, અને શોક રહિત હોય એ દશ લક્ષણે જ્ઞાનીને સ્વર્ગી પુરુષ સમજવા.

૩૪ ૮૫ મું—સમક્ષિતનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સમક્ષિતની પ્રાપ્તિનું સ્વરૂપ ઉત્તરાધ્યયના ૨૮ માં અધ્યયનની ગાથા ૧૪ ની-૧૫ ની માં કહ્યું છે કે—

જીવા જીવાય વંધોય, પુત્રં પાત્રા સયો તદ્વાઃ

મેવસો નિઝરા મોક્ષનો, સંતિષ્ઠં ઇ તદિયા નવ ૧૪

તદિયાનં તુ માયાણં, સંજ્ઞાપે ડવ દ્વક્ષણં;

માયેનં મદદં તમ્મ, સમયં તં વિયા દિય. ૧૫

અર્થ:—૧ હવ, ૨ અહવ, ૩ બન્ધ, ૪ પુત્રપ, ૫ પાત્ર, ૬ મોક્ષ, ૭ સંતિષ્ઠ, ૮ નિઝરા અને ૯ મોક્ષ. એ નવ તત્ત્વ નવ પદાર્થો. તે નવે પદાર્થોને શુદ્ધ આત્મ બાવે—આત્મ સ્વભાવે અથવા સાચુરૂપા રીતે શુદ્ધ બાવે. અર્થે તેને સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ હોય એમ બતાવે છે કહ્યું છે.

૩૫ ૮૬ મું—કેવળ કેવલ કહે કે શુદ્ધ કેવલ શુદ્ધને ધર્મની જોડાવવા તેને ૫- સમક્ષિત કહિયે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—કેવળ નામ ૫૧ મન્થ છે તે વિષે આશ્રમાં કહ્યું છે કે—

વિદ્યા કલિયો પમ્નો, અટ્ટમ્મ દોમ વિદિઓ દોમ;

વિદિયે વરવરે, કદ્દરે દોદ મમ્મનં. ૧

વિદ્યા કલિયો નેવરે અદિ.મા.મવ ધર્મ, અટ્ટમ દોમ વિદિઓ દોમ અને વિદિયે વરવરે કદ્દરે કદ્દરે તેને સમક્ષિત હોય.

૩૫ ૮૭ મું—અ.ક. નિદેશ અવદાક સમક્ષિત વિષે કાંઈ બાવક કહેનું છે ?

ઉત્તર—નિદેશ અવદાક સમક્ષિત નામ, અવદાક નેવરે કલિયો દોમ વિદિઓ દોમ અને વિદિયે વરવરે કદ્દરે કદ્દરે તેને સમક્ષિત હોય. અટ્ટમ દોમ વિદિઓ દોમ અને વિદિયે વરવરે કદ્દરે કદ્દરે તેને સમક્ષિત હોય.

અટ્ટમ દોમ વિદિઓ દોમ અને વિદિયે વરવરે કદ્દરે કદ્દરે તેને સમક્ષિત હોય. અટ્ટમ દોમ વિદિઓ દોમ અને વિદિયે વરવરે કદ્દરે કદ્દરે તેને સમક્ષિત હોય.

ઉત્તર—સમકિત કહો કે દર્શન કહો કે શ્રદ્ધા કહો. એ ત્રણ એકજ છે તે પણ નિશ્ચયને વ્યવહારના લેદથી બાણું.

જે જ્ઞાને કરીને બાણિયું, તેની વર્તે છે શુદ્ધ પ્રતિત;
કહ્યું ભગવંતે દર્શન તેહને, જેનું ખીલું નામ સમકિત. ૧
વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતિત;
વૃત્તિ વહે નિજ ભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત. ૨

પ્રશ્ન ૮૯ મું—શ્રદ્ધા સમાધાન કોને કહિયે ?

ઉત્તર—શ્રદ્ધા સમાધાનનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.
સત્ય દેવ શુરૂ વાક્ય હું, શ્રદ્ધા શાસ્ત્ર વિશ્વાસ;
સમાધાન તાકો કહત, મલ વિશ્વેષકો નાશ. ૧

પ્રશ્ન ૯૦ મું—મુમુક્ષુ કોને કહિયે ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—નિચેના શુભવાણાને મુમુક્ષુ કહેવ છે.
દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, એહ સદાય મુનગ્ય. ૧
જન્મ મૃત્યુ સંસારતે, ફેસે છુટિયે નિત;
સો મુમુક્ષુ કહિયે સદા, યહે વિચારે ચિત્ત. ૨

પ્રશ્ન ૯૧ મું—જિજ્ઞાસુ કોને કહિયે ને તેનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—જિજ્ઞાસુ નીચેના શુભવાણાને કહ્યા છે.
ક્યાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે ખેદ અંતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ. ૧
તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સફશુર બોધ;
તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતર શોધ, ૨
(આત્મસિદ્ધિ.)

પ્રશ્ન ૯૨ મું—આત્માર્થી જીવ કોને કહિયે ?

ઉત્તર—આત્મસિદ્ધિમાં આત્માર્થી નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.
જ્યાં જ્યાં જે જે ચોગ્ય છે, તદાં સમજવું તેહ;
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ. ૧
ક્યાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે ખેદ, પ્રાપ્તિ દયા, ત્યાં આત્માર્થ નિરાય. ૨

પ્રશ્ન ૯૩ મું—સફશુરું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—આત્મ સિદ્ધિમાં સદાચરનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

આત્મ જ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદય પ્રયોગ;
અપૂર્વ વાણી, પરમશુભ, સદાચર લક્ષણ યોગ્ય. ૧
પ્રથમ મૂળ પ્રાણી દયા, ભુક ન ભોલે ભેદ;
સોડી ત્રિયા પર હરે, દામ ન રાખે ભેદ. ૧
ક્રોધ માન માયા તજે, લોભને છોડે ભેદ;
પાંચ દિવ વશ કરે, સદાચર કદિએ ભેદ. ૨

પ્રશ્ન ૯૪ મું—મુક્તિનો ઉપાય શું ?

ઉત્તર—મુક્તિનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે કહ્યો છે.—

મુક્તિ મટો ભે તાર, વિષયનકો ત્યજી વિષ સરિસ;
દયા સંવરણ શોચ, કામા સત્ય પ્રિય અપ્રિય સમ. ૧

પ્રશ્ન ૯૫ મું—શામ કેટલા પ્રકારના ?

ઉત્તર—શામ ચાર પ્રકારના કદા છે તે નીચે પ્રમાણે છે.

એક શામ દગરથ પર ટોલે, એક શામ ઘટોપટ ભોલે;
એક શામ ભો જગત પમાણ, એક શામ જગતમેં નવાણ. ૧
દેવ શામ દગરથ પર ટોલે, વૈવન્ય શામ ઘટો પટ ભોલે;
ભૈરવ શામ ભો જગત પમાણ, ભૈરવ શામ જગતમેં નવાણ. ૨

પ્રશ્ન ૯૬ મું—મજામનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—મજામનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે કે—

જન વિજન ભે રોડો, અનિદિ કદા સુષીર;
કંઈક ન કંઈક રોડો, દમ જગત મુખ નીર. ૧

પ્રશ્ન ૯૭ મું—વિરાગનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—વિરાગનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

જો અપ્ય અનિય રો, અનિય નિ અનિય;
જો અપ્ય અનિય રો, અનિય નિ અનિય. ૧

પ્રશ્ન ૯૮ મું—નિરાકારનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—નિરાકારનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

અનિય નિ અનિય, અનિય નિ અનિય;
અનિય નિ અનિય, અનિય નિ અનિય. ૧

પ્રશ્ન ૯૯ મું—વિરાગનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને હિંદુ કહીએ-

હિંસાથી જે દુર રહે, હથે ન પરના પ્રાણ;
અલક્ષ્ય લક્ષ જે ના લખે, આર્ય હિંદુ તસ બાધુ. ૧
પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—મુસલમાન કોને કહીએ ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને મુસલમાન કહીએ-

મુકે સદય ન માન ઇમ, દેહદાન અલેમાન;
હૃદય સદાય સરલતા, તે ચોકખો મુસલમાન. ૧
પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—રહિમાન કોને કહીએ ?

ઉત્તર—રહિમાન નિચેના ગુણયુક્તને કહીએ-

રાખે રહેમ-દયા સદા, સર્વ જીવ આત્મ સમાન;
મહેર દિલ દમ દીનતા, તે કહીએ રહિમાન. ૧
પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—પીર કોને કહીએ ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણ જેમાં હોય તે પીર કહેવાય છે-

દયા રહેમ અરૂ દીનતા, મોમ દિલ ફરીર;
પીડા જાણે પર તણી, તેહ હમારો પીર. ૧

કિસનબાવનીમાં કહ્યું છે કે-કહા પીર જોયે પર પીર ન બિચારી હૈ.
એટલે જે પરની પીડા જાણે નહિ-પર પીડા વિચારે નહિ તે પીર શાનો ?
અર્થાત્ પરની પીડા જાણે-વિચારે તેજ પીર કહીએ.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અલ્લા-ખુદા-કોને કહીએ ?

ઉત્તર—અલ્લા-ખુદાનું સ્વરૂપ નિચે પ્રમાણે કહ્યું છે-

અલ્લા લાહ ખુઝવતા, જ-મજરા ઓર મરણ;
ખુદા ખુનથી ઓધરે, દાદ મુને દીએ શરણ. ૧
પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—ફરીર કોને કહીએ ને ફરીરનું લશ્કર મું ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને ફરીર કહેવ છે. સાંભળો-

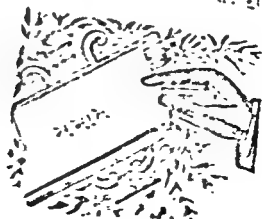
ફરીરા ફરીરી કડન હેં, જેથી દૂર ખજુર;
ચહે તો આખે પ્રેમ રસ, પટે તો ચકના ચુર. ૧
ફાકા ફત ફતક દિલ, આશન દદ ગંજીર;
ફિફીરી ફરી ફદની કરે, તિમકો ફટી ફરીર. ૨
મન મારે તન વચ કરે, ખોજે સકલ શરીર;
દયા દપ દયની કયે, તાકો નામ ફરીર. ૩

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શાહને કવમા મું કંડ છે.

ઉત્તર—શાહને કવમા નીચે પ્રમાણે કહે છે કે-

કાંઈ કલમા મત રહો. કલમા તમકુ જોલે;
 સારિજ દાનદાકા દિસાજ માજે, તો અવ મારે કયું છે ?
 પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—અલ દેજ છે ને તેનો ઉપદેશ મું છે ?
 ઉત્તર—અલ પેનાનું સ્વરૂપ ઉપદેશે કદી જણાવે છે.—
 અલ મુસલમાન અવલમ, આપ કરે ઉપદેશ;
 શીર કાટપા તો કટાઉંગા, દેખો દાડી કેથા. ૧
 પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—મુસલમાન અને કાફરની ઓળખાણ શી ?
 ઉત્તર—મુસલમાન અને કાફરની ઓળખાણ નીચે મુજબ :
 અને તેની સાથે બકરી ઇંદનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે.
 મોંઢીત મુસલમાન, કડનું હીત કાફર;
 કાફર માં અવકું, તે ગળ ખુરાકા મુસાફર. ૧
 બકરી ઇંદને કડાડે, કાફરને ગરીબ કંગાલ;
 આપ સમ જાણે અલ, તે સમ ખુરાકા બાલ. ૨
 પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—દડ વાકય મું કંઈ છે ?
 ઉત્તર—દડ વાકય નીચે પ્રમાણે કરેલ છે. આંખજો—
 દડ એક દાંડિયા, બાત્રીન લાશવ બદાન;
 નરે.વ.મ. નંર નદી, પડે મર ઉંડી બાંધે પાળ. ૧
 દનિ રં. ૧૦૫ પૂજા શ્રી નાપાલજી સગમી લગ ચિખ મુનિ
 મેદનજીજી દુર મો મુસલમાન મેદનમ દા' ઉત્તરાદ' એકાદશમે
 સમાપ્ત ૧. ૧૦૫ ૧૦૬ માં પ્રશ્ન મુદિ ૩ ને વાર મુર.

લી. રૂનિ મેદનજીજી

દોહરા.

અન્ય અંથ દોહન કરી, જૈન સૂત્ર અનુસાર;
 પ્રશ્નોત્તરના રૂપમાં, ગુંથી મોહન માળ.
 ઓગણીશસો ઓંશિયે, રાજકોટ ચૌમાસ;
 પૂર્વાર્ધ પ્રકાશમાં, પ્રીતે કર્યો પ્રયાસ.
 ઉત્તરાર્ધે રચવા તણી, હુતી હોંસ અપાર;
 ઓગણીશસો બ્યાસીમાં, ઉત્તરાર્ધે તૈયાર.
 અગ્યારસો ઇઠ્ઠાસી છે, પ્રશ્નો અતિ રસાળ;
 અગ્યાર ભાગે ગોઠવી, મનહર મોહનમાળ.
 જૈનેતરના શંસયો, તર્ક વિતર્ક અપાર;
 દૂર કર્યા આ અંથથી, લબ્ય જીવ હિતકાર.
 ભર્યું સરોવર જ્ઞાન નીર, અખૂટ ઝરણું એક;
 પિપાસુ જનને પોષવા, મોહનમાળ વિશેષ.
 ગુરૂ ગોપાળજી સ્વામીના, સુશિષ્ય મોહનલાલ;
 જ્ઞાન દાન દેવા રચી, સુંદર મોહનમાળ.
 જ્ઞાન દાન મહાન છે, ગુણગંભીર રસાળ;
 પીએ પીવાડે પ્રીતથી, મુનીશ્રી મોહનલાલ.
 અધિક એણું વિપરિત કદી, ને લાંબાયું હોય;
 અજપણે ઉત્સૂત્રને, મિથ્યા હુકૂત મોય.
 અરિહંત સિદ્ધની સાક્ષીએ, ક્ષમા યાચના હોય;
 દોષ જણાયે ને કદી, મિથ્યા હુકૂત મોય.
 દોષ દહિને પરહરી, વાંચો ધરીને બહાલ;
 સારા સાર સમજી લઈ, ગુણ ગ્રહો વત્કાળ.
 મનહર મોહનમાળનો, કરો સદા અભ્યાસ;
 મોહનલાલ મુની તણે, થાય સદ્ગ પ્રયાસ.

ભાગ ચોથો.

પૃષ્ઠ	ઓળખ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫૫	૨૩	અર્ધ રૂપે	અર્ધ રૂપે
૧૫૬	૫	સુયગમો	સુયગમો
૧૫૬	૬	દરિવંદસુ	વિદવંદસુ
૧૫૬	૧૬	આચારે	આચારે
૧૬૦	૨૬	મિથમામાના	મિથમાના
૧૬૬	૨	ભવંતને	ભગવંતને
૧૬૬	૩	શિષ્યોતે	શિષ્યોને
૧૭૫	૭	અલુગારે	અલુગારને
૧૮૦	૧૫	મૂત્ર	સત્ર

ભાગ પાંચમો.

પૃષ્ઠ	ઓળખ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૮૫	૨૫	દુપહિકંતં	દુપહિકંતં
૧૮૬	૧૭	ચોથા	ચોથા
૧૮૬	૨૧	ળદે	ળરે
૨૦૫	૧૧	પદિમં	પદીમં
૨૦૫	૨૮	દેવતા	દેવતા
૨૦૮	૩	નિમત્ત દવા	નિમત્ત દવા
૨૦૮	૬	આચાર્ય	આચાર્ય
૨૦૬	૨૪	સન્નિધિ	અન્નિધિ
૨૧૦	૪	ઉપને પુછે	ઉપને ૨
૨૧૦	૭	આપણે	આમણે
૨૧૦	૨૪	આવકનું	આવક ૧૩
૨૧૨	૧૭	સાત નીનવ	સાત નીલ
૨૧૨	૨૪	પણ	પણે
૨૧૫	૭	મગી	મતી
૨૧૮	૧	રોપીત	રોપીત

ભાગ છઠો.

પૃષ્ઠ	ત્રીજા	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૦	૨	ખસ્યે	ખસ્યે
૨૩૧	૨૮	અર્ધ પુત્રાલ	અર્ધ પુત્રાલ
૨૩૬	૧૧	કમ	કર્મ
૨૪૪	૨૨	તો ભવ્યનો અભવ્ય	નોભવ્ય નોઅભવ્ય
૨૫૧	૭	નેદ ભાવ	નેદ ભાવ
૨૫૭	૧૩	મિથ્યાત્વ મેઢનીય	મિથ મેઢનીય

ભાગ સાતમો.

૨૮૦	૧૦	અત્તાન ન હોયું ભેદમે	અત્તાન હોયું ભેદમે
૩૧૪	૧૧	નરોમેન	રોમેન
૩૨૦	૨૭	રિત્તલો	ઈત્તલો
૩૩૬	૧૫	અરિદંતની રૂપિ	અરિદંતની રૂપિ
૩૪૬	૧૫	પુત્રાલ રૂપિની	પુત્રાલ રૂપિની

ભાગ આઠમો.

૩૪૧	૧૨	મેવલ મેવલ	મેવલ મેવલ
૩૪૭	૨૮	ધારદ	ધારદ
૩૫૪	૧૮	નરોમેન	રોમેન
૩૭૭	૧૫	મેવલ મેવલ	મેવલ મેવલ
૩૮૪	૧૮	મેવલ મેવલ	મેવલ મેવલ

ભાગ નવમો.

૩૮૪	૧૮	મેવલ મેવલ	મેવલ મેવલ
૩૮૪	૧૮	મેવલ મેવલ	મેવલ મેવલ

ભાગ દસમો.

૩૮૪	૧૮	મેવલ મેવલ	મેવલ મેવલ
૩૮૪	૧૮	મેવલ મેવલ	મેવલ મેવલ

પૃષ્ઠ	ઓળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૩૬	૧૬	વસ્તુન	વસ્તુના
૪૩૮	૩૦	આવા	આવતા
૪૪૧	૧૫	સાતમા	આઠમા
૪૪૧	૩૦	૬૧૮	૬૧૬
૪૪૪	૩૧	૩૩૦	૬૩૦
૪૫૬	૧૫	જણાશે	જણાવશે
૪૬૧	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૭૮	૧૪	તે ખાય	તેનખાય
૪૮૧	૧૦	આવા માટે	ખાવા માટે
૪૯૧	૧૭	સરં	સીરં
૪૯૪	૨૪	માખણનો	માખણનો
૫૦૧	૮	હરતાહે	હરતાહે

ભાગ અગ્યારમો.

૫૦૫	૧૫	અધ્યયનમાં	અધ્યાયમાં
૫૦૮	૩	પ્રિયાતમા	પ્રિયતમા
૫૧૧	૬	સંગૃહ્ય	સંગૃહીત

ઉપકાર પત્ર,

- ૫૧ શા. લક્ષુભાઈ નાગજી, હા. દલીચંદલાઈ તથા નાથાલાલભાઈ,
આ. પોલેરા બંદર.
- ૧૫ ભાઈ જગન્નાથ તે વોરા ગોર્વીંદજી લાલજીની વીધવા, હા. કચ્છાણજી
ગોર્વીંદજી આ. પોલેરાબંદર.
- ૧૦ મેના વાવજી રવજી આ. રાજકોટ.
- ૧૦ શ્રી ભગીવાદ સ્થાનકચામી સંવ આ. ભગીવાદ.
- ૧૦ દા. નાથાલાલ ગોકળદાસ આ. દાણાવાડા.
- ૧૦ શા. હામાઈ પરમશી હા. વીરજીભાઈ આ. રંગોડ.

ભાગ છઠો.

પૃષ્ઠ	લેખ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૦	૨	ખાસ્યે	ખસ્યે
૨૩૧	૨૮	અર્ધ પુખ્ત	અર્ધ પુખ્ત
૨૩૬	૧૧	કમ	કર્મ
૨૪૪	૨૨	તો અમ્યનો અમ્ય	નોઅમ્ય નોઅમ્ય
૨૫૧	૭	નેહ ભાવ	નેહ ભાવ
૨૫૭	૧૩	મિશ્રાત્વ મેદનીય	મિથ મેદનીય

ભાગ સાતમો.

૨૮૦	૧૦	અજ્ઞાન ન હોયું તેજ્યે	અજ્ઞાન હોયું તેજ્યે
૩૧૪	૧૧	રજોમેનં	રજોમેનં
૩૨૦	૨૭	વિત્તલો	લીતલો
૩૨૬	૧૫	અરિદંતની મુખિ	અરિદંતની રૂઢિ
૩૩૬	૧૫	પુત્રા મુખિની	પુત્રતિ રૂઢિની

આમ આપ્તિમા.

૩૬૧ ૧૩

૩૬૩ ૬

૩૬૭ ૧

૩૭૩ ૧૬

૩૮૧ ૧૧

૪૦૧ ૬

૪૦૭ ૧૦

૪૧૦ ૧૬

૪૧૭ ૧

પૃષ્ઠ	ઝોળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૩૬	૧૬	વસ્તુના	વસ્તુના
૪૩૮	૩૦	આવા	આવતા
૪૪૧	૧૫	સાતમા	આઠમા
૪૪૧	૩૦	૬૧૮	૬૧૯
૪૪૪	૩૧	૩૨૦	૬૩૦
૪૫૬	૧૫	જણાશે	જણાવશે
૪૬૧	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૭૮	૧૪	તે ખાય	તેનખાય
૪૮૧	૧૦	આવા માટે	આવા માટે
૪૯૧	૧૭	સ્ત્રી	સ્ત્રી
૪૯૪	૨૪	માખણનો	માખણનો
૫૦૧	૮	હરતાહે	હરતાહે
ભાગ અગ્યારમો.			
૫૦૫	૧૫	અધ્યયનમાં	અધ્યાયમાં
૫૦૮	૩	મિયાતમા	મિયતમા
૫૧૧	૬	સંગૃહીત	સંગૃહીત
૫૨૬	૫	૧૮૬૭	૧૮૧૭
૫૨૮	૨૦	સ્થિતિ	સ્થિત

ઉપકાર.

માસ્તર ગવેરચંદ બાલવજી આ પુસ્તકમાં મને અવારનવાર દીધેલી સહયતાઓ આપતા રહ્યા છે માટે તેમનો પણ હું આભાર માનું છું.

મદદ.

૩૮ ૧૫ પોરબંદર વાળા બાળ મકલગાળ (વોરા ગોર્વીલજી લાલજીની વીધવા) હાલ દર્યાવુજી ગોર્વીલજી.

શ્રી સંઘ સેવક,

ભાવસાર ખીમચંદ ખોડીદાસ.

ભાગ છઠો.

પૃષ્ઠ	સ્રોત	અમુદ	મુદ
૨૩૦	૨	ખાસ્યે	ખસ્યે
૨૩૧	૨૮	અર્ધ પુત્રાવ	અર્ધ પુત્રાવ
૨૩૬	૧૧	કમ	કર્મ
૨૪૪	૨૨	તો ભચ્ચનો અમચ્ચ	નોઅમચ્ચ નોઅમચ્ચ
૨૫૧	૭	મેદ ભાવ	મેદ ભાવ
૨૫૭	૧૩	મિત્રાત્વ મેદનીય	મિત્ર મેદનીય

ભાગ સાતમો.

૨૮૦	૧૦	અજ્ઞાન ન દોયું ભેદમે	અજ્ઞાન દોયું ભેદમે
૩૧૪	૧૧	નરોમેન	રોમેન
૩૨૦	૨૭	વિત્તવો	વિત્તવો
૩૨૬	૧૫	અરિદંતની મુખિ	અરિદંતની મુદિ
૩૨૬	૧૫	પુત્રાવ મુખિની	પુત્રાવ મુદિની
		ભાગ આઠમો.	
૩૮૧	૧૨	મેદ મેદુ	મેદ મેદુ

જાહેર ખબર.

પૃષ્ઠ

૨૩૦

૨૩૧

૨૩૧

૨૪૧

૨૪૧

૨૪૫

લેન લાઈબ્રેરીઓને તેમજ વિદ્યાન મુનિરાજોને આ પુસ્તક અર્પણ કરવાનું છે, તો તેવી રીતે મંગાવનાર મહાશયોએ રૂ. ૦-૧૨-૦ નીચેના ચીરનામે મોકલી મંગાવી લેવું.

આ પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં :—

મહેતા ત્રિમુખ વાડજ, લાલજી પારેખની ચેરી-ખત્રીવાડ-મુ.

૨૮૧

જાવજાર ખીમચંદ ખોડીતાલ, પંપુકા ચર્મન-મુ. ધોલેરા

૩૧૧

કોઠારી જોડે જન ઉજ્જમણી, રેન—કોઠારી આપડ નાગજન

૩૨૦

મુ. વડ

૩૩

મંદન. જાડેજાન કાકુજાડ રેન—સારંગપુર તળીયાની પોળ

૩૨

મદારેવનો ખેંચો--મુ.

૩૪

મુગના :—'જો કંઈ નવ મેલનમાલ' પુર્વાર્ધની જુજ ન

૩૫

મેલેને મેલેને તેલેને રૂ. ૧-૮-૦ તથા

૨-૦-૧૨-૦ ખત્રી રૂ. ૨-૪-૦ ઉપરના ચીર

પુર્વા મંદન લેવું.

